

Գիրքը լուսապատճենահանվել է
"Համահայկական Էլ. Գրադարան"

կայքի՝ www.freebooks.do.am

կողմից և ներկայացվում է իր
այցելուների ուշադրությանը:

The book created by "PanArmenian E. Library"

Գիրքը կարող է
օգտագործվել միայն ընթերցանության համար...

For more info: www.freebooks.do.am

Library

ՊՆԻՔ ԱՌԻՅՆՈՍԻ ԿԱՐՈՂ ԵՔ ՁՅԲ ՆՈՐԿՈՒՄՆ ԱՐԿԵԱՆ, ՀԱՅԱՍՏԱՆ
ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՏԱՐԱԾՄԱՆ ԳՈՐԾՈՒՄ ԵՎ ԻՆՏԵՐՆ
ՀՈՒՄԱՆՈՍՏՆԵՐԱԶՄԵՆԻ ԳՐԹԵՐ:

ԹԿՈՅՆ ԳՐԹԵՐԻ ՄՏԵՂԾՄԱՆ ՄԱՆՐԱՄԱՍՆԵՐԸ ԿԱՐՈՂ ԵՔ
ԻՄԱՆԱԼ "ՀԱՄԱՀՈՅՈՒՄԱԿԱՆ ԷԼԵԿՏՐՈՆԱՅԻՆ ԳՐԱԿՈՐՄԱՆ" ԿՈՅՔԻՆ՝

www.freebooks.am

ԸՆԴՈՂՆԱԿԱԼ ԵՒՔ, ԱՐ ՕԳՏՎՈՒՄ ԵՔ ՄԵՂ ԿՈՅՔԻՆ:
ՑԱՆՎԱԿՈՒՄ ԵՒՔ ՀԱՃԵՐԻ ԸՆԹԵՐՑԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆ:

ԳՐԵՔ ՄԵՁ՝ freebooks@rambler.ru

65-5(22)
0 78

ԴԵՐՓՈՒԼԵՍ ԽՈՍԱԿԱՆՈՂ

www.freebooks.do.am

www.freebooks.am

ՕՏԱՐ ԱՆԲՅՈՒՐՆԵՐԸ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՎ ՀԱՅԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

13

ИНОЯЗЫЧНЫЕ ИСТОЧНИКИ
ОБ АРМЕНИИ И АРМЯНАХ

АКАДЕМИЯ НАУК АРМЯНСКОЙ ССР
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ

ВИЗАНТИЙСКИЕ ИСТОЧНИКИ

IV

ФЕОФАН
ИСПОВЕДНИК

ПЕРЕВОД С ОРИГИНАЛА,
ПРЕДИСЛОВИЕ И ПРИМЕЧАНИЯ
Р. М. БАРТИКЯНА

•

ИЗДАТЕЛЬСТВО АН АРМЯНСКОЙ ССР
ЕРЕВАН 1983

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ԲՅՈՒՉԱՄԻՒԿԱՆ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐ

Դ

ԹԵՈՓԱՆԵՍ
ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՂ

ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ՐՆԱԳՐԻՑ
ԱՌԽԶԱՐԱՆ ԵՎ ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
ՀՐԱՉ ԴԱՐԹԻԿՅԱՆԻ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ԳԱ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
ԵՐԵՎԱՆ 1983

Տպագրվում է ՀՍՄՀ ԳՍ պատմության ինստիտուտի
գիտական խորհրդի որոշմամբ

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐԻ ԽՄԲՍԳՐԻՆ

Ս. Տ. ԵՐԵՄՅԱՆ (լիսն իր խմբագրի) **Ա. Ս. ԽԱՉԻԿՅԱՆ**,
ԲԵՃԻԿՅԱՆ, Գ. Լ. ՍԱՐԳՍՅԱՆ (գլխավոր խմբագրի տեղակալ)
և Գ. Վ. ՓԱՓԱՋՅԱՆ և Մ. ԲԱՐՔԻԿՅԱՆ (գիտական ֆուրադար)
ստորի խմբի պատմիչ Ե. Ս. ԿՐԿՅԱՆՇՍԻՅԱՆ

Ի բեր Երասուբանի 16 Էրաշխավորի լուսններ պա
տկան գիտությունների դոկտորներ Բ. Ս. ՈՒՂԱԻԲԱԲՅԱՆԻ
Ի Ա Ն ՏԵՐ-ՂԵՎՈՆԳՅԱՆԻ

Թեոլոգիան և իստորիան

Ք 460 Ժամանակագրություն (Թարգմ բնագրից առաջա
բունը և ծանոթագր. Հ. Բարթիկյանի, խմբ. Ս Ս Կրկյա
շարյան Եր. ՀՍՄՀ ԳՍ հրատ., 1983, 261 էջ: (Օտար
աղբյուրները Հայաստանի և այլերի մասին 13. Բյու
րանդական աղբյուրներ 4) ՀՍՄՀ ԳՍ սյաամ ինստ)

Թեոլոգիան և իստորիանի ժամանակագրությունը բյուրան
դական ամենախաբեր աղբյուրն է Բյուրանդիայի ու Շարհան և Բ
կրրների պատմության ու ժամանակագրության համար հատկապես VII
VIII դարերի: Նրա տեղեկությունները լույս են սխում բյուրանդա
պարտական և բյուրանդա-արաբական հարաբերությունների, Հա
յաստանի և հայերի Բյուրանդիայում գործած հայադգի գոյ
նիչների գերի վրա

Նախատեսվում է իր լուսնի պատմության և ստորի վող
նիչի համար:

Ք $\frac{050504}{703(02)}$ 83 17-83

ՄԻԻ 63 2
902 9

Թ Ե Ռ Փ Ա Ն Ե Ս Խ Ո Ս Տ Ո Վ Ա Ն Ո Ղ Ր,
ՆՐԱ «ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ»
ԵՎ ՀԱՅ-ԲՅՈՒԶԱՆԳՐԱԿԱՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒ ՆՆԵՐՐ
VII—VIII ԳԳ.

VII—VIII գգ Բյուզանդական կայսրության ամենաբախտորոշ շրջաններից է, ամենաճակատագրական թե՛ ներքին և թե՛ արտաքին սկատառումներով: Այդ դարերում նրա գոյությանն էին սպառնում պարսիկները, ավարները խաղարները՝ սլավոնները, բուլղարները և, ամենից շատ՝ արաբները: VII—VIII գգ կայսրության համար ծանր էին նաև աշխատավոր վանգվածների դասակարգային պայքարի բռնկումներով ու աննախադեպ ծավալմամբ: Պայքարը ծավալվել էր ոչ միայն տիրող ու շահագործվող դասակարգերի միջև, որի արտահայտություններից մեկը այդ շրջանում բռնկված ու տարածված աղանդավորական շարժումներն էին, այլև նույն իշխող դասակարգերի VIII և IX գ առաջին կեսին այդ պայքարը ծավալվեց «պատկերապաշտների» և «պատկերամարտների» անվիշտ կռիվների ու տակնուվրայությունների քողի տակ: Թվում է թե՛ այդ թռչուբռչը ավարտվելու է կայսրության խրտակմամբ:

VII—VIII գգ բյուզանդական մեջ ընդունված է որակել ոչ պես լծին ժամանակաշրջան: Բյուզանդական կայսրության պատմության և ոչ մի շրջան սկզբնաղբյուրների տեսակետից այնքան աղքատ չէ ինչքան հիշյալ դարերը: Դրա պատճառը նախ և առաջ այն է որ պատկերամարտների գրչին պատկանող պատմական երկերը պատկերապաշտության լիակատար հաղթանակից հետո (842) նրանց քաղաքական հակառակորդների կողմից ոչնչացվեցին հրապարակի վրա մը նացին այդ շրջանը լուսարանող ընդամենը երկու պատմական երկ՝ պատկերամարտների հանդեպ թշնամաբար տրամադրված Թեոփանես Խոստովանողի «Ժամանակագրությունը» և Նիկեփոր պատրիարքի «Համառոտ պատմությունը» Երկուսն էլ օգտագործել են իրենց քաղաքական հակառակորդների գրչին պատկանող և այժմ կորած երկերը նրան

ցից քաղած տեղեկոթյունները անցկացնելով իրենց ավատամքի քրայի միջով

Ո՞վ էր Թեոփանես, խոստովանողը, ի տարբերություն բյուզանդական քաղում հեղինակների որոնց վերաբերյալ կենսագրական տվյալները աղքատիկ են սփռված իրենց աշխատությունների տարբեր էջերում Թեոփանեսի վերաբերյալ մեր տեղեկությունները համեմատաբար առատ են: Հարցն այն է որ լինելով իր ժամանակի աչքի ընկնող քաղաքական, և եկեղեցական գործիչ Թեոփանեսը պատկերամարտ կայսրերի կողմից հաշտանքների և ենթարկվել վախճանվել արսորավարում: Պատկերապաշտության հաղթանակից հետո պատկերամարտների հակառակորդների կողմից նա սրբացվեց ստեղծվեցին էկեղեցու «սուրբ այր» Թեոփանեսի «Վարքերը»¹ որոնք և ինչքան էլ կանխակալ տեսանկյունից գրված լինեն հնարավորություն են տալիս գծելու նրա կենսագրությունը: Այդպիսի հնարավորություն էն ընձեռում հայտնաբերքները որտեղ մարտի 12-ի (կամ 9-ի) տակ նշվում է սուրբ Թեոփանեսի հիշատակը ինչպես և նրան նվիրված քաղմաթիվ շարականներ: Նշենք այստեղ, որ Թեոփանեսը IX դ միակ սուրբն է որի վարքը մեծ հաճույքով ընթերցվում էր հավատացյալների շրջանում նրա մահից անմիջապես հետո նրա կենսադրությունը կաղմել է Թեոդորոս Ստուդիտեսը՝ իր մի նամակում Սրբի մահից երեսուն տարի անց նրա կենսագրության շարադրությանը ձեռնամուխ եղան պատրիարք Մեթոդիոսը (842—847) Վազիոգրաֆ Մարան, Վլախեոնայի տաճարի շուսարար Նիկեփորը, պրոտասեկրետ Թեոդորոսը, ապա հայտնի վարքագիր Սիմեոն Մետափրաստեսը: Պահպանվել են նաև երկու անանուն վարքադրություններ²:

Թեոփանեսը ծնվել է շուրջ 760 թվականին հավանաբար Կոստանդնուպոլսում: Ծնողները՝ Իսահակն ու Թեոդոտեն, կենսագրի ասելով շատ հարուստ մարդիկ էին: Հայրը ղորավարի բարձր աստիճան ուներ և գրելիավորում էր «էգեական ծով» անունը կրող բանակաթեմը: Կարծիք է հայտնվել որ Թեոփանեսի ծնողները էգեական ծովի կղզիներում մեծ ձեռնարկություններ ունեին որտեղ օգտագործվում էր ստրկական աշխատանքը³

¹ Նե « Theophanis Chronographia, ed C d Boor vol. II Lipsiae, 1885, p 3—30: Թեոփանեսի վարքադրությունների մասին տե՛ս Krumbacher Geschichte, S 347: Գրանց լիակատար ցուցակը՝ Bibliotheca hagiographica t II p 292 294

² Лопарев, Жизнь святых, стр 94—95.

³ S Runciman in Cambridge Economic History of Europe vol II 1953 p 106 (apud: Браунинг Рабство стр 45 прим 20)

Թեոփանեսը երեք տարեկան հասակում որբանում է որից և դառնում նրա հսկայական շարստության ժառանգորդը Տասներկու տարեկան հասակում նրան նշանում էն բայց ութ տարի անց երբ պիտի տեղի ունենար հարսանյաց հանդեսը նա հրաժարվում է և իր նշանածի հետ մնալով աշխարհական վանականին հատուկ կյանք էին վարում»

Լևոն IV կայսրը (770—780) թեոփանեսին ուղարկում է գլխավորել յուր կյուրիկոսի բերդի շինարարությունը ինչ որ նա կատարում է, շինարարության վրա ծախսելով վարքագրի ասելով և սեփական միջոցներով:

Թեոփանեսը 21—22 տարեկան էր, երբ վախճանվեց Լևոն IV կայսրը: Գահը ժառանգում է կայսրուհի Իբենեն և նրա որդի Կոստանդին VI ը, որոնց օրոք պատկերամարտությունը ժամանակավորապես դիչում է իր լիրբերը: Այդ ժամանակ ահա Թեոփանեսն ու նրա նշանածը հնարավորություն են ստանում իրենց հայեցողությամբ տնօրինելու սեփական ունեցվածքը Լարբագրի համաձայն նրանք այն բաժանում են աղքատներին իսկ իրենց ծառաներին (οὐχέτους) ազատություն շնորհում Թեոփանեսի նշանածը հաստատվում է Իշխանաց կղզում կառուցված վանքի իրենց պատկանող կալվածքում իսկ Թեոփանեսը դիմում է Օպիկիոն բանակաթեմի՝ Պրոպոնտիսի ափին Սիգրիանե լեռնային շքրջանում գտնվող Պոլիխրոնիոսի վանքը վանահայր Ստրատեղիոսին Հիշյալ վանքը ժամանակին Ստրատեղիոսին էր նվիրել հենց Թեոփանեսը ով ձեռամբ հիշյալ վանահոր, վանական է օծվում: Այնուհետև լանքը բազում կալվածներով Ստրատեղիոսին թողնելով վերջինիս ցանկությամբ անցնում է Կալոնիմոս կղզին որտեղ իր հայրական կալվածքում վանք է կառուցում: Իր նյութական կարիքները նա հոգում է ձեռագրերի արտագրությունից վաստակած միջոցներով: Վանահոր մահից հետո Թեոփանեսը վերադառնում է Սիգրիանե լեռը և պարտք վերցրած դրամով ոմն Գեորգից գնում է Ագրոս կուլուր գյուղը և հաստատվում այնտեղ 780 թ հետո Ագրոսում նա վանք է կառուցում և որպես նրա վանահայրը մասնակցում 787 թ VII տիեզերական ժողովին՝ ընդդեմ պատկերամարտության

Հիսուն տարեկան հասակում Թեոփանեսը ծանր հիվանդանում է և մնացած տարիները ապրում անկողնին գամված

Պատկերամարտության հաղթանակը Իբենե կայսրուհու օրոք երկու կյանք շունեցավ: Նիկեփոր I կայսեր (802—811) և Մատկապես Լևոն V Հայկազնի օրոք (813—820) այն ուժգին հարված ստացավ Սկսվեցին

պատկերապաշտների նոր հալածանքները Պատկերամարտութեան բարձրացրած աշխարհները շէին կարող շահանել նաև պատկերապաշտների շրջանում մեծ հեղինակություն վայելող Թեոփանեսին: Ծանր հիվանդ Թեոփանեսին բերում են Կոստանդնուպոլիս որտեղ Լևոն V կայսրը նրանից պահանջում է հավանություն տալ իր պատկերամարտական քաղաքականությանը մի բան որ մերժվում է Կայսրը նրան երկո տարի արդելափակված է պահում Կոստանդնուպոլիսի էլեթերիոսի պալատում: Այստեղից նրան 819 թ տեղափոխում են Սամոթրակե կղզին որտեղ 23 օր անց 818 թ մարտի 12 ին նա կնքում է իր մահականացուն և թաղվում տեղում: Լևոն V-ի մահից հետո Թեոփանեսի աշակերտները իրենց ուսուցչի աճյունը բերում են Ազրոս վանքին մոտիկ գտնվող Հիլիա վայրի սբ Պրոկոպիոսի տաճարը և հասորդ տալի տանում ամփոփում են Ազրոսի վանքում:

Ահա համառոտ լսերով Թեոփանես Խոստ վանողի կենսագրությունը

Թեոփանես Խոստովանողը իր ընկել Գեորգ Սինկելլոսի խնդրանքով գրել է 284—813 թթ շրջանի պատմությունը որը բնագրում վերնագրված է Θεοφανους αμαρτωλοῦ καὶ ἡγρουμένου τοῦ Αγγροῦ καὶ ὁμολογητοῦ Χρονογραφία ἐτῶν ΦΚΗ' (Թեոփանես Խոստովանողի՝ մեղապարտ վանականի և Ազրոսի վանքի վանահոր 528 տարվա ժամանակագրություն)⁴: Գեորգ Սինկելլոսը շուրջ 806 թ սկսել էր կազմել մի ընդարձակ ժամանակագրություն՝ աշխարհի արարչագործությունից ըկիրք առնող Այն հեղինակի 810 թ վախճանվելու պատճառով, կիսատ էր մնացել, հասցվել էր մինչև Դիոկլետիանոս կայսեր թագավորությունը՝ 284 թ: Գեորգ Սինկելլոսը ղգալով իր կյանքի մոտալուտ վախճանը իր պատմագրական երկը ավարտին հասցնելու գործը վստահել է Թեոփանեսին: Այսպիսով, Թեոփանեսը իր «Ժամանակագրության» վրա աշխատել է սկսած 811—815 թթ կամ 816 թ սկսելով այն ուղից որտեղ վերջակետ էր դրել Գեորգ Սինկելլոսը 284 թվականից և հասցրել մինչև Միքսել I կայսեր թագավորությունը (811—813) նախ

⁴ Թեոփանեսի ժամանակագրության մասին հասող տեղա Փրեոբրաժենսկիս Լետոպիսնոե փոբեստվոանիե; Մսքենսկիս, Օչերկի: Նորագույններից՝ Կուչուրով Մեստո „Մրոնոգրափիս“; Նույնի՝ Կ փրոբլեմե էջ 203—217, Նույնի՝ Վիզանտիսկիս Իստորիչեսկիս սոչինենիս Թեոփանեսի «Ժամանակագրության» մատենագիտությունը տեղա Կրամբաչեր Գեսչիլե, էջ 346—347, Մորաբսիկ Վիզանտոտուրսիկա, I, էջ 531—537, Կոլոննա Գլի ստորիկի Վիզանտինի I էջ 131—134 Կուչուրով Վիզանտիսկիս Իստորիչեսկիս սոչինենիս էջ 21—23:

յան «Ժամանակագրության» պատմական ու գիտական արժեքի մասին խոսելը պետք է հատուկ շեշտել, որ պատկերամարտ կայսրերի կողմից դս ժան հալածանքների ենթարկված Թեոփանեսն խոստովանողը ծայրահեղ աշատու է պատկերամարտ կայսրերի, պատկերամարտական ողջ շարժման նկատմամբ ընդհանրապես: Նրանց թագավորությունը Թեոփանեսի երկում ներկայացված է որպես Հռոմեական կայսրության (այսինքն՝ Բյուզանդական կայսրության) ամենամուսուլ էջը երբ այդ կայսրերի դեմ էին հանդես գալիս ոչ միայն պետության արտաքին թշնամիները այլև անդամ բնության տարերբը⁵: Նույնիսկ լևոն III կայսեր արարքների դեմ 717, 725 և 739 թթ տարած փայլուն հաղթանակները, (որոնց մասին վկայում են և արաբ հեղինակները), Թեոփանեսի համար աննշան դեպքեր են: Նույնպիսի «գնահատականի» են արժանացած և Կոստանդին V հ՝ բուլղարների դեմ տարած փայլուն հաղթանակները:

Որո՞նք են Թեոփանեսն խոստովանողի օգտագործած աղբյուրները 284 թվականից մինչև Փոկասի թագավորությունն (602—610) ընկած ժամանակաշրջանի պատմության շարադրման համար նա օգտագործել / Սոկրատի Սողոմենոսի և Թեոդորետոսի եկեղեցական պատմությունները, «*Εξο Βαροcc*» անանուն / բեր, Եվագրիոսի Մալալասի պատմությունները, Զատկական ժամանակագրությունը Պրոկոպիոս Կեսարացու⁶, Հովհաննես Անտիոքացու, Թեոփիլակտոս Սիմոկատտասի⁷ երկերը: Այս աղբյուրները բացի Հովհաննես Անտիոքացու աշխատությունից, որ հատվածաբար է պահպանվել, հասել են մեզ: Սակայն Փոկասի ժամանակաշրջանից սկսած Թեոփանեսի աղբյուրները մեծամասամբ հայտնի չեն: Հերակլիոս I կայսեր շրջանի մասին (610—641) կարելի է հիշատակել գլխավորապես Գեորգ Պիսիդացու «*De expeditione Heraclii imperatoris contra Persas և Heraclias*» երկարաշունչ պոեմները⁸, իսկ ս վելի ուշ շրջանի համար⁹ Գերմանոս պատրիարքի և Հովան Դամասկացու¹⁰ գրվածքները Գրիգոր պապի նամակը լևոն III

Успенский Очерки, III стр 425

6 Տե՛ս Կիչուրով Փեոփան Իսповедник էջ 62—73

7 Տե ս Կիչուրով Փեոփան—компилятор Феофилакта էջ 203—206

8 Հերակլիոսի և նրա հարստության (610—711) շրջանի պատմության շարադրման համար Թեոփանեսի օգտագործած աղբյուրների վերաբերյալ տե ս *Proudfoot The sources of Theophanes* p 367—439

9 Անաստասիոս կայսեր պատմության վերաբերյալ Թեոփանեսի օգտագործած աղբյուրների մասին տե՛ս Чернусов До питання էջ 341—345:

10 Հովհան Դամասկացու մի գրությունը Թեոփանեսը հղում է տալիս (τοῦτον ἐγχαριστοῖς λόγων ταύτηςθεν ὁ ἁγιος πατήρ ἡμῶν Γαίνης): Տե՛ս ստորև էջ 128

կայսեր (717—741) Բայց, հարկավ սրանք պատմական երկեր չեն, սրանց հիման վրա պատմություն գրել հնարավոր չէ¹¹։

Ամբողջ VIII դ պատմության և մասնավորապես նշանավոր պատկերամարտ կայսրեր Լեոն III-ի և նրա որդի Կոստանդին V-ի (741—775) շրջանի վերաբերյալ Թեոփանեսի օգտագործած աղբյուրների մասին քիչ բան է հայտնի։ Բացառված է պնդել թե մեր հեղինակի աղբյուրներն եղել են բանավոր։ Արաբների, բուլղարների դեմ կայսրության մղած պատերազմների, կայսերական ընտանիքի պատրիարքների փոփոխման վերաբերյալ փաստերը մեր պատմիչի պատմական երկում այնքան ճշգրիտ են ոչ հստակ որ նման Լնթագրության համար հիմք չկա։ Այսպիսով որոշ է, որ այդ շրջանի պատմությունը Թեոփանեսի ինքնուրույն աշխատանքի արդասիքը չէ այլ վկայությունն այն բանի, որ նրանից առաջ մեկը կամ ոմանք մշակել են այդ հարուստ փաստական նյութը, որը և Թեոփանեսի համար աղբյուր է ծառայել։ Նրանցից մեկը VIII դ վերջում ստեղծված և գիտությանը «Մեծ ժամանակագիր» (Μέγα χρονολόγιος) անվան տակ հայտնի մի պատմական երկ է, մյուսը՝ 713 թ դեպքերի շարադրանքով ավարտվող ոմն պատրիկ Տրայանոսի գործը¹²։

Կասկածից վեր է որ Թեոփանեսի գլխավոր աղբյուրը՝ «Մեծ ժամանակագիրը» պիտի հանդես եկած շիներ սլատկերամարտ կայսրերի, հատկապես Լեոն III-ի և Կոստանդին V-ի (դրա համար նա ուներ բոլոր հիմքերը) ընդհանրապես պատկերամարտական շարժման ժամանակաշրջանի ներքողովի դերում հանգամանք, որ պատկերապաշտության հաղթանակից հետո նրա երկի ոչնչացման պատճառ դարձավ։ Բայց պատկերապաշտությունը հաղթանակեց Թեոփանեսի մահից շուրջ քառորդ դար սնց։ Նրբ մեր պատմիչը ձեռնարկեց իր «Ժամանակագրության» շարադրանքը, իշխանության գլուխ էին կանգնած այնպիսի թունդ պատկերամարտներ ինչպիսիք էին Նիկեփոր I-ը և Լեոն V Հայկազնը, հետևաբար պատկերամարտական ոգով գրված գործը Թեոփանեսի (ինչպես կտեսնենք ստորև նաև Նիկեփոր պատրիարքի) ձեռքում եղել է¹³, այլ հարց է, թե ինչ ձևով և ինչքանով է Թեոփանեսը իր աշխատության մեջ ընդգրկել այն։ Համեմատություն կատարելիս հնարավորությունից

¹¹ Вспенский Очерки, III с р. 135 Թեոփանեսի կողմից 780 802 թթ պատմության շարադրման համար օգտագործված աղբյուրների մասին տես Speck Kaiser Konstantin VI, S. 389—398

¹² Чичуров, Византийские исторические сочинения стр 18 19

¹³ Успенский, Очерки III стр. 421

Իննք զորի էնք⁴ Ինչ վերաբերո մ Թեոփանեսի ժամանակագրության» վերջին մասին, որը առավել կամ պակաս չափով Թեոփանեսի ինքնուրույն աշխատանքի արգասիքը պիտի համարել, այսու այստեղ նա իր ապրած ժամանակաշրջանի պատմությունը տալիս է որպես ազատեա և ազանջալուր հեղինակ:

Բայց պատկերամարտական ոգով գրված այդ ժամանակագրությունը, ինչպես և բանավոր աղբյուրները և իր՝ Թեոփանեսի, ազանատեսի և ազանջալուր հեղինակ լինելու հանգամանքները չեն հանդիսացել «ժամանակագրության» միակ աղբյուրները: Հատկապես վաղ շրջանի վերաբերյալ բացի հունարեն նշված հեղինակների գործերից Թեոփանեսն օգտագործել է նաև ասորական աղբյուրներ, ավելի ճիշտ՝ Թեոփանեսը և ասորի հեղինակները ընդհանուր աղբյուրներ են ունեցել⁵:

Ինչպիսի՞ն էր Թեոփանեսի աշխատանքի ոճը ի՞նչ կարելի է ասել համեմատելով Թեոփանեսի «ժամանակագրության» այն մասերը, որոնց շարագրման համար օգտագործված աղբյուրները պահպանվել են և համեմատություն անելու հնարավորություն են ընձեռում: Պետք է նշել որ մեր հեղինակը որպես բանաբաղ աչքի է ընկնում իր աղբյուրի ճշգրիտ վերարտագրությամբ այն աստիճանի ճշգրիտ որ Թեոփանեսի օգտագործած աղբյուրների (օրինակ՝ Պրոկոպիոս Կեսարացու գործերի) հրատարակիչները Թեոփանեսի «ժամանակագրության» տվյալներին դիմում են իբրև տարբերակաբանների⁶: Միաժամանակ պիտի ասել, որ եթե մեր պատմիչը փաստական նյութը վերարտագրելու հարցում «անաչառ» է նա ամենեին էլ «պասսիվ» չէ՝ ձեռքի տակ ունեցած աղբյուրի հեղինակի հայացքների հանդեպ: Թեոփանեսի պատմագրական մեթոդը ազատիվ է նա ունի սեփական հայացք ու աշխարհայացք⁷, որը ցցուն կերպով հանդես է գալիս այս կամ այն աղբյուրից քաղած նյութը վերարտագրելու ժամանակ նա հատկապես քննադատական վերաբերմունք ունի բյուզանդական կայսրերի նկատմամբ, նշանակություն չունի՝ ժամանակագրական առումով իրեն մոտ են կանգնած նրանք թե ոչ⁸:

Թեոփանեսն ամենայն ճշգրտությամբ բերում է իր աղբյուրներից քաղած թվական սվյալները բայց ինչպես ցույց են տվել ուսումնասիր

⁴ Նույն տեղում, III, էջ 420, IV էջ 236:

⁵ Brooks The sources of Theophanes էջ 578—587 Pigutevskaja Theophanes Chronographia, էջ 55—60 Նույնի Chronография Феофана էջ 152—161:

⁶ Чичуров, Феофан Исповедник, стр 62

⁷ Նույն տեղում էջ 71

⁸ Նույն տեղում

բողները հաճախ ազավազում է հասուկ անո ններն ու տեղանունները⁹։ Թեոփանեսը որոշ դեպքերում առանց այդ բանը նկատելու, միևնույն աշխարհագրական վայրը տեղադրում է տարբեր տեղերում²⁰։ Դա բացատրվում է ոչ թե Թեոփանեսի աշխարհագրական գիտելիքների պակասությամբ այլ այն հանգամանքով որ կոստանդնուպոլսեցի Թեոփանեսի համար աշխարհագրությունը այնքան էլ առաջնակարգ նշանակություն չուներ²։

Ինչ վերաբերում է Թեոփիլակտոս Սյմոկատտասի գործին, ապա Թեոփանեսն իր երկում կերպարանափոխում է իր ազբյուրի հետտորսկան ոճը այն դարձնում է մանրամասներով աղքատ աչքաթող անուխ անտիկ Հունաստանի հեղինակներից կատարված բազմաթիվ մեջբերումները։ Բայց հակառակ այդ բոլորին ինչպես և Պրոկոպիոս Կեսարացու դեպքում նա վերարտադրում է իր ազբյուրը ամենայն ճշգրտությամբ։ Նա ոչ թե սոսկ կրճատում է իր ազբյուրը այլ մշակում այն²²։

Չի կարելի խոսել Թեոփանեսի պատմական երկի մասին առանց հասուկ կանգ առնելու հեղինակի որդեգրած ու մշակած ժամանակագրական սխառմի վրա քանզի այն միանգամայն տարբերվում է բյուզանդական բոլոր պատմագիրների օգտագործածից։ Նախ ասենք, որ Թեոփանեսը դեպքերը շարադրում է խստագույնս ըստ տարիների, ընդ որում տալիս է նույն դեպքի վերաբերյալ բազմաթիվ թվական տրվյալներ։ Ամենից առաջ նա չի օգտագործում աշխարհի արարչագործություն ընդունված Կոստանդնուպոլսի էրալ որի համաձայն մ թ առաջին տարին համապատասխանում է աշխարհի արարչագործության 5503 թ, այլ արեքսանդրյան թվականը որի 5492 թ համապատասխանում է մ թ առաջին սարուն։ Բայց Թեոփանեսը չի բավարարվել միայն այդ թվականը նշելուց նա միաժամանակ նշում է ինդիկտոնի տարիները²³։ Քրիստոսի մարդկություն չունի Կոստանդնուպոլսի Անտիոքի Երուսաղեմի Ալեքսանդրիայի հոգևոր պետերի բյուզանդական կայսեր, պարսից արքայի, արաբ խալիֆայի դահակալության տարեթվերը։ Չունայած այլ բոլոր մանրամասնություններին ուսումնասիրողները Թեո-

9 Նույն տեղում, էջ 64.

20 Նույն տեղում, էջ 66.

21 Նույն տեղում, էջ 67.

22 Կուպրոս Փեոփան—компилятор Феодилакта; стр. 203—206.

23 Ինդիկտոնի վերաբերյալ տե՛ս Կոստանդին Միլանադին, էջ 230 Հովհաննես Ալիիցես էջ 276

փանեսի ժամանակագրական տվյալները ծայր աստիճան խառնաշփոթ էին համարում²⁴։ Բայց հատուկ հետազոտությունը ժխտում է այդ ծայրահեղ կարծիքները։ Մասնագետները նշում են միայն, որ Թեոփանեսի աշխարհի արարչագործության թվականը 6102-ից (մ թ 609/610) 6265-ը (մ թ 772/773) բացառյալ 6207 ից (մ թ 714/715) մինչև 6218 ը (մ թ 725/726 թ) տարեթվերը ինդիկտիոնի տարիների համեմատությամբ մեկ տարով էտ են մնում²⁵։ Վեճեր կան այն հարցի վերաբերյալ, թե Թեոփանեսի նոր տարին երբ է սկսվում Ոմանք ընդունում են սեպտեմբերի 1-ը իսկ ըստ Վ. Գրյումելի այն սկսվում է մարտի 25 ին²⁶։

Ինքնըստինքյան հասկանալի է որ Բյուզանդիայի VII—VIII դդ պատմության աղբյուրների կատարյալ սովոր պիտի ստիպեր հետադարձ ժամանակագրիներին իրենց աշխատություններում տվյալ շրջանը լուսաբանելու համար լայնորեն օգտագործելու Թեոփանեսի «ժամանակագրության» տվյալները։ Երանից օգտվել է Կոստանդին Միրանաժինը հատկապես իր «Կայսրության կառավարման մասին» աշխատության մեջ։ Այդ գրքի 14 բզ գլուխը՝ «Մուհամեդի ժազումնարանության մասին» 17 բզ գլուխը՝ «Երանելի Թեոփանեսի ժամանակագրությունից» 13-րդը Արաբների երկրորդ առաջնորդ՝ Աբուբարր իշխել է երեք տարի» 19-րդը՝ «Արաբների երրորդ առաջնորդ՝ Օմար» 20 բզը՝ «Արաբների չորրորդ առաջնորդ՝ Օթման» 21 բզը՝ «Թեոփանեսի ժամանակագրությունից աշխարհի արարչագործության 6171 թ », 22 բզը՝ «Երանելի Թեոփանեսի ժամանակագրությունից՝ նրանց (արաբների) մասին, և Մուավիայի ու նրա տոհմի մասին ինչպես նա անցավ Իսլամիս։ Հոռմայեցիների կայսր Հուստինիանոս Քթատ», 25 բզը՝ Սիզրիանեի սուրբ Թեոփանեսի պատմո թյունից» շարագրված են Թեոփանեսի «ժամանակագրության» հիման վրա Թեոփանեսից օգտվել են նաև Գեորգ Վանականը (IX դ) Սիմեոն Լոգոթետր (X դ) Գևորգ Կեդրեհոսը (XI դ)

²⁴ J спенский, Очерки, III, стр 397

²⁵ Թեոփանեսի ժամանակագրության (խրոնոլոգիայի) մասին տե՛ս Hubert, Observations, էջ 491—505 Brooks The Chronology էջ 82—97: Իսլյնի՝ Indictions էջ 303—504, Hodgkin, The Chronology, էջ 283—289, Martroye, Chronologie էջ 292—295: Ostrogorsky, Die Chronologie, էջ 1—56: Իսլյնի՝ Histoire, էջ 117—118, Grumel, L'année, էջ 396—408, Чмыров, Византийские исторические сочинения, էջ 19: Թեոփանեսի՝ լրի տոսի մարդեղության թվականները սխալ է։

²⁶ Grumel L année

Հովհաննիս Զոնարասը (XII դ), Թեոդորոս Սկուտարի տեսը (XIII դ) և Բազմաթիվ անանուն ժամանակագիրներ²⁷

Թեոփանեսի պատմական երկը արժեքավորվել է դեռևս հեղինակի մոտիկ ժամանակակիցների կողմից Բյուզանդական պատմագրական գործերի մեջ նրան առանձնահատուկ բախտ է վիճակվել: 873—875 թթ միջև այն լատիներեն է թարգմանվել Հոռմի պապի նվիրակ Անաստասիոս Բիրլիոթեկարիոսի կողմից²⁸ Հարկավ, Անաստասիոսի ձեռքում եղել է եթե ոչ Թեոփանեսի ինքնագիրը, համենայն դեպս նրանից անմիջապես կատարված մի արտագրություն Այս հանգամանքը հսկայական նշանակություն ունի Թեոփանեսի հո նարեն բնագրի ուսումնասիրության աճախի սրբագրման ու լրացման տեսակետից Անաստասիոսի թարգմանությունը, որ կրում է «Chronographia triperlita» խորագիրը (Յոմասյան ժամանակագրություն) բազմաթիվ վեճեր է առաջացրել ուսումնասիրողների շրջանում: Նշենք այստեղ, որ Անաստասիոսի ինքնագիրը չի պահպանվել, մեզ հասել են ավելի ուշ շրջանի արտագրություններ և հարց է թե ինչքանով են նրանք ճիշտ արտահայտում Անաստասիոսի գրածը «Chronographia triperlita» ի հնագույն արտագրությունները որոնք ընկած են Կ դե Բոորի հրատարակության հիմքում, հետևյալներն են „Cassinensis 6 Palatinus 826 և Historia Miscella (դիխավորապես նրա երկրորդ կեսը՝ Vaticanus Palatinus 909) վերջինիս մասին տիրող է այն կարծիքը, որ դա Հանդուֆոս Սագակի ձեռագիրն է որ Անաստասիոսի թարգմանության X—XI դդ մի գրչագրից սրչափ արտագրություն է²⁹

Անաստասիոսը թարգմանության սկզբում խոսք է տալիս հույպատարիմ մնալ իր բնագրին իր կողմից որևէ բան չավելացնել (nihil meum in hoc opere prosus insertum praenosce) և նա խոստումը կատարում է «Chronographia triperlita» ի ամենարժանիքի հետադրուտող Կ. դե Բոորը նրա մեջ նշում է թարգմանչի ընդամենը քրս ընդմիջարկություն որոնք, ի դեպ, անհրաժեշտ էին բնագիրը հասկանալի դառնալու համար³⁰: Այդուհանդերձ դե Բոորը նշում է

²⁷ Տե՛ս Moravesik, Byzantinoturica, I S 533

²⁸ Անաստասիոս Բիրլիոթեկարիոսի աշխատասիրած է տի՛նկ են թարգմանության լեռջին (բնական) հրատարակությունն իրականացրել է Կարոլոս դե Բոորը: Տե՛ս Anastasii Bibliothecarii summae ac apostolicae sedis Chronographia triperlita In Theophanis Chronographia rec. C de Boor vol II Lipsiae 1885 p 31—340 նրա մասին նույն տեղում, էջ 401—435,

²⁹ Успенский Очерки III стр 390

³⁰ նույն տեղում էջ 413

նաև իր Թեոփանեսի հունարեն բնագրի իսկակսյ թարգմանութեան մասին կարելի է խոսել միայն սկսած Հուստինոս II-ի անգամ Մավրիկիոսի շրջանի պատմությունից միայն: Դրան նախորդող շարադրանքը, որն իրենից ներկայացնում է ծաղկաբազում թյուն հաճախ՝ համառոտագրություն դժվար թե հունարեն բնագրի քննական ուսումնասիրության համար որևէ արժեք ներկայացնի³: Հակառակ այդ բոլորին, դե Բոորը թեև պմենամանրակրկիտ ձևով ուսումնասիրել է Անաստասիոսի առավելություններն ու թերությունները՝ որպես թարգմանչի, ի վերջո հրատարակեց նրա թարգմանությունը որևէ կերպ արժեքավորելու մտքից հունարեն բնագրի ուսումնասիրության համար³² Նա անգամ կասկած է հայտնել Անաստասիոսի հունարեն լեզվի դիտելիքների վերաբերյալ³³: Հետագա ուսումնասիրողները շքնդունեցին Անաստասիոս Բիբլիոթեկարիոսի թարգմանության դե Բոորի տված գնահատականը: Եվ Պրեոբրաժենսկին³⁴ և հատկապես Ուսպենսկին ըստ արժանվույն գնահատեցին թարգմանության նշանակությունը հունարեն բնագրի քննության առնչությամբ: Ուսպենսկին ցույց տվեց որ հունարեն բնագրի համեմատությամբ լատիներեն թարգմանության մեջ առկա բացթողումներն ու հավելումները թույլ են տալիս եզրակացնելու, որ դրանք Անաստասիոսի ինքնակամ իմբրագրման արգասիք չեն, այլ արտացոլումը Թեոփանեսի հունարեն այն բնագրի որ իր ձեռքի տակ է ունեցել Անաստասիոսը³⁵: Ուսպենսկին բնագրերի մանրակրկիտ ուսումնասիրությամբ է կել է այն եզրակացության որ Անաստասիոսը անշափ ճշգրիտ է նա ջանացել է բաց չթողնելու անգամ իր համար դժվարամատչելի և լատիներենում իմաստը մթազնոդ և ոչ մի բան³⁶ որ Chronographia tripartita նմեղ ամենից շատ է մոտեցնում Թեոփանեսի նախնական շարադրանքին³⁷: Անաստասիոսը ոչ հազվադեպ տալիս էր հունարեն բնագրի տառացի թարգմանությունը չփորձելով անգամ պահպանել լատիներենի շարահյուսության օրենքները: «Կարելի է վստահորեն ասել,— գրում է Ուսպենսկին,— որ Անաստասիոսը թարգմանության ենթակա բնագրի

3 Նույն տեղում էջ 400

32 Նույն տեղում, էջ 398

33 Նույն տեղում, էջ 418

34 Преображенский Летописное повествование էջ 50 և հտ:

35 Успенский, Очерки III, էջ 416 Տե՛ս նաև Липшицի առաջաբանը Ուսպենսկու հիշյալ աշխատության մասին, Византийский Временник, т III стр. 396

36 Успенский, Очерки III էջ 419: Հմմտ Преображенский Летописное о вествование, стр. 50

37 Успенский Очерки III էջ 419:

գրական սրբագրման» կստարելագործման ողորթյամբ շէր էլ մտածում»³⁸

Անաստասիոսը թարգմանել է իր «Chronographia tripartita»-ին է կցել Նիկեփոր պատրիարքի պատմական երկրորդ աշխատութիւնը «Χρονολογραφικόν συντομικόν»-ը, աստվածաշնչային թագավորների, պարսից հելլենիստական շրջանի թագավորների, հոմեական և բյուզանդական կայսրերի ցուցակը մինչև 829 թ.:

Խոսել թեոփանեսի «Ժամանակագրութեան» մասին առանց կանգ առնելու թեոփանեսի ժամանակակից մի այլ պատմիչի երկի՝ պատրիարք Նիկեփորի (806—815) «Համառոտ պատմութեան» վրա («Breviarium») անհնարին է քանդի ինչպես կասվի ստորև և՛ թե շահագրգռեալ թեոփանեսի պատմական երկը ապա Նիկեփորի «Breviarium»-ը հանդիսանում է մեղ հասած, Բյուզանդիայի VII—VIII դարերի պատմութեան վերաբերող միակ աղբյուրը: Ե՛վ թեոփանեսը, և Նիկեփորը իրենց երկերի վրա աշխատել են IX դ 10-ական թվականներին և երկուսն էլ հենվում են այժմ կորած միևնույն աղբյուրների վրա³⁹: Այս հանգամանքը շատ կարևոր է թեոփանեսի «Ժամանակագրութեան» տվյալները քննադատելու առումով Նիկեփորի աշխատութիւնը հունարեն բնագրում կրում է հետևյալ խորագիրը «Γοῖ ἐν ἀγίοις πατρος ἡμῶν Νικηφόρου πατρ. αρχ. τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Ἱστορία συντομος ἀπὸ τοῦ Μαυρικίου βασιλείας» (Սրբուն հօրն մերոյ Նիկեփորայ Կոստանդնուպոլսոյ պատրիարքի Համառոտ պատմութիւն ի թագաւորութենէն Մօրկայ)՝⁴⁰: Այն բնագրկոմ է 610—769 թթ պատմութիւնը:

Ինչպես ասվեց թեոփանեսն ու Նիկեփորը օգտվել են միևնույն աղբյուրներից Դրա մասին է վկայում այդ երկու հեղինակների երկէրում նկատվող բազում հաստատվածների նոյնութիւնը⁴¹: Տէղ տեղ նմա

³⁸ Նույն տեղում, էջ 416

³⁹ Moravcsik, Byzantinoturca I S 456—457

⁴⁰ Հունարեն բնագրի հրատարակութիւններն է՛ր Nicephori Breviarium. Գննական բնագրի հրատարակութիւնն իրականացրել է կղերիկոսը Nicephori archiepiscopi Constantinopolitani opuscula historica, ed. C. de Boor Lipsiae 1880 Ունի ուստերեն թարգմանութիւնն. Липшиц, Никифор: Уѣдանի հատվածները հունարեն բնագրով և ուստերեն թարգմանութեամբ, ընդարձակ ծանոթագրութիւններով հրատարակել է Չիչուրովը Чичуров Византийские исторические сочинения էջ 151—184: Հատվածաբար թարգմանված է նաև գերմաներեն բուլղարերեն, սերբերեն, լեհերեն և հունգարերեն (տե՛ս Чичуров նույն տեղում էջ 149)

⁴¹ Успенский Очерки III, էջ 430:

նություններն այնքան են բառացի, իսկ տարբերություններն այնպիսիք որ զիտնականներին ստիպեցին հրաժարվել ժամանակին հայտնված այն կարծիքից, թե նրանցից մեկն ու մեկը օգտվել է մյուսից⁴²: Պատկերամարտական այժմ կորած ժամանակագրությունից Նիկեփորի քաղած նյութը քաղված է և Թեոփանեսի կողմից, բայց այդ երկոստ միջևներն իրենց առաջ տարբեր խնդիրներ են դրել: Թեոփանեսը գրում է ավելի ընդարձակ պատմություն նա ուշագրոթյուն է դարձնում նաև Բյուզանդական կայսրության հարևանների վրա այնինչ Նիկեփորը որոշել է գրել սեղմ ու համառոտ մի պատմություն: Ավելի հանգամանորեն կանգ առնելով Լևոն III-ի և Կոստանդին V-ի ժամանակաշրջանի վրա նա հակառակ որ պատկանում էր պատկերապաշտների ճամբարին, օգտագործելով միևնույն աղբյուրը, պատկերամարտ կայսրերի բնութագրման հարցում ավելի զուսպ է, քան ժայրահղություն հասնող Թեոփանեսը⁴³:

Նշենք սակայն որ առանձին դեպքերում (օրինակ բուլղար խան հերվելի շրջանի վերաբերյալ) Թեոփանեսի և Նիկեփորի աշխատությունները էսպես տարբերվում են դա վկայում է այն մասին որ Նիկեփորը ունեցել է մի այլ աղբյուր, որին անտեղյակ էր Թեոփանեսը⁴⁴: Նիկեփորի երկու հանդիպում են և բազմաթիվ տեղեկություններ, որոնք սլարոպետս բացակայում են Թեոփանեսի «Ժամանակագրության» մեջ⁴⁵:

Ինչպես ասվեց, բացի «Breviarium» ից Նիկեփորը գրել է նաև «Χρονολογιαὶκὸν σύντομον» աստվածաշնչային, պարսից, հելլենիստական թագավորների հոմեական և բյուզանդական կայսրերի մի ցուցակ որը լատիներեն է թարգմանել Անաստասիոս Բիբլիոթեկարիոսը⁴⁶:

Արդ ինչ արժեք է ներկայացնում Թեոփանեսի «Ժամանակագրությունը» հայոց պատմության ուսումնասիրության համար: Պետք է նշել որ VII—VIII դդ հայոց պատմության վերաբերյալ հայկական աղբյուրների տվյալները թեև քիչ չեն բայց անբավարար են ժամանակաշրջանի հանդամանալից պատկերը տալու համար: Այդ դարերի վերաբերյալ կարելի է հիշատակել Սեբեոսի Ղևոնդ վարդապետի, մասամբ Մովսես Կաղանկատվացու արժեքավոր դործերը: Որոշ նշանակություն

42 Երևն տեղում, էջ 421

43 Հմմտ. նույն տեղում էջ 430

44 Цанкова Петкова, О территории, էջ 132, ծանոթ 43:

45 Чичуров Византийские исторические сочинения стр 147

46 Միջնադարում հունարենից թարգմանվել է նաև ոստերես և հայտնի է Ietopisei Եսկորե խորագրով

ունի հունարէն թարգմանությամբ պահպանված և գիտությանը «Narratio de rebus Armeniae» խորագրով հայտնի հայ-քաղկեդոնական միջխատանք⁴⁷ որը սակայն հիմնականում եկեղեցու պատմությանն է անդրադառնում: Ավելի ուշ հեղինակներից, որոնց գործերը այս կամ այն չափով հետաքրքրություն են ներկայացնում խնդրո առարկա շրջանի պատմության ուսումնասիրության համար, Հովհաննես Դրասխանա կերտցու թովմա Սրծրունո և Վարդան Արեւելցու պատմական երկերս 1-ն որոնց մեղ հետաքրքրող նյութը հիմնականում քաղված է Սեբեոսից և Ղևոնդ վարդապետից

Թեոփանեսի «Ժամանակագրությունը» անփոխարինելի աղբյուր է ամենից առաջ սասանյանների հարստության մայրամուտի յամանակա շրջանի բյուտանդապալսկական արաբերությունների վերաբերյալ հատկապես Հերակլիոս կայսեր երկարատև պատերազմների որոնց թատերաբեմը հիմնականում Հայաստանն էր Թեոփանեսի տվյալները հայ պատմիչների հաղորդած տեղեկությունների համադրությամբ տալիս են VII դ. 10—20-ական թվականներին Հայաստանում տիրող իրադրության առավել կատարյալ պատկերը: Թեոփանեսի պատմական երկը որոշակի արժեք է ներկայացնում նաև արաբների կողմից Հայաստանի նվաճման, երկրում նրանց տիրապետության հաստատման, նվաճողների վարած քաղաքականության արաբաբյուղանդական մրցակցության ոլորտում գտնվող Հայաստանի քաղաքական ո սոցիալական վիճակի վերաբերյալ առավել հանգամանալից պատկերացում կազմելու համար Թեոփանեսը առաջին բյուղանդական պատմիչն է որ հիշատակում է պավլիկյան աղանդավորներին նրանց նկատմամբ Բյուզանդական կայսրության վարած քաղաքականության հայ աղանդավորների Բյուզանդիայում ստեղծած բազմամարդ գաղութների մասին

Ի այց Թեոփանեսի «Ժամանակագրության» արժեքը միայն դրանում է: Ի տարբերություն հայ պատմիչների որոնք ի միջի այլոց են խոսում հայերի Բյուղանդական կայսրության կյանքում խաղացած դերի վերաբերյալ նա այդ մասին հսկայական նյութ է մատակարարում VII դարը հայտնի է որպես Բյուզանդական կայսրության մեջ ուղղամվարչական արմատական վերափոխումների ժամանակաշրջան Ստեղծվում են Փոքրասիական բանակաթեմերը որոնք բախտորոշ դեր են խաղում արաբական վտանգի առջև երկրի պաշտպանունակությունն ուժեղացնելու ուղղությամբ Ահա հիմնականում Թեոփանեսից էլք իմանում որ VII դ

47 Տե՛ս Բարթիկյան Na ratio

բերորդ կեսին և հատկապես ամբողջ VIII դ ընթացքում այդ բանակաթեմերի ղեկավարութիւնը հիմնականում վստահված էր հայազգի նշանավոր գործիչների որոնցից շատերը անհայտ են հայ պատմիչներին: Այդ գործիչներից ոմանք տիրանում էն անգամ բյուզանդական կայսեր ծիրանիին ու գայիստնին⁴⁸:

Թեոփանեսի «Ժամանակագրութիւնը» հայոց պատմութեան համար նի նաև անուղղակի արժեք: Ուսումնասիրել հայոց պատմութիւնը (քաղաքական գրութիւնը, սոցիալ-տնտեսական հարաբերութիւնները դասակարգային պայքարը) հարևան երկրների պատմութիւնից անկախ նարավոր չէ: Կայսրութեան ներքին կյանքում տեղի ունեցած իրադարձութիւնները, տիրող սոցիալ տնտեսական հարաբերութիւնները, դասակարգային պայքարը հնարավորութիւն են տալիս զուգահեռներ անցկացնել, ամօքի խորութեամբ ու հանգամանորեն հետադոտել հայոց պատմութիւնը Թեոփանեսը բյուզանդական այն հեղինակներից է որ պայսրութիւն պատմութիւնը տալիս է միջազգային ֆոնի վրա:

* * *

Թեոփանեսի «Ժամանակագրութիւնը պահպանվել է բազմաթիվ լրագրերում որոնք սակայն ոչ բոլորն են ամբողջութեամբ ընդգրկում երկր: Լավագոյններն են համարվում հետևյալները

- Paris. gr. 1710 (X դ)
- Vatic gr 155 (X դ)
- Paris gr 1711 (XI դ)
- Vatic gr 978 (XI XII է)
- Vatic gr 154 (XII դ)
- Paris Coislin gr 133 (XII դ)
- Gaurin gr 226 [B IV 4] (XV դ)
- Vatic Barber gr 553 [V 49] (XVI է)
- Paris or 1709 (XVI դ)
- Vatic Palat gr 395 (XVI դ)
- Monac gr 391 (XVI դ)
- Vatic gr 979 (XVI դ)

⁴⁸ Հայազգի ա դ բարձր ստիւան գործիչների մանրամասն ցանկը սես ստորև էջ XLVIII—L

Vatic. Barber. gr 233 [II 54] (XVI 1)
Vatic Urbinus 87 (XVII 7)¹⁹

Թեոփանեսի երկի քննական բնագրի հրատարակիչ Կ դե Բոորը
աշտնում է որ ամենաընտիրը Վատիկանի մատենադարանի N 154 ձե-
ռագիրն է որտեղ սակայն շարադրանքն ընդհատվում է Հուստինոս I ի
թագավորության ժամանակաշրջանով Ո սումնասիրողների մի մասի
կարծիքով Թեոփանեսի բնագիրը շատ չի տուժել արտագրող-
խմբագրողների կողմից⁵⁰ թեև հիմնական Վետազոտոզներից մեկը՝
Գ Պ Պրեոբրաժեկևսկին վճռականորեն դեմ է սյդ մտքին: Նա ընդգծում
է որ Թեոփանեսի «Ժամանակագրությունը» բովանդակող և չ մի գրք
լս գիր դեթ չի մնացել կողմնակի միջամտությունից⁵¹:

Թեոփանեսը հոստովանողի ժամանակագրության հո նարեն բը
ն սգիրը առաջին անգամ հրատարակել է J Goar ը բյուզանդական
սլատմիչների փարիզյան մատենաշարում 1655 թ Այն վերահրատա-
րակվել է Combeffis-ի կողմից բյուզանդական հեղինակների վենետիկ
յան մատենաշարում՝ 1729 թ: I Classen-ը Թեոփանեսի երկի հունա
բեն՝ բնագիրը, իսկ I Bekker ը Սնաստասիոս Բիբլիոթեկարիոսի լատի
ներեն թարգմանությունը հրատարակեցին բյուզանդական հեղինակների
բոննյան մատենաշարում⁵²: Migne | հայտնի «Հունական հայրառա-
նություն» մեջ վերահրատարակվել է բոննյան շարքում լույս տեսած բը-
նագիրը⁵³: Հունարեն քննական բնագրի հրատարակությունն իրականաց-
րել է C de Boor ր⁵⁴: «Ժամանակագրությունը» հատվածաբար հրա-
տարակել է L F Tafel-ը⁵⁵

⁴⁹ *Moravcsik Byzantinoturcica*, I, S. 533. Հեռագրերի մասին Կ դե Բոորի
ուսումնասիրությունը՝ *Theophanis Chronographia* vol II p 347—400

⁵⁰ *Krumbacher*, *Geschichte*, S. 345:

⁵¹ *Преображенский*, *Летописное повествование*, стр. 32 и сл.

⁵² *Theophanis Chronographia ex recensione Ioannis Classeni*, volumen I
Bonnae 1839 Volumen II, *Anastasio Bibliothecarii Historia Ecclesiastica ex re-
censione Immanuelis Bekkeri*, Bonnae, 1841, p 40—284

⁵³ *Migne*, *Patrologia graeca*, t 108 Paris, 1863

⁵⁴ *Theophanis Chronographia*, rec. C. de Boor I Lipsiae, 1883 (*վերահրա-
տարակիչ է անփոփոխ 1963 թ.* Georg Olms Verlagsbuchhandlung, Hildesheim)

⁵⁵ *I F Tafel Theophanis Chronographia* (Probe einer neuen kritisch-exege-
tischen Ausgabe), *Sitzungsberichte der philos his Cl der k Akademie der
Wiss Wien*, 9 (1852), S. 21—172.

Աշենք այստեղ որ բացի Անաստասիոսի թարգմանությունից, Թեոփանեսի «Ժամանակագրության» հունարեն բնագիրը ունի մի երկրորդ լատիներեն թարգմանություն որն իրականացրել է J. Goar-ը: Այն բերված է հունարեն բնագրին զուգահեռ նախ բյուզանդական պատմիչների փարիզյան ապա վենետիկյան մատենաշարում Բոննի մատենաշարում (Corpus Bonnense Historiae Byzantinae) լույս է տեսել I Classen ի թարգմանությունը: Ժամանակակից եվրոպական լեզուներում այն թարգմանված է ուսերեն Օրուլենսկու և Տերնովսկու կողմից⁵⁶ Այդ թարգմանության առանձին հատվածներ լույս են տեսել «Вестник Древней Истории» հանդեսում⁵⁷ Հատվածներ լույս են տեսել Գրացիանսկու և Սկազկինի կազմած «Քրեստոմատիայում»⁵⁸, ինչպես և Բյուզանդիայի սոցիալ-տնտեսական պատմության վերաբերյալ փատաթղթերի ժողովածուում⁵⁹, «Բյուզանդական գրականության հոշոր ձևաներ» ժողովածուում⁶⁰ և հենց վերջերս՝ Չիչուրովի գրքում⁶¹

Թեոփանեսի երկը հատվածաբար թարգմանվել է նաև գերմաներեն⁶²,

⁵⁶ Летопись византийца Феофана в переводе с реческого В. И. Оболенского и Ф. А. Терновского. С предисловием О. М. Бодянского, Москва 1887 (Чтения в обществе истории и древностей российских, 1884—1887).

⁵⁷ А. В. Мишулин, Древние славяне в отрывках греко-римских и византийских писателей по VII в. н. э. «Вестник Древней Истории» 1941 № 1 § 3. Отрывки из византийских писателей VII—VIII вв. (Феофилакты Симокатты и Феофана)

⁵⁸ Н. П. Грацианский, С. Д. Сказкин, Хрестоматия о истории средних веков т. I М., 1949.

⁵⁹ Сборник документов по социально-экономической истории Византии М. 1951

⁶⁰ Памятники византийской литературы IV—IX веков от редакцией Л. А. Фрейберг, М., 1968.

⁶¹ Чичуров, Византийские исторические сочинения.

⁶² Dieterich K., Byzantinischen Quellen zur Länder- und Völkerkunde (5. 15 Jhd), Leipzig 1912; Bilderstreit und Arabersturm in Byzanz. Das 8. Jahrhundert (717—813) aus der Weltchronik des Theophanes übersetzt, eingeleitet und erklärt von Leopold Breyer. Verlag Styria, Graz—Wien—Köln, 1957 („Byzantinische Geschichtsschreiber“ Herausgegeben von I. V. Ivanka Bd VI)

Երբերեն⁶³ ր լղարերեն⁶⁴ վրացերեն⁶⁵ լհհերեն⁶⁶ և հոնգարերեն⁶⁷

* * *

Հուստինիանոս I-ը իր հետնորդներին թողեց փառքի գազաթնակե տին գտնվող, արտաքնապես հզոր հսկայածավալ մի կայսրություն, որը սակայն, ներքուստ քայքայված օրգանիզմ էր նրկարատե պատերազմները, ամբողջ երկիրն ընդգրկած ահռելի շինարարությունը կապված էր ու պայմանավորված հարկային լծի ծանրացմամբ Գյուլատնատեսու թյունն անկում էր ապրում, ծանր վիճակում էին արհեստագործությունն ու առևտուրը: Հուստինոս II (565—578) և Տիրեբիոս (578—582) կայսրերը չէին կարողանում կանգնեցնել կայսրության աստիճանական փլուզումը վերացնել պետության միասնությունը քայքայող կրոնադավանաբանական վեճերը քաղկեդոնիկների և միաբնակների միջև: Մամբրիկիոս կայսրը (582—602), գիտակցելով այդ բոլորը, փորձեց դրությունը կայունացնել դիմելով մի շարք բարեփոխումների նա որոշ միջոցների դիմեց վարչական ապարատի ապակենտրոնացման, հարկային լծի որոշ թեթևացման ուղղոթյամբ բայց շոշափելի արդյունքների չը հասավ: Դժգոհությունը համընդհանուր էր, իշխանությունների դեմ բռնկվող ապստամբություններն ու խռովոթյունները՝ հաճախակի Մանր էր վիճակը հենց մայրաքաղաքում:

Կայսրության ներքին դրությունը էլ ավելի էր վատթարացնում արտաքին վտանգը, բայց նրա առաջն առնելու հնարավորություններն այն չէին, ինչ Հուստինիանոս I ի թագավորության սկզբում: Իտալական թերակղզու մեծ մասը նվաճվեց լանգոբարդների կողմից կայսրության արհրապետությունն իսպանիայում սասանվում էր վէստգոթերի հսրված

⁶³ «Византиски извори за историји народа Југославије» I стр 217—237

⁶⁴ Извори за Българската история VI, Гръцки извори том III София, 1960 стр 226—289 *Բուլղարիային լերաբերող հատվածները ավելի վաղ բուլղարերեն էր թարգմանել Վ Իեշևլիեը* В Бешевлиев Гръцки и латински извори за историята на България Теофан, «Прометеи» IV (1940) 3 стр 27—30 4 стр 26 29 5 стр. 23—29 6, стр. 23—31

⁶⁵ Сведения византийских писателей о Грузии том IV I Греческие тексты с грузинским переводом издали и примечаниями снабдил С Г Каухчишвили Тбилиси, 1941.

⁶⁶ Plezia M Greckie i lacinskie zrodla do najstarszych dziejow Słowian Poznan—Krakow 1952; Labuda G Materiały Zródłowe do historii Polski epoki feudalnej, t. I Słowiańszczyzna pierwotna, Warszawa, 1954.

⁶⁷ Gracianskij N P—Szkazkin S D Középkori történeli Crestomath a Budapest 1952—1953 1 I II

ների ներքու Լսկ արևելքո մ էր թյունը ողբալի էր Շարունակ լում էր Բյուզանդական կայսրության և Սասանյան Պարսկաստանի հակամարտությունը Հայաստանի համար, Խոսրով I ի օրոք հաջողությունների նժարը թեքվում էր պարսից կողմը: Դրությունը փոխվեց հօգուտ կայսրության Խոսրովի մահից հետո, երբ նոր արքայից արքայի՝ Որմիզ IV-ի գեմ պայթեց Վահրամ Զուբինի ապստամբությունն ընդդեմ Սասանյան արստության Համոզված լինելով որ սեփական ուժերով չի կարողանալու հաջողության հասնել Վահրամ Զուբինը դիմեց Մուշեղ Մամիկոնյանի և այլ հայ նախարարների օգնության բարենպաստ ելքի գեպքում խոստանալով նրանց վերականգնել հայոց թագավորությունը «Զեզ տուեալ լիցի իմ,— գրում էր նա զհայոց թագաւորութիւնն զոր և դուք կամիք՝ արասջիք ձեզ թագաւոր: Եւ թողում ձեզ զամենայն երկիրն Հայոց մինչև ցԿապկոհ՝ և ցղուան Աղուանից և յԱսորոց կողմանէ զԱրուաստան զՄրծուին և զնոր Շիրական մինչև ցուահմանս Տաճկաց, զի առ նախնեաւքն իսկ ձեզ լեալ է և ընդ արևմոսս մինչլ ցԿեսարի՝ կապաղովկացոց»⁶⁸,

Մուշեղ Մամիկոնյանը և այ մյոս նախարարներն լնդառսջ լգնա ցին ապստամբի խնդրանքին, ականջ չկախեցին Հայաստանի ապագա անկախության մասին ապստամբի հիմնադուրկ խոսքերին: Իսկ պարսից պալատական ավագանին ստեղծված դրությունից ելք է գտնում սպանելով Որմիզ IV արքային գահ բարձրացնելով նրա մանկահասակ որդի Խոսրովին Վահրամ Զուբինի ապստամբությունը ճնշելու համար ավագանին ստիպված դիմում է դարավոր թշնամի Բյուզանդիայի՝ ռազմական օգնության դիմաց խոստանում դիջել Հայաստանի Ասորիքի և Վրաստանի մեծ մասը ինչ ընդհանուր առմամբ կատարվում է 591 թ կնքված պայմանագրով Խոսրով արքան ետ նոցա ղԱրուաստան զսմենայն մինչև ցՄծբին և զերկիրն Հայոց որ ընդ իրով իշխանութլամբ էր զտուն Տանուտերական մինչև ցգետն Հուրաղղան, և զղաւառն Կոտէից մինչև ցաանն Գառնի և զեզր ծովուն Բզնունեաց և զԱռեստաւան և ցԳոգովիտ գաւառ մինչև ցՀացին և ցՄակու: Եւ կողմն Վասպուրական ղնդին էր ի ծառայութիւն պարսից արքային»⁶⁹:

Այսպիսով Հայաստանը երկրորդ անգամ բաժանվեց երկու աշխարհակալ տերությունների միջև, այս անգամ առյուծի բաժինն ընկավ Բյուզանդիային Հայ ժողովրդի համար ստեղծվեց մի մղձավանջային

68 Սեբեոս էջ 78

69 Նույն տեղում էջ 84

ժամանակաշրջան Երկու ախոյաններն էլ նայած ժամանակին ու պ հանջներին, մեկ հալածում, մեկ ջանում էին սիրաշահել հայերին և, նախ և առաջ նրանց ավաղանուն նախարարներին: Սրանից էլ ահա այդ անվերջ գաղթերն ու տեղափոխությունները Հայաստանի մի մասից մյուսը⁷⁰: Հայաստանում առաջացավ մի քառասյին վեճակ որն էլ ավելի էր վատթարացնում երկո ախոյան պետությունների որդեգրած հայաջինջ քաղաքականությունը: Հանրահայտ է Մավրիկիոս կայսեր վերագրվող թուզթը՝ պարսից արքայից արքային «Աղգ մի խոտոր և անհնազանդ են, սուէ կան ի միջի մերում և պղտորեն: Բայց եկ ասէ, Լս գիմս ժողովեմ և ի Թրակէ գումարեմ և դու զքուդ ժողովէ և հրամայէ յԱրևելս տանել: Զի եթէ մեռանին՝ թշնամիք մեռանին և եթէ սպանանեն՝ զթշնամիս սպանանեն, և մեք կեցցուք խաղաղութեամբ: Զի եթէ է քա յերկրի իւր անց լինիցին՝ մեզ հանգչել ոչ լինի»⁷¹:

Մավրիկիոսը երբևիցե այդպիսի նամակ գրել է, թե ոչ, հարց է, բայց բոլոր դեպքերո մ Սեբեոսի երկո մ բերվածը ամենաճշգրիտ կերպով ներկայացնում է Հայաստանում ստեղծված դրությունը: Խոսքը հարկավ ոչ թե Հայաստանը համայն հայ ժողովրդից դատարկելուն էր վերաբերում այլ նախարարներից ու բնիկ գինված ուժերից: Այդ մասին է գրո մ հենց Սեբեոսը «Վասն իշխանաց ամենայն Հայաստանեաց և ղարաց իւրեանց»⁷², թեև նույն հեղինակը մի այլ տեղում ցոյց է տալիս որ Մավրիկիոսը դեմ չէր կայսրության սահմանները վաչկատուն ցեղերի հարձակումներից ապահովել Թրակյայո մ նաև բազմամարդ Վայկական գաղութ ստեղծելով⁷³:

Մավրիկիոսի և Խոսրով արքայի քաղաքականությունը Հայաստանում ուժեղ դիմադրության էր հանդիպում: Հայ նախարարները ջանում էին հնարավոր միջոցներով թոթափել օտարի լուծը և վերականգնել հայոց պետականությունը «Պատերազմեսցուք ընդ երկոսին թագաորսդ — ասում էին նրանք — և բռնութեամբ գերկիրդ մեր ի մեզ դարձուցուք»⁷⁴: Նրանց հիմնական մտահոգությունը մեկն էր «ի բաց կայ ի ծառայութենէն Յունաց թաղաւորին և նստուցանել իւրեանց թագաւոր

0 նույն տեղում էջ 88 94 104 10

7 նույն տեղում էջ 86

72 նույն տեղում

73 նույն տեղում, էջ 105

4 նույն տեղում էջ 87

դի մի և նոցա հասցի մեռանել ի կողմանս թր կսցց ալ կլսլ մեռանել ի վերայ աշխարհին իւրեանց»⁷⁶։

Փոկաս կայսեր օրոք (602—610) շարունակվեցին և Վրեադավան ների հալածանքները որոնց հետևանքը եղավ այն որ կայսրության տարբեր շրջաններում ու քաղաքներում բռնկվեցին ապստամբություններ ու խռովություններ։ Այդ հանգամանքն իր հերթին թուլացրեց երկիրը դյուրացրեց արտաքին թշնամիների ներխուժումները կայսրության տարածքը։ Պարսից արքա Խոսրով II ը օգտագործելով Փոկասի կողմից իր «բարերար» Մավրիկիոս կայսեր մահապատժի ենթարկվելը վերացրեց խաղաղությունը և կայսրության գեմ սլատրաղմական գործողություններ սկսեց որոնք գնում էին նաև Հայաստանի տարածքի վրա։ Նա գրավեց Բյուզանդիային 591 թ սլայմանագրով ղիջած մի շարք շրջաններ։ Պարսկական զորքերը ասան մինչև Սատաղ գրավեցին այն ինչպես և Կարին Օրեստիաս և Երկոպոլիս քաղաքները Կարինի հայ ազգաբնակչությունը բռնազաղթեցրին Համադաս քաղաքը։ Գերհնրի մեջ էր և երկաբնակ հայ կաթողիկոս Հովհանը որ խաճանվեց օտարության մեջ⁷⁶։

Կայսրության բանակների կրած պարտությունները Փոկասի բռնությունները երկրի ներսում պատճառ դարձան իր 608 թ կայսեր դեմ ապստամբություն նախապատրաստվի։ Այն գլխավորեց Կարթագենի էքսարքոս Հերակլիոսը ապագա նույնանուն կայսեր հայրը։ Այդ ընթացքում ապստամբություն բարձրացրեց և Միջագետքի բյուզանդական զորքերի հրամանատար հայազգի Ներսես զորավարը որը գրավելով Երեսիս քաղաքը ամրացավ այնտեղ։ Ստեղծված իրադրությունից շուշացավ օգտվել պարսից արքա Խոսրովը նա ապօրոտամբ ներսեսին ղինական օգնություն ուղարկեց։

610 թ էքսարքոս Հերակլիոսը Փոկասի դեմ նավատորմիղ ուղարկեց իր նույնանուն որդու գլխավորությամբ։ Փոկասը գահընկեց արվեց ու գլխատվեց գահն անցավ Հերակլիոսի ձեռքը (610—641) որը և հաստատեց շուրջ մեկ դար գոյատևած Հերակլիոսների հարստությունը⁷⁷։

75 նույն տեղում էջ 92։

76 նույն տեղում, էջ 109 և հտ

77 Բելգիացի սնվանի բյուզանդագետ Ա. Գրեգուարը էքսարքոս Հերակլիոսին Հերակլիոս կայսեր հոր անվերապահորեն հայազգի և համարում՝ ծնված Կարին Թեոդոսուպոլսում։ Նա Մավրիկիոսից (582) մինչև Ֆիլիպպիկոսի անկումը (713) ընկած ժամանակաշրջանը անվանում է «բյուզանդական պատմության առաջին հայկական էրան» (The first Armenian era in Byzantine history*); Grégoire An Armenia: dynasty

Հերակլիոսը դտավ բայրայված արտաքին թշնամիների կողմից բզկտվող մի պետություն: Խոսքով II ր դարձել էր կայսրության սարափր: Հերակլիոսի արքայից արքայի հետ հաշտություն կնքելու փորձերը հաջողություն չունեցան և պարսկական զորքերը գրավեցին Ասորիքը Կիլիկիան և Բյուզանդիան հացով մատակարարող Ոգրպոսոսը Ահաալյո գեղարին ու ճակատագրական պայմաններում Հերակլիոսը նախաձեռնեց հղոր բանակի կազմակերպման աշխատանքներին: Սկիզբ առավ փոքրասիական նահանգներում վարչակարգի նոր սիստեմի՝ բանակաթեմի ռի կազմակերպումը որի էությունը կայանում էր նրանում որ նահանգում և ռազմական և՛ վարչական համայն իշխանությունը կենտրոնացած էր լինում մի անձի ղորավարի ձեռքում: Նա տեղական բնակչությունից էր հավաքադրում զորքը որը ծառայության դիմաց մշակելու հող էր ստանում Փոքրասիական իր նշանակությամբ երկրորդ բանակաթեմը կոչվում էր Մրմլնիակների՝ բնակչության հիմնական կազմի հայազգի ի նելու պատճառով:

Կայսրության արտաքին քաղաքականության դիվալու սրցը մը ևում էր պարսկական վտանգը: Համոզված լինելով որ այն հաղթահարելու միաժամանակ պայքար մղելով երկու ճակատի վրա հնարավոր է, Հերակլիոսը ավարների հետ հաշտություն կնքելով 622 թ պարսիկների դեմ հարձակման անցավ Նա վեց տարվա ընթացքում ջախջախելով Խարով II ի բանակիները հաղթական վերադարձավ Կոստանդնուպոլիս: Այս գատերազմների թատերաբեմ դարձան նաև Հայաստանը վրաստանը Ազվանքը և Լազիկան Հայկական զորաբանակները հայ զորավարների գլխավորությամբ պայքարում էին բյուզանդական կայսր կողմում:

Բայց այն ժամանակ էրբ Հերակլիոսը տոնում էր իր փայլուն հաղթանակները կայսրության հարավային սահմաններում արդեն հանդես էր գալիս մի ուժ, որ դարեր շարունակ պիտի սպառնար կայսրության դոկտրինան անդամ Դա իսլամի դրոշի տակ միավորված արաբներն էին: Նրանք 633 թ ներխուժեցին Պարսկաստան, 634 թ՝ Ասորիք: 636 թ օգոտոսի 20 ին Յարմուկ գետի ափին տեղի ունեցավ մի արյունահեղ

p. 5—6, 8 Հերակլիոսին հայկական ծագում են տալիս և այլ ուսումնասիրողներ Տե'ս Charanis, The Armenians, p 18 ծանոթ 41 Մասամբ հայկական՝ Էնթրոց 'Εσχατολογικαὶ ἀναζητήσεις, էջ 71: Toumanoff, Caucasia, էջ 135: Վերջինս կարծում է որ նրանք եկեղյաց գավառի Արշակունիներից էին, հենվելով Սերեոսի մի ավյալի վրա թե Արշակունիների շտապիղները Կոստաս II կայսեր «մերձատրք» էին (տե՛ս Սերեոս էջ 145): Հարցի մ սին տե՛ս նաև ստորև ծ նոթ 81

ճակատամարտ որտեղ կայսերական բանակը գլխավին պարտության մատնվեց, արաբները 638 թ գրավեցին Անտիոք քաղաքը ապա ձևանարկեցին Ասորիքի և Միջագետքի նվաճումը: Երանք 640 թ մուտք Լն գործում բյուզանդական տիրապետության տակ գտնվող Հայաստանի տարածքը, գրավվում է Աղծնիքն ու Կորճալքը Անձևացյաց իշխանը հպատակութուն է հայտնում: Գրավելով Զորապահակը արաբական զորքերը մուտք են գործում Հայաստանի կենտրոնական հատվածները⁷⁸:

Սասանյանները Կադիսիայի և Նեհավենդի ճակատամարտերո մ ջարդ կրելով վերանում են պատմության թատերաբեմից Բյուզանդիայի և Պարսկաստանի միջև բաժանված Հալաստանը օգտվելով այդ երկու ախոյանների կրած պարտություններից հնարավորություն է ստանում միավորելու իր հողերը: Միավորված Հայաստանի իշխան Լ դաունում նախապես պարսկական Հայաստանի մարդպան ու սպարապետ Թեոդորոս Մշտունին: Հայաստանը փաստորեն անկախ վիճակում էր, թեև շարունակում էր ճանաչել Բյուզանդիայի դերիշխանությունը

Թեոդորոս Մշտունու ջանքերը կանգնեցնելու արաբների ներխուժումները Հայաստան հաջողություն չեն ունենում Արաբները ներխուժում են Տարոն, ապա Բղնունիք Ադիովիտի Բրկրիի և Կոզովիտի վրայ յով պաշարում ո գրավում են Դվինը և Նսկայական ավարով հեռանում դեպի Միջագետք

Բյուզանդական կալսր Կ տ ս ս II Լ Թեոդորոս Մշտունու ն ճանաչեց պատրիկ և հայոց սպարապետ նրան զինական օգնություն ուղարկեց, որով հայերը կարողացան ժամանակավորապես դադարեցնել արաբական արշավանքները Հայաստան

Դժվարին էր Բյուզանդական կայսրության վիճակը Շատկապլ VII դ 40 ական թվականների վերջում, երբ արաբները սկսեցին արշավանքները փոքրասիական թերակղզում ուժեղ նավատորմից ստեղծելով նվաճեցին Կիպրոս կղզին: Շուրջ 650 թ նրանք Ստրպատականի վրայով ներխուժեցին Հայաստան, բայց նրանց մի զորամասը գլխավին պարտություն կրեց Թեոդորոս Մշտունու կողմից, բայց մյուսը Տայքի վրայով ներխուժեց Քարթլի: Բյուզանդիան ի վիճակի չէր պաշտպանել Հայաստանը, և Թեոդորոս Մշտունին վճռեց խզել կապերը կայսրությունից և Մուավիայի հետ դաշինք կնքել ընդունել խալիֆաության գերիշխանությունը:

⁷⁸ Մանրամ սն Լ և Тер Геве дял Армения с р 18 с л

Թեոդորոս Ռշտունու որդեգրած նոր քաղաքականությունը դուր չեկավ կայսրության: Երա դիրքերը թուլացնելու փորձերը հայ իշխանների միջև երկպառակություն հրահրելով արդյունք չտվեցին և Կոստաս կայսրը Նսկայական բանակի գլուխն սնցած ներխուժեց Հայաստան հասնելով մինչև Դվին քաղաքը: Կայսրության հաջողությունները, սակայն, ժամանակավոր էին: Արաբները կարողացան 655 թ նվաճել Հայաստանը, որին հաջորդեց Վրաստանի Ասանի մերձկասպյան շրջանների և Դերբենդի նվաճումը:

Վիճակը փոխվեց Մուավիա խալիֆայի օրոք: Երբ ծանր պատերազմները Բյուզանդիայի դեմ երկու ախոյաններին այն աստիճան թուլացրին որ Հայաստանը շունչ բաշեց: VII դ 60—70 ական թվականներին Հայոց իշխան Գրիգոր Մամիկոնյանի օրոք քաղաքական, հետվարար և տնտեսական վիճակը Հայաստանում բավական կայուն էր: Իսկ 80 ական թվականներին երբ այդ երկու աշխարհակալ տերությունների վիճակը կատենացավ լարձյալ իրենց Նայացքը հառեցին Հայաստանի լրա: Հուստինիանոս II կայսրը⁷⁹ 689 թ նվաճեց Հայաստանը Քարթլին և Առանը: Իսկ Հայոց իշխան նշանակեց Երսես Կամսարականին⁸⁰:

VII դ լերջին տասնամյակը Բյուզանդիայի և խալիֆայության միջև անվերջ ու արյունահեղ պատերազմների մի շրջան էր, պատերազմներ որոնց թատերաբեմը դարձյալ Հայաստանն էր: VIII դ քաղվրին արաբներն իրենց ենթարկեցին Հայաստանը Քարթլին ու Առանը ստեղծեցին «Արմրնիա» փոխարքայութունը: Դվին մայրաքաղաքով Հայ ժողովրդի պատմության մեջ բացվեց մի նոր էջ: օտար լծի դեմ արատազրական պայքարի ու մաքառումների մի շրջան որ պիտի շուրջ 100 տարի տևեր:

Արարների կողմից չ մքայն Հայաստանի, այլև Բյուզանդական կայսրության ամենակարևոր ուսանգների՝ Ասորիքի, Փյունիկեի, Կիլիկիայի Եգիպտոսի Կիպրոս կղզու և բազմաթիվ այլ շրջանների համեմատաբար դյուրին նվաճումը բացատրվում է ու միայն արաբների Նղորությանը կամ կայսրության թուլացմամբ՝ Սասանյան Պարսկաստանի և այլ թշնամիների դեմ նրա մղած երկարատև պատերազմներից: Դեռևս Հուստինիանոս I կայսր օրոք սկիզբ առած կայսրության կազմում գտնվող բազմաթիվ յո բաբանչյուրն իր ազգային ավանդոյթ

⁷⁹ Նրա մա լն հառուկ տե Head, Justinian I

⁸⁰ Тер Гевондян Армения, стр 52

ներով ու օրենքներով ապրող ու ղեկավարվող ժողովուրդները նույն անբով սանրելու խիստ ու դաժան քաղաքականությունը չէր դադարել և րա հաշորդների օրոք, Քանի ղեռ Հայաստանի փոքր մասն էր Բյուղանդիայի կաղմում գտնվում այդ քաղաքականությունը չէր կարող հայ ժողովրդի կյանքի հոգևոր մշակութային և այլ բնագավառներում էա կան փոփոխություններ մտցնել Սու առավելն այն կարող էր որոշ շա իով ապաղղայնացնել կայսրության կաղմում գտնվող նահանգների հայությունը, բայց համայն հայ ժողովրդի վրա էական անդրադարձո Մ ունենալ ի վիճակի չէր Սակայն 591 թ հետո, երբ Հայաստանի մեծա դույն մասը մասվ Բյուղանդիայի կաղմը, ապա հայերի համար սկըս վեց 'ր ազգային ավանդությունները ազգային ղեմքը պահպանելու մա հո և կենաց մի պայքալ Մեզ հետաքրքրող շրջանում այն հանգե և կավ կրոնական քողի տակ ազգապահպանման գործը գլխավորեց հա րոց Էկեղեցին, ղետության կորստյան պայմաններում Երկիրը և ժո ղովրդին միավորող հիմնական ուժը: Մհա այդ նկատու ումով անհր ս ժեշտ է մի փոքր ավելի հանդամանորեն խոսել հայ բյուղանդական Էկեղեցական հարարությունների մասին քահգի նրանք պարզապես հայ-բյուղանդական քաղաքական հարաբերությունները սքողող մը վս րագույր են սոսկ

Բյուղանդիան չէր կարող սպա տակսելին հաւնել ւանի դեռ ա ժողովուրդը Էկեղեցական առումով չէր ենթարկված իրեն և անդէս էր ալիս կայսրության որդեգրած քաղկեդոնական դավանանքի ղեմ: Բյու ղանդիային մնում էր բոլոր միջոցներով հաղթահարել միակամությունը Հայաստանում հայ ժողովրդին դարձնել քաղկեդոնական: Եկեղեցուն ենթարկվելը նախապայման էր նաև քաղաքական ենթարկման և վ կայս րությունը ամեն միջոցներով ղեռն: V դ սկսած փորձեց իրականացնել իր նպատակնևոր⁸⁾:

8 Այս աթիլ սարսիհակ կարծիք սյտնել հույն բյուղանդագետ ակադեմի կոս և Մմանտոսը Կանգ առնելով արաբների սկզբնական հաշտությունների վր ս որանք Կ բացատրում է Ասորիքի և Պաղեստինի միաբնակների տախյությունը դեպի քաղկեդոնական Բյուղանդիան գրում է. «Եթե Բյուղանդիան հետևեր հնամենի հոռմեա կան ավանդություններին Էթե Կա շրանար ընդհանուր լեզու գտնել միաբնակների հետ, ս է բունությունը հաստատել ուղղախոսությունը (իմա՝ ք ղկեդոնականությունը) և իր հունարեն լեզուն գուցե չկորչեր Ասորիքը Բյուղանդիան սակայն ենթարկվեց հեղեղիմի ազդեցության դարձավ լիբելալ, գործի շղրեց Հոռմեական պետության դա ժան միջոցները՝ ըն լղել սարբիլ ժոլովուրդների» ("Λεαυτ Ιστορία του Α σελ 303)

V Դ առաջին կեսին բորբոքված դախնաբանական վիճերի հիմքում ընկած էր Քրիստոսի բնության հարցը Ամենահուժկու շարժումը գլխավորեց Նեստորիոսը որի վարդապետության (նեստորականության) համաձայն Քրիստոսի մեջ առկա են մարդկային և աստվածային ասած նադորությունները: Միաբնակներն ընդունում էին Քրիստոսի մեկ՝ աստվածային բնությունը Քաղկեդոնի ժողովը (451) փորձեց միջին գիծ գտնել և ընդունեց Քրիստոսի երկու բնությունները մարդկային և աստվածային, մեկ անձնավորության մեջ: Քաղկեդոնի ժողովի դավանաբանական հավատամքն ընդունեցին հունական և հռոմեական լիեղեցիները, իսկ բյուզանդական Արևելքը՝ Հայաստանը՝ Վրաստանը՝ Աղվանքը՝ Ասորիքը մերժեցին այն:

Իսլամաբանական այդ վիճերը, ինչպես ասվեց սրբոգում էին տարբեր պետությունների և ժողովուրդների զոտ բաղաբանական ու մշակութային շահերի հակադրությունը: Իսկ այդ հակադրությունները ըզգացնել էին տալիս դեռևս Քաղկեդոնի ժողովից էլ առաջ VIII դ սկզբին գրված և հունարեն թարգմանությունը պահպանված հայ բաղկեդոնիկ անհայտ մի հեղինակի երկասիրությունը հանդիսացող և գիտությանը «Narratio de rebus Armeniae» խորագրով հայտնի աղբյուրի մեջ ասված է, որ Թեոդոսիոս II կայսեր 37 ըզ տարում՝ 445—446 թթ, այսինքն Քաղկեդոնի ժողովից 6—7 տարի առաջ հայերը, ձգտելով ինքնուրույնության եպիսկոպոս ձեռնալրելու համար այլև չէին գնում Կեսարիա, ինչպես նախկինում⁸²:

Վիճակն այլ էր Բյուզանդական կայսրության հպատակ Հայաստանում: Այստեղ հայոց եկեղեցին չէր կարող բացեիբաց հակադրվել պետության կամքին թեև ոչ բոլոր հայ եպիսկոպոսները պատակվում էին հունական եկեղեցու կարգադրություններին 680 թ. Տրուլի եկեղեցական ժողովի 32 ըզ կանոնը դատապարտում է բյուզանդական Հայաստանի հայ եկեղեցու ավանդույթներով ղեկավարվող հայ հոգևորականներին նման գիրք էին բռնում նաև Հայաստանի պարսկական մասից տարբեր պատճառներով Բյուզանդիա տեղափոխված հայոց ավագանու ներկայացուցիչները Երբ հայոց իշխան Վարդանը 572 թ Դիլինում սպանելով պարսից մարզպան Սուրենին, փախավ Կոստանդնուպոլիս ոչ մի կերպ չէր հաղորդվում քաղկեդոնիկ հոգևորականության հետ նա չի հաղորդո թեև էի բաց եկաց սսելով թէ վարդապետը

82 Խորթիլյան Narratio 12 46

մեր ոչ հրամայցի մեզ»⁸³ Իրա վրա Հուստինոս II կայսրը եկեղեցական ժողով գումարեց⁸⁴, որին մասնակցելու հրավիրեց բյուզանդական Հայաստանի հայ եպիսկոպոսներին ու վարդապետներին և ստիպեց նրանց, այդ թվում և Վարդանին ու նրա մտերիմներին ընդունել Քաղկեդոնի ժողովը: Նրանք հարկավ առերես «ձեռագրով զժողովն Քաղկեդոնի ընկալան»⁸⁵, մի մասը, վեոադառնալով Հայաստան այդուհանդերձ տեղում քաղկեդոնականութուն տարածելու փորձեր կատարեց: Վերադարձողների Կորժունեության ոլորտներն էին Սղյանքը Վրաստանը Սյունիքը, որտեղ նյանք հավանաբար հաջող սթյուններ չունեցան, բայց որոշ արգյ նքի հասան հաշիրոմ Ձոր փորոմ և Գարգմալում⁸⁶:

Ոչնչով չեռ տարբերվոմ է Մավրիկիոս կայսեր եկեղեցական յս դաքականությունը հայերի սկատմամբ: Դեռ ավելին վիճակը բարդացավ 591 թ հետո, երբ Հայաստանի 4 5 ման անցավ կայսրության ձեռքը «Հրաման յլաեղ դարձեալ ի կայսերէն (Մավրիկիոսից—Հ Ր) լերստին ալ քարողել զժողովն Քաղկեդոնի յամենայն եկեղեցիս Հայաստան երկրի»⁸⁷: Հուստինոս II ի նման նա ևս Կոստանդնուպոլսոմ եկեղեցական ժողով է գումարում հրավիրում հայոց եպիսկոպոսներին: Ճնշման տակ յարձեալ հայք ընկալան զժողովն Քաղկեդոնի ձեռագրով յաուրս Մովսեսի կաթողիկոսի հայոց»⁸⁸:

Ստեղծված ծանր վիճակը ստիպում է Մովսես կաթողիկոսին գործնական միջոցների դիմել: Նա պարսից տիրապետության տակ գտնվող Հայաստանի եպիսկոպոսների ու վարդապետների ժողով է գումարում և հրամայուս քամենեին ոչ ղողորղել ընդ Հոռոմս⁸⁹ հնազանդեալս քաղկեդոնական ժողովոյն»⁹⁰: Իրա վրա Մավրիկիոս կայսեր կարգադրությամբ հարկավ Կարինի Թլողորոս եպիսկոպոսը Հայաստանի հո նա

⁸³ Фотия, О роде, стр. 181.

⁸⁴ Բարբիկյան, Narratio էջ 465 466 467: Фотия, О роде стр. 182. Սխալմամբ Անանիա Շիրակացուն վերագրվող ժամանակագրության մեջ ցույց է տրված որ ալ ժողովը գումարեց Տիբերիոս կայսրը (578—582) Անանիա Շիրակացու Մատենագրությունը, էջ 397: Հմմտ Սահիաճոս Տարոնեցի, էջ 141

⁸⁵ Фотия, О роде, стр. 182. Հմմտ Բարբիկյան Narratio էջ 165 466 467

⁸⁶ Բարբիկյան, Narratio, էջ 466

⁸⁷ Սերեոս էջ 91:

⁸⁸ Фотия О роде стр. 182 յալ թլ կալ Narratio, էջ 466 467 Կարգալարդապետ, էջ 84:

⁸⁹ Իմա հայ-քաղկեդոնականներին

⁹⁰ Մովսես Կաղանկատվացի էջ 303—304 Հմմտ Ոխտանյա Եպիսկոպոս էջ 63:

կան մասի հայ հոգևորականության ժողով գումարում և բյուզանյա կան Հայաստանում հաստատում հակաթոռ կաթողիկոսություն: Առաջի (և վերջին) հայ քաղկեդոնիկ կաթողիկոսը «Յովհան ոմն Սիւնական» էր: Յովով է գրում Մովսես Կաղանկատվացին այս դեպքերի մասին «Մովսէս նստէր ի Դուին կաթողիկոս պատշաճեցին և Հոովմայեցիքս Յովհաննու զկաթողիկոսարան յԱւանի՝ մօտ առ միմեանս»⁹¹

Քիչ չէին նրանք որոնք շցանկանալով ենթադրել բյուզանդական իշխանությունների բռնություններին լքեցին իրենց բնակության վայրերը և անցան պարսից տիրապետության տակ գտնվող Հայաստան: Իրենց պապենական դավանանքը ազատ դավանելու ամար⁹²: Բայց կային և այնպիսիք որոնք ստիպված էին փախչել օտա: Երկրներ «փախտական դնացեալ յաւտար երկիր վարէին» գրում է Սեբեոսը՝ անգամ կայսեր հրամանը արհամարհողներ⁹⁴: Յովալին այն է որ «բազումք հաւանեալ փառասիրութեամբ»⁹⁵ ընդունեցին Քաղկեդոնի դավանանքը: Սեբեոսը «փառասերներ» սակ հավանաբար նկատի ունի հայոց ավագանու այն մասը որ Բյուզանդական կասրության մեջ պաշտոնների և պատվաստիճանների արժանանալ համար դավանափոխ էր լինում

Տարբեր շեր վիճակը և պարսկական Հայաստանում ապրող քաղկեդոնիկ հայերի համար Մավրիկիոս կայսեր մահից հետո երբ սասանյան Պարսկաստանին հաջողվեց վերանվաճել մոտիկ անցյալում Բյուզանդիային զիջաց հայկական շրջանները և այնտեղի քաղկեդոնիկ հայերը հայտնվեցին միաբնակ հայ եկեղեցու իրավասության ոլորտում նրանց կացությունը բարդացավ: Այս անգամ հայոց եկեղեցու հարցերով սկսեց զբաղվել և պարսից արքունիքը որ ամեն շանք էր թափում այսերին անջատելու բյուզանդական եկեղեցուց հետևաբար և կայսրությունից: Խսարով II արքան Տիգրանում 615—616 թթ եկեղեցական ժողով է գումարում որին մասնակցում են և բազմաթիվ հայ իշխաններ ու եպիսկոպոսներ⁹⁶: Ինչպես պետք էր սպասել քաղկեդոնական

91 Մովսես Կաղանկատվացի, էջ 304

92 «Կիրք բղբոց» էջ 151—15

93 Սեբեոս, էջ 91

94 Նույն տեղում

95 Նույն տեղում

96 Նույն տեղում էջ 150—151 Եվ վանդ Տեր Մինասյանը սխալ է համարում Իկեբոսի (և Ասողիկի) տեղեկությունները այս ժողովի մասին նրա կարծիքով վերջինիս գումարման միակ շարժառիթը նեստորականների կաթողիկոսության խնդիրն էր Տես Տեր-Մինասյան Պարսից ժողովը էջ 55:

րը ժողովում տանու է են տալիս և շկարողանալով դիմանալ հալածանքներին «ումանք անցան Տայք ոմանք հոռոմոց երկիրը և վախճանվեցին օտարության մեջ»⁹⁷։

Բյուզանդիայի կրոնական քաղաքականությունը Հայաստանում չէր տալիս այն արդյունքները, ինչ կայսրությունն ակնկալում էր Մավրի կիոսի միջոցառումները ոչնչի շահագեցրին և Հովհաննես հակաթոռ կաթողիկոսը եղավ առաջին և վերջին հայ քաղկեդոնիկ կաթողիկոսը։ Մավրի կիոսին հաջորդած կայսրերը շարունակեցին հայադավանների հալածանքները, թեև ջանացին և այլ միջոցների դիմելով հասնել արդյունքի «երակլիոս կայսրը պարզ նկատեց որ քաղկեդոնականների և հուկաբաղկեյոնականների պայքարը վնասում է կայսրության՝ միասնությունը թուլացնում նրան արարական վտանգի հանդեպ Մեարնակ Սուրիքը Նախատուր, Հայաստանը բյուզանդական կայսրերի և կուստանդնուպոլսի կղերի ճնշումներին դիմադրություն էին ցուցաբերում։ Հերակլիոսը և կուստանդնուպոլսի պապի պատրիարք Սերգիոսը այլ ևրկու հասանքները աշտեցնելու մի միջին ուղի որոնեցին⁹⁸։ Լույս աշախր՝ Էկավ միակամուրջան՝ մոնոթեիստիզմի վարդապետությունը⁹⁹, որի համաձայն Քրիստոսն ունի երկու բնություն աստվածային և մարդկային բայց մեկ՝ աստվածային կամք Սյս վարդապետությանը գեջում էր կատարվում և երկարնակներին (ուամուլքը երկու բնությունների մասին), և՛ միաբնականներին (մեկ կամքի մասին վարդապետությունը) էթե պետություն միասնությանը շահագրգռված ավելի հեռատես պետական ու եկեղեցական գործիչներ ողջունեցին այս նոր լարդապետությունը այս հակահարված սոացավ և՛ մեկ և մյուս դավանանքի շերմեռանդ կողմնակիցները կողմից Պետության կենտրոնական մասի և միաբնակ հասնումների միջև դարեր շարունակ լայնացող և խորացող անդունդը հնարավոր չէր կամրջել նման կիսաս միջոցառումներով։ Հերակլիոսին մնում էր անցնել արդեն որդեգրած բնությունների քաղաքականությունն նա օգտագործելով Սերեոսի բնութա շրմամբ իառասեր» մարդ

⁹⁷ Խարրիկյան Narratio, էջ 46

⁹⁸ Հաշտեցման առաջին իործը կատարել էր դեռևս Զեհուն կայսրը, հրապարակելով իր հատնի «Հենոտիկոն» բ («Միաւորութեան գիրը»-ը) Տե՛ս «Իրբ րպրոց» էջ 269—271

⁹⁹ Միս կամություն մասին ուշադրավ աշխատություն է գրել Գ Հովսեփյանը, որը բարձր է գնահատվել ժամանակի մասնագետների կողմից Owsepian, Monothelismus (տե՛ս և Պ Պապագոպուլոսի գլխի ոտությունը Byzantinische Zeitschrift*, Bd. IX 7 Heft 1900 էջ 544—546)

կանց տվյալ դեպքում բյոզանդական հայագրի գորավոր Մժեժ Փնու նուն, ջանում է հայոց կաթողիկոս Եզրին (630—641) ստիպել գնալ Բյուզանդիա՝ քաղկեդոնական դավանանքն ընդունելու հակառակ շեպքում սպառնում էր վերականգնել հակաթոռ կաթողիկոսությունը: Իարձյալ Կարինում 633 թ Լիդեցական ժողով է գումարվում, որին մասնակցում է Եզր կաթողիկոսը Սյունյաց եպիսկոպոս Մաթուսաղան օժտարվում է գնալ և հայոց դավանանքի շարադրանքն ուղարկում է Հերակլիոս կայսեր¹⁰⁰ իր աշակերտ Թեոդորոսի միջոցով: Կայսեր մնշման տակ Եզրը և հայ մյուս բարձրաստիճան եկեղեցականներն ընդունում են Քաղկեդոնի դավանանքը¹⁰

Հերակլիոս կայսեր նման բռնությունները չէին կարող հայության և առաջին հերթին Վաչ ազնվականների մեջ շատաշացնել թշնամություն և դեպի կայսրը: Եվ պատահական չէ որ Հերակլիոսի դեմ նյութված մի շարք դավադրությունների մեջ նրանք գործուն մասնակցություն են ունենում Հիշատակելի են Վահան Խորխոռունին, Սմբատի՝ Խոսրով Շում մսկանվանյալի որդի Վարադտիրոց իշխանը, Դավիթ Սահառունին որոնք «միարանեալ սպանանել զԵրակլոս»¹⁰²: Երանց Վես էր և Բյուզանդիայում ծառայող հայոց դուքսը¹⁰³:

Ստեղծված անդունդը հնարավոր չեղավ կարգել ևս և Հերակլիոսի հաջորդների օրոք: Կոստաս II կայսեր ժամանակ Հայաստանում գտնվող բյուզանդական զինվորականները բողոքում էին կայսեր և Կոստանդնուպոլսի պատրիարքին թե «իբլև զանարէնս համարեալ եմք յաշխարհիս յայսմիկ»¹⁰⁴ որ հայերը «անարգանս համարին Քրիստոսի Աստուծոյ զժողովն Քաղկեդոնի և դտումարն Լևոնի և նզովեն գնոսա»¹⁰⁵ Կայսրը դիմում է հայոց կաթողիկոս Եերսես Գին և Թեոդորոս Ռշտունուն հրամայելով «վասն միաբանութեան Վաատոյ» ժողով գումարել: Այն գումարվում է Դվինում և որոշում է թի հայերը նպատակ շունեն հրաժարվել իրենց հայրենավանդ դավանանքից Եերսես կաթողիկոսը սակայն որ երկար տարի

100 Տես Մատեն դրնյ № 3194 ձեռագրի 126ա—135բ էջերը «Թո զթ Մաթուսաղայի Մինեսս եպիսկոպոսի զոր դրեաց հրամանաւ Եզրի հայոց կաթողիկոսի և այլ եպիսկոպոսաց առ թագաւորն Հերակլն վասն հաւատոյ» Հմմտ Maclet Notices էջ 248: Ստեփաննոս Օրբէլեան էջ 115:

101 Բարբիկյան Narratio էջ 468 *Comua* Օ օբե էջ 18

102 Սեբեոս, էջ 133

103 Նույն տեղում

104 Նույն տեղում էջ 148

105 Նույն տեղում

ներ ապրել էր հունական միջավայրում և հունական կրթությամբ էր ստացել այս հարցում հեռուողական շէր: Սերեոսը գրոմ է նրա մասին թե «հաստատեալ զմիտ ի ր ի վերայ ժողովոյն Քաղկեդոնի և ի վերայ տումարին Լևոնի»¹⁰⁶: Նա «ի սրտի իւրում ծածկեալ ունէ՞ողթիւնս դառնութեան և խորհէր հաւանեցուցա՛նել զՀայս Քաղկեդոնի ժողովոյն»¹⁰⁷: Այն հանգամանքը, որ նա «ի վեր հանել զրանն ոչ համարձակէր»¹⁰⁸ ցոյց է տալիս որ քաղկեդոնականները Հայաստանում թույլ էին: Սակայն էրբ Հայաստան եկավ Կոստաս կայսրն իր բանակներով, կաթողիկոսը բավական ոժ դտավ բացահայտելու իր քսղկեդոնիկ դավանանքը նա ոչ միայն Դվինի սբ Գրիգոր եկեղեցում հաղորդվեց Կոստաս կայսեր հետ և հունարեն պատարագ մատուցեց, այլ օգտվելով տրված առիթից մատնէր զմի մի յեպիսկոպոսացն և բեկանէր ահիւ: Մինչ զի առ մահուն եկիւղի ամենեքեաս զհրամանսն հաղորդութեանն կատարէին»¹⁰⁹:

Երբ Կոստաս կայսրն իր բանակներով ստլաված հեռացավ Հայաստանից, Ներսես կաթողիկոսը համարձակվեց մնալ տեղում և կայսեր հետ գնաց Կոստանդնուպոլիս, որտեղից նա վերադարձավ Հայաստան ապաստանեց իր հայրենի Տայք նահանգում բտեղ հավանաբալ քսղկեդոնականներն իրենց ավելի սուղահով էին զղում Միայն Թեոդորոս Ոչտունու մահից հետո նա համարձակվեց վերադառնալ իր աթոռին: Արաբական վտանգը դէռ այնքան շոշափելի չէր այն ժամանակ անդամ մինչև VII դ վերջին տասնամյակները հրկրում ավելի դրալի էր էյուզանբական կայսրութեան տիրապետութեանը Կոստաս II կայսրն առանց այլևայլի Հայաստանի մասին ասում էր աշխարհն իմն է»¹¹⁰ և չէր տատանվոմ միօարժտել անգամ պարկական Հայաստանի ներքին գործերին Հայերը բավմաթիվ փորձեր կատարեցին թոթափելու բյուզանդական լուծը: Կոստաս կայսեր թագավորութեան 12 ըդ տարում Թեոդորոս Ոչտունու դլխավորոթ թեամբ ապաստամբեցին Հայք և ի բաց կացին ի թադաւորութենէն Յունաց»¹ Մի բիչ անց նոյն բանն արեց և Մոշէղ Մամիկոնյանը «իսկ

106 Էրևու էջ 16

107 նույն տեղում

108 նույն տեղում

09 նույն տեղում

110 նույն տեղում էջ 165:

1 ն ն տեղում էջ 164

Մո շէղ Մամիկոնէից տէրն ապստամբեալ ի Յունաց կողմանէս »¹¹²
 Երկու Հայաստանների զեկավարները գիտակցեցին որ անհրաժեշտ է
 վերացնել երկու Հայաստանների միջև եղած հակասությունները,
 որոնք մեծ տիրոթյուններն էին բորբոքում: «Իսկ իշխանքն Հայոց որ
 ի Յունաց և որ ի Տաճկաց կողմանէ, Համազասպ և Մուշէղ և այլն
 ամենայն եկեալ ի մի վայր միաբանեցան և արարին ընդ միմեանս
 հաշտութիւն զի մի եղիցի ի մէջ նոցա սուր և արիւնահեղութիւն»¹¹³:

Պակաս դժգոհություններ չէին առաջացնում Բյուզանդական կայս-
 յոթյան կողմից հայկական զորաբանակների ու զորահրամանատար
 ների առաջումը երկրի տարբեր հեռավոր շրջանները: Հայկական զոր-
 քերի և նրանց հրամանատարների դասակարգությունները դարձել էին սո-
 վորական Իրևույթ: Նու շրջանում շարունակվեց Լ հայ նախարարների
 մասնակցութիւնը կայսեր դեմ կազմակերպած հակապատական դա-
 յադրութիւններին ու ելույթներին: Կոստաս կայսեր դեմ կազմակերպ-
 ված ապստամբութեանը մասնակցում էին բազմաթիվ հայ աղնվական
 ներ՝ Գևորգ մաշիստրոսը Մանուելը որ Կոստանդնուպոլսի մագիստ-
 րոսի պաշտօնն ուներ թրակացոց զորքերի հրամանատար Սմբատը վե-
 րոհիշյալ Մանուելի փեսան և ուրիշներ: Թրակացի զորքերի տված
 զեկուցադրվ համաձայ՝ ա ս ապստամբութեան կազմակերպիչը Սըմ-
 բատ ասպետն էր¹¹⁴:

Ստեղծված վիճակից դուրս գալու հակասությունները վերացնելու
 ուղղութեամբ փորձեր կատարելու մասին ամենևին էլ մտահոգված
 չէին Հերակլիոսին հաշորգած կայսրերը: Երանք նույն ոգով շարունա-
 կեցին Եկեղեցական այդ քաղաքականութիւնը Հուստինիանոս II-ը
 (685—695, 705—711) Հերակլիոսի իմնադրած հարստութեան վերջին
 ներկայացուցիչը, 690 թ Կոստանդնուպոլսում եկեղեցական ժողով է
 գումարում մասնակցելու բավերում հայոց Սահակ Գ կաթողիկոսին
 (678—705) և բազմաթիվ այլ եպիսկոպոսների, որոնք առերես ստու-
 րագրում են միութեան թղթի տակ բայց գալով Հայաստան հրաւար
 վում գրանից և ամոք կանգնում հայրենամանդ դավանասքի դրույթ-
 ների վրա:

Հայաստանում առաքակաւ տիրապետող թյան ժամանակ, երբ Բյու-
 զանդական կայսրոթյունը խալիֆայոթ ալ զեմ մահո և կենաց մար-

112 Նույն տեղում էջ 173

113 Նույն տեղում էջ 171—172

114 Նույն տեղում էջ 163

ուեր էր մղում թվում է թե նա ոչ մի ցանկություն, սվտլի ճիշտ կարողություն չպիտի ունենար միջամտելու հայոց կրոնական գործերին, ջանքեր թափեր Հայաստանում և հարևան երկրներում քաղկեդոնականություն տարածելու Բայց ավագ դա արդպես չէր: Բյուզանդական կայսրությունը VIII դ անաջին տրեսնամյակում շէր դադարում տեն դագին գործունեություն ծավալել նախ Աղվանքում¹¹⁵ ապա Հայաստանը այնպիսի հեռավոր մի նահանգում ինչպիսին էր Սյունիքը: Պատանյալ է Կոստանդնուպոլսի Գերմանոս պատրիարքի՝ (715—730) եկեղեցիների միությունը պերաբերյալ մը անթվակիր նամակ՝ ողղված Սյունյաց Լպիսկոպոս Ստեփանոսին: Պատրիարքը տուաջ քաշելով «արինակ բարեդատութեան և առ միմեանս կապակցութեան հոգևոր սիրոյ և միաբանութեան նաւատոյ» քարոզը, իրեն համարում էր մոլորյալ հոտի փրկությամբ մտահոգված («որպէս մո որելոց զհետ ընթացեալ»)՝¹¹⁶ քաշ հովիվ

Այդպես դրելու համար պատրիարքը անշուշտ ո ներ հլմբեր Հայաստանն այն ժամանակ գտնվում էր ահավոր վիճակում, կայսրությունն ուղեց օղտագործել այդ հանդամանքը (ինչպես և V դ սկզբում, Ատրպատականի Յուսուֆ ամիրայի խժողովությունների ժամանակ՝ 7), VIII դ սկզբում արաբ խալիֆան վճռել էր «բառնալ յաշխարհէս Հայոց դտոհմ նախարարաց նոցին հեծելովք»¹¹⁸ որի պատճառով հայոց իշխան Սմբատ Եւրապադատը «զրէր առ արքայն Յունաց և խնդրէր զօրի նմանէն յօգնականութիւն»¹¹⁹: Հալ-հունական դորքերը պարտվում են 705 թ Եղի էն ո նենում Եախճավանի Ի Խրամի հայունի դեպքե

5 Սովսես Կաղանկավաղի, էջ 338

16 «Կիրք բղթոց», էջ 373: Ստեփանոս Սյունեցու անունով պա պան լել է և Անոլորի պատրիարքին ողղված մի պատասխան նամակ՝ «Վասն հաւատոյ դաւանութեան», որը վկայում է, որ հունական եկեղեցին մի քանի ուղղությամբ էր դործում Հայաստանում: Ասենք որ Անտիոքի պատրիարքին ողղված այս պատասխան նամակը Շ Գասպարյանը կեղծ է համարում (տե՛ս Գրիգորյան Ստեփանոս Սյունեցի էջ 40) թեև Բյուզանդիաի, Կախինոմ և հետագայում ևս Սյունիքում ծավալած տենդագին գործունեությունը լկայում է որ կայսրությունը ինչ որ հատուկ մտադրություններ ուներ Հայաստանի այս սեկտորում Գրիգոր, որ 633 թ Հերակլիոսն էլ Սյունիքում գործունեություն ծավալել: Ահդամ X ո Սյունիքի Եպիսկոպոսի հետ Կամակազրություն պիտի պահպաներ բյուզանդական արքունիքը (տե՛ս Darrouzès, Un recueil epistolaire p 115) և, հազար քար որոշ հաջողությունների հասնելը (Հովի Ակիլիցես էջ LXV):

117 Տե՛ս Բարբիկյալ Նիկողոս Միստիկոսի թղթերը էջ 253

18 Ղևոնդ էջ 31

119 Նույն տեղում էջ 32

բը իսկ վերապրած հայ նախարարները մի մասը Սմբատ կո բապա ղատի ղլխավորութեամբ ապաստան են գտնում Բյո ղանդիային ենթա կա շրջաններում¹²⁰։

Ահա համառոտ գծերով հայ հունական կրոնական քողի տակ հանդես եկող քաղաքական ու մշակութային հակասութիւնների մա- սին։ Բայց այդ հակասութիւններն ունեին նաև այլ՝ սոցիալ տնտեսա կան և դասակարգային բովանդակութիւն։ Հարկային ծանր լուծը, տե ղական իշխանութիւնների կամայականութիւնները խանգարում էին կայսրերի կուռ պետութիւն ստեղծելու ձգտումներին դեռ ավելին, այդ բնակչութիւնը ոտքի էին հանում և դասակարգային, և՛ ժողովրդա ազատագրական պայքարի։ Այդ պայքարի ամենավառ օրինակը Հա յաստանում պապիկիյան շարժումն էր, որ սկիզբ առավ VIII դ կեսե- րին հենց բյուզանդական Հայաստանում¹²¹։ Այդ շարժման մասին շատ է գրվել և ավելորդ է այստեղ նրա վրա հատուկ կանգ առնել¹²², բայց Թեոփանեսի ժամանակագրութեան առնչութեամբ սխիտի ասենք որ մեր հեղինակը առաջին բյուզանդական պատմիչն է որ խոսում է այդ աղանդի մասին 1 ուղղակի, և՛ անուղղակի։ Նրա առաջին անուղղակի տեղեկութիւնը աղանդավորների և նրանց ազգային պատկանելութեան մասին վերաբերում է Ֆիլիպպիկոս Վարդան կայսեր (711—713) ժա- մանակաշրջանին։ Հիշյալ կայսրը, գրում է Թեոփանեսը արտաքսեց հայերին իր Էրկրից և ստիպեց բնակվել Մելիտենեում և Չորրորդ Հայ քում»¹²³։ Նույն դեպքերի մասին ավելի մանրամասն է գրում Միքա յել Ասորին «Այս ժամանակ — գրում է նա — հռոմայեցիների կայսր Ֆիլիպպիկոս արտաքսեց հայերին իր կայսրութեան սահմաններից նրանք դո րա դալով ապաստանեցին արաբների մոտ վերջիններս նը բանց բնակեցրին Մելիտենեում և նյա շրջակայքում 1 Չորրորդ Հայ

20 Դույն տեղում և ջ ծա։

121 Պապիկիյանների զգալի մասը հավանաբար հայեր էին կամ համեմատն դեպս ոչ հույներ։ Պահպանվել են պապիկիյանութիւնից «զարծի եկող» աղանդավորների հա մար ընդունված կանոնները Աղանդավորը պետք է նզովեր աղանդի հիմնադիրներին և «եթե նա հունարեն շղիտեր ապա այդ բանը պիտի կատարեր թարգմանի միջոցով» (տես *Methodii, De vis, col. 1324*)

122 Վերջին 20 տարում լույս տեսած գործերից հիշատակելի են *Λοοστας οσ Οι Παυλικιανος*; *Loos, Le mouvement Paulicien: Garsoian The Paulician heresy* *Бармакян. Источники Лициан* *Очерки* Մելիք Բախշյան *Հայաստանը, Lemerle Les Pauliciens.*

23 Տե՛ս ստորև է՝ 94

բո մ Այդ հայերը դարձան արաբների թագավորության դաշնակիցները և հոռոմայեցիների կայսրության հակառակորդները»¹²⁴,

Ինչպես ցույց է տալիս Թեոփանեսը 752 թ Կոստանդին V կայսրը Մելիտենեից և Թեոդոսուպոլսից Ֆիլիպսուպոլիս հայեր գաղթեցրեց, որոնք Թրակիայում սարածեցին պավլիկյան աղանդը Այս փաստը վկայում է որ Ֆիլիպսիկոսի կողմից կայսրությունից արտաքսված և Մելիտենեում ու Չորրորդ Հայքում հաստատված հայերը պավլիկյան աղանդավորներ էին և այդ անդամանքն էր նրանց երկրից արտաքսվելու գլխավոր պատճառը

Թեոփանեսի և Միքայել Ասորու այս տեղեկություններին արժազանքում է նույն այդ դեպքերի ժամանակակից կաթողիկոս Հովհան Օձնեցին (717—728): Նա իր «Ընդդեմ պաղիկիանց» ճառի Տինց սկզբում, գրելով պավլիկյանների մասին՝ ցույց է տալիս որ նրանք «խորամանկեալ դտին շարութեանն իւրեանց զէն խողխողիչ քրիստոսասիրաց անձանց դաշնակից լինելով բոնակալաց կրճատելոցն»¹²⁵ այսինքն՝ արաբների: Աշխատավոր գանդվածները միամտորեն կարծում էին, որ արաբներն իրենց սղատագրելո լն բուռանդական բռնություններից:

Արաբներն ամենևին էլ զեմ էին օգտվելո նրանց այլ մոլորոթյունից և աղանդավորների ռալմական կարողությունները օգտագործելո նախապակով նրանց հաստատում էլն արաբարյուլանդական սահմանին մոտիկ Արաբները հավանաբար օգտագործում էին նրանց անգամ բյուզանդացիների դեմ մղած իրենց գաղսփարական պայքարում: Գարձյալ նույն ժամանակներում իշխած արաբ խալիֆա Օմարը (717—720) Լևոն III կայսեր գրած նամակում նրան այնպիսի մի մեղադրանք է ներկայացնում որի աղբյուրը հենց պավլիկյաններն էին: Խալիֆան գրում է կայսեր « Ընդէ՞ր գոսկերս առաբելոց և մարգարէից պատուէք և կամ զնշան խաշին, որ դատապարտութեան գործարան էր ըստ օրինաց կամ զպատկերս զոր պատուէք...»¹²⁶: Գերգ վանականի ասելով պավլիկյանները «լուտանքներ են թափում պատվա-

¹²⁴ Michel le Syrien t II p 482 Վեմ Եարտուկյա Կ արոքսու ար 127 (ույնի Իստուխնի էջ 34

¹²⁵ Տեառն Յովհաննու Բաաոասիրի Աննեցայ Մաանագրո թի նք Վենետիկ 834, էջ 78 Յոլհաննես Օձնեցու երկերի մյուս հատարակություններում կրճատելոցն» (այսինքն թլիատված արաբ մուսուլման) բառը հասկանալի դատճառով կրճատված է

¹²⁶ Լևոն I էջ 44

կան խաչի հասցեին, ասելով, թե խաչը հենց Քրիստոսն է և պետք չէ երկրպագել փայտը, քանզի այն անհծված գործիք է»¹²⁷ Իսկ Պետրոս Միկիլիացու ասելով պավլիկյանները խաչը համարում էին հասարակ փայտ ոճրագործների՝ անեծքի ենթակա գործիք, սրը չպետք է էրկրպագել և համբուրել:

Սակայն պավլիկյան աղանդավորների սպասածները շատ շուտով հօշո ցնդեցին: Սրաբական ծանր լուծը կամայականություններն ու հալածանքները ցոյց տվեցին որ յրանք պործ ունեն ավելի դաժան ու վատթար թշնամու հետ և պատրաստ էին զէնքը ձեռքին՝ ամայն հայ ժողովրդի հետ նրանց դեմ պայքարի դուրս գալ:

Ա՜հ այսպիսին էր վիճակը կայսրության արևելյան նահանգներում Իսայ VII դ 60—70-ական թվականներից սկսած կայսրության առջև կանգնեց նաև պրոտոբուլղարների փտանգը: Հաղթելով բյուզանդական բանակներին և հաստատվելով Մերձդանուբյան շրջաններում, նրանք 681 թ. ստիպեցին կայսրությանը Հանաչել իրենց պետությունը վճարել տարեկան որոշակի հարկ: Սա առաջին բարբարոսական պետությունն էր որ կաղմավորվեց արևելահռոմեական կայսրության սահմաններում⁸ Թշնամիների կողմից կայսրության հողերի նվաճումները արևելքում և սրևմուտքում սահմանների նեղացումն ունեցավ այն հետևանքո որ փաստորեն վերացավ նախկին Արևելահռոմեական բաղմազգ կայսրությունը և նրա փոքրացած սահմաններում ստեղծվեց էթնիկական առումով ավելի միասնակա մի հունական պետություն¹²⁹: Հերակլիոսի և պատրիարք Սերգիոսի որդեգրած նոր լարդապետությունը՝ միակամությունը այլևս պետք էր, քանի որ ու սիրաշահելու համար էր այն կյանքի կոչվել, դանվում էին օտար տիրապետության տակ, իսկ բուն Երկրում առավելապես երկաբնակ Բյուզանդիայում միակամության գաղափարը կարող էր միայն վնասել: Կոստանդնուպոլսում դումարված VI Տիեդերական Խողովում (680—681) միակամությունը ամտապարտվեց հայտարարվեց հերձված ու մերժվեց:

Հուստինիանոս II-ի օրոք կայսրությունը հաջողությամբ հաղթահարեց Թրակիայից մինչև Թեսաղոնիկե ողողած սլավոնների առանձին պետություն կաղմակերպելու լտանդը՝ աջող պատերազմ մղեց

12 Бартикая Источники стр 199
 28 «История Византии» I стр 373
 129 նույն տեղում

արաքների դեմ, որն սվարտվեց խալիֆա Աբու ալ Մալիքի հետ հաշտության կնքմամբ, որի համաձայն արաքներն ու բյուզանդացիներն ի միջի այլոց իրար միջև են բաժանում Հայաստանից, Իբերիայից և Կիպրոսից գանձվող հարկերը¹³⁰:

Այդ շրջանում հայերի դերը բյուզանդական կայսրության մեջ, հատկապես բանակում, զգալի էր նրանք կայսրության տարածքում ավելի որոշակի Օպսիկիոն բանակաթեմում, հին Պերգամոսում գաղութ էին ստեղծել¹³¹ որտեղից էր ծագում բյուզանդական գահին 711—713 թթ. տիրացած Վարդան-Փիլիպպիկոսը: Ավելի մարդաշատ ու կալևոր էր Թրակիայի Ֆիլիպպուպոլիս քաղաքում ստեղծված հայկական գաղութը որի հիմնական կորիզը սլավիկյան ազանդավորներից էր բաղկացած:

Ֆիլիպպիկոս կայսեր տապալումից հետո կայսրությունը բզկրտվում էր ներքին գահակալական պայքարում, որում հաղթանակ տարավ Անատոլիկոն բանակաթեմի զորավար Լևոնը նրան օժանդակում էին նաև Արմենիակների բանակաթեմի զորքերը Լևոնը որ հյուսիսային Ստորիքի Գերմանիկիա (Մարաշ) քաղաքից էր, ազբյուրներում սխալմամբ իսավրացի է կոչված, նրա հիմնադրած հարստությունը՝ Իսավրական այնինչ այժմ ընդունված է այն Ասորական անվանել¹³²:

Լևոն III-ը, (717—741), բյուզանդական ամենաընդունակ ու կարող կայսրերից մեկը իր թագավորության առաջին տարին իսկ ջախջախեց Կոստանդնուպոլիսը պաշարած արաքներին, զգալի հարվածներ հասցրեց նրանց Փոքր Ասիայում: Նրան հաջողվեց դաշինք կնքել սկզբում բուլղարների խան Տերվելի ավլիի ոչ խազարների խաքանի հետ վերօինիս հետ դաշինքը ամրապնդեց նաև խնամիական կապերով: Լևոն III-ի որդի Կոստանդինը կնության առավ խաքանի դստեր: Այդպիսի պայմաններում Լևոն III-ը Փոքր Ասիայի Ակրոսյինոն քաղաքում 740 թ արաքների դեմ փայլուն հաղթանակ տարավ:

Լևոն III-ը հսկայական գործունեություն ծախալեց պետությունն ու լանակն ամրապնդելու ողորդյամբ: Դահանգային ավազանուն թու-

¹³⁰ Տե՛ս ստորև, էջ 74: „История Византии том II էջ 42) գրված է որ լրր հաշտության պայմանագրով խալիֆան կայսեր գիշեց Հայաստանի և Կիպրոսի միասր

¹³¹ Gelzer Pergamon (Գելցեր Հայ հասարակությունն ի Պերգամոն),

¹³² «Իսավրացիների» հայկական ծագման մասին տես Bréhier „Orient ou Byzance“ p 134, նաև Ալիշան Բ Վարդան կայսր էջ 314, Հմմտ. նաև Ազոնց Նամակներ էջ 104

լացնելու և շեղոքացնելու նպատակով փոքրացրեց բանակաթեմերը և նոն III-ի անվան հետ է կապված Բյուզանդական կայսրության պատմության մեջ դալաշրջան կաղմող և պատկերամարտության անունն ստացած մի շարժում, որը շուրջ 120 տարի հուզեց կայսրության բնակչության բոլոր խավերն ու դասակարգերը¹³³։ Այդ շարժման պատմությանը Թեոփանեսն իր ժամանակագրության մեջ հսկայական տեղ է հատկացնում այդ պատճառով անհրաժեշտ է ավելի հանդամանորեն կազմ առնել պատկերամարտության վրա։

Ծիսակատարությանների ձևերն ավելի լայն եկեղեցական դոգմաները հուզում էին ժողովրդական լայն զանգվածներին, և պատկերների պաշտամունքի շուրջ բնթացող վեճերը դարձան համընդհանուր Բյուզանդական ասարակության տարբեր շերտերն իրենց վելաբերմունքով դեպի սրբապատկերների պաշտամունքը, արտահայտում էին իրենց բաղաբական սոցիալական ու մշակութային ձգտումները¹³⁴։ Պատկերամարտությունը ծագեց սրբա ժողովրդական զանգվածների շարժում որը փորձեց օգտագործել նահանգային կալվածատեր ազնվականությունը՝ ընդդեմ մայրաքաղաքի հոգևոր ու աշխարհիկ տիրոջների, իսկ կայսրը՝ իր բաղաբական ու անտեսական դիրքերը ամրապնդելու, եկեղեցին իրեն ենթարկելու եկեղեցու դարձր շարունակ չիզած հարստություններին տիրանալու համար¹³⁵։

Այստեղ պետք է ընդդեմ, ոչ պատկերամարտությունը Բյուզանդիայում չի ծագել «Իսամլական» հարստության կայսրերի օրոք։ Պատկերների պաշտամունքի հարցը միշտ էլ հուզել է պաշտոնական եկեղեցին։ IV դ սկզբում էլվիրի եկեղեցական ժողովում հատուկ կանոն 1 ընդունված սրբապատկերների պաշտամունքի դեմ։ Եվսեբիոս Կեսարացին Եպիփան Կիպրացին ապա Մայբուգի եպիսկոպոս Փիլոբսենոսը պատկերների պաշտամունքի հակառակորդներ էին¹³⁶։ Պատկերամարտությունը տարածված էր նաև Հայաստանում բայց դա չի նշանակում, որ Հայոց եկեղեցին պատկերամարտ էր¹³⁷ և ճիշտ չէ այն կարծիքը որ իսա

¹³³ Եթի չ վրան պատմիչ Ղևոնդի սկզբնական շրջանում և նոն III-ը սրբապատկերների պաշտպան ոչ ստաղով էր։ Յմար խալիֆային ուղղած իր նամակում նա գրում էր. «ոչ թէ փայտին և դեղոյ (եկեղեցի 2. Բ.) ոչ չ վերայ լուսին՝ երկիր պազանեմք» (Ղևոնդ, էջ 91), այլ կենդանագրային։

¹³⁴ «История Византии», т II стр 52

¹³⁵ Նույն տեղում, էջ 52—53։

¹³⁶ *Der Nersessian, Une apogée* p 388—389 (Այս հոդվածի հայերեն թարգմանությունը տես Տեր Ներսեսյան, Հայ արվեստը էջ 7—30)

¹³⁷ Տեր Ներսեսյան, VII դարի մի երկ, էջ 29

վերական պատկերամարտոթյոնը կապված է կայսրության արևելյան նահանգների այդ թվում և Հայաստանի, ինչպես և իսլամի պատկերամարտ կրոնի ազդեցության տակ գտնվող Ասորիքից Բյուզանդիա տեղափոխված բնակչոթյան հետ¹³⁸ Այդ բանը ժխտվում է բազմաթիվ փաստերով¹³⁹

Հայոց եկեղեցին դեմ չէր սրբապատկերների պաշտամունքին⁴։ Առնդ պատմիչի ասելով հայոց Աշոտ Բագրատունի պատրիկը «չինէր չեկեղեցին Դարիւնից յիւրում ոստայնին» և զկենդանագրեալ զպաակերմարդեղութեանն Քրիստոսի ածեալ ի մտից արևու մեծասքանչ զօրութեամբ հանգուցանէր ի նմա»¹⁴¹

Վրթանես Քերթոզի անլամբ պահպանված և սյատկերամարտների դեմ ուղղված մի երկ ցույց է տալիս, որ դեռևս VI դ. վերջում և VII դ սկզբում հայոց եկեղեցում եղել են սրբապատկերներ, որ միաժամանակ եղել է պայքար նրանց պաշտամունքի դեմ, որի պաշտպանությամբ ահա հանդես է գալիս Վրթանես Քերթոզը նրա երկը համարվում է պատկերամարտների դեմ ուղղված հնագույն աշխատությունը⁴²։ Պատկերամարտների դեմ գրել է նաև Հովհան Մայրազումեցին իր 682 կամ 683 թվականին գրած նամակում¹⁴³։

Արաբական տիրապետության շրջանո մ նվաճողները պայքարել են սրբապատկերների պաշտամունքի դեմ։ Եզրիդ II (720—724) խալիֆան նույն Առնդի ասելով «տայր հրաման փշրել և խորտակել զկենդանագրեալ պատկերս ճշմարիտ մարդեղութեան տեառն մերոյ և փրկչին և նորին աշակերտացն։ Խորտակէր և զնշան տերունեան խաչին Քրիստոսի, զոր ուրեք ուրեք կանգնեալ էին յանուն ի պատճառս երկրպագութեան համագոյ Երրորդութեանն»¹⁴⁴։

Բայց հարցը կայանում է նրանո մ որ VIII դարի 20-ական թվականներին սկիզբ առած պաշտոնական պատկերամարտությունը ընդ հանուր ոչինչ չունի վաղ շրջանի պատկերամարտության հետ։ Վաղ շրթ-

¹³⁸ «История Византии», т II, стр. 52

¹³⁹ *Der Nersessian Image worship* p 405 sq

¹⁴⁰ *Der Nersessian Une apologie* p 402

¹⁴¹ Առնդ, էջ 16։

¹⁴² *Der Nersessian, Une apologie* p 379 նույնի՝ *Le peintre Дурново Краткая история Командеян, Цвет* Պատկերամարտության մասին (հայկական աղբյուրների օգտագործմամբ) տե՛ս նաև *Gero Notes*, p 23—42

¹⁴³ Մովսես Կաղանկավազի էջ 302—305։ *Der Nersessian Image worship* p 406

¹⁴⁴ Առնդ էջ 100 Պատմիչը հանդես է գալիս որպես սրբապատկերների շտապող

շանում սյբ շարժումը կրոնադավանաբանական բնույթ ներ այն/սչ VIII դ նա սոցիալ բազաբական էր և սքողվում էր գաս կերամարտա կան շղարշով:

Լևոն III-ին հաջորդեց որդին՝ Կոստանդին V ը (741—775) որ հա զիվ գահ բարձրացած ստիպված եղավ երկարատև պայքար մղել իր դեմ ապստամբություն բարձրացրած Օւլսիկիոնի բանակաթեմի զորավար հայազգի Արտավազդի դեմ, իր քրոջ ամուսնու ճնշելով նրա ապստամ բությունը և կուրացնելով ապստամբին, Կոստանդին V ը Գախ 1 առաջ ուշադրություն դարձրեց արաբական վտանգին, շանքեր թափեց օգտա գործելու 747 թ խալիֆայության սահմաններում Օմմայանների և Աբբասյանների միջև բռնկված գահակալական սուր պայքարը: Դրանից փորձեցին օգտվել նաև հայ նախարարներն ու հայ խողովուրդը թոթա փելու համար արաբական լուծը¹⁴⁵: Հայ ապստամբների և Կոստանդին V-ի միջև սյայմանավորվածություն կար: Հայ ապստամբները հալաստանէին յամուրս աշխարհին Տայոց հանդերձ ընտանեօք իւրեանց և ամենայն ազխիւք և ապաստանեալ առաւել ի զօրս արքային Յունաց որք էին ի կողմանս Պոնտոսի. բանզի էր ի մէջ սոցա ուխտ խաղաղութեան հրամա նաւ կայսերն Կոստանդինի»¹⁴⁶: Ահա այս ապստամբությանը ցանկացան մասնակցություն ունենալ նաև պավլիկյան ազանդավորները¹⁴⁷: Կոս տանդին կայսրը գրավում է Կառինն ու Մելիտանեն Բյուզանդիա տեղս փոխում այս քաղաքների հայ և աւորի բնակչությունը այն հաստատու թրակիայի Ֆիլիպպուպոլիս քաղաքում: Թեոփանեսի ասելով նրանք այն տեղ տարածեցին պավլիկյան ազանդը, վկայությունն այն բանի, որ գաղթվածների մեջ կային պավլիկյաններ և հաստատումն այն ենթա դրության, որ Ֆիլիպպիկոս Վարդան կայսեր՝ Բյոզանդիայից արտաք սած հայերը պավլիկյան ազանդավորներ էի»¹⁴⁸

Հայաստանում վիճակը ծանրացավ Աբբասյանների հալաստության հաստատմամբ որոնց ստեղծած կայսրությունը համամուսուլմանական բնույթ էր կրում: Հարկային լուծը էլ ավելի ծանրացավ, կառավարիչ ների կամայականություններին սահմանափակում չկար և 774 թ բլո նրկվեց մի հուժկու ապստամբություն, որ ստացավ համաժողովրդական բնույթ: Եթե 747—748 թթ ապստամբության ժամանակ Բյուզանդիան,

145 Ապստամբության տալս մանրամասն ես *Te Γ vonδյա* Армени стр 88—97

146 Ղևոնդ էջ 123

147 *Бартикая* Источники стр. 42 и сл

148 *Տէս վերը էջ XXXVIII—XXXIX*

լստ երևույթին, օգնության հասալ ապստամբներին, բյուզանդական չորքերի հարձակումը արաբների վրա և հայոց հակաարաբական ելույթը նախօրոք համաձայնեցված էր այս դեպքում հայերը մնացին մե նակ: Աշոտ Բագրատունին, Սահակ Բագրատունու որդին նույնիսկ փոր ձեց կանխել ապստամբական շարժումը պատճառաբանելով որ Կոստանդին կայսրը «այնպէս ընթացրեալ է յահէ շարաթոյն գազանին (իւժա՛ արաբների) և «ամենեին ընդ միտ անգամ ոչ էառ ածել զմտաւ սոնուլ զաշխարհս Հայոց ի ձեռաց նորա»¹⁴⁹

Հայոց ապստամբությունը դաժանորեն ճնշվեց և ղեկավարներից շատերը ստիպված ասյաստանեցին Բյուզանդիայում և ծառայության մտան բյուզանդական բանակում, մտադիր լինելով նրա շարքերում մարտնչել ատելի թշնամու դեմ: «էին ոմանք ի նախարարացն Հայոց, — գրոմ է Ղևոնդը — որք մերժեալ լըին գժառանգութիւնս իւրեանց և փախստեայ անկան յաշխարհն Յունաց, ապաւինեալք առ կայսրն Կոստանդին»¹⁵⁰: Նրանց թվում էին Տաճար Անձևացին¹⁵¹ և Արտավազդ Մամիկոնյանը:

Հայ ժողովրդի վիճակը հատկապես ծանրացալ Հարուն առ Ռաշիդի օրոք (786—809), երբ է՛լ ավելի սաստկացալ արաբ տարրի հաստատումը Հայաստանում¹⁵², որ ավերիչ բնույթ պիտի ստանար և փաստորէն նախապատրաստեր սելջուկ թուրքերի նվաճումները: Արաբական ցեղերը բնակեցվում էին արաբաբյուզանդական սահմանին մոտիկ, նրանք հասան մինչև Կարին քաղաքը¹⁵³: Ստեղծված անտանելի վիճակից ելք գտնելու նպատակով հայերը ստիպված գաղթում էին, «զնացին փախստեայ յաշխարհն Յունաց զորոց ասեն լինել զթիւ մարդկանն աւելի քան

49 Առնդ էջ 143

50 Առնդ էջ 133 նաև 143—144

5 նույն տեղում էջ 158: նա հետագայում անցալ արաբները կողմը իշանակվեց Հայոց իշխան (781) և իր մահկանացուն կնքեց 885 թ իերէնդում խաղարների դեմ արշավանքի գնացած ժամանակ:

152 Տե՛ս Տեր Ղևոնդյան Ամիրայությունները նույնի Արմենիա, էջ 114 և հտ

153 Կոստանդին V կայսրը շատ յավ էր պատկերացնում այդ արաբ տարրից բխող վտանգը և երբ 752 թ գրավեց Կարին քաղաքը «բնակեալսն ի նմա Ստոակինու բառ նայր նոցին ընտանեօքն յաշխարհն Յունաց» (Առնդ էջ 129): Բայց դա ոչ մի օգուտ չտվեց քանզի հաջորդ սարին Եզիդ խալիֆան «ածեալ արս յորդոցն իսմայելի բնակեցոյց ՚ նմա նոցին ընտանեօքն՝ պահել զքաղաքն և զգուշանալ ի թշնամեաց: Եւ կարգեաց նոցա պատրաստութիւն կերակրոց յաշխարհէս Հայոց» (Առնդ էջ 130)

ԺԻՒ արանց հանդերձ կանամբք և մանկտեալ¹⁵⁴ Գաղթականներին առաջնորդում էին հայ սախարարները և նրանց հեծելազորը:

Կոստանդին V ի մահից հետո իշխանությունն անցնում է նրա որդու Լևոն IV-ի ձեռքը (775—780): Նա պատկերապաշտների հանդեպ չէր վարում այն խիստ քաղաքականությունը, ինչ իր հայրը: Վանականների հալածանքները դադարեցին: Պատկերապաշտներն սկսեցին հրապարակ գալ և լայն գործունեություն ծավալել Լևոն IV-ի այրի Իրենեի իշխանության օրոք, որ միաժամանակ իր անլափահաս որդու Կոստանդինի խնամակալն էր: 787 թ նիկիայում կայացավ VII Տիեզերական ժողովը, որը դատապարտեց պատկերամարտությունը 797 թ Իրենեն կուրաց նեղով իր որդի Կոստանդին V-ին դարձավ միահեծան կայսրուհի Սակայն երբ նա 802 թ վճռեց ամուսնանալ ֆրանկների թագավոր Կարլոս Մեծի հետ, որն այդ միջոցով ուզում էր իր իշխանության տակ միավորել վաղեմի Հռոմեական կայսրությունը, Կոստանդնուպոլսի ավագանին կայսրուհուն գահընկեց արեց և կայսր հռչակեց պատրիկ նիկեպոսին Միաժամանակ բանակաթեմային ավագանին կայսր հռչակեց հայազգի Վարդանին մականունը «Թորք¹⁵⁵», Անատոլիկոն բանակաթեմի գորավարին: Նրա ապստամբությունը սակայն ճրնչվեց

Նիկեփոր I ը ֆինանսական խստագույն քաղաքականություն վարեց, ջանաց կարգավորել բանակի վիճակը: Նրա միջոցառումները մեծ դժգոհություն առաջացրին վանականների ու վաշխառուների շրջանում: Կայսրը անհաջողություններ ունեցավ նաև արաբների ու բուլղարների դեմ մղվող պատերազմներում: 811 թ հուլիսի 26 ին նա սպանվեց խան Կրումի դեմ տված ճակատամարտում: Կայսր հռչակվեց Միքայել I Թանգաբեն (811—813), որի օրոք հրապարակ ելան նիկեփորի կողմից հալածված եկեղեցականներն ու վանականները Սկսվեցին ազանդավորների և առաջին հերթին պալլիկյանների հալածանքները: Բուլղարների դեմ մղվող պատերազմը շարունակվում էր ոչ հօգուտ կայսրության նման պայմաններում բանակաթեմային դժգոհ ավագանին ստիպեց Միքայելին հրաժարվել գահից: Բանակը կայսր հռչակեց հայազգի Լևոն V ին (813—820), Հայաստանից Բյոզանդիա գաղթած

¹⁵⁴ Ասանդ էջ 168

¹⁵⁵ Շենց մերչերս Վարդան «Թորքի» վերաբերյալ լույս տեսավ ընդարձակ մի հոդված: Տես Μαυροματ-Κα-σοῦγια ννοποῦλοῦ, 'Η επανάσταση τοῦ στρατηγού Βαρδάνη σ λ 217—236

Ֆեոդալներից մեկին որով Բյուզանդական կայսրության պատմոթյան մեջ սկսվում է պատկերամարտության երկրորդ շրջանը

Վերևում առիթ ունեցանք նշելու, որ VII—VIII դդ Բյուզանդական կայսրության տարբեր շրջաններում ստեղծվել էին հայկական բազմա մարդ գաղութներ¹⁵⁶, Բյուզանդական աղբյուրներում նրանց մասին հիշատակությունները շատ սուղ են, հատկապես խնդրո առարկա ժամանակաշրջանում հետևաբար դժվար է առնվել կամ պակաս շա փով հասակ պատկերացում կազմել նրանց նեյթին վիճակի վերաբեր յալ. Մի փոէր ո շ շրջանի աղբյուրների ավյալների հիման վրա պարզ վում է որ Թրակիայի հայկական գաղութի աղգաբնակչությունը փաս տորեն շեր շփվում իրեն շրջապատող օտար տարրի հետ հետևաբար երկար ժամանակ անաղարտ սյահեց իր նիստն ո կացր սովորո յնե րը մի խոսքով ազգային դեմքը: Հայերը դրում է Կոստանդին Մի րանածին կայսր (913—959) Ադրիանուպոլսում շգգո մ էին ինչպես հարադատ երկրում և սեփական ժողովրդի մեջ նրանք կարողություն կուտակեցին անաղարտ ու մաբուր պահելով իրենց ազնվական ծա գումն ու ալգային դեմքը¹⁵⁷, Կարելի է ենթադրել որ այդ գաղութն րում այերը գրադվում էին նախ և առաջ առևտրով ու արհեստագոր ծությունք թեև այդ բանը հաստատող ուղղակի փաստերը բացակայում են Անուղղակի տեղեկությունները վկայում են Թրակիայի հայկական գաղութում գարդացած արհեստագործություն լինելու մասին Հայտնի է որ բուղար խան Կրումը 813 թ գրավելով Ադրիանուպոլիս բաղաբը րշել տարել է հայ բնակչություն ավար է վերցրել բարձրարվեստ հայ կական բրդյա դորգեր և կարպետներ հանդերձներ տնային պղնձյա սպասներ¹⁵⁸, որոնք, հարկավ, տեղի հայ արհեստավորների արտա գրանքն էին

Նշենք այստղ որ Թրակիայի հայկական գաղութում եղել են և անսանի հայ ճարտարապետներ որոնք մասնակցեցին IX դ սկզբում բուղարական մայրաքաղաքներ Պլիսկայի և Պրեսլավայի պալատական շինարարությանը¹⁵⁹

¹⁵⁶ Brehter Les Colonies; Gelzer, Pergamon (Պեղեր այ հա արակո թյո նն [Պերգամոն): Бартикаян, О протоболгарских надписях

¹⁵⁷ Կոստանդին Միրանածին, էջ 35

¹⁵⁸ Theophanes Continuatus, p 212 Symeon Magister, p 617

¹⁵⁹ Якобсон, К изучению стр 202 Հմտ և Бартикаян О про ооол арских адписях стр. 75—76

Բոլոր վերոնշյալի մասին մենք գաղափար ենք կազմում ուսում նասիրելով աղբյուրների անուղղակի տվյալները, ինչպես և ճարտարապետական հուշարձանները: Իսկ ի՞նչ են տալիս աղբյուրների ուղղակի տեղեկությունները: Աղբյուրները (մեզ հետաքրքրող շրջանի համար նախ և առաջ Թեոփանեսի «Ժամանակագրությունը») հարուստ տեղեկություններ են հաղորդում Բյուզանդիայում աչքի ընկած հայ բարձրաստիճան գործիչների վերաբերյալ, գլխավորապես ռազմական գործիչների: Ավելորդ չէ այստեղ ներկայացնել VII—VIII դդ բյուզանդական հայազգի գործիչների մանրամասն ցուցակը որ կազմել է Կ Թոմանովը¹⁶⁰: Հեղինակը հզում է աղբյուրների համապատասխան տեղերը: Այդ աղբյուրներից մենք նշում ենք միայն Թեոփանեսի «Ժամանակագրությունը» (Թ տառով կից տալով աշխարհի արարչագործության տարեթվերը, որոնց տակ հիշված են հիշյալ անձնավորությունները): Առանձին գործիչների որևէ նախարարական տան պատկանելը (եթե այդ բանը վկայված չէ հայկական աղբյուրներում), թումանովի (կամ այլ մասնագետներ) ենթադրությունն է: Բյուզանդական աղբյուրները չեն հիշատակում հայազգի գործիչները նախարարական որ տան սյատկանելը

Մալբրեխոս Փոկասի ժամանակաշրջանում (582—610)

Ատառ Խորխոռունի գորավար Թրակիայում

Հերակլիոս Ավագ, գորավար սյաորիկ Աֆրիկայի էքսարքոս (թ 6078 6079 6080, 6100, 6101)

Սահակ Մամիկոնյան, գորավար Թրակիայում

Սուշեդ Բ Մամիկոնյան, գորահրամանատար Թրակիայում

Թեոդոսիոս Խորխոռունի գորավար Հայաստանում

Հերակլիոս I-ի ժամանակաշրջանում (610—641)

Վահան գորավար (թ 6118, 6120 6126)

Ղավիթ Սահառունի, արքունիքի բարձրաստիճան պաշտոնյա

Սահակ Կամսուրական (՝), Իտալիայի էքսարքոս

Մանուել Արշակունի մագիստրոս, Եգիպտոսի փոխարքա (թ 6126)

Մձեժ Բ Գնունի գորավար (թ 6118)

¹⁶⁰ Toumanoff Caucas a p 149—151

Նիկեոսա պատրիարք, Հերակլիոս Ավագի զարմիկը

Թեոդորոս զորավար (թ 6125)

Թեոդորոս մագիստրոս

Վահան Խորխոռունի, արքունիքի բարձրաստիճան պաշտոնյա

վարագաիրոց Բ Բագրատունի, արքունիքի բարձրաստիճան պաշտոնյա

Կոստանդին III (Կոստաս II) — Հուստինիանոս II-ի ժամանակաշրջանում (641—711)

Վանան Յոթղեյան, Չորչորդ Հայքի կառավարիչ (թ 6194)

Վարդան Ֆիլիպպիկոս զորահրամանատար կայսր (թ 6203 6204, 6205)

Վարազ Բակուր պրոտոսպարթար Օպսիկիոն բանակաթեմի զորավար (թ 6203)

Հովհաննես Գնունի (669 թ հռչակվեց կայսր)

Մժեժ Գ Գնունի, Օպսիկիոն բանակաթեմի զորավար (668—669 թ ռչակվեց կայսր թ 6160)

Պասազնաթես Պարսկածին պատրիկ Արմենիակների բանակաթեմի զորավար (տե ս ծանոթ 332)

Սմբատ Ե Բագրատունի պաթարոկանդի դատ լրունգար զորահրամանատար Թրակիայում

Թեոդորոս զորավար

Թեոդորոս Միակես (Հմայակ), պատրիկ (թ 6196, 6205)

Վալենտին Արշակունի պատրիկ էքսպուլսորներ կոմես (թ 6136)

Վեոն III-Կոստանդին V-ի ժամանակաշրջանում (717—775)

Արտավազդ Մամիկոնյան Արմենիակների բանակաթեմի զորավար կուրապագատ Օպսիկիոն բանակաթեմի զորավար (742—743 թ ռչակվեց կայսր, թ 6209, 6218 6232 6235)

Արտավազդ, դոմեստիկոս (թ 6235)

Վարդան, պատրիկ, Արմենիակների բանակաթեմի զորավար (հաջորդի՝ Կոստանդին հայրը)

Կոստանդին, սպարթար պրոտոստրատոր (նախորդի՝ Վարդանի որդին թ 6263, 6257)

Նիկեփոր Մամիկոնյան, զորահրամանատար թրակիայո մ (Արտա վազդ Մամիկոնյանի կայսերակիցը, թ 6233)

Նիկետաս Մամիկոնյան, Անատոլիկոն բանակաթեմի զորավար մոնոստրատեզոս (թ 6234, 6235)

Տրդատ Մամիկոնյան պատրիկ (թ 6234)

Լևոն IX-Իրենեի ժամանակաշրջանում (775—802)

Ալեխսիոս Սուսելես (Սուշեղ) Մամիկոնյան, պաթալ վիզլայի դրոնգար, պատրիկ, Արմենիակների բանակաթեմի զորավար (կայսր ոչակվեց 792 թ, թ 6283 6284, 6285)

Աբտավազդ Մամիկոնյան Անատոլիկոն բանակաթեմի զորավար (թ 6270)

Վարդան պատրիկ թրակեսիոն բանակաթեմի զորավար (թ 6291)

Վարդան, պատրիկ սխուրի դոսեստիկոս (թ 6288)

Վարդ, Արմենիակների բանակաթեմի զորավար (թ 6283)

Վարդ պատրիկ (թ 6284)

Վարազդիբոց Բագրատունի () Արմենիակներ/ բանակաթեմի զորավար (թ 6270)

Կոստանդին Աբաշիր, սլրոտոսպաթար (թ 6285)

Իրիգոր Մուսալալի որդի Մամիկոնյան պատրիկ Օպսիկիոն բանակաթեմի զորավար (թ 6270, 6295)

Տանատ Անձևացի Բուկեղարների բանակաթեմի զորավար (թ 6270 6274)

Նիկեփոր I—Ստավրակիոս I ժամանակաշրջանում (802—811)

Արշավիր Կամսարական (°) քվեստոր, պատրիկ (թ 6300)

Վարդան «Թուրխ», պատրիկ, Անատոլիկոն, Օպսիկիոն, թրակեսիոն Բուկեղարների բանակաթեմերի զորավար (6295, 6296)

Վարդան Անևմաս, սպաթար (թ 6299)

Միֆայել I ի ժամանակաշրջանում (811—813)

Լևոն Գևունի, Անատոլիկոն բանակաթեմի զորավար պատրիկ (թ 6304 6305), ասյազա Լևոն V կայսրը (813—820)

* * *

Սույն աշխատությունը պատրաստ էր երբ հնարավոր եղավ ծանոթանալու անգլիացի բյուզանդագետ Կ Մանգոյի «Ո՞վ է գրել Թեոփանեսի ժամանակագրությունը» խորագիրը կրող հոդվածին¹⁶¹։ Կ. Մանգոն, նշանակություն չտալով ձեռագիր ավանդոթյան, Անաստասիոս Բիբլիոթեկարիոսի Կոստանդին Միրանածինի Հովհաննես Սկիլիցեսի վկայություններին, գտնում է, որ Թեոփանեսը չէր կարող «ժամանակագրության» հեղինակը լինել, որ նա պարզապես ձև է բերել Գեորգ Սինկելլոսի պատրաստի «դոսիեն» Անգլիացի պատմաբանն աշխատում է իր միտքը հիմնավորել այն հանգամանքով որ Գեորգ Սինկելլոսի մասվան և Թեոփանեսի կողմից «ժամանակագրության» շարադրման միջև թիչ ժամանակ էր մնում որ Թեոփանեսը շատ զարգացած մարդ չէր այն էլ վատառողջ որ Թեոփանեսի «Հարբում» «ժամանակագրության» որպես նրա հեղինակության մասին խոսք չկա Կ Մանգոն ենթադրում է որ Գեորգ Սինկելլոսը մինչև նիկեիոր I կայսեր (անգամ Միքայել I) պատմության վերաբերյալ նյութն արդեն հավաքած էր նա մատնացույց է անում ժամանակագրության» մի շարք տեղեր որոնք, իր կարծիքով չեն հաստատում երկի՝ Թեոփանեսին պատկանելու հանգամանքը, այլ ավելի հավանական է Գեորգ Սինկելլոսին։

Հենց վերջերս սովետական բյուզանդագետ Ի Ս Չիչուրովը¹⁶² մեկ առ մեկ քննության ենթարկելով Կ Մանգոյի փաստարկները ցույց տվեց, որ դրանք կոնտրաստից անջատ անջատ են վերցված, որ հիշյալ տեսությունն անհամոզեցուցիչ է։

* * *

Ստորև տալիս ենք Թեոփանես Խոստովանողի «ժամանակագրության» ամբողջական թարգմանությունը սկսած Փոկասի (602—610) թագավորության սկզբից։ Նախորդող մասը զանց ենք առել, նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ դրա շարադրման համար Թեոփանեսի օգտագործած աղբյուրները պահպանվել են։ Նրանք հետագայում կկազմեն սույն մատենաշարի առանձին հատորները (մեկը Պրոկոպիոս Կեսարացին արդեն կաղմել է «Բյուզանդական աղբյուրների» առաջին գիրքը) Թարգմանությունը կատարված է Թեոփանեսի «ժա

¹⁶¹ Mango, Who wrote the Chronicle of Theophanes p. 9 17

¹⁶² Чичуров, Феофан Исповедник—публикатор, редактор автор?

մանակագրության» կարողոս դե Բոորի աշխատասիրած հունարեն քըն նական բնագրից¹⁶³, Փակագծերում տրվում է աշխարհի արարչագործության թվականը, (anno mundi), որ մեր պատմիչը դրել է իր ժամանակագրական սխտեմի հիմքում (տե՛ս վերջ էջ XII): Ասենք այստեղ, որ Թեոփանեսի բնագրում թվական տվյալները արտահայտված են և բառերով և՛ «թվերով» (հունարեն այբո բենով)

¹⁶³ *Theophanis Chronographia recensu I Carol s de Boor* oIun 1 T x m graecum conttnens Lipsiae 1883 p 290—503

**ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ ΑΜΑΡΤΩΛΟΥ
ΜΟΝΑΧΟΥ ΚΑΙ ΗΓΟΥΜΕΝΟΥ
ΤΟΥ ΑΓΡΟΥ ΚΑΙ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ
ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΑ ΕΤΩΝ ΦΚΗ**

**ԹԵՈՓԱՆԵՍ ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՂԻՄ
ՄԵՂԱՊԱՐՏ ՎԱՆԱԿԱՆԻ
ԵՎ ԱԳՐՈՍԻ ՎԱՆՔԻ ՎԱՆԱՀՈՐ
528 ՏԱՐԿԱ ՓԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ**

**Թ Ե Ո Փ Ա Ն Ե Ս Խ Ո Ս Տ Ո Վ Ա Ն Ո Ղ Ի՝
ՄԵՊ ԱՊԱՐՏ ՎԱՆԱԿԱՆԻ ԵՎ ԱԳՐՈՍԻ ՎԱՆՔԻ՝ ՎԱՆԱՀՈՐ
528 ՏԱՐՎԱ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ՝
ԳԻՈԿԼԵՏԻԱՆՈՍԻ ԹԱԳԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐՎԱՆԻՑ
ՄԻՆՁԵՎ ՄԻՔԱՅԵԼԻ՝ ԵՎ ՆՐԱ ՈՐԴԻ ԹԵՈՓԻԼԱԿՏՈՍԻ
ԵՐԿՐՈՐԳԻ ՏԱՐԻՆ, ԱՅՆ Է՝ ԱՇԽԱՐՀԻ 5777 ԹՎԱԿԱՆԻՑ,
ՄԻՆՁԵՎ 6305 ԹՎԱԿԱՆՐ՝ ԲՍՏ ԱԼԵԿՍԱՆԴՐԱՅՎՈՑ,
ԽՍԿ ԲՍՏ ՀՌՈՄՔՅԵՅՎՈՑ՝ 6331 ԹՎԱԿԱՆՐ՝**

Ամենաերանելի արքա Գևորգիոսը⁵ որ Կոստանդնուպոլ | սրբազ
նագույն պատրիարք Տարասիոսի⁶ սինկելլոսն⁷ էլ եղավ զարգացած
բազմագետ մեծաթիվ ժամանակագիրներ պատմիչներ ընթերցած ո
ճշգրտորեն հետազոտած մի մարդ Ադամից մինչև քրիստոնյաների հա
լածիչ ռոմայեցիների կայսր Դիոկլետիանոսն ընկած շրջանի վերա
բեռյալ մի համառոտ ճշմարտապատում ժամանակագրություն շա
րադրեց նա մանրալին հետազոտությամբ ճշգրտեց թվականները
հարթիցրեց և ուղղեց նրանց միջև առկա հակասությունները և ինչպես
ոչ ոք իրենից առաջ տվեց բոլոր ժողովուրդների հին թախավորների
ժամանակի ու գործունեության պատմությունը ինչպես և, իր ուժերի
հերածի սահմաններում մեծ ու տիեզերական աթոռների քահանայա
պետների (ես նկատի ունեմ Հռոմի, Կոստանդնուպոլսի Ալեքսանդրիա
ի, Անտիոքի և Երոսաղեմի եկեղեցիները ուղղափառորեն հովված
ների ինչպես և հերձվածող քահանայապետների կողմից եկեղեցիս
ալաղակաբար վարածների) պատմությունն ու ճշգրիտ ժամանակը
Բայց քանի որ նրա վախճանը վրս հասավ և նա շկարողացավ ավար
տին հասցնել իր գործը, ինչպես ասացինք նա շարադրեց մինչև Դիո
կլետիանոսն ընկած շրջանը և թողնելով երկրային կյանքը, ուղղափառ
դավանանքով գնաց Տիրոջ մոտ, նա մեզ, որպես հարազատ ընկերոջ,
թողեց իր շարադրած գիրքը և մեզ առիթ տվեց պակասը լրացնելու
Իսկ մենք որ քաջատեղյակ էինք մեր սեփական տգիտության, ինչպես
և գործի դժվարության, հրաժարվում էինք այդ բանն անել՝ որպես մեր

ուժերից վեր: Բայց քանի որ նա թախանձագին խնդրեց մեզ չզլանալ
և անկատար շթողնել գործը մենք ստիպված անդրադարձանք դրան:
Ահա մենք, նրա խնդրանքին հլու հնազանդ, ոչ սովորական ջանքեր
գործադրելով ձեռնարկեցինք մեր կարողություններից վեր գործին:
Մենք ևս բազում գրքեր որոնեցինք և մեր կարողությունների սահման-
ներում հետազոտելով շարադրեցինք Դիոկլետիանոսից մինչև Միքս-
յելի ու նրա որդի Թեոփիլակտոսի թագաւորութունը՝ կայսրերի պատ-
րիարքների նրանց գործերի մասին ճշգրտապատժ սույն ժամանա
կագրութունը Մենք մեզանից ոչինչ չհորինեցինք այլ նյութը քաղե-
ցինք բացարձակապես անցյալի պատմիչներից ու լոգոգրաֆներից
ղեպքերը շարադրեցինք ըստ յուրաքանչյուրի տեղի ունեցած ժամա
նակի առանց շփոթության որպեսզի ընթերցողներն իմանան, թե
տվյալ ղեպքը՝ պատերազմական, եկեղեցական, քաղաքական ժողո-
ւրդական և այլն, տվյալ կայսեր թագաւորության ո՞ր տարում տեղի
ունեցավ: Ես կարծում եմ որ հների գործերն իմանալը ընթերցողների
համար շատ օգտակար է և եթե մեկը մեր սույն երկասիրության մեջ
որևէ պիտանի բան գտնի թող պատշաճ գոհութունը աստծուն մա-
տուցի իսկ մեզ տգետներին ու մեղապարտներին համար Տիրոջ աղո-
թի Իսկ եթե որևէ պակասութուն հայտնաբերի թող այն վերագրի մեր
տգիտության ու թշվառ մտքի անկատարության և ներողամիտ լինի՝
հանո ն Տիրոջ, քանզի աստծուն սիրելի է այն ինչ արվո մ է կարողո
թյան սահմաններում) 8

[A M 6095]

Աշխարհի արարչագոր
ծո թյան 6095 թ

Քրիստոսի մարդկոթ թյան
95 թ

Հռոմայեցիների Փոկաս
կայսեր 7 ամյա թագավո
րության 1 ին տարին⁹

Պարսից Խոսրով արքայի
39 ամյա թագավորության
15 րդ տարին¹⁰

Կոստանդնոպոլսի Կի
րլակոս պատրիարքի 11
ամյա աթոռակալության
9 րդ տարին¹¹

Երոսաղեմի Իսահակ
ւյատրիարքի 8 ամյա աթո-
ռակալության 3 րդ տա-
րին¹²

Ալեքսանյրիայի Եվլո-
զիոս պատրիարքի 27 ամ
յա աթոռակալության 24 րդ
տարին¹³

Անտիոքի Անաստասիոս
պատրիարքի 9 ամյա ա
թոռակալության 3 րդ տա
րին¹⁴

Այդ տարվա նոյեմբեր ամսին՝ ինդիկտիոնի¹⁵ 6 րդ տարին Փոկաս
բռնակալը տիրանալով գահին կոտորեց ինչպես վերևում ասվեց¹⁶,

Մավրիկիոսին⁷ իր հինգ արու ղավակների հետ, հրամայեց նրանց գլուխները բազում օրեր ցուցադրվեն Տրիբունալիոնի Կամպոսում⁸։ Քաղաքացիները գնում էին դիտելու այդ գլուխները մինչև որ նեխեցին։ Մահապատժի ենթարկվեցին նաև Մավրիկիոսի եղբայր Պետրոսը և բազում ուրիշներ։ Իսկ Մավրիկիոսի որդի Թեոդոսիոսի մասին լուր տարածվեց, թե նրան հաջողվել է փախուստի դիմել ու փրկվել։ Պարսից Խոսրով արքան¹⁹ օժանդակում էր նման համբավի տարածմանը և տեսակ-տեսակ սոտ լուրեր տարածում որ իբր Թեոդոսիոսը իր մոտ է գտնվում որ ինքը հետամտում է որ նա տիրանա հռոմայեցիների թագավորությանը²⁰։ Խոսրովն ուզում էր ահա այդ խարդախ ճանապարհով տիրանալ հռոմայեցիների թագավորության²¹ մի բան, որ բազմիցս պարզ դարձավ հատկապես այն բանից որ նա վայրասլար պստերազմներ էր սկսում և հռոմեական երկրում սարսափելի ավերածություններ գործում Երբ Փոկասը գեսպան Բիլիոսին Խոսրովի մոտ ուղարկեց վերջինս ձերբակալեց նրան և բանտարկեց այն հաշվով, որ նա այլևս հռոմեական երկիր չվերադառնա²², իսկ Փոկասին էլ վիրավորական պատասխան դրեց։ Փոկաս բռնակալ կայսրուհի Կոստան դինային²³ երեք դատրերով հանդերձ «լեոնի» կոչվող մասնալոր բնակարանում տղային կալանքի ենթարկեց։

Ալեքսանդրիա քաղաքում մե բարեպաշտ գեղագիր կես գիշերին հսկումից տուն վերադառնալիս տեսնում է արձանները պատվանդանի վրայից տապալված։ Այդ արձանները բարձրաձայն ասում էին թե Մավրիկիոսը իր ղավակներով հանդերձ սպանվել է, մի խոսքով այն ամենը, ինչ տեղի ունեցավ Բյուզանդիոնում։ Սոավոտյան նա գնաց ու տեսածն ու լսածը լյատմեց ավգուստալիոսին²⁴ որը պատվիրեց նրան ադ մասին ու որի շատելու նա իր համար նշեց Երևույթի ճշգրիտ օրը և սպասում էր տեսնել թե ինչ է դա նշանակում Ինն օր անց սուրբանդակ ժամանեց բերելով Մավրիկիոսի մահապատժի մասին լուրը։ Դրանից հետո ավգուստալիոսը ժողովրդին հրապարակեց դեերի կանխագուշակումը։

Հռոմայեցիների նախկին զորավար Նարսեսը բռնակալի դեմ ապստամբութուն բարձրացրեց և գրավեց Եդեսիան²⁵։ Փոկասը զորավար Գերմանոսին գրավոր կարգադրեց պաշարել Եդեսիան։ Նարսեսն իր հերթին պարսից Խոսրով արքային նամակ է գրում կոչ անելով զորահավաք կազմակերպի և հռոմայեցիներին պատերազմ հայտարարի Փոկասն իր եղբայր Դոմենցիոլոսին մագիստրոսի²⁶ պատվաստիճանը շնորհեց իսկ Պրիսկոսին նշանակեց էքսկուբիտորների կոմես²⁷։

[A. M 6096]

[Հոռոմայեցիների Փոկաս Կսյե] 2 ըզ տարին	[Պարսից Խոսրով ար չսյի] 16-րչ տարին	[Կոստանդնուպոլսի Կի իհակոս պատրիարքի] 10-րզ տարին
--	--	---

[Երո սաղեմի Իսահակ պատրիարքի] 4 դ տա րին	[Ալեքսանդրիայի Եվլո չիոս պատրիարքի] 25 ըզ տարին	[Անտիոքի Անաստասիոս պատրիարքի] 4 ըչ տարին
--	---	--

Այլ տալ վա ղեկտեճբեր աճսին ինղիկտիոնի 7 ըչ տարին Փոկասը թափորով ճասնակցեց տոնակատարությո ններին և ժողովրդին բազում ղրամ բաշխեց²⁸, Իսկ պարսից Խոսրով արքան ճեճաթիվ զորք հավաքելով հոռոմայեցիներին ղեճ ուղարկեց: Գերճանոսն այդ լուրն առնելով ցնցվեց, բայց ստիպված պատերազմի բռնվեց Գերճանոսն այդ պատերազմում վիրավորվեց թիկնապահները նրան Կոստանդի նե²⁹ հասցրին: Հոռոմայեցիները պարտություն կրցին: Տասնճեկ օր անց Գերճանոսը վախճանվեց: Փոկասը խաբանին³⁰ վճարվող պախտն³¹ ավելացնելով և Լնթագրելով որ այդ ճանապարհով ապահովել է ավարների ցեղի շեղորությունը զորքերը Եվրոպայից Ասիա տեղափոխեց, ղրանց ճի ճասը պարսիկների ղեճ ուղարկեց իսկ ճյուսք՝ իր ճեճաճեճ նրբինի՞ Լեոնտիոսի գլխավորությամբ նարսեսի Եղեսիան պաշարելո Խոսրովը զորքեր գումարելով, շարժվում է Կարայի վրա³², Եարսեսը Եղեսիայից ղուրս գալով ապաստանում է Հիերապոլսում³³, Խոսրովի ու հոռոմայեցիների բախումը տեղի ունեցավ Արքսամունում³⁴, Խոսրովը փղերով բերդ սարքելով նախահարճակ է լինում և ճեճ հաղթանակ տանում նա բազում հոռոմայեցիների գերի է վերցնում ու սրի բաշում որից հետո ղինված ուժերը թողնելով Զոնդոեսին³⁵, վերադառնում է իր Երկիրը: Փոկասը իմանալով կատարվածի ճասին, Լեոնտիոսի վրա գազազեց և նրան Երկաթե ձեռնակապանքների ճլօ առած Բյուզանդիոն բերեց նրա փոխարեն զորավար նշանակելով իր ղարմիկ Դոմենցիոլոսին որին կուրապագատի պատվաստիճանը³⁶ շնորհեց

[A. M 6097]

[Հոռոմայեցիների Փոկաս կախեր] 3 ըզ տարին	[Պարսից Խոսրով ար բայի] 17 ըզ տարին	[Կոստանդնուպոլսի Կի րիակոս պատրիարքի] 11 ըչ տարին
--	--	---

[Երո սաղեմի Իսահակ պատրիարքի] 5 ըզ տարին	[Ալեքսանդրիայի Եվլո գիոս պատրիարքի] 26 ըզ տարին	[Անտիոքի Անաստասիոս պատրիարքի] 5 ըզ տարին
---	---	--

Այդ տարին Խոսրովը Կարդարիզանին³⁷ ու Ռուսմիազանին³⁸ ուղարկեց ու վրեր հոռմայեցիների բազում քաղաքներ առան: Դոմենցիոլոսը Նարսեսին պատվո խոսք տալով և բազում երդումներով վստահեցնելով, կայսեր մոտ ուղարկեց որը, սակայն, խոսքի տերը չեղավ և Նարսեսին ողջակեզ արեց³⁹: Դա հոռմայեցիներին խիստ տխրեցրեց, քանզի պարսիկները Նարսեսից շատ էին սարսափում, այն աստիճան, որ պարսից երեխաները Նարսեսի անունը լսելով դող էին ընկնում իսկ պարսիկներին՝ խիստ ուրախացրեց

[A M 6098]

Կոստանդնուպոլսի պատրիարք Թովմաս⁴⁰ Աթոռակալեց երեք տարի

[Հոռմայեցիների Փոկաս կայսեր] 4-րդ տարին

[Պարսից Խոսրով արքայի] 18 լդ տարին

[Կոստանդնուպոլսի Թովմաս պատրիարքի] 1 լն սարին

[Երուսաղեմի Իսահակ սպարիարքի] 6 ըդ սարին

[Սելբասնդրյուզի Վլոդոզոս պատրիարքի] 27 ըդ սարին

[Անսյոքի Անաստասոս պատրիարքի] 6 զ տարին

Այդ տարին մի ներքինի սրուստիկոս⁴, պալատի փառավոր մարդկանցից մեկի՝ Թադին տիրանալու մտադրություն ունեցող պատրիկ⁴² Գերմանոսի խորհրդով կես գիշերին առնելով տիրուհի Կոստանդինային և վերջինիս երեք դստերին, ապաստանում է Մեծ եկեղեցում⁴³, Քաղաքում մեծ տակնուվրայություն եղավ Պրասինոսները⁴⁴ կոխախասում⁴⁵ հավաքվելով Կոստանդինային էին վատաբանում: Գերմանոսը պրասինոսների դեմարքոսին⁴⁶ մեկ տաղանդ⁴⁷ ոսկի ուղարկեց՝ նրանց գործակցությունն աղերսելով բայց դեմոսի դեկավարությունը մերժեց: Բռնակալն իր մարդկանց Եկեղեցի ուղարկեց՝ կանանց այնտեղից դուրս հանելու համար, բայց Կիրիակոս պատրիարքն ընդդիմացավ բռնակալին, թույլ շտվեց կանանց բռնությամբ տաճարից դուրս հանել: Ստանալով Փոկասի երդումը, որ նրանց վատություն լի անի, կանայր սուրբ տաճարից դուրս բերվեցին և վանքում արգելափակվեցին: Փոկասը Գերմանոսին հոգևորական խուզելով⁴⁸ տնային կալանքի ենթարկեց: Այն ժամանակ Փիլիպպիկոսն էլ հոգևորական խուզվեց⁴⁹ և հաստատվեց Խրիստուպոլսում⁵⁰, իր կառուցած վանքում իսկ պարսիկներն այդ տարին գրավեցին Դարան, ողջ Միջագետքն ու Ասորիքը և անթիվ անհամար գերիներ տարան: Կիրիակոս պատրիարքի վախճանվելու առթիվ նրա փոխարեն հոկտեմբերի 11-ին պատրիարք է

ձեռնագրվո մ նո յն եկեգեցու սարկավագ ու սակելլարիոս Թով
ման

[A M 6099]

Աշխարհի ար ըշագոր Քրիստո ի մարդեղո Հոռմայեցիների Պոկաս
ծության 6099 թ Խան 599 թ կայսեր 7-ամու թագավո-
րության 3 ըդ տարին

Պարսլց Խոսրով արքայի ոստանդնուպոլսի Թով Լրուսս զեմե Էսահակ
39-ամյա թագավորո թյան 1 և պատրիարքի 3 ամյա պատրիարքի 8-ամյա ա
19 ըդ տարին սթոտակալության 2 ըդ թոու կալության 7 չ տա
ս ս լ ի ն ր ի ն

Սլեքսանդրիայի Թեոդո Անտիոքի Անսոսս ս լ ոս
լ ս պատրիարքի 2 ամյ լատրիարքի 9 ամու սթո-
ս Գոտակալության 1 ին ոս կալության 7 ը լ տարին
տարին 52

Այդ տարին Փոկաս բռնակալը իր դուստր Դոմենցիային կնո թյան
ս լեց էքսկուբիտորների կոմես պատրիկ Պրիսկոսին Հարսանյաց Հան-
դեսը տեղի ոնեցալ Մարինեի սլալատում⁵³, որից հետո կայսեր հրա-
մանով ձիարշավական մրցումներ կազմակերպվեցին: Երկու կողմերի⁵⁴
ղեմարքոսները Տետրակիոնում⁵⁵ կայսերական լավրատոնի⁵⁶ կողքի-
կանգնեցրին Պրիսկոսի և Դոմենցիայի լավրատոնները: Կայսրը տես-
նելով դա զայրացալ հրամայեց իր մոտ բերին զեմարքոսներ Թեո-
փանեսին ու Պամփիլոսին որոնց ստամայում⁵⁷ մերկ կանգնեցնելուց
հետո, հրամայեց ներքինացնել Միաժամանակ նա նրանց մոտ իր
պրոտոկուրսորին⁵⁸ ուղարկեց իմանալու մ թույլտվությամբ այդ
բանն արեցին: Նրանք պատասխանեցին, թե այդ բանը ընդունված
կարգի համաձայն գրամմիստներն⁵⁹ արեցին Դեմոսն ու ամբոխները
գոչում էին «Շատ տարիներ ապրի մարդասեր տերը» Երբ գրամմիստ-
ներին հարցրին ինչո՞ւ այդպես վարվեցին նրանք պատասխանեցին.
«Բոլորը նրանց կայսեր զավակներ հորջորջեցին, մենք էլ ինքնաբերա-
բար այդպես վարվեցինք» Պրիսկոսը կայսեր զայրույթից վախեցել էր:
Փոկասն ընդառաջ գնաց ամբոխների կողին՝ նրանց նկատմամբ մար-
գասեր լինելը Այդ օրվանից Պրիսկոսը Փոկասի դեմ ոխ կապեց և նրա
հանդեպ անկեղծ շէր Պետրոնիա անունով մի կին լինում է Կոստանդի-
նա թագուհու մոտ որպեսզի վերջինիս ո Գերմանոսի միջև կապի դեր
խաղա Մավրիկիոսի որդի Թեոդոսիոսի կենդանի լինելը ամբալը

գնալով ծավալվեց և այդ առթիվ Կոստանդինյան և Գերմանոսը հոսադրվեցին: Բայց ամբարիշտ Պետրոնիան այդ ամենի մասին բռնակալին տեղյակ պահեց որը Կոստանդինային հանձնեց էպարքոս⁶⁰ Թեոպոմպոսին խոշտանգելու: Խոշտանգումների տակ նա խոստովանեց որ իրենց ասածին տեղակ Լր Ռոմանոս սյատրիկը: Վերջինս ձերբակալվեց և քննության ժամանակ խոստովանեց որ բռնակալի դեմ նյութված դավադրության այլ գործակիցներ էլ ունի: Ձերբակալվեց նաև Արևելքի էպարքոս^c Թեոդորոսը, որին բռնակալը արջառաջիլնների հարվածների տակ սպանեց էլպիդիոսի ձեռքերն ու ոտքերը կտրեց իսկ մարմինը կրակը գցեց⁶² Ռոմանոսին դիատեց Կոստանդինային երեք գտրերով հանդերձ սրի քաշեց Եվտրոպիոսի մոլոսում⁶³, այնտեղ, որտեղ մահապատժի էր ենթարկվել Մավրիկիոսը Գերմանոսին և վերջինիս դստեր Պրոտեկզում⁶⁴ սրակոտոր արեց նմանապես և Հովհաննեսին Ցիտասին⁶⁵ Պատրիկիոսին, սուբադիուբայի⁶ աստիճանն ունեցող Թեոդոսիոսին Անդրեաս Սկոմբրոսին և Հորմիզդի թզթապահ⁶⁷ Դավթին:

Նույն տարին պարսիկները անցնելով Եփրատը, գերեվարեցին ողջ Ասորիքը Պաղտատինն ու Փյունիկեն, հոռմայեցիներից հսկայական ավար ձեռք բերեցին

[A M 6100]

Աշխարհի սրա շագոր ծոթյան 6100 թ Զրիստոի մարդեզո թյան 600 թ Հոռմայեցիների Փոկաս կայսել ռամյա թագավորության 6 ըդ տարին

Պարսից Խոսրով արքա ի 39-ամյա թագավորո թյան 20-ըդ տարին ո տան լնո զոյսի Թով Լաս պատրարքի 3 ամյա սթո աղակալության 3 ըդ տարին Երուսաղեմի ի հակ պատրիարքի 8 ամյա աթո աղակալության 8 ըդ տարին սլին

Ալիք սնգրիայի Թեոդո ռոս պատրիարքի 2 ամյա աթո աղակալության 2 ըդ տարին Անտիոքի Ան տալոս յատրիարքի 9 ամյա սթո աղակալության 8 ըդ տարին

Այդ տարին Պրիսկոսը շկարողանալով տանել Փոկասի շարագոր ծությունները⁶⁸ ի նրա կողմից այդքան անմեղ մարդկանց ոչնչացումը Աֆրիկայի զորավար Հերակլիոս պատրիկին նամակ գրեց, որպեսզի նա իր որդի Հերակլիոսին և [հայր Հերակլիոսի] փոխզորավար Գրիգորաս⁶⁹ պատրիկի որդի Նիկետասին ուղարկի ընդդեմ Փոկաս բռնա-

կալի, քանզի տեղեկացել էր որ Աֆրիկայում Փոկասի դեմ ապստամբություն է նյութվում, որի առթիվ Աֆրիկայի նավերի առաքումը կանգնեցրել էին⁷⁰: Փոկասը Մավրիկիոսի ողջ գերդաստանը, Թրակիայի Ղորավար Կոմենտիոսին և բազում այլ մարդկանց մահապատժի Լնթարկեց: Այդ ընթացքում մահ տարածամ էլ եղավ և ամեն տեսակի միջատների խուժում Պարսիկները Կարդարիզանի գլխավորությամբ արշավանքի դուրս եկան և գրավեցին Հայաստանն⁷¹ ու Կապադովկիան մարտ սվեցին ու փախուստի մասնեցին հռոմայեցիների զորքերը, գրավեցին Գալատիան ու Պափլագոնիան հասան Քաղկեդոն, շինակելով և ոչ մը տարիք Ահա այնպես եղավ, որ մայրաքաղաքից դուրս հռոմայեցիներին պարսիկներն էին տանջում իսկ մայրաքաղաքում նրանցից ավելի դաժան էր վարվում Փոկասը սպանելով ու շրջ թայելով

[A M 6101]

Կոստանդնուպոլսի Սերգիոս⁷² պատրիարք Աթոռակալեց 29 տարի Երուսաղեմի Զաքարիա⁷³ պատրիարք Աթոռակալեց 22 տարի Ալեքսանդրիայի Հո [հաննես⁷⁴ պատրիարք Աթոռակալեց 10 տարի:

[Աշխարհի արարչադոր
ծության] 6101 թ

[Քրիստոսի մարդկո
ց] 601 թ

[Հռոմայեցիների Փոկաս
կսյսեր] 7-րդ տարին

[Պարսից ետրով քա
յ] 21 րդ տարին

[Կոստանդնո փոս] Սեր
գիոս պատրիարքի] 1 ին
սարին

[Երոսղեմ] Զաքարիա
ատլեարքի] 1 ին սարին

[Ալեքսանդրի յի Հո]
հաննես պատրիարքի]
1 ին տարին

[Մնախորի Սնա տասնու
ստոիարքի] 9 րդ սարին

Այդ տարին Անտիոքի հրեաները քրիստոնյաների դեմ խոռովություն բարձրացրին Անտիոքի մեծ պատրիարք Անաստասիոսին սրախողխող արեցին և նրա սեռական օրգանները կտրելով, բերանը դրեցին որից հետո մարմինը քարշ տվեցին Մեսե պողոտայով: Նրանք սպանեցին նաև բալում մեծատունների, որոնց դիակները կրակի տվեցին⁷⁵: Փոկասը Բոնոսոսին Արևելքի կոմես նշանակելով իսկ Կոստանասին ստրատելա⁷⁶, [հրեաների] դեմ ուղարկեց բայց նրանք չէին կարողանում ճնշել նրանց խոռովությունը: Այնուհետև զորքեր հավաքելով հարձակվեցին հրեաների վրա, նրանցից շատերին կոտորեցին, խեղեցին ու քաղաքից արտաքսեցին Փոկասը ձիարշավական մրցումներ կազմա

կերպեց որտեղ պրասինոսները նրա գլխին լո տանքներ թափեցին թե «Դարձյալ հարբեցիր, դարձյալ հիմարացար»: Փոկասի կարգադրու թյամբ քաղաքի էպարքոս Կոզմասը շատերի ձեռքն ու տքը կտրեց դրանք Սֆենդոնեում⁷⁷ կախեց, ուրիշներին գլխատեց խակ ոմանց էլ սյարկերի մեջ գցելով ծովը նետեց ու ջրահեղձ արեց Գրա վրա պրասինոսները ժողովելով կրակի տվեցին Պրեստորիոնը⁷⁸ Սեկրեստոնը⁷⁹ սկրինիաններն⁸⁰ ու բանտերը: Բանտարկյալները փախուստի դիմեցին: Փոկասը գազազած պրասինոսներին զրկեց քաղաքական գործունեության վարելու իրավունքից: Իսկ Աֆրիկայի զորավար Հերակլիոսը⁸¹ սենատի սլահանջով իր որդի Հերակլիոսին ռազմանավերոմ Փոկաս բռնակալի դեմ ուղարկեց: Սյդալս վարվեց և նրա փոխզորավար Գրիգորասը որն իր որդի Նիկետասին ցամաքով ուղարկեց: Պայմանն այն էլ որ ով առաջինը հաղթի բռնակալին ինքն էլ թագավորի⁸²

Այդ տարի սարսափելի ձմեռ արեց այն աստիճան որ ծովը սառցակալեց և բազում ձկներ ոչնչացան: Այն ժամանակ Փոկասը հրամայեց որսի ժամանակ նետահար անեն Մակրոբիոս սկրիբոնին⁸³ նրա Դսրմինը կախեն Հեբդոմոնում⁸⁴ գտնվող Թեոդոսիանոսների աշտարակում⁸⁵ այն նիզակից որով մարդվում են տիրոնները⁸⁶, որպես իր դեմ նյութված դավադրության կողմնակից էպարքոս⁸ Թեոդորոս Կապագովկացին զինանոցի պետ էլպիդիոսը և ուրիշներ որոշել էին ձիարշավական մրցումների ժամանակ սպանել Փոկասին: Պրեստորյան էպարքոս Թեոդորոսը նրանց ճաշկերույթի էր հրավիրել և աստիճանաբար հայտնել իր նպատակը: Գիպվածով ճաշկերույթին ներկա էր նաև լարգիտիոնների կոմես⁸⁸ Անաստասիոսը, որի ընթացքում Թեոդորոսը սեղանակիցներին տեղյակ պահեց դավադրության մանրամասնություններին: Անաստասիոսը այնտեղ գտնվելու համար զղջաց բայց շարտահայտվեց լուռ մնաց էլպիդիոսը պնդում էր իր ասածի վրա «Ուղո՞ւմ եք ձիարշավական մրցումների ժամանակ իր գահին բազմած Փոկասին բռնեմ, իրա աչքերը հանեմ ու սպանեմ»: Նա [գավակիցներին] խոստանում էր զենքով ապահովել: Սակայն Անաստասիոսը դավադրության նախապատրաստության մասին Փոկասին տեղյակ պահեց, որը հրամայեց քննության ենթարկել էպարքոսին, էլպիդիոսին և դավադրությանը տեղյակ բոլոր իշխանավորներին: Նրանք խոստովանեցին նյութված դավադրության մասին այդ թվում և այն, որ ուզում էին Թեոդորոսին կայսր հռչակել: Փոկասը հրամայեց Թեոդորոսին, էլպիդիոսին Անաստասիոսին և բոլոր նրանց ովքեր տեղյակ էին նրա ծրագրած դավադրությանը, գլխատել

[A M 610²]

Աշխարհի արարչագործ
ծոթյան 6102 թ

Քրիստոսի մարդկո
թյան 602 թ

Հոսանքների շերտի
լիս կայսեր 31 ամյա թա
գավորության 1 ին տա
րին⁸⁹

Պարսից նորոգ արք
յր 39-ամյա թագավորո
թյան ² ըր տարին

Կոստանդնուպոլսի Սեր-
գիոս պատրիարքի 29 ամ
յ աթոս կալոթյան 2 ըր
տարին

Երուսաղեմի Զարարիա
պատրիարքի 22 ամյա ս
թոռակալությ ն 2 ըր տա
րին

Ալեքսանդրիայի Հովհան
նես պատրիարքի 10-ամյա
աթոս կալության 2 ըր
տարին

Այդ տարին հոկտեմբեր ամսի 4 ին երկուշաբթի օրը ինդիկախո-
նի 14 ըր տարին, Աֆրիկայից տեղ հասավ Հերակլիոսը դրահապատ
կամբըշակով⁹⁰ նավնրով որոնք իրենց կայմերին ունեին փոքր աշտարակ
ներ⁹¹ և աստվածամոր պատկերներ (ինչպես այդ մասին դրում է Գեորգ
Պիսիդացին)⁹², ընչպիսիք և Աֆրիկայից ո Մավրիտանիայից⁹³ հավաքա
գրված բազում զորք նմանապես և պատրիկ Գրիգորասի որդի նիկե-
տասը Ալեքսանդրիայում և Պենտապոլսում⁹⁴ հավաքագրված մեծաթիվ
հետևակազորով: Հերակլիոսը ամեն ինչի մասին տեղյակ էր պահել
Հոռոսա Աֆրոսի դոտր Եվդոկիային որն այն ժամանակ Եպիփանիա
յի Հերակլիոսի մոր հետ Կոստանդնուպոլսում էր գտնվում: Փոկասը
լսելով որ Հերակլիոսի մայրը քաղաքում է գտնվում ինչպես և Հերա-
կլիոսի նրանած Եվդոկիան, ձերբակալեց նրանց և արգելափակեց նոր
ապաշխարության կոչվող տերունական վանքում⁹⁵: Հերակլիոսը հաս
նելով Աբիդոս⁹⁶ հանդիպեց Աբիդոսի կամես թեոդորոսին և նրան ար
ցուփործ անելով տեղեկացավ Կոստանդնուպոլսում տիրող կացության
մասին: Փոկասը իր եղբայր մագիստրոս Դոմենցիոլոսին Երկար պա
րիսպները հսկելու ուղարկեց: Մագիստրոսը իմանալով Հերակլիոսի
Աբիդոս հասնելու մասին պարիսպների պահպանության դործը լքե-
լով, մտավ Կոստանդնուպոլիս: Հերակլիոսը Աբիդոսում ընդունեց Փո
կասի արտորած բոլոր իշխաններին և նրանց հետ բարձրացավ Հերակ
լիա⁹⁷: Իսկ Կիզիկոսի մետրոպոլիտ Ստեփանոսը Արտակի⁹⁸ սուրբ
Աստվածածնի եկեղեցուց մի թագ վերցնելով տարավ Հերակլիոսին,
ով Կոստանդնուպոլիս հասնելով Սոֆիայի⁹⁹ նավահանգստում խարխա
զեց Հերակլիոսը Քրիստոսի օգնության մարտում հաղթում է Փո
կաս բռնակալին որին ղեմսները ձերբակալելով սլանում են՝ Բո

Նոր Կոստանդին Օգոստոս ամսի 14-ին նույն ինդիկտիոնի 1օրդ տարին ավգուստա Եվդոկիան վախճանվեց¹⁰⁷

[A M 6104]

[Հոռմ յեցիների Հերակ լիոս կայսեր] 3-րդ տարին	[Պարսից Խոսրով արքա լ] 24 րդ տարին	[Կոստանդնուպոլսի Եր զիոս պատրիարքի] 4 րդ տարին
---	---------------------------------------	--

[Երուսաղեմի Ջաբարիա պատրիարքի] 4 րդ տարին	[Սելբու նորիայի Հվ հաննես պատրիարքի] 4 րդ տարին
--	---

Այդ տարվա հոկտեմբեր ամսի 4 ին ինդիկտիոնի առաջին տարին Հերակլիոսի դուստր Եպիփանիան պալատի սուրբ Ստեփանոսի ազոթարանում ավգուստա թագադրվեց ձեռամբ Սերգիոս պատրիարքի: Իսկ ինդիկտիոնի նույն առաջին տարվա դեկտեմբերի 25-ին Հերակլիոսի որդի Հերակլիոսը որև Կոստանդին Կրտսեր¹⁰⁸ թագադրվեց¹⁰⁹ ձեռամբ Սերգիոս պատրիարքի

Նույն տարին սարակինոսները Ասորիքի լրա ալշավեցին և բազում վայրեր ավարանելով վերադարձան:

[A M. 6105]

[Հոռմ սյեցինեկի Էբրակ լիոս կայսեր] 4 րդ տարին	[Պարսից Խոսրով ար քայի] 25 րդ տարին	[Կոստանդնուպոլսի Սառ- լիոս պատրիարքի] 7 տարին
--	--	---

[Երուսաղեմի Ջաբարիա պատրիարքի] 5 րդ տարին	[Սելբու նորիայի Հով հաննես պատրիարքի] 5 րդ տարին
--	--

Այդ տարին պարսիկները Դամասկոսն առան և բալում ժողովուրդ գերեվարեցին: Հերակլիոս կայսրը Խոսրովին դեսպաններ ուղարկեց, կոչ արեց դադարեցնել անողորմ արյունահեղությունը որոշել հարկերի չափը և պախտ¹⁰ ստանալ: Բայց Խոսրովը դեսպաններին ձեռնո նայն է ուղարկեց նրանց հետ բանակցություններ չվարեց քանզի ույս ուներ, որ իրեն կհաջողվի ամբողջությամբ նվաճել հոռմայեցիների տերությունը Նույն տարին Հերակլիոսը Մարտինայի¹¹ հետ ամուսնացավ և նրան ավգուստա հռչակեց: Թագադրությունը տեղի ունեցավ Սվգուստե սում¹², ձեռամբ Սերգիոս պատրիարքի

ՀԵՐԱԿԼԻՈՍ

[A M 6106]

[Հոռմայեցիների Հերակ լիոս կսյ էր] 5 ըդ սարին	[Պարսից Խոսրով ար բայի] 26 ըդ տարին	[Կոստանդնուպոլսի Սեր- գիոս պատրիարքի] 6 ըդ տարին
---	--	--

[Երոսաղեմի Չսրարիա պատրիարքի] 6 ըդ սարին	[Ալեքսանդրիայի Հով հաննես պատրիարքի] 6 ըդ տարին
---	---

Այդ տարին պարսիկները պատերազմով գրավեցին Հորդանանը՝ Պաղեստինը և սուրբ քաղաքը¹³ որի բնակիչներից շատերին ինչպես
ուսում են ուսանք ինն բյուր հոգու հրեաների ձեռքով կոտորեցին
և սեաները յուրաքանչյուրն իր կարողութեան համեմատ քրիստոնյաներ
էին պնում և նրանց սպանում [Իսկ պարսիկները] իրենց հերթին
Նրուսաղեմի Չաքարիա պատրիարքին [Քրիստոսի] պատվական և
կենարար իաւսիւստը բաղում ղերիների տարան Պարսկաստան¹⁴

Նույն տարին կայսրը Սարտինայից որ լի սնեցավ մյուս Կոս-
տանդինին, որը Վլախեոնայ, [պալատում] մկրտվեց ձեռամբ Սերգիոս
պատրիարքի

[A M 6107]

[Հոռմայեցիների Հերակ լիոս կ սեր] 6 ըդ սարին	[Պարսից Խոսրով ար բայի] 27 ըդ տարին	[Կոստանդնուպոլսի Սեր- գիոս պատրիարքի] 7 ըդ տարին
--	--	--

[Նրուսաղեմի Չալ բիա պատրիարքի] 7 ըդ տարին	[Ալեքսանդրիայի Հով հաննես պատրիարքի] 7 ըդ տարին
--	---

Այդ տարին պարսիկներն առան բովանդակ Եգիպտոսը Ալեք-
սանդրիան Լիբիան մինչև Նիսիսիա և բաղում ղերիներով ավարտ
որ դրամով վերադարձան։ Նրանց չհաջողվեց պրալի Բաղկեդոնը¹⁵ և
պաշարման համար զորս մաս թողնելով հեռացան։

[A M 6108]

[Հոռմայեցիների Հերակ լիոս կայսեր] 7 ըդ տարին	[Պարսից Խոսրով բայի] 28 ըդ տարին	[Կոստանդնուպոլսի Սեր- գիոս պատրիարքի] 8 ըդ տարին
---	-------------------------------------	--

[Նրուսաղեմի Չաքարի ս լ սրիարքի] 8 ըդ տարին	[Սլեքսանդրիայի Հով- հաննես պատրիարքի] 8 ըդ տարին
---	--

Այդ տարին պարսիկները հարձակվեցին Քաղկեդոնի վրա և գրոհով առան այն՝⁶ նույն տարվա հունվարի 1-ին ինդիկոսի 5-րդ տարին, Հերակլիոսի որդի Կոստանդին Կրտսերը որ և Հերակլիոսի որդի Հերակլիոս կոնսուլ¹¹⁷ հռչակվեց: [Կայսրը] նրա եղբոր՝ Կոստանդին Փոքրին, որ Հերակլիոսից ու Մարտինայից էր ծնվել, կեսար¹¹⁸ հռչակեց

[A M 6109]

[Հոռոմայեցիների Հերակլիոս կայսեր] 8 թդ տարին [Պարսից Խոսրով ար լ յի] 29 լդ տարին [Կոստանդնուպոլսի Սերգիոս պ որիարքի] 9 թդ տարին

[Լրուս դեմի Զսքարիս պ տրիարքի] 9 թդ տարին [Ալեքսանդրիայի Զ վ հաննես պ տրիարքի] 9 թդ տարին

Այդ տարին Հելակլիոսը Խոսրովին Պարսկաստան դարձյալ դեպաններ լղարկեց՝ խաղաղություն առաջարկելով: Խոսրովը նրանց կրեին ետ ուղարկեց ասելով «Ես ձեզ չեմ խնայելու քանի չեք ուրացել խաչյալին՝⁹ որին աստված ևք համարում և չեք երկրպագել արեղակին»:

[A M 6110]

[Հոռոմայեցիների Հերակլիոս կայսեր] 9 լդ տարին [Պարսից Խոսրով ար լ յի] 30 լդ տարին [Կոստանդնուպոլսի Սերգիոս պատրիարքի] 10 թդ տարին

[Լրուս լղեմի Զսքարիս լ տրիարքի] 10 թդ տարին [Ալեքսանդրի յ] 2 լ հաննես լատրիարքի] 10 թդ լ ըն

Այդ տարին ավարները Քրակիայի վրա արշավեցին Հերակլիոսը նրանց մոտ դեսպաններ ողարկեց խաղաղություն առաջարկելով Խաքանը¹²⁰ հանձն առավ և կայսրն իր բոլոր թիկնապահներով, բազում և թանկարժեք նվերներով Երկար պարսից դուրս եկավ խաքանին ընդունելու քանզի նրանից հաշտություն կնքելու երաշխիքներ էր ստացել: Բայց այդ բարբարոսը, դժելով խոստումն ու երդումները խախտած փախուստի գիմելով, քաղաք վերադարձավ: Բարբարոսը ձեռք գցելով կայսերական գուլքն ու թիկնապահներին, բոլոր նրանց, ով կարողացավ բռնել վերադարձավ, Քրակիայի բազում շրջաններ

վարի առսելով, քանզի նրանց բնակիչները խաղաղության հոյսով
բորված անակնկալի հանդիպեցին

[A M 6111]

Աշխարհի արար գործո
թյան 6111 թ

Քրիստոսի մ սրղեղո
լյան 611 թ

Հոսմայեցիների Հերակ
լոս կայսեր 31-ամյա թա
հաժսրո թյան 10 ըդ տարին

Պարսից հոսրով սրբայ,
39 ամյա թաղավորության
1 ըդ ո բին

Կոտանդնո պոլսի Սեր
գիոս պատրիարքի 29 ամ
յա աթոռակալության 11 ըդ
սրին

Երուսաղեմի Չաքայիա
պատրիարքի 22-ամյա ս
թոռակալության 11 ըդ տ
րին

Ալեքսանդրիայի Գեորգ
պատրիարքի 14 ամյա
թոռակալության 1 ին տ
րին

16
17
18

Այլ տարին Հլրս կլիոսը ավայների խաքանին դեսպաններ ուղար
կեց պարսավեց նրա անօրին քայլը և խաղաղություն կնքելու կոչ
արեց քանզի նպատակ ունենալով արշավել Պարսկաստանի վյա
ուզում էր խաքանի հետ հաշտություն կնքել: Խաքանը կայսեր սիրալի
լությունից ազդված հայտնեց թե զղջացել է և խոստացավ խաղաղու
թյուն հաստատել Դեսպանները աշտություն կնքելով խաղաղությամբ
վերադարձան

Նույն տարին պ սրսիկները գրոհ վ առան Գալատիայի Ալկյո րան

[A M 6112]

[Հոսմայեցիներ] Հերակ
լոս կայսեր] 11 ըդ ոսրին

[Պարսից հոսրո] սր
բայի] 3°-ըդ տարին

[Կոտանդնուպոլսի Սեր
գիոս պատրիարքի] 12 ըդ
տարին

[Երո աղեմի Չաքարիա
պ սրի սլբ] 12 ըդ տարին

[Ալեքսանդրիայի Գեորգ
պատրիարքի] 9 ըդ տարին

Այլ տարին Խոսրովը ծանրացրեց իր լոծը հպատակների վրա՝
սրյունահեղությամբ ո [ծանր] հարկապահանջությամբ: Հաղթանա
լից դլխապտույտ ստացած, նա շէր կարողանում հանգիստ մնալ: Այն
Խամանակ Հերակլիոսը աստծո հանդեպ նախաձախնդրությամբ լցված
(ինչպես իբն էր թվում) ավարների հետ խաղաղություն հաստատ

տած եվրոպայի զորքերը Ասիա տեղս փոխեց լճոելով աստծո ծոցնու թ ամբ Պարսկաստանի վրա արշավել:

[A M 6113]

[Հումայեցիների Հերակ լիս կսյակ] 12 ոչ տարին [Պարսից և սրոլ ար քայլ] 33 լո տարին [Կոստանդնուպոլսի Սեր գիոս պատրիարքի] 13 ոչ և տարին

[Սրուսաղեմի Զաքարիա պատրիարքի] 13 լո տարին [Սելեքսանդրիայի Գևորգ պատրիարքի] 3 ոչ և տարին

Այդ տարվա ապրիլ ամսի 4 ին ինդիկտիոնի 10-րդ տարին, Հերակլիոս կայսրը Զատիի տոնը²³ տոնելով, երկուշաբթի երկույան ան յապաղ Պարսկաստանի վրա շարժվեց²⁴, Միջոցների պակաս զգալով նա պարտքով վերցրեց եկեղեցիների դրամները նաև Մլծ եկեղեցու բազմականթեղ ջահերը և պաշտամունքային այլ սպասներ որոնցից ոսկե և արծաթե բազում դրամ կտրեց: Իր որդուն նա թողեց Կոստանդնուպոլսում՝ Սերգիոս պատրիարքի խնամքի տակ կարգադրեց որ պեռղի նա պատրիարքը խոհեմ շատ խելայի ու փորձառու մի մարդուն՝ Բոնոսոս պատրիկի հետ կառավարեն գործերը նա դիմեց նաև ավարների խաբանին խնդրելով սատար կանգնի հոսմայեցիներիս քստ կնքված բարեկամական դաշնագրի²⁵ ուրին և իր որդու խնամակալ նշանակեց Մայրաքաղաքից դուրս գալով և նավելով, նա հասավ Պյուլի²⁶ կոշվող տեղը այնտեղից՝ դուրբերի համախմբման վայրերը²⁷ գումարեց տեղական զորքերը և նրանց կազմը համալրեց իոր զորքերով²⁸ ապա սկսեց նրանց ռազմավարություն սովորեցնել զորքը երկուսի բաժանելով նա նրանց միմյանց դեմ անարյուն մարտեր էր մղել տալիս սովորեցնում պատերազմական ուռանը դուշել պատերազմական՝ րդեր Լրվել որպեսզի Լրբ իսկապես մարտի բռնվեն, շշփոթվեն, այլ կարծես խաղի արիաբար դիմեն թշնամու վրս Կայսրը վերցնելով Քրիստոսի անձեռակերտ պատկերը²⁹ պատկերը արարչին ամենայն բանին աստծո, ով առանց նկարելու կենդանագրեց ով անսերմ ծնունդ առավ և այդ աստվածագիր պատկերին ապավինելով պաշարի դիմեց, զինվորներին հավաստիացնելով, որ մինչև մահ նրանց հետ է մարտնչելու վերաբերվելու է նրանց ինչպես իր հարազատ զավակներին: Նա կամենում էր տիրել ոչ թե վախ սփռելով այլ սեր: Զինվորներին գտնելով շատ անհոգ ու անարի, անկարգ ու անկազմակերպ երկրի

յ սպում շրջաններում ցրված սեղծ ժամկետում բոլորին մի տեղ կենտ
 լ սնացրեց: Բոլորը միահամոռ կերպով կայսեր հզորութունն ու քա
 ությունը փառաբանեցին: Իսկ իա սրտապնդում էր նրանց հետևյալ
 խոսքերով՝ «Ո՛վ եղբայրներ ու որդիներ տեսնո՞մ եք ինչպես ոսոխ
 րն աստծո մեր երկիրը ոտնատակ արեցին քաղաքները՝ անապատ
 կրակի տվեցին եկեղեցիները: Անարյուն զոհաբերության սեղաննե-
 յր¹³⁰ սճրազորմների հեղած արյամբ ողողվեցին, անառականոցի վե-
 յածվեցին մարմնական կրքերին օտար եկեղեցիները»: Ապա դարձյալ
 իրկու մասի բաժանելով զորքը նրանց զորավարժություններ անել
 վեց: Շարքի լին կանգնած մողահարներ ու վահանակիրների փաղանգ
 րը զրա՞ակիր մարտիկներ: Երբ տաղմաները լիակատար պատրա-
 ության մեջ էին կայսրը հրամայեց հարձակվեն միմյանց վրա: Տե
 դի ունեցան ուժեղ բախումներ ու ընդհարումներ կարծես իսկական
 դատերազմ լիներ Տեսնելու բան էր սահմակեցուցիչ, բայց անվտանգ
 սյգ տեսարանը անարյուն շարդը այն, թե իսչ ձևերով նախքան իս
 կական ճակատամարտը յուրաքանչյուրը այդ անվտանգ կոտորածից
 փորձ ձևը բերեց ապադայում ավելի լստաչ լինելու համար Կայսրն
 ռա սյդպես դինելով բոլորին կու արեց անօրինութուններ շգործել
 ո սար կանգնել արգարության Հասնելով Հայաստանի շրջանները,
 ոա հրամայեց ընտիր գինւորների շտապեն սուսչ պարսիկներին դաշ-
 սակից սարակինսաների¹³¹ բազում ձիավորներ որոշել էին գաղտագողր
 կայսեր վրա հարձակվել բայց վերջինիս հրամանով առաջ գնացած
 գինւորները հանդիպելով նրանց, չերի վերցրին նրանց զորավարին և
 ոգթայակապ Հերակլիոսի մոտ բերեցին, իսկ մնացածներին հետապըն
 գելով շատերին կոտորեցին, երբ ձմեռը վրա հասավ, կայսրը շրջվեց
 գեպի Պոնտոսի կլիման³² և բարբարոսները, կարծելով, որ նա մտա
 լիր ի ձմեռել այնտեղ որոշեցին նրան օղակել: Բայց կայսրը պար
 լիկներից ծածուկ թևանցելով ներխուժեց Պարսկաստան¹³³: Կսելով նրա
 անակնկալ ներխուժման մասին բարբարոսները մտածմունքի մեջ ըն-
 կան: Պարսից զորավար Շահր Վարազը¹³⁴ իր զորքի գլուխն անցած եկավ
 Կլիդիկոս նպատակ ունենալով Ռոմանիա ոտք դնելով, ստիպի կա-
 ր վերադառնալ բայց էրկյուղ կրելով, որ կայսրը կարող է հանկարծ
 սյաստանի վրայով Պարսկաստան ներխուժել և այն տակնուվրա անել,
 գլտեր ինչ նախաձեռնի: Նա ստիպված հետևեց հոռմեական բանակին,
 յտադիր լինելով մի անլուսին գիշեր հարձակվել ո գողանալ պատերազ
 յր¹³⁵ բայց օանի որ լիալուսին էր, հրածարվեց ծրագրից և իր համար
 ուրբ համար լսող լուսնին հայհոյեց: Դրա վրա լուսինը այդ գիշեր խա

Վառեց¹³⁶ սակայն Շահր Վարազը փախեցավ կայսեր վրա հարձակվել նա այժյամի պես լեռ բարձրացավ և բարձրից գիտեց հոռմայեցիների ճարտար և իմաստուն ռազմարվեստը: Կայսրը համոզվելով նրա վեհերոտություն քանակեց հանգստյան համար պատշաճ տեղում և նրան գրգռում էր մարտի: Պարսիկները ծածուկ կերպով հաճախ լեռից ցած էին իջնում և մասնակի ընդհարվում բայց ամեն տեսակետից հոռմայեցիներն էին գերազանցում: Զորքը տեսնելով թե ինչպես կայսրն առաջինն էր նետվում թշնամո դեմ և քաջաբար մարտնչում, գնալով արիություն էր լցվում Մի փոքր առաջ գասալիք եղած մի պարսիկ ծառայության էր մտել կայսեր քանակում: Ահա նա փախել էր պարսիկների մոտ հավատացած լինելով, որ նրանք կոչնչացնեն հոռմայեցիների քանակը Բայց տեսնելով նրանց վեհերոտությունը տասը օրանց կայսեր մոտ եկավ և ճշգրտորեն պատմեց բարբարոսների թուլամորթության մասին: Իսկ Շահր Վարազը այլևս չուզեցնալով լեռան վրա ժամավաճառ լինել, ստիպված մարտի դիմեց¹³⁷: Նա իր զորքը երէք մասի բաժանելով, վաղ առավոտյան, դեռ արևը չծաղած հանկարծակի իջավ ցած՝ մարտի պատրաստ: Կայսրը այդ բանին Նախօրէք տեղյակ իր զորքը նույնպէս երէք մասի բաժանած, առաջնորդեց մարտի: Արևը ծագեց կայսեր թիկունքում, նրա ճառագայթները խանդարում էին պարսիկների տեսողությունը, ճառագայթներ որոնց պարսիկները երկրպագում են որպէս աստված¹³⁸: Կայսրը ձևացրեց սր զորքով փախուստի է դիմում Պարսիկները խախտելով իրենց փաղանգները ընկան հոռմայեցիների ետևից, կարծելով որ հալածում են նրանց բայց հոռմայեցիները շրջվելով և քաջաբար մարտնչելով, նրանց փախուստի մատնեցին շատերին կոտորեցին, մինչև լեռը հալածակսն արեցին, խորխորատներն ու դժվարանցանելի տեղեր զցեցին ու յնաչնչեցին: Պարսիկները խորխորատներում այժյամների պես էին ջատկոտում: Հոռմայեցիները բազմաթիվ վերիններ ձեռք բերեցին, գրավեցին պարսիկներին ճամբարը ողջ ունեցվածքով հանդերձ ապա բարձրացնելով ձեռքերը աստծուն գոփություն հայտնեցին, ջանասիրությամբ աղոթեցին լավ ուղամվարած կայսեր համար: Նրանք, ովքեր անցյալում չէին համարձակվում պարսիկների բարձրացրած փոշուն անգամ նայել այժմ ավար էին վերցնում կատարյալ հանդերձանքով նրանց վրանները: Ո՞վ կսպասեր որ պարսիկ անլափ աննկուն ժողովուրդը հոռմայեցիներին թիկունք ցույց կտա: Զորքը զորավարի¹³⁹ գլխավորությամբ Հայաստանում թողնելով ձմեռելու, կայսրը վերադարձավ Բյուզանդիոն¹⁴⁰

[A M 6114]

Աշխարհի արարչագործ
ծության 61 4 թ

Քրիստոսի մարգեղոս
թյան 614 թ

Հոռմայեցիների շերակ
յիստ կայսեր 31 ամյա թա-
ւաժորության 1² ըդ տարին

Պարսկց խոսրով արքայի
39 ամյա թագաժորության
35 ըդ տարին

Կոստանդնուպոլսի Սեր
գիոս պատրիարքի 29 ամ-
յա սթոակալության 14-րդ
տարին

Երուսաղեմի Զ սրբաբիա
լատրիարքի 22 ամյա
թոակալության 14 ըդ
տարին

Ալեքսանդրիայի Գեորգ
պատրիարքի 14-ամյա
թոակալության 4-րդ տա-
րին

Այդ տարվա մարտ ամսի 15 ին ինդիկտիոնի 11 ըդ տարին, շերակ
յիստ կայսրը, մայրաքաղաքից գուրս գալով, փութանակի Հայաստան
ասավ, իսկ պարսից խոսրով արքան Շահր Վարազին իր զորքով ուղար-
կեց հոռմայեցիներին երկիրը ներխուժելու: Հերակլիոսը խոսրովին հաշ-
տություն կնքելու կոչով նամակ գրեց, հակառակ գեպքում սպառնում էր
իր զորքով ներխուժել Պարսկաստան Բայց խոսրովը ո՛չ հաշտություն
էր կնքում, ոչ էլ ավատ ընծայում որ Հերակլիոսը կհամարձակվի
Պարսկաստանին մոտենալ Կայսրը ապրիլ ամսի քսանին ներխուժեց
Պարսկաստան խոսրովը, իմանալով այդ մասին, հրամայեց Շահր Վա-
րազին վերադառնալ իսկ ինքը Պարսկաստանից գումարելով իր զոր-
քերը և հանձնելով Շահենրն ⁴¹, հրամայեց նրան փութանակի միանալ
Շահր կարազին և շարժվել ընդդեմ կայսեր իսկ Հերակլիոսը, ժողովե-
լով իր զորքը սրտապնդեց այն խրախուսիչ խոսքերով «Իմ հղբայրներ,
ներ գիտակցության մեջ ունենալով աստժո երկյուղը մաքառենք վրեժ-
ունդիր լինել աստժուն հասցված անարգության համար: Արիանանք
քրիստոնյաներին բազում շարիք պատճառած թշնամիների դեմ, խնա-
վենք հոռմայեցիների անկախ պետությունը և ընդդիմակայենք շա-
րամատորեն զենք կապած թշնամուն, լցվենք վախը սպանող հավատ-
յամ ⁴², նկատի ունենանք, որ պարսից երկրում ենք գտնվում և փախուս-
տը շատ վտանգավոր է: Վրեժխնդիր լինենք կույսերի պղծման համար,
նայելով մեր խեղանդամ դարձած զինվորներին, կարեկցենք նրանց:
Վասնզն անհատույց չէ, նա հավիտենական կյանք է պարգևում ⁴³,
կանգնենք արիաբար և տեր աստվածը մեզ սատար կկանգնի, նա կոչնչաց-
ի մեր թշնամիներին»: Կայսրը բազում նման հորդորներով սրտապնդեց
զինվորներին որոնցից մեկը թուրի անո նից պատասխանեց նրան «Սըր-

սաււնդեցի ր մեղ, տե ր, քո հորգորող խոսքերով այդ խոսքերը սրեցի՜ն մեր սրերը և հոգի փշեցին նրանց: Քո խոսքերով մեզ թևավորեցիր: Մենք կարմրում ենք տեսնելով թե ինչպես ես գու գեպի մարտ մեզ առաջ նորդում Մենք կանսանք քո բոլոյ հրամաններին»: Կայսրը գորքի գլուխն անցած փութանակի խորագույն Պարսկաստան⁴⁴ խուժեց կրակի տալով քաղաքներն ու գյուղերը: Այստեղ էլ մի սարսափելի հրաշք կատարվեց ամառ ժամանակ գով՝ քամի փշեց, որ հոռմայլցի զինվորներին ապշեցրեց ո հուսադրեց: Հերակլիոսը լսելով ր խոսքովը քառասուն հազարանոց զորքով Գանձակ⁴⁵ քաղաքում է գտնվում դիմւց նրա գեմ, Նախապես նա իրեն հնթակա սարակինոսներից⁴⁶ ոմանց ուղարկեց առաջ, որոնք հանգիպելով խոսքովի վիզլային, մի մասին կ տորեցին մյուսին էլ՝ իրենց զորավարի հետ միասին շղթայակապ կայսեր բերեցին: Խոսքովն իմանալով այդ մասին լքելով քաղաքն ու զորքը, գիմեց փախուստի: Հերակլիոսը հետապնդեց նրան ասածին սրի քաշէց իսկ մնացածները փախուստի դիմելով, ցիրուցան եղան Կայսրը զրավէց Գանձակ քաղաքը⁴⁷, որի արվարձաններում իր զինվորներին հանգիստ տվեց Կայսեր կողմն անցած սլարսիկներն ասում էին որ խոսքովը փախուստի գիմելով այդ շրջանում եղած ա՛հն ինչ կրակի տվեց: Նա եկավ արևելքում գտնվող Թերարմայիս⁴⁸ քաղաքը որտեղ էին գտնվում Հրո տաճարը լյուգացոց թագավոր Կրեսոսի գանձերը ինչպես նաև աստիսների մոլորությունը⁴⁹ որոնք առնելով շարժվէց գեպի Գաստակերտ⁵⁰: Իսկ կայսրը Գանձակից դուրս գալով հասնում է Թերարմայիս մտնում քաղաք և կրակի տալիս Հրո տաճարը⁵¹ Ողջ քաղաքը մոխիր դարձնելով նա հետապնդում էր խոսքովին Մարս ց երկրի կապաններու՝ խոսքովն այդպիսի մի գովարանցանելի վայրից մյուսն Լր դնում Հերակլիոսը հետապնդելով նրան ըստում քաղաքներ ո գյուղեր առավ⁵²: Երբ ձմեռը վրա հասավ նա մտածում էր իր զորքով ո՛ր ձր մեռի: Ոմանք խորհուրդ տվեցին Ալբանիայում⁵³ ձմեռել ուրիշները խոսքովի վրա շարժվել: Կայսրը հրամայէց զորքին էրեք օր սրբել⁵⁴, իսկ ինքը ընթերցելով աստոռ ավետարանները գտավ որ կարելի է Ալբանիայում ձմեռել: Նա իսկույն վերադարձավ և շարժվեց գեպի Ալբանիա: Նա իր հետ էր տանում բազում պարսիկ ազմագերիների բայց և անվերջ հարձակումների ենթարկվում պարսից զորքերի կողմից սակայն աստոռ օղնությամբ նա բոլորին հաղթեց Ճանապարհին վրա հասավ սաստիկ ձմեռն ու սառնամանիքը: Հասնելով Ալբանիա նա իրեն հատուկ գթասրտությամբ ողորմեց և կապանքներից ազատեց իր գերի վերցրած հիսուն հազար ռազմագերիներին նրանց հանդէ ի հոգատարություն

դուցաբերեց հանգիստ տվեց և բոլորը արտասովալից մաղթում էին նրան Պարսկաստանի փրկիչը դառնալ քնաչնչելով տիեզերակործան խոսրո լինլ

[A M 6115]

[Հոռմայեցիների Հերակ [Պարսից խոսրով ար [Կոստանդնուպոլսի Սեր
| ս կայսեր] 14 ըդ տարին ր սվ] 36 ըդ տարին | ոս պատրիարքի] 15-րդ
տարին

[Նրուսալիմի Զարսիա [Ալեքսանդրիայի Գեորգ
պատրիարքի] 15 լ է տային պատրիարքի] 5-րդ ս արին

Այդ տարիս պարսից խոսրով արքան զորավար նշանակեց Շա
րաբղականին¹⁵⁵, գործունյա բայց շատ ամբարտավան մի մարդու։ Նը
րան տալով խոսրովական և Պերոզական¹⁵⁶ կոչվող զորքերը, ուղարկեց
Ալբանիա՝ Հերակլիոսի դեմ։ Նրանք անցնելով Ալբանիայի սահմանները,
չհամարձակվեցին կայսեր դեմ քացահայտ մարտի դուրս գալ այլ բըո-
նեցին Պարսկաստան տանող կիրճերը մտադիր լինելով նրան ծուղակը
լցել հայց Հերակլիոսը գարնանը Ալբանիայից շարժվեց դեպի Պարս-
կաստան, ճիշտ է ավելի երկար բայց պարենաշատ հարթավայրերով։
Շահրաբղականը շարժվեց նեղ բաց կարճ ճանապարհով, նպատակ ունե-
լով հասնել կայսեր սախբան նա ոտք կդնեք պարսից երկիրը։ Հերակ-
լիոսը հորդորում էր իր զինվորներին, ասելով «Իմացեք, եղբայրներ,
յր պարսից զորքը գեգերելով դժվարանցանելի վայրերում, հոգնեցնում,
ուժասպառ է անում ձիերին Եկեք մենք փութանք մեծ արագությամբ
հասնել խոսրովին, որպեսզի անակնկալ կերպով խուժելով նրա վրա,
խուճապի մատնենք»։ Զորքը, սակայն, դեմ էր դրան, հատկապես դաշ-
նակից լազերը, աբազգներն ու իբերները։ Սա դառնում է փորձանքների
պատճառ քանզի այդ միջոցին վրա հասալ և Շահր Վարազը այն դոր-
յով, որին խոսրովը կատարելապես զինել էր և Հայաստանի վրայով
Հերակլիոսի դեմ ուղարկել։ Իսկ Շահրաբղականը կրնկակոխ հետապըն-
դոմ էր Հերակլիոսին բայց կուլի չէր բռնվում սպասելով միանալ Շահր
Լարազին և ապա մարտի մեջ մտնել։ Հոռմայեցիները իմանալով Շահր
Լարազի հարձակման մասին, վեհերոտեցին և ընկնելով կայսեր ոտքե-
րը, արտասովալից ներողություն խնդրեցին իրենց անխոհեմ անհնազան-
դության համար։ Նրանք համոզվեցին, թե ինչքան վատ բան է, երբ ծա-
սան չի ենթարկվում տիրոջ կարգադրություններին, և ասացին «Մեզ
Նեք մեկնիր տեր քանի թշվառականներս չենք կորչել։ Մենք կկատա-

րենք քո բոլոր հրամանները» Դրա վրա կայսրը փութաց Շահրաբղակա
նի վրա խուժել, քանի նա դեռ չէր միացել Շահր Վարազի գործին և
բազում անգամ, գիշեր ու ցերեկ նրա վրա հարձակումներ գործելով
ահաբեկեց, Երկուսին էլ¹⁵⁷ հտևո մ թողնելով, նա փութանակի Խոսրոփի
վրա շարժվեց, Հոռոմայեցիներից երկու գինվոր գասալիք լինելով, անց-
նում են պարսիկների կողմը և հավատացնում նրանց, որ հոռոմայեցիներ
ը վախից են փախչում, Լուր էլ ստացվեց, թե պարսից զորավար Շա
հենը մի այլ զորքով շտապում է օգնության: Շահր Վարազն ու Շահրաբ-
ղականը իմանալով այդ մասին ջանացին Հերակլիոսի հետ կովի բրո
նրվել նախքան Շահենը տեղ կհասնեն, որպեսզի հաղթանակի փառքը նա
իրեն չվերագրի: Նրանք հավաս ընծայելով նաև գասալիքների ասածին
շարժվեցին Հերակլիոսի վրա, և մոտենալով նրան բանակեցին, վճռե
լով վաղ առավոտյան բախվել: Իսկ Հերակլիոսը երեկոյան ճամփա ըն
կավ և ամբողջ գիշեր ընթացավ: Հեռանալով նրանցից նա խոտառատ
մի գաշտ գտավ, որտեղ և ճամբարեց Բարբարոսները կարծելով, որ
հոռոմայեցիները երկյուղից են փախչում խառնիճադանջ կերպով շտա
պեցին հասնել նրանց: Հերակլիոսը ընդդիմակայեց և կոփի բռնվեց: Նա
ապավինեց մի ծառախիտ բլրի վրա, այնտեղ ժողովեց իր զինվորներին
և ասածո օգնությանը բարբարոսներին փախուստի մատուց հետապըն
գեց կիրճերով և շատ շատերին կոտորեց Ընկալ և Շահրաբղականը
թիկունքին սրի արված ստանալով: Մարտի ընթացքում իր զորքով լրա
հասավ Շահենը, որին ևս կայսրը փախուստի մատնեց նրանցից շա
տերիս կոտորեց, իսկ մնացածներին ցիրուցան ար! ց գրավ! ց նաև նը
րանց տուղոնը¹⁵⁸: Շահր Վարազը միացավ Շահենին ամառեց վերապ
րած բարբարոսներին մտադիր լինելով գարձյալ գիմել Հերակլիոսի
վրա⁵⁹ Կայսրը շարժվեց դժվարամատչելի բարբարոս և յղժվարանցա
նելի Սյունիք¹⁶⁰ երկրի վրայով իսկ բարբարոսները հետաանդում էին
նրան: Լազերը և արազները երկյուղից զրոյված հրաժարվեցին հոռոմայե
ցիների հետ ունեցած դաշնակցությունից և գնացին իրենց Լրկիրը: Դա
ուրախացրեց Շահենին և նա Շահր Վարազի հետ հռանդագէն շարժվեց
Հերակլիոսի վրա Կայսրը հավաքեց զորքը հորդորեց սրտապնդեց այն
ասելով «Եղբայրներ՛ք, թշնա ատ մեծաթվությունը թող ձեզ չվհատեցնի
քանզի եթե աստված կամենա մեկը հազարին փախուստի կմատնի: Զոհ
բերենք մեզ հանուն մեր Լղբայրների փրկության արժանանանք մարտի
րոսական պսակին, ապազան էլ մեզ կփառաբանի, իսկ աստված կհա
տուցի»: Ահա այսպիսի և նման այլ բազում հորդորներով նա զինվորնե
րին սրտապնդեց, պատրաստակամ մարտի հանեց Ախոյաններն իրար

ղեմ, շատ մտտիկ հեռավորության վրա կանգնած առավոտից մինչև
 Լրեկո մարտի շրջանները: Երբ վրա հասավ երեկոն կայսրը ճամփա ըն-
 կավ, իսկ բարբարոսները դարձյալ հետապնդում էին նրան: Պարսիկնե-
 րը, ցանկանալով նրա առաջը կտրել այլ ճանապարհով գնացին, բայց
 լնկան տղամուտիների մեջ մոլորվեցին և մեծ վտանգի ենթարկվեցին:
 Լսկ կայսրը նրանցից առաջ մտավ Պարսկահայաստանի¹⁶¹ սահմաննե-
 լը Այն պատճառով որ այդ երկիրը գտնվում էր պարսիկների տիրապե-
 տության ներքո, շատերը Շահր Վարազին միացան, որով նրա զորքը
 ստվարացավ, Բայց երբ վրա հասավ ձմեռը, նրան միացած այդ բազ
 մությունը ցրվեց իր տեղերը՝ տներում գաղար առնելու: Հերակլիոսը
 իմանալով դա որոշեց գիշերով գողանալ պատերազմը¹⁶² Սառնամանիք
 էր Շահր Վարազը ոչինչ չէր կասկածում, և Հերակլիոսը ընտրելով տո-
 կուն ձիեր, զինելով ամենաքաջ զինվորներին և նրանց երկու մասի բա-
 ժանելով մեկին հրամայեց առջևից գնալ՝ ընդդեմ Շահր Վարազի, իսկ ինքը
 մյուս մասով հետևեց նրանց: Նրանք գիշեր ժամանակ փութանակի գնա-
 ցին և գիշերվա իններորդ ժամին հասան Սալվանոն¹⁶³ վայրը: Պարսիկ
 ներս ալստեղ Իին գտնվում: Իմանալով հարձակման մասին նրանք ոտ-
 յի կանգնեցին և հարձակվեցին հոռմայեցիների վրա: Վերջիններս բոլո-
 րին կոտորեցին միայն մեկ հոգի փրկվեց, որը և Շահր Վարազին տեղե-
 կացրեց կատարվածի մասին: Շահր Վարազը տեղից վեր կացավ, ձին
 ճեծավ և մերկ ու բոբիկ փախուստի դիմելով փրկվեց Սրա կանանց
 պարսից ծաղիկը համարվող նշանավոր իշխանների սատրապների և
 բնաիր զինվորների որոնք տների տանիքները բարձրացած մարտ էին
 իղում, Հերակլիոսը կրակով հաղթահարեց՝ ոմանց կոտորեց, ոմանց ող-
 օակեղ արեց ուրիշներին էլ գերի վերցրեց: Քիչ էր մնացել Շահր Վա-
 րազից բացի ոչ ոք չփրկվի: Չեռք գցեցին նաև Շահր Վարազի զենքերը
 ոսկե վահան, դաշույն և նիզակ, թանկագին քարերով ազուցված ոսկե
 յուտի և կոշիկներ¹⁶⁴ Այդ բոլորն առնելով, կայսրը շարժվեց գյուղերում
 գիր ու ցան հղած պարսիկների վրա, որոնք իմանալով Շահր Վարազի
 փախուստի մասին իրենք ևս քառատրոփ փախուստի դիմեցին: Կայսրը
 հետապնդեց նրանց և շատերին կոտորեց ու գերեվարեց: Մնացածները
 խայտառակ կերպով Պարսկաստան վերադարձան: Կայսրը ժողովեց իր
 զինվորներին և ուրախո թյամբ ձմեռեց այդ վայրերում:

[A M 6116]

Աշխարհի արարչագործ
ծուխյան 6116 թ

Քրիստոսի մարդեղոթյան
616 թ

Հոռոմայեցիների Հերակ
լիոս կայսեր 31 ամյա թա
գավորոթյան 10 թ է տարին

Պարսից Խոսրով արքայի
39-ամյա թագավորության
37 թ դ տարին

Նոստանյան լուի Սեո
գլոս պատրիարքի 29-ամ
ս աթոռակ լ թյան 10-րդ
տարի

Երուսաղեմի Զաքարիա
պատրիարքի 22 ամյա ա
թոռակալության 16 թ դ տա
րին

Ալեքսանդրիոսի Գևորգ
պատրիարքի 14 ամյա ա
թոռակալության 6 թ դ տ
րին

Այդ տարվա մարտ ամսի 1 ին Հերակլիոս կայսրը լուսարկելով իր գործը, մտածում էր որ ճանապարհով շարժվի նրա առաջ երկո ճասա պարհ կար, երկուսն էլ նեղ ու դժվարանցանելի։ Սեկը տանում էր դեպի Տարանտա¹⁶⁵ մյուսը ասորոց երկիրը⁶⁶։ Տարանտա տանող ճանապարհը համեմատաբար լավն էր բայց ամեն տեսակի պարենից զուրկ։ Մյուսը որ Տավրոսի վրայով տանում է գլպի Ասորիք լի էր ամեն տեսակ պարենով Ահա բուրբը նախընտրություն են տալիս այս ճանապարհին, հսկառակ որ ավելի գառնիթափ էր և ձյան հաստ շերտով ծածկված Մեծ դժվարությամբ կտրելով այդ ճանապարհը, յոթերորդ օրը հասնոմ են Տիգրիս գետը, որն անցնելով, ժամանում են Մարտիրոսոսիս և Ամիդ Այստեղ զինվորներն ու գերիները հանգստանոմ են Այստեղից կայսրը հնարավորություն ունեցավ նաև Բյուզանդիոն նամակ ուղարկել և տեղեկացնել իր գրություն մասին և քաղաքը ցնծությամբ լցնել։ Իսկ Շահ Վարազը, հավաքելով իր ցիրուցան հզած գործը շարժվեց Հերակլիոսի դեմ։ Կայսրը բնտիր զինվորների մի շուկատ առանձնացնելով ուղարկեց կլեյսուրները հսկելու իսկ ինքը գնաց արևելյան կողմում գտնվող լեռն անցքները՝ Շահը Վարազին դիմագրավելու։ Անցնելով Նիմֆիոս¹⁶⁷ գետը, կայսրը հասավ Եփրատին այն տեղը որտեղ գտնվում էր պարաններով հյուսածո և նավակներից պատրաստված կամուրջը։ Բայց Շահը Վարազը քանդելով կամրջի պարանները կամուրջը մի ափից մյուսն էր տեղափոխել։ Երբ կայսրը հասավ և հնարավորություն չունեցավ կամրջից օգտվել, նա գետանց գտավ մի այլ տեղում Մարտ ամսին, առանց որևէ վտանգի և անսպասելի անցնելով գետը, հասավ Սամոսատ։ Դարձյալ անցնելով Տավրոսը նա ժամանեց Գերմանիկա¹⁶⁸ ապա

և յանայի¹⁶⁹ վրայով եկավ Սարոս⁷⁰ գետը: Շահր վարազը նույն տեղից վերստին կապեց կամուրջը և առանց որևէ խոչընդոտի հանգիպելու անցավ Եփրատը և հետապնդեց կալսեր: Վերջինս անցնելով Սարոսի կամուրջը զորքի և ձիերի հանգստյան համար հարմար վայր գտավ և բանակեց և նրանց հանգիստ տվեց Շահր վարազը բռնեց դիմացի կողմը բայց տեսնելով, որ կամուրջը և նրան պաշտպանող աշտարակները հռոմայեցիների ձեռքն են անցել, որոշեց ճամբարել: Բազմաթիվ հռոմայեցիներ անկանոն վաղուժ էին կամրջի վրայով և հարձակումներ գործելով մեծ վնաս հասցնում սլարսիկներին: Կալսերն արգելեց նրանց ունկազմակերպ հարձակումներ գործել քանզի լա հնարավորությոն կտար թշնամուն լինել կամրջի վրա և անցնել այն: Բայց զինվորները շտեցին կալսեր: Շահր վարազը դիմեց խորամանկության, նա ձևացրեց, որ փախուստի է դիմում և այդ կերպ լազում հռոմայեցիների, հակառակ կալսեր կարգադրության դրոշեց իր ետևից բնկնեն: Շահր վարազը ետ դառնալով հալածեց նրանց և ուժ որ կամրջից դուրս գտավ, կոտորեց: Նրանք ահա այդպես պատժվեցին իրենց անհնազանդության համար Կալսը տեսնելով որ բարբարոսները հետապնդելով տարված զերացրել են իրենց մարտաշարքը, որ նրանք արդեն կոտորում են աշտարակներում գտնվող բազում հռոմայեցիների նրանց վրա շտապեց: Կամրջի մեջտեղում ածդահա մի մարդ կալսեր հանգիպեց և վրան հարակվեց բայց կալսը հարվածեց նրան և գետի հասանքի մեջ շարտեց Բարբարոսները տեսնելով նրա տապալումը փախուստի դիմեցին բայց կամրջի նեղության պատճառով սկսեցին իրենց գետը գցել, կարծես պորտ լինեին: Ոմանք սրախողի ող էին լինում, իսկ բարբարոսների մեծ մասը որ գետի ափին էր կուտակվել, գեմադրում էր նետեր արձակում էր թույլ տալիս հռոմայեցիներին անցնել: Կալսերն արիաբար անցնելով կամուրջը, իր փոքրաթիվ թիկնապահներով մարտնչում էր ինչպես գերադրող, մի բան որ ապշեցրեց անգամ Շահր վարազին, որը դիմելով իր մոտ կանգնած Կողմաս անունով մի հռոմայեցի դասալիքի և հավատուրացի⁷¹ ասաց «Տեսնո՞ւմ ես կալսեր»⁷² ո՞ր Կողմաս ինչպես է նա քաջաբար մարտնչում այսքան բազմության դեմ միայնակ կովում և ինչպես դարբնոցի սալ հարվածներից աներեր մնում»: Հերակլիոսը յուր զինվորներից շոկվում էր իր կալսերական երկարավիզ կոշիկներով նա այս մարտում բազում հարվածներ ստացավ բայց դրանցից ե ոչ մեկը մահացու չէր: Մարտը շարունակվեց ամբողջ օրը և միայն երեկոյան մարտնչողներն իրարից հեռացան Շահր վարազը երկյուղով լցված գիշերով նահանջեց իսկ կալսը, հալաբելով իր զինվորներին

շարժվեց դեպի Սեբաստիա քաղաքը անցավ Ալիս գետը և բովանդակ ձմեռն այդ վայրում անցկացրեց: Խոսրովը մուկնած հրաման տվեց պարսից տիրապետութւյան տակ գտնվող բոլոր եկեղեցիներին գանձերը հավաքել նա կայսեր վատութիւնն արած լինելու համար ստիպում էր քրիստոնյաներին ընդունել Նեստորի դավանանքը¹⁷³

[A M 611]

[Հոռմայեցիների Հերակ լիոս կայսեր] 16 թղ տարին [Պարսից Խոսրով ար ք յի] 38 թղ տարին [Կոստանդնուպոլսի Սեր պիոս պատրիարքի] 17 թղ տարին

[Երոսաղեմի Զաքարիա պատրիարքի] 17 թղ տարին

[Ալեքսանդրիայի Էնորգ պատրիարքի] 7 թղ տարին

Այդ տարին պարսից Խոսրով արքան նոր զորակոչ արեց, զինվորագրեց և օտարականներին և քաղաքացիներին, և ստրուկներին՝ ծագումն ուշադրութւյան շտնելով: Այս նորակոչիկներին նա հանձնեց զորավար Շահենին Շար վարազի փաղանգից էլ ընտրելով հիսուն հազար հոգու, միացրեց դրան Այդ զինվորներին նա անվանեց «ոսկեհիզակավորներ» և կայսեր դեմ ուղարկեց: Իսկ Շահր վարազին նրա մնացած զորքով Կոստանդնուպոլսի վրա ուղարկեց, որպեսզի Արևմուտքի հոները (սրանց ավարներ են կոչում), բուլղարներ¹⁷⁴, սկլավներ¹⁷⁵ և գեպեղներ¹⁷⁶ դաշնակցութւյամբ, շարժվեն քաղաքի վրա և այն օղակեն: Կայսրը, իմանալով այդ մասին, իր զորքը հրեք մասի բաժանեց, մի մասն ուղարկեց քաղաքի պաշտպանութւյան¹⁷⁷ հրկրորդը, հանձնելով իր եղբոր՝ Թեոդորոսին, հրամայեց մարտնչել Շահենի դեմ, իսկ հրորդ մասն էլ ինքը վերցնելով, շարժվեց դեպի Լազիկա, որտեղ նա դաշնակցելու կոչ արեց Արևելքի թուրքերին¹⁷⁸, որոնց խազարներ¹⁷⁹ են անվանում: Շահենը նորակոչիկներով հասավ կայսեր հղբայր Թեոդորոսին և պատրաստվեց մարտի: Աստված փառաբանյալ Աստվածածնի միջնորդութւյամբ սատար կանգնեց մարտի ժամանակ բարբարոսների վրա անսպասելիորեն կարկուտ տեղաց և նրանցից շատերին բախեց, իսկ հոռմայեցիների զորաշարքի տեղում պարզ եղանակ էր: Հոռմայեցիները պարսիկներին պատուիւթյան մասնեցին և շատ-շատերի կոտորեցին: Խոսրովը, իմանալով այդ մասին, դայրացավ Շահենի դեմ որը բազում ապրումներից հիվանդացավ ու վախճանվեց: Խոսրովի հրամանով ազով զմրսած նրա մարմինը արքայի մոտ բեքեցին որն այն բազում անարգանքների են-

Սարկեց: Խաղարնեբը, խաքանից⁸⁰ հետո երկրորդ մարդը համարվող իրենց գորավար Զիեբելի¹⁸¹ գլխավորութեամբ, կոտորելով Կասպից դռ-
 ւերը, ներխուժեցին Պարսկաստան Ատրպատական¹⁸² երկիրը: Նրանք
 յրենց ճանապարհին հանդիպածը պարսկին գերեվարում էին, քաղաք
 երն ու գյուղերը հրի մատնում Կայսրն իր հերթին Լազիկայից դուրս
 լալով, միացավ նրանց: Զիեբելը, տեսնելով կայսեր, նրա մոտ փութաց,
 ամբուրեց նրա պարանոցը, երկրպագեց նրան՝ Տփղիս¹⁸³ քաղաքում
 լսնվող պարսիկների աչքի առաջ: Թուրքերի ողջ գործը երեսն ի վայր
 յետին ընկնելով օտար ժողովուրդներին հատուկ ձևով մեծարեց նրան,
 մանապես և նրանց հրամանատարները, որոնք բարձրանալով ժայռերի
 վրա, նույն կերպ երկրպագեցին: Զիեբելը կայսեր մոտ բերեց աղվամազը
 նոր բուսած իր որդուն¹⁸⁴: Նա բավականություն էլ ստանում կայսեր
 խոսքերից, հիանում նրա արտաքինի և խոհեմության վրա: Զիեբելը, որ-
 պես դաշնակից քառասուն հազար քաջ զինվորներ ընտրելով և հանձնե-
 րով կայսեր, իր երկիրը վերադարձավ: Կայսրը, առնելով նրանց, շարժ
 լեց Խոսրովի վրա: Շահր Վարազը Քաղկեդոնի վրա հարձակվեց, իսկ
 սվարները քաղաքին¹⁸⁵ մոտեցան Թրակիայից, բազում քաղաքավեր մե
 յենաներ գործի դրեցին Իստրոս¹⁸⁶ գետից միակտուր նավակներով⁹⁷
 սնթիվ անհամար քանակությամբ ժողովուրդ բերեցին և լցվեցին Նղշյու-
 յի ծոցում¹⁸⁸ վճռելով գրոհով առնել քաղաքը Թեև տասը օր նրանք
 դամաքից ու ծովից պաշարման մեջ առան քաղաքը այդուհանդերձ
 աստծո զորություններ ու սատարով, անբիծ և կույս Աստվածամոր միջնոր
 յություններ, պարտություն կրեցին: Նրանք ցամաքում և ծովում բազում
 զոհեր տալով, խայտառակ կերպով իրենց տեղերը վերադարձան: Բայց
 Շահր Վարազը, որ Քաղկեդոնի մոտ էր կանգնած, չգնաց, ձմեռեց տե
 դում, ավարառելով ու թալանելով Պերատիկա¹⁸⁹ շրջաններն ու նրանց
 քաղաքները:

[A M 6118]

Աշխարհի արարչագոր Քրիստոսի մարդկող
 ծության 6118 թ Թլան 618 թ

Հոռմայեցիների Հերակ Պարսից Խոսրով արքա Կոստանդնուպոլսի Սեր-
 վոս կայսեր 31 ամյա թա յի 39 ամյա թագավորո գիոս պատրիարքի 29 ամ-
 գավորության 17 ըդ տարին ի յան 39 ըդ տարին յա աթոռակալության 18 ըդ
 տարին

Երուսաղեմի Զաքարիա Դեբոսանդրիայի Դեորգ
 պատրիարքի 22 ամյա ա պատրիարքի 14 ամյա ա
 թոռակալության 18 ըդ աա թոռակալության 8 ըդ տա
 րին րին

Այդ տարվա սեպտեմբեր ամսին Հերակլիոսը թուրքերի⁹⁰ հետ միասին ներխուժեց Պարսկաստան: Այդ բանն անակնկալի բերեց խոսրովին քանզի արշավանքը տեղի ունեցավ ձմեռ ժամանակ: Վակայն թուրքերը խիստ ձմռան և պարսիկների անվերջ հարձակումների պատճառով կարողացան կայսեր հետ միասին տոկալ և կամաց կամաց սկսեցին հեռանալ և ի վերջո բոլորն էլ լքելով նրան վերալարձան: Կայսրը, դիմելով իր զինվորներին ասաց «Յղբարներ իմացէ՛ք որ սչ ոք չի ցանկանում դաշնակցել մեզ այլ միայն աստված և նրան անսերմ ծրուս սաւրը ցույց տալու համար իր զորությունը Փրկությունը զորքի կամ զէնքերի քանակի մեջ չէ այլ աստծու ողորմածութեանն ապավինելու մեջ նրան ապավինողներին է նա օգնութեան հասնում»: խոսրովը, հավաքելով իր բոլոր զորքերը և նրանց զորավար կարգելով Հրազատեսին¹⁹¹ մի շատ ուղիղ սրբաբան և քաջ մարդու Հերակլիոսի դեմ ուղարկեց: Իսկ կայսրը Պարսկաստանի քաղաքներն ու գյուղերը կրակի էր տալիս սրի քաշուս գերի ընկած պարսիկներին: Էնդիկտիոնի 15 ր. տարվա հոկտեմբեր ամսի 9 ին նա հասավ Խամաեթա¹⁹² վայրը, որ զինվորներին մեկ շաբաթ հանգիստ տվեց Հրազատեսը գալով Գանձակ անցալ նրա թիկունքը և հետապնդում էր հոռմայեցիներին որոնք իրենց ճանապարհին հանդիպած պարսեր սպառում էին թողնելով սոված շան պէտէ տեղ Հրազատեսին բավարարվի կայսեր թողած փշրանքներով: Կեր լգտնելու պատճառով նրա ձիերից շատերը սատակեցին Դեկտեմբեր ամսի 1 ին կայսրը հասավ Մեծ Զար⁹³ կոչվող գետը և անցնելով այն, բանակեց Նինվե¹⁹⁴ քաղաքի մոտ: Հրազատեսը հետապնդելով նրան, նույնպես հասավ գետանցը: Այդ սեղից երեք մզոն ցածր տեղում նա մի այլ դետանց գտավ ու անցավ Կայսրը նրա դեմ Վահան ստրատելատի⁹⁵ գըլ խավորութեամբ փոքրաթիվ բայց ընտիր զինվորների ուղարկեց: Վահանը պարսից մի շոկատի հանդիպեց որի հրամանատարին սպանելով կայսեր բերեց նրա գլուխն ու դուռ ոսկուց պատրաստված սուրը: Նա շատերին սպանեց իսկ 26 հոգու գերի վերցրեց այդ թվում և Հրազատեսի սուսերակրին որը կայսեր հայտնեց թե Հրազատեսը խոսրովի հրամանով պետք է իր Հերակլիոսի դեմ կովի որ արդան երէք հազալ զինվոր է ուղարկել նրան որոնք սակայն դեռ տեղ չէն հասել: Կայսրը իմանալով դա տուղոնը առաջ ուղարկեց իսկ ինքը ետեից զնաց մտածելով մարտ տալու հարմար տեղ գտնել՝ նախքան երեք հազար հոգին կմիանային Հրազատեսին Մարտի հարմար մի դաշտ գտնելով, նա հրամայեց զորքին շարքի կանգնել: Հրազատեսը ևս տեղ հասնելով զորքը դասավորեց երեք սեպի ձևով և շարժվեց կայսեր դեմ ճակատամարտը

1 զի ունեցավ զեկմեութեբ ամսի 12-ին շաբաթ օրը: Առաջինը մարտի
 1 տվեց կայսրը և հանդիպելով պարսից մի հրամանատարի, աստժո գո-
 լությամբ և Աստվածածնի օգնությամբ զետին տապալեց: Վերջինիս հետ
 մարտի նետվողները զիմեցին փախուստի: Կայսրը մի ուրիշին էլ հանդի-
 վելով, նրան ևս զետին տապալեց: Մի երրորդն էլ վրա հասավ նիզակով
 լուցեց, վիրավորեց կայսեր շրթունքը⁹⁶ բայց կայսրը նրան էլ սպանեց
 ոչեցին պատերազմական փողերը երկու կողմերը բախվեցին միմյանց
 Խարտը սաստիկ բորբոքվեց պարսիկ հետեակայինները նիզակով խո-
 ցեցին ազդրը կայսեր ֆալբաս նժույգի, որի անունը Դորկոն էր նա իր
 լնշին թրի բազմաթիվ հարվածներ էլ ստացավ, բայց որովհետև կաշվե
 լրահներով էր պաշտպանված, չվնասվեց: Մարտում սպանվեց Հբազա
 լիսը, պարսից երեք տուրմարի¹⁹⁷, գրեթե բոլոր սպաները և զինվորնե
 յի մեծ մասը: Հոռոմայեցիներից սպանվեցին հիսուն հոգի, մեծ թիվ էին
 կազմում վիրավորները բայց նրանցից միայն տասը հոգի վախճանվե
 յին: Ճակատամարտը տևեց առավոտից մինչև ժամը 11 ը¹⁹⁸, Հոռոմա
 յեցիները տիրացան պարսիկների 28 դրոշների չհաշված ջարդվածնե
 րը: Դիակապտելով ընկածներին, առան նրանց զրահները սաղավարտ
 ները և բոլոր զենքերը: Հակառակորդները գտնվում էին իրարից երկու
 նետրնկեց հեռավորության վրա [թշնամին] փախուստի չէր գիմել
 ոռոմայեցի զինվորները գիշերը ջրեցին ու կերակրեցին իրենց ձիերին,
 իսկ պարսից ձիավորները մինչև գիշերվա ժամը յոթը¹⁹⁹ մնացին սպան
 լած պարսիկների դիակների մոտ: Գիշերվա ժամը ութին նրանք երկ
 յուղից դրդված վերադարձան իրենց զորքի մոտ և նրա հետ միասին գը
 նացին բանակեցին մի շատ ապառաժ լեռան ստորոտում: [Հոռոմայե-
 յիների] ձեռքն անցան զուտ ոսկուց պատրաստված սրեր ոսկեզօծ գո-
 տիններ, մարգարիտներ, նաև Հրազատեսի ամբողջությամբ ոսկե վահա
 րը, որի վրա կար 120 գամ նրա զուտ ոսկե գրահը բերեցին նրա սկա
 լամանգիոնը²⁰⁰ գլուխը ապարանջանները, ամբողջությամբ ոսկե նրա
 թամբը: Գերի վերցվեց պարսիկներին ենթակա իբերների իշխան Բար
 սամուսեսը²⁰¹: Ոչ ոք չի հիշում պարսիկների և հոռոմայեցիների միջև տե
 դի ունեցած նման ճակատամարտ, քանզի ամբողջ օրը նա դադար չու
 նեցավ: Հաղթեցին հոռոմայեցիները: Դա տեղի ունեցավ միայն ու միայն
 աստուծո օգնությամբ: Կայսրը, գտնականելով զորքը խոսրովի վրա
 շարժվեց, նպատակ ունենալով նրան ահաբեկել ու ստիպել ետ կանչի
 Բյուզանդիոնը [պաշարող]²⁰² Շահր վարազին: Գեկտեմբեր ամսի քսան
 մեկին կայսրն իմացավ, որ Հրազատեսի վերապրած զինվորները միա
 ցան խոսրովի ուղարկած երեք հազար հոգոն և գրավելով նինվեն շտա

պում են իր ետևից: Կայսրը, անցնելով Մեծ Զաբ գետը, տուրմարիս Գեորգին հազար զինվորներով փութանակի ուղարկեց գրավելու Փոքր Զաբի²⁰³ կամուրջները, նախքան այդ մասին խոսրովն իմանալու: Գեորգը 48 մղոն անցնելով գիշեր ժամանակ գրավեց Փոքր Զաբի շուրջ կամուրջները, գերի վերցրեց բերդերում հանդիպած պարսիկներին, իսկ դեկտեմբեր ամսի քսաներեքին կայսրը տեղ հասնելով ու անցնելով կամուրջների վրայով, ճամբարեց Իեզդեմի²⁰⁴ ապարանքներում: Նա զինվորներին ու ձիերին հանգիստ տվեց, այնտեղ նշեց Քրիստոսի ծննդյան տոնը²⁰⁵ խոսրովն իմանալով որ հռոմայեցիները գրավել են Փոքր Զաբի կամուրջները, Հրազատեսի պարսկական զորքին հրամայեց մեծ ճիգ գործադրի և կայսրից շուտ հասնի իրեն: Նրանք հապճեպ գետանցելով Փոքր Զաբը այլ ճանապարհով կայսրից առաջ անցան և շարժվեցին առաջ: Կայսրը գրավեց Գեզերիդան²⁰⁶ կոչվող ապարանքը, որն ավերեց, կրակի տվեց իսկ պարսիկները անցնելով Տորնա²⁰⁷ գետի կամուրջը, բանակեցին: Կայսրը գրավեց խոսրովի մի ուրիշ՝ Ռուա²⁰⁸ կոչվող ապարանքը որը նա ավերակ դարձրեց: Նա երկյուղում էր, որ թշնամիներն ուզում են իրեն մարտ տալ Տորնա գետի կամուրջի վրա, սակայն նրանք տեսնելով կայսեր թողեցին կամուրջն ու հեռացան: Կայսրն առանց որևէ խոչընդոտի անցավ կամուրջը և գրավեց Բեկլալ²⁰⁹ կոչվող մի այլ ապարանք որտեղ խոսրովը ձիարշավարան էր կառուցել, որը ևս կայսրն ավերեց Պարսից զորքում ծառայող հայերից ոմանք գիշերով եկան կայսեր մոտ և հայտնեցին, թե «խոսրովը փղերով և անձնական զորքով բանակած է Դաստակերտ²¹⁰ կոչվող ապարանքից հինգ մղոն հեռավորության վրա գտնվող Բարասրոթ²¹¹ կոչվող վայրում, որ նա կարգադրել է զորքն այնտեղ կենտրոնանա, որպեսզի քեզ մարտ տան, քանզի այնտեղով հոսում է ղժվարանցանելի մի գետ որի կամուրջը նեղ է այդ տեղում կան շարժման համար արգելքներ ստեղծող բնակարաններ ճահճացած գետակներ» Կայսրը խորհրդակցելով հրամանատարների և զինվորների հետ մնաց Բեկլալ ապարանքում նա այնտեղ ցանկապատի մեջ գտավ երեք հարյուր բտած թռչուններ մի այլ ցանկապատում մոտ հինգ հարյուր բտած վիթեր, մի ուրիշում հարյուր բտած վայրի էշ: Այդ բոլորը նա զինվորներին նվիրեց: Հունվարի մեկը նրանք այնտեղ նշեցին, քանզի գտան անհամար քանակությամբ ոչխարներ խոզեր արջառններ: Ողջ զորքն ըմբոշխնեց ու հանգստացավ, փառավորեց աստծուն: Չեռք զցելով այդ անասուններին արածացնողներին նրանք նրանցից ճշգրիտ իմացան որ խոսրովը տեղեկանալով կայսեր Տորնա գետի կամուրջն անցնելու մասին դեկտեմբեր ամսի քսաներեքին

Իռթանակի հեռացել է Դաստակերտի ապարանքից շտապելով գեպի Կտեսիփոն²¹², նախօրոք արքունիքում եղձձ ամբողջ գանձերը բարձելով իր սպասարկության համար առանձնացված փղերի, ո ղտերի և ջորիների լրա։ Նա գրեց նաև Հրազատեսի զինվորներին, որ մտնեն այդ ապարանքի իշխանավորների տները և ինչ որ գտնեն տանեն։ Կայսրը զորքի կե ուր Դաստակերտ ուղարկեց, իսկ ինքն այլ ճանապարհով շարժվեց գեպի մի այլ ապարանք որ Բեբղարիս²¹³ է կոչվում Զինվորներն այդ ևս ավե րսկ դարձնելով ու կրակի տալով աստծուն գոհություն հայտնեցին, որ Աստվածածնի միջնորդությամբ նման հրաշքեր գործեց Քանգի ո՞վ կ՝ուսար, որ Խոսրովը հոռմայեցիների կայսեր առաջ Դաստակերտի ա պարանքից փախուստի կղիմի և կգնա Կտեսիփոն, նա ով 24 տարի շէր կամեցել տեսնել Կտեսիփոնի երեսը և իր արքունիքը Դաստակերտում էր աստատել։ Հոռմայեցի զինվորները Դաստակերտի ապարանքում հոռ մեական երեք հարյուր դրոշ գտան որոնց պարսիկները տիրացել էին տարբեր ժամանակներում։ Նրանք այնտեղ գտան նաև լքված այլևայլ լրեր, բազում ալոե²¹⁴ ալոեի յոթանասուն-ութսուն լիար²¹⁵ ծանրությամբ իտյտ շատ մետաքս պղպեղ կերպասից²¹⁶ անհաշիվ հանդերձներ, շա րար, կոճապղպեղ և այլ շատ բան։ Ոմանք ձևաբ բերեցին նաև արծաթ ասկայական քանակությամբ բարձրորակ մաքուր մետաքսից հանդերձ ներ, ասեղնագործ գորգեր և օթոցներ որոնք սակայն ծանր լինելու պատճառով կրակը գցեցին։ Նրանք կրակի տվեցին նաև Խոսրովի տա պավարներն ու վրանները, որոնք նա բանակելիս կանգնեցնում էր դաշ տում, ինչպես նաև նրա բազմաթիվ արձանները նույն այն ապարանք րում զինվորները գտան անհամար ջայլամներ, վիթեր, վայրի էշեր, սի րամարգձեր և փասիաններ, նրա որսատեղում՝ վիթխարի առյուծներ ո վազրեր Պարսիկների կողմից գերված բազմաթիվ ռազմադերիներ՝ Եղե սացիներ ու ալեքսանդրացիներ, ինչպես և այլ քաղաքներից կայսեր մոտ տպավիհեցին։ Կայսրը Դաստակերտում նշեց նաև Մկրտություն տոնը²¹⁷ րերկրացրեց հանգիստ տվեց զինվորներին ու ձիերին։ Նա քանդեց, գետ նին ավասարեցրեց Խոսրովի ապարանքները՝ անգին հրաշալի ու ապ յեղուցիչ շինություններ, որպեսզի Խոսրովն իմանա թե ինչպիսի ցավ էր նա պատճառում հոռմայեցիներին երբ ամայացնում կրակի էր տա լիս նրանց քաղաքները Գծրվածների մեջ կային նաև ապարանքի բազ մաթիվ սպասավորներ որոնք այն հարցին, թե Խոսրովը Դաստակերտից Լ՛րբ հեռացավ, պատասխանեցին, թե «ձեր գալուց 9 օր առաջ, Ձեր պալու լուրն առնելով, նա ապարանքին մոտիկ գտնվող քաղաքի պարսպի լրա գաղտնի կերպով անցք բացեց, նրա ապա պարտեզների միջով ին

քը, կինը և երեխաները ծածկաբար դուրս եկան որպեսզի քաղաքում իրարանցում չլինի»։ Այդ մասին ոչ իր ղինվորներն իմացան, ոչ էլ հրամանատարները մինչև որ նա կտրեց անցավ հինգ մղոն տարածություն։ Ահա դրանից հետո նա հայտնեց, որ ղինվորներն իր ետևից գան Կտեսիփոն։ Նա ով գալու ժամանակ չէր կարողանում օրակյան հինգ մղոն կտրել, փախչելիս 25 մղոն էր անցնում։ Մինչ այդ իրար շճանաչող նրա կանայք ու երեխաները իրար հրմշտելով խառնիճաղանջ փախուստի դիմեցին։ Երբ գիշերը վրա հասավ, Խոսրովը մի խեղճ ու կրակ գյուղացու տունը մտավ գիշերելու հաղիվ կարողանալով դոնից ներս անցնել։ Վերջն այդ դուռը Հերակլիոսը տեսնելով ապշեց¹⁸։ Երեք օրում Խոսրովը հասավ Կտեսիփոն, 24 տարի առաջ, երբ Փոկաս կայսեր ժամանակ Խոսրովը Գարան էր պաշարում, դուշակներից ու աստղագուշակներից պատգամ էր ստացել թե հենց այն պահին երբ Կտեսիփոն վերադառնա նա սպանվելու է։ Եվ նա, ով չէր ուզում Դաստակերտից դեպի Կտեսիփոն մեկ մղոն գնալ, ստիպված փախուստի դիմեց այնտեղ բայց չխիզախեց մնալ, Տիգրիս գետի նավակամուրջն անցնելով նա գնաց մյուս ափում գտնվող՝ մեր կողմից Սելեկիա²¹⁹, իսկ պարսիկների կողմից Վեհ Արտաշիր կոչվող քաղաքը ուր բերեց և սղջ դանձերը։ Նա այնտեղ սնաց իր կնոջ Շիրինի²²⁰, իր երկ քույր կանանց և դուստրերի հետ Սնացած կանանց և էրեխաների մեծ մասը նա ուղարկեց 40 մղոն դեպի արևելք գտնվող մի ամրացված վայր Պարսիկներից ոմանք Խոսրովը առաջ Շահր Վարազին հոռմեասիրության մեջ²²¹ դրապարտեցին և այն բանում, թե նա չարախոսում է իր հասցեին, Խոսրովն իր սպաթարին նամակով Քաղկեդոն ուղարկեց՝ Շահր Վարազի հրամանատար Կարդարիզանի մոտ, կաբ գաղթելով նրան սպանել Շահր Վարազին ապա վերցնել պարսից զորքը և շտապել Պարսկաստան օգնության։ Նամակաբերը, սակայն, Գալատիայում ընկնում է հոռմայեցիների ձեռքը որոնք պարսիկներից թափան նրան բերում են Բյուզանդիոն և հանձնում կայսեր որդուն։ Վերջինս նա մակաբերից իրերին տեղյակ դառնալով անհապաղ իր մոտ է հրավիրում Շահր Վարազին։ Նա եկավ ու ներկայացավ կայսեր [որդուն], որը նրան հանձնեց Կարդարիզանին հասցեագրված նամակը, ծանոթացրեց նամակաբերին, Ընթերցելով նամակը և իրականությանը տեղյակ դառնալով, նա տեղն ու տեղը գիշեց և կայսեր որդու և պատրիարքի հետ հաշտություն կնքեց։ Նա կեղծեց Խոսրովի նամակի բովանդակությունը, իր անվան կողքին ավելացրեց 400 քույր սատրապների, հազարապետների և հարյուրապետների անունները, որոնք պետք է սպանվեին, և վարպետորեն կնիքը տեղը դնելով հրավիրեց հրամանատարներին և հենց իրեն՝

արդարիքանին ու ընթերցելով նամակը վերջինիս ասաց «Համաձա՞յն
 և այդ կատարել»: Հրամանատարները գազազած գահընկեց հայտարար-
 ւոյիս խոսքովին և կայսեր [որդու] հետ հաշտություն կնքեցին: Միմ-
 յանց հետ խորճողակցելով նրանք վճռեցին Քաղկեդոնից հեռանալ ու
 ստանց ավարառելու իրենց երկիրը գնալ Հերակլիոսը նամակ գրեց
 խոսքովին «Թեև հալածո մ եմ քեզ բայց խաղաղություն եմ տենչում:
 Ե՛ր ցանկությամբ չէ, որ հրի եմ մատնում Պարսկաստանը դու ես ինձ
 լրան ստիպել, Արդ, պցենք զենքերը և հաշտություն կնքենք հանգեցնենք
 կրակը քանի նա ամեն ինչ չի ճարակել»: Խոսքովը մերժեց և դա ավելի
 լորբոքեց պարսից ժողովրդի ատելությունը նրա դեմ: Խոսքովը զինակո-
 շեց իր իշխանավորների բոլոր սպասավորներին, իր և իր կանանց ծա-
 ոաներին և զինելով ամենքին ուղարկեց միանալու Հրազատեսի զորքին և
 լանդ առնելու Նարվա²²² գետի ափին Կտեսիփոնից 12 մղոն հեռավո-
 րության վրա նրանց կարգադրեց երբ կայսրը գետն անցնի, ոչնչացնեն
 կամուրջն ու նավակամուրջը: Կայսրը հունվար ամսի յոթին Դաստակեր
 ուից դուրս գալով երեք օր հետո բանակեց Նարվա գետից 12 մղոն հե-
 ռու, որի ափին էր գտնվում պարսից զորքը այդ թվո մ և երկու հարյուր
 իիզ: Կայսրը Արմենիակներին²²³ տուրմարխ Գեորգիոսին կարգադրեց
 գնալ մինչև գետը և իմանալ ո՞նի՞ արդյոք Նարվան գետանց Տեսնելով
 ըր [պարսիկները] կտրել են կամուրջները որ Նարվան գետանց լուսի
 նա կայսեր մոտ վերադարձալ Կայսրը շարժվեց եկավ Սիազուրոն²²⁴,
 սմբողջ փետրվար ամիսը գյուղերն ու քաղաքները կրակի տալով Իսկ
 մարտ ամսին նա եկավ Բարզան կոչվող գյուղը ուր մնաց յոթ օր: [Այս-
 րեզից] նա լորավար Մժլժին²²⁵ ավարառության ուղարկեց Վերջինիս
 կողմն անցավ Շահր Վարազի բանակում հազարապետի աստիճանն ու
 նեցող Վշնասպ Ասպաղը²²⁶ ուրիշ հինդ հոգու հետ որոնցից էրեքը կո-
 ճեսներ էին իսկ երկուսը՝ սպաներ: Մժեժը ահա սրանց բերեց կայսեր:
 Այս Վշնասպ Ասպաղը շատ կարևոր տեղեկություններ տվեց կայսեր, թե
 լերք Խոսքովը Դաստակերտից փախավ դեպի Կտեսիփոն և Սելևկիա նա
 թանչով հիվանդացավ որ նա ցանկացավ Մարզանշահին²²⁷ Շիրինից
 յնված որդուն արքա թագադրել և որ երբ վերստին անցավ գետը, նա
 լր հետ բերեց Մարզանշահին Շիրինին և վերջինից մյուս որդի Շահրիյա
 լին²²⁸ իսկ իր անդրանիկ որդի Շերոյեին, վերջինիս էզբայրներին, նրա
 կանանց թողեց գետի այն կողմը: Շերոյեին իմանալով, որ Խոսքովն
 ուղում է Մարզանշահին թագադրել, ցնցվեց նա Վշնասպ Ասպաղի մոտ
 իր կաթնեզբորն ուղարկեց ասելու թե «Եկ գետի այն կողմը որ հանդի-
 ւելենք»: Բայց Վշնասպ Ասպաղը Խոսքովի երկյուղից չհամարձակվեց

գետն անցնել և հայտնեց նրան, թե «ինչ որ վճռել ես գրավոր հայտնիր ինձ քո կաթնեղբոր միջոցով»: Շերոյեն գրեց նրան, թե «Դու գիտես որ պաբսից տերությունը վատթար խոսրովի պատճառով կործանվեց, նա ուզում է Մարդանշահին թագադրել արհամարհելով ինձ՝ իր անդրանիկ որդուն: Եթե դու համոզես զինվորներին ինձ ընդունեն, ես կբարձրացնեմ նրանց ոռճիկները, հաշտություն կկնքեմ հոռմայեցիների կայսեր և թուրքերի»²²⁹ հետ, և մենք լավ կապրենք Դո և քո զինվորները ջանացեք, որ ես թագավորեմ ես բոլորիդ առաջ կբաշեմ և կհատուցեմ հատկապես քեզ»²³⁰: Ես [Շերոյեի] կաթնեղբոր միջոցով հայտնեցի նբան, թե «Իմ ուժերի ներածի շափով՝ կաշխատեմ գորքին համուլել և ջանք կթափեմ»: Ես 22 կոմեսների հետ խոսեցի և համոզեցի նրանց ինչպես և այլ բազում հրամանատարների և զինվորների: Այդ մասին ես հայտնեցի Շերոյեին, որն ինձ կարգադրեց վերցնեմ երիտասարդ տաքսատոսները»²³¹ և մարտ ամսի 23 ին հանդիպեմ նրան Տիգրիս գետի նավա կամրջակի վրա որպեսզի նրա հետ գորքով շարժվենք խոսրովի վրա: Նա ասաց նաև, որ Շերոյեի հետ են Շահր Վարազի երկու որդիներն էլ, նաև հազդեմի»²³² որդին և բազում իշխանազուններ, Արամի որդին, բոլորն էլ ընտրանի: Արդ, եթե հաջողվի սպանել խոսրովին, լավ, բայց եթե տնհաջողության մատնվեն, ապա բոլորը Շերոյեի հետ կհարեն կայսեր: Նա է ինձ քո մոտ ուղարկել, տեր քանզի նա պատկառանք է տա ծում հոռմայեցիների թագավորության հանդեպ թագավորություն, որը ժամանակին փրկեց խոսրովին որպեսզի նա այժմ հոռմայեցիների գրխին բազում փորձանքներ բերի: Կայսրը աչքի ստաջ ունենալով նրա ապերախտությունը, իջավունք ունի ինձ էլ չհավատալու Կայսրը նրան ետ դեպի Շերոյեն ուղարկեց հաղորդելու, որ նա բացի բանտերի դռները և այնտեղ արգելափակված հոռմայեցիներին դուրս հանի, նրանց զինի և խոսրովի վրա շարժվի Շերոյեն հնազանդվեց կայսեր և բանտար կյալներին ազատելով, հարձակվեց հայրասպան [իր] խոր խոսրովի վրա: Վերջինս փորձեց փախուստի դիմել, բայց ապարդյուն նրան ձեր բակալեցին թևերը մեջքին ամուր երկաթե կապանքների մեջ առան, ոտքերին ու վզին սուղակապարներ կախեցին և առաջնորդեցին խավարի տունը, որը նա նոր էր կառուցել և ամրացրել՝ գանձատան վերածելու նրան շատ քիչ հաց էին տալիս ու ջուր սովամահ անում համաձայն Շերոյեի կարգադրության «թող իզուտ տեղ կուտակած ոսկին ուտի որի սիրուն շատերին սովամահ արեց, աշխարհն ամայացրեց»: Նրա մոտ նա սատրապներին էր ուղարկում, որպեսզի գլխին թուք ու լուտանք թափեն Ապա բերել տվեց նրա որդի Մարդանշահին որին խոսրովն

ուզում էր թագադրել և նրա աչքի առաջ սրի քաշեց նրա աչքի առաջ կոտորեցին նրա բոլոր մյուս զավակներին: Շերոյեն Խոսրովի մոտ ուղարկեց վերջինիս բոլոր թշնամիներին՝ նրան գանահարելու, գլխին թուք ու յուտանք թափելու: Դա հինգ օր տևեց որից հետո Շերոյեի հրամանով Նրան նետահար արեցին: Եվ այդպես, դանդաղորեն նա շարաչար ավանյեց իր շար հոգին²³³: Դրանից հետո Շերոյեն Հերակլիոսին նամակով ավետեց²³⁴ պիղծ Խոսրովի սպանության մասին, նրա հետ կայուն խաղաղություն կնքեց²³⁵ վերադարձրեց զնդաններում գտնվող բոլոր քրիստոնյաներին Պարսկաստանում գտնվող բոլոր ռազմագերիներին, այդ թվում և Զաքարիա պատրիարքին՝ Նա վերադարձրեց նաև Շահր Վարազի կողմից Նրուսաղեմի գրավման ժամանակ այնտեղից տարված [Քրիստոսի] պատվական ո կենարար խաչափայտը

[Λ Μ 6119]

Պարսից արքա Շերոյե²³⁶ թագավորեց մեկ ս արի:

[Աշխարհի արարչագոր
յաթրան] 6119 թ

[Քրի ոտ / մ բղեղ
թյան] 619 թ

[Հոռուայեցիների Հերակ
լ / ս կայսեր] 18-րդ տարին

[Պարսից Շերոյե արք
] 1 ին տ րին

[Կոստանդնուպոլսի Սեր
պիոս պատրիարքի] 19 րդ
տարին

[Նրուսաղեմի Զաքարի
պատրիարքի] 19 րդ տարին

[Ալեքսանդրիայի Գեորգ
պատրիարքի] 9 րդ տարին

Այդ ս արին ետք պ սլ սիկների և հ ոմայեցիների միջև հաշտո թյուն կնքվեց կայսրն իր եղբայր Թեոդորոսին նամակներով և Շերոյե արքա ի պաշտոնյաներով ուղարկեց որպեսզի Նդեսիայում, Պաղեստինում նրուսաղեմում և հոմայեցիների այլ քաղաքներում գտնվող պարսիկներին հոմայեցիների երկրի միջով հաշտ ու խաղաղ և անվնաս անցկացնեն Պարսկաստան: Այսպիսով կայսրը Պարսկաստանի դեմ վեց տարի պատեռագմ մղելուց հետո, 7-րդ տարին հաշտություն կնքեց և մեծ յ յախությամբ Կոստանդնուպոլիս վերադարձավ²³⁷: Դրա մեջ ինչ-որ լուրհուրդ կար աստված վեց օրվա մեջ համայն աշխարհն արարչագոր յելուց հետո, յոթերորդ օրը հանգստյան օր կոչեց: Ահ ս նույն ձևով և Հերակլիոսը, վեց տարի բազում խոնջանքների միջով անցնելով յոթ րորդ տարին խաղաղությամբ ու բերկրանքով քաղաք վերադարձավ ո

հանգստացավ Քաղաքի բնակչութիւնը նրա գալստյան լուրն առնելով բոլորը միասին տենչանքով լի ձիթենու ճյուղեր բռնած, ջահերով պատրիարքով, [Հերակլիոսի] որդի Կաստանդին կայսրով²³⁸ դուրս եկան Հիերիա²³⁹ Հերակլիոսին ընդառաջ փառարանելով նրան՝ բերկրալից ու արտասովալից: Նրա որդին մոտեցավ [Հերակլիոսին] և էրկրպագ ց: Նրանք դրկախաւնվեցին ո հողը արցունքներով ցողեցին Համայն Յոզովորդը տեսնելով դա աստժուռ գոհութիւն հայտնեց Ահա կալսեր այդպես դիմավուելով բերկրալից մտան քաղաք

[A M 6120]

Պարսից արքա Արտաշէր²⁴⁰: Թագավորեց յոթ ամիս

[Աշխարհի արար սգոյ ծովայն] 6120 թ [Քրիստոս] մ ը լ յեզո [Հոռմայեցիների Հերակլիո կայսեր] 9 ըդ տարին

[Պարսից Արտաշէր ա րայի] 1 լ ը տարին [Կո տանդնուպոլսի Սերգիոս պատրիարք] 20 ըդ տարին

[Երուսաղեմի Զաքարիա պատրիարքի] 20 ը լ տարին • [Ալեքսանդրիայի Իեսոյ պատրիարքի] 10-ը տարին

Այդ տարվա գարնանը կայսրը թագալորա իստ քաղաքից շուրս գալով պատվական ու կենարար խաչափայտով գնաց Երուսաղեմ՝ աստժուռն գոհութիւն հայտնելու Երբ հասավ Տիբերիաս քրիստոնյաները նրա առաջ ոմն Բենիամինի ամբաստանեցին թե եա իրենց նեղում է: Շատ հարուստ լինելով կայսեր և նրա զորքը նա բնդունեց: Կայսրը պարսավեց նրան «Ինչո՞ւ ես ճնշում քրիստոնյաներին»: Նա պատասխանեց «Որովհետև նրանք իմ հավատքի թշնամիներն էլ»: Նա հրեա էր: Կայսրը խրատեց նրան հորդորեց ու մկրտեց՝ քրիստոնյա Եվստաթիոս նեւպոլսեցու տանը եա էլ էր կայսեր ընդունել: Մտնելով Երուսաղեմ, կայսրը Զաքարիա պատրիարքին վերահաստատեց իր աթոռիս սեփական տեղում ամփոփեց պատվական ո կենարար խաչափայտը և աստժուռն բազում գոհութիւն հայտնեց: Ապա հրեաներիս սուրբ քաղաքից աքտաքսեց կարգադրեց որ նրանք լինեն քաղաքից երեք մղոնից ոչ պակաս հեռավորութիւն վրա²⁴¹ Գալով Եդեսիա ուղղափառներին հանձնեց եկեղեցին որը Խոսրովի ժամանակներից սկսած նեստորականներին ձեռքն էր անցել: Հիերապոլսում նա իմացավ որ պարսից արքա Շերո-

յլն վախճանվել է որ պարսից գահին տիրացել է նրա որդի Արտաշի-
րը: Սա իշխեց 7 ամիս, Շահր Լարազը նրա դեմ ապստամբեց և սպա-
նելով, պարսից վրա թագավորեց 2 ամիս²⁴²: Պարսիկներն սպանեցին
նրան և արքա հռչակեցին Բորանեին²⁴³ Խոսրովի դստեր որ պարսից
վրա իշխեց 7 ամիս Սոան հաջորդեց Ոռմիղզը²⁴⁴, սարակինոսները նը-
րան քշեցին, որով պարսից թագավորությունն անցավ արաբների ձեռքը
և այդպես է մինչև օրս

[A. M. (121)]

Աշխարհի արսր ագոր	Քրիստոսի	մարդեզո
ծ թյան 6121 թ	ի չսն 621 թ	

Հռոմայեցիների Հերակ	Պարսից Ոռմիղզ արքա	Խոստանդնուպոլսի Սեր-
իոս կայսեր 31 ամյա թա	յ՝ 11-ամ ա թագավորո	զիոս պատրիարքի 29-ամ-
յավորությ ն 20 րդ տարին	թ, ն 1 1ն տարին	յա աթոռակալության 21 յդ
		տարին

Երուսաղեմի Զաբարի	Ալեքսանդրիայի Ինորգ
պատրիարքի 22-ամյա ա	պատրիարքի 14-ամյա ա
թոռակալության 21 րդ սա	թոռակալության 11 րդ տ
րին	րին

Այդ տարին Հերակիոս կայսեր Հիերապոլսում էլած ժամանակ
արա մոտ եկավ հակոբիկներին²⁴⁵ պատրիարք Աթանասիոսը մի զարհու-
րելի, շարագործ մարդ ասորիների բնածին նենգո թյամբ լի: Հավատ
քե հարցերի շուրջ նա կայսեր հետ բանավեճի բանվեց: Հերակիոսը
խոստացավ նրան Անտիոչի պատրիարք նշանակել, էթե ընդունի Քաղ-
կեդոնի ժողովը սա երկերևսանիորեն ընդունեց խոստովանեց Քրիստոսի
երկու, իրար միացած բնությունները: սա հարցրեց կայսեր [Քրիստո-
սի] ներգործության և կամրի մասին ինչպևս պետք է խոստովանել ի
Քրիստոս՝ երկա՞կ թե՞ միակ: Կայսրը հարցին անտեղյակ գրեց Կոս-
տանդնուպոլսի Սերգիոս պատրիարքին հրավիրեց նաև Փասիսի Կյո-
րոս եպիսկոպոսին և նրան հարցուփորձ անելով դտավ որ նա համա-
կարծիք է Սերգիոսին [Քրիստոս] մեկ կամք²⁴⁶ և մեկ ներգործություն
ունի: Սերգիոսը լինելով ծաղումով ասորի հակոբիկ ծնողների որդի,
խոստովանեց և գրեց Քրիստոսի մեջ առկա մեկ բնական կամքի և մեկ
ներգործության մասին Կայսրը երկուսի կարծիքը համեմատելով տե-
լավ որ Աթանասիոսն էլ համախոհ է նրանց Վերջինս գտնում էր, ոռ
եթե ներգործո թյո նը մեկ է ապա բնությո նր էլ մեկ կլինի Կայսրն

իմանալով նրանց հայեցակետը, նամակ է գրում Հոռմի Հովհաննես պապին²⁴⁷ և տեղեկացնում այդ երկուսի կարծիքների մասին: Վերջինս մերժեց նրանց հերձվածը: Ալեքսանդրիայի Գեորգ պատրիարքի վախճանման առթիվ Ալեքսանդրիա որպես պատրիարք է ողարկվում Կյուրոսը, որը միանալով Փարանի Թեոդորոս եպիսկոպոսին²⁴⁸, գլուխ բերեց այդ խախուտ միությունը, խոստովանելով ի Քրիստոս միայն մեկ բնական ներգործություն: Սրանց նման ընթացքի պատճառով Քաղկեդոնի ժողովն²⁴⁹ ու ընդհանրական եկեղեցին մեծ նախատինք ապրեցին հակոբիկներն ու թեոդոսիանոսները պարծենում էին ասելով «Ոչ թե մենք միաբանեցինք Քաղկեդոնին, այլ ավելի շուտ Քաղկեդոնը միաբանեց մեզ: Քրիստոսի մեկ ներգործություն խոստովանելով, դրանով իսկ իսկ մեկ բնություն խոստովանեց»: Այդ ընթացքում Երուսաղեմի պատրիարք է ձեռնադրվում Սոփրոնիոսը²⁵⁰, որն իրեն ենթակա եպիսկոպոսների ժողով գումարելով նզովեց միակամության դավանանքը և ժողովական իստաթղթերը Կոստանդնուպոլսի Սերգիոս պատրիարքին և Հոռմի Հովհաննես, պապին ողարկեց: Հերակլիոսը, լսելով այդ մասին ամոթահար լղավ նա թեև շցանկացավ շեղյալ հայտարարել իր կարգալրջությունները, բայց է վիճակի էլ լէր տանել նախատինքը: Այն ժամանակ, կարծելով, թե ինչ որ մի մեծ բան է անում հրապարակում է այ պես կոչված Էդիկտը, որի համաձայն չպետք է խոստովանել ի Քրիստոս ո՛չ մեկ, և ո՛չ էլ երկու ներգործություն²⁵¹: Սևերիանոսները²⁵², ծանոթանալով դրան, ընդհանրական եկեղեցին ծաղր ու ծանակի ենթարկեցին, ասելով «Նախկինում նեստորի²⁵³ ուսմունքը դավանող քաղկեդոնականները խելքի եկան, ճշմարտությանը վերադարձան և մեզ միացան Քրիստոսի մեկ ներգործության հետ մեկ բնություն խոստովանեցին բայց այժմ ոտնահարելով ճշմարտությունը, մեկից էլ մյուսից էլ զրկվեցին և այժմ խոստովանում են ի Քրիստոս ո՛չ մեկ և ո՛չ էլ երկու բնություն»: Սերգիոսի մահից հետո Կոստանդնուպոլսի աթոռին նստեց Պյուրոսը²⁵⁴, որն ամբարշտաբար հաստատեց Սերգիոսի և Կյուրոսի դավանանքը: Երբ Հերակլիոսը վախճանվեց և թագավորեց նրա որդի Կոստանդինը, Պյուրոսը Մարտինեի²⁵⁵ հետ միասին թունավորեցին [կայսեր]: Թագավորում է Մարտինեի որդի Հերակլեոնասը²⁵⁶: Բայց սենատը և քաղաքը Պյուրոսին, Մարտինեին և վերջինիս որդուն որպես ամբարշտների արտաքսեցին քաղաքից: Թագավորում է Կոստասը²⁵⁷, Կոստանդնի որդին իսկ Կոստանդնուպոլսի պատրիարք է ձեռնադրվում Պավղոսը²⁵⁸ նա էլ հերձվածող: Հոռմի Հովհաննես պապը եպիսկոպոսների ժողով գումարելով նզովեց միակամականների հերձվածը ժողով գումարելով միաբնակ-

ներին այդպես նզովեցին նաև Աֆրիկայի, Բյուզանդիոնի, Նումիդիայի և Մավրիտանիայի մի շարք եպիսկոպոսներ: Հռոմի Հովհաննես պապի ննջումից հետո նրա փոխարեն պապ է ձեռնադրվում Թեոդորոսը²⁵⁹, Իսկ Պյուրոսը գալով Աֆրիկա, հանդիպում է ամենասուրբ Մաքսիմոս արքային, որը մեծ հարգանք էր վայելում մենակյացի իր վսեմ գործու լեռնթյամբ, նաև տեղի աստվածակիր եպիսկոպոսներին որոնք նրան նախատելուց և համոզելուց հետո Հռոմ Թեոդորոս պապի մոտ ուղարկվեցին: Պյուրոսը պապին հանձնեց իր ուղղափառությունը հաստատող դիրք, որից հետո ընդունվեց նրանից Բայց հեռանալով Հռոմից և գալով Ռավեննա, շան նման իր փոխածին դարձավ²⁶⁰ Թեոդորոս պապը տեղեկանալով այդ մասին գերագույն առաքյալ Պետրոսի գերեզմանի տոտ եկեղեցական ժողով գումարեց: Նա սուրբ բաժակը խնդրեց, թաաքի մեջ Քրիստոսի կենարար արյունից²⁶¹ կաթեցրեց և իր ձեռքով տորագրեց Պյուրոսի և նրա համախոհների կարգալույծ լինելը Պյուրոսի Կոստանդնուպոլիս վեյադառնալուց և Պավղոսի մահից հետո անդուզն այլադավանները Պյուրոսին դարձյալ հաստատեցին Կոստանդնուպոլսի աթոռին: Թեոդորոս պապի մահից հետո Հռոմի պապ է ձեռնադրվում սրբազնագույն Մարտինոսը²⁶², Մաքսիմոսն Աֆրիկայից Հռոմ ամանելով զրգոեց Մարտինոս պապի նախանձախնդրությունը արյուր ՚իսուն եպիսկոպոսների ժողով գումարվեց որտեղ նզովեցին Սերգիոսին Պյուրոսին, Կյուրոսին և Պավղոսին հաստատեցին և հրալարակեցին Քրիստոսի մեր աստուծո երկու կամբ և երկու ներգործություն ունենալու [ո սմունքը] Հերակլիոսի թոռ Կոստաս կայսեր թաղավորութւան 9-րդ և ինդիկտիոնի 8-րդ տարում [Կայսրը] տեղեկանալով այդ մասին զազազեց, սուրբ Մարտինոսին և Մաքսիմոսին Կոստանդնուպոլիս բերել տվեց և խոշտանգելուց հետո ներսոն և նրա շըրօաններն աքսորեց: Նա պատժեց նաև արևմտական բազում եպիսկոպոսների: Մարտինոսի աքսորվելուց հետո Հռոմի պապ է ձեռնադրվում Ադաթոնը²⁶³, որն աստվածային նախանձախնդրությամբ զրդված, նա էլ սուրբ Իողով գումարեց մերժեց միակամականների հերձվածը և հաստատեց [Քրիստոսի] երկու կամքի և երկու ներգործության մասին ուսմունքը Ահա երբ կայսրերի և ամբարիշտ հոգևորականների կողմից եկեղեցին այդպես ալեկոծվում էր, հանդես եկավ հռչակավոր անապատական Ամալիկը, խարազունելով մեզ՝ քրիստոսյաններիս հոռմեական զորքն առաջին անգամ լինելով սարսափելի պարտություն կրեց ես նկատի ունեմ Գաբրիթայի և Յարմուկի²⁶⁴ [դեպքերը] և Դաթեսմոնի արյունահեղությունը, որին հաջորդեց Պաղեստինի Կեսարիայի²⁶⁵ և Երուսաղեմի

առումը Եգիպտոսի կործանումը ապա [կայսրության] միջերկրյա շքր-
ջանների և կղզիների, ողջ Ռոմանիայի գերվարումը Փյունիկեում հոռ-
մեական զորքի ու նավատորմի ղի կատարյալ կործանումը, քրիստոնյա
բոլոր ժողովուրդների և երկրների ամայացումը, մի բան, որ դադարեց
միայն եկեղեցին հալածողի լարալար սպանմամբ Սիկիլիայո մ²⁶⁶,

[A M 6122]

Աշխարհի արարչագոր
ծոթյան 6122 թ

Քրիստոսի մ լ դեղոթյ ն
6 2 թ

Հ ոմայեցիների Հերակ	Արաբների	առաջնորդ	Կոստանդնոպոլի Սեր
լիոս կայսեր 31 ամյա թա	Մոսամեդի	[շխսնոթյան	դիւս գատրիարքի 29 ամ
հավորոթյան 21 թդ տարին	Ս թդ ուարին		յա աթոռակալության 22 թդ
			տարին

Լրոս սուղեմի Չարարի
լատրիարքի 22-ամյա ա
նոռակալության 22 թդ տա
րին

Ալեքսանդրիայի Գեորգ
լատրիարքի 14-ամյա ա
րոս կ սլության 12 լ լ տ
րին

Այդ տարին վախճանվեց սարակինոսների առաջնորդ և սոտմար-
յարի Մոհամմեդը հաջորդ նշանակելով իր ազգական Աբու Բաքրին²⁶⁷։
Նույն տարին նրա համբավը տարածվեց Բոլորը սարսափի մեջ էին։
Մոլորյալ հրեաները նրա հանդես գալու սկզբում կարծում էին, որ հենց
սա է որ կա լրեւնց սպասած օծյալը նրանց լրեկիներէց ոմանք անգամ
մտք գնացին և ընդունեցին նրա կրոնը՝ հրաժարվելով աստվածատես
Մովսեսի կրոնից Այլ բանն անողները սրտը հողի լին և հետն եղան
մինչև նրա սպանությունը Երբ տեսան որ նա ուղտի միս է ուտում,
հասողվեցին որ իրենց կարծաւ չէ և գիտեին ինչպես վարվել թշվա-
ռականները վախենալով հրաժարվել նրա կրոնից սովորեցնում էին
մեր քրիստոնյաներիս դեմ անօրինություններ զործել Բայց շարունա-
կում էին մնալ նրա հետ և սանհրաժեշտ եմ գտնում պատմել սրա ծագ-
ման մասին նա սրում լր Աբրահամի որդի Իսմայիլի շատ նշանավոր
մի ցեղից։ Սրանց բոլորի հայրն է համարվում Իսմայիլից սերած Նի-
դարոսը²⁶⁸ որն ունենում է երկու որդի՝ Մունդարոսին և Ռսրիային²⁶⁹։
Մունդարոսը ծնավ Կուրասոսին Կայսոսին Թեմիմեին Ասադո-
սին²⁰ և այլ տնհայտ դավակներ։ Սրանք բոլորը վրանաբնակ էին և
ապրում էին Մագիանիտ անապատում²⁷¹ զբաղվելով անասնապահու

Ույամբ: Ավելի խորքերում²⁷² ապրում են այլ՝ Իեկտանի ցեղին պատկա-
 ուղ [արաբներ] որոնք կոչվում են Ամանիտներ²⁷³, այսինքն՝ Հոմերիտ
 Լր²⁷⁴, Սրանցից ոմանք ուղտերով վաճառականութիւամբ էին չբաղվում:
 Արոհիշյալ Մոհամմեդը լինելով աղքատ ո որք, որոշում է իր ազգա-
 կան Խադիզա²⁷⁵ անունով մի կնոջ վարձով ծառայել որպէս ուղտապան
 և գիպտոսում ու Պաղեստինում վաճառականութիւն անել Մի փոքր
 նց նա հանդգնեց սողոսկել այդ այրի կնոջ մոտ և նրան կնութիւն առ-
 լալ տիրանալով նրա ուղտերին և ունեցվածքին: Գալով Պաղեստին
 տա շփման մեջ մտավ հրեաների և քրիստոնյաների հետ ծանոթացավ
 Նրանց սուրբ գրքերին Նա ընկնավորութիւամբ հիվանդացավ²⁷⁶, նրա կի-
 յր իմանալով սուղ մասին շատ տխրեց որ ինքը լինելով ազնվակա-
 կտայվեց մի մարդու հետ որը բավական չէ աղքատ էր այլև ընկնավոր:
 Մոհամմեդը փորձում է նրան հաճոյանալ ասելով Նա տեսիլքի մեջ
 Լաբրիել կոչվող հրեշտակին եմ տեսնում և լկաբողանալով նրա տեսքիս
 լիմանալ ուշաթափվում լնկնում եմ»: Կինը մի ծանոթ վանակահ-
 ներ²⁷⁷ որն իր վատութիւն պատճառով աքսորվել էր և այնտեղ էր
 ապրում: Ահա սրան նա ամեն ինչ տեղեկացրեց տվեց և հրեշտակի ա-
 տունը վանականն ուղենալով նրան իրազեկ դարձնել ասաց «Նա
 մարիտ է Նոյամբի բոլոր մարդարէներին հենց այդ հրեշտակն է ու
 լորկվում»: Առաջինն այդ կինն եղավ ահա ով ականջ կախեց և հավա-
 րաց սուտ արբաջի խոսքին, և ցլղակից այլ կանանց հալտնեց որ Մո-
 համմեդը մարդարե է: Համբաւը կանանց շրջանից մոտք գործեց տղա-
 տարդկանց շրջանը, նախ և առաջ Աբու Բաքրին, որին և Մոհամմեդը իրեն
 յաջորդ նշանակեց: Սրա հերձվածն ի վերջո զէնքի ուժով տարածվեց էթ-
 յոփոսի²⁷⁸ շրջաններում Սկզբում հերձվածը տասը տարի ծավալվեց ընդ
 յատակում, դենքի ուժով նույնպէս տասը տարի իսկ բացահայտ՝ ինն
 Մոհամմեդն իր հետևորդներին վարդապետեց թե թշնամուն սպանողը
 կամ թշնամուց սպանվողը զրախտ է դնում²⁷⁹: Իսկ զրախտը նրա ասե-
 լով ուտել-խմելու կանանց հետ հարարերվելու տեղ է որ այնտեղ կան
 լինու մեղրի և կաթի դետէր իսկ կանայք այստեղի կանանց նման շեն,
 որիշ բան են խառնակութիւնն ու հաճույքն էլ՝ երկարատե²⁸⁰ Անվայել
 է հիմար այլ բաներ էլ էր նա ասում ինչպէս և այն թե պէտք է միմ
 ունց կարեկցել և օգնել անարդարութիւն զոհերին

Նույն տարին ինդիկատիոնի լորրորդ տարին նոյեմբեր ամսի յոթին,
 թեև լքում Հերակլիոսին որդի ծնվեց Գավիթը: Նույն օրը ծնվեց նաև
 Երակլիոսը Մեծ Հերակլիոսի որդի Փոքր Հերակլիոսի (որ և Կոստան-
 վն էր կոչվում) որդին Նա մկրտվեց Վլախեռնայում ինդիկատիոնի

Տինգերորդ տարին նոյեմբեր ամսի երեքին ձեռամբ Սերգիոս պատրիարքի

[A M 6123]

Արաբների առաջնորդ Աբու Բաքր: Իշխեց երեք տարի Երուսաղեմի Մողեստոս պատրիարք²⁸¹: Աթոռակալեց Երկու տարի

[Աշխարհի արարչագործ
ծոթյան] 6 23 թ

[Քրիստոսի մարդեղ
թյան] 623 թ

[Հոռմայեցիների շերակ
լեռ կայսեր] 22 ըդ տարին

[Արաբների Աբու Բաքր
առաջնորդ] 1 [ն տարին

[ուսու նգնո պուլի Սեր
գիոս 1 տրլարբ] 23 ըդ
տարին

[Երուսաղեմի Մողեստոս
պատրիարքի] 1 ին տարին

[Ալեքսանդրիայի Գեորգ
սատրիարքի] 13-ըդ տարին

Այդ տարին պարսիկները ապստամբեցին և պատերազմեցին միմյանց դեմ: Այդ ժամանակները հնդիկների թագավորը Հերակլիոսին՝ պարսիկներին հաղթելու առթիվ շնորհավորանքներ ուղարկեց մեծ քանակությամբ մարդարիտներ և թանկագին քարեր: Մի փոքր առաջ վախճանվել էր Մոհամեդը: Նա շորս ամիրանեյ էր նշանակել պատերազմելու քրիստոնյա արաբների²⁸² դեմ նրանք մտադիր լինելով հարձակվել Մուսեոն գյուղում գտնվող [քրիստոնյա] արաբների վրա վերջիններիս զոհամատուցման օրը հասան ու կանգ առան այդ գյուղի դիմաց Գյուղում էր գտնվում Թեոդորոս վիկարիոսը²⁸³, որն այդ մասին տեղեկացավ իր վարձկան ոմն կորասենից²⁸⁴ և ունը կոտարա²⁸⁵: Հավաքելով անապատի բոլոր կայազորների զինվորներին և սարակինոսից լմանալով իրենց վրա հարձակվելու ճշգրիտ օրն ու ժամը վիկարիոսը 1 ախահարձակ է լինում Մոթոս կոչվող գյուղում և սպանում երեք ամիրաների և նրանց մեծաթիվ զինվորների: Մի ամիրա միայն փրկվեց, նալեղը որին կոչում էին «Սուրն աստուծո»²⁸⁶: Այս շրջանի արաբներից ոմանք կայսրերի կողմից փոքր ոռճիկներ էին ստանում՝ պահպանելու համար անապատի անցումները: Ահա հենց այս ժամանակ ինչ-որ ներքինի և կավ զինվորների ոռճիկները վճարելով Արաբներն էլ եկան սովորության համաձայն իրենց ոռճիկները ստանալու, բայց ներքինին վորնդեց նրանց ասելով «Տերը»²⁸⁷ հազիվ է կարողանում զինվորների ոռճիկը տալ ո՞րտեղից տա այս շներին»: Արաբները նեղացած զնացին իրենց ցեղակիցների մոտ և նրանց առաջնորդեցին անապատի անցումը

ամարվող անշափ հաբո ստ Գազայի²⁸⁸ շրջանը Սինա լեռան սահման
էլ ում:

[A M 6124]

Աշխարհի բարչսգոր Քրիստոսի մ բղեղո թյան
ության 6124 թ 624 թ

– ո՛ր յեցինների Հեր կ Արարների առաջնորդ Ա ստանդնուպոլսի Սեյ
լիսս կայսեր 31-ամյա թա լու Բաբբի 3 ամյա իշի ա գլ ս պատրիարքի 29 ամ
գովորության 23 ըդ տարին ի ո թյան 2 ըդ տարին յա աթոռակալության 24-րդ
տարին

Երոսաղեմի Մողեստոս Ալեքսանդրիայի Գեոլգ
պատրիարքի 7 ամյա ս պատրիարքի 14-ամյ
թոռակալության 2-րդ տա թոռակալության 14-րդ տա
րին ր ն

Այդ ասարին Աբու Բաբբը շորս ղորավարներ ո ղարկեց ոբոնք, ինչ
լիս վերևում ասացի, արարների ուղեկցությամբ եկան և գրավեցի՝
լրան²⁸⁹ և Գազայի²⁹⁰ ողջ շրջանը Պաղեստինի Կլսարիա քաղաքից
խոքրաթիվ զինվորներով հազիվ տեղ հասած Սիրդիսը մարտի բռնվեց
և առաջինն էլ սպանվեց իր երեք հարյուր զինվորներով հանգերձ: Արաբ-
երը փաշլուն հսղթանակ տարած, բազում գերիներով ու ավարով վե
րդարձան:

Եսլյն տարին Պաղեստինում երկրաշարժ եղավ Էրկնքի հարավային
լասում ղոկիտե²⁹ կոչվող առաջն երևաց: Նա արարների տիրակալու
թյունն էր կանխագուշակոմ Աստղը երևաց 30 օր արավից հասնելով
՝ ո իս: Նա սրածև էր:

[A M 6125]

Երոսաղեմի Ս փրոնիոս պատրիարք²⁹² Աթոռակալեց 3 տարի
Ալեքսանդրիայի Կյուրոս պատրիարք²⁹³ Աթոռակալեց 10 տարի

[Հոսո յեցինների Էրակ [Արարների] առաջնորդ
լիսս կայսեր] 24-րդ տարին Աբու Բաբբի] 3 լ լ տարին

1 ստանդնուպոլսի Սեյ [Սրուսաղեմի Սո իրոն] ու [Ալեքսանդրիայի Կյու
ր ս պատրիարքի] 25-րդ լ տրիարքի] 1 ին տարին ր ս պատրիարքի] 1 լն
տարին տարին

Այդ տարին վախճանվեց Աբու Բաքրը ամիրայանալով երկու և կես տարի: Իշխանությունն անցավ Օմարին²⁹⁴, որն Արաբիա զորք ուղարկելով²⁹⁵ գրավեց Բոստրա քաղաքը²⁹⁶ և այլ քաղաքներ: Նրանք հասան մինչև Գաբիթա²⁹⁷: Սրանց դեմ դուրս եկավ Հերակլիոս կայսեր եղբայր Թեոդորոսը, որը սլարտություն կրելով եկավ կայսեր մոտ Եդեսիա²⁹⁸: Կայսրը զոքավար նշանակեց մի ուրիշի՝ Վահանին իսկ Թեոդորոս սակեկարիոսին հոռմեական զորքով արաբների դեմ ուղարկեց: Հասնելով Եմեսա²⁹⁹, նա բաղում սարակինոսների հանդիպեց, նրանց ջարդ տվեց իրենց ամիրայով Նանդերձ³⁰⁰ իսկ կենդանի մնացածներին հալածական արեց մինչև Գամասկոս: Այնտեղից նա դնաց բանակեց Բարդանեպիո չետի ափին իսկ Հերակլիոսը հուսահատ, թողնելով Ասորիքը, Երուսաղեմից առավ պատվական խաչափայտը և դնաց Կոստանդնուպոլիս Վահանին և Թեոդորոս սակեկարիոսին հրամայելով Գամասկոսից շրջվել դեպի Եմեսա Նրանք 40 հազար զորք ունեին և հալածեցին արաբներին Եմեսայից մինչև Գամասկոս:

[A M 6126]

Իշխարի / ամբողջ գոյ / Քրիստո / Գարգիդոթյան
 և / թյան 6126 թ. / 626 թ

Հոռմայեցիներ / Հերակ / Այաբների / սոաջնորդ / Երուսաղեմուպոլիս / Մար
 իոս կալսեր 31-ամյա թ / Օմար / 12-ամյա / շխանու / գիոս պատրիարքի 29-ամ
 գավորոթյ / ն 25 ըդ / թյան 1 / ին տարին / չու աթոս կալության 26-րդ
 տարին

Երուսաղեմի / Սիրոնիո / Ալեքսանդրիայի / 1-րդ
 պատրիարքի 3 ամյա աթ / պատրիարքի 10 ամյա ա
 ո կալության / 2-րդ տ / թ / թ ոսկալության / ըդ տ
 լին

Այդ տարին արաբները ռահամար զորքով Արաբիայի վրա³⁰¹ արշավեցին, Գամասկոսի շրջանները: Վահանը իմանալով այդ մասին, դիմեց կայսերական սակեկարիոսին, որպեսզի նա իր զորքով շտապի իրեն օգնության քանզի առաքները մեծաթիվ էին Սակեկարիոսը եկավ Վահանի մոտ Եմեսայից դուրս գալով, նրանք հանդիպում են արաբներին և հենց առաջին օրը, որը երեքշաբթի էր Լոսս ամսի³⁰² բասներեքին, մարտի բռնվում: Սակեկարիոսի զորքը պարտոթյուն է կրում: Վահանի զորքերն ապստամբոթյուն քսրձրացնելով Վահանին կայսր են

ւզում իսկ Հերակլիոսին՝ գահընկեց հայտաւարո ի Դրա վրա սա-
 կլլարիոսի զինվորները թողեցին հեռացան, իսկ սարակինոսները հար-
 յար առիթ գտնելով մարտ են տալիս: Հոռմայեցիների դեմ հարավային
 լ մի փշեց նրա բարձրացրած փոշին թոյլ շտվեց իրենց թշնամիների՝
 դիմադրել և ահա դրա պատճառով նրանք պարտվեցին փախուստի զի-
 յոցին դեպի Յարմուկ³⁰³ գետի կիրճերը, ուր և գլխովին ոչնչացան Եր-
 կու զորավարների զլիափորած զորքը 40 հազար հոգի էին: Այստեղ սա-
 րակինոսները փայլուն հաղթանակ տանելով շարժվեցին Գամասկոսի
 լյա և գրավելով այն ինչպես և Փյունիկեի շրջանները այնտեղ էլ հաս-
 ւտվեցին Ապա Եգիպտոսի վրա արշավեցին: Ալեքսանդրիայի Կյու-
 ոս պատրիարքը լսելով այդ մասին մտահոգության մեջ ընկավ Վա-
 յննալով նրանց ազահությունից նա պայմանագիր կնքեց խոստացավ
 ու Եգիպտոսը նրանց տարեկան 12 բյուր զինար կվճարի ըստ կնքված
 պայմանավորվածության ոսկի կվճարի: Վճարելով երեք տարվա հա-
 յար, նա Եգիպտոսը ավերած թյուններից փրկեց: Կյուրոսը կայսեր
 ուղ ամբաստանվեց Եգիպտոսի ոսկին սարակինոսներին տալու հա-
 յար: Կայսրը զայրացած նրան կանչեց, իսկ ավզուստալիոս նշանակեց
 հայազգի ոմն Մանվելի Երբ ժամանակը լրացավ, սարակինոսների դոր-
 յակայներն եկան ոսկին ստանալու բայց Մանվելը նրանց ձեռնունայն
 ուրս հանեց ասելով Ես անգնե Կյուրոսը չեմ որ ձեզ հարկ վճարեմ
 Իս զիսված եմ»: Հենց որ սրանք հեռացան սարակինոսները Եգիպտո-
 սի վրա հարձակվեցին, Մանվելին յարտ ավեցին և փախուստի մատ-
 եցին ևս մի քանի հոգով փրկվեց Ալեքսանդրիայում Ահա այն ժա-
 մանակ սարակինոսները Եգիպտոսը հարկատու դարձրին Հերակլիոսը
 կատարվածին իրազեկ դառնալով [արաբների] մոտ Կյուրոսին ուղար-
 կեց՝ նրանց համոզելու Եգիպտոսից հեռանալ խոստանալով հարգել
 Իսխակին համաձայնությունը: Կյուրոսը զնալով սարակինոսների ճամ-
 բարը արդարացավ նրանց, թե համաձայնության խախտման հարցու ի-
 ինքը մեղք չունի և եթէ ուզում են, ինքը նախկին համաձայնությունը
 երդումներով կհաստատի: Սարակինոսները սակայն տեղի շտվեցին և
 պատրիարքին ասացին «Կարո՞ղ ես այս հսկայական սլունը կուլ տալ»
 Լա պատասխանեց «Հնարավոր չէ»: Նրանք ասացին «Մեզ համար էլ
 այլևս հնարավոր չէ Եգիպտոսից հեռանալ»³⁰⁴.

[A M 6127]

Աշխարհի սրբաբնույթ
ծուծյան 6127 թ

Քրիստոսի մ բղեղո թյսն
627 թ

~ ոմայեցիների Հերակ
լիոս կայսեր 31-ամյա թա
ղավոյության 26-լ դ տարին

Արաբների աւաշնորդ
Օմարի 12 ամյա իշխանու
թյան 2 ըդ տարին

Կոստանդնուպոլսի Սևո
դիոս պատրիարքի 29-ամ
աթոռակալության 27 ըդ
տարին

Երուսաղեմի Սոփրոնիոս
պատրիարքի 3 ամյա աթո
ռակալության 3-ըդ տարին

Ալեքսանդրիայի Կյոբոս
պատրիարքի 10-ամյա ա
թոռակալության 3-լ դ տ
արին

Այդ տարին Օմարը³⁰⁵ Պաղեստինի լրա արշավեց և երկու տարի սլաշարման մեջ առնելով սուրբ քաղաքը, պայմանով տիրացավ նրան Երուսաղեմի Սոփրոնիոս պատրիարքը համայն Պաղեստինի անձևնմխե լիության մասին Վաստատադուչն Էրաշխիքներ յտացավ³⁰⁶ Օմարը սուրբ քաղաք մտավ ուղտը բրդից պատրաստված կեղտոտ հագուստներով և սաղաչելական կեղծավորությամբ ցանկացավ տեսնել Սողոմոնի կառուցած հրեից տաճարը, մտադիր լինելով այն իր խայտառակ կրոնի աղոթատեղին դարձնել: Սոփրոնիոսը նրա՝ ականատու լինելով ասաց «Ճշմարիտ սա է Դանիել մարգարեի տաճ (պղծութիւնն աւերածին», որ սուրբ տեղում է կանգ՝ ած»³⁰⁷: Բարեպաշտության պաշտպանն արասավ լից ողբաց բրիստոսնչաներին Երբ [Օմարը] տեղ հասավ պատրիարքն առաջարկեց նրան սավանո հանդերձներ, բայց նա մերժեց հագնել դրանք: Պատրիարքը հապիվ կարողացավ նրան համոզել հագնել մինչև որ լվացին նրա [կեղտոտ] հանդերձները, որից հետո Օմարը ստացածը Սոփրոնիոսին վերադարձրեց և հագավ սեփական անդերձները: Այդ ընթացքում վախճանվեց Սոփրոնիոսը խոսքով ու գործով երուսաղեմաց վոց եկեղեցին անշափ դարդարողը Հերակլիոսի և նրա համախոհ միա կամայականներ Սերգիոսի և Պյուրոսի շարափառության դեմ պայքարողը նույն տարին Օմարը Ասորիք ուղարկեց Իադին³⁰⁸ որը համաձև Ասորիքը սարակինոսներին ենթարկեց

[A M 6128]

[~ ոմայեցիների Հերակ
լիոս կայսեր] 27 ըդ տարին

[Արաբների սաաշնորդ
Օմարի] 3-ըդ տարին

[Կոստանդնուպոլսի Սևո
դիոս պատրիարքի] 28 ըդ
տարին

[Ալեքսանդրիայի Կյուրոս
պատրիարքի] 4 ըդ տարին

Այդ տարին Օսրոենի կառավարիչ³⁰⁰ Հովհաննեսը մականունը Կա
 եաս եկավ Խալկիս³¹⁰, Լադի մոտ և նրա հետ պայման կնքեց՝ վճարել
 տարեկան տասը բլուր դահեկան և այնքան ժամանակ ինչ այդ գումար
 վճարվում է նրան, ոչ խաղաղաբար, ոչ պատերազմով նա իրավունք
 չունենա անցնել Եփրատ գետը: Այդ պայմանը կնքելով Հովհաննեսը
 Լերադարձավ Եդեսիա և հավաքելով տարեկան հարկը, առաքեց Իադին:
 Լերակլիոսը, լսելով այդ մասին, Հովհաննեսին համարեց մեղավոր,
 բանդի առասց կայսեր գիտության նա զիմեց նման քայլի Պաշտոնանկ
 անելով նրան, զատապարտեց աքսորի, իսկ նրա պաշտոնը սվեց ոմն
 Պտուլեմեոս ստրատելատի:

[A M 6129]

[Հոռմայեցիներ/ շերակ
 Ի ս կայսեր] 28 թղ տարին

[Արարներ/ առաջնորդ
 (մարի)] 4 թղ տարին

[ոստանդնուպուլ Սեր
 զիոս լատրիարքի] 29 լղ
 տարին

[Ալեքսանդրիայի Կյուրոս
 պատրիարքի] 5-րդ տարին

Այդ տարին արաբները գրավեցին Անտիոքը Օմարը սարակինոսնե
 ռին ենթակա բովանդակ երկրի Եգիպտոսից մինչև Եվրատ զորավար
 և ամիրա նշանակեց Մոավլիային³¹¹:

[A M 6130]

Աջխարհի արարչագոր
 չության 6130 թ

Քրիստոս/ մարդեղության
 630 թ

տմայեցիների շերակ-
 լիոս կայսեր 31-ամյա թա-
 դավորության 29 թղ տարին

Արարների առաջնորդ Օ
 մարի 1⁹ սմյա իշխանո
 իյան 2 թղ տարին

Կոստանդնուպուլի Պյո
 լ, 2 պատրիարքի 3-ամյա
 թոռակալության 1 ին տա-
 րին

Ալեքսանդրիայի Կյուրոս
 պատրիարքի 10 ամյա ա
 թոռակալության 6-րդ տա
 րին

Այլ տարին Իադը բովանդակ զորքն անցկացրեց Եփրատի վրայով
 և հասավ Եդեսիա: Եդեսացիք բացեցին քաղաքի դարբասները, նախօրոք
 իրենց երկրի ապահովության, ստրատելատի և նրա հոռմայեցի զին
 վորնների կյանքի անվտանգության մասին երաշխիքներ ստանալով: Սա
 րակինոսներն այնուհետև շարժվեցին Կոստանդիայի³¹² վրա և պաշարե
 լով այն գրոհով առան սպանելով երեք հարյուր հոռմայեցիների: Այն-

տեղից գնացին Դարա և այն էլ գրոհով առան շատերին կոտորեցին Ահա այդպես Իսղը նվաճեց համայն Միջագետքը

[A M 6131]

[Հռոմայեցիների Հերակ
լիոս կայսեր] 30 թգ տարին

[Արարների առաջնորդ
Օմարի] 6 թգ տարին

[Կոստանդնուպոլսի Պյու
րոս պատրիարքի] 2 լլ
տարին

[Ալեքսանդրիայի Կյո
րոս պատրիարքի] 7 թգ
տարին

Այդ տարին սարակինոսները Պարսկաստանի վրա արշավեցին և պատերազմելով պարսիկների դեմ նրանց գլխովին պարտության մատնեցին և բոլորին հպատակեցրին: Պարսից արքա Որմիդդը արքունիքը լքելով փախուստի դիմեց խորին Պարսկաստան: Սարակինոսները գերի վերցրին Որմիդդի դուստրերին՝ թագավորական ողջ կայսրով հանդերձ և Օմարի մոտ բերեցին:

Այդ տարին Օմարը հրամայեց իրեն ենթակա համայն երկրո մ մարդահամար և հաշվառում անցկացնել Մալդիանց անասունների և տունկերի հաշվառում անցկացվեց:

[A M 6132]

[Հռոմայեցիների Հերակ
լիոս կայսեր] 31 թգ տարին

[Արարների առաջնորդ
Օմարի] 7 թգ տարին

[Կոստանդնուպոլսի Պյու
րոս պատրիարքի] 3 թգ
տարին

[Ալեքսանդրիայի Կյուրոս
պատրիարքի] 8 թգ տարին

Այդ տարվա մարտ ամսին ինդիկախոնի տասնչորսերորդ տարիս ջրգողութունից վախճանվեց Հերակլիոս կայսրը³³ թագավորելով երեսուն տարի և տասը ամիս³⁴: Նրանից հետո շորս ամիս թագավորած նրա որդի Կոստանդին թունավորեցին իր խորթ մայր Մարտինեն և պատրիարք Պյուրոսը: Թագավորում է Մարտինեի որդի Հերակլեոնասը իր մոր Մարտինեի հետ

[A M 6133]

Հռոմայեցիների կայսր Հերակլեոնաս թագավորեց 6 ամիս Կոստանդնուպոլսի Պավղոս պատրիարք³⁵: Աթոռակալեց 12 տարի:

[Հոռոմայեցիների Հերակ
լեոնաս կայսեր] 1 ին տա
րին

[Արարների առաջնորդ
Օմարի] 8 ռդ տարին

[Կոստանդնուպոլսի Պավ
ղոս պատրիարքի] 1 ին
տարին

[Ալեքսանդրիայի Կյուրոս
պատրիարքի] 9-րդ տարին

Այլ տարին Մուավիան յոթամյա պաշարումից հետո գրավեց Պա-
եստինի Կեսարիան, որտեղ կոստրեց յոթ հազար հոռոմայեցի

Այդ տարին սենատը Հերակլեոնասին, նրա մայր Մարտինեին և
վալենտինոսին տապալեց³¹⁶։ Մարտինեի լեզուն կտրեցին, Հերակլեոնա-
սի՝ քիթը՝ և սքսոռեղով նրանց, դահ բարձրացրին Կոստասին³¹⁷։ Կոս-
տանդնի որդուն՝ Հերակլիոսի թոռան։ Նա թագավորեց քսանյոթ տարի։
Պյուրոսին կարգաւույծ անելուց հետո հոկտեմբեր ամսին, ինդիկատինի
տասնհինգերորդ տարին Կոստանդնուպոլսի պատրիարք ձեռնադրվեց
Երեց և Եկեղեցո տնտես Պսվղոսը։ Նա տասներկու տարի աթոռակա-
լեց³¹⁸։

[A M 6134]

Աշխարհի արարչագոր
ծ, թվան 6134 թ

Կրի տոսի մարդել լո թյան
634 թ

Հոռոմայեցիների Կոս-
տաս կայսեր 27 ամյա թա-
գավորության 1 ին տարին

Արարների առաջնորդ Օ
մարի 12 ամյա իշխանո
թյան 9 ռդ տարին

Կոստանդնուպոլսի Պավ-
ղոս պատրիարքի 12 ամյա
աթոռակալության 2 ռդ
տարին

Ալեքսանդրիայի Կյուրոս
պատրիարքի 10 ամյա ա
թոռակալության 10-րդ տա
րին

Այդ տարին Կոստասը դահ բարձրանալով դիմեց սենատին ու ասաց
իմ հայր Կոստանդինը իր հոր և իմ պապ Հերակլիոսի օրոք վերջինիս
հետ Երկար թագավորեց, բայց նրա մահից հետո հույժ քիչ, քանզի իր
խորթ մոր՝ Մարտինեի նախանձը բեկեց [ժողովրդի] նրա՝ Կոստանդնի
հետ կապած լավագույն հույսերը, նախանձը նրան կյանքից զրկեց
Մարտինեն այդ քայլին դիմեց Հերակլիոսից ունեցած իր ապօրինի որդու՝
Հերակլեոնասի սիրույն Բայց դուք ձեր աստվածահաճո որոշմամբ Մար
տինեին և նրա որդուն արդար կերպով թագավորությունից հեռացրիք
որպեսզի հոռոմայեցիների գահին չբազմի ամենաանօրենը։ Ձեր արտա
կարգ լրջախոհությամբ դուք շատ լավ գիտակցեցիք այդ Արդ ես ձեզ

եմ դիմում եղեք բոլոր հպատակների փրկոթյան համար իմ խորհրդականներն ու գործակիցները»։ Այդպես ասելով, նա փակեց սենատի նիտը սենատորներին առատ նվերներ բաշխելով

[A M 6135]

[Հոսմ սյեցիների Կոստաս կայսեր] 2-րդ սարին	[Արալների առաջնորդ 0մարի] 10-րդ տարին
[Կոստանդնուպոլսի Պավղոս պատրիարքի] 3 րդ տարին	[Ալեքսանդրիայի Կյուրոս պատրիարքի] 11 րդ տարին

Այդ տարին Օմարն սկսեց Երուսաղեմի տաճարի կառուցումը, բայց շենքը կանգուն չէր մնում այլ անընդհատ փուլ էր զալիս։ Նա ուզեց պատճառն իմանալ և հրեաներն ասացին «Քանի Ձիթենյաց լեռան տաճարի վրա եղող խաչը ցած չեք առել, շենքը կանգուն չի մնա»։ Դրա վրա այնտեղից ցած առան խաչը, որով նրանց շենքը կանգուն մնաց Այդ առթիվ քրիստոսատյացները այլ բողոքում խաչեր էլ դած առան

[A M 6136]

Ալեքսանդրիայի Պետրոս պատրիարք¹⁹, Սթոնակայեց 10 տարի

[Հոսմ սյեցիների Կոստաս կայսեր] 3 րդ տարին	[Արաբների առաջնորդ Օմարի] 11 րդ տարին
[Կոստանդնուպոլսի Պավղոս պատրիարքի] 4 րդ տարին	[Ալեքսանդրիայի Պետրոս պատրիարքի] 1 րդ տարին

Այդ տարին Կոստասի դեմ ապստամբություն բարձրացրեց Վալեստինիանոս պատրիկը²⁰, Կայսրը [չորր] ուղարկեց, նրան սպանեց իսկ նրա գլխավորներին սիրաշահեց։ Դիոս ամսի հինգին շաբաթվա վեց՝ ռոր օրը ժամը իննին արևի խավարում եղավ

[A M 6137]

[Հոսմ սյեցիների Կոստաս կայսեր] 4 րդ տարին	[Արաբների առաջնորդ Օմարի] 12 րդ տարին
[Կոստանդնուպոլսի Պավղոս պատրիարքի] 5 րդ տարին	[Ալեքսանդրիայի Պետրոս պատրիարքի] րդ տարին

Այդ սարվա Գիոս ամսին³²¹, շաբաթվա հինգերորդ օրը, հավատու-
րաց մի պարսիկ սպանեց սարակինոսների առաջնորդ Օմարին. վերջինիս
լրկրպագելու պահին դաշույնը նրա փորը խրեց և այդպիսով կյանքից
լրկեց: Օմարն ամիրայացավ 12 տարի նրան հաջորդեց իր ազգական
Օթմանը, Ֆանի որդին³²²

[A M 6138]

Արաբների առաջնորդ Օթման Իշխեց 10 տարի

[Հոռմայեցիների Կոս
սոս կայսեր] 5 ըդ տ րին

[Արաբների առաջնորդ
Օթմանի] 1 ին տարին

[Կոստանդնուպոլսի Պավ
ղոս պատրիարքի] 6 ըդ
տարին

[Ալեքսանդրիայի Պետ
րոս պատրիարքի] 3 ըդ
տարին

Այդ տարին Աֆրիկայի պատրիկ Գրիգորիոսը աֆրիկացիներին³²³
հետ ապստամբություն բալ ձրացրեց:

[A M 6139]

Աշխարհի արարչազոր
Սուլթան 6139 թ

Քրիստոսի յարդեղո թյան
639 թ

Հոռմայեցիների Կոստաս
կայսեր 27-ամյա թագավո
րության 6 ըդ տարին

Արաբների առաջնորդ Օթ
մանի 10 ամյա իշխանու
թյան 2 ըդ տարին

Կոստանդնուպոլսի Պավ
ղոս պատրիարքի 12 ամյա
աթոռակալության 7 ըդ
տարին

Ալեքսանդրիայի Պետրոս
պատրիարքի 10-ամյա ա
թոռակալության 4 ըդ տա
րին

Այդ տարին երկրի վրա սաստիկ քամի փչեց որը բազում տունկեր,
սկայական ծառեր արմատախիլ արեց, գետին տապալեց սյունակյաց-
ների բազում սյուններ: Այդ նույն տարին սարակինոսները Աֆրիկայի
վրա արշավեցին և հարձակվելով ապստամբ Գրիգորիոսի վրա փախուս-
ոի մատնեցին, նրա կողմնակիցներին կոտորեցին իսկ Գրիգորիոսին
Աֆրիկայից դուրս բռեցին Ապա աֆրիկացիների վրա հարկեր նշանակե-
լով վերադարձան

[A M 6140]

[Հոսմայեցիների Կոս
ասս կայսեր] 7 ըդ տարին

[Արարների առաջնորդ
Օթմանի] 3 ըդ տարին

[Կոստանդնուպոլսի Պավ-
ղոս պատրիարքի] 8 ըդ
տարին

[Ալեքսանդրիայի Պետ
րոս պատրիարքի] 5 ըդ
տարին

Այդ տարին Մուավիան ծովով արշավեց Կիպրոսի վրա³²⁴։ Նա հա
զար յոթ հարյուր նավ ուներ։ Գրավելով Կոստանդիան³²⁵ ողջ կղզով
հանդերձ ավարառեց այն։ Լսելով, որ Կակորիզոս կուբիկո լարիոսը³²⁶
հոռմեական մեծաթիվ զորքով իր վրա է գալիս, նա նավարկեց Արադոսի
դիմաց, ուր խարիսխ դցելով, փորձեց գրավել կղզու Կաստելլոն ավանը՝
քոլոր միջոցները³²⁷ գործի գնելով։ Րայց արդյունքի չհասնելով նրանց
մոտ է ուղարկում սմն Թոմարիքոս Եպիսկոպոսի ահարեկելո նրանց
դադարեցնել դիմադրությունը թողնել քաղաքն ու հեռանալ կղզուց
Բայց հենց որ Եպիսկոպոսը նրանց մոտ եղավ, նրան նահեցին Մու
ավիայի պահանջներին շքնդառաջեցին, որը տեսնելով որ Արադոսի
պաշարումից ոչինչ չլ ստացվո մ վեյադարձավ Դամասկոս քանզի
ձմեռը վրա էր հասել։

[A M 6141]

[Հոսմայեցիներ] Կոս
ասս կայսեր] 8 ըդ տարին

[Արարներ] առաջնորդ
Օթմանի] 4 ըդ տարին

[Կոստանդնուպոլսի Պ, վ
ղոս պատրիարքի] 9 ըդ
տարին

[Ալեքսանդրիայի Պետ
րոս պատրիարքի] 6 ըդ
տարին

Այդ տարին Մոսավիան մեծ պատրաստություն տեսած արշավեց
չնդգեմ Արադոսի³²⁸ և այն որոշ պայմաններով առավ։ Նրա բնակիչնե
րին նա իրավունք տվեց բնակվել ուր որ ցանկանան, իսկ քաղաքը կրակի
տվեց նրա պարիսպները հիմնահատակ կործանեց, կղզին անապատ
դարձրեց և այդ վիճակում է այն մինչև այսօր։

Նույն տարին Մարտինոս պապը Հոսմոմ միակամականների դեմ
ժողով գո մարտեց³²⁹

[A M 6142]

[Հոռմայեցիների Կոստ
տ ս կայսեր] 9 ըդ տարին

[Արաբների առաջնորդ
Օթմանի] 5 ըդ տարին

[Կոստանդնուպոլսի Պավ
ղոս պատրիարքի] 10 ըդ
տարին

[Ալեքսանդրիայի Պեարոս
պատրիարքի] 7 ըդ
տարին

Այդ տարին զորահրամանատար Բուսուրը³⁰ արաբներով արշավեց
մնդդեմ Իսավրիայի³¹, կոտորեց, շատերին գերեվարեց և հինգ հազար
դերիներով վերադարձավ Կոստաս կայսրը ոմն Պրոկոպիոսի հաշտու-
թյուն կնքելու համար Մուավիայի մոտ ուղարկեց: Երկու տարի ժամա-
նակով հաշտություն կնքվեց, որի համար Մուավիան Դամասկոսում պա-
անդ պահեց Թեոդորոսի որդի Գրիգորիոսին

[A M 6143]

[Հոռմայեցիների Կոստ
տաս կայսեր] 10 ըդ տարին

[Արաբների առաջնորդ
Օթմանի] 6-րդ տարին

[Կոստանդնուպոլսի Պավ
ղոս պատրիարքի] 11 ըդ
տարին

[Ալեքսանդրիայի Պեարոս
պատրիարքի] 8 ըդ
տարին

Այդ տարին կայսեր դեմ ապստամբություն բարձրացրեց հայոց
պատրիկ Պասադնաթեսը³², նա Մուավիայի հետ դաշինք կնքեց և իր
հարազատ որդուն պատանդ տվեց: Կայսրը, տեղեկանալով այդ մասին,
եկավ մինչև Կապադովկիայի Կեսարիան, բայց Հայաստանից հույսը
կտրած վերադարձավ:

[A M 6144]

Աշխարհի սրբաշագոր
ծության 6144 թ

Քրիստոսի մարգեղոթյան
644 թ

Հոռմայեցիների Կոստաս
կայսեր 27-ամյա թողա-
վորության 11 ըդ տարին

Արաբների առաջնորդ Օթ
մանի 10 ամյա լշխանո
թյան 7 ըդ տարին

Կոստանդնուպոլսի Պավ
ղոս պատրիարքի 12 ամյա
աթոռակալության 1² ըդ
տարին

Ալեքսանդրիայի Պեարոս
պատրիարքի 10-ամյա տ-
թոռակալության 9 ըդ տա
րին

ՔՆՈՓԱՆԵՍ ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՂ

Այդ տարին Հելիոպոլսում³³³ մեռավ Հերակլիոսի զարմիկ Գրիգորիոսը, որի զմբսված մարմինը բերվեց Կոստանդնուպոլիս: Նույն տարին երկնքից փոշի թափվեց և մարդկանց մեծ սարսափ պատեց

[A M 6145]

Կոստանդնուպոլսի Պետրոս պատրիարք³³⁴: Աթոռակալեց 12 տարի վախճանվեց Պավղոսը իսկ Պյուրոսը կրկին անգամ աթոռակալեց 4 ամիս և 23 օր

[Հռոմայեցիների Կոստանուպոլսի 12-րդ տարին]	Կոստանուպոլսի Պետրոս պատրիարքի 1 լև տարին	[Սրբաբների Օթմանի] 8-րդ տարին	25 1 1
---	---	-------------------------------	--------

[Կոստանուպոլսի Պետրոս պատրիարքի 1 լև տարին]	Կոստանուպոլսի Պետրոս պատրիարքի 10 տարին	[Ալեքսանդրիայի Պետրոս պատրիարքի 10 տարին]	10
---	---	---	----

Այ տարի: Սուլայիան գրավելով Հռոդոսը ղեկին տալակեյ Հռոդոսի կոլոսոսը³³⁵ կանգնեցումից 1360 տարի անց: Սյունը ղեկեց մի եղեսացի հրեա վաճառական և նրա պղինձը ինն հարյուր ուղտերի վրա բարձած տարավ: Նույն տարին արսբների զորավար Հաբիր³³⁶ արավեց Հայաստանի վրա: Հանդիպելով հռոմայեցիների զորավար Մավրիանոսին նրան հալածական արեց ինչև Կովկասյան լեռներու իսկ երկիրն ավարառեց

[A M 6146]

[Հռոմայեցիների Կոստանուպոլսի 13 լև տարին]	Կոստանուպոլսի Պետրոս պատրիարքի 1 լև տարին	[Սրբաբների Օթմանի] 9 լև տարին	[Կոստանդնուպոլսի Պետրոս պատրիարքի 1 լև տարին]	1 լև տարին
---	---	-------------------------------	---	------------

Այդ տարին Մուսավիան հրամայեց մեծ տորմիղ հանդերձել լանգլորոշել էր Կոստանդնուպոլսի լրա սալարկել: Նախապատրաստական ողջ աշխատանքը Փյունիկեի Տրիպոլիս քաղաքում էր կատարվում Տրիպոլսում ապրող քրիստոսասեր երկու եղբայրներ Բուկինատորի որդիները տեսնելով դա, աստվածային նախանձախնդրությամբ զրգված խուժեցին քաղաքի բանտի վրա որտեղ արգելափակված էին բազում հռոմայեցիներ, և ջարդելով դարբասները ալատեցին բանտարկյալներին, ապա հարձակվելով քաղաքի ամիրայի վրա, սպանեցին նրան ու նրա մարդկանց, և ողջ հանդերձանքը կրակի տալով, նավ նստան և Ռոմանիա³³⁷ նավարկեցին: Այդ դեպքը, սակայն շիանգնեցրեց նրանց նա

Ի սպաստրաստությունները Մուավիան անձամբ արշավեց Կապադով-
 վիայի Կեսարիայի վրա, իսկ Աբուլաթարին նշանակեց տորմիզի կս
 սուցման պետ Նա հասնելով Լյուկիայի Փյունիքս վայրը, որտեղ գրտ
 սրվում էր Կոստաս կայսրը հռոմեական նավատորմի ղուվ ծովամարտի
 Ի բռնվում: Նավամարտից առաջ կայսրը երազ է տեսնում թե ինքը թե
 լազոնիկեում է գտնվում: Զարթնելով, նա իր երազը մի երազահանի
 լսամեց, որն ասաց «Ո՛վ կայսր, երանի չքնեիր և շտեսնեիր այդ երա
 լը քանզի քո թեսազոնիկեում լինելը նշանակում է «Ուրիշին ընձևոիր
 լազթանակը» ասել է հաղթանակը քո թշնամու ձեռքն է անցնում»³³⁸
 Կայսրը նավամարտի և ոչ մի սպաստրաստություն չտեսած հռոմեական
 տորմիզը պատերազմի առաջնորդեց Մարտում հռոմայեցիները պարտ-
 վեցին ծովի ջրին միախառնվեց հռոմայեցիների արյունը Կայսրը իր
 լանդերձներն ուրիշին հազցրեց վերոհիշյալ Բուկինատորի որդին
 լատիելով կայսերական նավի մեջ և կայսեր փախոնելով, տեղափոխեց
 իր այլ նավ և հեղակարծորեն փրկեց նրան: Այդ ամենաարին կայսեր
 լովի վրա քաջաբար մարտնչելով, շատերին ջարդ տվեց և իր կյանքը
 լոհարեց կայսեր սիրույն: Թշնամիները շրջապատել էին նրան են-
 վադրելով, որ հենց նա է կայսրը: Շատերին խողխողելուց հետո թըշ-
 միները նրան եւ սպանում են կայսերական հանդերձները կրողի
 լա միասին: Կայսրն ահա փախուստի գիմելով փրկվեց բուրբին լը
 ուղով ևա նսվեց Կոստանդնուպոլիս

[A M 6147]

[Համայնեցիների ոս [Արաբների ա սնոր] [Կոստանդնուպոլսի Պետ
 աս կայսեր] 14 բլ ո բն [Յմանի] 10 բղ տ սրին [Կատրիարքի] 3 ող
 սարին

Այդ տարին էթրիբացիք³³⁹ սպանեցին արաբների տաջնորդ Օթմա
 ին Նա ամիրայացավ տասը տարի: Այդ առթիվ արաբների մեջ հու
 լումներ առաջացան անապատում ապրողները Ալիին Ալիի³⁴⁰ եղբորոր
 լուն էին ուզում, որ Մոհամմեդի փեսան էր իսկ Ասորիքում և Եգիպտո
 ւում ապրողները՝ Մուավիային Հաղթեց Մուավիան և իշխեց քսանչոր
 տարի:

[A M C148]

Արաբների տաջնորդ Մուավիա Իշխեց 24 տարի

[Հռոմայեցիների Կոս [Արաբների տաջնորդ [Կոստանդնուպոլսի Պետ
 աս կայսեր] 15 բղ ուրին Մուավիայի] 1 լն տարին [Կատրիարքի] 4 բղ
 սարին

Այդ տարին Մուավիան Ալիի դեմ արշավեց: Երանք երկուսն էլ հա
լարվեցին Բարբալիսոսի³⁴¹ միջև, Եփրատի մոտ դանվող Կեսարիո
նում³⁴²: Մուավիայի կողմնակիցներն ավելի հզոր լինելով, տիրացան
ջրին իսկ Ալիի կողմնակիցները ծարավից տառապելով, սկսեցին դա
սալիք լինել: Մուավիան որ չէր ուզում պատերազմել, հաղթանակ տա
րավ առանց ջանք գործադրելո

[A M 6149]

[Հոռմայեցիներ] Կոս [Արարների առաջնորդ Մուավիայի] 2 լդ տարին [Կոս ռան լուպուլի Պլո ս
տաս կայսեր] 16 ող տարին [ս պատրիարքի] 2 ող
տարին

Ար սալին կայսրն արշավեց Սկլավինիայի³⁴³ դեմ շատերին գերե
վարեց և հպատակեցրեց: Նույն տարին տեղի ունեցան և սուրբ Մաք
սիմոսի³⁴⁴ ու նրա աշակերտների հետ կապված դեպքերը: Երանք մար
տընչում էին հանուն ուղղափառության ընդդեմ միակամականների:
Կոստասը չկարողանալով նրանց թեքել դեպի իր շարափառությունը,
սրբի աջը և աստվածային իմաստությունամբ լի և բազմագետ լեզուն կժող
րեց, քանզի նա, Մաքսիմոսը, Անաստասիոս անունը կրող իր երկու
աշակերտներով նրա ամբարշտության դեմ շատ բան էին գրել: Այդ բա
նը նրանք շափածո էին գրել, ուսումնասեր մարդիկ այդ մասին գիտե՛ն

[A M 6150]

[Հոռմայեցիներ] Կո [Արարների սառնորդ Մուավիայի] 3 լդ տարին [Կոս սնդնուպուլի Պես
տաս կայսեր] 1 լ տարին [Րոս պատրիարքի] 6 լ է
տարին

Այդ տարի Մուավիայի առաջարկությամբ հոռմայեցիների և արաբ
ների միջև հաշտություն կնքվեց: Պատճառը արաբների մեջ բռնկված
ապստամբությունն էր Հաշտության պայմանագրի ամաճայն արաբ
ները հոռմայեցիներին վճարելու էին օրական հազար դահեկան, մեկ ձի
և մեկ ստրուկ³⁴⁵: Այդ նույն տարվա Դեսիոս ամսին³⁴⁶ ինդիկտիոնի երկ
րորդ տարին ուժեղ երկրաշարժ էլ եղավ և ավերածություններ Պաղես
տինում և Ասորիքում

Նույն տարին Հոռմի սրբազնագույն Մարտինոս պապը, որն արիա
բար մարտնչել էր հանուն ուղղափառության և խոստովանող դարձել,
սքսորվեց և լախճանվեց արևելքի շրջաններում

[A M 6151]

[Հոռոմայեցիների Կոստաս կայսեր] 18 թղ տարին [Արաբների առաջնորդ Մուավիայի] 4 թղ տարին [Կոստանդնուպոլսի Պետրոս պատրիարքի] 7 թղ տարին

Այդ տարին Կոստասը սպանեց իր հարազատ եղբայր Թեոդոսիոն։ Երբ արաբները Սապֆիում³⁴⁷ էին գտնվում, սպանվեց Պարսկաստանի [ամիրա] Ալին Այդալիսով Մուավիան դարձավ միահեծան թալուք, հաստատվեց Դամասկոսում որտեղ և կենտրոնացրեց դրամական գանձերը

[A M 6152]

[Հոռոմայեցիների Կոստաս կայսեր] 19 թղ տարին [Արաբների առաջնորդ Մուավիայի] 5 թղ տարին [Կոստանդնուպոլսի Պետրոս պատրիարքի] 8 թղ տարին

Այդ տարի արաբական մի հերձված երևան եկավ խարուրգիտ³⁴⁸ կոչվողների։ Մուավիան հաղթահարեց նրանց Պարսկաստանի [խարուրգիտներին] ստորացրեց իսկ Ասորիքի՝ բարձրացրեց։ Առաջիններին նա կոչեց իսամիտներ, մյուսներին՝ հերակիտներ իսամիտների ոռճիկը բարձրացրեց մինչև երկու հարյուր դահեկան իսկ հերակիտների ոռճիկն իջեցրեց մինչև լրեսուն դահեկան

[A M 6153]

[Հոռոմայեցիների Կոստաս կայսեր] 20-րդ տարին [Արաբների առաջնորդ Մուավիայի] 6 թղ տարին [Կոստանդնուպոլսի Պետրոս պատրիարքի] 9 թղ տարին

Այդ տարի կայսրը լքելով Կոստանդնուպոլիսը դնաց Սիկիլիայի Միրակուսա քաղաքը մտադիր լինելով արքունիքը Հոռոմ տեղափոխելու և [Կոստանդնուպոլիս] մաքր ուղարկեց իր կնոջ և երեք որդիներին՝ Կոստանդինը Հերակլիոսին և Տիբերիոսին բերելու բայց բյուզանդացիք Կողեցին նրանց

[A M 6154]

[Հոռոմայեցիների Կոստաս կայսեր] 21 թղ տարին [Արաբների առաջնորդ Մուավիայի] 7 թղ տարին [Կոստանդնուպոլսի Պետրոս պատրիարքի] 10 թղ տարին

Այդ տարի արաբները Ռոմանիայի վրա արշավեցին շատերին դի
րեվարեցին և բազում վայրեր ամայացրին

[A M 6155]

[Հռոմայեցիների Կոստ [Արաբների առաջնորդ [Կոստանդնուպոլսի Պետ
տաս կալսեր] 22 թդ տարին Մուսավիայի] 8 թդ տարին ըստ պատրիարքի] 1 թդ
տարին

Այդ տարի Սիկիլիայի բնակչության մի մասը գերեվարվեց և իր
ցանկութեամբ Դամասկոս հաստատվեց

[A M 6156]

[Հռոմայեցիների Կոստ [Արաբների առաջնորդ [Կոստանդնուպոլսի Պետ
տաս կալսեր] 23 թդ տարին Մուսավիայի] 9 թդ տարին ըստ պատրիարքի] 12-րդ
թիվ

Այդ տարի պահոց շփոթում եղավ Խալեզի թլի Աբդեռահմանը
արշավեց Ռոմանիայի վրա այնտեղ էլ ձմեռեց: Նա բազում շրջաններ
ավարտեց, Իսկ սկզբակետերը³⁴⁹ սրա կողմն անցնելով նրա հետ՝ հինգ
հազար հոգի, իջան Ասորիք և հաստատվեցին Ապամիայի շրջանի Սելև
կոբուլոս³⁵⁰ գյուղում:

[A M 6157]

Կատանդնուպոլսի Թովմաս պատրիարք³⁵ Աթոոս կալեց երկր
քի

[Հռոմայեցիների Կոստ [Արաբների առաջնորդ [Կոստանդնուպոլսի Թով
մաս կալսեր] 24-րդ տարին Մուսավիայի] 10 թդ տարին ըստ պատրիարքի] 1 թ
տարին

Այդ տարի Ռոմանիայի լրա սրշավեց Բուսուրը, վախճանվեց
Ապամիայի եպիսկոպոս Թոմարիքոսը հրո ճարակ պալճավ հմեսալի
Լպիսկոպոսը

[A M 6158]

[Հռոմայեցիների Կոստ [Արաբների առաջնորդ [Կոստանդնուպոլսի Թով
մաս կալսեր] 25 թդ տարին Մուսավիայի] 11 թդ տարին ըստ պատրիարքի] 2-րդ
տարին

Այդ տարին Բուսուրը դարձյալ Ռոմանիայի վրա արշավեց, ավա
րտեց Հեքսապոլսի³⁵² շրջանները իսկ Ֆաղալասն³⁵³ այնտեղ ձմեռեց

[A M 6159]

[Լուծալեցիներէ Կոստանտնուպոլսի թովմաս կայսեր] 26 թղտարին [Արաբների առաջնորդ Մուավիայ] 12 թղտարին [Կոստանդնուպոլսի թովմաս պատրիարքի] 3 թղտարին

Այդ տարի Արմենիականների զորավար Շապուհ Պարսկաժինը³⁵⁴ Կոստանտնուպոլսի կայսեր դեմ ապստամբութիւն բարձրացրեց, նա Մուավիայի մոտ Սերգիոս սարատելատին³⁵⁵ ուղարկեց, խոստանալով Ռոմանիան ենթարկել Մուավիային, եթե վերջինս դաշնակցի իրեն՝ ընդդեմ կայսեր: Կայսր որդի Կոստանդինը, իմանալով այդ մասին, Մուավիայի մոտ նվերներով Անդրեաս կուբիկուլարիսսին ուղարկեց որպէսզի նրան համոզի անցնել ապստամբի կողմը: Անդրեասը, գալով Գամասկոս, տեսավ, որ Սերգիոսը իրենից առաջ է տեղ հասել Մուավիան ձեռացնում էր թե իր ամակրանքը կայսեր կողմն է: Սերգիոսը Մուավիայի մոտ էր նստած երբ ներս մտավ Անդրեասը Սերգիոսը տեղից վեր կացավ Մուավիան սարսավեց Սերգիոսին, ասելով «Ինչո՞ւ վախեցար» Սերգիոսը պատասխանեց, թե սովորութիւնից զրգված այդպես արեց Մուավիան լիմելով Սնդրլասին, հարցրեց «Ի՞նչ ես ուզում»: Նա պատասխանեց Ուզում եմ որ դու օգնութիւն տաս ընդդեմ ապստամբի»: Նա ասաց «Ինձ համար երկուսդ էլ թշնամի եք շատ սովորին էլ կօգնեմ»: Անդրեասն ասաց «Վստահ եղի՛ր, ո՞վ ամիրա, որ քեզ համար ավելի լավ է իշ ստանալ բայց կայսրից, քան թե շատ՝ ապստամբից Բայց ինչպէս որ ճիշտ էս գտնում այդպես էլ վարվիր» Անդրեասն այդ ասելուց չէտա յոեց: Մուավիան ասաց «Այլ մասին կմտածեմ»: Նա հրամայեց Լրկուսին էլ դուրս գան: Մուավիան, Սերգիոսին առանձին կանչելով ասաց «Այլևս խոնարհվես Անդրեասի առաջ, քանդի վախենալու պատճառ չունես»: Հաջորդ օրը Սերգիոսը Անդրեասից առաջ գնաց և նստեց Լուավիայի մոտ: Երբ Անդրեասը ներս մտավ, նա նախորդ օրվա նման չկանգնեց: Անդրեասը վերից վար խոժոռ նայելով Սերգիոսին, հայհոյեց նրան ու սպառնաց «Քանի որդ եմ ես, քեզ ցույց կտամ իմ ով լինելը»: Սերգիոսն ասաց «Ես բո առաջ ոտքի չեմ կանգնի քանզի դու ոչ տղամարդ ես ոչ էլ կին³⁵⁶» Մուավին, երկուսին էլ լոեցնելով, ասաց Անդրեասին «Համաձայնվիր տալ այնքան, ինչքան Սերգիոսը»: «Իսկ սու ինչքա՞ն է տալիս», հարցրեց Անդրեասը: Մուավիան ասաց «Նաւարաբներին է տալիս պլտական հարկերը»: Անդրեասն ասաց «Ավա՛ղ քեզ Մուավիա, որ համաձայն ես մարմինը տալ սովերը ստանալու համար Ինչպէս ոգոմ էս այդպես էլ արա դաշնակցի Սերգիոսի

հետ: Ես այդ բանը չեմ անի: Թեև քեզ ենք դիմել, բայց ապավինում եմ ք
աստծո ն ով քեզնից հզոր լինելով, կպաշտպանի հոռմայեցիներին, նրա
պրա ենք մենք մեր հույսերը դնում»: Ապա «Ողջ լեր» ասելով, դուրս
եկավ Դամասկոսից և գնաց դեպի Մելիտենե, քանզի ապստամբը այդ
տեղերում էր գտնվում, որտեղ որ Սերգիոսն էլ պետք է գնար: Հասնելով
Արաբիսոս³⁵⁷, նա հանդիպեց կլեյսուրի պահապանին նա ապստամբին
չէր միացել: Նրան նա կարգադրեց ուշադիր լինել, ձերբակալել վերա
դարձող Սերգիոսին և իր մոտ բերել, իսկ ինքը գնաց Ամնեսիա, սպասե
լով ստանալ Սերգիոսին: Կատարվածի մասին նա տեղյակ պահեց կայ
սեր: Սերգիոսը Մուավիայի հետ իր ուզած ձևով դաշինք կնքելով նրա
նից Շապուհին դաշնակից օգնական բարբարոսական զորք ստացավ
Ֆաղալասի գլխավորությամբ: Սերգիոսը Ֆաղալասից առաջ էր գնում և
ուրախությամբ շտապում դեպի Շապուհը, բայց տեղ չհասած ընկավ
կլեյսուրներում Անդրեասի լարած որոգայթը: Նրան շղթայակապ Անդրեա
ի մոտ բերեցին: Սերգիոսը, տեսնելով Անդրեասին ընկավ նրա ոտքերը և
գթություն աղերսեց: Սնդրեասն ասաց նրան «Մուավիայի ներկայությամբ
իր ամոթույթով պարծեցող և ինձ ձվատ անվանող Սերգիոսը դու ՚ն՝ ս: Ի
սուհեան քո ամոթույթը քեզ ոչ մի օգուտ չի տալու, այլ քո մահվան սպաս
ձառ է դառնալու»: Այդ ասելով, նա հրաման տվեց նրա ամոթույթը
կտրել, իսկ նրան՝ փայտից կախել Կոստանդինը իմանալով Ֆաղալասի՝
Շապուհին օգնության գնալու մասին, Շապուհը դեմ նիկեփոս պատրիկի
գլխավորությամբ հոռմեական զորք ուղարկեց: Շապուհն Անդրիանու
պոլսում էր գտնվում: Իմանալով, որ նիկեփոսն իր դեմ է գալիս, նա
պատելազմի պատրաստություն տեսավ: Թրեբից մի օր ըստ իր սով
րության նա ձի հեծած, քաղաքից դուրս էր գալիս: Երբ մոտեցավ քա
ղաքի դարբասին, նա ձիուն մտրակեց: Չին սանձակոտոր էղավ Շա
պուհի գլուխը հարեց դարբասին և նրան շարաշար սպանեց: Աստված
ահա աւսայես հաղթանակը կայսեր շնորհեց: Ֆաղալասը հասնելով
Հերսապոլիս և կատարվածի մասին իմանալով ապշահար եղավ: Նա
Մուավիային մարդ ուղարկեց օգնություն խնդրելով, քանզի հոռմայե
ցիները մեջ արդեն համերաշխություն էր տիրում: Մուավիան իր որդուն
Յզիդին³⁵⁸, ուղարկեց, տալով մեծաբանակ բարբարոսական զորք: Եր
կուսն էլ հասան Քաղկեդոն և շատերին գերեվարեցին: Նրանք գրավեցին
նաև Փոյուպիայի Ամորիոնը և հինգ հազարանոց կայսզոր թողնելով այն
տեղ, Ասորիք վերադարձան: Երբ վրա հասավ ձմեռը, կայսրը նույն
Անդրեաս կուբիկուլարիոսին [Ամորիոն] է ուղարկում: Առատ ձյունից և
գիշերային ժամանակից օգտվելով Անդրեասը աստիճաններով բարձ

լ ացավ պարսպի վրա մտավ Ամորիոն և բոլոր հինգ հազար արաբներին լիխավին կոտորեց: Նրանցից մեկ հոգի անգամ չփրկվեց: Նույն ձմռան Լսմանակ, հորդառատ անձրևների հետևանքով Եղևսիան հեղեղվեց և ստորը կորան: Երկնքս մ նշան էլ երևաց:

[A M 6160]

Կ ստանդի ո պոլսի Հովհաննես պատրիարք³⁵⁹: Սթոռակալեց վեց ս րի:

[Աշխարհի արարչագործ
Եսթրան] 6160 թ.

[Քրիստոսի մարդկո
թ ան] 660 թ

[Հոսմայեցիներ] Կ ս [Արարների ս ո ջնորդ [Կոստանդնուպոլսի Հով
սոս կսյսեր] 27-րդ ոտրին Սուսվիայի] 13 րդ տարին հաննես Եսթրարքի] 1 լն
տ սրին

Այդ ս արր Սիկրլիայի Սիրակոսա քաղաքի Պափնե կոչվող բաղա-
խրում սպանվեց Կոստաս կայսրը: Պատճառը հետևյալն էր: Կայսեր
եղբայր Թեոդոսիոսի սպանության սրասճառով³⁶⁰ բյուզանդացիներն ա-
ռեցին [Կոստասին] առավել ևս այն բանի համար որ նա ծաղր ու ծա-
ուակի ենթարկելով Կոստանդնուպոլիս բերեց Հոսմի սրբազնագույն
Մարտիրոս պապին և արքորեց Խերսոնի շրջանները որ իմաստնագույն
Մաքսիմոս խոստովանողի լեզուն ու ձեռքը կտրեց, բազում ուղղափառ
ների խոշտանգեց նրանց ունեցվածքը բռնագրավեց ու արքորեց, բան-
ի սրանք հավանություն չլին սալիս իր հերձվածին, որ Մաքսիմոս
խոստովանողի Անաստասիոս անունը կրող երկու աշակերտներին ար-
տրեց ու խոշտանգեց Ահա այդ բոլորի պատճառով ամենքը սաստիկ
ատեցին նրան և նա վախեցած ուզեց իր արքունիքը Հո մ տեղափոխել
Բազուհուն և երևք որդիներին Կոստանդնուպոլսից դուր: բերել: Բայց
յրան արգելք կանգնեցին Անդրեաս կուբիկուլարիոսը և Կոլսնիայի Թեո-
յորոս [պատրիկը]: [Կոստասը] Սիկիլիայում մնաց վեց տարի և երբ
դնաց վերոհիշյալ բաղանիքը սրա հետ ներս մտավ և ոմն Անդրեաս
Տրուիլոսի որդին նրա սպասավորը Երբ Կոստաս սկսեց օձառվել,
Անդրեասը վերցրեց դուլը, խփեց կայսեր գլխին և խսկույն փախավ³⁶¹:
Իրսում գտնվողները, տեսնելով որ կայսրը ուշանում է բաղանիքից
յորս գալ, ներս շտապեցին և կայսեր գտան մեռած: Նրան հողին հանձ-
նելով ոմն հայի՝ Մծեծին³⁶², բռնի կայսր հռչակեցին նա շատ փա-
ռավոր ո գլեցիկ տղամարդ³⁶³ էր: Կոստանդինը, լսելով իր հոր սպա-
ն թյան մասին մի ծ տորմիղով Սիկիլիա է հասնում, ձերբակալում Մը

ժեժին ա ի հ իլ սպանողների հետ մահ սպատժի ենթարկում Արև մուտքում կարգ ու կանոն հաստատելով, նա շտապեց Կոստանդնուպոլիս: Նա հոռմայեցիների վրա թագավորեց իր եղբայրների Տիբերիոսի և Հերակլիոսի հետ:

[A M 6161]

Հոռմայեցիների կայսր Կոստանդին թագալորեց 17 տարի

[Հոռմայեցիների տանդին կայսեր] ³⁶⁴	Կոս	[Արարների ատաշնորդ և վիսյ]	14 թղ տարին	[Կոստանդնուպոլիսի չոփ աննես պատրիարքի]	2 թղ տարին
--	-----	----------------------------	-------------	--	------------

Այդ տարի եղբայրների հետ թագավորեց Կոստանդինը: Սարակի նուներն արշավեցին Աֆրիկա և ինչպես սրատմում են ուխտուն լազար հոգի քերեվարեցին Անատոլիկոն բանակաթեմի [Պինդոններն] և կան իրիսուպոլիս³⁶⁵ ասելով, թե «Մենք երրորդությանն են հավատում հետևարար պետք է երեքին էլ թագադրենք»: Կոստանդինը շփոթեց քանզի միայն ինքն էր թագադրված իսկ նրա եղբայրները ու մի պատիվ չունեին: Նա Կոլոնիայի Թևոդորոս պատրիկին ուղարկեց որ դոմնելով նրանց նախաձեռնությունը հանգստացրեց, սպա գլխավորների՝ առնելով քաղաք բերեց, [իբրև թե] սենատի հետ խորհրդակցելու և չանկությունը կատարելու համար: Կայսրը նրանց իսկույն դիմացի ափին գտնվող Սիկեսում³⁶⁶ կախաղան բարձրացրեց: [Զինվորներն] այդ բանին տկանատես եղած ամոթահար ու ցավագին տև վերագարձան: Իսկ կատարն իր եղբայրների թիերը կտրեց:

[A M 6162]

Աշխարհի	թ ըս դոր	Քրիստոսի	մալ լեղ
Նոթյան 616 ^o թ		լուան 652 թ	

Հոռմայեցիների տանդին կայսեր	Կոս	Արարների	ատաշնոր	ոստանդնու լու ի	2 վ
17 ամյս	Մուսավիսյի	24-ամյս	12	աննես պատրիարքի	6
թագավորության	թղ տ	իանության	15 լղ	ոալին	ամյս
17					ամսոակալության
					3 թղ տարին

Այդ տարի սաստիկ ձմեռ արեց մարդիկ և անասո նեկըը շատ սոժեցին: Ֆաղալաօը Կյուղիկոսում³⁶⁷ ձմեռեց:

[A M 6163]

[Հոռմայեցիները Կոստանդնուպոլսի Հովանդին կայսեր] 3 թղ [Արարների առաջնորդ Մուսվիսյի] 16 թղ տարին [Կոստանդնուպոլսի Հովանդին պատրիարքի] 4 թղ տարին

Այդ տարի Քոստանդնուպոլսի³⁶⁸ արշավեց նա շատերին գերեզմանավորված վերսրձավ

[A M 6164]

[Հոռմայեցիները Կոստանդնուպոլսի Հովանդին կայսեր] 4 թղ [Արարների առաջնորդ Մուսվիսյի] 17 թղ տարին [Կոստանդնուպոլսի Հովանդին պատրիարքի] 5 թղ տարին

Այդ տարի, մարտ (Պյունտոս) սմսին Լրկնքո Ն Իրիս Էրեւոց բոլոր մահկանացուներին սարսուփ պատեց ընդունաւորաւմ էին թե աշխարհի վերջն է եկել:

Այդ տարի քրիստոսուրացները³⁶⁹ մեծ տորմիդ պատրիարքին և Վիլիկիայի ափերում նավելով ձմեռեցին՝ Արդեւայի յրդի Մոհամմեդը ընդունիւրում իսկ Կայսուր³⁷⁰ Կիլիկիայում և Լյուկիայում: Եզիպտոսում մահ տարածամ եղավ [Ամրրապետը] նրանց³⁷¹ օգնութեան ուտարկեց մի այլ տորմիդ՝ շատ գործունյա և քաջ պատրիարքի մոտ համարվող Խալե³⁷² ամիրայի ալիալորութեամբ: Վերոհիշյալ Կոստանդնուպոլսի անալոյ աստվածամարտերի՝ դեպի Կոստանդնուպոլսի շարժելու մասին, հրակիր կաթսաներով մեծ դիերներ³⁷³ պատրաստեց, ինչպէս և Կիֆոնակիր³⁷⁴ դրոմոններ, հրամայելով խարիսի զցել Պրոկլիանեսիոնի Կեսարիոսի նավահանգստում

[A M 6165]

[Հոռմայեցիները Կոստանդնուպոլսի Հովանդին կայսեր] 5 թղ [Արարների առաջնորդ Մուսվիսյի] 18 թղ տարին [Կոստանդնուպոլսի Հովանդին պատրիարքի] 6 թղ տարին

Այդ տարին աստվածամարտերի վերոհիշյալ տորմիդը, նավելով Կոստանդնուպոլսի ափերին խարիսի զցեց սկսած Հեթոմոնի արեւմտյան ճանրից, այսինքն Մագնավրա կոչվողից մինչև արեւելյան Կյուկլոսիոն³⁷⁵ կոչվող թերակղզին Ամեն օր, առավոտից մինչև երեկո, Ոսկերտան պատնեշից մինչև Կյուկլոսիոն նրանք բախվում էին միմյանց: Եվ այդպես ապրիլ ամսից մինչև սեպտեմբեր, որից հետո [սարակինոսները] նահանջեցին եկան Կյուկլոս և գրավելով այն ձմեռեցին արև

տեղ Գարնանը նրանք դարձյալ քրիստոնյաների գեմ ծովում պատե-
րազմեցին: Այդ բանը տեկց յոթ տարի: [Սարակինոսները] ասածո և
աստվածամոր [քրիստոնյաներին] ցուցաբերած օգնությունից խայտա-
ռակ պարտութուն կրելով, բազում մարտիկներ կորցնելով և հսկայա-
կան քանակությամբ վիրավորներ ունենալով տխուր տրտում վերա-
դարձան: Ճամփա ընկած աստվածասույզ տորմիդն էլ Սյուլլայոնի³⁷⁶
կողմերում սաստիկ բքի ու փոթորկալի քամու հանդիպելով, ջարդու-
փշուր եղավ և ամբողջությամբ ոչնչացավ: Այֆի որդի Սուֆիանը, երկ-
րորդ եղբայրը հոռմեական զորահրամանատարներ Ֆլորոսին Պետրո-
նասին և Կիպրիանոսին մարտ տվեց: Երեսուն հազար սրաք սպանվեց:
Հենց այդ ժամանակ Ասորիքի Հիերապոլիս քաղաքից սերող ճարտարա-
պետ Կալլինիկոսը, անցնելով հոռմայեցիների կողմը, ծովային կրակ
պատրաստեց, որով արաբների նավերը անձնակազմի հե՛) հանդերձ
հրո ճարակ արեց: Այդպիսով ահա հոռմայեցիները հաղթանակած վե-
րադարձան միաժամանակ հայտնաբերած եղան ծովային կրակը³⁷⁷

[A M. 6166]

Կոստանդնուպոլսի Կոստանդին պատրիարք⁷⁸ Աթոռակալեց երկու
տարի

[Հոռմայեցիների անդին կայսեր]	Կոս տ 19	[Արաբների Մուսավիալի]	ս շնորդ 19-րդ տարին	[Կոստանդին պատրիարքի]	Կոս տանդին պատրիարքի]
ս 1-ին				1-ին տարին	

Այդ տարի Ֆադայասն ո Կալսի որդի Արդելլան Կրետեում ձմե
ռեցին

[A M 6167]

[Հոռմայեցիների անդին կայսեր]	Կոս տ 7-րդ	[Արաբների Մուսավիալի]	սոսանորդ 20-րդ տարին	[Կոստանդին պատրիարքի]	Կոս տանդին պատրիարքի]
ս 1-ին				2-րդ տարին	

Այդ տարի շաբաթ օր Էրկնքո մ նշան էրևայ

[A M 6168]

Կոստանդնուպոլսի Թեոդորոս պատրիարք⁷⁹ Աթոռակալեց երկու
տարի

[Հոռմայեցիների անդին կայսեր]	Կո տ 8-րդ	[Արաբների Սավիալի]	ս շն ու ի 21-րդ տարին	[Կոստանդին պատրիարքի]	Թեո դորոս պատրիարքի]
ս 1-ին				1-ին տարին	

Այդ տարի Ասորիքում և Միջագետքում մորեխի մեծ ներխուժում է լավ:

[A M 6169]

Աշխարհի արարչագործ
ժամյան 6169 թ

Քրիստոսի մարգեղոթյան
669 թ

Հոռուսացիների սանդիկի կայսեր 17 սմյա նազավորություն 9 բղ տա-	Կոստանդնուպոլսի թեո դորոս պատրիարքի 2 սմ յա անտակալություն 2 բղ տարին	Արաբների սուլթանի Սուլթանի 24 սմյա իշ խանություն 22 բղ տարին	Սուլթանի 24 սմյա իշ խանություն 22 բղ տարին
--	--	--	---

Այդ տարի մարդայիտները³⁸⁰ մոտ քաղաքները կիրանյան և տիրեցյուն Սև լեռից սկսած մինչև սուրբ քաղաքը: Նրանք գրավեցին կիրանյանի բարձունքները Բաղում ստրուկներ գերիներ և տեղաբնիկներ նշանց մատ ապաստան փնտրեցին: Կարճ ժամանակվա ընթացքում նրանց թիվը բազում հազարների հասավ: Մուավիան և նրա խորհրդականները եմանալով այդ մասին շատ Երկյուղեցին Էնթադրելով որ հոռուսացի Երի թագավորությունն աստված է պահում: Եւ Կոստանդին կայսեր Եւսո դեսպաններ ուղարկեց խաղալություն սղերսելով իրաստանալով կայսեր վճարել տարեկան պախտ կայսրն ընդունեց դեսպաններին, լսեց նրանց դիմումը և նրանց հետ Եսորիք ուղարկեց Հովհաննէս աշատ լիին, մականունը Պիցիգավղի որպէս պետության հին ընտանիքից Երոտ³⁸¹, շատ փորձառու ու խոհեմ մի մարդու արքայների հետ գարծի մացությամբ բանակեցելու և հաշտություն կնքելու համար: Երբ նա Ասորիք ժամանեց, Մուավիան ամիրաների և կորասեններ³⁸² մեծ շքս խում տով նրան փառավոր ընդունելություն ցուցաբերեց: Խաղաղության շոքը նրանք երկար բանակեցեցին և երկու կողմերն էլ համաձայնեցին, Եր- յումով հաստատված հաշտության պայմանագիր կնքել որի համաձայն թագարացիք հոռուսական պետությունը կվճարեն տարեկան երեք անգար լահեկան պախտ [կտան] հիսուն ուղմադերի և հիսուն ազնվացեղ ձի Այսպիսով հոռուսացիների և արաբների միջև էրեսուն տարի ժամանա- տով կայուն խաղաղություն կնքվեց Պայմանագրի բնագրերը երկու կողմից էլ երդումներով հաստատվելուց և փոխանակվելուց հետո բազ միցս հիշատակված բարեհամբավ այրը³⁸³ բյուր նվերներով կայսեր մոտ վերադարձավ: Երբ այդ մասին տեղեկացան արևմտականները՝ ավար- ների խաբանն ու ավելի հեռուն բնակվող ռեքսերը³⁸⁴, էքսարքոսները³⁸⁵ և կաստալիդները³⁸⁶ նաև արևմուտքի ժողովուրդների գլխավորները, նը վերներով դեսպաններ ուղարկեցին կայսեր և խնդրեցին սեր և խաղա

ղություն հաստատել Կայսրը նրանց խնդրանքին ընդառաջ գնաց և հաստատեց Տիրոջ խաղաղությունը Եվ արևելքում և արևմուտքում Ինժ անդորր տիրեց:

[A M 6170]

Կոստանդնուպոլսի Գեորգ պարիարք³⁸⁷ Աթ ոսկալեց լեց ոարի:

[Աշխարհի արսւշ գո ծության] 6170 թ	[Քրիստոսի թւ ն] 670 թ	Եսրդեղո	[Հոռոմ յեցինների անդին կայսեր] 10 րդ սրին	Կոս
--------------------------------------	--------------------------	---------	---	-----

[Արարների Մուսալիսի] 23-րդ ս րին	[Կոստանդնուպոլսի Էւորդ յատրիարքի] 1 ին ո րին
-------------------------------------	---

Այդ ոարի Միջագետքում ուժեղ երկրաշարժ եղավ միվեց Բատա-
լի³⁸⁸, նաև Եդեսիայի եկեղեցու զմբեթը Մուսալիան վերականգնեց այն՝
բրիստոնյանների ջանքերով:)

[A M 6171]

[Հոռոմայեցիների աանդին կայսեր] 11 րդ	[Արարների Մուսալիսի] 4 լ լ տարն	[Լուս անդնուպ լս] Գեորգ յատրիարքի] 2 րդ տարին ս րին
---	------------------------------------	---

Այդ տարվա Արսեմիսիոս³⁸⁹ ամսի 6 ին ինգիկտիոնի 1 ին տարին
լախճանվեց Մուսալիան՝ սարակինոսների առաջին խորհրդականը³⁹⁰: Նա
գործավար եղավ 20 իսկ ամիրայացալ՝ 24 տարի: Իշխեց նրա որդի Եզի-
լ³⁹¹:

Այդ տարի բուլղարների ցեղը մոտք գործեց Թրակիա³⁹² Հարկավոր
է խոսել Ուննոգունդուր բուլղարների և Կոտրագ³⁹³ [բուլղարների] մա-
սին: Եվքսինյան Պոնտոսի հյուսիսային հեռաստաններում կա Մեոտիս
կոչվող լիճը³⁹⁴ որի մեջ է թափվում Օկիանոսից ւարմատների երկրով
հոսող խոշորագույն Ատել անունով գետը³⁹⁵ Այդ գետի մեջ է թափվում
Տանայիս գետը³⁹⁶, որը սկիզբ է առնում Կովկասյան լեռներում դտնը
վող Իբերական դռներից: Տանայիսի ու Ատելի խառնվելուց հետո (նա-
խապես հիշատակված Մեոտիս լճից վերև Ատելը երկուսի է բաժան-
վում) առաջանում է Կուֆիս գետը³⁹⁷ որը թափվում է Պոնտական ծո-
վի վերջում Նեկրուպելի մոտ³⁹⁸, «Խոյի մուսթ» կոչվող թերակղզում³⁹⁹,
Վերոհիշյալ լճից գետանման ծովն է: Գետը Բոսպորի⁴⁰⁰ և կիմմերնի-
րի միջով հոսում և թափվում է Եվքսինյան Պոնտոս: Այդ գետում որսում
էս մուրեքուլի կոչվող և իրս նմա՝ այլ [ձկներ] խնդրո առարկա լճի

ւրեւելյան կողմերում լեպի Ֆանագուրիս և աչգտեղ բնակվող հրեա
 ւերի շրջանում 100 բաղնաթիվ ցեղեր են ապրում: Այդ լճից դեպի Կու-
 ֆիս կոչվող գետը, (ուր որսում են բուլղարական փայլուն ձուկը), հին
 Մեծ Բուլղարիան է այնտեղ են բնակվում նաև կոտորագ կոչվողները
 րոնք ևս սրանց ցեղակից են Արևմտ տքո մ [վախճանված] Կոս-
 սանդնի օրոք, վերոհիշյալ Բուլղարիայի և կոտորագների տե՛ր Կոտոր-
 սը⁴⁰¹ մեռավ հինգ որդի թողնելով որոնց և ավանդեց իրարից երբեք
 բաժանվել, որպեսզի բոլորի վրա իրենք տիրեն և ուրիշ ցեղի հպատակ
 լանան: Բայց նրա վախճանվելուց փոքր ակց նրա հինգ որդիները
 բաժանվեցին և հեռացան իրարից՝ յուրաքանչյուրն իրեն հպատակ ժո-
 յովորդի հետ Անդրանիկ որդին՝ անունը Էսաբայան⁴⁰² հարգելով հոր
 լատգամը, մնաց իր նախնյաց երկրո մ մինչև օրս: Նրա երկրորդ էղ-
 լայրը անունը Կոտորագոս անցնելով Տանաիս դետը ավաղ եղբոր
 լիմաց բնակվեց: Չորրորդ և հինգերորդ եղբայրները, անցնելով Իստ-
 լուս այն է՝ Դանուբ գետը, մեկը գնաց Ավարիայի Պանոնիա հյուսիս
 լից ավարների խաբանին և իր ամբողջ զորքով մնաց այնտեղ իսկ
 մյուսը հասնելով Ռավեննայի մոտ գտնվող Պենտապոլիսը, հպատակ
 լից քրիստոնյա թագավորության: Վերջուպես երրորդ եղբայրը անո-
 լ Ասպարուխ⁴⁰³ անցնելով Դանուբից հյուսիս գտնվող Իանապրիս և
 Իանաստրիս գետերը⁴⁰⁴ հասավ Օգլոս գետը⁴⁰⁵ և բնակվեց այս [դե-
 րի] ու [Դանուբի] միջև ընկած տարածության վրա գտնվելով ո-
 ղված տարածքը և՛ մեկ և՛ մյուս կողմից ղժվարամատչալի է և ապա-
 ով Առջևից նա ճահճային է իսկ մյուս կողմերից նրան պատասպարում
 լին գետերը Այս հանգամանքը թշնամիներից մեծ ապահովություն
 նձեռեց տրոշումից բավականին թուլաղած այդ դեղին Այս ժողո-
 տորդն ա՛ա երբ հինգ մասի էր տրոհված ու մանրացած Բերդի-
 լիայի⁴⁰⁶ հեռավոր խորքերից, նախկին Սարմատիայից ասպարեղ
 էկ սվ խազարների մեծ ցեղը և տիրեց բովանդակ հեռատանի վրա ընդ-
 ուպ մինչև Պոնտական ծովը Նա իրեն հպատակեցրեց ավագ եղբայր
 լ տքայանին Առաջին Բուլղարիայի իշխանին է մինչև օրս նրանից
 լրկեր է դանձուս Կոստանդին կայսրը տեղեկանալով, լր մի ինչ որ
 լ դատտ ու անմարտը ցեղ հանկարծակի Դանուբից այն կողմ, մինչև
 թղլոս բնակություն է հաստատել և ոտնասակ է անում ու ավարառում
 լերձդանուբյան տարածությունները (խոսքը այժմ նրանց տիրած երկ-
 լ մասին է որն այն ժամասակ գտնվում էր քրիստոնյաների ձեռքում)
 լ ու գալարացավ: Եւ հրամայեց բանակաթեմային բոլոր [զորքի ինն]
 լնդի էլ Թրակիա ևա լատորմիզ սյուտրաստելով նս ցամաքով ո ծո-

վով շարժվեց նրանց վրա փրձելով ո ժով լոնդի նրանց Նա հետևակը դուրս բերեց Օղլոս և Դանուբ գետերի միջև բնկած մայր ցամաքը, իսկ նավերին հրամայեց խարխիսի գցել մերձակա ափերին: Բուլղարները, տեսնելով այս հսկայական մեծաթիվ զորքը հուսաբեկ լինելով փախան ու ապաստանեցին վերոհիշյալ ամրության մեջ: Երանք երեք շորս օր շհամարձակվեցին այդ ամրությունից դուրս գալ: Հռոմայեցիները տեղի ճահիճների պատճառով մարտ շտվեցին իսկ սլիզ ցեղն այդ բանը թուլության նշան համարելով գոտեպնդվեց Կայսրն այդ միջոցին ծանր հողատապ ունեցա՛լ և ստիպված հինդ ղրոմոններով և իր մերձավորն՝ րով Մեսեմբրի⁴⁰⁷ վերագարձավ ուր սովոր սբար լոգանքներ էր ընդունում: Եա զորավարներին ու զորքին թողեց կարգադրելով ընդհարվ՛լ նրանց հետ դուրս բաշել ամրությունից և կովի բոնվել, եթե ամրությունից դուրս դան Հակառակ դեպքում պաշառ՛լ նրանց Սակայն հեծելազորայինները ենթադրելով որ կայսրը փախել է խոճապահար իրենք էլ փախուստի դիմեցին, թեև նրանց ոչ ոք չէր հալածում Բուլթարները, տեսնելով դա, հետապնդեցին նրանց մեծ մասին սրնխող խող արևցին շառերին խոցահարեցին բշեցին մինչև Դանուբ գետը որն անցնելով ասան Վաոն⁴⁰⁸ կոչվող [վայրը]՝ Օղլուսոսի⁴⁰⁹ մոտ գտնվող երկրամասը: Տլ սնելով վայրի ծալրաստիճան պատսպարվածությունը (թիկունքից այն Դանուբ գետով էր պաշտպանված, առջևից ու կողքից՝ կլեյսուրներով և սոնտական ծովով) տիրեցին մերձակա սլավոնական ցեղերի այսպես կոչված յոթ տոհմերի⁴¹⁰ վրա Սևերներին⁴ բնակեցրին Բերեգս բ⁴՝ կոչվող կլեյսուրից սկսած մինչև դևպի արևելք ընկած շրջանները, իսկ դեպի հարավ արևմուտք ձգվող շրջաններում մինչև Ավարիա⁴¹³ մնացած յոթ հարկատո ցեղերին: Ժամանակի ընթացքում նրանք բազմացան և լկտիանալով սկսեցին հոռմեական պետությանը պատկանող ամրոցների և վայրերի վրա հարձակումներ գործել և մարդկանց գերեվարել: Կայսրը ստիպված նրանց հետ հաշտություն կնքեց համաձայնվեց ոարեկան պախտ լճարել՝ համոթ հռոմայեցիների: Դա կատարվեց մեր բազում մեղքերի պատճառով Հիրավի ապշեցուցիչ էր մոտ ու հեռու ժողովուրդների համար այն, որ և՛ տրեկերո մ, և արևմուտքում, և հյուսիսում և հարավում բոլորին իրեն հպատակեցնողը, նորելուկ ու պիղծ մի ցեղից պարսավեց: Սակայն կարծելով, որ դա քրիստոնյաների համար աստծո նախախնամությամբ տեղի ունեցավ, ավետարանի խոսքերը լսելով խաղաղություն հաստատեց: Նա մինչև իր վախճանը ոչ ոքի դեմ պատերազմ չմղեց, հիմնական ուշադրությունը բեռնելով իր ն սխապուպ շերակլիոս կայսեր և Կոստանդնուպոլսի

Խոսին անարժանորեն նստած շարափառ Սերգիոսի և Պյուրոսի՝ մեր Նիրոշ աստծո և Փրկիչ Հիսոս Քրիստոսի մեկ կամք և մեկ ներգործութիւնն դավանողների օրոք բաժան բաժան հղած աստծո սուրբ եկեղև լինելը միացնելուն Ամենաբրիստոնյա կայսրը շանալով խորտակել յոսնց շարափառութիւնը Կոստանդնուպոլսում 289 հպիսկոպոսաների ժողով գումարեց¹⁴ որտեղ նախկին հինգ սուրբ և տիեզերական ժողովների որոշումները հաստատեց: Այդ նույն վեցերորդ սուրբ ամենահամարիտ տիեզերական ժողովում որը գլխավորում էին ինքը՝ ամենապարկաշուր Կոստանդին կայսրը և բարեպաշտ հոգևոր պետերը, հաստատվեց հրկո կամքի և ներգործութիւն թյան Կասին բարեպաշտ դավանանքը:

[A. M. 6172]

Արարների սուաջնորդ Եղիշ Իշխեց 3 տարի

[Աշխարհի ար ըսգորթիւն] 6172 թ	[Քրիստոս] մ լ լեղ թ սն] 672 թ	[Հոռմայեցիներ] Կոստանդին կայսեր] 12-րդ ս սրլն
-------------------------------	-------------------------------	---

[Արարներ] ս սաճնոր	[Կոստանդնուպոլս] Գեորգ պատրիարք] 3-րդ տալլն
Ե լ լեղի] 1 լն տ ը լ լ	

Այդ տարի բարեպաշտ Կոստանդին կայսեր որոշմամբ Կոստանդնուպոլսում գումարվեց 289 հպիսկոպոսաների և հայրերի սորբ և տիեզերական վեցերորդ ժողովը

[A. M. 6173]

Աշխար] սրարշազո	Քրիստո] մարդեղո թյան
ժո թյան 6173 թ	673 թ

Հոռմայեցիների Կոստանդին կայսեր 17-ամյա թալլորութիւն 13 ըգ տարին	Արարներ] ս սաճնոր Ե լ լեղի 3-ամյա թյան 2 ըգ ս ըին	Կոստանդնուպոլսի Գեորգ պատրիարքի 6-ամյա տալլորութիւն 4 ըգ տ լ լն
---	---	---

Այդ տարի Կոստանդինը իշխանութիւնից Եռացրեց իր հղբայրներ Երակիոսին և Տիբերիոսին և իր որդի Հոստինիանոսի հետ միահեղան թագավորեց

[A. M. 6174]

[Հոռմայեցիներ] ս Կոստանդին կայսեր] 14 լգ ըին	[Արարներ] ս սաճնոր Ե լ լեղի] 3 ըգ տ սրլն	[Կոստանդնուպոլսի Գեորգ պատրիարք] 5-րդ ս սրլն
--	--	--

Այդ տարի Պարսկաստանի վրա բռնատիրեց խաբերա Մուխտարը⁴⁵ նա իրեն մարգարո էր անվանում Արաբների մեջ չո գո մներ առաջացան:

[A M 6175]

Արաբների և աշնորդ Մրվան⁴¹⁶, Իշխեց մեկ տարի

[Հոռմայեցիների Կոս [Արաբների առաջնոր [Կոստանդնուպոլիսի Գեորգ
և սնդին կայսեր] 16 դ Մրվանի] 1-ին տարին դատրիսբոլ] 6 բո ոսրին
և ալին

Այդ տարի վախճանվեց Նզիրը էթրիբի սրաբները իրար անցան ոտքի ելան և իրենց առաջնորդ ընտրեցին Զուբերի ոռդի ոմն Սբզալայի⁴¹⁷, Փյունիկեի և Պաղեստինի [արաբները] հավաքվելով գալիս եկ Ռամասկոս՝ մինչև Գաբիթա Պաղեստինի ամիրա Հասանի⁴¹⁸ մոտ: Նրանք աջակցություն ցուցաբերեցին Մրվանին և նրան առաջնորդ կարգեցին նա ամիրայացավ 9 ամիս նրա վախճանվելո ց հետո իշխալուսթյունն ժսբանդեց նրա որդի Աբդալմեխիբը⁴¹⁹ որն ամիրայացավ 21 և կես տարի: Սա ձեռք զցելով ապստամբներին մաճադատովի էնթարկեց Զոբիրի որդի Աբդալալին և Գադախին

[A M 6176]

Արաբների առաջնորդ Աբդալմեխիբ: Իշխեց 22 տարի

Կոստանդնուպոլսի Թեոդորոս պատրիարքի երկրորդ աթոռակալութուն⁴²⁰ Աթոռակալեց 3 տարի

[Հոռմայեցիների Կոս [Արաբների առաջնորդ [Կոստանդնուպոլսի Թեո
տանդին կայսեր] 16 բո Աբդալմեխիբ] 1 [և ուրին դորոս լարիարբ] 1 կն
տարին ոսրին

Այդ տարի Սսորիբում շաստիկ սով ու մա տարածամ եղավ: Աբդալմեխիբը տիրեց [արաբ] ժողովրդի վրա: Այդ պատճառով որ մարդայիտները կրեասանի շրջանները վրա հարձակումներ էին գործում, ժանտախտն էլ շէր վերանում նույն Աբդալմեխիբը կայսեր մոտ դեսպաններ ուղարկեց, խնդրելով նորոգել Մուսվիալի օրոք կնքված հաշտությունը, հանձն առավ դարձյալ վճարել 365 հազար դահեկանը, տալ 365 ստրուկներին, ինչպես և 365 ալնվացեղ ձիեր:

[A M 6177]

[Հռոմ սյեցիկերի կոստանդին կայսեր] 17-րդ [Սրբաբների առաջնորդ Բրգուլմեխի] 2-րդ տարին [Իտալիայի Թեոֆորոս սլավոնացի] 2-րդ տարին

Սյդ տարի հանգչեց բարեպաշտ Կոստանդին կայսրը իշխելով 17 տարի: Թագավորեց որդին Հուստինիանոսը⁴²:

[Պետք է նշել, որ իզուր են դատարկաբանում ոմանք ասելով, որ իբր վեցերորդ ժողովի գլխավոր կանոնները ընդունվեցին [ժողովից] չորս տարի հետո Ինլպես բոլոր արցերում այստեղ ևս նրանց կեղծիքը, արդ երևում է, ճշգրիտ ժամանակագրական նշումը վկայում է, որ միակամականների դեմ վեցերորդ տիեզերական սուրբ ժողովի զոմարման ճիշտ թվականը Հերակլիոսի թոռ Կոստանդինի թագավորութայան 12-րդ տարին է աշխարհի արարչագործութայան 6172 թվականը որպրանից հետո Կոստանդինը թագավորեց ևս 9 տարի որի վախճանվելուց հետո տասը տարի միահեծան թագավորեց նրա որդի Հուստինիանոսը: Հուստինիանոսի տապալումից հետո 3 տարի թագավորեց Լեոն տիոսը Լևոնտիոսից հետո 7 տարի Տիբերիոս Աստիմարոսը ասավերստիս տապալված Հուստինիանոսը 6 տարի Քթատ Հուստինիանոս կայսեր երկրորդ թագավորութայան 2-րդ տարում ընդունված դեկրետում իշատակված են այս բոլորը 3-րդ դեկրետի մեջ բառացի ասված է հետևյալը. «Կրկնամուսիներին որոնք մինչև անցած հունվար ամսի 15-ը ինդիկտիսնի անցած՝ 4-րդ տարին 6199 թ դեռևս այդ մեղքի մեջ լին գտնվում և դրանից չեն ցանկանում հրաժարվել, որոշեցինք կանոնական կերպով կարգալույծ անել» Եվ մի քիչ հետո. «Ովքեր ձեռնադրութունից հետո նույնիսկ մեկ անգամ ապօրինի ամուսնանան լինեն 1-րեցներ սարկավագներ կամ կիսասարկավագներ, նրանց կարճ ժամադակով դրկել սուրբ պաշտոս կատարելու իրավունքից և պատուհասել, որից հետո վերականգնել իրենց աստիճանին բայց ու մի դեպքում առաջ շքաշել ավելի բարձր աստիճանի՝ անգամ եթե բացահայտ կերպով լուծել են իրենց ապօրինի ամուսնութունը»: Այսպիսով վերաբերյալ ժամանակագրական նշումից պարզ երևում է որ տիեզերական սուրբ ժողովից մինչև այս յեկրետի ըրապարակումը անցել է 27 տարի Կոստանդնուպոլսի տիեզերական սուրբ ժողովի ժամանակ պատրիարք էր Էնորզը ընթանում էր նրա սթոսակալութայան 3-րդ տարին: Ժողովից հետո նա ասթոսակալեց ևս 3 տարի նրանից հետո Թեոֆորոսը 3 տարի Պավղոսը՝ 7 տարի Կալլիստիոսը 12 տարի և Կյուրոսը 2 տարի:

Մրանից ստացվում 1 որ իշյալ պատրիարքների աթոռակալության տարիների գումարը նույնպես կազմում է 27 տարի Ռնդունյած ղեկ բեռի ժամանակից մինչև Ֆիլիպպիկոսի առաջին տարին կազմում է 2 տարի: Ֆիլիպպիկոսի թագավորության առաջին տարում կայացավ մո լեզին ժողովը՝ ընդդեմ վեցերորդ տիեզերական սուրբ ժողովի Իր պատ ռիարքության 6 ու տարում Կյուրոսը կարդալույծ արվեց, Կոստանդ նուպոլսի պատրիարք լարձավ Հովհաննեսը Կրեաթի մետրոպոլիտ Անդրեասը, Կյուզիկոսի մետրոպոլիտ Գերմանոսը որոնք իրենց ժա մանակակից բոլոր [եպիսկոպոսների] հետ նդովեցին միակամական ների դեմ գումարված տիեզերական սուրբ վեցերորդ ժողովը և ստո ռագրեցին այդ որոշման տակ: 3 տարի անց, երբ Հովհաննեսը վախճան վեց, Կյուզիկոսի [մետրոպոլիտ] Գերմանոսը դարձավ Կոստանդնու պոլսի պատրիարք որը Լեոնի թագավորության 13 ող տարին արսոր վեց: Պատրիարք դարձավ Անաստասիոսը՝ 24 տարի նրանից հետո Կոստանդինը՝ 12 տարի, Նիկեոսը 14, Պավղոսը 5 Տարասիոսը 21 Նիկեփորը՝ 8 Թեոդոտոսը՝ 6 Անտոնիոսը՝ 16 և Հովհաննիս Լեկանո մանտիսը՝ 6 տարի և 1 ամիս]

[A M C178]

Աշխարհի սրալ շագոր Բրխտոսի մ սլ լեզո
 Ն լիյան 6178 թ թյս Ն 678 թ

Հոռմայեցիների Հուստի Նլանոս կայսեր 10-ամյ թագալորության 1 ին տա րին	Արսլներլ Բլղալմելիքի 22-ամյա իշ խանության 3 ո տարին	առս ջնորդ 22-ամյա իշ տարին	Կ . սո նդնո պոլսի Թեո որոս պատրիարքը 3-ամ յ սթոռակալության 3 ող ս ոլն
--	---	----------------------------------	--

Այդ տալի Աբղալմելիքը հաշս ությո ի ո հ սստատելու համս ի Հ ոինիանոսի մոտ դեսպանություն ուղարկեց Այն կնքվեց հետևյալ պալ մաններով կայսրը լուծարրի է Լնթարկում Լիբանանի մարդայլատների գորաբանակը և արգելում նրանց ներխուժումները Իսկ Աբղալմելիքը հոռմայեցիներին է վճարում օրական հաղար դահեկան, մեկ ձի և մեկ ստրուկ: Կիպրոսի Հայաստանի և Իբերիայի հարկերը երկու կողմերը կիսում են հավասարապէս⁴²²: Կայսրը Աբղալմելիքի մ տա Պավղոս մա գիստրիանոսին⁴²³ ուղարկեց համաձայնությունն ստորագրելու: Պայ մանագիլը կնքվեց և դրա տակ դրվեցին վկաների ստորագրությունն րը: Մագիստրիանոսը պատիվների արժանանալուց հետո վերադարձավ Կայսեո կալ գաղրուլյամբ 12 հաղս ո մարդայլատները ետ կանլվեցին⁴²⁴,

ու վ սա անդամահատեց հոռմե սկան [կայսրության] հզորությունը րանդի Մոպսուեստիայից մինչև Չորրորդ Հայք՝ այժմ արաբների կողմից բնակեցված սահմանամերձ քաղաքները ժամանակին, մարդալիտների արշավանքների պատճառով, անապահով էին ու անմարդաբնակ Արդ [մարդալիտների] վերացման պատճառով, Ռոմանիան արաբներից սոսկալի փորձանքներ կրեց, մինչև օրս էլ կրում է

Նույն տարին Աբղալմեխիքը Պ սրսկաստան սո տ [մարգալի] և խոռվարար Մուխտարի դեմ Մուավիայի եղբայր Ջիադոսին^{A25} ուղարկեց որը սպանվեց Մուխտարի կողմից: Սյդ բանը լսելով Աբղալմեխիքն ի կա վ Միջագետք: Նրա դեմ Սալիդն ասլստամբություն բարձրացրեց Աբղալմեխիքը ետ եկավ Սալիդին անձեռնմխելիության մասին երաշխիքներ տալով մտավ նրա կողմից գրավված Դամասկոսը, բայց այնուհետև սպանեց նրա: Իսկ Հուստինիանոսը շուրջ 16 տարեկան պատանի չինելով անխոհեմսրբար էր կառավարում Երկիրը: Իսկ ոռմեական զորքով Հայաստան ուղարկեց Լեոստիոս զորավարին որն այնս,եղի սարա կինոսներին ջարդ ստալով, Երկիրն իրեն հպատակեցրեց ինչպես նաև Եբերիան, Ալբանիան, Վրկանաց աշխարհը^{A26} և Մարոստանը: Ն ս այդ Երկրները հարկատու դարձնելով կայսեր բազում զրա ս ուղարկեց Աբղալմեխիքը իմանալով այս լասին գրավեց Կերկեսիոնը^{A27} և իրեն ենթադրեց Թեուպոլիսը^{A28}

[V M C179]

1, ստանդանուպոլսի Պ ս լզոս սլոս որիարք^{A29}. Աթոռակալեց 7 տարի

[Համալեցիների տինիա՝ տ կայսեր]	Հուս- 2-րդ	[Երարներ: Աբղալմեխիքի]	առաջոր 4 ըր տարին	[Կոստանդնուպոլսի Պավ դոս լլատլարքի]	1 ին տարին
-----------------------------------	---------------	---------------------------	----------------------	--	---------------

Այդ տարի Ասորիքում սով եղավ, որի պատճառով շատերն անցան Ռոմանիա Կայսրը, գալով Հայաստան, այնտեղ ընդունեց Լիբանանի մարդալիտներին Դրանով նա քանդեց մի սղնձե սլարիսպ Ապա նա վերացրեց բուլղարների հետ կնքված խաղաղությունը, իարխուլեց իր հոր կարգադրությունները ու հաստատած կարգ ու կանոնը: Որոշելով հրատակեցնել Բուլղարիան և Սկլավիաները^{A30}, նս հեծելազորին հրամայեց անցնել Թրակիս

[A M 6180]

[Աշխարհի այսպիսի
ձև թվան] 6180 թ

[Քրիստոսի մտրվող
թվան] 680 թ

[Հոռոմայեցիներ] 2, ս
տիեհանոս կայսեր] 3 ըզ
տ որին

[Արարների տառչնորդ
Արդարմելիքի] 5 ըզ տարին

[Կոստանդնուպոլսի Պ վ
դոս պատրիարքի] 2 ըզ
տարին

Այդ տարի Հուստինիանոսն արշավեց Սկլավիեիայի և Բուլղարիայի
սլրա և դիմադրություն ցուցաբերած բուլղարներին ետ մղեց: Արշավելով
մինչև Քեսաղոնիկե նա սկլավների հոծ բազմություններ և գեներով, և
յազաղ ճանապարհով հնադանդեցնելով, Աբիդոսի վրայով տարավ բը
նակեցսեց Օպսիկիոնի⁴³¹ շրջանները: Վերադարձին կլեյսուրի նեղ տե
ղում բուլղարները կարեցին նրա ճանապարհը և նա բազում զոհեր ու
վիրավորներ տալով հաղիվ անցավ:

Նույն տարին Աբդելա Զուբեյր⁴³² Մուխտարի դեմ ուղարկեց իւ եղ
քայր Մուսաբոսին: Մարտում Մուխտարը պարտություն կրելով փա
խուստի դիմեց Ասորիք: Մուսաբոսը հետապնդեց նրան և հասնելով ըս
պանեց: Իսկ Աբդարմելիքը արշավելով Մուսաբոսի դեմ պարտության
է մատնում նրան ու սպանո մ և ողջ Պարսկաստանն իրեն հպատակեց
նո մ

[A M 6181]

Աշխարհի բարագո
ձև թվան 6181 թ

Քրիստոսի մտրվող
թվան 631 թ

Հոռոմայեցիներ] Հուստի
նիանոս կայսեր 10-ամյա
թագավորության 4 ըզ տա
րին

Արարների շնորդ
Աբդարմելիքի 22-ամյա իշ
խանութի 5 6-րդ տարին

Կոստանդնուպոլսի Պավ
դոս պատրիարքի 7 ամյա
սխոսկալության 3-րդ ս
րին

Այդ տարի Աբդարմելիքը Մեքքա Զուբեյրի⁴³³ դեմ խազանին⁴³⁴
ուղարկեց իրը և սպանեց նրան այնտեղ: Խազանն Աբդարմելիքին շպա
տակեցրեց ըսդ իմացող երկիրը, կրակի տվեց [Զուբեյրի] կաատունը
նրանց պաշտած կուռքի հետ միասին Մյդ պատճառով [Աբդարմելիքը]
Խազանին Պարսկաստանի զորավար նշանակեց: Աբդարմելիքին հպա
տակվեց Պարսկաստանը Սիջադեաբը և էթրիբի մեծ Արաբիան: Երանց
Ներցեղային պրիվներն ահա այսպիսով վերջ դառան:

[A M 6182]

[Հոռմու յ զց/ների] շոս [Արաբներ] սոս ջնորդ [Կո տս նդնո սրու ի Պաւ
տինիւ ՚ ս կայսել] օ ՚ զ Արդաւմելիքի] 7 ըդ տարին զոս լատրիայ բի] 4 ըդ
սլին տարին

Այդ տարի առաքական պետութեան մեջ վերջ դտայ դադարեցին բո
լոր պատերազմները Արդաւմելիքը լուրորին իրեն հպատակեցնելով
խաղաղութեց:

[A M 6183]

[Հոռմու յ զց/ներ] շոս [Ալաբներ] առաջնորդ [Կ սո նդնո պուսի Պաւ
տինիւնոս կ յոեր] 6 ըդ [Էդաւմելիք] 8 ըդ տարին զոս պատրիարքի] 5 բ ՚
տարին ս սրին

Այդ տարի Հուստինիանոսն անխոհեմաբար վերացրէց Արդաւմելի
ի հետ ունեցած խաղաղությունը: Նա ջանաց Կիսլրոս կղզու [բնակչու
թյունը] արտադաղթեցնել, բացի այդ նա լընդունեց Արդաւմելիքի նու
կարած, նախկինում շրջանառութեան մեջ լեղած դրամը: Բազում կիսլ-
րացիներ նավարկելիս ջրասուշգ կղան, հիվանդութիւններից կոսորվե
ցին իսկ մնացածները Կիսլրոս վերադարձան⁴³⁵: Արդաւմելիքը, լսելով
այդ մասին սաղայելական կեղծավորութեամբ կոչ էր անում լվերացը
նել խաղաղությունը, ընդունել իր դրամը⁴³⁶, այնպես ինչպես սուրբները
թեև շրջանառութեան մեջ չեն ընդունում հոռմեական դրամը, ընդունում
են այն որպէս քաշով մետաղ Արաբների նոր դրամ կտրելուց հոռմայե
ցիները ոչ մի վնաս չեն կրում: Կայսրը նրա աղերսը վախի նշան համա
րեց հասկացա՞վ, որ նրանց հպատակը մարդայիտների զորաբանակի
լուծարքն էր խաղաղությունը վերացնելու հարմար առիթի որոնումը
ինչ որ եղա՞վ: Արդաւմելիքը կարգադրեց Մեքքայի տաճարը կառուցել
որի համար ուղեց օգտագործել սուրբ Գեթսեմանիի⁴³⁷ սյուները Գենի
կոնի լողոթեա Սերգիոսը՝ Մանսուրի որդին⁴³⁸, մի շատ էրիտոսասեր
նս յն այն Արդաւմելիքի շատ մտերիմ մի անձնավորութիւն Պաղեստի
նի էրիտոնյանների առաջնորդը, ոչ պակաս քրիստոսասեր Պատրիկիո
սը մականունը Կլավսյուս, խնդրեցին այդ քայլին շղիմի, իոստացան
դիմել և համողել Հուստինիանոսին այդ սյուները փոխարենն այլ սյո
ւ Էր ո դարկի ինչ որ եղա՞վ:

[A M. 6184]

[Հոսմայեցիներ] ոս	[Արաբների ուշնոր է	[Կառանդնուպոլսի Պալ
տինիան ս կ յս] 11	Աբղ լմ էիբի] 9 բ է տ բին	դոս լ տրիար է] 6-րդ
ոս բին		տարին

Այդ տարի Հուստինիանոսը իր գաղթեցրած սկլավների մեջ ընտ
լ ո թյուն կուտարեց 30 հազար հոգու գինվորադրեց⁴³⁹ դինեյ անվանեց
արտակարգ զորք⁴⁴⁰ և հրամանատար նշանակեց Նեվուլոս⁴⁴¹ անու
նով մեկիս Երանց վրա հույս դնելով նա արաբներին գրեց, թե չ՛ղջալ
1 հայտարարում հաշտության պայմանագիրը: Այդ «արտակարգ զորքն»
առնելով, ինչպես և ողջ հեծելազորը, կայսրը շարժվեց դեպի ծովափնյա
Սեբաստուպոլիսը⁴⁴²: Արաբները ձևացնում էին թե դեմ էն խաղաղու
թյան վերացմանը, որ իրենց այդ բանին կայսրն է մղում նրա հեղհե
ղուկությունը և գինվելով, իրենք ևս էկան Սեբաստուպոլիս վկայակո
չելով երկուսի միջև երդումներով հաստատված պայմանագիրը նրանք
կոչ էին անում կայսեր շխախտել այն բանդի աստված կղատի և կպա
տուհասի մեղավորներին: Այն պատճառով որ կայսրը այդ խոսքերին
ականջ տնգամ կախեց, ընդհակառակը փութաց մարտի արաբները
հաշտության պայմանագրի բնագրով [գլանափաթեթը] բացելով դրո
շակի փոխալ էն երկար ձողի ծայրին կապեցին և Մոհամմեդ⁴⁴³ զորավա
րի գլխավորությամբ հոսմայեցիների վրա հարձակվեցին ու մարտ տվե
ցին: Սկզբում արաբները պարտություն էին կրում: Մոհամմեդը հոսմա
յեցիների զաշնակից սկլավների զորավարի հետ գաղտնի բանակեցեց,
նրան ոսկեզրամով լի մի կապարճ ուղարկեց բազում խոստումներ տա
լով խաբեց համոզեց 20 հազար սկլավներով իր կողմն անցնել և դա
ահա կանխորոշեց հոսմայեցիների փախուստը: Դրա վրա Հուստինիա
նոսը նիկոմեդիայի ժոցի մոտ գտնվող Լեկասի կոչվող դառիթափ և
ծովափնյա վայրում նրանց մնացածներին կանանցով և երեխաներով
հանդերձ յրակուտ 7ր արեց⁴⁴⁴

[A M 6185]

[Հուսույեցիներ] ~	[Արաբների ուշնորդ	[Մոստս լ լնո պոլսի Պալ
սինիանու կայսեր] 8 բ է	Սյղալմ էիբի] 10 րդ տարին	դոս պատրիարքի] 7 րդ
ս որին)	տարին

Այդ տարի Հալաստանի պատրիկ Սմբատը⁴⁴⁴ իմանալով հոսմա
յեցիների պարտության մասին Հայաստանը արաբներին հանձնեց: Նր
րանց ենթարկվեց նաև ներքին Պարսկաստանը՝ Խորասան կոչվածը, ուր

Կայսրը Կալլիստիկոս պատրիարքից պահանջում էր, որ նա ազոթք ասլ պալատի մոտ գտնվող մետրոպոլիտի սուրբ աստվածածնի եկեղեցին քանդելու համար: Կայսրն ուզում էր եկեղեցու տեղում ջրավաղան կառուցել և վենետների դեմոսի տրիբունաներ⁴⁵² կայսեր այգտեղ ընդունելու համար Բայց պատրիարքն ասաց «Եկեղեցու կառուցման համար ազոթք ունենք բայց եկեղեցի քանդելու վերաբերյալ մեղ ազոթք չէն ավանդել»: Երբ կայսրը ճնշում գործադրեց՝ ամեն կերպ պահանջելով ազոթքը պատրիարքն ասաց «Փառք միշտ համբերող ասոծուն այժմ և միշտ և հավիտյանս հավիտենից, ամեն» Այդ խոսքերը լսելով, քան դեցին եկեղեցին և օրավազանը կառուցեցին իսկ մետրոպոլիտի 1 կեղեցին շինեցին Պետրիոնում⁴⁵³:

[A M C187]

[Հոռոմայլ ցինկրի ռուս տրինիանոս կայսեր] 10 թղ [Արաբների առաջնորդ Աբդսլամելիքի] 12 թղ տարին [Կուստանդնուպոլիսի կալլիստիկոս լատրիարքի] 2-րդ տարին

Այդ տարի Մոհամմեդն արշավեց Չոքորոդ Հայքի վրա և բազում գերիներով վերադարձավ⁴⁵⁴:

Նույն տարին Հուստինիանոսը գահընկեց արվեց հլտեյալ կերպ: Ես պատրիկ և զորավար Ստեփանոսին, մականունը Ոուսիոս, հրաման էր տվել գիշերով Կոստանդնուպոլիսի դեմոսին ջարդ տա⁴⁵⁵ սկսելով պատրիարքից Լեոնտիոս պատրիկը որը նախկինում Անատոլիկոն [բանակաթեմի] զորավարն էր եղել, հաջող պատերազմ մղել նաև երեք տարի բանտ նստել հանկարծ մեղադրվեց և ետ կանչվելով, Հելլադա [բանակաթեմի]⁴⁵⁶ զորավար նշանակվեց: Նրան հրաման տրվեց երեք դրոմոններով նույն օրն իսկ հեռանալ քաղաքից: Նույն գիշերը Սոֆիայի Հուլիանոսյան նավահանգստում⁴⁵⁷, Մավրոսի⁴⁵⁸ մոտ նա պատրաստ վում էր քաղաքից նավել և հրաժեշտ էր տալիս իր մոտ եկած ընկերներին որոնց մեջ էին նրա մտերիմներ Կալլիստրատոսի վանքի վանական և աստղաբաշխ Պավղոսը նախկին կլեյսուրարի Գրիգոր Կապադովկացին, որն հետագայում վանաւան դարձավ և Ֆլորոսի [վանքի] վանահայր: Երբ Լեոնտիոսը բանտում էր նրանք շատ հաճախ էին այցելում նրան և վստահեցնում, թե նա հոռոմայլեցիների կայսր է դառնալու Լեոնտիոսն ասաց նրանց «Դուք ինձ բանտում վստահեցնոմ էիք թե կայսր կդառնամ: Արդ, ես այժմ շարաշար հոգիս եմ ավանդելու: Չէ՞ որ ամեն բոպե ես մահվան եմ սպասում»: Նրանք ասացին «Բավական է

1 շղլանաս իսկ դա անպայման կիրականանա Դու միայն լսիր մէր
 Ե սրբ և հետևիր մեզ»: Լեոնտիոսը առնելով իր մարդկանց և ինչքան
 լենք որ ունէր, շատ ծածուկ պրետորիոն⁴⁵⁹ բարձրացավ նրանք թակե
 1 լ Կարբասն ասացին թե կայսրն է եկել այնտեղի ոմանց վերաբեր-
 1 սյ կարգադրություններ անելու: Երբ ժամանակվա հյուպարքոսին⁴⁶⁰
 լ Կոստանց և նա շտապ գալով բացեց դարբասները, Լեոնտիոսը բռն
 1 լ յ նրան ապտակեց և ձեռքն ո ոտքը շղթայեց: Լեոնտիոսը մտավ
 1 սև տ կապանքներից ազատեց բաղում աղնվական մարդկանց, որոն-
 1 լ ղ շատերը զինվորականներ էին՝ վեց-ութ տարի բանտարկված, և զի
 1 լ լով նրանց հետ դուրս Եկավ ֆորում⁴⁶¹ գոչելով «Ով քրիստոնյա է
 լ իող սուրբ Սոֆիա գնա»: Նա բոլոր ռեգիոնները⁴⁶² մարդիկ ուղարկեց,
 1 լ ամայելով նույն բանը հայտարարել: Քաղաքի բնակչությունն իրար
 անցած փութաց դեպի եկեղեցու ջրավաղանը, իսկ ինքը իր երկու վա
 1 լ տական ընկերների և բանտից ազատված մի քանի հայտնի մարդկանց
 1 ղ եկցությամբ բարձրացավ պատրիարքի մոտ պատրիարքարան: Նրան
 և նա գտավ շատ շփոթված՝ Ստեփանոս Թուսիոսի ստացած հրամանի
 1 ղ ստճառով, համոզեց իջնել ջրավաղանը և հայտարարել «Հենց սա է
 1 ղ իրոջ ծագեցրած օրը»: Ողջ բազմությունն աղաղակեց «Փորվրվեն
 1 ուստինիանոսի ոսկորները»⁴⁶³: Համայն ժողովուրդը խուժեց դեպի
 1 ղ արշավարան Երբ լույսը ծագեց, Հուստինիանոսին սփենդոնեի⁴⁶⁴ մի-
 1 ղ ով բերեցին ձիարշավարան, քիթն ու լեզուն կտրեցին և խերսոն⁴⁶⁵ ար
 1 ղ տրեցին Ամբոխը ձերբակալեց գենիկոնի լողոթեա վանական Թեոդո
 1 ղ տոսին և սակելլարիոս Ստեփանոս Պարսկին, նրանց ոտքերը շփաննե
 1 ղ ով կապեց և քարշ տվեց Մեսս սողոտայով տարավ Յլի հրապարա-
 1 ղ կ⁴⁶⁶ և կրակի տվեց որից հետո Լեոնտիոսին կայսր հռչակեց⁴⁶⁷:

[A M 6188]

Հոռմայեցիների կայսր Լեոնտիոս Թագավորեց 3 տարի

[Հոռմայեցիներ] Լեոն	[Սրբաբներ] սոս ջնորդ	[Կոստանդնուպոլսի կալ-
ոս կայսեր] 1 ին տարին	Սրդալմեխիթի] 13 լդ տարին	ինիկոս պատրիարքի] 3 լդ
		տարին

Այդ տարի գահ բարձրացավ Լեոնտիոսը և հարևանների հետ լսա
 լ աղ մնաց

[A M 6189]

[Հոռմայեցիների Լեոն	[Սրբաբների առաջնորդ	[Կոստանդնուպոլսի կալ
իոս կայսեր] 2 լդ տարին	Սրդալմեխիթի] 14 լդ տարին	լինիկոս պատրիարքի] 4 լդ
		տարին

Այդ տարի վալիդն⁴⁶⁸ արշավեց Թոմանիայի վրա և բազմ գերի ներով վերադարձավ: Ապստամբեց Հադիկայի Սերգիոս պատրիկր Բար նուկիոսի որդին, և Հազիկան արարներին հպատակեցլեց

[A M (190)]

[Աշխարհի սրբալուստի
ժողովան] 6190 թ [Քրիստոս] մ ր լ ղ ո [Համայնք] ներ [Կոն
ստանդուլ] 690 թ ս ի ո ս կ ա յ ս եր [3-րդ տարի]

[Արտերի] ս ու շ ն ո ղ [Կոստանդնուպոլիս] Կ 1
Սրբալուստի [1-րդ տարի] լ ի ն ի կ ո ս պ ա տր ի ա ռ թ [5-ր
տարի]

Այդ տարի արաբներն արշավեցին Աֆրիկայի⁴⁶⁹ վրա առան աչն և տեղում իրենց զորքից կայազոր հաստատեցին: Կոնստանդնուպոլիսը իմանալով այդ մասին մի կարող մարդու Հովհաննես պատրիկին հոռոմեական ողջ նավատորմիղով աչնտեղ ուղարկեց Հասնելով Կարթագեն, նա պատերազմով բացելով ավեց աչնտեղի նավահանգիստը [փակող] շղթան թշնամիներին փախոստի մատնեց երկրից վաճեց և աղատագրեց Աֆրիկայի բոլոր բերդերը: Տեղում սեփական կայազոր թողեց կատարվածի մասին հայտնեց կայսեր և սպասելով նրա կարգադրութուններին տեղում ձմեռեց: Ամիրապետը⁴⁷⁰ իմանալով այդ մասին նրանց դեմ շատ ավելի հզոր և մեծ նավատորմիղ ուղարկեց մարտ տալով վերոհիշյալ Հովհաննեսին իր նավատորմիղով հանդերձ նավահանգըստից բռնեց [բաղաբը] օղակի մեջ առավ իսկ ինքն էլ դրսում բանակեց Վերոհիշյալ [Հովհաննեսը] ճամփա ընկավ դեպի Ռոմանիա կայսրից ավելի մեծ ուժ ստանալու մտադրությամբ: Դեպի կայսրը գնալու ճանապարհին նա հասավ Կրետե, Զորքը, սակայն, սեփական հրամանատարների ազդեցության տակ, չէր ուզում կայսր մոտ վերադառնալ (նրան վախն ու ամոթն էր հուճակել) և նա վճիռ է կայացնում կայսեր գահընկեց հայտարարում և յորիկոսում նաև ող Կիբյուրեոսների [բանակաթեմի]⁴⁷¹ ղրունգար Ապսիմարոսին կայսր հռչակում Տիբերիոս վերանվանելով: Երբ Կոնստանդնուպոլիսի Նեոքեսիոն⁴⁷² նավահանգիստն էլ մաչլում բաղաբում ժանտախտ բռնկվեց և շարժամ վա ընթացքում բազում կյանքեր իլեց: Ապսիմարոսը իր նավատորմիղով տեղ հասավ և խարխիս գցեց Սիկեոմ՝ բաղաբի դիմացի ափը: Որոշ ժամանակ բաղաբացիները չէին ուզում Կոնստանդնուպոլիսի դավել բաց դավեցին Վլախե ընայի անմարտկոց պարիսպը սյահպանող դրսեցի հրա-

Ի տարնէրը, որոնց սարսափելի էրդումներով սորբ սեղանից վերց-
 լել և տվել էին ցամաքային պարսպի բանալիները: Ահա սրանք նենգա-
 լի յանձնեցին քաղաքը: Ծովային հետևակը մտնելով քաղաքացիների
 ներք կողոպտեց նրանց: Ապսիմարոսը կտրեց Լեոնտիոսի քիթը և հը
 լումայեց նրան արգելափակել Դելմատոսի վանքում⁴⁷³ Իսկ նրա իշ
 լույներին ու մտերիմներին, որպես նրա հետ մինչև մահ գնալու ուխ-
 ծ դանահարեց բոնագրավեց նրանց ունեցվածքը և արսորեց, Իսկ
 իր հարազատ եղբայր Հերակլիոսին, որպես շատ կարող մարդու, գրսի
 և ծելագործի գլխավոր հրամանատար նշանակելով Կապադովկիայի և
 լիկյսուրների կողմէյն զարկեց թշնամիների վրա հ կելու և նրանց
 է սեելու:

[A. M. (191)]

Սշխարհի սլալշ 11 Դրիտի Իրեզո
 ծոթյան 6111 թ թյան 691 թ

ոմյեցիների Ապսի Ալսրներ/ սուջնորդ լոտանդնոպուս/ Կալ-
 լորոս կայսեր 7 ամյ Արդալմեխրի 22 ամյա իշ լինիկոս պատրիարքի 12
 լնագավորության 1 լն տ իանոթյան 11 ըդ տարին ոմյոս սթոուկալության
 լն 6-րդ սորլն

Այդ տարի թագավորությանը տիրացալ Ապսիմարոսը⁴⁷⁴, Պարս
 ատանում ապստամբություն բայծրացրեց Արդեուհամանը ոլըր ոիրեց
 է կրին է Խ գահին⁴⁷⁵ այնտեղից հսլածական արեց

[A. M. 6192]

[Հոմսլեցիներ/ Ապսի [Արարներ ոջնրէ [Կոս նդնոպուսի Կալ
 արոս կայսեր] 2 լն տարին Սրդալմեխրի] 17 ըդ տարին լինիկոս պատրիարքի] 7 ըդ
 տարին

Այլ տարի սաստիկ մահ տարածամ եղավ Մոհամմեդը արաբական
 ինծաթիվ զորքով Արդեուհամանի դեմ արշավեց և գրավելով Պարս
 լատանը միացավ Խագանին Երանք պատերազմելով Արդեուհամանի
 լեմ, սպանեցին նրան և Պարսկաստանը Խագանին վերադարձրին: Իսկ
 ոմայեցիներն արշավեցին Ասորիի վրա եկան մինչև Սամոսատ
 ասպատակեցին մերձակա շրջանները շատերին կոտորեցին ինչպես
 լատում են 200 հազար արաբ: Նրանք մեծ ավարով և բազում արսր
 գերիներ վ վերադարձան նրանց մեջ այնչափ մեծ սարսափ տարս
 յելով

[A M 6193]

[Հոռմայեցիների Ապսի մարոս կայեր] 3 ըդ տարին [Արարների առաջնորդ Արդալմեխիթի] 18 ըդ սալին [Կոստանդնուպոլսի Կալ լինիկոս պատրիարքի] 8 ըդ տարին

Այդ տարի Սբդեւան⁴⁷⁶ Ռոմանիայի վրա արշավեց զաշարեց Տիրանտան, բայց հաջողութիւն չունենալով, վերադարձավ ու կառուցեց Մոպսո Լատիան որտեղ և կայադոր հաստատեց

[A M 6194]

[Հոռմայեցիների Ապսի մարոս կայեր] 4 ըդ տարին [Արարների առաջնորդ Աբդուլմեխիթի] 9 ըդ տարին [Կոստանդնուպոլսի Կալ լինիկոս լատրիարքի] 9 ըդ տարին

Այդ տարի վահանը մականունը Հեպտադեմոն⁴⁷⁷ Չորրորդ Հայքը արաբներին հպատակեցրեց իսկ Ապսիմարոսը Նիկեփոր պատրիկի որդի Ֆիլիպպիկոսին, որպես թագավորելու ցնորքներով տարված Կեֆալոնիա արսորեց: Նա պատմում էր թե երազում արծիվը իր գլխին ստվեր էր անում, Կայսրը լսելով դա, նրան իսկույն արսորեց

[A M 6195]

[Հոռմայեցիների Ապսի մար սկսյսեր] 5 ըդ տարին [Արարների առաջնորդ Սրդալմեխիթի] 20 ըդ տարին [Կոստանդնուպոլսի Կալ լինիկոս պատրիարքի] 10 ըդ տարին

Այդ տարի այոց նախարարները⁴⁷⁸ սարակինոսների դեմ ապստամբեցին և Հայաստանում եղած սարակինոսներին կոտորեցին նրանք հապճեպ Ապսիմարոսին լիմեցին և հոռմայեցիներին իրենց երկիրը բերեցին, Մոհամմեդը արշավելով նրանց դեմ, շատերին կոտորեց Հայաստանը սարակինոսներին հպատակեցրեց իսկ հայոց մեծամեծներին մի տեղ հավաքելով սղջակեզ արեց⁴⁷⁹: Նույն այդ ժամանակ Ազարը տասը հազարանոց զորքով Կիլիկիայի վրա արշավեց: Կայսեր եղբայր Հերակլիոսը հանդիպելով նրանց, շատերին ջարդ տվեց իսկ մնացածներին շղթայակապ կայսեր ուղարկեց

[A M 6196]

[Հոռմայեցիների Ապսի մարոս կայեր] 6-րդ տարին [Արարների առաջնորդ Սրդալմեխիթի] 21 ըդ տարին [Կոստանդնուպոլսի Կալ լինիկոս պատրիարքի] 11 ըդ տարին

Սյդ տարի Խունեիի որդի Եզլդը Կիլիկիայի վրա արշավեց Կայսեր Լյուսյր Հերակլիոսը պաշարեց և գրավեց Սիս բերդը⁴⁸⁰, [Եզլդին] Լարտ տվեց և սպանեց տասներկու հազար արաբ: Հուստինիանոսը, որ Խերսոնոսում էր մնում, հայտարարում էր թե ինքը վերստին է թագավորելու: Տեղի բնակիչները վախենալով Կայսրից, որոշեցին կամ սպանել Հուստինիանոսին, կամ էլ բռնել և Կայսեր ուղարկել: Հուստինիանոսը, իմանալով դա, կարողացավ ճողոպրել և հասնելով Դարաս⁴⁸¹ խնդրեց նդիպել խաղարների խարանին⁴⁸²: Վերջինս իմանալով այդ մասին, Հուստինիանոսին, փառք ու պատվով ընդունեց և իր հարազատ քրոջ՝ Բուդոբրային⁴⁸³ նրան կնության տվեց: Փոքր անց խաքանի թուլլտվությամբ նա իջավ Ֆանագուրիա⁴⁸⁴ և Թեոդորայի հետ այնտեղ հաստատվեց: Ապսիմարոսը տեղեկանալով այդ մասին, դիմեց խաքանին բարում նվերներ խոստացավ, եթե վերջինս Հուստինիանոսին կենդանի, կամ ծայրահեղ դեպքում նրա գլուխը, իրեն ուղարկի: Խաքանը ընդառաջ լուսաց նրա խնդիրքին և Հուստինիանոսի մոտ թիկնապահներ ուղարկեց, որոնք իբրև թև նրան պաշտպանելու էին իր հայրենակիցների դավերից: Նա հանձնարարեց տեղում գտնվող իր ներկայացուցիչ Պապացիսին և Լուսպորի արխոնտ Բալգիցիսին^{484a} իր կարգադրությունն ստանալուն պես սպանեն Հուստինիանոսին: Խաքանի մի ծառան սակայն Թեոդորային տեղյակ պահեց, այդ մասին լմացավ և Հուստինիանոսը, որը հրավիրելով վերոհիշյալ Պապացիսին մասնավոր խոսակցության, նրան ղեղի լարով խեղդամահ արեց, ինչպես և Լուսպորի արխոնտ Բալգիցիսին: Այնուհետև նա փութանակի Թեոդորային Խաղարիա ուղարկեց, իսկ ինքը Ֆանագուրիայից ծածուկ փախչելով իջավ Տոմիս⁴⁸⁵, Չկնոբսական սարքին մի նավակ գտնելով, մտավ մեջը և նավարկելով Ասպդի⁴⁸⁶ ավտով եկավ մինչև Խերսոնի մոտ գտնվող Սյումբոլոնը՝ նա գաղտնի մարդ ուղարկեց Խերսոն և իր մոտ կանչեց Վարալբակուրին⁴⁸⁷, նրա եղբոր, նաև Սալիբասին՝ Ստեփանոսին, Մորոպսովզոսին և Թեոփիլոսին: Սհա սրանց հետ նա նավ նստեց և անցավ Խերսոնի փարոսը, ապա Նեկրոպելին⁴⁸⁸ Դանապրի և Դանաստոի դեմաբերանը Փոթորկի հանդիպելով բոլորն էլ հոսաբեկ եղան Հուստինիանոսի մտերիմ Միակեն⁴⁸⁹ ասաց նրան՝ «Ահա տեր, մենք կորած էնք փրկվելու համար աստծուն ուխտիր որ էթե նա վերադարձնի բեզ քո թագավորությունը, դու քո և ոչ մի թշնամուց վրեժխնդիր չես լինելու»: Նա զայրացած պատասխանեց՝ «Եթե նրանցից որևէ մեկին խնայեմ թող աստված ինձ սյտեղ ջրասույզ անի»: Նա փոթորկից անվնաս դուրս գալով, մտավ Իանոբ գետը: Նա Ստեփանոսին Բուղարիայի տեր Տերվելիսի⁴⁹⁰ մոտ

ուղարկեց՝ իր պապենական թագավորոց թյանը տիրանալու համար օգնություն խնդրելու խոստանալով նրան տալ բազում նվերներ նաև իր դստեր՝ կնության: Տերվելիսը նրան երդվեց կատարյալ հնազանդություն և աջակցություն, պատվով ընդունեց Հուստինիանոսին ապա ոտքի հանեց իրեն հպատակ բուլղար և սկլավ ժողովուրդը և հաջորդ տարի զենքերն առած շարժվեցին դեպի թագավորանիստ քաղաքը

[A M 6197]

Սշխարհի արսրչս գոր Քրիստո լ մ սրղիղ
 ծության 6197 թ թյան 697 թ

Հո մայեցիների Սպսի Արաբների առ ջնոր Վոսս սնղն աղսի Կ լ
 մարո կայսեր 7 սմյո Արղամեիքի 22-ամյս լ 2 լինիկո պատրիարքի 12
 թագավորության 7 րդ տա լանության 22-րդ տարին ամյա սթոս կալության
 րին 12-րդ տ րին

Այդ տարի մեռավ արաբների առաջնորդ Արղամեիքը Իշխեց նրա որդի Վալիդը⁴⁹

Նույն տարին Հուստինիանոսը Տերվելիսի և Նրան դաշնակցած բուլղարների հետ հասավ թագավորանիստ քաղաքը և բանակեց Խարսիոսի դարբասից⁴⁹² սկսած մինչև Վլախեոնա: Նրանք երեք օր դիմում էին քաղաքի բնակիչներին, բայց նրանցից հայհոյանք էին լսում նրանց հետ խոսել անգամ չէին ուզում: Հուստինիանոսը մի քանի հայրենակիցն՝ րով, առանց մարտ տալու ստորգետնյա ջրմուղի միջով անցավ քաղաք և հեղաշրջման խուճապ ստեղծելով տիրացավ քաղալին նա կարն ժամանակով հաստատվեց Վլախեոնայի պալատում:

[A M 6198]

Հոռմայեցիները Հուստինիանոս կայսեր Երկրորդ թագավորոթյուն⁴⁹³: Իշխեց 6 տարի

Արաբների առաջնորդ Վալիդ Իշխեց 9 տարի

Կոստանդնուպոլսի Կրտրոս պատրիարք⁴⁹⁴ Աթուռկայեց 6 տարի

[Հոռմայեցիները Հուստինիանոս կայսեր] 1 լն [Արաբների առաջնորդ Վալիդ] 1 լն տ րին [Սո տանդնուպոլ լ Կրտրոս պատրիարքի] 1 լն ս արին " րին

Այդ տարի Հուստինիանոսը վերստին տիրացավ դահին իսկ Տերվելիսին բազում նվերներով թագավորական սպասքներով խաղաղու

ԹԵՆՓՁՆԵՍ ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՂ

[Հոռմայեցիների Հուս
տինիանոս կայսեր] 2 թղ
տարին

[Արաբների առաջնորդ
Վալիդի] 2 թղ տարին

[Կոստանդնուպոլսի Կյու
լոս պատրիարքի] 2 թղ
տարին

[Երուսաղեմի Հովհաննես
պատրիարքի] 2 թղ տարին

Այդ տարի թշվառական Վալիդը, քրիստոնյաների հանդեպ նախանձով տարված, համաշտակեց Դամասկոսի ամենասուրբ կաթողիկե եկեղեցին տաճարը շատ էր դեղեցիկ: Նա կարգադրեց պետական հաշվեմատյանները հունարէն շկազմել, այլ արաբերէն, բացառյալ թվանշանները, քանզի նրանց տառերով⁵⁰² անհնարին է գրել միանիշ, երկանիշ եռանիշ թվեր կամ ութ ու կես, կամ երեք: Այդ է պատճառը որ մինչև օրս նրանք քրիստոնյա նոտարներ են պահում

[A M 6200]

Աշխարհի արարչագործ
ժամյան 6200 թ

Քրիստոսի մ սրդեղո
թ ըն 700 թ

Հոռմայեցիների Հոստի
հիանոս կայսեր 6 ամյա
թագավորության 3 թղ տարին

Արաբների առաջնորդ
Վալիդի 9 ամյա իշխանու
թյան 3 թղ տարին

Կոստանդնուպոլսի յո
րո պատրիարքի 6 ամյա
իստակալության 3 թղ
տարին

Երուսաղեմի Հովհաննես
պատրիարքի 30-ամյա ա
թոակալության 3 թղ տարին

Այդ տարի Հուստինիանոսը վերացրեց հոռմայեցիների և բուլղարների միջև կնքված հաշտության պայմանագիրը հեծելագործ թրակիա անցկացնելով և հավատորմիդը մարտական վիճակի բերելով, նա բուլղարների և Տերվելիսի վրա հարձակվեց: Հասնելով Անքիայոս⁵⁰³ նավատորմիդին կարգադրեց [քաղաքի] առաջ խարիսխ զցել իսկ հեծելագործին առանց որևէ պահակության և անկեղակարծ բանակել [քաղաքից] վերև գտնվող հովիտներում: Զորքը ոչխարների պես ցրվեց հովիտներով մեկ խոտ հավաքելու իսկ բուլղարների հետախույզները լեռներից տեսնելով հոռմայեցիների ողորմելի կարգուկանոնը մի տեղ հավաքվեցին, հանկարծակի գազանների սլես նետվեցին և հոռմայեցիների հոտին մեծ ջարդ տվեցին բազում գերիներ վերցրին ձի ու զենք ձևոք

լ լրեցին Հուստինիանոսը վերապրածների հետ բերդում ապաստանեց և երեք օր դարբասները փակ պահեց: Տեսնելով, որ բուլղարները չեն հեռանում, առաջինն ինքը կտրեց իր ձիու ջլերը ապա հրամայեց բոլորին նույն բանն անել: Պարիսպների վրա հաղթական նշաններ թողնելով, նա զիշեր ժամանակ ու ծածուկ հեռացավ խայտառակ կերպով մտավ լաղաք

[A M 6201]

[Հ ոմայեցյնների Հուստինիանոս կայսեր] 4-րդ սարին [Ար սբնէր] սո սջնորդ Վալիդի] 4-րդ տարին

[Իոստանգնուպոլսի Կյուսպատրիարքի] 4-րդ սրին [Երուսաղեմ] Հովհաննես պատրիարքի] 4 րդ տարին

Այդ տարի Մասլաման⁵⁰⁴ ու Աբասը⁵⁰⁵ Մարիանոսի կողմից Մալու մայի⁵⁰⁶ գլխավորած [արաբական] զորքի կրած ջարդից գազազած սրշավեցին Տիանայի⁵⁰⁷ վրա, պաշարեցին այն ո ձմեռեցին այնտեղ: Կայսրը [արաբների] դեմ կռվելու և նրանց բռնելու համար զորքով և շինականների աշխարհազորով երկո զորավար ուղարկեց Թեոդորոս Կարտերուկասին⁵⁰⁸ և Թեոփիլակտոս Սալիբասին⁵⁰⁹: Սակայն նրանց մեջ ծալած գժտության պատճառով [արաբների] դեմ կռվի ձևն արկեցին ակկազմակերպ և պարտություն կրեցին հազարավոր մարդիկ սսլանվեցին շատերն էլ գերի ընկան: Արաբները ձեռք գցեցին նաև սրանց տուլզոն, սլարենը և յարունակեցին քաղաքի պաշարումը մինչև որ գրավեցին այն: Մինչ այդ նրանց պարենը վերջացել էր և նրանք որոշել էին հեռալալ Տիանա քաղաքի բնակիչները այդ բանի ակահատես լինելով հոսաբեկ եղան և արաբներից անձեռնմխելիության մասին լրաշխիքներ ստանալով քաղաքից դուրս եկան դեպի արաբները լրեցին քաղաքը, որը մինչև օրո էլ այդպես անմարդաբնակ է: Արաբները սակայն, իրենց խոստումը զրժեցին և նրանց անապատը բռնեցին շատերին էլ ստրկաց լին

[A M 6202]

[Աշխարհի արարչագործություն] 6202 թ

[Քրիստոսի մարդկություն] 702 թ

[Հոռմայեցիների Հուստինիանոս կայսեր] 5 թդ տարին

[Արաբների առաջնորդ Ալիդի] 5 թդ տարին

[Կոստանդնուպոլսի Կյուրուպատրիարքի] 6 թդ տարին

[Երուսաղեմի Հովհաննես պատրիարքի] 5 թդ տարին

Այդ տարի Աբասն արշավեց Ռմանիայի վրա և բազմաթիվ գերիներով վերադարձավ Հելիոպոլսի շրջանում նա սկսեց Գարիսի⁵¹⁰ կառուցումը

[A M 6203]

[Հոռմայեցիների Հուստինիանոս կայսեր] 6 թդ տարին

[Արաբների առաջնորդ Ալիդի] 6 թդ տարին

[Կոստանդնուպոլսի Կյուրուպատրիարքի] 6 թդ տարին

[Երուսաղեմի Հովհաննես պատրիարքի] 6 թդ տարին

Այդ տարի Օթմանն արշավեց Կիլիկիայի վրա և պայմանով բազմաթիվ բերդերի տիրացավ: Դավաճանություններ [արաբների] ձեռքն անցավ և Կամախը՝ մերձակա շրջաններով: Հուստինիանոսը Մավրոս պատրիկի և Ստեփանոս պատրիկին, մականոնը՝ Ասմիկտոս, մեծ նավատորմիղ հանդերձելով՝ հերսոն ուղարկեց: Նա ռի էր կապել, չէր մոռացել խեղձ սոնցիների բոսպորցիների և մյուս կլիմաների իր դեմ կատարած ոտըն ձգությունը: Եւրոպայից որ բաղկացած էր ամեն տեսակի նավերից՝ դրոմոններից, տրիբաններից, միրիազոգներից, ձկնորսական նավերից՝ մինչև անգամ խելանդիոններից, հանդերձել էին քաղաքում բնակ լող սենատորները, արհեստավորները, դեմոտներն ու ամեն տեսակի պաշտոնյաները: Նրանց⁵¹¹ նա ճամփո դրեց կարգադրելով սրածել հիշյալ բերդերի ողջ բնակչությունը ոչ ոքի կենդանի չթողնել: Նրանց հետ ուղարկեց և էլիաս սպաթարին, որը պետք էր հերսոնի կառավարիչ դառնար: Նրանք հասան հերսոն և առանց որևէ դիմադրություն տիրացան բերդերին բոլորին սրի քաշեցին, խնայեցին միայն երեխաներին որոնց ստրկացրին: հերսոնի կառավարիչ Տուդունոսին⁵¹², որպես խաբանի տեղապահ⁵¹³ ապա դիրքով ու ծագումով առաջին քաղաքացի համար

լող Զոյիլոսին և Խերսոնի ուրիշ քառասուն երևելիների ո մեծամեծների ընտանյոք հանդերձ շղթայակապ կայսեր ուղարկեցին, Խերսոնի այլ լոթը հայտնի մարդկանց փայտե շամփուրի քաշելով կրակի վրա խորովեցին: Ուրիշ քսան հոգու էլ թևերը մեջքին կապտտած, խելանդիոնի մեջ թոկով կապեցին ապա խելանդիոնը քարերով լցրին և ջրասույզ տրեցին: Հուստինիանոսը կատարվածի մասին տեղեկանալով, երեխաների փրկության առթիվ գազազեց, նա հրամայեց նրանց անհապաղ իրեն ներկայանան: Նավատորմիցը հոկտեմբեր ամսին ճանապարհ ընկավ և հավրուրա⁵¹⁴ կոչվող աստղի ծագելու ժամանակ բաց ծով դուրս գալով լիշ մնաց գլխովին ջրասույզ լինելու: Փոթորկի դո՛հ զնացած մարդկանց թիվը հաշվեցին 73 հազար հոգի: Հուստինիանոսը տեղեկանալով այդ մասին, ամենեին էլ շտխրեց ընդհակառակը բերկրանքով լցվեց ափշտակված լինելով օրեցօր սաստկացող մոլեղնությամբ սպառնալիքներով մի ուրիշ նավատորմից ո ղարկեց հրամայելով ամեն ինչ վարի տալ ու գետնին հավասարեցնել մինչև անգամ «որ միզիցէ զոր մով»⁵¹⁵: Այդ բերդերի [բնակիչները] իմանալով դա որոշեցին պաշտպանվել, ստիպված լինելով շենթարկվել կայսեր դիմեցին Խազարիայի խաբանին և իրենց պաշտպանության համար զորք խնդրեցին: Այդ լնթացքում զործի են անցնո մ նաև էլիաս սպաթարր արքայական Վարյանը⁵¹⁶ որն այն ժամանակ Կեֆալոնիայից ետ լր կանչվել և նավատորմիցով Խերսոնում էր գտնվում Հուստինիանոսը լսելով այդ մասին մի չանի գրոմոններով [Խերսոն] ուղարկեց զենիկոնի լոգոթետ Կեորդ պատրիկին՝ Ասորի մականվանյալին, Հովհաննես Էպարքոսին Թրակիսիոնի տուրմարիս Քրիստափորին՝ երեք հարյուր զինվորներով նրանց նա կարգադրեց որ Տուղունոսն ու Զոյիլոսը պետք է վերահաստատվեն Խերսոնում խաբանին բացատրություններ տալու համար ապոկրիպիարիոս ուղարկեն իսկ էլիասին ու Վարդանին իր մատ բերեն: Նրանք բոլորը խարիսխ զցեցին Խերսոնում, բայց Խերսոնի բնակիչները նրանց շքնդունեցին Հաջորդ օրը քաղաքացիները թույլ տվեցին ներս մտնել միայն զեկավարներին բայց այնուհետև նրանց լտեից փակելով դարբասները զենիկոնի լոգոթետին էպարքոսի հետ սիասին սրի քաշեցին Տուղունոսին Զոյիլոսին և վերոհիշյալ տուրմարիսին՝ երեք հարյուր զինվորներով խազարներին հանձնեցին, ուղարկեցին խաբանին Տուղունոսը ճանապարհին մեռավ իսկ խազարները նրա փոխարեն տորմարիսին և երեք հարյուր զինվորներին սպանեցին: Այդ ընթացքում ի երսոնցի ներք ինչպես և մյուս բերդերի բնակիչները Հուստինիանոսին զահընկեց հայտարարեցին իսկ իրենց մոտ արքորված Ֆիլիպպիկոս Վարդա

նին կայսր Տոչակեցին Հոստինիանոսը իմանալով այդ մասին էլ ավելի դադազեց, էլիաս սպաթարի և րեխաներին իրենց մոր ծոցում սրի քաշեց, իսկ այդ կնոջը ստիպեց ամուսնանալ իր հնդիկ խոհարարի հետ Այնուհետև մի նոր նավատորմիդ հանդերձելով Մավրոս պատրիկի Բևոսս մականվանյալի ղլխավորությամբ [Խերսոն] ուղարկեց տալով նրան բերդամարտության համար անհրաժեշտ խոյ, մեքենաներ և ամեն տեսակի քաղաքավեր միջոցներ պատվիրելով Խերսոնի պարիսպները ողջ քաղաքը գետնին հավասարեցնել, բնակչությունը մինչև վերջին մարդը կոտորել և իր կատարածի մասին հաճախակի ղեկուցել: Նավարկելով նա հասավ [Խերսոն], խոյի օգնությամբ քանդեց Կենտենարեսիոն ինչպես և նրա մոտ գտնվող Սիագրոս կոչվող աշտարակները: Երբ վրա հասան խաղաղները կռիվը դադարեց: Իսկ Վարդանը փախուստի դիմեց դեպի խաքանը: Նավատորմիդն այսպիսով ոչնչի չհասավ և այդ իսկ պատճառով շեր համարձակվում կայսեր մոտ վերադառնալ և ըստիպված ինքը ևս Հուստինիանոսին զահրնկեց հայտարարեց, իսկ Վարդանին՝ կայսր Խաքանից նրանք խնդրեցին Ֆիլիպպիկոսին իրենց տա Խաքանը նրանցից խոսք պահանջեց, թե Ֆիլիպպիկոսին չեն դավի, ապա և յուրաքանչյուրից մեկական դահեկան: Զինվորներն իսկույն համաձայնեցին և ստացան Ֆիլիպպիկոս կայսեր: Երբ նավատորմիդն ուշացավ որևէ զեկուցագիր էլ տեղ չհասավ, Հուստինիանոսը կոահելով դրա պատճառը Օպսիկիոնի և Թրակեսիոնի [զորքի] մի մասով գնաց Սինոպ Խերսոնո մ կատարվածի մասին տեղեկություններ ստանալու: Երբ նա գննում էր սլերատիկա կողմերը⁵¹⁷, տեսնում է դեպի քաղաք նավող տորմիդը և առյուծյ պես մոնչալով ինքն էլ շտապեց դեպի քաղաք: Ֆիլիպպիկոսն իրենից առաջ տեղ հասնելով, գրավեց քաղաքը: Հուստինիանոսը եկավ Դամատրիս⁵¹⁸ և իր մարդկանցով այնտեղ բանակեց: Ֆիլիպպիկոսն առանց հապաղելու Մավրոս պատրիկին և Հովհաննես սպաթարին՝ մականունը Ստրուֆոս Տիբերիոսի դեմ է ուղարկում, իսկ էլիասին մի զորախմբով Դամատրիս, Հուստինիանոսի դեմ մի այլ զորախումբ էլ փախուստի դիմած Վարադբակուրի Մավրոսը վերոհիշյալ Ստրուֆոսի հետ գալով Վլախեոնա Տիբերիոսին գտավ մի ձեռքով աստվածածնի սուրբ սեղանի սյունիկը բռնած մյուս ձեռքով՝ լատվական [խաչա]փայտ վզից էլ հմայիլ կախած Թեմից ցած նըստած էր Անաստասիան, իր հոր մայրը, որն ընկնելով Մավրոսի ոտքերին, պաղատում էր շսպանել իր թոռ Տիբերիոսին, քանզի նա ոչ մի վատ բան չի գործել: Այդ միջոցին, երբ [Անաստասիան] նրա ոտքերն էր գրկած և արտասվալից աղերսում էր Ստրուֆոսը բեմ բարձրացավ և

Այլ քաշեց Տիրերիոսին: Նրանից նա վերցրեց պատվական [խաչա] / սյուր դրեց սուրբ սեղանին, հմայիլն էլ իր վզից կախեց: Տղային սրան կալիլիսիկեի վերին կողքի դռնով, մերկացրին և գետին փռելով խարի պես մորթեցին ապա կարգադրեցին նրա մարմինն այսպես: աշխած Պավլինեի Սրբոց Անարծաթից տաճարում թաղել⁵¹⁹: Չերբա կալվեց և Օպսիկիոնի կոմես Վարազբակուր պրոտոպատրիկը, որը նույն- պես մահապատժի ենթարկվեց Իսկ էլիասն իր գինվորներով բարձրացավ Խամատրիս և բանակցությունների մեջ մտավ այնտեղ գտնվող գորթի / ու Երբ Հուստինիանոսի գինվորները նրանից անձեռնմխելիության Լ սին երաշխիքներ ստացան՝ զլիսովին լքեցին Հուստինիանոսին և փա / լան: Նրան մենակ թողնելով Ֆիլիպպիկոսի կողմն անցան: Վերոհիշ / լ էլիաս սպաթարը գազազած հարձակվեց [Հուստինիանոսի] վրա բռնեց նրան վզից և իր դոտուց կապած դաշույնով նրա գլուխը կտրեց, սուր աչն Ռոմանոս սպաթարի միջոցով Ֆիլիպպիկոսին առաքեց որը նույն- սպաթարի միջոցով արևմուտք ուղարկեց, մինչև Հոռմ: Նախքան Ֆիլիպ / պիկոսի թագավորելը Կալիստրատոսի վանքի անապատական մի / լերետիկոս գուշակ գնալով Ֆիլիպպիկոսի մոտ ասել էր «Դու կայսր կդառնաս»: Նա ցնցվեց իսկ անապատականն ասաց «Ինչո՞ւ ես հակա- որվում աստծո կամքին Եւ քեզ ասում եմ վեցերորդ ժողովն⁵²⁰ ի շարս եղավ երբ թագավորես մերժե՞ր այն և չո՞ր թագավորությունը ամուր / ու երկարամյա կլինի» Նա երգվեց այնպես անել Նրբ Լեոնտիոսին փո- լարինեց Հուստինիանոսը Ֆիլիպպիկոսն անապատականի մոտ գնաց Լերջինս ասաց «Անհոգ մնա զա կլինի»: Երբ Ապսիմարոսը թագավո / րեց, Ֆիլիպպիկոսը դարձավ նրա մոտ դնաց և նա կրկին ասաց «Անհոգ մնա այն պատճառ է քեզ» Ֆիլիպպիկոսն իր ընկերներից մե- կին վստահեց ալզ դաղտնիւր բայց նա գնաց հայտնեց Ապսիմարո / ին Վերջինս Ֆիլիպպիկոսին գանակոծեց խուզեց և շղթայակալ կե- լալոնիա արսորեց Հուստինիանոսն իր երկրորդ թագավորության ժա- մանակ նրան Լտ կանչեց Ֆիլիպպիկոսը համաձայն սուտանոն ա / ասպատական արբաւի պահանջլ եպիսկոպոսների սահող ժողով լումարեց և մերժեց սուրբ և տիեզերական վեցերորդ ժողովը Բայց հենց այդ նույն տարին էլ տխմարը կուրացվեց⁵²¹: Նա պալատում զը / սած լինելով երկար տարիների ընթացքում նախկին կայսրերի կողմից բռնադրավումների միջոցով և տարբեր պատրվակներով հատկապես հիշյալ Հուստինիանոսի կողմից կուտակված բաղում դրամ ու փառահեղ տնեցվածք անհոգ կյանք էր վարում ամբողջությամբ անխնա ու ա / պարդյուն ցրիվ տալիս: Թեև զարգացած ու խոհեմ մարդու համարում

ո ներ նա բայց կյանքում անսմոթ ո ապիկսր ամեն խնշում անճարակ էր Ի վերա ամենայնի նա հերետիկոս էր և շնացող: Նա կյուրոս պատրիարքին հեռացրեց և նրա աթոռին իր համակիր, իր պես հերձվածող Հովհաննեսին⁵²² նստեցրեց

[A M 6204]

Աշխարհի սր աշտար	Քրիստոսի մ ղղեղո	Հոռմայեցիների Ֆիլիպ
ճության 6204 թ	թյան 704 թ	պիկոս կայսեր 2-ամյա թա
		ղավորության 1 ին տարին

Սրբաների առաջն յդ	Կոստանդնոսի Հով	Նրոս ղեմի Հովհաննես
Վալիդի 9-ամյա իշխանո	հաննես պատրիարքի 3	պատրիարքի 30 ամյա ա
թյ ն 7 ղղ տարին	մյա աթոռակալությ ն	թոռակալության 7-րդ տա
	1 յն տարին	րին

Սյդ տարի Ֆիլիպպիկոսը արտաքսեց հայերին իր երկրից և ստիպեց բնակվել Մելիտենեում և Չորրորդ Հայքում⁵²³: Մասլաման ղրավեց Ամասիան ու այլ բերդեր և ձեռք բերեց բազում գերիներ: Ամասիայի Գեորգ եպիսկոպոսը տեղափոխվեց Սարտիրոպոլիս: Ֆիլիպպիկոսն առանց ամաշելու մոլեղնորեն հանդես եկավ սուրբ և տիեզերական վեցերորդ ժողովի ղեմ ջանալով շեղյալ հայտարարել նրա հաստատած աստվածային դրույթները: Իրեն համախոս նա գտավ ի դեմս Կոստանդնուպոլսի Հովհաննես պատրիարքի (նրան ինքն էր պատրիարք նշանակել, հեռացնելով Կյուրոս պատրիարքին որին արգելափակեց Խորայի վանքում)⁵²⁴: Իր համախոհների թվում էին նաև Կյուզիկոսի Գերմանոս եպիսկոպոսը ու հետագայում Կոստանդնուպոլսի պատրիարք դարձավ, Կրետեի Անդրեաս եպիսկոպոսը Նիկուլայոսը որը կավկոզիակոնից⁵²⁵ բժշկագիտության մասնագետ դարձավ իսկ այն ժամանակ քվեստոր էր Մեծ եկեղեցու սարկավագ էլպիզիոսը, խարսոֆիլաքս Անտիոքոսը և սրբանց նմանները, որոնք զրավոր նզովեցին վեցերորդ սուրբ ժողովը: Բուլղարները Ֆիլեայի⁵²⁶ վրայով դադտագողի խուժեցին Ստենոնը, մեծ ջարդովեցին արշավեցին մինչև քաղաք բնակիչներին գտան քաղաքից դուրս եկած՝ ճոխ ու հարուստ հարսանյաց հանդեսներով առատ սեղաններով ղրաղված սեղաններ որոնց վրա կային արծաթյա և այլ տեսակի սպասներ, և հասան մինչև Ոսկե դուռը գերեվառեցին բովանդակ Թրակիան, անհամար անասուններ քշելով վերագարձան իրենց երկիրը Ալաբոները նույնպես արշավեցին Միսթիան ու այլ բերդեր զրավեցին, բազում բնտանիքների գերի տարան և անհամար քանակությամբ տնայուններ քշեցին:

[A M 6205]

[Հոստանդնուպոլսի Ֆիլիպ
պոկոս կայսեր] 2 թղ տարին

[Արաբների ուսանող
Վալիդի] 8 թղ տարին

[Կոստանդնուպոլսի Հով
հաննես պատրիարքի] 2 թղ
տարին

[Երուսաղեմի Հովհան-
նես պատրիարքի] 8 թղ
տարին

Այդ տարի Աբասն արշավեց Ռոմանիայի վրա Պիսիդիայի Անտիոքը
և սվեց և բազում դերիններ վերցնելով վերադարձավ: Պերիտիոս⁵²⁷ ամսի
28-ին Ասորիքում ուժեղ երկրաշարժ եղավ Այդ միջոցին լրացավ Ֆիլիպ-
ոսի թագավորության երկրորդ տարին և տարեդարձի առթիվ ձիար-
սավական մոցումներ էին տեղի ունենում, որտեղ պրասինոսները հաղ-
թանակ տարան: Կայսրը որոշեց Պենտեկոստեի շաբաթ օրը ձի նստած,
բարամբով, երաժշտությամբ զնալ լողանք ընդունել Զեքսիպպոսի հան-
րային բաղանիքում և ապա մեծատոհմիկ բաղաբացիների հետ ճաշել
Միջօրեին, սակայն երբ նա հանգստանում էր Օպսիկիոնի կոմես Գեորգ
դատրիկի՝ Բուրաֆոս մականվանյալի, ինչպես և Թեոդորոս Միակիս
դատրիկի դրզմամբ Թրակիա բանակաթեմի տաքսատոսներով Ոսկե դռ-
ից հանկարծակի ներս մտավ Օպսիկիոնի պրոտոստրատոր Ռուֆոսը
և ուժեղ սլալատ, Ֆիլիպպիկոսին դտավ կեսօրվա հանգիստն առնելիս, և
ունելով նրան տարավ սրբասինոսների օրնատորիոնը⁵²⁸ և այնտեղ կու-
րացրեց այդ մասին ոչ ոք էլ չիմացավ: Հաջորդ այն է Պենտեկոստեի
օրը, երբ ժողովուրդը խռնվել էր Մեծ եկեղեցում, Արաեմիոս պրոտո-
սակրետը, վերանվանվելով Անաստասիոս⁵²⁹, կայսր թագադրվեց: Պեն-
տեկոստեի հաջորդ շաբաթ օրը կուրացվեց Թեոդորոս Միակիսը իսկ երկ-
րորդ շաբաթ օրը՝ Գեորգ Բուրաֆոսը⁵³⁰, և Թեսաղոնիկե արսորվլցին

[A M 6206]

Աշխարհի արարալոս
նաթյան 6206 թ

Քրիստոսի մայր զու
թյան 706 թ

Հոստանդնուպոլսի Արտե
միոս կայսեր 2-ամյա թա
գավորության 1 ին տարին

Արաբների ուսանող
Վալիդի 9-ամյա լշխանու-
թյան 9 թղ տարին

Կոստանդնուպոլսի Հով
հաննես պատրիարքի 3 ամ
լուսիթոսակալության 3 թղ
տարին

Երուսաղեմի Հովհաննես
պատրիարքի 30 ամյա ա
թոսի լության 9 թղ տա
րին

Այդ տարի Մասլաման Ռոմանիայում ասպատակ սփռեց, ավարանեց Գալատիան և բազում դերիներով ու թալանով վերադարձավ: Արտեմիոսը հեծելազորի վրա խիստ կարող զորավարներ նշանակեց, շատ խոհեմ մարդկանց քաղաքական գործերում ինքն էլ անգործ նստեց: Իմանալով, որ արաբները Ռոմանիայի դեմ ցամաքով ու ծովով արշավելու նախապատրաստութուն են տեսնում, Ասորիք Վալիդի մոտ իշխաններ ուղարկեց՝ Գանիել Սինուպուն Սինուպ քաղաքի պատրիկին և էպարքոսին, առերես խաղաղության շուրջ բանակցելու, բայց իրականում հանձնարարելով ճշգրիտ հետախուզել և իմանալ նրանց ուժի և Ռոմանիայի վրա շարժվելու մանրամասնությունների մասին: Եւս վնասց և վերադառնալով կայսեր վեկուցեց մայրաքաղաքի վրա արշավելու համար նրանց ծովային ու ցամաքային վիթխարի ռազմական նախապատրաստության մասին: [Կայսրը հրամայեց] որ [Կոստանդնուպոլսի] յուրաքանչյուր բնակիչ իրեն երեք տարվա պարենով ապահովի ով ի ինճակի չէ այդ անել, քաղաքից հեռանա նա վերսկացուներ նշանակեց և սկսեց հրակիր դրոմոններ ու դիերաներ շինել հսկայական օրիերաներ վերանորոգեց [քաղաքի] ծովափնյա պարիսպները նմանապես և ցամաքային ներք, աշտարակների վրա տեղադրեց նետարձակ, բարարձակ և այլ մեքենաներ իր հնարավորությունների սահմաններում քաղաքն ամրացնելուց հետո, նա բազում պարեն լցուց թագավորական շտեմարանները և իրեն ապահովեց

[A M 6207]

Արաբների առաջնորդ Սուլեյման⁵³¹, Իշխեց 3 սաբի: Կոստանդնուպոլսի Գերմանոս պատրիարք⁵³²: Աթոռսկալեց 15 սաբի:

[Համայնեցիների Արտեմիոս կայսեր] 2 ռդ տարի: [Արաբներ] սոսնորդ Սուլեյմանի 1 ին տարին

[Կոստանդնուպոլսի Գերմանոս պատրիարքի] 1 ին տարի: [Ելուտաղլմ] Հոհան և Գոտլսրթի] 10 լդ տարին

Այդ տարի վախճանվեց Վալիդը և նրա իշխանությոնը ժառանգեց Սուլեյմանը: Այդ նույն Արտեմիոսի ր և Անաստասիոս թագավորության երկրորդ ինդիկտիոնի 13 ռդ տարին օգոստոս ամսի 11 ին Կյոզիկոսի մետրոպոլիտ Գերմանոսը դարձավ Կոստանդնուպոլսի [պատրիարք]: Այդ առթիվ կարդացվեց սեղափոխության ներքոհիշյալ հրովարտակը Ամենաբարեպաշտ երեցների օարկավազների բովանդակ

ուրբ կղերի, սրբազան սենատի և այս աստվածապահ մայրաքաղաքի բրիստոսասեր ժողովրդի վճռով ու ընտրութեամբ, շնորհքն աստվածային, ու միշտ ամբողջ է տկարին և լրացնում պակասը, կյուզիկոսի թեմի բազնագույն մեարոպոլիտը և եպիսկոպոսը տեղափոխվում է այս աստվածապահ մայրաքաղաքի պատրիարքութուն: Սույն տեղափոխությունը կատարվեց առաքելական աթոռի սրբազնագույն երեց Միքայել ապոկրի իարիոսի⁵³³ մյուս քահանաների և եպիսկոպոսների ներկայությամբ, Արտեմիոս կայսեր թագավորության օրոք: Արտեմիոսը տեղեկանալով, որ սարակինոսների նավատորմիչը Ալեքսանդրիայից նավել է Փյունիկե՝ ունեւատաղձ կտրելու համար իր նավատորմիչի արագընթաց նավերն ի նտրելով և նրանց մեջ Օպսիկիոն բանակաթեմից տաքսատոսներ նստեց լլով հրամայեց բոլորին կենտրոնանալ Հոռոսում: Նրանց գորավար լ զխավոր նա նշանակեց Մեծ եկեղեցու սարկավագ Հովհաննեսին, մականունը տեր Հովհաննեսիկ, որն այն ժամանակ գենիկոնի լոգոթետն էր նրբ վերջինս Հոռոս հասավ, նավերն էլ [նույն տեղում] հավաքվեցին նա կարգադրեց հրամանատարներին նավեն դեպի Փյունիկե հազարացի իրի փայտանյութն ու հանդերձանքը կրակի տալու համար: Իոլորը սի լով ընդունեցին դա, բացի Օպսիկիոնի [ղինվորներից] նրանք կայսեր լահրնկեց հայտարարեցին, իսկ Հովհաննես սարկավագին սրակոտոր արեցին: Դրա վրա նավատորմիչը երկուսի բաժանված յուրաքանչյուրն իր տեղը վերադարձավ: Ուրագործները շարժվեցին դեպի մայրաքաղաք, ասան Ադրամիտիոն⁵³⁴ բայց շունենալով ղեկավար Թեոդոսիոս անուսով մի տեղացու սլետական հարկահավաքի անբան ու հասարակ մի մարդու, դրդեցին կայսր դառնա Սակայն նա փախավ ու լեռան վրա լաքնվեց: Նրան գտան ու բռնի կայսր հռչակեցին: Արտեմիոսը, տեղեկա լալով այդ մասին քաղաքի տնօրինությունը թողեց իր մերձավորներին՝ դատրաստածը, նավատորմիչով ղինեց նրանց իսկ ինքը զնաց Նիկիա լաղաքն ու պատսպարվեց: Խոռվարարները ոտքի հանելով համայն Օպ սիկիոն բանակաթեմը և գոթոգրեկներին⁵³⁵, ձեռք են դրո մ բաղմաթիվ լեծ ու փոքր առևտրանավեր և ցամաքով ու ծովով Խրիսուպոլսի վրա արժվում: Քաղաքի նավատորմիչը խարիսխ էր դրել սուրբ Մամասի լավահանգստում⁵³⁶ վեց սմիս նրանք այնտեղ սմեն օր իրար դեմ կոխվ լին անում Երբ քաղաքի նավատորմիչն այնուհետև զնաց խարիսխ զցեց լաղաքի Նեորիոն նավահանգիստը⁵³⁷ Թեոդոսիոսն անցավ ու գրավեց Թրակիայի շրջանները: [Ապստամբները] դավաճանության օգնությամբ լլախեռնայի դարբասից մտան քաղաք և առան այն: Իսկ Օպսիկիոնի տնօրեն զինվորները գոթոգրեկների հետ միասին զիշերով իս ժեցին

քաղաքացիների բնակարանները և շտեմնաված թալանեցին, ոչ ոքի չի նա յելով: Արտեմիոսի քաղաքում թողած գեկավարներին և Կոստանդնուպոլսի Գերմանոս պատրիարքին բռնելով, Նիկիա ուղարկեցին, որպեսզի Արտեմիոսն ու նրա հետ եղողները համոզվեն [կատարվածի մասին]: Արտեմիոսը, տեսնելով նրանց, հուսաբեկ եղավ և անձեռնմխելիության մասին երաշխիքներ ստանալով, հանձնվեց ու վանականի սքեմը հազավ: Թեոդոսիոսը նրան ձեռք լուվեց, այլ Թեսալոնիկե արքայացու Այսպիոսով, Ֆիլիպպիկոսը թագավորեց 2 տարի և 9 ամիս իսկ Արտեմիոսը 1 տարի և 3 ամիս: Անատոլիկոն բանակաթեմի զորավար Լևոնը⁵³⁸ որ Արտեմիոսին էր պաշտպանում, Թեոդոսիոսին չենթարկվեց: Նրան համախոհ էր ու դաշնակից Արմենիակների բանակաթեմի զորավար հայազգի Արտավազդը⁵³⁹ որին նա խոստացավ իր դստեր կնության տալ, ինչ որ արեց

[A M 6208]

Աշխարհ սրբաշնորհ	Էլիստոյ մարդեղության	Հոռոմայեցիների Թեոդո
ժուլթյան 6208 թ	08 թ	ւլոս կայսեր 1 ամյա թա
		գավորության 1 ին տարին

Արարների սոաջնորդ	Կոստանդնուպոլսի Գր	Նրոսապւմլ Հովաննես
Սուլեյմանի 3-ամյա իշ	մանոս պատրիարքի 15	գլատրիարքի 30 ամյա ա
Իանության 2-րդ սարին	ամյ տիոտակալության	թոտակալության 11-րդ տա
	2 ի սարին	րին

Այդ տալի Մասլսման ալշալեց Կոստանդնուպոլսի վրա⁵⁴⁰, կան խավ ցամաքով Սուլեյմանի⁵⁴¹ գլխավորությամբ զորք ուղարկելով իսկ Օմարին էլ՝ ծովով Ինքն էլ շարժվեց նրանց ետևից՝ պատերազմական մեծ պատրաստությամբ: Սուլեյմանն ու Քարրը հասնելով Ամորիոն Անատոլիկոն բանակաթեմի զորավար Լևոնին նամակ են գրում «Մեր համոզմամբ դու ևս արժանի հոռոմայեցիների կայսր դառնալու: Արդ, եկ մեկ մոտ, որ խաղաղության շուրջ բանակցենք»: Սուլեյմանը, տեսնելով, որ Ամորիոնը զորք չունի որ [քաղաքը] զորավար [Լևոնի] հանդեպ թըշնամարար է տրամադրված վերջինիս Արտեմիոսի դաշնակիցը լինելու պատճառով պաշարեց այն ուղենալով Մասլամային էլ այնտեղ ընդունելու: Երբ [Սուլեյմանը] մոտեցավ քաղաքին սարակինոսներն սկսեցին Լևոնին կայսր ներբողել կոչ անելով [քաղաքացիներին] նույն բանն անել: Ամորիոնի [բնակիչները] տեսնելով, որ սարակինոսները սիրով [Լևոնին] են ներբողում իրենք էլ նույն բանն արեցին: Զորավար [Լևոնը] իմանալով որ առանց տաքսատոսների ու Նրամանատարների Ամո-

ի սեր կրնկնի, հայանում է Սուլեյմանին «Եթե դո ցանկանում ես, որ ես
 լսեմ մոտ դամ խաղաղության շուրջ բանակցելու, ապա ինչո՞ւ ես քաղաքը
 չաշարման ենթարկել»: Նա պատասխանեց «Դու եկ, և ես կզնամ»: Զո-
 ռավարը նրանից խոսք վերցնելով, երեք հարյուր հեծյալներով նրա մո-
 լանաց՝ Հագարացիք, տեսնելով նրան, հաղան իրենց զրահներն ու լանջա-
 կալները և նրան ընդառաջ զնացին, բանակեցին իրենց հիմնական զորքից
 կլս մղոն հեռու [կետնը] երեք օր զնաց եկավ նրանց մոտ, բանակեց
 խաղաղության և [արաբների] քաղաքից հեռանալու հարցի շուրջը:
 Բայց նրանք պատասխանում էին «Նախ դու հաշտությունը կնքիր
 իսկ մենք դրանից հետո կզնանք» Զորավարն իմանալով որ ուզում են
 լրեն բռնեն, երեկի սարակինոսներից շատերին ընթրիքի հրավիրեց: Նը-
 լանց ընթրելու միջոցին Սուլեյմանը երեք հաղար զրահակիր սարակի-
 ոսանների ուղարկեց նրան շրջապատելու և շթողնելու որ փախչի: Պահա-
 կախումը իմացավ դա և նրան հայտնեց «Մեզ բազում հեծյալ սս-
 լակինոսներ են շրջապատած» Զո բեր անունով մի հեծյալ ներկայացավ
 [կետին] և ասաց «Ինչ որ ստրուկ ահագին դրամ զողանալով փա-
 լել է դրա համար է ոյ մենք ձի հեծանք»: Զորավարը կոահեց նրանց
 խորամանկությունը և ասաց «Անհոյ եղէք մեր բերդերից որ մեկում էլ
 նա զնա, կզտնենք նրան»: Բայց անհանգստացած այնուամենայնիվ կարո-
 դացավ իր մարդու միջոցով ծածուկ հայտնել Ամորիոնի բնակիչներին
 «Աստծո սիրույն, շհանձնվենք հզույշ, շուտով Մուսլաման էլ կհասնի»
 [Քաղաքի] եպիսկոպոսը զնում է [կետին] մոտ, իսկ վերջինս նրան նույն
 բանն է ասում: Սուլեյմանն իմանալով որ եպիսկոպոսը զնացել է նրա
 մոտ դիմում է զորավարին «Մեզ հանձնիր եպիսկոպոսին»: Բայց նա
 յաբցրեց նրան և իր մարդկանցից մեկին կարգադրեց «Մեր դրույցի մի
 օրցին դու նրան այլ զգեստ հագցրու և փայտ կամ օտր բերելու պատրվա-
 կով սարերն ուղարկիր»: Երբ սարակինոսները համառում էին եպիսկո-
 պոսի հարցում, զորավարն ասաց «Նա այսուեղ չ' Արյ դուք ամիրայի
 մոտ զնացեք, ձեր ետևից ես էլ կգամ և ամեն ինչի շուրջ կխոսենք»: Նը-
 րանք, մտածելով, որ երբ նա ախրալի մոտ գա կշրջապատեն և կբռնեն,
 թողնեցին նրան: [կետնը] իր երկու հարյուր մարդկանց հետ ձի նստեց և
 որսի զնալու պատրվակի տակ, թեքվեց դեպի ձախ նրա հետ եղող սա-
 րակինոսների հարցին, թե «Ու՞ր ես գնում» նա պատասխանեց «Շովի-
 տը, ուզում եմ բանակատեղիս փոխեմ»: Նրանք ասացին «Միտքդ ծուռ է
 մենք քո հետ չենք գա»: Դրա վրա զորավարը դիմելով իր մարդկանց
 ասաց «Մեզ խոսք տվեցին բայց մտադիր էին մեզ բռնել և մեր միջոցով
 քրիստոնյաներին կոստրել նրանք մեր մայրկանցից և մեզ մնացած

ձիերից և ոչ մեկին ձեռք չեն գցի» Եվ տասր մղ ն կտրել վ բանակեց Հաջորդ օրը նա [արաբների մոտ] ուղարկեց իր ստրաաորների դամեստիկոսին⁵⁴² և հայտնեց. «Թեև դուք ինձ խոսք տվեցիք, բայց մտադրել էիք ինձ նենգորեն բռնել: Հենց դրա համար է, որ հեռացա»: Մասլաման արդեն անցել էր կլեյսուրները, բայց Սուլեյմանն այդ մասին տեղյակ էր Ամիրան ու զինվորներն ըմբոստացան Սուլեյմանի դեմ և Վնչո՞ւ Լնք նստել այս պարիսպների տակ և չենք գնում թալանի» ասելով, հա՛վաքեցին իրենց վրաններն ու շարժվեցին: Զորավարը նիկեաս տուրմար խին 800 զինվորով Ամորիոն մտցրեց, դուրս բերեց կանանց ու երեխաների մեծ մասը, իսկ ինքը գնաց Պիսիդիա: Երբ Մասլաման կապադովկիա հասավ, կապադովկացիք հուսաբեկ դիմեցին նրան հանձնվելու խնդրանքով Մասլաման, իմանալով Թեոդոսիոս կայսեր դեպի զորավարը տածող թշնամության մասին, ցանկացավ նրան իր կողմը քաշել, հաշտվել հետը և նրա միջոցով հպատակեցնել Ոսմանիան նա նրանց ասաց «Դուք զորավարի համախոհները չե՞ք» նրանք պատասխանեցին, թե «Այո՞»: Այնուհետև, թե. «Դուք նրա պես չե՞ք վարվում», թե «Այո»: Դրա վրա նա ասաց «Գնացեք ձեր բերդերը և ոչ ոքից մի վախեցեք»: Ես իր զինվորներին կարգադրեց շթալանել զորավարին ենթակա բոլոր շրջանները Զորավարը, իմանալով այդ մասին և կոահելով, որ Սուլեյմանը հայտնած պիտի լինի Մասլամային թե թույլ է սովել իրեն զորավարին, դնալո նամակ է դրում Մասլամային, թե «Ես ուզում էի քո մոտ դալ, բայց երբ եղա Սուլեյմանի մոտ, նա ուզեց ինձ բռնել: Դրա համար ես հիմա վախենում եմ քո մոտ դալ»: Մասլաման ասում է զորավարի սուրհանդակին, «Գիտեմ զորավարն ինձ խարում է որպեսզի նրա շրջաններին ձեռք ըտամ»: Զորավարի սուրհանդակը պատասխանեց «Ճիշտ չէ, [զորավարի] գրածը ստույգ է»: Մասլամայի հարցին թե Վնչպիսի՞ն է Ամորիոնի վերջը զորավարի նկատմամբ» նա պատասխանեց «Հավ է նրան է Լնթարկվում»: Մասլաման զայրացած անպատվից նրան ու ասաց «Ինչո՞ւ ես ստո մ» Ես պատասխանեց «Մեկն ինչ ասածիս պես է, [զորավարը] տուրմարիի գլխավորությամբ տաքսատոսներ է մտցրել [քաղաք] իսկ ավելորդ ընտանիքներին հեռացրել անտեղից»: Մասլաման լսելով դա շատ տխրեց և վրդովված նրան վռնողից նա որոշել էր ամռանը գրավել այն ապա վերցնել նավատորմիղը և իջնել Ասիա ու ձմեռել: Նա դարձյալ կանչեց զորավարի սուրհանդակին և հարցաքննեց նրան վերջինս երգվեց, թե Ասածս ամբողջությամբ ճշմարտություն է տուրմարիի գլխավորությամբ հազար զինվոր [քաղաք] են մտել, իսկ [զորավարը] բնակիչների ողջ ունեցվածքը ապա և շքավոր ընտանիքներին [քաղա

լից] հեռացրել է»։ Մասլաման դրա վրա ղորավարին նամակ գրեց, թի
 «Եկ իմ մոտ, ես քեզ հետ կհաշտվեմ ու ամեն ինչ քո ուզածի պես կա
 րեմ»։ Չորավարը տեսնելով, որ նա արդեն մոտեցել է Մաուսալենին⁵⁴³
 ր հինք օր հետո նա սուք կղնի իր շրջանները նրա մոտ երկու հյուպա-
 սի⁵⁴⁴ ուղարկեց և հսյտնեց «Քո նամակը ստացա քո առաջարկու-
 թյունն ընդունեցի և ահա քո մոտ եմ գալիս, բայց հարկալ գիտես ես
 յորավար մարդ եմ հետևաբար ինձ հետ կլինի գույք զրամ և զորք Արդ,
 յու յուրաքանչյուրի համար երաշխիք սուր էթե իմ պահանջներին ընդ-
 ր սաջ զնաք, ես ողջ առողջ ու անվնաս վերադառնամ, լավ ու բարի»
 Հյուպատոսները նրան հանդիպեցին Թեոդոսիանա⁵⁴⁵ [վայրում] Մաս
 յաման ասաց «Տեսնո՞ւմ եք, որ խաբում է ինձ ձեր ղորավարը» նրանք
 դատասխանեցին «Աստված մի արասցէ» [Մասլաման] տալով նրանց
 դահանջած երաշխիքները ճամփեց։ Այդ միջոցին երբ հյուպատոսներ
 ր սորապիր գրությամբ զնում էին ղորավարի մոտ Մասլաման շկարողա
 նալով իր հսկայական զորքով մի տեղում մնալ գալիս է Ակրոյինոն⁵⁴⁶,
 Չորավարը տեսնելով որ [Մասլաման] արդեն ոտք է դրել իր շրջաննե
 րը քաշվեց նիկոմեդիա Հանդիպելով Թեոդոսիոսի որդուն բռնեց նրան
 ողջ թագավորական սպասավորությամբ ու պալատական պաշտոնեու
 թյամբ հանդերձ։ Մասլաման իջավ Ասիա, ձմեռեց այնտեղ իսկ Օմարը՝
 Կիլիկիայում։ Չորավարը վերցնելով կայսեր որդուն և խորհրդակցելով
 իր մարդկանց հետ եկավ Խրիստոպոլիս։ Թեոդոսիոսը իմանալով կա-
 տարվածի մասին խորհրդակցեց Փերմանոս պատրիարքի և սենատի հետ
 և Լևոնի կողմից նույն պատրիարքի միջոցով իր անձեռնմխելիության և
 Էկղեցու անասանելիության մասին⁵⁴⁷ երաշխիքներ ստանալով, գահլ
 պիջեց նրան։ Թեոդոսիոսը իր որդու հետ կղերական լարձան և իրենց
 մնացած կյանքն անցկացրին խաղաղության մեջ Մասլամանի դալով
 Պերգամոն պաշարեց և աստծո թուլլտվությամբ ու սատանայի ներգոր
 ծությամբ առավ այն Քաղաքի բնակիչները մի ինչ-որ կախարդի խոր
 ղրդով ծննդաբերելո մոտ մի կնոջ փորը բացեցին և վերցնելով
 մանկան կաթսայի մեջ հիեցին։ Կովել ցանկացող ամեն, մեկը աստծուն
 խորշելի այս զոհաբերության արյունով ներկեցին իրենց աջ թևը և այ
 նուհետև թշնամիներին հանձնվեցին

[A M 6209]

Հոռմայեցիների կսյսը Լևոն Իսավրացի⁵¹⁸ Թագավորեց 24 տարի

[Աշխարհի սր լճի 1 [Գրիստոսի մ բղկոս [Նոմայեցիների լեռն
ծ թշան] 609 թ [թշան] 709 թ կայսեր] 1 ին սարին

[Արարներ/ ս ոս չնոյ 2 [Կ սս ն յնո լոյսի էէլ [Երուս սղեմի շոլ սննէ 1
Աւելյմանի] 3 դ ոարի՛ն Եանոս լա ուրիարքի] 3 բղ պատրիարքի] 12-րդ ոարին
տարին

Այդ տարի թագավորեց լեռեր նա ծագումով Գերմանիկիայից⁵⁴⁹ Էր, բայց իրականում՝ Իսավրիայից⁵⁵⁰։ Հուստինիանոս կայսեր սուաջին թագավորության մամանակ նա իր ծնողների հետ վերաբնակեցվել էր Թրակիայի Մեսեմբրիա [բաղաբում]։ [Հուստինիանոսի] երկրորդ թագավորության ժամանակ էրբ նա բուլղարների հետ իջավ, լեռներ նրան ընդառաջ ելավ 500 ոչխարից բաղկացած նվերով Հուստինիանոսին դադուր եկավ և նրան իսկույն սպաթարի կոչում շնորհեց ու մտերմացավ հետը Ոմանը նախանձից զրդված [լեռն ին] ամբաստանեցին, թե իր թագավորության վրա աչք ունի։ Սակայն էրբ դրա շուրջ քննություն արվեց նրանք խայտառակվեցին որպես զրպարս իշներ։ Մյնուամենայնիվ ալլօրվանից շատերն սկսեցին այդ մասին խոսել։ Հուստինիանոսը թեև էր ուղում նրան բացեիբաց վաստություն անել, բայց կասկածի որդը մտավ իր մեջ և նա նրան դրամ տալով, Ալանիա ուղարկեց ալաններին Աբադ գիայի դեմ ոտքի հանելու համար (Աբադգիան կազիկան և Իբերիան սարակինոսների տիրապետության տակ էին գտնվում)⁵⁵¹։ Նա գնաց կազիկա, զրամը թողեց Պասիս⁵⁵² [բաղաբում] մի քանի տեղացիներով գնաց Ապսիլիա⁵⁵³ անցավ Կովկասյան լեռներն ու եկավ Սյանիա։ Հուստինիանոսը կամխալով նրա ոչնչացման համար պատրվակ ստեղծած լինել, մարդ ուղարկեց և Պասիսից սռավ զրամը։ Ալանները սպաթարին մեծ պատիվներով ընդունեցին նրա առաջարկներին ընդառաջ գնացին և ներխուժելով Աբադգիա գերեվարեցին այն։ Աբադգների տերը հայտնում է ալաններին թե «Հուստինիանոսը երեի սրանից ավելի խաբւբա մարդ չուներ որ ուղարկեր և ձեզ մեր դեմ զրդեր ձեր հարևանների սա ձեւ զրամ խոստացավ, բայց իաբեց, քանզի Հուստինիանոսը մարդ ուղարկեց և այդ զրամն առաւ։ Արդ դուք մեզ հանձնեք նրան մենք ձեզ երեք հազար դահեկան կտանք, մեր դարավոր բարեկամությունն էլ թող անխախտ մնա»։ Ալանները պատասխանեցին թե Մենք նրան ընդառաջ գնացինք ոչ թե լրամի սիրույն այլ կայսեր հանգեպ տածած մեր սիրու ։ Աբադգները դարձյալ մարդ ուղարկեցին նրանց մոտ։ ասելով, թե «Մեզ տվեք նրան կտանք վեց հազար դահեկան»։ Ալանները ցանկանալով հետախուզել արազդների երկիրը համաձայնվեցին վեց հազար դահե

կանի դիմաց հանձնել սպաթարին Ալանները սպաթարին ամեն ինչի մասին տեղյակ պահեցին և ասացին «Ինչպես տեսնում ես, Ռոմանիա անող ճանապարհը փակ է, ինչպես այիսի դնաս հայտնի չէ: Եկ դիմենք խորամանկության, ձևացնենք, որ հանձնում ենք քեզ նրանց մարդկանց հետ մեր մարդկանց կողարկենք, կհետախուզենք նրանց կլեյսուրները, ասպատակ կսփռենք և կավերենք իրանց երկիրը որով կատարած կլինենք մեր ծառայությունը»: Եվ ահա ալանների դեսպանները գնում են Սբազդիա և հայտնում թե համաձայն են հանձնել սպաթարին: Այդ առիթով նրանք [Աբազգներին] շատ ընծայեցին, ստացան: [Աբազգները] դարձյալ բազում դեսպաններ են ուղարկում որոշված գումարով սպաթարին ստանալու համար: Ալաններն ասում են սպաթարին «Այս մարդիկ ինչպես նախօրոք հայտնել ենք եկել լինելու: Աբազգիան ընդունում է քեզ, Երբ մոտենանք նրանց, ևսպ որպեսզի մեր ծրագիրը լացահայտվի (նրանց լրկիրը գնացող վաշտակառններ պակաս չեն) մենք քեզ բացահայտ կհանձնենք Երբ դուր շարժվեք առաջ, մենք ծածուկ կտեղի կհարձակվենք, իրանց կսպանենք, իսկ չեզ կթաքցնենք մինչև որ հավաքվի մեր զորքը և ահակնկալ ներխուժենք նրանց երկիրը» Այդպես էլ եղավ: Աբազգների դեսպանները ստանալով սպաթարին և վերջինիս մարդկանց կապանքների մեջ առան ու ճանապարհ ընկան: Ալանները իրենց տեր Բուսաբեսի պիսավորությանմբ նրանց ետևից վրա հասնելով, սպանեցին արազգներին իսկ սպաթարին թաքցրին: [Բուսաբեսը] լորք հավաքելով շարժվեց Աբազգիայի վրա և կլեյսուրների միջով անակրնկալ մուտք գործելով արազգներին մեծ ջարդ տվեց ու բազում գերիներ քշեց տարավ Հուստինիանոսը լսելով որ իր ծրագիրն առանց դրա մի էլ գուրի եկավ արազգներին նամակ գրեց որտեղ ասված էր «Եթե լուր փրկեք մեր սպաթարին և թույլ տաք նրան անվնաս անցնել ձեր երկրով ապա ձեր բոլոր վանցանքները կհեղենք»: Նրանք ուրախություն ընդունեցին այդ առաջարկը և դարձյալ մտքով ուղարկեցին Ալանիա, ասելով թե «Մեր երեխաներին ձեզ պատանդ կտանք տվե՛ք մեզ սպաթարին որպեսզի նրան Հուստինիանոսին ուղարկենք: Ասպաթարը ընդունեց դա և ասաց «Աստված ինձ մի գուռ կբացի որ դուրս գամ Ես Աբազգիայի վրայով գնացողը չեմ»: Որոշ ժամանակ անց հոռմայեցիները և հայերի մի զորաբանակ կազմակա մտավ և սաշարեց Արխայտուրիսը^{55A}, բայց լսելով սարակիստների գալու մասին թողեց հեռացավ: Նրանից յուրջ երկու շաբաթ հոգի առանձնանալով ասպատակ սփռելով բարձրացան Ապսիլիայի շրջաններն ու Կովկասյան լեռները Երբ սարակիստները հասան Լազիկա հոռմայեցիների և հայերի զորքը վերադարձավ

Տասիս: Երկու հարյուր հոգին մնաց Կովկասյան լեռներում և հոսաբեկ եղած սկսեց ավաղակությամբ պարապել: Ալանները, իմանալով այդ մասին կարծեցին որ Կովկասյան լեռներում հոռմայեցիների մեծաքանակ գորք կա և ուրախացած ասացին սպաթարին «Հոռմայեցիները մոսեցեի են նրանց մոտ դնա»: Սպաթարը իր հետ անելով հիտուն ալանների, մայիս ամսին կլոր դահուկներով անցավ ձյունածածկ Կովկասյան լեռները հանդիպեց նրանց և բերկրացած հարցրեց «Ձորքն ո՞ւր է»: Նրանք պատասխանեցին «Երբ սօրակիրոսները հարձակվեցին, նրանք թողեցին և վերադարձան Ոռմանիա իսկ մենք, չկարողանալով Ռոմանիա վերադառնալ, շարժվեցինք դեպի Ալանիա», Սպաթարի հարցին՝ «Հիմա ի՞նչ անենք», նրանք պատասխանեցին «Այդ երկրով մեզ անհնարին է անցնել»: Սպաթարն ասաց «Այլ ճանապարհով չենք կարող գուրս գալ» Այնտեղ մի բերդ կալ անունը Երկաթե [բերդ]⁵⁵⁵, որի բերդապահը սարակիրոսներին հպատակ ոմն Փարեսման էր: Նա հայերի հետ հաշտ երապրում: Սպաթարը նրա մոտ մարդ ուղարկեց և ասաց «Քանի որ հայերի հետ հաշտ ես ապրում ապա ինձ հետ էլ հաշտվիր և լեթարկվիր կայսրության, օգնիր մեզ հասնել ծովափ և անցնել Տրապիզոն»: Նա մերժեց: Դրավրա սպաթարը իր մարդկանցից հայերի էլ է ուղարկում պատվիրում դարանակալել և կարգադրուս «Երբ որ նրանք բերդից դուրս գան աշխատանքի գնալու նրանցից որքան կարող եք բռնեք, դրսից պահեք դռները մինչև որ մենք էլ վրա հասնենք»: Նրանք դնացին, դալանակալեցին և երբ [բերդի] մարդիկ դուրս եկան աշխատանքի, հանկարծակի հարձակվեցին, դարբասին տիրացան և շատերին դերեցին: Բերդում մնաց Փարեսմանը փոքրաթիվ մարդկանցով, երբ այդ միջոցին սպաթարն էլ վրա հասավ որ դիմելով նրան, կոչ արեց իաղապետությամբ բացել դարբասները: Նա մերժեց ու դիմեց կովի Բերդն անառիկ էր, այդ պատճառով նրանք չկարողացան այն գրավել: Ապսիլացիների առաջնորդ Մարինոսը իմանալով, որ բերդը օղակի մեջ է առնված երկյուղի մեջ ընկավ որովհետև ենթադրեց թե սպաթարը մեծաթիվ զորք ունի: Իր հետ երեք հարյուր չոզի վերցնելով նա գնաց սպաթարի մոտ ու ասաց «Ես քեզ ողջ առողջ ծովափ կհասցնեմ»: Փարեսմանը, տեսնելով իրավիճակը ասաց սպաթարին «Իմ երեխան քեզ պատանդ, ես համաձայն եմ ծառայել կայսրության»: Վերցնելով նրա երեխային նա ասաց «Թայց կայսրության ինչպիսի ծառա ես դու քեզ համարում, երբ մեզ հետ ես խոսում [բերդում] փակված Առանց բերդին տիրանալու մենք այստեղից գնացողը չենք» Դրավրա Փարեսմանն ասաց «Ինձ երաշխիք տուր»: Սպաթարը նրան անձեռնմխելի թյան մասին երաշխիք տվեց խոստացավ բերդ մտնել

Լրվածուն հագով միայն Իայց նա իր խոսքի տերը շեղավ և իր հետ ներս մանուկ երեսուն հոգուն արեց հետևյալ կարգադրությունը «Հենց որ ներս Իանենք, դոք բռնեք դարբասները, թող բոլորը ներս մանեն»։ Երբ այդ պես էլ եղավ, նա հրամայեց բերզը կրակի տալ։ Մեծ հրգեհ բռնկվեց, բնատանիքները իրենց ունեցվածքից ինչ որ կարող էին կրել, առնելով յուրս էին գալիս։ Սպաթարն այնտեղ մնաց երեք օր ևս և հիմնահատակ անդելով նրա պարիսպները, շարժվեց իջավ Ապսիլիա՝ վերջինիս առաջ սրբ Մարինոսի հետ արժանանալով ապսիլացիների փառավոր ընդունելության Այնտեղից նա իջավ ծովափ ու [նավով] եկավ Հուստինիանոսի մոտ Հուստինիանոսի սպանությունից և Ֆիլիպպիկոսի կուրացումից և տոթազավորած Արտեմիոսը սպաթարին նշանակեց Անատոլիկոնի զորավար։ Երբ Թեոդոսիոսը գահ բարձրացավ Արտեմիոսն էլ վտարվեց երբ հռոմալեցիների պետությունը տակն ու վրա էր լինում բարբարոսն էլ ներխուժումների Հուստինիանոսի ոճրագործությունների և Ֆիլիպպիկոսի սրբապղծությունների պատճառով հիշյալ Լեոնը պաշտպանում էր Արտեմիոսին՝ ընդդեմ Թեոդոսիոսի։ Նրան համախոհ էր ու դաշնակից Արմենիակների զորավար Արտավազդը, որին նա, գահին տիրանալուց ձևոտ, կուրապաղատի տիտղոսը⁵⁵⁶ շնորհեց և իր դստեր Այնսյին նրան կնուխյան տվեց։

Մասլաման որ Ասիայում⁵⁵⁷ էլ ձմեռել ընդունեց Լեոնի խոստում և իր⁵⁵⁸, սակայն Լեոնը խոստացածի և ոչ մեկը չկատարեց։ Մասլաման, ռեսնելով, որ նրանից խաբվել է եկավ Աբյուղոս, մեծաթիվ զորք անց կացրեց Թրակիա և շարժվեց մայրաքաղաքի վրա։ Ամիրապետ⁵⁵⁹ Սուլեյմանին էլ գրեց օգնության հրահանգի իր նախապատրաստած նավատորմի յով։ Մասլաման ասպատակելով Թրակիայի բերդերը, օգոստոս ամսի 15-ին պաշարեց քաղաքը⁵⁶⁰ Վերջինիս բնակիչները ամրացրել էին ցալալային պարիսպը մի մեծ խրամատ փորել, որի ետևում առանց շալախի մի ցածր շրջապարիսպ կառուցել։ Ինդիկոտիոնի 1 ին տարվա սեպտեմբեր ամսի 1 ին քրիստոսամարտ Սուլեյմանն ամիրաներով, 1800 լիթխարի նավերով պատերազմական կատենաներով⁵⁶¹ ու դրոմոններով լեղահասավ ու խաբիսի գցեց Մազնավրայից⁵⁶² մինչև Կյուկլոբոն⁵⁶³, Լրկու օր անց էրբ հարավային քամի փչեց նրանք շարժվեցին ու մոտեցան քաղաքին։ Մի մասն անցավ Եվտրոպիոսի⁵⁶⁴ և Անթեմիոսի⁵⁶⁵ թագամասերը, իսկ մյուսը՝ Թրակիայի ափերը, խաբիսի գցելով Գալատի բերդից⁵⁶⁶ մինչև Թանալին⁵⁶⁷, Հսկայական բեռից ծանրաշարժ դարձած և [հռոմայեցիների] կողմից որսացվող մեծ նավերի պահպանության համար [արարներն] առանձնացրին շուրջ 20 կատենա որոնց յուրաքանչյուրի մեջ

կային 100 զրահս կիր զինվորներ: Երբ նրանք հասանքի մեջ էին գտնվում եղանակը պարզեց, իսկ Ստենոնից փշած թեթև քամին նրանց դեպի դուրս քշեց Ակրոպոլսում գտնվող բարեպաշտ կայսրը նրանց դեմ իսկույն հրակիր նավեր ուղարկեց աստժո օգնութեամբ նրանց հրո ճարակ դարձրեց նրանց մի մասը բոցերով փաթաթված ծովափնյա պարիսպների մոտ շրպերտվեց մյուսը՝ զինվորներով հանդերձ ջրասուղ եղավ: Ուրիշ նավեր էլ հրաբորբոք քշվեցին մինչև Օքսիա և Պլատիա⁵⁶⁸ կղզիները: Այդ բանը քաղաքացիներին գոտեպնդեց թշնամիներն էլ ճանաչելով հեղուկ կրակի մեծ ուժը անշափ Վհատվեցին: Նրանք մտադիր էին այդ երեկո մոտենալ ծովափնյա պարիսպներին և աստիճաններ հենել ատամնաշարերին: Բայց աստված, ամենասուրբ աստվածածնի միջնորդութեամբ խափանեց նոանց ծրագիրը նույն գիշերը բարեպաշտ կայսրը ծածուկ կերպով Գալատից շղթան քաշեց⁵⁶⁹: Թշնամիները, ենթադրելով որ կայսրը [շղթան] հանեց նենգորեն իրենց ներս քաշելու մտադրութեամբ, շտամարձակվեցին ներս մտնել և խարիսխ գցել Գալատից ներս նրանք նավեցին Սոսթենիոսի ծոցը⁵⁷⁰ և իրենց նավերը այնտեղ պատսպարեցին Հոկտեմբեր ամսի 8 ին նրանց առաջնորդ Սուլեյմանը վախճանվեց և ամիրապետ դարձավ Օմարը⁵⁷¹: Իսկ Թրակիայում սաստիկ ձմեռ արեց գետինը 100 օր ծածկված մնաց սառույց կտրած ձյունով, թշնամիների բազում ձիեր, ուղտեր և այլ անասուններ սատակեցին: Գարնանը Սուֆիամն եկավ Եգիպտոսում սրատրաստված նավատորմիցով նա ուներ ցորենակիր 400 կատենաներ և դրոմոններ Իմանալով հունական հրո տեսած գործի մասին նա Բյութանիայի ավերով նավեց անցավ դիմացի սփը և Կալոս Ագրոսի⁵⁷² նավահանգստում խարիսխ գցեց Փոքր անց տեղ հասավ և Եգիպտոսի Աֆրիկայում պատրաստված մի այլ նավատորմիցով: նա իր արամագրութեան տակ ուներ 360 կատենա զենք ու պարեն նա ևս իմանալով հեղուկ հրո մասին խարիսխ գցեց Սատյուրոսում Բրիայում՝ ինչև Կարտալիմեն⁵⁷³: Այս երկու տորմի ընթացում ծառայող եգիպտացիք⁵⁷⁴ ծածուկ համաձայնութեան գալով, գիշեր Լում սնակ լարձրացրին կատենաների խարիսխները և փախան քաղաք՝ կայսեր ներքողելով: Հիերիայից սկսած մինչև քաղաքը ծովը նավերով ծածկվեց: Կայսրը նրանցից օեղեկացավ ծոցում թաքնված երկու տորմի ընթացի մասին և պատրաստելով հրակիր սիֆոններ, դրանք տեղագրեց դրոմոնների ու գիերաների վրա և այդ երկու տորմի ընթացի դեմ ուղարկեց Ալբիժ աստվածածնի միջնորդութեամբ աստված սատար կանգնեց և թշնամիները տեղն ու տեղը ջրասուղ եղավ: Մերոնք ավարով ու նրանց պարենով բերկրութեամբ ու հաղթանակով վերադարձան Լիվոսում և Սոֆոնում⁵⁷⁵ մարդայիտների

Կան դայ ալ ահալաժ կալսերական իշխանավորներն ան սկնկալ կերպով
 Լուեակադորը նետեցին Պյուլից⁵⁷⁶ մինչև Նիկիս և Նիկոմեդիա արա
 սկան դորքով ասպատակ սփռով Մարդասանի վրա և նրա դորքը բա
 լին բաժան անելով ստիպեցին հեռանալ այնտեղից: Երբ Պերատիկայի
 իր մի փոքր շունչ քաշեց խելանդիոնները կարողացան քաղաքից
 լարս գալ և առատ սլարեն բերել: Չկնորսասավերը նույնպես առանդ
 լետ դժվարության կարողանում էին կղզիների և [քաղաքի] ծովափնյա
 յարիսպաների մոտ ձուկ որսալ: Իսկ երբ ալարների մեջ սաստիկ սով
 էլավ նրանք ստիպված սկսեցին իրենց սատակած անասուններն ուտել
 ձիերին, ավանակներին և ուղտերին: Պատմում են, որ նրանք ուտում էին
 սնդու մեռածների դիակները, իրենց ազգը՝ շաղելով և փռում եփելով
 նրանց մեջ բռնկվեց նաև համաճարակ որն անթիվ զոհեր տարավ Լ
 լերա ամենայնի նրանց գեմ կովի էլավ նաև բուլղարների ազգը, որն
 ինչպես ասում են տեղյակ մարդիկ 22 հազար արաբ կոտորեց⁵⁷⁷: Այլ
 անթացքում նրանց զլխին բազում այլ փորձանքներ էլ եկան և նրանք
 մոռվեցին որ աստված և ամենասուրբ կոյս աստվածամարն են այդ
 քաղաքի և քրիստոնեից թագավորության զահապանները որ աստված
 երբեք չի լքում իրեն մաքուր սրտով գիմոզներին (թեպետև կարճ ժամա
 յկով տառապում ենք մեր գործած մեղքերի պատճառով)

[A M 6210]

Ալ սքներլ ս ո ս ջ ն ո յ լ Օ մ ս լ Լ շ ի ս ե ջ 2 ս ա ր ի

[Կշլսարհի տրսր սգր
 թյսն] 6210 թ

[Կրիստոլ մարդեզո
 թյան] ~10 թ

[Հոռմայեցիներլ Ասն
 կ սեր] 2 ը լ տ թին

[Արարների առ ջնոր
 մարի] 1 լն ս ը լն

[Կոստանդնուպոլսի Գէլ
 մանս պատրիարքի] 4 ըդ
 ոարին

[Երուսաղեմի Հովհաննես
 լս ը լարքի] 13-րդ տարին

Այդ տարի Սիկիլիայի զորավար Սերգիոս պրոտոսպաթարը⁵⁷⁸, լսե
 լ ը սարակիսոսները պաշարել են մայրաքաղաքը, [Սիկիլիայում]
 լ ը մարդկանցից մեկին՝ Լասիլ Կոստանդնուպոլսեցուն Գրիգոր Օնո
 Լագուլոսի որդուն սեփական կայսր թագադրեց, վերանվանելով Տիբե
 լասս Վերջինս հիշյալ Սերգիոսի խորհրդով իր համար նոր մարդկանց
 ահակեց և սեփական իշխանավորների Կայսրը, լսելով այդ մասին
 լ ը խարտուլար Պավղոսին նշանակելով պատրիկ և Սիկիլիայի զորավար
 լնս եղ ուղարկեց որպես օգնական տալով էրկու սպաթար և փոքրութի լ

մարդկանց, ինչպէս և արեւմտական կողմերի իշխանավորներին ուղղված կարգադրութիւններ և ժողովրդին ուղղված կայսերական հրովարտակ⁵⁷⁹: Նրանք զիշերով մտան մի թիավոր դրոմոնի մեջ դուրս եկան Կյուզի կոսի կողմերը և վայրից վայր, ցամաքով ու ծովով առաջ գնալով, հանկարծակի հասան Սիկիլիա: Երբ նրանք Սիրակուսա մտան և Սերգիոսն իմացավ այդ մասին, իրարանցման մեջ ընկավ, և կռահելով ու նրանք իր համար են եկել, փախավ Կալարրիային սահմանակից լոնգոբարդնեքի մոտ Երբ ժողովուրդն հավաքվեց և հրովարտակն ընթերցվեց նրան պարզ դարձավ, որ թագավորութիւնն էլ է կանգուն թշնամիների դեմ մղվող պայքարում մայրաքաղաքի բնակչութեան ոգին էլ բարձր: Երբ նրանց պատմեցին նաև Երկու տորմիզների հետ սեղի ունեցած դեպքերը մասին, ժողովուրդը Լեոնին կայսր ներբողեց, իսկ Վասիլ Օնոմագուլոսին ՚ նրա նշանակած իշխանավորներին շղթայակապ զորավարի ձեռք հանձնեց: Վերջինս Վասիլին և նրա մոնոստրատեզոսին⁵⁸⁰ գլխատեց ՚ նրանց զմոսած գլուխները սպաթարների միջոցով կայսեր ուղարկեց Մնացածներին էլ դանակոծեց, խուզեց ոմանց քիթը կարեց ու արտորեց Ահա այդ ճանապարհով արեւմտականների մէջ կատարյալ կարգուկանոն հաստատվեց: Ինչ վերաբերում է վերոհիշյալ Սերգիոսին ապա ՚ ազորավարից անձեռնմխելիութեան Երաշխիքներ խնդրելով և ստանալով նրա մոտ գնաց: Այդպիսով արեւմտական բոլոր շրջանները ի աղացվեցին:

Իսկ Օմարը, ստանալով արաբների գերագույն իշխանութիւնը Մասլասային կարգադրեց վերադառնալ: Եվ ահա հաղարացիք օգոստոս ամի 15 ին կատարյալ խայտառակ եղած ճամփա ընկան: Եահանջի ժամանակ այստեղ աստվածամոր միջնորդութեամբ նրանց նախատորմիզն գլխին փոթորիկ թափեց և նրանց նավերը ցիրուցան արեց ոմանց Պլուկոնիսոսի⁵⁸¹ և այլ կղզիների մոտ ջրասուչ արեց, ոմանց էլ Ապոստոֆներում և այլ ափերում: Վերապրածների վրա էդեական ծովով Նավարկելիս հանկարծակի աստծո սարսափելի դատիժը թափվեց՝ հրե կարկուտ, որը ծովը եռացրեց, [նավերի] ձյութը հալեցրեց և Նավերը զինվորներով հանդերձ ջրասուչ եղան: Տասը նավ միայն փրկվեց, այն էլ աստծո նախախնամութեամբ, որպէս զի մեղ և արարներին հայտնի դալ ձնեն աստծո մեծագործութիւնները, որոնք տեղի ունեցան նրանց ՚ կատամար: Այլ տասը նավից հինգը մերոնց ձեռքն ընկան, մնացած հինգը փրկվեցին Ասորիք և հազորդեցին աստծո զորութեան մասին:

Այն պատճառով, որ նույն տարին Ասորիքում ուսեղ երկրաշարժ էլ եղավ Օմարն արգելեց զինո զորածութիւնը քաղաքներում քրիստոն

յաներին ստիպոմ էր հավատափոխ լինել, Հավատափոխ եղողներին նա աղայտում էր հարկերից իսկ շեղողներին՝ սպանում նա շատերին մարտիրոսական մահվան արժանացրեց: Նա օրենք հրատարակեց, հանաձայն որի քրիստոնյան իրավունք չունի վկայություն տալ ընդդեմ արակրիստի: Նա դավանական բնույթի համակ էլ գրեց Լեոնին մտադիր լինելով նրան համոզել հավատափոխ լինել⁵⁸²

[A M 6211]

[Հռոմայեցիների կայսեր] 3-րդ տարին	Լեոն	[Արարների Օմարի] 2-րդ	տոաշնորհ տրին
[Կոստանդնուպոլսի մ ղոս պատրիարքի] ս ս ղ ն	Գեր 5-րդ	[Երուսաղեմի Հովհաննես պատրիարքի] 14-րդ տարին	

Այդ տարի ամբարիշտ Լեոն կայսրը իրենից առավել ամբարիշտ որ
դի ունեցավ Կոստանդնին⁵⁸³՝ Նեոի կարապետին: Իսկ ղեկտեմբեր ամսի
25-ին [Լեոնի] կին Մարիան թագադրվեց Սվզուստեոնի սրիկլինում⁵⁸⁴ և
շքախմբով մենակ առանց ամուսնու գնաց Մեծ Էկեղեցին և ազոթելով
մեծ խորանի մուտքի առջև անցավ մեծ մկրտարանը: Իրենրց առաջ
փոքրաթիվ հարադասներով այնտեղ էր եկել իր ամուսինը: Երբ Գերմա
նոս պատրիարքը մկրտում էր շարության և նրանց թագավորության ժա
ռանգ Կոստանդնին վերջինս ղեռ հենց մանուկ հասակում բացահայտեց
եր վատության ու դարշահոտության ապացույցները իսկական ականա
տեսները պատմում են որ նա սուրբ ավազանի մեջ կեղտուտեց, որի առ
թիվ սրբազնագույն Գերմանոս պատրիարքը մարդարեսուրալ առաց թե
«Դա նշան է այն բանի, որ քրիստոնյաների ու եկեղեցու ղլիին նա մեծ
փորձություններ է բերելու»: Բանակաթեմերի և սենատի մեծելը մկրտու
թյունից հետո ընդունեցին նրան Սուրբ պասարագից հետո ավգոստոս
Մարիան իր մկրտված որդու հ'տ շքախմբով վերապարձավ Էկեղեցուց
Ինչև սլալատի հալկե դարբասը փող ցրիվ տալով

Նույն տարին նիկեատոս Քսիլինիտեսը Թեսաղոնիկեում գտնվող Ար
մմիոսին համակ է գրում, կոչ անելով զնալ Տերվելիսի մոտ և բուլղա
րական օղնական զորքով դալ ընդդեմ Լեոնի: Նա համաձայնվեց ու գնաց
[Թուլզարները] նրան տվեցին զորք և 50 կենտինար ոսկի⁵⁸⁵ որոնցով
ա շալ ժվեց Կոստանդնուպոլսի վլա Երբ բաղաբացիները [Արտեմիո
սին] շքնդունեցին բուլղարները նրան Լեոնին հանձնեցին և նրանից նը
լլրներ ւ տանալով վլրադարձան: Կայսրը նրան և Քսիլինիտեսին մահա

պատժի ենթարկեց Քսիլինիտեսի ու եցվածքը բունագրավեց (լինելու մագիստրոս⁵⁸⁶, նա շատ հարուստ էր) Բուլղարներն իրենց հերթին որպես Արտեմիոսի համախոհների գլխատեցին Սիսինիոս պատրիկին, մականունը Հոենդակես⁵⁸⁷ իսկ Թեսաղոնիկեի արքեպիսկոպոսին կաշ սեր հանձնեցին որը Արտեմիոսի հետ գլխատվեց: [Լեոնը], որպես [Արտեմիոսի] բնկերների և համախոհների մահապատժի ենթարկեց նաև Օպսիկիոն Բանակաթեմի կոմես Իսոես պատրիկին⁵⁸⁸, պրոտոասեկ բետ Թեոկոստոսին նաև պարիսպների [պաշտպանության] պետ⁵⁸⁹ Նիկետաս Այթրաքսին: Մնացածների չիթը կտրելով և ունեցվածքը բոն նադրավելով արքսրեց

[V M 6212]

Աշխարհ արբշտո Քրիստո Իրդէլոթն Հում յեցիներ Լեոն		
ճոթյան 6212 թ	712 թ	կաշսեր 24-ամյա թագավորության 4 ըդտրին

Արաբների Կոստանդնուպոլս Գեր- Երուսաղեմի Հովհաննես		
վրդի 4-ամյա շխանո մնոս պատրիարք 15- պատրիարքի 30 ամյա ամբ-		
թյան 1 ին տարին մյա ամբողջակության ակալության 15 ըդ տարին		
	6 ըդ ստրին	

Այդ տարի, ինդիկտի նի 3 ըդ տարին Զատիկի օրը տասնինն ակոբիտների տրիբունալիոնում⁵⁹⁰ Կոստանդինը իր հայր Լեոնի կողմից թագադրվեց ընդունված մաղթանքները հղեց երանելի Գերմանոս պատրիարքը:

Նույն տարին վախճանվեց արարների ամիրապետ Օմարը, իշխելով 2 տարի և 4 ամիս Ամիրապետ դարձավ Եղիզը⁵⁹¹, Պարսկաստանում նրա դեմ ապստամբում է նույն Եղիզ անունով մեկը մականունը՝ Մուալաբի⁵⁹², Պարսկաստանում շատերը սրա կողմն անցան, Եղիզը նրա դեմ Մասլամային ուղարկեց, սպանեց նրան և Պարսկաստանը հպատակեց իր

[A. M (213)]

[Հոմոս յեցիների Լեոն [Արարների ատոս նոր	
կալսեր] 5 ըդ տրին	Եղիզի] 2 ըդ տրին
[Կոստանդնուպոլս Գեր [Երուսաղեմի Հովհան	
մնոս պատրիարքի] 7-ըդ տարին	նև պատրիարքի] 16 ըդ
տարին	տարին

Այդ տարի ինչ-որ ասորի սոտ Քրիստոս երևաց Նա հրես նեյին
 Լուսրեցրեց ասելով թե հենց ինքն է Քրիստոսը ոչ զին ասածու:

[A M 6214]

[Հոռմայեցիների կայսեր] 6-րդ տարին	Կեսն	[Արսբների Լգիդի] 3-րդ տարին	սաղնորդ
--------------------------------------	------	--------------------------------	---------

[Կոստանդնուպոլիսի մանուսկրիպտի] 8-րդ տարին	Գեր	[Երոսաղեմի նեսպատրիարքի] 17-րդ տարին	Հովհան
--	-----	--	--------

Այդ տարի կայսրը հրեաներին և մոնտանյաններին⁵⁹³ ստիպեց
 մկրտվել: Հրեաներն ակամա մկրտվում էին լայց հետո լվանում հանում
 [մեռոնը] հաղորդվում էին կերած՝ պղծում հավատաբար: Իսկ մոնտան
 լանները գուշակություն անելով օր նշանակեցին և մտնելով իրանց մո
 լորություն կանխավ նշած [աղոթա]տերը, իրենց ղջակել տրե
 ցին

[A M 6215]

[Հոռմայեցիների կայսեր] 7-րդ տարին	Կեսն	[Արսբների Եգիդի] 4-րդ տարին	սաղնուր
--------------------------------------	------	--------------------------------	---------

[Կոստանդնուպոլիսի մանուսկրիպտի] 9-րդ տարին	Գեր	[Երոսաղեմի նեսպատրիարքի] 18-րդ տարին	Հովհան
--	-----	--	--------

Այդ տարի ծագումով Փյունիկեի ծովափնյա կապուկիալից մի հրեա
 կախարհ Եգիդի մոտ եկավ և գուշակեց որ նա արաբների վրա կիշիի 40
 տարի, եթե նա Եգիդը, իր համայն տիրապետության մեջ գտնվող քրիս
 տոնյաների եկեղեցիներից վերացնի սրբապատկերները: Տխմար Եգիդը
 ավատաց նրան և սուրբ ու նվիրական պատկերների ղեմ⁵⁹⁴ համընդհա
 նուր օրենք հրապարակեց: Բայց մեր Տիրոջ Հիսուս Քրիստոսի շնորհիվ և
 նրա անարատ մոր ու բուրբ սրբերի միջնորդությամբ հենց նույն տարին
 էլ Եգիդը մեռավ: Շատերը նրա սաղայելական օրենքի մասին չլսեցի
 անգամ: Բայց այդ գառն ու անօրեն ամբարշտությունը Լեսն կայսրն ըն
 դունեց և մեր գլխին բազմ մ փորձանքներ բերեց⁵⁹⁵: Նա այդ տխմարու
 թյան համախոհ գտավ ի ղեմս ինչ-որ Բշիբի⁵⁹⁶, Ասորիքում գերի ընկած
 նախկին մի քրիստոնյայի, որը քրիստոնեությունն ուրանալով, ընդունեց
 սրբաների կրոնը: Նա մի փոքր առաջ ազատվելով [արաբական] ստոր-

կուսից Տոմայեցիների պետությունը եկավ և որպես մարմնով հղու
և շարափառության համախոհ Լևոնի կողմից մեծ պատվով բնդունվեց
Նա կայսեր սատարը դարձավ այդ կարգի մեծ ամբարիշտ դործում [Լևո-
նի] համախոհներից էր նաև ամենայն ազտեղությամբ լի Եակուիայի⁵⁹⁷
անկիթ Եպիսկոպոսը

[A M 6216]

Այ սրնեյ | առաջնորդ Հիշում⁹⁸, Իշխեց 19 ո սրի

[Հ ոմ յեցիների Լեոն
կայսեր] 8-րդ տարին

[Ար սեներ | Իշնու 1
Ղշամի] 1 ին տ սրի

[Ի տ տ նգն Կոլսի Գեր
սանոս պատի խորքի] 10 րդ
տ րին

[Ել ուսաղեմ | Հովհ սն
նոս պատրիարքի] 19-յ 1
տարին

Նա այժմ կպատմեմ, թե ինչպես շոմի երանելի Ս Եփան լա
պը⁹⁹ փախուսա ի դիմեց Ֆրանկների երկիրը և փրկվեց

Այս երանելի Ստեփանոսը լոնգոբարդների ռեքս Աստուլֆոսի⁶⁰⁰
կողմից բաղում փորձությունների հանդիպելով, Պիպինոսի⁶⁰¹, Գրանկ
ազգի մայրդոմի և գերագույն կառավարչի օրոք Ֆրանկների մոտ փա
խավ: Նրանց մոտ տիրոջ այսինքն ու քսի իշխանությունը ժառանգա
կան է: Ռեքսերը ոչինչ չեն անում, չեն կառավարում, սոսկ շափից ավելի
ուտում են ու խմում, մնում տանը, իսկ մայիս ամսի մեկին ողջ ժողո-
վրդի ներկայության դահին ես բաղմում երկրպագում ժողովրդին և ալ
ժանանում վերջինիս երկրպագության, ընդունված կարգի համաձայն
նվերներ ստանում և փոխհատուցում, որից հետո մինչև հաջորդ մայիս
ամիսը ինքնամիտ անցկացնում Մայրդոմը իր և ժողովրդի անունից
ամեն ինչ վարող մեկն ունի: Մայրդոմի տոհմից սերողները կոչվում
էին կրիստատներ որ թարգմանաբար նշանակում է «մազոտ կռակ
ունեցողներ»⁶⁰² քանի որ նրանց կոնակը խողի մեջքի պես մազոտ է լի
նում: Արդ Աստուլֆոսի դաժանությունից ու անմտությունից ստիպված
բայց և նրա թուլյալության, Ստեփանոսը գնաց Ֆրանկիա Աստուլֆոսից
նախօրոք իրավունք ստանալով դործել իր հայեցողությամբ: Տեղ հաս
նելով նա ձեռնագրում է այնտեղ մեծ համբավ վայելող և ռեքսի կողմից
պետության վերակացու նշանակված Պիպինոսին: Նա անցյալում մար
տընչել էր Աֆրիկայից Իսպանիա անցած և մինչև օրս այդ երկրին տիրող
արաբների դեմ որոնք փորձել էին Ֆրանկների դեմ էլ մարտնչել: Իսկողմ
գործով նրանց դեմ դո րս եկած Պիպինոսը էրիզանոս գետի⁶⁰³ ափին

սրանում է այդ ալգի առաջնորդ Աբդուռահմանին ինչպես նաև մեծ լիվով այսբներին և դառնում ֆրանկ ժողովրդի հիացմունքի և սիրո առարկան, և ոչ միայն սրա պատճառով այլև իր այլ առաքինությունների և առաջինն էր, որ դարձավ [ֆրանկ] ժողովրդի առաջնորդը ոչ ըստ ծաղման նույն այդ Ստեփանոսը բավեց Պիպինոսի՝ ռեքսի հանդեպ ցույցաբերած երդմնազանցության մեղքը: Պիպինոսը խուզելով իրենից առաջ իշխող ռեքսին առաջ փառաք վանքում արդելափակեց ապահովելով նրա անդորրը Այս Պիպինոսը երկու սրդի ունեցավ Կարուլոսին և Կարուլո Լագնոսին⁶⁰⁴

Նույն տարին վախճանվեց Եզիդը, որն արաբների վրա ամիրայացավ 4 տարի: Ամիրայեալ դարձավ նրա եղբայր Հիշամը, որն սկսեց գյուղերու և քաղաքներում ապարանքներ կառուցել պարտեղներ ու այգիներ ոնկել, ջրանցքներ անցկացնել: Նա Ռոմանիայի վրա արշավեց բայց ի լինվորներից շատերին կորցնելով, վերադարձավ:

Հոռմի Ստեփանոս պապը ֆրանկներին մոս փսխ [

[A M (217)]

Հոռմի Գրիգոր պապ⁶⁰⁵ Աթոռակալեց ինչ ուսի:

[Հոռմայեցիներ] և ու	[Արաբների առաջնորդ	[Հոռմի Գրիգոր պապ]
կայսեր] 9-րդ տարին	Հիշամի] 2-րդ տարին	1-ին տարին
[Կոստանդնուպոլսի Իեր	[Երուսաղեմի	Նովհան
մանոս պատրիարքի] 11-րդ	նես պատրիարքի]	20-րդ
տարին	տարին	

Այդ տարի ամբարիշտ Լևոն կայսրը առաջին անգամ լինելով, խոսք բացեց սուրբ ու նվիրական պատկերների վերացման մասին⁶⁰⁶ Հոռմի Գրիգոր պապը, իմանալով այդ մասին, վար դրեց Իտալիայի և Հոռմի հարկերը, Լևոնին դավանական բնույթի նամակ գրեց, թե կայսրը իրա վասու չէ հավատքի հարցերով պաղվելու, փոփոխելու սուրբ հայրերի հաստատած եկեղեցու վաղեմի կարգուկանոնը

Նույն այդ տարին հորդած ուղիսը ողողեց Եղե իա քաղաքը և շատե րի՛ ընեց տարավ կորցրեց:

[A M 6218]

[Հոռմայեցիների	և ու	[Արաբների առաջնորդ	[Հոռմի Գրիգոր պապի]
կայսեր] 10-րդ տարին		Հիշամի] 3-րդ տարին	2-րդ տարին
[Կոստանդնուպոլսի Գեր		[Երուսաղեմի	Հովհան
մանոս պատրիարքի] 12-րդ		նես պատրիարքի]	21-րդ
տարին		տարին	

Այդ տարի Մասլաման արշավեց Կապադովկիայի Կեսարիայի վրա և առավ այն Ասորիքում մահ տարածամ եղավ: Ամիրապետի ուղտերը հրահարակ դարձան սուրբ Եղիայում⁶⁰⁷: Հիշամի որդի Մուավիան Ռոմանիայի վրա արշավեց և երկիրը ոտնապակ անելով, վերադարձավ

Նույն թվականին ինդիկտիոնի 9-րդ տարին, ամառ ժամանակ թերա և Թերասիա կղզիներ⁶⁰⁸ միջև ծովի խորքից մի քանի օր գոլորշինել բարձրացան՝ կսրծես կրակարանից ու վառվելով աստիճանաբար ըստ վարացան ու քարացան, ողջ ծուխը կրակի տեսք ստացավ Երկրային նյութը այնքան ստվար էր, որ ժայթքած պեմզայի բլրաշափ կտորներ շարտվեցին համայն Փոքր Ասիայի, Լեւոսի, Աբյուգոսի, ափամերձ Մակեդոնիայի վրա այդ ծովի ամբողջ երեսը լողացող պեմզայի բեկորներով ծածկվեց: Հրաբխի տեղում նախկինում գոյութուն շունեցող կղզի առաջացավ, որ Հիերա կոչվող կղզուն միացավ: Վերոհիշյալ Թերա և Թերասիա կղզիները, ինչպես այս մեկը՝ աստվածամարտ Լեոնի օրոք ժամանակին շենց այդպես ջրից են դուրս եկել: [Լեոն] իր անձի դեմ աստծուց արեւած այս ցասումը հօգուտ իրեն կատարված համարելով, առավել լիտիութամբ սկսեց պաս երեւոմել սուրբ ու նվիրական պատկէյներով դեմ⁶⁰⁹ դաշնակից ունենալով աստվածուրաց Բշիրին իր տիմարության պաշտպանին երկուսն էլ բացարձակապես անուսում էին լի սգիտությամբ, որը և բազում դժբախտություններ շարժեցին Մայրաքաղաքի բնակիչները այդ նոր վարդապետությունից հուշ գժգոհ, մտադրել էին կայսեր դեմ ապստամբություն բարձրացնել: Նրանք խալկե մեծ դարբասի վրայից Տիրոջ պատկերն իջեցրած մի քանի կայսերական պաշտոնյաների սպանեցին, որի համար շատերն իրենց բարեպաշտության սիրուն խեղձան ենթարկվեցին՝ անդամահատման, իարազանման արտոբի րնեցվածքի կորստյան հատկապես տոհմիկ և կրթյալ մարդիկ: Սարակի նոսամիտ այս Լեոնը փակեց ուսումնարանները, սուրբ Կոստանդինից մինչև օրս ծաղկող բարեպաշտության ուսուցումը արգելեց, բազում այլ լավ բաներ բնաջինջ արեց: Այդ միջոցին Հելլադայի և Կիկլադյան կղզիների բնակիչները, աստվածալին նախանձախնդրո թյամբ զրգված⁶¹⁰ համաձայնության եկան և նրա դեմ խոշոր տորմիդ հանեցին Նրանց հարեղ և ոմն Կողմաս՝ գահի թեկնածու Բանակը զլիսովորում էին Հելլադայի տուրմարի Ագալիանոսը և Ստեփանոսը որոնք մայրաքաղաքին մոտենալով, ինդիկտիոնի 10-րդ տարվա ապրիլ ամսի 18-ին բախվեցին բյուզանդացիներին⁶¹¹ և պարտվեցին նրանց նավերը հեղո կ կրակի ճարակ դարձան: Ապստամբների մի մասը ջրասույզ եղավ փոսի մոտ այդ թվո մ և Ագալիանոսը որ սպառազինությամբ հանդերձ իրեն

սուրբ գգեց: Լեռապրողները կայսեր կողմն անցան Կողմասն ու Ստեփանոսը գլխատվեցին: Ամբարիշտ Լեոնն ու նրա համախոհները բորբոքված շարությամբ սաստկացրին բարեպաշտության հալածանքը ինչպիսիոնի այդ նույն 10 թդ տարվա ամռանը յուրայինների դեմ տարված վատթար հաղթանակից հետո երկու սարակինոս ամիրանների զորաբանակներ հարձակվում են Բյութանիայի նիկիա քաղաքի վրա՝ Ամերը⁶¹² 15 հազար թեթևադեններով, որ պաշարեց անպատրաստի վիճակում դանվոզ քաղաքը և նրա ետևից ութուկես բյուր զինվորներով եկող Մուավիան: Բայց երկարատև սրաշարժից պարիսպների մասնակի չանդումից հետո լլ, այնտեղ դանվոզ պաշտելի սուրբ հայրերի տաճարի, խնայես և նրանց աստծուն ընդունելի աղոթքների պատճառով, նրանց շահողակց գրավել չազաքր: Այս տաճարի պատերից էին կախված նրանց նվիրակն սրբապատկերները որոնք մինչև օրս պաշտելի են իրենց՝ սուրբ հայրերի համախոհներին Արտավազդի⁶¹³ ստրատոր ոմն Կոստանդին ռեսնելով պատից կախված աստվածածնի պատկերը մի քար վերցրեց և շարտեց նրա վրա ջարդ ու փշուր արեց այն և ցած գրեցելով տրորեց: Տիրուհին գալով նրա երազում ասաց Այդ ինչ մեծ սխրանք գործեցիր իմ դեմ: Բայց ճշմարիտ այդ [քարը] քո գլխին գրեցած եղար» Հաջորդ օրը, երբ սարակինոսները պարսպի վրա գրոհեցին և մարտն սկսվեց այս Կոստանդինը որպես քաջ զինվոր շտապեց դելի պարիսպը բայց բաբանից նետված մի քար փշրեց թշվառականի դանգն ու երեսը նա իր ամբարշտության արժանի հատուցում ստացավ: [Արաբները] բազում գլրիններով ու ավարով վերադարձան: Այս դեպքո մ էլ աստված ամբարիշտ Լեոնին ցույց տվեց որ այդպես եղավ ու թե ցլղակիցների բարեպաշտության պատճառով ինչպես նա կարծում էր, այլ ինչ-որ աստվածային անճառելի վճռով սուրբ հայրերի միջնորդությամբ և այդ քաղաքում սրաշարժող նրանց նվիրական պատկերների օգնությամբ արաբների այդպիսի զորությունը նրանց քաղաքի վրա դեմ առավ ի տաղսավումն հանդիպում դատասարտումն բրոնակալի և ի հաստատումն բարեպաշտների: Այդ ամբարիշտը մեղանշում էր ոչ միայն սրբապատկերների տաշամունքի հարցում, այլև ամենասուրբ աստվածածնի ու բոլոր սրբերի միջնորդության ամենապիղծը իր ուսուցիչների՝ արաբների նման խորշում էր նրանց մասունքներից: Նա այս ժամանակից սկսեց անպատկառորեն ընդհարվել Կոստանդնուպոլսի երանելի Գերմանոս պատրիարքի հետ, նախատել իրենից առաջ թագավորած բոլոր կայսրերին պատրիարքներին ու քրիստոնյա ժողովուրդներին նրանց կուսապաշտ համարելով քանդի երկրը-

ԹԵՈՓԱՆԵՍ ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՂ

պագեւ էին սուրբ ու նվիրական պատկերները Նա այն աստիճան ան հավատ էր ու տխմար որ շէր հասկանում, որ խոսքը հարաբերական երկրպագո թյան⁶¹⁴ մասին է:

[A M 6219]

[Հոռմս յեց/ների ևեոն [Արաբներ/ առաջնորդ [Հոռմի Գր/գոր պսպի] կայսեր] 11-րդ տարին [2 սմ/] 4 րդ տարին 3 րդ տարին

[Կոստանդնուպոլսի Գեր [Երո սաղեմ/ Հովհան մանոս պստրիարքի] 13 րդ նես պատրիարքի] 22 րդ սարին տարին

Սյո տարի Մո ավիան ⁵ առավ Աոեուս բերդը^{6 6} և [Էրադարձա [

[A M 6220]

[Հոռմս յեց/ների ևեոս [Արաբներ/ առաջնորդ [Հոռմի Գրիգոր պսպի] կայսեր] 12-րդ տարին Հ[2 սմ/ի] 5 րդ տարին 4 րդ տարին

[Կոստանդնու պոլս/ Գեր [Երուսաղեմի Հովհան մանոս պատրիարքի] 14 րդ նես պատրիարքի] 23 րդ տարին տարին

Այդ տարի Մարաստանի և Հայաստանի վրա արշավեց հաղարիա չի խաբանի որդին և արաբների զորավար Գարախին Հայաստանու հանդիպելով նրա զորքի հետ միասին կոտորեց: Ավարի առնելով հայոց և մարաց աշխարհը նա վերադարձավ արաբների մեջ մեծ սարսափ տարածելով⁶¹⁷:

[A M 6221]

[Հոռմ սյեցիներ/ ևեոն [Արաբներ/ առաջնորդ [Հոռմի Գր/գոր պսպի] կայսեր] 13-րդ տարին [2 սմ/ի] 6 րդ տարին 5 րդ տարին

[Կոստանդնու պոլս/ Գեր [Երուսաղեմի Հովհան մանոս պատրիարքի] 15 րդ նես պատրիարքի] 24 րդ տարին տարին

Այդ տարի Մասլաման թուրքաց երկրի^{6 8} վրա արշավեց պատերազմ տեղի ունեցավ և երկու կողմից էլ սպանվողներ եղան: Մասլաման վեհերոտելով փախո ստի դիմեց և հաղարիա չի լեռների վրայով վերադարձավ

Այդ նույն տարին ուղղափառ հավատքի դեմ մոլեզնած անօրենն
 Լեոն կայսրը սուրբ Գերմանոսին կանչեց և փորձեց քաղցր խոսքով
 դաշթակղեցնել: Երանելի պատրիարքն ասաց նրան, «Լսել էինք, որ սուրբ
 և նվիրական պատկերների վերացում պիտի լինի սակայն ոչ քո
 թագավորության օրոք»: Երբ Լեոնն ստիպեց նրան հայտնել,
 թե «Ո՞ւմ թագալորության օրոք» պատրիարքը պատասխանեց «Կոնս-
 տի ժամանակ»: Կայսրն ասաց «Ավագանի անունս հենց Կոնստն է»
 Պատրիարքն ասաց «Մի արասցե տեր որ այս փորձությունը քո
 ձեռքով իրականանա, քանզի այդ իրականացնողը նեոխ կարապետն է
 և մարմնացյալ սուրբ տնօրինության տապալողը» Այդ խոսքերի վրա
 կայսրը զայրացավ երանելու վրա ինչպես ժամանակին Հերովդեսը
 Հովհաննես Կարապետի: Պատրիարքը Լեոնին հիշեցրեց այն պայման-
 ների մասին որ նա կայսրը, ընդունել էր գահ բարձրանալիս աստծուն
 խոսք տվել ոչ մի հարցում չսասանել Քրիստոսի եկեղեցին իր առաքելա-
 կան ու աստվածատուր գրույթներից Բայց թշվառականը դրանից էլ
 չամաչեց: Նա ջանո մ էր տարբեր պատրվակներ առաջ քաշել, որպեսզի
 պատրիարքին իր թագավորության դեմ ոտնձգություններ կատարելու
 մեջ մեղադրելու հիմքեր ստեղծի, որպեսզի նրան որպես դավադրի և ոչ
 խոստովանողի հեռացնի պատրիարքությունից: Այդ գործում նրան սա-
 տարող էր ո գործակից [Գերմանոսի] աշակերտ ու սինկելլոս Անաս-
 տասիոսը որին, որպես ամբարշտության կողմնակցի կայսրը ասլօ-
 րինաբար խոստացել էր պատրիարքական սթոռը: Երանելի Գերմանոսը
 թեև գիտեր, որ Անաստասիոսը խոտորվել է նմանվելով Տիրոջ, իմաս-
 տուն ո հեղ կերպով հիշեցնում էր նրան նոր Հուլյային դավաճանու-
 թյան մասին Նա ի վերջո համոզվեց, որ [Անաստասիոսը] անդարձ
 մոլորվել է: Երբ Գերմանոսը մի անգամ կայսեր մոտ դնալիս Անաս-
 տասիոսը տրորեց իր զգեստի ծայրը, նա ասաց «Մի շտապիր, դեռ
 կհասցնես մտնել դիպիրոն»⁶¹⁹: Նա, ինչպես և այդ խոսքը լսողները, շը
 իոթվեցին: Նա շգիտեր, թե ինչ գուշակություն է դա: Այն իրականացավ
 15 տարի անց, ինդիկտիոնի 12 թդ տարին, Կոստանդին հալածչի⁶²⁰
 թագավորության երրորդ տարին: Ամենքը համոզվեցին, որ Գերմանոսը
 աստվածուստ է ստացել այդ ապերախտի մասին մարգարեանալու շնոր-
 հը: Հարցը հետևյալն է Կոստանդինը երբ ճնշելով իր փեսա Արտա-
 վագդի խոսվությունը իր ձեռքն առավ թագավորության սանձերը այ:
 Անաստասիոսին և իր՝ կայսեր, այլ ոսոխների գանակոժեց, Անաստա-
 սիոսին՝ որպես իր թշնամիների հետ միասին իրեն գահընկեց հայտա-
 րարած և Արտավալդին թագադրած (այդ մասին իր տեղո մ կասվի)

դիպիտոնի միջով դուրս բերեց ձիարշավարան և մերկ, ավանակի վրա հակառակ նստեցրած, ծանակեց Ահա բարեպաշտ դավանանքի առաջամարտիկը Բյուզանդիոնում այս սուրբ ու աստվածային Գերմանոսն էր, նա էր գազանանուն⁶²¹ Լևոնի և նրա պաշտպանների դեմ գազանամարտիկ, իսկ ավագ Հոռոմում՝ սրբադնագույն առաքելական այր Գրիգորը, ծայրագույն առաքյալ Պետրոսի սինթրոնոսը, որ փայլում էր բանիվ ու գործով: Նա էր, որ հանեց Հոռոմը Իսալիան և համայն արևմուտքը Լևոնի և նրա թագավորության քաղաքական ու եկեղեցական հպատակության տակից: Ասորիքի Դամասկոսում իր կենցաղավարոթյամբ ու խոսքով փայլում էր երեց ու վանական հոյակապ վարդապետ Հովհաննես Ոսկեհոսը⁶²², Մանսուրի [թուրք] Լևոնը Գերմանոսին որպես իրեն էնթակա մարդու կարողացավ հեռացնել պատրիարքակառավարից: Բայց Գրիգոր պապը նամակներով բացահայտ քննադատոմ էր նրան նամակներ, սրոնք շատերին և հայտնի իսկ Հովհաննեսը արևելքի եպիսկոպոսներով ամլարշտին նվովքի ենթարկեց Ինդիկտիոնի 13-րդ տարվա հունվար ամսի 7 ին շաբաթվա 3 րդ օրը ամբարիշտ Լևոնը տասներեռ ակուբիտների տրվբունալիսնում ժողով դումարեց⁶²³ ընդդեմ սուրբ ու նվիրական պատկերների, որին մասնակցելու հրավիրեց և սրբազնագույն Գերմանոս սլատրիարքին, էլթուդրելով որ իրեն կհաջողվի համառել ստորագրել սուրբ պատկերների դեմ ընդունած որոշման տակ Բայց աստծո քաջարի ծառան նրա պիղծ շարափառության առջև ամենևին չերերաց և պաշտպանելով ուղղափառությունը հանձնեց եմիփորոնը հրաժարվեց պատրիարքությունից և բազում հորդորական խոսքերից հետո ասաց «Եթե Լս Հովնանն եմ, ինձ ծովը գցեք⁶²⁴ առանց տիեզերական ժողովի ո՛վ կայսր, ես չեմ կարող դավանանքի մեջ նորամուծություններ կատարել»: Նա թողեց հեռացավ Պլատանիոս կողմող տեղը իր հայրենի տունը և դադար առավ, պատրիարքական ավտոնին նստելով 14 տարի 5 ամիս և 7 օր: Նույն հունվար ամսի 22 ին Երանելի Գերմանոսի սուտանուն աշակերտ և սինկելլոս Սեաստասիոսը որ իր աշխարհական իշխանասիրությունամբ Լևոնի շարափառութան կողմնակիցը դարձավ ձեռնադրվեց Կոստանդնուպոլսի սուտ պատրիարք: Իսկ Հոռոմի սրբազան Գրիգոր պապը ինչպես նախապես ասացի մեր ժեց Անաստասիոսին և լիբելլները⁶²⁵ Լևոնին նամակներով մեղադրեց ամբարշտության մեջ և Հոռոմը համայն Իսալիան հանեց նրա թագավորության ենթակայությունից: Դրա վրա բռնակալը Լլ ավելի գազազած սասս կս ցրեց գոտեմարտը սրբապատկերների դեմ: Բազում կղերական

Իր ու վանականներ, բարեպաշտ աշխարհականներ ուղղափառության
 սլաշտպան կանգնելով մարտիրոսական պսակին արժանացան

[A M 6222]

Կոստանդնոպոլսի Անաստասիոս պատրիարք⁶²⁶, Աթոռակալեց 24
 տարի

[Հոռմայեցիների կայսեր] 14-րդ տարին	[Արարների Հիշամի] 7 րդ տարին	առաջնորդ	[Հոռմի Գրիգոր պապի] 6 րդ տարին
---------------------------------------	---------------------------------	----------	-----------------------------------

[Կոստանդնոպոլսի Ս նաստասիոս պատրիարքի] 1 ին տարին	[Երոսաղեմի Հովհան նեսա պատրիարքի] 25 րդ տարին
---	---

Այդ տարի Մասլաման արշավեց Ռոմանիայի վրա և գալով Կապա
 լովկիա, նենգությամբ առավ հարսիանուն բերդը⁶²⁷:

[A M 6223]

[Հոռմայեցիների կայսեր] 15 րդ տարին	[Արարների Հիշամի] 8 րդ տարին	առաջնորդ	[Հոռմի Գրիգոր պապի] 7 րդ տարին
---------------------------------------	---------------------------------	----------	-----------------------------------

[Կոստանդնոպոլսի Ս նաստասիոս պատրիարքի] 2 րդ տարին	[Երուսաղեմի Հովհան- նեսա պատրիարքի] 26 րդ տարին
---	---

Այդ տարի Մասլաման արշավեց Թուրքիայի⁶²⁸ վրա և հասնելով
 Կասպից դռները վեհերոտեց ու վերադարձավ

[A M 6224]

[Հոռմայեցիների կայսեր] 16 րդ տարին	[Արարների Հիշամի] 9 րդ տարին	առաջնորդ	[Հոռմի Գրիգոր պապի] 8 րդ տարին
---------------------------------------	---------------------------------	----------	-----------------------------------

[Կոստանդնոպոլսի Ս նաստասիոս պատրիարքի] 3 րդ տարին	[Երուսաղեմի Հովհան նեսա պատրիարքի] 27 րդ տարին
---	--

Այդ տարի Լևոն կայսրն իր որդի Կոստանդնին ամուսնացրեց սըկ
 յուլթներին⁶²⁹ խաքանի դստեր հետ, որին բրիստոնյա մկրտեց և անվանեց
 Իրենե⁶³⁰: Սա սուրբ գիրքը սերտելով, իր բարեպաշտությամբ աչքի ըն-
 կավ նա խարազանում էր նրանց ամբարշտությունը: Հիշամի որդի
 Մուավիան Ռոմանիայի վրա արշավեց և հասնելով Պափլագոնիա բա-

զոււմ գերիներով ետ դարձավ Իսկ կայսրը պապի դեմ մոլեգնած ինչպես և Հռոմի ու Իտալիայի անջատման պատճառով մի մեծ նաւատորմիղ հանդերձեց և Կիբիրեոտների զորավար Մանիի գլխավորութեամբ նրանց դեմ ո ղարկեց: Բայց տխմար [լևոնը] խայտառակվեց քանզի նավատորմիղը Այրիական ծովում ջրասուչզ եղավ: Դրա վրա աստվածամարտն առավել ևս մոլեգնած, արաբական մտածելակերպով էլ զինված, Կայաբրիայի և Սիկիլիայի բնակչութեան երրորդ մասի վրա գլխահարկ նշանակեց⁶³¹: Ինչ վերաբերում է ավագ Հռոմում պատվոզ սուրբ և ծայրագույն առաքյալների պատրիմոնիաներին⁶³², երեք ո կես տաղան է շափով ոսկուն, որ դեռ հին ժամանակներից եկեղեցուն էր վր ճարվում, կայսրը կարգադրեց պետական գանձարանը մուծել: Ես հըրամայեց վերահսկողութուն սահմանել և յուցակազրել արական սեռի նորածիններին, ինչպես ժամանակին արեց փարավոնը հրեաների [նորածինների] առնչութեամբ մի բան որ [լևոնի] ուսուցիչներ արաբ ներն անգամ շհանդգնեցին անել արևելքի քրիստոնյաները նկատմամբ

[A M 622o]

[Հռոմայեցիների ևևոն [Արարների ս աջնորդ [Հռոմի էրիզ ո լալլ] կ յսեր] 17-րդ տ ր ն Հիշ սմ] 10-րդ տարին 5-ր է տալին

[Կու ս ի գնուպուի Ս [Լրուսաղևմ] Հովհան ն ստասիոս պատրիարքի] նևս պ տրլալ թ] 28-րդ 4-րդ տարին ս ս լ ի

Այդ տարի Ասորիքո մ մս հ տարած ս ի էղա լ և շատերը մեռան

[A M 622b]

Հռոմի պապ Զաքարիա⁶³³: Աթոռակալեց 21 ս արի

[Հռոմայեցիների ևևոն [Արարների ս աջնորդ [Հռոմի Զաքար] պ կայսեր] 18-րդ տարին իշ ս մ] 11-րդ ս ս րին պ լ լ ի ն տարին

[Կ ստ սն բ ո զոլս] Ս [Լրո ս աղևմ] Հովհան ն ս ստասիոս պատրիարքի] նևս պատրիարքի] 29-րդ 3-րդ տարին տարին

Այդ տարի Մանսո րի որդի Թեոդորոսը անապատի շրջաններն ար սորվեց, երկնքո մ լուսավոր հրո նշան երևաց, Մուսավիան Ասիան աս պատակեց:

[A M 6227]

[Հոսմայեցիների Լեոն [Սրբաների սու շնորդ [Հոսմի Զաքարիա պա
կյսեր] 19-րդ տարին Հիշամի] 12-րդ տարին սի] 2-րդ տարին

[Կոստանդնուպոլսի Ա [Երուս սղեմի Հովհան
նաստասիոս պատրիարքի] նես պատրիարքի] 30-րդ
6-րդ տարին տարին

Այդ տարի Հիշամի որդի Սոլեյմանը⁶³⁴ արշավեց Հայոց աշխարհ
այց ոչինչ շարեց

[A. M 6228]

[Հոսմ յեցիների Լեոն [Սրբաների սու շնորդ
կայսեր] 20-րդ տարին Հիշամի] 13-րդ տարին

[Հոսմի Զաքարիա ս [Կոստանդնուպոլսի Ա
ի] 3-րդ տարին նաստասիոս պատրիարքի]
7-րդ տարին

Այդ տարի Սոլեյման արշավեց Ռոմանիայի վրա և վերադարձեց
մի քանի օր անց ձիոց գլուխը ու մեռալ

[A M 6229]

[Հոսմայեցիների Լեոն [Սրբաների սու շնորդ
կայսեր] 21-րդ տարին Հիշամի] 14-րդ տարին

[Հոսմի Զաքարիա պա [Կոստանդնուպոլսի Ա
պի] 4-րդ տարին նաստասիոս պատրիարքի]
8-րդ տարին

Այդ տարի Հիշամի որդի Սոլեյմանը Ասիայում շատերին գերեզմ
րեց, այդ թվում և ոմն պերգամացու, որ պնդոմ էր թե ինքը Հուստի
նիանոսի որդի Տիբերիոսն է: Հիշամը սրան հարազատ սրդու պես
պատվեց կայսրերին սարսափեցնելու համար կայսերավայել՝ զորքով ու
ղայխոնով դրոշներով Երուսաղեմ ուղարկեց հրաման տալով համայն
Ասորիքով մեկ փառք ու պատվով ման ածեն ի տես և ի դարմանս բո
լորի

[A M 6230]

[Հոռոմայեցիների
կայսեր] 22 թղ տարին

[Արաբների առաջնորդ
Հիշամի] 15 թղ տարին

[Հոռոմի Զաքարիա պա
պ] 5 թղ տարին

[Կոստանդնուպոլսի Ս
նաստասիոս պատրիարքի]
9 թղ տարին

Այդ տարի Հիշամի որդի Սոլեյմանը արշավեց Ռոմանիայի լրա
գրոհով առավ Երկաթե բերդը⁶³⁵ և Մարիանո պատրիկի⁶³⁶ որդի Եվստա
թիոսին գերի վերցրեց:

[A M 6231]

[Հոռոմայեցիների
կայսեր] 23-րդ տարին

[Արաբների առաջնորդ
Հիշամի] 16 թղ տարին

[Հուրի Գաբարիա պա
պ] 6 թղ տարին

[Կոստանդնուպոլսի Ս
նաստասիոս պատրիարքի]
10 թղ տարին

Այդ ինդիկտիոնի 8-րդ տարվա մայիս ամսին Սուլեյմանը 9 բյուր
զորքով, 4 դորավարներով, որոնց գլխավորում էր Գամբըր, Ռոմանիայի
դեմ արշավանք կազմակերպեց: Գամբըր բյուր թեթևազեններով մար
տընչում էր Ասիական երկրի շրջաններում, նրան ենթակա Մելիքն ու
Բատալը՝ երկու բյուր հեծյալներով՝ Ակրոյինոնի⁶³⁷ իսկ Սուլեյմանը վեց
բյուրով՝ Կապադովկիայի Տիանայի Ասիայում ու Կապադովկիայում
մարտնչողները տղամարդկանց ու կանանց մեծաթիվ գերիներով ու ա
նասուններով անվնաս վերադարձան բայց Մելիքի⁶³⁸ ու Բատալի⁶³⁹
զորքերը Ակրոյինոնում կռուի և Կոստանդնի հետ մարտի բռնվելով
վերջինները ս կողմրց գարտություն կրեցին շատերը սպանվեցին, այդ
թվում և նրանց երկու հրամանատարները: Նրանցից ո թ հարյուր մար
տիկ, հանդիպելով վեց հազար հոգու դիմադրության, փախուստի դի
մեցին և փրկվեցին Սինադայում⁶⁴⁰ և միանալով Սուլեյմանին, վերա
դարձան Ասորիք: Եույն տարի սրանցից շատերն էլ Աֆրիկայում սպան
վեցին՝ իրենց գոյավար Դամասկացու հետ միասին

[A M 6232]

[Հոռմայեցիների Լևոն
կայսեր] 24 ըդ տարին

[Արաբների ռաջնորդ
Հիշամի] 17 ըդ տարին

[Հոռմի Ջսքարի ս պա
ւի] 7 ըդ տարին

[Կոստանդնուպոլիսի Ս
նաստասիոս պատրիարքի]
11 ըդ տարին

Այդ բռնակալ և ամենաանօրեյ Լևոն Ասորու⁶⁴¹ թագավորության 24 ըդ տարում հիերակիտները⁶⁴² Գամասկոսում շուկաներ կրակի տվեցին: Նրանց կախաղան հանեցին: Պերիտիոս⁶⁴³ ամսի 28 ին ողխը Ելիսիան ողողեց:

Նույն տարվա հոկտեմբեր ամսի 26 ին, ինդիկտիոնի 9 ըդ տարին բեքշաբթի օր ժամը 8 ին Կոստանդնուպոլսում սաստիկ ու սոսկալի Լրկրաշարժ եղավ: Եկեղեցիներ ու վաճառքի փլվեցին բազում ժողովուրդ սպանվեց: Տապալվեց նաև Ատալոսի դռան վրա կանգնած Մեծ Կոստանդնի անդրին Ստալոսի [անդրու] հետ միասին նաև Քսերոլոֆոսում սյան վրա կանգնած Արկադիոսի անդրին, Ոսկե դռան վրա գտնվող Թեոդոսիոս Մեծի անդրին, քաղաքի ցամաքային պարիսպները թրակիայում՝ բջղաքներ ու գյուղեր ավերակ դարձան, Բյուլթանիայում Նիկոմեդիան Պրենեստոսը, Երկիան, ուր մեկ եկեղեցի միայն փրկվեց⁶⁴⁴: Երկրաշարժը տևեց 12 ամիս: Առանձին տեղերում ծովը հեռացավ իր ափերից: Կայսրը տեսնելով քաղաքի փլված պարիսպները, դիմեց ժողովրդին ու ասաց. Պուք պարիսպները կառուցելու միջոցներ շունք այդ պատճառով Իենք այդ գործը հանձնարարեցինք գործավարներին: Նրանք ընդունված կալի համաձայն յուրաքանչյուր օլոկոտինից մեկ միլիարեսիոն⁶⁴⁵ են պահանջում: Պետությունն այդ գումարն առնելով կկառուցի պարիսպները Ահա տյատեղից սկիզբ առավ գործավարներին երկու կերատ վճարելու սովորությունը⁶⁴⁶: Հոռմայեցիների տոմարով աշխարհի արարչագործության՝ Ադամի 6248 թվականն էր, եգիպտացվոց, այն է ալեքսանդրացվոց տոմարով՝ 6232 թվականը Փիլիպոս Մակեդոնացու՝ 1063⁶⁴⁷ Լևոնն իշխեց 24 ս.արի, 2 ամիս և 25 օր, ինդիկտիոնի 15 ըդ տարվա մարտ ամսի 25 ից մինչև ինդիկտիոնի 9-րդ տարվա հունիս ամսի 18 ը նմանապես և նրա սրդին իր ամբարշտության ու թագավորության ժառանգորդ Կոստանդինը, աստծո թույլտվությամբ իշխեց 34 տարի 3 ամիս և 2 օր նույն ինդիկտիոնի 9 ըդ տարվա հունիս ամսի 18-ից, մինչև ինդիկտիոնի 14 ըդ տարվա սեպտեմբեր ամիսը: Ահա այսպես ինչպես ասացինք ինդիկտիոնի նույն 9 ըդ տարին հունիս ամսի 18 ին Լևոնը բացի հոգևոր

մահից ունեցավ նաև մարմնական վախճան Միահեծան թագավորում է նա որդի Կոստանդինը: Նախորդ դուստներում ես համառոտակի պատմեցի, թե քրիստոնյաների գլխին ինչքան փորձանք եկավ ամբարիշտ Լևոնի թագավորության օրոք, ինչպես ողղափառ հավատքի հարցերում այնպես էլ շարաշահումների ու արժաթասիրության հետ կապված՝ Մի կիլիայում, Կալաբրիայում, Կրետեում տեղի ունեցած քաղաքական իրաւարձութուններում ես նկատի ունեմ նրա շարափառության պատճառով Խալիպայի անշատման երկրաշարժների մահ տարածամեների, սովի այլադղիների ապստամբությունների մասին Արդ, այսուհետև անհրաժեշտ է շարալի նրա ամբարշտագուլն և ամենաթշվառական որդու անօրեն գործերի մասին որոնք ավելի պիղծ են և աստծուն ատելի: Բայց հիրավի, վերագիտող վերատեսուչ և ամենատես աստվածը թողեց, որ այդ բոլորը կատարվեն՝ պարզապես հօդուտ հետագա սերունդների հօգուտ այդ ամենաանօրենի պիղծ շարափառության մոլորության մեջ դեպի թշվառական ու ամբարիշտ մարդուկների մոլորություն, որ սկիզբ առավ ինդիկտիոնի 10 ըդ՝ նրա թագավորության առաջին տարին < և ամբարշտորեն տևեց մինչև 14 ըդ ինդիկտիոնը՝ նրա կորստյան տարին >⁶⁴⁸: Քանզի այդ ամեն ինչ ավերող, խելակորույս արյունոտ և ամենավայրենի գաղանը, ավելի շուտ բռնատիրելով, քան օրինականորեն կառավարելով, նախ հանդես եկավ մեր աստծո և իրկշի Հիսուսի քրիստոսի նրա ամենասուրբ և անբիծ մոր և բոլոր սրբերի դեմ, մոգությունամբ, անառակությամբ ու արյունոտ զոհաբերությամբ⁶⁴⁹, գոմաղբի, աղբի և մեզի վրա խաբեպատիր գուշակություններ կատարեց, տարվեց արվամոլությամբ ու դիվակոշությամբ: Մի խոսքով էլ իտասարդ հասակից պարապեց մարդու հոգին ավերող ամեն ինչով: Երբ իշխանություն հետ լիաւին նա ստացավ նաև նրա շարափառությունը, ապա կարիր կա ասել, թե այդ ամենապիղծը հենց սկզբից ինչպիսի շարիւ ՚ա ցավ որը բացահայտորեն բոցավառեց: Այդ բանին ականատես եղած քրիստոնյաները անշափ տազնապ ապրեցին, հենց սկզբից ատեցին նրան իր լիտիության ՚ամար և անցան նրա փեսայի՝ իր քրոջ Աննային կնություն առած Օպսիկիոնի կոմես Արտավազդ կուրապաղատի⁶⁵⁰ կողմը, վճռելով որպես ողղափառի նրան տալ թագավորությունը:

Նույն տարի արաբների առաջնորդ Հիշամը իրեն ենթակա բոլոր լաղաքներում գտնվող քրիստոնյա ռազմագերիներին մահապատժի ենթարկեց: Նրանց թվում էր նաև անվանի Մարիանոս պատրիկի երանելի որդի Եվստաթիոսը: Երան, թեև շատ ստիպեցին, բայց նա շուրացավ իր ճշմարիտ հավատքը և մարտիրոսացավ Միջագետքի նշանավոր Խառան քա

յաքում Այնտեղ գտնվող նրա սոբորո նվիրական մասունքները շնորհոքն
ուստծո բուժում են ամեն մի ախտ Շատ ուրիշներ էլ լրեից արյո նր թա
վեցին հանուն Քրիստոսի ու մարտիրոսացան

[A M 6233]

Աշխարհի արարչագոյ ն թյան 6233 թ	Քրիստոսի մարգեղո թյան 733 թ	Հոռմայեցիների Կոս- տանդին կայսեր 35 ամյա թագավորության 1 ին տա րին
------------------------------------	--------------------------------	---

Արարների աւաջնորդ Հիշամի 19 սմյա իշխ նության 8 րդ տարին	Հոռմի Զաբարիա պապ/ 1 ամյա աթոռակալության ճ 1 ր ո ս ր ի ն	Կոստանդնուպոլսի Անաս սասիոս պատրիարքի 24- սմյա աթոռակալության 12 րդ տարին
---	--	--

Այդ տարի մեր առաստված կատարած մեղքերի և բազում զան
դանքների համար թագավորեց Կոստանդինը, հալածիչը հայրենավանդ
օրենքների, Ինդիկտիոնի հաջորդ 10-րդ տարվա հունիս ամսի 27-ին
կայսրը գնաց Օպսիկիոնի շրջանները՝ ընդդեմ արարների և եկավ Կրա
տոս⁶⁵¹ կոչվող [քաղաք] Հիշյալ Արտավազդը Օպսիկիոնի զորքով գլտ
նրվում էր Դորիլեոնում⁶⁵², նրանց մեջ փոխադարձ կասկած կար: Կոս
տանդինը նրա մոտ մարդ ուղարկեց, խնդրելով իրեն առաքեն նրա՝ Ար
տավազդի որդիներին այն է իր Կոստանդինի, զարմիկներին, քանզի նրանց
տեսնելու ցանկություն ուներ, բայց նպատակը նրանց բռնելն ու հսկո
լության տակ պահելն էր: Արտավազդը կռահեց նենգությունը և գիտե-
նալով [կայսեր] անսահման խորամանկությունը, հուսաբեկ եղավ: Նա
դիմեց գինվորներին և համոզելով նրանց բոլորով միասին նրա վրա
հարձակվեց: Ընդդիմակայած սարակինոսամիտ Բշիր⁶⁵³ պատրիկին նա
սրի քաշեց: Կոստանդինը պահեստի մի թամբած ձի գտնելով, հեծավ ո
փախավ Ամորիոն, ատլա անցնելով Անատոլիկոն բանակաթեմը (նրա զո
րավարն այն ժամանակ Լանգինոսն էր), փրկվեց, բանակաթեմի զորքե
րին իր կողմը գրավեց, սալով մեծ խոստումներ: Այնուհետև նա Թրակե
սիոն բանակաթեմի զորավար Սիսիննակիոսի մոտ մարդ ուղարկեց և
այդ բանակաթեմի գինվորներին համոզեց դաշնակցեն իրեն: Սկիզբ են
առնում սարսափելի կռիվներ ստորագասների միջև զինված ընդհարո մ
ներ, որոնց մի մասը կայսր էր հայտարարում [Կոստանդինին], մյուսը
[Արտավազդին]: Արտավազդը իրադրության մասին գրում է քաղաք, ի
խոխանորդ պատրիկ և մագիստրոս Թեոփանեսին, և դրածն ուղարկում

Աթանասիոս սիլենտիարիոսի միջոցով: Արտավազդին համախոհ թեոփանեսը ժողովրդին հավաքեց Մեծ եկեղեցու կատեխումենայում և Արտավազդի նամակների և վերոհիշյալ Աթանասիոսի միջոցով բոլորին հավաստիացրեց, թե կայսրը մահացել է, որ բանակաթեմերը կայսր են հռչակել Արտավազդին: Դրա վրա ողջ ժողովուրդը սուտանուն պատրիարք Անաստասիոսի հետ միասին անեծրի ու նզովքի ենթարկեցին Կոստանդնին, որպես ամբարիշտի ու անաստվածի բերկրությամբ ընկալեցին նրա սպանության լուրը՝ մեծագույն շարիքից փրկվելը: Նրանք Արտավազդին որպես ուղղափառ և աստվածային վարդապետության պաշտպան մարդու կայսր հռչակեցին⁶⁵⁴ Մոնոտեսն իսկույն դիմեց Թրակիա իր հարազատ որդի Նիկեփորին Թրակիայի գորավարին, որպեսզի նա անտեղի գորքի դուխն անցած շարժվի քաղաքի պաշտպանության: Մոնոտեսը փակեց պարիսպների դարբասները և պահակակետեր հաստատեց, ձեռքակալեց Կոստանդնի համախոհներին որոնց զանակոծեց խուզեց ու բանտ նետեց: Այն պահին, երբ Արտավազդը Օպսիկիոնի գորարանակով մտավ քաղաք Կոստանդինը երկու բանակաթեմերի Թրակեսիոնի և Անատոլիկոնի գորքերով հասավ Խրիսուպոլիս բայց ուխնչ չկարողանալով անել, վերադարձավ և ձմեռեց Ամորիոնում: Արտավազդը ամբողջ քաղալում կանգնեցնել տվեց սրբապատկերները Ալբաները իմանալով այդ երկուսի միջև գնացող պայքարի մասին Մուկեյմանի հրամանատարությամբ Ռոմանիայից շատերին դերի էջեցին: Իսկ սուտանուն պատրիարք Անաստասիոսը ձեռքը դնելով սուրբ ու կենարար [ի աշա]փայտի վրա երգվեց ժողովրդին թե «Երդվում եմ հանուն այ՛ր [փայտի] վրա դամվածի որ Կոստանդինն ինձ այսպես սասց Մարիամի աշխալ՝ հեռածին, Քրիստոս կոչեցյալին, աստծո որդի շհամարես ալլ սովորական մարդ, քանզի Մարիամը նրան աշխարհ բերեց այնպես ինչպես ինձ իմ մայր Մարիամը: ժողովուրդը լսել էլ զա [Կոստանդինին] դահընկեյ հայտարարեց:

[A M 6234]

Անտոլիի պատրիարք Ստեփան ւս⁶⁵⁵: Մթոռակալեց և տարի

[Համայնցիների	4 ս	[Արարներ]	ս ո սջնորդ	[Հոսսի	Չաքար] ս պ ս
ս անդին	կայսեր]	2 ըդ	2 [Համ]] 19 ը	ոտրին	պ] 9 ըդ տարին
ս ըին					

[Կոստանդնուպոլսի Ա	[Անտոլիի	Ստեփան
նաստասիոս	պատրիարք]	յապրիարքի] 1 11 տ ըին
13 ը ը տարին		

Այդ տարի մեռավ արաբների առաջնորդ Հիշամը: Սա Ստեփանոս սոսնոզ մտերիմ մի ասորի վանական ուներ, որ, ճիշտ է մի քիչ անուսում էր, բայց բարեպաշտ: Անտիոքի եկեղեցու աթոռը 40 տարի թափուր էր, որովհետև արաբները չէին թույլատրում այնտեղ պատրիարք նստի: Հիշամն ասաց, որ եթե արևելքի քրիստոնյաները ցանկանում են իրենց թույլ տրվի պատրիարք ունենալ, թող այս Ստեփանոսին ընտրեն: Անտիոքացիք համարելով, որ դա աստվածուստ է Թեոպոլսի⁶⁵⁶ պատրիարք ձեռնադրեցին նրան և այդ ժամանակից մինչև օրս պատրիար յությունն անխափան դոյո թյոն ունի:

Այդ տարի արաբների իշխանությանը տիրացավ Հիշամի որդի Վալիդը⁶⁵⁷, Կոստանդինը նրա մոտ Անդրեաս սպաթարին ուղարկեց, իսկ Արտավազը՝ Գրիգոր լոգոթես ին երկուսն էլ դաշնակցություն էին խնդրում: [Այդ տարին] շորային էր, տեղ տեղ երկրաշարժեր եղան, մինչև իսկ Սաբայի⁶⁵⁸ անապատում լեռներն իրար միացան, գյուղեր դեռնի տակ կուլանացին: Նույն տարին Սլեքսանդրիայի Կոզմաս պատրիարքը վերացրեց Հերակլիոսի ժամանակ Ալեքսանդրիայի պատրիարք եղած Կյուրոսից ըսկիւր առած միակամականների շարափառությունը և քաղաքում ուղղափառությունը հաստատվեց: Գամբը բուզում արալներով Ռոմանիայի վրա արշավեց և բազում դերիներով վերադարձավ Հունիս ամսին երկնքի հյուսիսային մասում նշան երևաց Վալիդը հրամայեց Դամասկոսի սըր բազնագույն մեյրոպոլիտ Պետրոսի լեզուն կտրել, քանզի նա բացեիբայց խարազանում էր արաբների և մանիքեյիների ամբարշտությունը: Նրան նա արսորեց Երջանիկ Արարիա, սըր և մարտիրոսացավ հանուն Քրիստոսի: նա պարզ ո հստակ կասարեց սուրբ պատարագը ինչպես այդ մասին պատմում են ականջալուր մարդիկ: Այդ նույն ժամանակները հանուն Քրիստոսի կամովին նահատակվեց և նրա նման փութեռանդ ու անվանակից Մայումայի⁶⁵⁹ [մետրոպոլիտ] Պետրոսը: Երբ նա հիվանդացավ, իր մտերիմ արաբ իշխանավորներին կանչեց (ինքը պետական հարկերի խարսուղարի պաշտոնն էր վարում) և ասաց նրանց «Ձեր՝ ինձ արած այցելություն վարձը, թեև անհավատ բարեկամներ եք աստծուց կտանաք: Ես ցանկանում եմ, որ դուք լինեք վկաներն իմ կտակի, որը հետևյալն է ով չի հավատում հանուն Հոր և Որդվո և Հոգվոյն սրբո միացած համադո և կենարար Երրորդության նա կույր է հոգով և հավիտենական դրժոխքին արժանի: Այդպիսին է նաև ձեր սուտանուն մարգարե Մոհամմեդը, կարապետը սեռի: Հավատացեք իմ իոսքերին, որոնց վկա են այսօր երկինք ու երկիր, ձեռք քաշեք նրա ցնդաբանությունից: Ես ձեր լավն եմ ուզում, որպեսզի դուք նրա հետ դժոխք չգնաք»: Լսելով նրա նման և այլ

բազում աստվածաբանական բովանդակությամբ ի սսբերը նրանք քալ կտրեցին, գազազեցին, բայց մեծահոգություն ցուցաբերեցին քանզի կարծեցին, որ նա հիվանդության ազդեցության տակ զառանցում է: Բայց երբ նա ապաքինվեց, սկսեց ավելի բարձր գոչել թե «Նզովք Մոհամմեդին և նրա ցնդաբանությանը բոլոր նրանց, ովքեր հավատում են այդ ցնդաբանության»: Եւ սրի քաշվեց ու մարտիրոսացավ: Սրան մեր սուրբ հայր Հովհաննեսը (որին իր խոսքի և կենցաղի մեջ փթթող հոգու սակեցու շնորհքի համար իրավամբ տրվեց Ոսկեհոս⁶⁶⁰ մականունը), ներբողյաններով մեծարեց Եկեղեցու այս նոր վարդապետին եկեղեցու ալա նոր ու սուցչին, իր անշափ ուղղափառության համար ամբարիշտ Կոստանդին կայսրը ամեն տարի նզովքի էր ենթարկում և նրա պապի Մանսուր անվան փոխարեն, որ փրկյալ է նշանակում հրեական ձևով Մանզիր էր անվանում Եուլյն տարի Վալիդը կիպրացիներին Ասորիքում վերայնակեց լեց

Իսկ Արտավազդը իր որդի Նիկետասին մոնոստրաս եզոս նշանակելով Արմենիակների բանակաթեմն ուղարկեց իր որդի Նիկեփորին էլ [կայսերակից] թագադրեց՝ ձեռամբ Անաստասիոս սլատրիարքի: Նույն տարվա մայիս ամսին Արտավազդը զնաց Օպսիկիոնի կողմերը, զորա հավաք կազմակերպեց, մուտք գործեց Ասիա և սկսեց նրա նվաճումը Կոստանդինը, իմանալով դա, նրա վրա շարժվեց, նրան հասավ Սարդի սի⁶⁶¹ կողմերում (նա Կելբիանոսի⁶⁶² էր բարձրանում) մարտ տվեց, պարտութայն մատնեց և հալածական արեց մինչև Կյուղիկոս: [Արտավազդը] Կյուղիկոս հասնելով, դրոմոն նստավ և նալեկով փրկվեց քաղաքում⁶⁶³: Ինդիկտինի նույն 11 թղ տարվա օգոստոս ամսին Արտավազդի որդի Նիկետաս մոնոստրատեզոսը Կոստանդինին մարտ տվեց, բայց պարտություն կրելով փախուստի դիմեց դեպի Մոզրենե⁶⁶⁴: Անվանի այլ ի խանավորների շարքին սպանվեց քաջարի զինվորական հայազգի Տիրի դատես պատրիկը, Արտավազդի հորեղբորորդին⁶⁶⁵: Երկու կողմից էլ շատերն ընկան հայերն ու Արմենիակները⁶⁶⁶ պատերազմեցին Կոստանդինի պաշտպաններ Անատոլիկոն և Թրակեսիոն [բանակաթեմելի] գորքերի դեմ: Այն ժամանակները նախաշար բանսարկուն քրիստոնյաների մեծ այնպիսի մոլեգնություն սերմանեց, իրար մորթելու դրդեց, որ տնգամ զավակները ծնողներին, եղբայրները եղբայրներին չին անողոքբարալ կոտորում, միմյանց կայքն ու տներն անխնու հրո ճարակ դարձնում:

[A M 6235

Արաբների առաջնորդ Վալիդ Իշխեց 1 ռարի

[Հոսմայեցիների Կո [Արտքներ/ ս առջնորդ [Հոսմ/ Զաքարիա պա
անդին կայսեր] 3 ռդ Վալիդի] 1 լն տարին ուի] 10 ռդ տարին
տարին

[Կոստանդնուպոլսի Ա [Անտիոքի Ստեփանոս
նստասիոս պատրիարքի] լատրիարքի] 2 ռդ տարին
14-րդ տարին

Այդ սարի հյուսիսում նշան երևաց տեղ տեղ փոշի թսփվեց, իսկ
լասպից դռներում՝ երկրաշարժ եղավ: Ապրիլ ամսի 16 ին, հինգշաբթի
ուրարաբները սպանեցին Վալիդին⁶⁶⁷: Նա 1 տարի տիրակալեց: Իշխանու
լեյան է տիրանում Եզիդ Լիպսուսը⁶⁶⁸: Սա բազում դրամ ծախսելով, տիրեց
Լամասկոսին և Դամասկոսի Պարսկաստանի և Եգիպտոսի արաբներից
իշխելու հավանություն ստացավ: Հայաստանի կառավարիչ Մովսեսը⁶⁶⁹,
Մոհամմեդի որդին, լսելով այդ մասին, շտապեց Միջագետք, ձևացնելով,
ուր հանդես է գալիս Վալիդի որդիների պաշտպանի դերում՝ ընդդիմ Եզի
դին: 5 ամիս անց Եզիդը մահանում է, ի վերա Դամասկոսի ժառանգորդ
Սողունելով իր եղբայր Աբրահիմին, որի դեմ է հանդես դալիս Մովսեսը
նա Միջագետքի զորքով գալիս է Եդեսիա իսկ այնտեղից Դարիս⁶⁷⁰ կոչ
վող դաշտը՝ Դամասկոսի ու Անտիլիբանանի⁶⁷¹ շրջաններում: Այստեղ
Լիտա, այսինքն Վառ կոչվող դեպի ափին նա Սուլեյմանին ճակատա
Լարտ է տալիս, պարսության մասնում նրան և 20 հազար հոգու կոստ
րում: Միայն Սուլեյմանը փոքրաթիվ մարդկանցով կարողացավ Դամաս
կոս փախուստի դիմել ու փրկվել: Մտնելով այդ քաղաքը, նա սպանեց
Լալիդի որդիներին որոնց իբրև թե պաշտպան էլ կանգնել Մովսեսը Լ
յուրացնելով մեծ քանակությամբ դրամ Դամասկոսից դուրս եկավ: Մով
սեսը մտնելով Դամասկոս, բազում մեծամեծների կոտորեց, նաև Վալի
դի և նրա որդիների սպանությունը մասնակից եղողներին⁶⁷², որիչներին
լեղեց, բոլոր դրամներն ու գանձերն էլ Միջագետքի խառան քաղաքը
տեղափոխեց:

Ինդիկտիոնի 12 լու տարվա սեպտեմբեր ամսին Կոստանդինն իջալ
Քաղկեդոնի կողմերը և այնտեղից անցավ պիմացը Թրակիայի շրջաննե
րը, իսկ Թրակեսիոն բանակաթեմի զորավար Սիսինիոսը Աբյուղոսի վրա
յով գնաց կանգ առավ ցամաքային պարսպի առաջ: Նա խարսիոսի դռնից
մինչև Ոսկե դուռը գնաց, եկավ, իրեն ամբոխներին դույց տալով, ապս
վերադարձավ ու բանակեց սուրբ Մամասում: Քաղաքի բնակիչներն ըս
կըսեցին պարենի պակաս դգալ: [Արտավազդը] ասկրես⁶⁷³ Աթանա
սիոսին և իր դոմեստիկոս Արտավազդին նավերով ուղարկեց պարեն հայ

Թայթելու բայց Աբյուղոսից դո րս նրանց Կիբիրեոտոյ ելի նավատորմիդը հանդիպեց և բռնելով կայսեր մոտ բերեց: Չեռք բերված հացահատիկը կայսրն իր զինվորներին նվիրեց իսկ Աթանասիոսին ու դոմեստիկոս Արտավազդին իսկույն կուրացրեց Արտավազդն այնուհետև փորձեց բացել ցամաքային պարսպի դռները և Կոստանդինն ճակատամարտ տալ: Ընդհարման ժամանակ Արտավազդի կողմնակիցները պարտություն կրեցին, շատերն սպանվեցին, այդ թվում և Մոնոտեսը: Արտավազդը հրակիր նավեր պատրաստելով, սուրբ Մամաս ուղարկեց՝ ընդդեմ Կիբիրեոտաների նավատորմիդի: Կիբիրեոտաները նրանց փախուստի մատնեցին: Քաղաքում սաստիկ սով եղավ, մեկ մոդ⁶⁷⁴ գարին 12 դահեկանով վաճառվեց, իսկ ընդեղենի մոդը՝ 19, կորեկի և լյուպինի մոդը 8 լահեկանով, ձիթայուղի 5 լիտրը⁶⁷⁵ մեկ դահեկանով, մեկ քսեստես⁶⁷⁶ դինին մեկ սեմիսիոնով⁶⁷⁷, Երբ ժողովուրդն սկսեց սովամահ լինել, Արտավազդն ստիպված թոյլ տվեց նրանց քաղաքից հեռանալ: Եւ դուրս եկողներին իեկ մեկ ստուգում էր և ոմանց թույլ չափեց այդ իսկ պատճառով ոմանք ծածկում էին իրենց դեմքը, կանացի զգեստներ հագնում, ուրիշներն էլ վանականի սքեմ և մազե շորեր Այդ ճանապարհով ահա նրանք կարողանում էին ճողուպել ու դուրս դալ: Մոնոստրատեզոս Սիկեստասը, հավաքելով Մողրենեում ցրված իր զորքը, եկավ մինչև Խրիսուպոլիս: Վերադարձին նրան կայսրը հետապնդեց և հասավ Սիկոմեդիայում ու բռնեց նախկին եպիսկոպոս կուրատոր Մարկելլինոսի հետ որին տեղն ու տեղը զխատել հրամայեց, իսկ կապյալ մոնոստրատեզոսին ըրեց և պարսպից [Արտավազդին], նրա հորն էր ցույց տալիս: Նոյեմբեր ամսի 2- կրեկոյան նա հանկարծակի ցամաքային պարսպի վրա գրոհեց և դրավեց քաղաքը: Արտավազդը գատրիկ Բակտանգիոսի հետ խելանդիոն մտալ նախ գնաց Օպսիկիոն ու ապաստանեց Պուզանեի⁶⁷⁸ բերդում: Կայսրը բռնեց նրանց, Արտավազդին և նրա երկու որդիներին կուրացրեց⁶⁷⁹, իսկ Բակտանգիոսին Կյուենեգիոնում զխասեց: Նրա դուստր երեք օր ցուցադրեց Միլիոնում⁶⁸⁰, 30 տարի անց այդ շխակալ ու անդուխ կայսրը [Բակտանգիոսի] կնոջը հրամայեց գնալ Խորայի վանքը (Բակտանդիոսն այնտեղ էր թաղված), դերեզմանից հանել [ամուսնու] ոսկոթները ու իր զգեստի մեջ փաթաթած տանել Պելագիոսի կոչվող գերեզմանատունը և գցել բռնի մահով վախճանվածների գերեզմանների մեջ⁶⁸⁰՝ Ո՛վ տմարդություն: Եւ մահապատժի ենթարկեց Արտավազդին դաշնակցած բազում այլ մեծամեծների, անհամար մարդկանց կուրացրեց ուրիշների ձեռքերն ու ոտքերը կտրեց: Իր հետ քաղաք մուտք գործող զրսեցի իշխանս վորներլն նա թոյլատրեց

բնակարանները մտնել և քաղաքացիների ու նեցվածքը թալանել: Եւ բա-
 դում, անհամար ալլ փորձանքներ բերեց քաղաքացիների դիւխն: Յա
 ձիարշավական մրցություններ կազմակերպեց և դիւպիտոնի միջոց՝ այն
 տեղ բերեց կապլայ Արտավազդին, նրա որդիներին ու ընկերներին, հրա
 պարակայնորեն գանակոծված սուտանուն պատրիարք Անաստասիոսին
 որին հակառակ կողմից էջ հեծած ձիարշավարան մտցրեց և հրապարա
 կայնորեն ծանակեց: Բայց որպես իր համախոհի, նրա մեջ երկյուղ սեր
 մանելով ու խեղճացնելով [դարձյալ] նստեցրեց պատրիարքական աթո-
 ռին: Թրակեսիոնի գորավար Սիսինիոս պատրիկին, իր հորեղբորորդուն,
 որն իրեն մեծապես աջակցել էր և իր հետ մարտնչել 40 օր անց ասսոս
 արդար դատաստանով կուրացրեց համաձայն [սուրբ] գրոց սմբարբշ
 տին օգնողը, նրա ճանկն էլ կընկնի

[A M 6236]

Աշխ սրհի ր րչս գոր քրի սոլ Լարդեղս թյան
 ծո թյան 6236 թ 36 թ

Հոռմայեցիները Կոսսան Երաբները առաջնորդ Հոռմլ Չարալի պարի
 տին կայսեր 35-ամյա թս Մրվանի⁶⁸¹ 6 ամյա իշխս 2 -ամյա ս թռակ սլության
 գավորության 4-րդ տարլն նութլ ն 1 իլ տարլն 11 ըգ տ ըին

Կոստանդնուպոլսի Անաս Անտոքի Թեոփիլակոսս
 ստիոս պատրիարքի 24 պատրիարքի⁶⁸² 7-ամյա ս
 ամյա աթոռակալո թյ ն Թոռակալո թյան 1-ին տ
 15 ըլ տարլն ր 1

Այդ տարի Ասորիքում մի մեծ գիսավոր աստղ երևաց Թեբիտն⁶⁸³ ու
 արուրիտներ⁶⁸⁴ իշխան Դախակը Մրվանի դեմ աստատամբեցին: Մովանը
 նրանց բռնեց և 12 հազար ոսթմիկների հետ Եմեսայի սահմաններում
 մահասպատժի ենթարկեց: [Մրվանը] նույն տարին արևելքի ըխտոնյա
 ների խնդրանքով թույլ տվեց եղեսացի Թեոփիլակոսս երեցին Անտոքի
 պատրիարք ձեռնադրել (Սաեփանոսը ննջել էր) ընդհանրական թղթեր
 րապարակեց, որտեղ արս բներին հրամայվում էր ակնածանքով վերա
 բերվել նրան, այդ հոգևոր շնորհքով լի, մեծախոհ մարդուն: [Մրվանը]
 Եմեսայում կախեց 120 խալբենոսների⁶⁸⁵, իսկ շատ ու շատ քրիստոն-
 յաների արչունը հեղած բազմաթիվ բնակավայրեր ավերած ու գերե
 լարած Աքասին բանտում սպանեց: Մահասպատիժն իրականացնելու հա
 յար Մրվանը մի եթովպացու ուղարկեց որը եւաց դ կրով լի տոգրակ [

նրա մոտ մտավ այդ կիրքը լցրեց նրա դլխին ու քթին և խեղդամահ արեց Այդ կախարդի համար նա արդար պատիժ հորինեց քանզի [Արասը] կախարդությամբ ու դիվակոչությամբ քրիստոնյաների գլխին բազում փորձանքներ էր բերել: Եւ մասնակից էր և վալիդի⁶⁸⁶ սպանութեան:

[A M 623⁷]

[Հոռմայեցիների Կոստանդին կայսեր] 5 ըզ տալին
 [Ալաբների առաջնոյդ Մրլանի] 2 ըզ տարին
 [Հոռմի Զաքարիս պապի] 12 ը տարին

[Կոստանդնոպոլսի Անտոնիոս պատրիարքի] 16-րդ տարին
 [Անտիոքի Թեոփիլակոսոս պատրիարքի] 2 ը տարին

Այդ տարի Սուլեյմանը, հալաքելով իր գործերը դարձաւ հարձակ վեց Մրվանի վրա, բայց պարտվեց և իր զինվորներից 7 հազար հողի կորցրեց: Փախուստի դիմելով նա Պալմիրայում փրկվեց, որտեղից անգամ Պարսկաստան: Սպասամբուլուն բարձրացրին նաև եմեսացիք, հելիոպոլսեցիք և դամասկացիք, սրոնք Մրվանի առջև փակեցին իրենց լաղաքների դռները: Վերջինս իր որդուն Դախակի դեմ ուղարկեց, իսկ ինքը գալով եմեսա շորս ամիս հետո առավ այն Դախակը Պարսկաստանից էր գալիս մեծ զորքով: Սիլադեսուքում Մրվանը նրա վրա հարձակ վեց, շատ զոհեր տվեց, բայց վերջը նրան բռնեց սև սպանեց Այդ միջոցին Կոստանդինը օգտվելով արաբների միջցեղային պատերազմից, արշավեց Ասորիքի և Դուլիխիայի⁶⁸⁷ վրա և դրավեց Գերմանիկիան: [Վայսրը] հիշյալ քաղաքների արաբ բնակչության անձեռնմխելիության մասին երաշխիքներ տալով, թույլ տվեց առանց զենքի հեռանան, իսկ իր մոր ազգականներին Բյուզանդիոն վերարձակեցրեց, այդ թվում և բազմաթիվ ասորի միաբնակ աղանդավորների, որոնցից շատերը, որ Թրակիայում են բնակվում⁶⁸⁸, մինչև օրս երեքսրբյան ազոթքո մ խաչում են երրորդութունը ըստ Պետրոս Թափիչի⁶⁸⁹: Օգոստոս և մսի տասից մինչև տասնհինգը մառախլապատ խավար տարածվեց: Այդ ժամանակ Մրվանը հաղթանակ տանելով և գրավելով եմեսան, Հիլամի բոլոր ազգականներին տալատութուն ստագած ստրուկներին կոստրեց Հելիոպոլսի, Դամասկոսի և Երուսաղեմի պարիսպները խորտակեց բազում դինատներ⁶⁹⁰ մահապատժի ենթարկեց, այդ քաղաքներում կենդանի մնացածներին ինդանդամ դարձրեց:

[Ա Մ 6238]

[Հոռոմայեցիների ու անդին կայսեր] 6 թղ [Արարների ուսոնոլ] 3 ի ի սալին [Հոռոմ] 2 քարի պս [Լ] 13 թ ի տարին տարին

[Կոստանդնուպոլս] Ա նաստասիոս պ տրի բքի] 17 թղ տալին

[Կնտիոբլ Թեոփիլակ ուս պատրի բքի] 3 իղ սարին

Այդ տարի, հունվար ամսի 18 ին ժամը 4 ին Պաղեսսսինո մ Հ ը յս նւնում և համայն Ասորիքում ուժեղ երկրաշարժ եղավ բազում ան թիվ բյուր մարդիկ իրենց մահկանացուն կնքեցին, Լկեղեցիներ ու վան քեր փլվեցին հատկապես սուրբ քաղաքի անապատում

Այդ նույն տարի մահ տարածամ եղավ, որն սկիզբ առնելով Սիկի լիայից ու Կալաբրիայից, կրակի պես տարածվեց հասալ Մոնեմվա սիա⁶⁹¹, Հելլադա⁶⁹² և մերձակա կղզիները: Ինդիկտիոնի ամբողջ 14-րդ տարին համաճարակը կանխավ խարազանում էր ամբարիշտ Կոստանդ նին, և թեև ստիպում մեղմացնել սուրբ եկեղեցիների ու սրբատառակերնե լի դեմ նրա կատաղությունը, այդուհանդերձ նա մնաց անուղղելի, ինչ պես փարավոնը հնում: Ժանտախտ: Ինդիկտիոնի 15 թղ⁶⁹³ տարին հա սավ նաև մայրաքաղաք: Նա սկսեց աննշմարելի մուտք դործել մարդկանց ազուստների, եկեղեցական սրբազան հանդերձների, վարազույրների խաշերի ու բազում կանթեղների մեջ: Մարդիկ շատ վշտացան ու մռայլ լեցին, քանզի չկարողացան այդ նշանին բացատրություն տալ Աստծո պատուհասը սկսեց անողոքարար կոտորել ու միայն քաղաքի բնակիչ ներին, այլև նրա համայն շրջակայքի: Շատերի աչքին ուրվականներ էին երևում, նրանք էքստազի մեջ էին ընկնում, նրանց թվում էր, թե տարօրի սակ ու խոժոռադեմ մարդկանց հետ են քայլում, որոնք իրենց հանդի գողներին ձայն են տալիս որպես բարեկամների և խոսակցում նրանց հետ Այդ մարդիկ գրի էին առնում դրանց ասածը, որն այնուհետև և մեկ նաբանում էին: Տեսնում էին թե ինչպես նրանք տներն են մտնում այդ ոռան մարդկանց սմանց սպանում, ոմանց էլ սրով խոցում: Պատահում էր, ոլ մարդկանց աչքին երևացածի ու նրանց լսածի մեծ մասն իրականու թյուն էր դառնում: Ինդիկտիոնի 1 ին տարվա գալնանը ժանտախտն ա վելի սաստկացավ իսկ ամռանը՝ կրակ կտրեց: Բազում բնատանիքնել մինչև վերջին մարդը ոչնչացան մեռելներին թաղող չկար Այդ շատ դրժ վարին պայմաններում մարդիկ մտածեցին թամբած անասունների վրա հյուպոտեստրականթիլ տախտակներ⁶⁹⁴ դնել և նրանց վրա դուրս բերել

վախճանվածների դիակները ինչպիսի նաև ալլերի վրա իրար դարսած Երբ քաղաքի ներսում և արվարձաններում դանվոլ գերեզմանատները լցվեցին սկսեցին հորեր փոսեր և բազում խաղողի այգիներ փորել մարդկանց թաղելու յամար: Հին պարիսպներից հեյս գտնվող պարտեզներում անգամ մարդկանց դիակները թաղեցին և մի կերպ կարողացան լուծել այդ հարցը: Եվ երբ սրբապատկերների դեմ իշխանությունների ձեռնարկած հալածանքի պատճառով բոլոր ընտանիքները նահատակվեցին, դրա վրա բարդվեց հագարացիների նավատորմի ղը սր Ալեքսանդրիայից Կիպրոս հասավ հոռմեական նավատորմի ղի գտնված տեղը: Կերամեայի նավահանգստում Կիբիրեոտների ղորավարը⁶⁹⁵ նրանց նավատորմի ղի վրա անսպասելի հարձակում դործեց փակեց նավահանգիստը և, ինչպես պատմում են [արաբների] հաղար պրոմոններից միայն երեքը փրկվեցին:

[A. M 6239]

[Հոռմացիների Կոս [Արաբների առջնորդ [Հոռմի Զարաբու պս
ս սնդին Կ յս էլ] 7 ր Սր [սնլ] 4 րդ տարին պի] 14 րդ տարին
տարին

[Իո ս սնդն է լոլս] Ս [Անսիոքի Թեոփիլակ
նաստասիոս պսսրլ ըբլ] ոս պատրիարքի] 4 րդ
8 ր է տս էին սարին

Սյ է տարի արորիտնելն լայեցին Գլիգորիո իսկ արարների առաջնորդ Սրլանը, ինչպես ասացի վերևո մ հաղթանակ տարավ

[A. M 6240]

[Հոռմացիների Կոս [Արաբների առաջնորդ [Հոռմի Զարաբու պս
ս սնդին Կայսեր] 8 րդ Սրվանի] 5-րդ տարին պի] 15 լ դ սսրին
տարին

[Կոստանդնուպոլսի Ա [Անսիոքի Թեոփիլակ
նաստու իու գատլարքի] ոս պատրիարքի] 5-րդ
19 լ է տ րին սրին

Այդ տարի Պարսկաստանի ամենաարևելյան կողմերից խորասանցի մավրոֆորներ⁶⁹⁶ կոլվող մարդիկ⁶⁹⁷ Սրվանի դեմ շարժվեցին սուտանուն Իարգարե Մոհամմեդից մինչև այս Սրվանը իշխած տոհմի այսինքս Ռամայիա կոչվող տոհմի դեմ⁶⁹⁸: Երբ Վալիդի սպանությունից հետո արաբների մեջ կոխվ ծաղեց և նրանք այդ կոլով էին զբաղված Եխամի⁶⁹⁹

և Ալիմի որդիներ կոչվածները (որոնք նույնպէ սուտանոն մարդարեի ազգականներն էին և փախել էին ու թարնվել Փոքր Արաբիայում) հալաքվեցին Աբրայիմի շուրջը Աբուամուսլիմ⁷⁰⁰ անունը կրող ազատութուն ստացած իրենց մի ստրկին Խորասան՝ այնտեղի իշխանավորներից ու մանց մոտ ուղարկեցին, խնդրելով դաշնակցել ընդդեմ Մրվանի: Երանք ավաքվեցին ոմն Խակտաբայի⁷⁰¹ մոտ և խորհուրդ անելով, ստրուկներին իրենց տերերի դեմ ոտքի հանեցին, մի ղիշերվա մեջ շատերին կոտորեցին, ապա տիրանալով նրանց զենքերին ձիերին ու գրամին, հզորացան Երանք երկու ցեղի են բաժանված, կայխսինների և իմանիտսերի: Աբու Իուսլիմը, տեսնելով որ իմանիտներն ավելի հզոր են, կայխսինների վեմ հանեց, կոտորեց նրանց, ապա Խակտաբայի հետ եկավ Պարսկաստան և պատերազմելով Իբնդարայի⁷⁰² դեմ հաղթանակ սարավ նրա [ղիսվորներին]՝ շուրջ 100 հազար հոգու իրեն ենթարկեց ապա հարձակվեց Իբնուբեյրայի⁷⁰³ վրա, որ 200 հազար հոգով էր բանակել և նրան լի շարդելով Ջաբ գետի ափին հասավ Մրվանին: Մրվանը 300 հազար անոց բանակ ուներ Աբուամուսլիմը պատերազմեց նրա դեմ և անհամար լազմութուն կոտորեց: Տեսնելու րան էր թե ինչպես սուրբ Գրքի ասածի պես, «հալածեսցէ մի զհազարս, և երկուք շարժեսցեն զբերս»⁷⁰⁴ Մրվանը ահանատես լինելով [հակառակորդների] փայլուն հաղթանակին, լալիս է Խառան անցնում գետը ջարդում նավակամուրջը 1 վերցնելով [ու բոլոր դանձերն ու ընտանիքը և 3 հազար ցեղակից տղամարդկանց փախչում է Եգիպոսս

[A Մ 6241]

[Հոռմայեցիների անդին կայսեր]	Կոս 9 րդ սրին	[Արաբների Մի լան]	ատաջնոր 6 րդ տսլին	[Հոռմ] Չաբարլու պս պի] 16-րդ տ րին
[Կոստանդնուպոլսի Ա ն ստասիոս պ տրխբբի]		[Ան ղիտըլ տո պատրի րը]	Լուիլակ 6 րդ ո րլն	

Այդ տարի մավրոֆորները, հետապնլելով Մրվանին նրան ձեռք դըրցեցին ու սպանեցին⁷⁰⁵ տեղի ունեցավ շատ արյունահեղ ճակատամարտ Մավրոֆորների հրամանատարն էր Ալիմի որդի Սալիմը Աբուամուսլիմի [Խորասան] ուղարկած վերոհիշյալ փախստականներից մեկը: Մնացածները, հավաքվելով Սամարիայում ու Տրախոնիտիս⁷⁰⁶ երկրում, իրենց առաջնորդ ընտրեցին Աբուլարասին⁷⁰⁷, նրա հաջորդ՝ նրա եղբայր Աբդա-

լային⁷⁰⁸, նրանից էլ հետո Իսե իբն Մոսեին Ասորիէի կառավարիչ նշա սակեցին Աբլալային Սալիմի էղբոր ու Ալիմի որդուն, Եգիպտոսի իշխանությունը տվեցին հենց այդ Սալիմին իսկ Աբուլաբասի Լղբայր Աբգալային, [օրինական] ժառանգին նշանակեցին Միջագետքի կառավարիչ Գլխավոր առաջնորդ Աբուլաբասը հաստատովեց Պարսկաստանում, և, և իրեն զաշնակցած պարսիկները իշխանության մայրաքաղաքը Գամասկոսից տեղափոխեցին ինչպէս և Մրվանից խլված բոլոր գանձերը: Մրվանի վերապրած որդիներն ու ազգականները Եգիպտոսից գնացին Աֆրիկա⁷⁰⁹, այնտեղից էլ Լիբիան ու Եվրոպայի Բաթանոզ Ովկիանոսի Սեպտե⁷¹⁰ կոչվող նեղուցի վրայով անցան դիմացի ափը և Եվրոպայի Սալանիկե⁷¹¹ կոչվող Լրկրում բնակութուն հաստատեցին նրանք մինչև օրս էլ այնտեղ են: Իրենցից առաջ այնտեղ էին հաստատվել Մուավիայի կողմից նավով այնտեղ ափ նետվածները որոնք իրենց աղգականներն էին ու հավատակիցները: Մրվանի ժամանակ սկիզբ առած տակնուվրայութունները տևեցին 6 տարի⁷¹² Այդ ընթացքում Ասորիքի բոլոր երևելի քաղաքների պարիսպները հիմնահատակ կործանվեցին բացի Անտիոքի պարիսպներից քանզի Մրվանը որոշել էր այն իր ապաստարանը դարձնել: Նրա կողմից անթիվ արաբներ կոտորվեցին (պատերազմական գործերում նա շատ էր հմուտ): Եւ պատկանում էր էպիկուրյանների ալսինքն ավտոմատիստների⁷¹³ աղանդին և ամբարշտությանը հաղորդակից էր դարձել խառանում բնակվող էթանոսների միջոցով

Ինդիկտիոնի նույն 3-րդ տարվա հունվար ամսի 25-ին Կոստանդին կայսրը Խազարիայի խաքանի դատրից որդի ունեցավ, որին Լևոն անվանեց: Եւ նույն տարի Ասորիքում երկրաշարժ Լղավ շատ մեծ սարսափելի ավերածութուններ, քաղաքների մի մասն ամբողջութեամբ հիմնահատակ կործանվեց, ոմանք կիսով շափ, ուրիշներն էլ իրենց պարիսպներով և տներով հանդերձ լեռնային տեղերից անվնաս կերպով, վեց կամ մի քիչ պակաս մղոն տարածութուն սողացին դեպի դաշտավայրերը Ականատեսները պատմում են որ Միջագետքի հողագետինը երկու մղոն տարածության վրա ճեղքվեց և նրա խորքերից դուրս եկավ այլ տեսակի՝ շատ սպիտակ ու ավաղոտ հող Այդ ճեղքի միջից, ինչպես ասում են դուրս եկավ առանց բծերի ջրոտ նման մի կենդանի, որ մարդկային լեղվով խոսում էր նախագուշակելով անապատի ցեղերի արաբների վրա արշավելու մասին, ինչ որ Եղավ Հաջորդ՝ ինդիկտիոնի 4-րդ տարին սուրբ Հոգեգալստյան տոնին, ամբարշտ Կոստանդին կայսրը իր որդի Լևոնին կայսր թագադրեց⁷¹⁴ ձեռամբ սուտանուն պատրիարք Անաստասիոսի, իր համախոհի:

[A M 6242]

Արաբների առաջնորդ Մ համմեդ⁷⁵ իշխեց 5 տարի

[Հռոմսյեցիների կոստանդին կայսեր] 10 թղ [Արաբների առաջնորդ Իսհամեդ] 1 ին տ թին [Հռոմի Զ սքալիա պա] 17 թղ տարին տարին

[Կոստանդնուպոլսի Ա նաստասիոս պատրիարքի] 1 թղ տ թին [Անտիոքի Թեոփիլակ] 7 թղ տարին

Այդ տարի խալկիդացիք մտավրոֆոր պարսիկների դեմ ապստամբություն բարձրացրին: Եմեսայի սահմաններում նրանց ձեռքով 4 հազար հոգի սպանվեց: Նույն պարսիկները աղպես վարվեցին նաև կայսրի սինների հետ, Արաբիայում: Երբ Մովսիսի գմբուսված գլուխը տեղ հասավ ապստամբ թյունները մեծամասամբ վերջ գտան: Նույն տարվա Դեկտեմբեր⁷¹⁶ ամսի 29 ին նշլց Անտիոքի սրբազնագույն պատրիարք Թեոփիլակոսը

[A M 6243]

Անտիոքի Թեոդորոս պատրիարք⁷⁷ Աթոռակալց 6 տարի

[Հռոմսյեցիների ոստանդին կայսեր] 11 թղ [Արաբների առաջնորդ Մոհամմեդի] 2 թղ տարին [Հռոմի 9 սքալիա պա] 18 թղ տարին տարին

[Կոստանդնուպոլսի Ա նաստասիոս պատրիարքի] 22-թղ տարին [Անտիոքի Թեոդորոս] 1 ին տարին

Այդ տարի իշխանության նոր տիրացած [արաբները] նենգությամբ ձերբակալեցին և Պաղեստինի Անտիպատրիս [քաղաքում] սպանեցին քրիստոնյաներից շատերին որպես նախկին տիրողների ազգականների: Նույն տարին Կոստանդինոս Թեոդոսուպոլիսն ու Մելիտենեն առավ և հալեցին դերի վերցրեց⁷¹⁸: Վիկարիոսի որդի Թեոդորոսը ծագումով Փոքր Արաբիայից, Անտիոքի պատրիարք ձեռնադրվեց

[A M 6244]

[Հոտմ այցիների Կոստանդին կայսեր] 12 ըդ [Արարենելի սոաջնորդ Մոամմեդի] 3 ըդ տարին [Հոտմի Չաքարի պատարին] 19-ըդ տարին

[Կոստանդինուպոլսի Անաստասիոս պատրիարքի] 23 ըդ տարին [Անտիոքի Թեոդորոս Կատրիարքի] 2 ըդ տարին

Այդ տարի ամբարիշտ Կոստանդինն իր խելքը կորցնելով ծրագրեց Եկեղեցու և ուղղափառ հավատքի գլխին բազում փորձանքներ բերել: Եւ ամեն օր ժողովներ էր գումարում և ժողովրդին նենգորեն համոզում սեփական հայացքներին հետևել իր կատարյալ ամբարշտութիւն համար ճանապարհ էր հարթում

[A M 6245]

[Հոտմայեցիների Կոստանդին կայսեր] 13 ըդ [Արարենելի սոաջնորդ Մոհամմեդի] 4 ըդ տարին [Հոտմի Չաքարի պատարին] 20-ըդ տարին

[Կոստանդինուպոլսի Անաստասիոս պատրիարքի] 24 ըդ տարին [Անտիոքի Թեոդորոս Կատրիարքի] 3 ըդ տարին

Այդ տարի Կոստանդին պոլսի պատրիարքի աթոռն ամբարշտորեն շարած և արդեն հոգով վախճանված Անաստասիոսը վախճանվեց նամարմնով խորդապոս կոչվող [աղիքային] շատ ծանր հիվանդութիւնից: Եւ կղկղանք փսիեց աստծո և իր ուսուցիչ [Գերմանոսի]⁷¹⁹ հանդեպ ցուցաբերած հանդգնութեան համար արժանի պատիժ կրեց: Այդ նույն տարին ամբարիշտ Կոստանդինը Եփեսոսի եպիսկոպոս Թեոդոսիոսի՝ Ապսիմարոսի որդու և Պերգեի եպիսկոպոս Ղաստիլլասի գլխավորութեամբ Հիերիայի պալատում սուրբ և նվիրական պատկերների դեմ 348 եպիսկոպոսների ապօրինի առջան գումարեց⁷²⁰ որտեղ նրանք հաստատեցին իրենց հայացքները Տիեզերական աթոռներից (եւ նկատի ունեմ Հոտմի, Ալեքսանդրիայի, Անտիոքի և Երուսաղեմի) ոչ մեկը շմասնակցեց: [Ատյանը] տեեց այդ նույն ինդիկտիոնի 7 ըդ տարվա փետրվար ամսի 10 ից մինչև օգոստոսի 8 ը: Այդ ընթացքում աստվածածնի ոսոխներն եկան Վլախսևոսա որտեղ Կոստանդինը Սիլեոնի նախկին եպիսկոպոս վանական Կոստանդինին ձեռքից բռնած ամբիոն բարձրացավ աղոթեց ապա բախտաբաժան ասաց «Բազում տարիներ կեցցե տիեզերական

զասրիարք Կոստանդինը» Նույն ամսի 27-ին կայսրը շտաբագործված լատրիարք Կոստանդևի և մյուս Լախոկոպոսների հետ բարձրացավ ֆոնոմ, որտեղ համայն ժողովրդի ներկայությամբ հրապարակեցին իրենց սրափառ հերձվածը, նշովեցին սրբազնագույն պատրիարք Գերմանոսին՝ Գեորգ Կիպրացուն շովհաննես Ոսկեհոս Գամասկացուն Մանսունին սուրբ ալբերի ս արգո վարդապետներին⁷²⁰։

[Ն Մ 6216]

Կրստան ըն պոլսի լասրիարք Կոստանդին⁷² Աթոսկսեց 12 ալի

[Հոռոմայեցիներ] Կո [Արայներ] ոսջնոր : [Հոռոմ] շարար] և
 անդին կոյսեր] 14 ըդ Մոհամմեդի] օ ըդ տարին]] 21-1 ըդ սարին
 ըին

[Կոստան ըն լոլսի Կո [Անտիոք] Թեոդորո :
 անդին պս որիարքի] 1 լի պատրի ըր] 4 ըդ տալին
 սարին

Այդ տարի մեռավ Մոհամմեդը որ և Աբուլբասա [շխելով 5 տարի :
 և Լեդայր Արդալան Մեքքայում չր գտնվում, իրենց աստվածանար
 լուսթյան վայրում : Նա Պարսկաստանում գտնվող Աբումուսլիմին նամակ
 լրեց՝ պահպանել իշխանություն զահն իրեն՝ Աբուլալին ժառանգական
 իրավունքի համաձայն Աբումուսլիմը, իմանալով, որ Ալիմի որդի, Ասո
 ըիքի մոնոստրատեգոս Աբդալան Սալիմի Լեդայրը մտադիր է յուրացնել
 իշխանությունը որ զալիս է Պարսկաստանի վրա տիրելու որ նա թշնա
 մաբար էր տրամադրված Պարսկաստանի [արաբներին] և բարեկամա
 բար՝ Ասորիքի [արաբներին]՝ իր զաշնակիցներին իր կողմնակից զոր
 յերին ոտքի հանելով Մծբխում նրան ճակատամարտ է տալիս հաղթում
 նրան և շատերին կոտորում նրանցից շատերը սկլավներ⁷²² էին և անտիո
 բացիք Փրկվում է միայն Արդալան յրր մի քանի օր անց շտապ
 կարգով Մեքքայից Պարսկաստան եկած մյուս Աբդալայից Մոհամմեդի
 Լեբորից անձեռնմխելիության մասին երաշխիքներ խնդրեց [Մոհամմե
 ի Լեդայր] Աբդալան [Ալիմի որդի Աբդալային] արգելափակեց մի
 խարխուլ տնակում ապա կարգադրեց թաքուն կերպով բրել տնակի հիմ
 լերը 1 այդ ձևով նրան սպանեց Իսկ Աբումուսլիմը Ասորիքի արաբների
 վրա զազազել էր, քանզի նրանք մավրոֆորների դեմ ապստամբություն
 էին բարձրացրել, նրանցից շատերին Պաղեստինում Եմեսսայում և ծո
 վափում կոտորել : Ահա այդ պատճառով նա որոշեց զորքերով նրանց

վրա արշավել րայց [Մոհամմեդի Էղբալր Աբդալան] շթողեյ Իրւս
 վրա [Աբումուսլիմը] գայրացած իր զորքով շարժվեց դեպի Խորին
 Պարսկաստան: [Աբդալան] դրանից շատ վախեցավ, խնդրեց, Էրզվեց
 իրենց իշխանության պիղծ սիմվոլներով (խոսքը սուտ մարգարե Մոհամ
 մեդի դավազանի և սանդալների մասին է), համոզեց նրան, որ նա մեկ
 օրվա ճանապարհ կտրելով իր մոտ գա, քանդի ուզում է նրան, իր հա
 րազատ հորն արժանավայել շնորհակալիբ հայտնել: [Աբումուսլիմը]
 խաբվեց 100 հազար հեծյալներով [Աբդալայի] մոտ գնաց և երբ ան
 ձամբ նրան հանդիպեց [Աբդալան] իր իսկ ձեռքով սպանեց նրան⁷²³,
 Զորքը նույն օրն էլ ցրվեց, բազում նվերներ ստանալով Ահա այս ձևով
 Աբդալան տիրացավ իշխանության:

[A M 6247]

Արաբների առաջնորդ Աբդալա⁷² Իշխեց 21 տարի
 Հոռմի Պավղոս պապ⁷²⁵: Աթոռակալեց 7 տարի

[Հոռմա լեց] ների Կոս [Արաբների առաջնորդ [Հոռմի Պ վղոս պապ]]
 ս նդին կայսեր] 15 րի Եբդ [սյ]] 1 ին տ րին 1 լն տարին
 տարին

[Կոստանդնուպոլսի Կոս [Անախոթ] Թեոդորոս
 տ սնդին պատրիարքի] 2 րդ [ատրիարքի] 3 րդ տ րին
 տարին

Այդ տարի Հելիոպոլսի [Եպիսկոպոս] Նիկետասը համայն եկեղե
 ցու կողմից նղովվեց: Կոստանդին կայսրը Թեոդոսուպոլսից ու Մելի
 տենեից գաղթեցրած ասորիներին ու հայերին Թրակիայում վերաբնակեց
 րեց⁷²⁶, Նրանցից ընդարձակվեց պավլիկյանների աղանդը⁷²⁷: Այդ պ ստ
 ճառով, որ քաղաքի⁷²⁸ բնակչությունը համաճարակի հետևանքով նոս
 րացել էր, նա նույն ձևով կղզիներից Հելլադայից և Կատոտիկա⁷²⁹ շրր
 ջաններից ընտանիքներ բերեց, բնակեցրեց և խտացրեց քաղաքի բնակ
 չությունը: Սույն տարի բուլղարները կառուցված բերդերի համար պախտ
 պահանջեցին: Կայսրը նրանց դեսպանին անպատվեց, դրա վրա բուլղար
 ները զինված հարձակում ղործելով, հասան մինչև Երկար պարիսպը ու
 գրոհեցին մայրաքաղաքի վրա: Նրանք բաղում ավարով ո ղերիներով
 անլնաս իրենց երկիրը վերադարձան

[A M 6248]

[Հոռմայեցիների տանգին կայսեր]	Կոս 16 ըդ տարին	[Արաբների Աբդալայի]	առաջնորդ ? ըդ տարին
----------------------------------	-----------------------	------------------------	------------------------

[Հոռմի Պավղոս 2 ըդ տարին]	[Կոստանդնու տանգին պատրիարք]	լուսի Կոս 3 ըդ տարին
------------------------------	---------------------------------	----------------------------

Այդ տարի լա մարտ ամսի 9 ին Պաղեստինում և Ասորիքում ուժեղ լրկրաշարժ եղավ Արաբների նախանձի առարկա Անտիոքի Թեոդորոս պատրիարքը իրենց դադտնիքները հաճախակի նամակներով կայսեր հայտնելու մեջ մեղադրելով, աքսորվեց։ Հիշյալ Սալիմը այնուհետև նրան իր հայրենի Մոաբիտ երկիրն⁷³⁰ աքսորեց։ Սույն Սալիմը կարգադրեց իր եկեղեցիներ շկառուցել ոչ մի տեղում ի աշ շերևա քրիստոնյաները արաբների հետ կրոնի շուրջ չվիճեն Սա 80 հազար գործով արշավեց Ռոմանիայի վրա եկավ Կապադովկիա, և լսելով որ Կոստանդինն իր դեմ լ գինվում վախեցած, ոչ մի ավարառություն չգործած՝ ձեռնունայն վե լ ադարձավ Սոսկ իր կողմի անցած փոքրաթիվ հայերի ա ալ եկավ։

[A M 6249]

[Հոռմայեցիների տանգին կայսեր]	Կոս 17 ըդ տարին	[Արաբների Աբդալայի]	առաջնորդ 3 ըդ տարին
----------------------------------	-----------------------	------------------------	------------------------

[Հոռմի Պավղոս 3 ըդ տարին]	[Կոստանդնու պատրիարք]	պոլսի Կոս 4 ըդ տարին
------------------------------	--------------------------	----------------------------

Այդ տարի Աբդալան ընդլայնեց հարկադրվող քրիստոնյաների շրջանները, հարկադրեց աստվածահաճ կլանք վարող բոլոր վանականներին, ճգնավորներին ու այլուհայացներին կնքեց եկեղեցիների գանձառները հրավիրեց հրեաներին որ վաճառեն գանձերը աղատություն ըս տացած ստրուկները գնեցին դրանք։

[A M 6250]

[2 մայեց/ների Կոս ս նդին կայսեր] 18 ըդ	[Արարնել ւաջնոր Արդ սլայի] 4-ըդ տարին տարին
---	---

[Հում] Պավղոս ս սպի] 2 ըդ տարին	[Խոստ Նդնուպուսի Կ ս տոնդին պաս ր/արթ] 5 ըդ տարին
------------------------------------	---

Այդ տարի Կոստանդինը Մակեդոնիայի Սկլավին[աները⁷ դերվա-
րեց իսկ մնացած [սկլավներին] հպատակեցրեց

Նույն տարի մոզերի դավանանքին պատկանող մավրոֆոր պարսիկ-
ներից ոմանք սատանայի ազդեցության տակ իրենց ունեցվածքը ծախե-
ցին մերկացած սլարիսպների վրա բարձրացան և այնտեղից իրենց ցած
դցեցին, կարծելով որ երկինք պիտի թռչեն: Բայց [Էրկնքի] ժառանգու-
թյան անմասն լինելով, երկիր էին վերադառնում, շարդ ու փշուր անելով
իրենց մարմինը: Այդ մուրթության պարագլուխներին, թվով 16 "ոգու,
Աբդալա Սալիմի ձեռքով Բերիայում⁷³² և Խալկիսս մ մահապատժի են-
թարկեց

[A M 6251]

[Հոռոմայեցիների Կ, ս տանդին կայսեր] 19 ըդ	[Արարների տաջնորդ Սրգալայի] 5 ըդ տարին
--	---

[Հում] Պավղոս պասի] 1 ըդ տարին	[Կոստանդնուպուսի Կոս տանդին պատրի սրթի] 6 ըդ տարին
-----------------------------------	--

Այդ տարի արաբները նախանձից դրդված կարճ ժամանակով հե-
ռացրին քրիստոնյաներին պետական դիվանատներից, բայց ստիպված
ևզան դարձյալ նրանց վերադարձնել, քանզի իրենք ի վիճակի չէին թվա-
նըշաններ գրել: Նրանք արշավեցին Ռոմանիայի վրա շատերին գերեվա-
րեցին, Մելաս գետի⁷³³ ափին մարտ տվեցին և սպանեցին Արմենիակնե-
րի գորավար Պավղոսին՝ բազում զինվորներով, 42 երևելի մարդկանց
շղթայակապ սարան ինչպես և շատերի գլուխները Կայսրը արշավեց
Բուլղարիայի վրա, եկավ Բերեդաբայի կիստուրը, որտեղ նրան ընդդիմա-
կայեցին բուլղարները, որոնք նրա զինվորներից շատերին սպանեցին,
այդ թվում նաև Թրակեսիոնի գորավար Լեոն պատրիկին մի ուրիշ Լեո-
նի դրոմոսի լուգոթեոն⁷³⁴, և շատ զինվորների տիրացան նրանց գեներե-
րին: Դրանից հետո [հոռոմայեցիները] անփառունակ վերադարձան:

[A Մ 6252]

[Հոռոմ սյեցիներ/ Կոս անդին 4 յ էլ] 20 լդ սրիս	[Այ սբնել / ուղնւ լդ Սբդալայի] 6 լդ ո սրին
--	---

[Հոռոմի Պավղոս պապի] 6 լդ ո սրին	[Կոստանդնոս պոլսի Կոս ո սնդին պատրիարքի] 7 լդ տարի
-------------------------------------	--

Աւղ տարի ծնադատիկ եղավ, արևելքի ուղղափառները Զատիկ սյեցին ապրիլի 6 ին, իսկ մուսուլման հերետիկոսները 13 իս:

Սույն տարի սուրբ Հովհաննես Կարապետ Մկրտչի դանգը Քարայրի լանքից⁷³⁵ եմեսացվոց քաղաքի նրա անվան նշանավոր տաճարը փոխադրվեց Այնտեղ կառուցվեց տապան, որը մինչև օրս հավատացյալները երկրպագում են պատվում նյութական ու հոգևոր անուշահոտություններով բոլոր հավատացյալներն այստեղ աղաքինում են ստանում: Սույն տարին արևելքում 10 օր իսկ արևմուտքում՝ 21 օր դեկտեմբեր⁷³⁶ շատ փայլուն աստղն երևաց: Թեոդորոս անունով մի լիրանանցի ասորի, կիբանանի Հելիոպոլիս քաղաքի շրջակայքում ալաբերի դեպատամբություն արձրացրեց պատերազմ եղավ և երկու կողմից շատերն ընկան: Ի վերջո պարտվելով, նա փախուստի դիմեց, իսկ իր բոլոր լիբանանցի կողմնակիցները մահապատժի ենթարկվեցին: Տակնավրայություններ և պատերազմներ տեղի ունեցան նաև Աֆրիկայում: Օգոստոս սմսի 15-ին, շաբաթվա 6 լդ օրը, ժամը 10 ին արևի իրավարում եղավ: Գարեկում⁷³⁷ հանդես եկան մավրոֆորներից ոմանք, որոնք ամիրայետի որդուն իրենց սնուցողին աստված կոչեցին և նման դավանանքի սկիզբ դրեցին: Մավրոֆորները մասն իրենց մուսուլման տունը և բանալեպաններին՝ Օ հոգու սպանեցին: Սրանցից ոմանք գնացին Իսսարասոս⁷³⁸ շատերին լրեվարեցին / բազում դրամ ձեռք բերեցին:

[A Մ 6253]

[Հոռոմ սյեցիների Կոս ս անդին կայսեր] 21 լդ սրին	[Արաբներ / ուղնւ լդ Սբդալայի] 7-լդ տ սրին
---	--

[Հոռոմ / Պավղոս Կոս 6 լդ տարին	[Կոստանդնոս պոլսի Կոս ս անդին պատրիարքի] 8 լդ տ սրին
-----------------------------------	--

Այդ տարի կասիոսները մավրոֆորների դեմ լնդվզեցին պատճառը կանայք էին [Մավրոֆորներից] ոմանք բնակվում էին մի տան մեջ, որտեղ ապրում էին երեք եղբայր: Ահա սրանց կանանց նյանք ուղեցին բռնաբարել Երեք եղբայրները հարձակվեցին նրանց վրա, սպանեցին ու թաղեցին: [Կասիոսները] եկան ու սպանեցին մնացած [մավրոֆորներին]: Սելիիը ծածուկ նրանց դեմ զորք ուղարկեց բռնեց ու կախեց երեք եղբայրներին, շատերին էլ կոտորեց: Զատկի տոնին [Սելիիը] մտավ մայր եկեղեցին և երբ սուրբ պատարադի ժամանակ մետրոպոլիտն ասաց «Ժողովուրդը չո և եկեղեցին քո սպաղատում են քեզ» ասույթը, նրան դուրս հանեցին և բանտ նետեցին Սուրբ պատարազը մի ուրիշն ավարտեց: Մեծ ահ ոիրեց և եթե մետրոպոլիտը Վանդարտեցներ [Սելիիին] հեղ ո խոնարհ խոսքերով մեծ փորձանք էր դալու նա երանելի Անաստասիոսն էր:

Նույն տարին հայածիչ Կոստանդինը վլախեռնայում սորբ Մամասի ձիարշավարանում գանահարությամբ սպանեց արգելի վանական Անդրեաս Կալիբիտեսին⁷³⁹, քանզի նա դատափետում էր նրա ամբարշտությունը, նրան կոչում նոր վաղես և Հուլիանոս: Կայսրը հրամայեց նրա դին ուղխը գցել, բայց նրա քույրերը կարողացան այն առնել և թաղել Լեկադիոսի էմպորիոնում:

[Ն Վ 6254]

Հոռմլ Կոստանդին պապ⁷⁴⁰ Աթոռակալեց 5 տարի

[Հոռմայեցիներ] Կոստանդին	Կոստանդին	[Արաբների առաջնորդ
22 ռդ տարին	22 ռդ տարին	Արգալայի] 8 ռդ տարին

[Հոռմլ Կոստանդին պապի] 1-ին տարին	[Կոստանդին պապի] 9 ռդ տարին
-----------------------------------	-----------------------------

Այդ տարի արևելյան կողմում դոկիտես աստղն երևաց Ֆաթիմայի որդին սպանվեց, իսկ բուլղարները ապստամբելով, իրենց տոհմիկ տերերին⁷⁴¹ կոստորեցին և իրենց տեր կարգեցին Տեկեցես⁷⁴² անունով երեսուն տարեկան մի շարաքարո մարդու Բագում սկլավներ փախուստի դիմելով, կայսեր կողմն անցան Վերջինս նրանց Արտանասի վրա⁷⁴³ բնակեցրեց: Հունիս ամսվա 16-ին կայսրը դուրս եկավ դեպի Թրակիա, միաժամանակ Եվքսինյան Պոնտոսի վրայով նավատորմիդ ողարկեց մոտ 800 խելանդիոն, որոնց յուրաքանչյուրի վրա 12-ական ձի կար: Տեկեցե

իւ լսելով ցամաքով ո ծովով իր լեմ կատարված արշավանքի մասին, մերձակա այլազգիներից որպէս դաշնակից առնելով 20 հազար հոգու, նրանց ամբուսթյուններում հաստատեց և իրեն ապահովեց: Կայսրը տեղ ասնելով բանակեց Անքիալոսի դաշտո մ Ինդիկտիոնի 1 ին սարվա ունիս ամսի 30-ին, հինգշաբթի օր, այլազգիների բազմությամբ երևաց լ Տելեցեսը: Ճակատամարտ տեղի ունեցավ երկար ժամանակ երկու կողմից էլ շատերը կոտորվեցին: Տելեցեսը պարսություն կրած փախավ: Ճակատամարտը տեեց ժամը 5-ից մինչև ուշ ժամանակ, որի ընթացքում լ ազմաթիվ բուլղարներ սպանվեցին մեծաթիվ ժողովուրդ գերի ընկավ, ուրիշներն էլ անցան [կայսեր] կողմը: Կայսր տարած հաղթանակից ուկերված, այդ առթիվ քաղաքում շքերթ կազմակերպեց նա դինված քաղաք մտալ գտրքով, արժանանալով շքանների փառաբանության: Գերված բուլղարներին քսիլոպանդուրաներով⁷⁴⁴ քալշ տվեց, քաղաքացի ներին հրամայեց Ոսկե դռնից դուրս գլխատեն, Բուլղարները Տելեցեսի դեմ ապստամբեցին, նրան ու նրա իշխանավորներին սպանելով, իշխա ությունը տվեցին Սաբինոսին⁷⁴⁵ իրենց նախկին տեք Կորմեսիոսի փե ալին: Սաբինոսն իսկույն խաղաղության առաջարկով դիմեց կայսեր լ այց բուլղարները ժողով գումարելով, վճռականապէս ընդդիմացան Ուաբինոսին ու ասացին «Դու Բուլղարիան հոռմայեցիների ստրուկն է լարձնում» Ապստամբություն բռնկվեց, Սաբինոսը Մեսեմբրիայի ր երդը փախչելով, անցավ կայսեր կողմը⁷⁴⁶, Բուլղարներն իրենց ուրիշ տեք կարգեցին՝ Պազանոս⁷⁴⁷ անունով մեկին:

[A M 625a]

[Հոռմայեցի]ների Կոստ [Արարների] աշնորդ տանդին կայսեր] 23 րդ Աբդալայի] 9 րդ տարին սարին

[Հոռմի Կոստանդին պա [Կոստանդնուպոլս] Կոստանդին պատրիարքի] 10 րդ տարին

Այդ տարի անասլատի և Բասրաթոնի⁷⁴⁸ բնակիչները երկու եղբայր սերի գլխավորությամբ Աբդալայի դեմ ապստամբեցին Աբդալան սպա յ ել սովեց նրանց՝ 80 000 գինվորներով հանդերձ: Նույն տարին թուրքերը⁷⁴⁹ Կասպից դռներից դուրս գալով, Հայաստանում մեծ կոտորած սարքեցին և քաղում գերիներ վերցնելով, վերադարձան: Ասորիքի Ապամիային մեր Նակա Եպիփանիայի Կոմանացի մականվանյալ ոմն Կոզմաս Եպիսկոպո

սի դեմ Եպիփանիայի քաղաքացիները Անտիոքի Թեոդորոս պատրիարքին բողոք գրեցին եկեղեցու սրբազան սպասքի պակասելու առթիվ Կողմասը, չկարողանալով դրանք տեղը դնել, ուրացավ ուղղափառ դավանանքը և Կոստանդնի՝ սրբապատկերների դեմ ուղղված հերձվածի համախոհ դարձավ: Անտիոքի պատրիարք Թեոդորոսը, Երուսաղեմի Թեոդորոսը և Ալեքսանդրիայի Կողմասը իրենց ենթակա եպիսկոպոսներով յուրաքանչյուրն իր քաղաքում, սուրբ Հոգեգալստյան օրը, սուրբ ավետարանի ընթերցումից հետո ժողովրդի հավանությունը միահամուռ կերպով սղոյեցին նրան

Նույն տարին հոկտեմբեր ամսի սկզբից սաստիկ ու դժնդակ սառնամանիք արեց ոչ միայն մեր երկրում, այլև ավելի սաստիկ արևելքում, հյուսիսում և արևմուտքում, այն աստիճան որ Պոնտոսի հյուսիսային ափը 100 մղոն երկարությամբ, 30 կանգուն խորությամբ սառցակալեց: Նույնը տեղի ունեցավ նաև Զիզքիայից⁷⁵⁰ մինչև Գանուր, սառցակալեցին Կուֆի գետը նաև Գանաստրիսն ու Գանապրիսը Նեկրոպելեն և մնացած ափը՝ մինչև Մեսեմբրիա և Մեդիա⁷⁵¹: Այդ սառույցը ևս 20 կանգուն ըստ վարս ցավ տեղացած ձյունով այնպես որ ծովը ցամաք դարձավ նրա վրայով հազարիայից, Բուլղարիայից, շրջակա մյուս երկրներից մարդիկ, վայրի ու ընտանի անասուններ կարողանում էին քայլել Ինդիկտիոնի նույն՝ երկրորդ տարվա փետրվար ամսին այդ սառույցը տատժո հրամա նով արոհվեց բազում լեռանման բեկորներով որոնք քամու ուժով քըշվեցին բերվեցին Գաֆնուսիա և Հիերոն, ապա Ստենոնով հասան քաղաք մինչև Պրոպոնտիս, կղզիներն ու Աբիդոս և սղոզեցին ողջ ծովովը Գրաականատեոը մենք էլ եղանք: Իմ հասակակից 30 երեխաներով մենք բարձրացանք նրանց մեկի վրա ու իսող էինք անում: [Սառցաբեկորների] վրա կարելի էր տեսնել վայրի և ընտանի կենդանիների սատակները Յանկացողը կարող էր ոտքով, առանց դժվարության Սոֆիանեից քաղաք գալ Խրիսուպոլսից սուրբ Մամաս ու Գալատես կարձես ցամաքի վրայով: [Սառցաբեկորներից] մեկը, հարվելով Ակրոպոլսի⁷⁵² աստիճանին, ջարդուփշուր արեց այն, հսկայական շափերի մի ուրիշը հարվեց պարսպին, ուժղին սասանեց այն, անգամ ներսի կողմում գտնվող տները ցնցվեցին: Սյն ջարդվեց և երեք մասի բաժանվելով քաղաքը Մանգանոնից մինչև Բոսպոր գոտևորեց: Բեկորներից մեկի բարձրությունը գերազանցում էր քաղաքի պարիսպները: Քաղաքի բոլոր տղամարդիկ կանայք ու երեխաները անդուլ դիտում էին դա և լաց ու կոծով տուն վերադառնում ի վիճակի չլինելով, որոշել, թե ինչի նշան է դա: Նույն տարվա մարտ ամսին երկնքից բազում սատղեր էին ցած ընկնում բոլոր ակա

ուսուներն կսեցին և թաղրել, թե սշխարհի վերջն է և կել Սաստիկ
 էլ աշտ էլ եղավ, այն աստիճան, որ աղբյուրներն անգամ ցամաքեցին:
 Կայսրը կանչելով պատրիարքին, ասաց «Արդ, մեզ ի՞նչ վնաս դրանից,
 ի թե աստվածածնին անվանենք քրիստոսածին»: Նա փաթաթվելով կայ-
 ր ասաց «Ողորմյա՛ տեր մտքովդ անգամ շանցնի նման բան, Դու
 և ստեանում ինչքան է խարազանվում ու սլոզվում Նեստորիոսը⁷⁵³
 ամայն եկեղեցու կողմից»: Կայսրը պատասխանեց Նս հարցրի, ոյ
 լ ի սնամ Քո խոսքն է կարևոր»:

[Ա Մ 6256]

Ճշխարհի արայ շաբթ
 Եթյան 6256 թ

Էրիտրոսի սարգեզաթյան
 756 թ

Հոսմայեցիները Կոստան
 դին կայսեր 35-ամյա թա
 դավորության 24-րդ տարին

Արաբների Կոստանորյ
 Արգալայի 21-ամյա իշխու
 թյան 10 րդ տարին

Հոսմի Կոստանդին պա
 լի 5-ամյա աթոռակալո
 թյան 3 րդ տարին

Կոստանդինոսի Կոս
 տանդին պատրիարքի 12
 ամյա աթոռակալության
 1 րդ տարին

Այդ տարի թուրքերը դարձյալ Կասպից դռներով մտան Իբժրիա և
 պատերազմելով արաբների դեմ, երկու կողմից էլ շատերն սպանվեցին
 Իսկ Արգալան այսպիսի խորամանկությամբ տապալեց Իսե իբն Մուսեին,
 որին ինչպես վերևում ասվեց, ընկել էր իրենից հեռու իշխելու երրորդ
 իրճակը: Արգալան տեսնելով, որ նա տանջվում է գլխացավից, որ նրա
 աչքերը խավարում են համոզեց որ կբուժվի, եթե քթին փշվի ինչ-որ
 խոշտացուցիչ, որը պատրաստում է իր բժիշկը Մովսես անունով մեկը
 Անտիոքի և կեղեցու սարկավագը: Վերջինիս նա արդեն կաշառել էր ու
 համոզել գեղը շատ թունդ պատրաստել, բացի այդ շատ էլ թմրեցուցիչ
 Իսեն հավատաց Արգալայի խոսքերին, հակառակ որ [վախենալով]
 Կոստանդինոսից, խուսափում էր նրա հետ ճաշել, ընդունեց քթադեղը: Նրա
 լիսի բոլոր զգայարանները դադարեցին գործելուց, նա զրկվեց մտածե
 լու ընդունակությունից և անձայն փռվեց գետին: Արգալան հրավիրելով
 յլ լապետներին ու իշխանավորներին, ասաց «Դուք ի՞նչ կարծիքի եք
 ձեր ապագա թագավորի մասին»: Բոլորը միահամուռ կերպով մերժեցին
 նրան և հավանություն տվեցին նույն Արգալայի որդուն՝ Մոհամմեդին
 Ռահդի մականվանյալին⁷⁵⁴: Իսկ զգայազուրկ Իսեին ոտրան իր տունը:
 Իրլ երեք օր անց նա ուշքի եկավ, Արգալան շինծու պատճառաբանու-

թյուններով մխիթարեց 100 տաղանդ ոսկով խայտառակո թյո նը փոփ հատուցեց:

Նույն տարի Բուլղարիայի տեր Պազանոսը կայսեր նամակ գրեց խնդրելով անձնական տեսակցությո ն Հաժսնություն ստանալով, նա իբ բոյարներով գնաց դեպի կայսրը: Վերջինս գահին բազմած, իր կողքին Սաբինոսին նստեցրած, ընդունեց, պախարակեց նրանց անկարգությունը, Սաբինոսի դեմ տւածած ատելությունը: Նրանք առերես հաշտվեցին⁷⁵⁵ Կայսրը Բուլղարիա թաքուն մարդ ուղարկեց և բռնել ս վեց սեւ ռոսների իշխան Սկլավունոսին որը Թրակիայում բազում ավերածություններ էր գործել, բռնեց նաև սկամարների⁷⁵⁶ առաջնորդ Խրիստիանոսին, որն ուրացել էր քրիստոնեությունը և կրոնափոխ եղել: Սուրբ Թովմայի ծովապատնեշի մոտ նրա ձեռքերն ու ոտքերը կտրեցին, ապա բը ժիշկներին կանչեցին, որոնք նրան դեռևս կենդանի աճուկից մինչև կըրծքավանդակը հերձեցին, իմանալո համար մարդու կազմությունը: Որից հետո նրան կրակը գցեցին: Կայսրը անակնկալ կերպով քաղաքից դուրս եկավ և ընդարմացնող խաղաղության գատճառով կլեյսուրները անպաշտպան գտնելով, մուտք գործեց Բուլղարիա, հասնելով մինչև Յի կաս⁷⁵⁷, Հանդիպածը դոյակները⁷⁵⁸ նա կրակի տվեց, բայց երկյուղ ըզ գալով վերադարձավ ոչ մի սխւանք չգործած

[A Վ 6257]

[Հոսմայեցիների Կոստանդին կայսեր]	Կոստ	25 ըզ	[Արաբների առաջնորդ Սրդալայի]	11 ըզ տարին
----------------------------------	------	-------	------------------------------	-------------

[Հոսմի ոստանդին պապ]	4-1 1 տարին	[Կոստանդնուպոլսի Կոստանդին պատրիարքի]	12 ըզ տարին
----------------------	-------------	---------------------------------------	-------------

Այդ ինդիկտիոնի 4 ըզ տարվա նոյեմբեր սմսի 20 [ն ամբարիշտ ու պիղծ կայսրը, բոլոր աստվածավախների դեմ գազազած, հրամայեց Գամատրի⁷⁵⁹ լեռան մոտ գտնվող սուրբ Ավքսենտիոսի վանքում ճգնող նորավկա Ստեփանոսին⁷⁶⁰ քարշ տան: Ոսոխները նրա բթամտության կողմնակիցներ ու համախոհներ սխոլարիոսներն ու մնացած զինվորա կանները⁷⁶¹ պարանով կապելով ոտքը նրան Պրևտորիոնից մինչև Պելագիոս քարշ տվեցին ուր և կտոյ կտոր անելուց հետո, նրա նվիրական նշխարները բռնի մահով վախճանվածների փոսը գցեցին⁷⁶²: Պատճառն այն էր, որ Ստեփանոսը շաս երին հորդորո մ էր վանք մտնել

մ զուժ արհամարհել թագավորական աստիճաններն ու գանձերը: Այս
 Լուսիկը բոլորին մեծ հարգանք էր ներշնչում, քանզի շուրջ 60 տարի ճշգ-
 րավորական կյանք էր վարել, աչքի ընկել իր բազում առաքինություննե-
 լով: Կայսրը սրբապատկերները պաշտելու մեջ մեղադրված բազում գո-
 լահրամանատարների ու զինվորների տարբեր պատիժների ու սարսա-
 խելի խոշտանգումների ենթարկեց: Նա իր թագավորության բոլոր հպա-
 տակներինց երդում պահանջեց սրբապատկերները շերկրպագելու վերա-
 լերյալ: Բացի այդ նա սուտանուն պատրիարք Կոստանդինն ամբիոն
 նսնեց, քարձրացնել տվեց նվիրական ու կենարար խաչափայտը ու երդ-
 լել, թե ինքը սրբապատկերները երկրպագողներին չի պատկանում
 միաժամանակ նրան համոռնեց հրաժարվի մենակյացությունից ու կու-
 տակրոնությունից, միս ուտի և հանդուրժի կիթառերգությունը կայսերա-
 կան սեղանին: Բայց արդար դատաստանը նրան երկար շթողեց ոճրա-
 լործի ձեռքում: Ինդիկտիոնի 4 ըդ տարվա հունվար ամսի 21-ին կայս-
 ր բուլղարների դեմ շարժվեց, նա Աքելոսս⁷⁰³ ուղարկեց 2600 խելան-
 լուն՝ բոլոր քանակաթեմերի գորքերով: Բայց երբ նավերը ծովափում
 խարխախ գեցցին, հյուսիսային քամի փչեց և քիչ մնաց, որ բոլորը ջար-
 լուփշուր լինեին: Բազում գորք ծովահեղձ եղավ կայսրը ստիպված հը-
 բամայեց ցանցեր գցել, հավաքել խեղդվածների մարմինները և հողին
 տանձնել: Հուլիս ամսի 17 ին նա անփառունակ քաղաք մտավ: Ինդիկ
 սիոնի նույն 4-րդ տարվա օգոստոս ամսի 21-ին ձիարշավարանում նա
 խարաղանեց ու անարգեց մենակյացների սքեմը, հրամայեց յուրաքան
 յուր արբային մի կնոջ ձեռքից բռնած անցնել ձիարշավարանի միջով՝
 սղջ ժողովրդի թքակոծության ու լուտանքների տակ: Նույն ամսի 25-ին
 Վիարշավարան բերվեցին ու ծաղրոծանակի ենթարկվեցին կայսեր դեմ
 սունձդություններ կատարած լինելու մեջ մեղադրված 19 բարձրաստիճան
 իշխանավորներ: Պատճառը սակայն իրականում նախանձն էր, քանզի
 նրանք գեղադեմ էին, թիկնեղ ու բոլորի կողմից փառարանված: Սրան
 սից ոմանց նա անգամ սպանեց իրենց բարեպաշտության համար նը-
 յանք վերոհիշյալ ճգնավոր Ստեփանոսի մոտ էին լինում և ներբողում նրա
 սրշարանքները: Տուժողների գլխավորներն էին՝ Կոստանոին պատրիկը
 և խկինում դրոմոսի լոգոթետ (կայսրը սրան Պողոպագուրոս էր անվա-
 յում), ևրա եղբայր էքսկուբիտորների դոմեստիկոս Ստրատեգիոս սպա-
 թարը⁷⁰⁴, նախկինում դրոմոսի լոգոթետ և Սիկիլիայի գլխավար Սնտիո-
 յասը, Օպսիկիոնի կոմես Դավիթ սպաթարը, Թրակիայի գորավար պրո-
 տոսպաթար Թեոփիլակտոս Իկոնիատեսը Հիմերիոս պատրիկի սպաթար
 Կրիստոֆորոսը՝ Վարդան պատրիկի որդի կայսերական պրոտոստրատոր

Կոստանդին սպաթարը Մարինակիսի կանդիդատ⁷⁶⁵ Թեոփիլակտոսը և ուրիշներ: Չիարշավարանում ծաղրուծանակի ենթարկելուց, համայն ժողովրդի կողմից թքակոծ անելուց ու նղովելուց հետո, կայսրը վճիռ արձակեց, երկու եղբայրներին Կոստանդինն ու Ստրատեպիոսին Կյունեզիոնում պլխատել: Ողջ ժողովուրդը մեծապես ողբաց նրանց: Երբ կայսրն իմացավ այդ մասին, զայրացավ էպարքոս Պրոկոպիոսին ձաղկեց ու պաշտոնանկ արեց, որպես նման բան թույլ տված: Մնացած բոլորին կուրացրեց ու աքսորեց: Անգուլթն ամեն տարի աքսորյալների մոտ մարդ էր ուղարկում նրանց խարազանի 100-ական հարված հասցնելու համար նույն 4 ըդ ինդիկտիոնի նույն օգոստոս ամսի 30 ին զարշանունը⁷⁶⁶ մոլեզնեց իր անվանակից ու համախոհ պատրիարքի դեմ: Նա իրեն յամախոհ ու բարեկամ մի բանի կղերականների, վանականների ու աշխարհականների կաղմակերպեց ասեն թե «Լսել ենք պատրիարքի ու Պողոպագուրոսի խոսակցությունը ընդդեմ կայսեր»: Նրանց նա պատրիարքարան ողարկեց պատրիարքին բանադատելու: Երբ նա մեղադրանքը շքնդուռեց կայսրը նրանց նվիրական խաշափայտի վրա երդվել տվեց, թե «Պատրիարքից ենք լսել նման զրախոսությունը» Դրա վրա կայսրը մարդ ուղարկեց ու կնքեց պատրիարքարանը իսկ պատրիարքին աքսորեց Հիելիա ապա Պրինկիպոս⁶⁷

[A M 6258]

Կոստան լնո սլ լսի պատրիարք նիկետաս⁷⁶⁸ Աթոռակսուլեց 14 տարի

[Հռոմայեցիներ]	Կոս	[Արարնելը]	ս ոռջնուդ
տանդին	կայսեր]	26 ըդ	Աբղալայլ]
տարին			12 ըդ տարին

[Հու մ]	Կոստանդին	[Կոստան ը ո պոլս]	Նիկե-
սլ]	5 ըդ տարին	ուսս	պատրիարքի]
		ս սրլն	1-15

Այդ սուրբ մեռավ Աբղալա լ բն Ալին նրս վրա աշտարակը փուլ եկավ որի մեջ նա անվտանգ էր գտում Իր ամիրապետության օրոք Աբղալան իր տիրապետության տակ ապրող քրիստոնյանների գլխին բազում փոք ձանքներ բերեց: Նա հանել տվեց եկեղեցիների խաչերը, արգելեց հսկելը իրենց լեզուն⁷⁶⁹ սովորելը: Իրենց կողմից արուրիտ կոչվածները սլ թարգմանարար նշանակում է «չերմեռանդներ», Պալմիրայի անասլատում ապստամբություն բարձրացրին: [Արարների] ուրպես անհավատների ատել թյունն աստծո եկեղեցիների դեմ հասկանալի է: Քրիստոն

յաները կայսրը սակայն դո ցև աստծո հանդեպ մեր անասելի մեղքե-
րի պատճառով (ինչպես Իսրայելի մուկեդին Աքաաբը)⁷⁷⁰, իր թագավորու-
թյան սահմաններում ապրող ուղղափառ եպիսկոպոսների, վանականնե-
րի աշխարհականների իշխանավորների ու հպատակների գլխին ավելի
ատ փորձանքներ բերեց, քան մուկեդին արաբները: Նա ամենուրեք զրա-
վոր ու բանավոր, որպես ռ սծգուտ, մերժեց սուրբ կույս աստվածածնի և
բոլոր սրբերի մեզ համար օգնության աղբյուր հանդիսացող միջնորդու-
թյունը, գերեզմաններից փորում հանում ու ցրիվ էր տալիս [սրբերի]
սրբ նշխարքները, երբ իմանում էր, որ բարեպաշտ մարդիկ, ըստ սովո-
րության երկրպագում են դրանք՝ հոգու ու մարմնի ապաքինման համար
երկրպագողներին, որպես ամբարիշտների, սպառնում էին մահապատժի
ենթարկել, գնչքը բռնադրավել, աքսորել ու խոշտանգել: Աստվածաշնորհ
ասունքը, որն իր տիրոջ համար պանծ էր, հափշտակվում էր ու այնու-
հետև անհայտացվում: Պիղծ կայսրը հենց այդպես վարվեց նաև փառա-
յանյալ վկա Եվփեմիայի⁷⁷¹ ամենանվիրական մասունքի հետ տապանի
ևտ միասին այն ծովը պցելով, քանզի նա շէր կարող տեսնել, թե ինչպես
այդ մասունքներից ժողովրդի համար մեռոն էր բխում, պարսավում
սրբերի միջնորդության վերաբերյալ նրա տիմարությունները: Բայց աստ-
լած, որ ըստ սուրբ գրոց պահպանում է աստվածասեր մարդկանց ոս-
կորները անվնաս պահպանեց նլ ա մասունքը և Լեմնոս կղզում լույս աշ-
լարհ բերեց նա մարդկանց երազում երևաց և հրամայեց վերցնել այն
ու պահել: Բարեպաշտ կայսր Կոստանդնի և Իրենեի օրոք⁷⁷², ինդիկտիո-
նի 4 բ 7 տարին Եվփեմիայի աճյունը պատշաճ հարգ ու պատվով վերստին
լ վրվեց իր՝ սրբուհու տաճարը, որը եկեղեցիների թշնամին զինանոցի ու
յուղարանի ևր վերածել: [Կոստանդինն ու Իրենեն] մաքրեցին այն
վերստին սրբազործեցին՝ ի պարսավումն նրա անաստվածության և ի
հաստատումն իրենց աստվածապաշտության: Մենք վերոհիշյալ ամե-
յաբարեպաշտ կայսրերի և սրբազնագույն Տարասիոս պատրիարքի⁷⁷³
ևտ ազանատեսը եղանք այդ զարմանալի և արժանահիշատակ հրաշքի,
յ կատարվեց անօրենի մահվանից 22 տարի անց: Նրանց հետ մենք ևս,
անարժաններս մեծ շնորհքի արժանացած համբուրեցինք մասունքները՝
եույն՝ ինդիկտիոնի Ծ րդ տարվա նոյեմբեր սմսի 16-ին կայսեր վճռի
համս ձայն ապօրինաբար Կոստանդնուպոլսի պատրիարք ձեռնադրվեց
սկլավական ծագում ունեցող ներքինի Նիկետասը: Չորային եղանակ ե-
պով, երկնքից ցող անգամ շթափվեց, քաղաքից ջուրը կատարելապես վե-
րացավ Չրամբարներն ու ավազանները դատարկվեցին մշտահո աղբ-
յուրներն անգամ ցամաքեցին: Կայսրը սեսլ էլով դա սկսեց յոյ ոգել

Վալերիանոսի ջրմուղը, որը գործել էր մինչև Հերակլիոսի ժամանակ և ավերվել ավարների կողմից: Նա տարբեր տեղերից վարպետներ բերեց, Ասիայից և Պոնտոսից 1000 հյուան և 200 ծեփագործ, Հելլադայից և կղզիներից՝ 500 աղյուսագործ, իսկ Թրակիայից՝ 5000 բանվոր և 200 կղմինդրագործ՝ Նրանց վրա նա կարգեց վերակացուներ և մեկ պատրիկ: Գործի ավարտումից հետո ահա ջուրը հոսեց քաղաք: Նույն ինդիկտիոնի 5 ըդ տարին նա ղորավար նշանակեց իր համախոհներին, իր շարափառ ծրագրերի արժանի իրականացնողներին: Անատոլիկոն բանակաթեմի զորավար նշանակեց Միքայել Մելիսսենոսին, Թրակեսիոնի զորավար Միքայել Լախանոդրակոնին⁷⁷⁴, Բուկելլարների զորավար՝ Մանիին⁷⁷⁵ շար Մանիի անվանակցին: Մարդ կարո՞ղ է մեկ առ մեկ պատմել սրանց գործած սրբապղծությունների մասին, որոնց մենք մասամբ կանդրադառնանք իր տեղում: Չէ՞ որ ավետարանի խոսքերով ասած համայն աշխարհն անգամ փոքր կզա կայսեր սիրույն սրանց գործած արարքների մասի՞ հանգամ սնորեն գրլած գրքերն ամփոփելու համար

[A M 6259]

Հոռմի պապ Ստեփանոս⁷⁷⁶ Աթո աղալեց 3 սալի

[Հռոմայեցիներ] Կոստանդին կայսեր] 27 ըդ տարին

[Արարների սւ ջնորդ Արդալայի] 13 ըդ տարին

[Հոռմի Սոսիստոս պապ] 1 ին տարին

[Կոստանդնուպոլսի Նիկե սոս պորիարթ] 2-ըդ տարին

Այդ ինդիկտիոնի 6 ըդ տարվա հոկտեմբեր ամսի 6 ին սուտանոյ պատրիարք Կոստանդինը Պրինկիպոս կղզուց քաղաք բերվեց: Բռնակալ Կոստանդինը այն աստիճան ծեծեց իրան որ նա քայլել չէր կարող Կայսրը հրամայեց նրան ղեսպակի վրա տանել և նստեցնել Մեծ էկեղեցու սուլեայում⁷⁷⁷: Նրա հետ էր մի ասեկրետ՝ թղթի գլան բռնած ուր գրված էին նրա զանցանքները Կայսերական հրամանով այնտեղ հսվաքված համայն ժողովրդին բարձրաձայն ընթերցվեց թուղթը: Ասեկրետը սինթրոնոնո մ բազմած նիկետաս պատրիարքի ներկայությամբ յուրաքանչյուր կետի ընթերցումից հետո ապտակում էր Կոստանդին: Այնուհետև նրան ամբիոն բարձրացրին ու կանգնեցրին, իսկ սեկետասն առավ թուղթը և պիսկոպոսներ ուղարկեց, վերջրեց նրա եմփոթոնը և նղովեց նրան, նրան «խավարամիտ» անունը տալով, եկեղեցու Լուկի դռնից դուրս հանեցին Հաջորդ՝ ձիարշավական մրցումների օրը նրա մո

ուր, գլուխն ու հոնքերը ածիլեցին, մետաքսե անթև մի կարճ շոր հագնորին թամբած ավանակի վրա հակառակ կողմից նստեցրին ավանակի պոչը ձեռքը տվեցին և դիպիտոնով ձիարշավարան մտցրին, որտեղ սմայն ժողովուրդն ու դեմոսը նդովե, ալ թքակոծ արեց նրան: Ավանակին քաշում էր նրա Լղբորորդի⁷⁷⁸ Կոստանդինը որի քիթն էին կտրել: Երբ նա հասավ դեմոսներին, վերջիններս իջան⁷⁷⁹, նրան թքակոծ արեցին զլիսին հող թափեցին: Բերելով ստամա⁷⁸⁰, նրան ավանակից ցած զլորեցին և նրա պարանոցին կոխեցին: Ապա նստեցրին դեմոսների գիմաց և նա մինչև ձիարշավական մրցումների ավարտը լսում էր նրանց ծանակող խոսքերը: Նույն ամսի 15-ին [կայսրը] նրա մոտ պատրիկներին ուղարկեց ու ասաց «Ի՞նչ կարծիքի ես մեր հավատքի և մեր գումարած ժողովի մասին»: Եւ խելակորույս ցանկանալով այդ ձևով սիրաշահել նրան, ասաց, թե «Շշմարիտ է հավատքդ և հրավիրածդ ժողովը»: [Պատրիկները] առանց այլևայլի պատասխանեցին և ասացին «Քո պիղծ բերանից մենք հենց այդ էինք ուզում լսել: Այս օրվանից պնա ի խավար և ի նրավք»: Նա դատապարտվեց ու գլխատվեց Կյունեգիտոնում: Նրա գլուխն աղանջներից կապեցին և Միլիտոնում երեք օր կախած պահեցին ի տեսողովորդյան, իսկ մարմինը ոտից պարանով կապելով Մեսե պողոտայով քարշ տվեցին տարան Պելագիոսի գերեզմանատունը⁷⁸¹ և բռնի մատով վախճանվածների [փոսը] գցեցին: Երեք օր հետո էլ գլուխը բերեցին և նույն տեղը գցեցին: Ո՞վ վայրի դազանի խելացնսրություն, դսժանություն ու անողորմություն: Թշվառականը շպատկառե՞ց սուրբ ավագանից, ի՞նչ որ իր երրորդ կնոջից ծնված երկու երեխաներին նա էր մկրտել: Նա միշտ էլ դազանաբարո ու վայրենի էր: Այդ տարվանից սկսած սուրբ Լեւդեցիների դեմ նա ավելի մեծ մոլեգնություն ցուցաբերեց: Նրա հրամանով սյունից ցած իջեցրին փառավորյալ Պետրոս սյունակյացի՝ որին յր դոգմաները շրնդունելու պատճառով, ոսքերից կապել տվեց ու հրամայեց կենդանի կենդանի քարշ տան Մեսե պողոտայով և նրան էլ Պելագիոսում նետեն: Ուրիշներին պարկերի մեջ էլ ցցում պարկերին բարեք կապում ու հրամայում ծովը նետել: Նա մարդկանց կուլացնում էր քիթը կտրում խարազանում բարեայաշուններին շարշարելու բազմապիսի ձևեր հորինում Քաղաքում առաջին անձամբ և իր համախոհներին հետ էր գործում, ես նկատի ունեմ սխոշերի դոմեսաիկոս Անտոնի և պատրիկին Պետրոս մադիստրոսին, տաղմանելի իր դաստիարակած պինձորներին իսկ զբսի բանակաթեմերում՝ վերոհիշյալ գորավարների Ինքը զվարճանում էր նվագով ու կերուխումով, իր շրջապատի մարդկանց դատարխոսոթ թյուն ու պարել սովորեցնում: Եթե մեկը հանկարծ ցած ընկ

նելիս կամ ցավ զգալով քրիստոնյաների համար սովորական «Աստվածածին օգնյա» ասեր, կամ հսկեր, եկեղեցի հաճախեր, բարեպաշտ կյանք վարեր, տեղի անտեղի ելողում շաներ, նա, որպես կայսեր թշնամի, անզրթորեն պատժվում էր և «ամենամոռոտ»⁷⁸² անունն ստանում: Աստծուն փառավորելու համար ստեղծված և մեղքերից փրկվելու համար ապաստարան վանքերն իր համախոհ ղինվորների սովորական զորանոցների էր վերածո մ: Բյուզանդիոնի ամենահին՝ Դալմատոսի վանքը նա զինվորների բնակության տրամագրեց, Կալիստրասոսի կոչվող վանքը նաև Դիոսի և Մաքսիմինոսի վանքերը, վանականների այլ սուրբ մենաստաններ ու կուսանոցներ հիմնահատակ կործանեց: Վանական դառնալու ցանկություն հույտնած ղինվորական ու քաղաքական հայտնի գործիչներին, հատկապես իր նախկին մտերիմներին ու համախոհներին սրոնք իր զազրագործություններին ու խայտառակություններին մասնակից էին դարձել հենց նրանց էր մահվան դատապարտում նկատի ունենալով այն հանգամանքը որ նրանք կարող են հայտնել իրենց իմացածը և իրեն խայտառակ անեն Հենց այդ նկատառումներով նա դավադրության մեջ մեղադրեց Պոլսպագուրոսի եղբայր Ստրատեգիոսին և սուրբ Ավքսենտիոսի վանքի ճգնավոր Երանելի Ստեփանոսի հետ սպանեց: Ստրատեգիոսը գեղեցիկ մարդ էր, կայսրը սիրում էր մտերմանալ նմանների հետ իր զազրագործությունների համար, բայց տեսավ, որ նա խորշում է իր անօրեն արվամոլությունից և որ այդ մասին տեղեկացնում երանելի Ստեփանոսին, որից փրկարար սպեղանի ստանում: Այդ տարի կայսրը միջոցներ ձեռք առավ և քաղաքում մթերքների լծանություն լղալ քան ղի նոր Միդաս⁷⁸³ դառնալով, ոսկի կուտակեց, երկրագործներին կատարելապես աղքատացրեց նրանք հարկերը վճարելու համար ստիպված սկսեցին աստծո պարգևած բերքը լծան վաճառել: Սույն տարի սուտանուն պատրիարք Նիկետասը քերեց հանեց սլատրիարքարանի փոքր սեկրետի խճանկար սրբապատկերները, մեծ սեկրետի փայտի վրա նկարված սրբապատկերները ցած առավ մնացած սրբապատկերների դեմքերը ներկով ծածկեց: Նա նույնն արեց նաև Աբրամիեոնում

[A M 6260]

[Շոտ հայեցիների ս անղին կայսեր] ս արին	Կոս 28 րդ	[Արարների Սբդալայի] 14 րդ տարին	ս ւաշնորդ
--	--------------	---------------------------------------	-----------

[Շոտմ] 2 րդ տարին	Ատեփանոս պա	[Կոսս ս ս պատրիարքի] 3 րդ տարին	նղն պոլսի նիկե
-------------------------	-------------	---------------------------------------	----------------

Ինդիկատիոնի 7-րդ տարվա ապրիլ ամսի 1-ին շարաթ օրը, 19-ական արհեստների արհեստանոցներում երրորդ անգամ ամուսնացած կայսրը իր երրորդ կնոջ Եվդոկիային ավզուստա թագադրեց իսկ հաջորդ օրը, այն է ապրիլ ամսի 2-ին սուրբ Զատիկի կիրակի օրը նույն արհեստանոցում նրանից ծնված իր երկու որդիներ խրի զոֆորոսին ու Սիկեփորին կեսար հռչակեց: Արարողութունը կատարեց պատրիարքը իսկ կայսրը նրանց վրա գցեց խլենաները⁷⁸⁴ և հագցրեց կեսարի գլխապանները: Սույն ձևով նա նոբելիսսիմոս⁷⁸⁵ հռչակեց նրանց ամենակրտսեր եղբայր Նիկեոսին որի վրա գցեց ոսկեթել խլենա, իսկ գլխին պսակ դրեց: Կրանից հետո կայսրերն սնցան զնացին, ճանապարհին մինչև Մեծ Եկեղեցին դրամ ցրիվ տ լով տրիմիսիա, ս'միսլա և Նոյ հատած դահե կաններ⁷⁸⁶:

[A M 6261]

[Հոռոմ սյեցիների տանդին կայսեր]	Կոս 29-րդ ս րին	[Ալարները Աբգալայի]	աջնորդ 15-րդ տարին
------------------------------------	-----------------------	------------------------	-----------------------

[Հոռոմ Ստեփան ս պի]	ս դ 3-րդ տարին	[Կոստ ձեղնուպուս սս պատրիարքի]	նիկի 4-րդ տարին
------------------------	-------------------	-----------------------------------	-----------------------

Այդ տարի Ասորիքում գերիներ շոխանակութուն կատարվեց տղամարդ տղամարդու⁷⁸⁷ դիմաց, կին կնոջ, երեխա՝ Լրեխայի: Աբգալան թուլատրեց [արաբներին] մորուքն ածիլել, հագնել մեկուկես կան դունանոց կամեղավկիա⁷⁸⁸: Աբգալան 80 հազարանոց զորքով ամբողջ ամառն ապարդյուն պաշարեց Կամախը և խայտառակ էղած վերագար ձավ: Ինդիկատիոնի 8-րդ տարվա սեպտեմբեր ամսի 1-ին Աթենքից ժամանած Իրենեն մետաքսյա պալլիոններով⁷⁸⁹ զարդարված բազում դրոմոններով ու խելանդիոններով Հիերիայից թագավորանիստ քաղաքը մը ոսով: Նրան դիմավորեցին և ուղեկցեցին, քաղաքի մեծամեծներն իրենց կանանցով հանդերձ: Նույն սեպտեմբեր ամսի 3-ին պատրիարքը Լկավ պալատ և Փարոսի եկեղեցում կատարվեց այդ Իրենեի և Լևոն կայսեր նշանադրության արարողութունը: Դեկտեմբեր ամսի 17-ին Ավդուստեոնի տրիկլինում Իրենեն կայսրուհի թագադրվեց և գնալով Դափնեի սուրբ Ստեփանոսի աղոթարանը, Կոստանդին որդի Լևոն կայսեր⁷⁹⁰ հետ ամուսնական պսակներն ստացավ:

[A M 6262]

Հոռմի պապ Ադրիանոս⁷⁹¹ Աթոռակալեց 27 տարի:

[Հոռմայեցիների Կոստանդին կայսեր] 30 ըդ տարին

[Արաբների առաջնորդ Աբդալալի] 16 ըդ տարին

[Հոռմի Ադրիանոս պապ] 1 ին տարին

[Կոստանդնուպոլսի Նիկե տառապարհարբի] 5-ըդ տարին

Այդ տարի Բանակասն⁷⁹² արշավեց Ռոմանիայի վրա և բախում զոլուրդ պերեվարեց: Հոռմայեցիները մտան Չորրորդ Հայք և թալանեցին այն: Մեռավ Սալեխը⁷⁹³, Գերմանիկիան մտավ Պաղեստինի կազմի մեջ: Նույն տարի Լախանոգրակոնը⁷⁹⁴, ընթանալով իր ուսուցչի⁷⁹⁵ հետքերով, Թրակեսիոն բանակաթեմի բոլոր վանականներին ու միանձնուհիներին եփեսոս հավաքեց և բերելով Յուկանիստերիոն⁷⁹⁶ կոչվող դաշտը, ասաց նրանց «Ուղ ուզում է հնազանդ լինել կայսեր և մեզ թող ըս պիտակ հանդերձներ հագնի և հենց հիմա ամուսնանա: Հակառակվողը կկուրացվի և Կիպրոս կաքսորվի»: Ասածն էլ արեց այդ օրը շատերը նա հատակվեցին, բայց շատերն էլ դաշալիք լինելով [հոգով] կորան [Լախանո] գրակոնը սրանց մտերմացավ: Նույն՝ ինդիկտիոնի 9 ըդ տարվա հունվար ամսի 14-ին Լևոն կայսրն ու Իրենեն որդի ունեցան, որին, թե՛ իրա պապ Կոստանդինը դեռ կենդանի էր Կոստանդին անվանեցին⁷⁹⁷:

[A M 6263]

[Հոռմայեցիների Կոստանդին կայսեր] 31 ըդ տարին

[Արաբների առաջնորդ Աբդալալի] 17 ըդ տարին

[Հոռմի Ադրիանոս պապ] 2 ըդ տարին

[Կոստանդնուպոլսի Նիկե տառապարհարբի] 6 ըդ տարին

Այդ տարի Բանակասը Ռոմանիայի վրա արշավեց և Իսավրիայից լջնելով Սիկեի բերդը, պաշարեց այն: Կայսրը, լսելով դա, Անատոլիկոնի զորավար Միքայելին, Բուկելլարների Մանիին և Արմենիակների Վարդանին նամակ գրեց: Նրանք եկան և բռնեցին նրանց նահանջի ճանապարհը՝ շատ դժվարանցանելի մի կլեյսուր Կիբիրեոտների նավատոր

11) ցն էլ [բանակաթեմի] զորավար պրոտոսպաթար Պետրոնասի գլխա-
 լորությամբ խարիսիս պեք բերդի նավահանգստում: Բանակասը, տես-
 նելով դա, հուսաբեկ եղավ, բայց հորդորելով պոտեպնդեց իր զորքերին
 Բեծապոչ աղաղակով [հռոմայեցիների] հեծելազորի վրա հարձակվեց,
 այն պարտության մատնեց, շատերին կոտորեց և գերեվարելով ամբողջ
 ըջանները, բազում ավարով վերադարձավ

Նույն տարին Թրակեսիոնի զորավար Միքայել Լախանոդրակոնն
 11) նոտար Լեոնին, մականունը Կուլուկես, և նախկին արքա Լեոն Կուցո-
 յակսիլոսին ուղարկեց և նրանց միջոցով վաճառքի հանեց տղամարդ-
 կանց ու կանանց բոլոր մենաստանները, ամբողջ սուրբ սպասքը, գրքերը,
 աասունները, նրանց ողջ սեփականությունը, եկամուտը տալով կայսեր,
 Եսկ ինչքան որ վանականների կամ սուրբ հայրերի գրած գրքեր գտավ
 րանք էլ կրակի տվեց նմանապես և մարդկանց մոտ որպես հմայելի
 ահվող որևէ սրբի մասունքները իսկ կրողին էլ որպես ամբարշտի
 պատժեց: Բազում վանականների խարաղանի հարվածների տակ սպա-
 19) ոմանց սրի քաշեց, անթիվ մարդկանց էլ կուրացրեց: Ոմանց մո-
 թուրջներին մոմից ու ձեթից սլատրաստված քսուկ էր քսում և այն կրակի
 տալով վառում նրանց դեմքն ու գլուխը, ուրիշներին էլ բազում տան-
 անքների ենթարկելով, արսոր ուղարկում: Իրեն ենթակա բանակաթե-
 րում նա վանականի սքեմ հագած մարդ շթողեց: Բարին ատեցող կայսրը,
 լմանալով այդ մասին, նրան շնորհակալական նամակ գրեց թե «Դու
 րնձ հոգեհարազատ մարդ ես իմ բոլոր ցանկությունները կատարող»:
 Սհա մնացած [բանակաթեմերի զորավարները] սրա հետքերով գնացին
 և սույն բաւն արեցին

[A M 6264]

[Հռոմայեցիների Կոս-
 տանդին կայսեր] 32 թդ
 տ րին

[Սրարների առաջնորդ
 Աբդալայի] 18 թդ տարին

[Հռոմի Ադրիանոս պ
 ի] 3 թդ տ րին

[Կատանդնուպոլսի նիկե
 ա ս պատրիարքի] 7 թդ
 տարին

Սյդ ս արի Աբդալան Մուալաբիտին մեծ զորքով Աֆրիկա ուղարկեց
 Ալֆադար Բադինարը Ռոմանիա ներխուժեց և հինգ հարյուր հոգի գերի
 ըռեց: Մոպսուեստացիք հանդիպելով նրան և մարտ տալով հազար արաբ
 պանեցին: Աբդալան Երուսաղեմ գնաց ու ծոմ պահեց: Նա կարգադրեց
 11) ստոնյաների և հրեաների ձեռքին գրել⁷⁹⁸ Դրա վրա բազում քրիստոն

յաներ ծովով Ռոմանիա փախան: Սիկեից դուրս Սերգիոս Կուրիկոսը բռնվեց, իսկ Կիպրոսոս մ Սերգիոս Լախերբաֆոսը տեղացիների ներկայացո ցիչը

[A M 6265]

[Հոռոմայեցիների ոստան չին կայսեր] 33 ըդ ս ս ը/ն

[Սրաբների աւաթնորդ Սրդուլայի] 19 ըդ տարին

[Հոռոմի Ազրիանուս արի] 4 ըդ ս ալին

[Կոստանդնուպոլսի սիկի ս սս գատրիարի] 8-րդ ս ըին

Այդ ինդիկատիոնի 12 ըդ տարվա մայիս ամսին Կոստանդինը Բուլղարիայի դեմ հանեց 2000 խելանդիոնից բաղկացած նաժատորմիդ: Ինքը կարմիր խելանդիոններով շարժվեց մուտք գործելու համար Դանուբ գետը հեծելազորի հրամանատարներին թողեց կլեյսուրներից լուրս, որպեսզի երբ բուլղարներն իրենով զբաղված լինեն նրանք ներխուժեն Բուլղարիա: Հասնելով Վառնա, նա երկյուղեց և մտադիր էր վերադառնալ: Բուլղարները, տեսնելով նրան վախեցան և նրա մոտ մի բռյար և Ցիգատոսին⁷⁹⁹ ուղարկեցին հաշտութուն աղերսելով: Կայսրը, տեսնելով նրանց, շատ ուրախացավ ու հաշտութուն կնքեց: Նրանք փոխադարձաբար երդվեցին, որ ոչ բուլղարները Ռոմանիա ոտք դնեն, ոչ էլ կայսրը փորձ անի Բուլղարիա մտնել: Այդ առթիվ փաստաթղթեր փոխանակվեցին: Կայսրը վերադառնալով քաղաք, բոլոր բանակաթեմերից կայսրը հաստատեց նաև իր կառուցած բերդերում: Ինդիկատիոնի 11 ըդ տարվա հոկտեմբեր ամսին կայսրը Բուլղարիայի իր հետախույզներից տեղեկացավ, որ Բուլղարիայի տերը⁸⁰⁰ Էրզրտիան⁸⁰¹ գրավելու և նրա բլրնակշությունը Բուլղարիա գաղթեցնելու նպատակով 12 հազարանոց զորք և բռյարների է ուղարկում: Կայսրը շուրջնալով բացահայտել Բուլղարիայի վրա արշավելու իր մտադրությունը (Բուլղարիայի տիրոջ ղեկավարները իր մոտ էին ժամանել) դեռ նրանց բաղաբում գտնվելու ժամանակ ձևացրեց թե արաբների դեմ պիտի արշավի: [Նրանց ներկայություն] անցան դրոշակակիրներն ու ծառայող անձն սկազմը: Այն բանից հետո երբ նա բաց թողեց ղեկավարներին իսկ հետախույզներից էլ իմացավ նրանց [քաղաքից] դուրս գալու մասին անցնելով զորքի գլուխը շտապ կարգով շարժվեց սուաջ և և մե տեղ կենտրոնացնելով բանակաթեմերի տարաստոսներին, ինչպես և թրակեսիոնցիներին, տազմաններին միացնելով օպտիմատոսներին⁸⁰² կազմեց 80 հալարանոց մի բանակ Մտնե

1 | 1 | թոսորիա⁸⁰³ կոչվող լայրը առանց փող հնչեցնելու խոյացա [1 | ուղարների] վրա և պարտության մատնելով, փայլուն հաղթանակ պատվով նա մեծ ավարով ու բազմաթիվ գերիներով վերադարձավ ու քա- 1 | սրում հաղթական շքերթ կազմակերպեց: Այս պատերազմը նա ազնիվ նվաճեց քսնդի ոչ ոք իրեն դիմադրություն չցուցաբերեց, քրիստոնյա պանսկեց, քրիստոնյայի բյոն շթափվեց⁸⁰⁴:

[A M 6266]

[Շումու յեցիներ]	Կոս	[Արաբների առաջնորդ
ս սնդին կ յսեր]	34 բդ	Աբդալաի] 20 բդ տարին
ս րին		

[Շումու Ադրիանոս	1	[Կոստանդնուպոլսի նիկե
սի] 5 բդ ս րին		տաս պատրիսի] 9 բդ
		ս րին

Այդ տարի Աֆրիկայից 280 [մարդու] գլուխ բերվեց և Ասորիքում շրտպարակայնորեն ցուցադրվեց Կայսրը բուլղարների հետ կնքած հաշ- ությունը խախտած լինելով, դարձյալ մեծ նավատորմիդ պատրաստեց 1 | ա մեջ 12 հազար հեծյալ նստեցրեց և բոլոր ծովակալների հետ ճամ վ ու դրեց: Ինքը վախեցավ նավ նստել և հեծելագորի մոտ մնաց: Երբ 1 | ա վատորմիդը հասավ Մեսեմբրիա հյուսիսային սաստիկ բամի փշեց 1 | ա տերը կորան, յիշ էր մնացել, որ բոլոր [նավերը] խորտակվեին 1 | ա յսրը վերադարձավ ձեռնունայն: Բուլղարիայի տեր Տելերիգոսը իմա- 1 | ա լով, որ իր գաղտնիքն էլ կայսեր են հայտնում իր շրջապատի մար- 1 | ա լիկ, նրան նամակ է գրում, ասելով, թե «Որոշել եմ քո մոտ փախչել, 1 | ա յս ինձ անձեռնմխելիության մասին երաշխիքներ ո դարկիր, հաղորդիւ 1 | ա ա և թե ովքեր են քո մարդիկ այստեղ, որպեսզի վստահեմ նրանց և նր- 1 | ա անց օգնության դիմեմ»: Կայսրը հիմարաբար գրեց, և նա ինչ պետքն էր իմանալով թե ովքեր են կայսեր գործակալները, բոլորին կոտորեց: Կոստանդինը լսելով դա, շատ փետեց իր սպիտակած մաղերը:

[A M 6267]

[Շումու յեցիների	Կոս	[Արաբների առաջնորդ
տանդին կայսեր]	3 բդ	Աբդալայի] 21 բդ տարին
տարին		

[Շումու Ադրիանոս	պ	[Կոստանդնուպոլսի նիկե
սի] 6 բդ տարին		տաս պատրիսի] 10 բդ
		տարին

Այդ՝ ինդիկատիոնի 13-րդ տարվա օդ ստոս ամսին Կոստանդին կայսրը արշավեց բուլղարների դեմ Աստծո ցասմամբ նրա աճուկը սաստիկ ածխացավ, նա հիվանդացավ բժիշկներին անծանոթ հիվանդությամբ, ունեցս վշատ բարձր ջերմություն, որից նեղվեցով ստիպված զինվորների ուսերի վրա դրված պատգարակով վերադարձավ Արևադիուպոլիս⁸⁰⁵, Այնտեղը՝ նա Լկավ Սիլիմվրիա⁸⁰⁶, նավ նստեց և ինդիկատիոնի 14-րդ տարվա սեպտեմբեր ամսի 13 ին հասնելով Սարոնգիլոս բերդը⁸⁰⁷, խելանդիոնի մեջ շարաշար մահվամբ վախճանվեց, աղաղակելով ու ասելով, թե «Դեռ կենդանի անմար հրո մատնվեցի»: Նա խնդրում Լր [աստվածամոր] ներբողեն, սուրբ կույսի ու աստվածածնի այդ անհաշի թշնամին: Նա իր հոր մահից հետո միահեծան թագավորեց 34 տարի, 2 ամիս և 26 օր Բաղում քրիստոնյաների վանականների արյամբ պղծը, դիվալիոնությամբ ու զոհամասուցմամբ պարապածը սուրբ եկեղեցիները ուղիղ ու ճշմարիտ հավատքի հայածածը, վանքերն ապակա նածը գործած ամեն տեսակի սճիրներով Դիոկլետիանոսից ու անցյալի յոնակալներից սվելի սչքի ընկածը ահա այդպես հոգին ավանդեց: Նույն ամսին մեռավ և արաբների առաջնորդ Աբդալան⁸⁰⁸, Ահա այդ երկու ամենասարսփելի գաղանները, որոնք բազում տարիներ նույն ձևով հոշոտում էին մարդկությունը մեռան նախախնամությամբն ասածո Իշխանությունն անցնում է այդ երկուսի որդիներին՝ Լեոնին⁸⁰⁹ և Մահչիին⁸¹⁰, Հենց այդ նույն տարին յոնգորբարդների ռեքս Թեոդոտոսը⁸¹¹ քաղաք ժամանեց և կայսեր մոտ ապաստանեց:

[A M 6268]

Աշխարհի ա սրչագոր ծուխյան 6°68 թ	Քրիստոսի մ սլ դեղո թ 68 թ	Հոռմայեցիներ Կայսեր 5-ամյա թագավ յո թյան 1 ին տարին
Արաբների առաջնորդ Մահչիի 9 ամյա իշխան թյան 1 ին տարին	Հոռմլ Ադրիանոս պապ 97-ամյա աթոռակալության յդ տ ր ի	Կոստանդնուպոլսի նիկե ուս պատրիարքի 14 ամյ աթոռակալության 11 րդ տարին

Այդ տարի Մահչին մեծ դորքով Լեոնանիա ուղարկեց Աբասուլալիին⁸¹ որը ծխի օգնությամբ բացել տվեց Կասիա կոչվող քարայրը և այնտեղ գտնվողներին դերելով վերադարձավ Լեոն կայսրն սկսեց ծախսել հոր թողած դրամները, որոնցով նա սիրաշահեց ժողովրդին և քաղաքի բնակչության: Նա կարճ ժամանակ իրեն բարեալաշտ ձևացրեց աստվածածնին ու վանականներին հարգող նա աբբաններից մեարոպոլիտներ կարդեց և

ամենագլխավոր աթոռներին հաստատեց յուրաքանչյուր բանակաթև իւմ մեծաթիվ զորքեր հավաքագրեց բաղձացրեց տագմաներում ծառայողների քանակը: Դրա վրա բանակաթեմերի զորավարները մեծ բաղձությամբ մտան քաղաք, խնդրելով նրա որդի Կոստանդին կայսր [թալաղրել] Լեոնը ինչպես բնդունված է կայսրերին դրա դեմ դուրս եկավ ասելով, թե «Նա իմ միակ որդին է ես վախենում եմ ձեզ ընդառաջ գրչույլ, քանզի եթե հանկարծ ես վախճանվեմ, դուք նրան կսպանեք չէ՞ որ ես դեռ մանուկ է, և մի ուրիշին [կայսր] կհռչակեք»: Երանք երդում ներով խոսք տվեցին, որ բացի իր որդուց ոչ ոք չի թագավորի, եթե ան դամ աստված իր մահը ցանկանա Երբ ժողովուրդը Մաղկազարդի կիսակից մինչև ավագ հինգշաբթի օրը հավաքվելով խորշավարանում և խնդրելով իրեն տաղակալի դարձավ [կայսրը] ավագ ուրբաթ օրը հրահայեց նրանց երդվել: Համայն ժողովուրդը՝ բանակաթևների ղինվորները, յանատորները, ներքին տագմանների ղինվորները բոլոր քաղաքացիներն ու արհեստանոցների աշխատողները⁸¹³ նվիրական ու կենարար խառափայտի վրա երդվեցին, որ իրենք Լեոնից ու Կոստանդինից բացի նրանց լավակներից դուրս ոչ ոքի կայսր չեն ճանաչի և իրենց երդումը սեփական ձեռքով արձանագրեցին: Հաջորդ օրը, որ ավագ շաբաթ էր, կայսրը յնաց 19 ակուբիտների տրիբունալիոնը և իր եղբայր Եվդոկիմոսին նորե լիսսիմոսի տիտղոսը տվեց (Անթիմոսին նորե լիսսիմոս էր հռչակել զեռ հայրը՝ իր կենդանության օրոք): Կայսրը երկու կեսարների, երեք նորլիսսիմոսների ինչպես և նոր Կոստանդինի⁸¹⁴ հետ Մեծ եկեղեցին եկավ կայսրերի սովորության համաձայն փոխեց իր հանդերձանքը և իր որդու ու պատրիարքի հետ ամբիոն բարձրացավ: Համայն ժողովուրդը ներստ սով և իր զրավոր [երդումը] դրեց սուրբ սեղանին Կայսրը ղիմեց նրանց հետևյալ խոսքերով «Ահա եղբայրներ ես կասարոմ եմ ձեր խնդրանքը և ձեզ պարգևում իմ կայսր որդուն: Ահա դուք ստանում եք նրան եկեղեցուց և ձեռքից Քրիստոսի»: Ժողովուրդը բարձրագույն աղաղակեց «Արձագանքի ր մեզ Ուրդին աստծո թե քո ձեռքից ենք որպես կայսր ստանում տեր Կոստանդին, մենք կպահպանենք նրան, նրա սիրույն մեր կյանքը կզոհենք»: Հաջորդ օրը որ Զատիկի ավագ կիրակին էր, ինդիկտիոնի 14 ընտարվա ապրիլ ամսի 24 ը վագ արշայույսին կայսրը պատրիարքի հետ գնաց ձիարշավարան Երբ բերվեց սուրբ սեղանը, պատրիարքը համայն ժողովրդի ներկայության աղոթքն արեց իսկ կայսրը թագադրեց իր որդուն: Այնուհետև երկու կայսրերը երկու կեսարները և երեք նորե լիսսիմոսների հետ գնացին Մեծ եկեղեցին: Կայսրերից հետո գնաց նաև կայսրուհի Իրենեն՝ գավազաններ բռնած սխուրի դոմես

տիկասների ո ղեկցո թյամբ և Խալկեի աստիճանով բարձրացավ եկեղեցու վերնատունը, դուրս չգալով էմբոլոնի⁸¹⁵ մեջտեղը: Նույն ինդիկատինի մայիս ամսին կայսեր եղբայր կեսար Նիկեփորը մի քանի սպաթարների ստրատորների և այլ կայսերական մարդկանց հետ կայսեր դեմ դավադրություն նյութելու մեջ ամբաստանվեց: Կայսրը Մաքնավրայում ժողով հրավիրեց և ժողովրդին տեղյակ պահեց Նիկեփորի դեմ արված ամբաստանության մասին: Ժողովուրդը միահամուռ կներպով աղաղակեց երկուսին էլ հրապարակից հեռացնել, հավիտյանս ուխտադրութենքը մոռացան նրանց հոր տված իրենց երդումը, թե նրա մահից հետո թույլ չեն տա նրա սրդիների նկատմամբ անարդարություն կատարվի: Կայսրը դավադիրներին գանահարելուց և խուզելուց հետո, Խերսոն ո ՚ Նյա շրջաններն ւքսորեց՝ պահնորդությամբ ու հսկողությամբ:

[A M 6269]

[Հոռմայեցիների լեոն
կայսեր] 2-րդ տարին

[Արարների առաջնոր
Մահդիի] 2-րդ տարին

[Հո մի Ադրիանոս պ
սի] 8 րդ տարին

[Կոստանդնուպոլսի Նիկե
աս պատրիարքի] 12-րդ
տարին

Այդ տարի Վակայի որդի Թումաման Ոռմանիա նւրխուժեց և գերիներով վերստարձավ: Բուղարների տեր Տելերիզոսը կայսեր մոտ ապաստանեց: Կայսրը նրան պատրիկի տիտղոս շնորհեց և ամուսնացրեց իր կնոջ՝ Իրենեի հորեղբոր դստեր հետ Տելերիզոսը համաձայնվեց մկրտվել սուրբ ավաղանում, որից հետ կայսրը նրան պատվեց ո սիլեց

[A M 6270]

[Հոռմայեցիների լեոն
կայսեր] 3 րդ տարին

[Արարների առաջնորդ
Մահդիի] 3 րդ տարին

[Հոռմի Ադրիանոս պ
սի] 9 րդ տարին

[Կոստանդնուպոլսի Նիկե
ասս պատրիարքի] 13 րդ
տարին

Այդ տարի Թումաման հաստատվելով Իարեկոնում⁸¹⁶, ապստամբություն բարձրացրեց: Լեոն կայսրը հոռմայեցիների ղորքերն ուղարկեց Ասորիք մտան 100 հազար հոգի, որոնց գլխավորում էին Թրակեսսիոնի ղորավար Միքայել Լախանոգրակոնը, Անատոլիկոնի ղորավար հայ-

այդի Արտավազը Բուկելլարների՝ Տաճատը Արմենիականների՝ վարադ-
 փրոցը⁸¹⁷ և Օպսիկիոնի՝ Մուսուլակի⁸¹⁸ որդի Գրիգորը նրանք պաշարե-
 յին Գերմանիկիան⁸¹⁹, այնտեղ էր գտնվում Մահգիի հորեղբայր Իսե իբն
 Ալին⁸²⁰, ձեռք գցեցին նրա բոլոր ուղտերին և Գերմանիկիան գրավվելու
 վրա էր, երբ Իսե իբն Ալին նվերներով համոզեց Լախանոգրակոնին թող-
 նել հեռանալ բերդից: Նա գնաց երկիրն ավարի առնելու: Գերի վերցնե-
 լով հերձվածող ասորի հակոբիկներին, նա դարձյալ բերդը վերադարձա՞վ
 Խումաման Դաբեկոնից զորք ուղարկեց, ամիրանների որոնք պատերազ-
 մեցին հռոմայեցիների դեմ Պատմում են, որ մարսի դաշտում ընկան
 ՚ինգ ամիրա և երկու հազար արաբ նրանք ուրբաթ օրը վերադարձան
 Մուտք էին գործել կիրակի օրը: Կայսրը Սոֆիանեում⁸²¹ իր որդու հետ
 դահին բազմած տոնեց մայիսը: Նրանց առջևով անցան հաղթական դո-
 ռաւարները⁸²², Կայսրը ասորի հերձվածողներին⁸²³ Թրակիա տեղափոխեց
 / այնտեղ բնակեցրեց⁸²⁴

[Ն Մ 6271]

[Հոռմ սյեցիներ / Կան
 կայսեր] 4-րդ տարին

[Ար սյ ներ / ս սչնորդ
 Բահգիի] 4 րդ տարին

[Հոռմ / Արիանո,
 /] 10 րդ տարին

[Կոստանդնո Կոլս / Նիկե
 սաս պա ը / սլ քի] 14 րդ
 ս ր / ն

Այդ տարի արաբների առաջնորդ Մահգին դայրացած [Լեոմանիս]
 դարկեց Հասանին՝ մավրոֆորներից ու Ասորիքի և Միջագետքի ռադ-
 միկներից բաղկացած մեծաթիվ զորքերով նա իջավ մինչև Գորիլեոն
 Կայսրը զորավարներին կարգադրեց ճակատամարտ շտալ սյլ միայն
 ապահովել բերդերի անառիկությունը, պաշտպանության համար զորք
 մտցնել այնտեղ: Նա յուրաքանչյուր բերդը բարձրաստիճան հրամանա-
 տարներ ուղարկեց [Զորավարներին] նա կարգադրեց որ յուրաքանչ-
 յուրը երեք հազար ընտիր ղինվորներով հետևեն որ արաբները ասպա-
 տակ շափռեն, կրակի սրան անասունների արոտները և հանդիպած պա-
 րենը: Արաբները Գորիլեոնի շուրջը բնակեցին 15 օր բայց երբ իրենց
 պարենը պակասեց և անասունները սոված մնացին նրանց մեջ մեծ
 անկում եղավ: Արաբները վերադարձին մեկ օր կանգ ա ան Ամոսիոնի
 առջև, բայց տեսնելով անառիկությունն ու բավականաչափ զորք ո նենա
 և ոչինչ զուխ չբերած իրենց երկիրը վերադարձան

[A M 6272]

Կոստան դնուպոլսի պատրիարք Պավղոս⁸²⁵ Աթոռակալեց 5 աաբի:

[Հռոմայեցիների ևևոն
կսյսեր] 5 ըդ տարին

[Արաբների առաջնորդ
Մահդիի] 5 ըդ տարին

[Հռոմի Ադրիանոս պա
պի] 11 ըդ տարին

[Կոստանդնուպոլսի Պավ
ղոս պատրիարքի] 1 ին
տարին

Այդ տարի արաբների առաջնորդ Մահդին մեծ զորքով ու պատյասս
տությամբ եկավ Դաբեկոն, իր որդի Ահարոնին⁸²⁶ Ռոմանիա ուղարկեց,
իսկ ինքը վերագարծավ սուրբ քաղաքը⁸²⁷: Նա Մուքեսիասին, մականունը
Ջելոտես, լիազորեց կաղմակերպել քրիստոնյաներին պատկանող տրուկ
ների փախուստը, ամայացնել սուրբ եկեղեցիները: Նա եկավ Եմեսա,
հայտարարեց որ ինքը ոչ ոքի խղճի վրա չի բռնանում, միայն անհա
վատներին է ուղում [մահմեդականացնել] որպեսզի հայտնի դառնան
ովքեր են հրեադավան ովքեր քրիստոնյա, որից հետո նա սուանց հա
պաղելու սկսեց այնպես անաստված կերպով մարդկանց լլկել ինչպես
ո՛չ Լիսիասը, ո՛չ էլ Ագրիկոլաոսը⁸²⁸ երբեկցե արել էին: Նա շասերին
սպանեց: Բայց մեր սուածո՞ Քրիստոսի շնորհիվ նրա մոլեգնությունը կա
նայք հաղթահարեցին, այս էլ նորս հավատներ Եմուսայի սարկավագա
պետի և Եսայիասի որդու կանայք որոնք թեև բազում տանջանքների են
թարկվեցին բայց ամբարշտության սուաջ տեղի շտվեցին: Նրանք խա
րազանի հազարական հարված ստացան, բազում այլ խոշտանգումների
ենթարկվեցին և ի վերջո Քրիստոսից հաղթական պսակին արժանացան:
[Մուքեսիասը] հասավ մինչև Դամասկոս և քամահրելով արաբների՝
քրիստոնյաներին տված խոստումը բազում եկեղեցիներ ամայացրեց
Ինդիկտիոնի 3 ըդ տարվա փետրվար ամսի 6 ին Պանրուտյաց⁸²⁹ կիրակի
օրը, մեռավ Կոստանդնուպոլսի պատրիարք ներքինի Նիկետասը ծագու
մով սկլավ Պասեթի երկրորդ կիրակին ծագումով կիպրացի, բանիվ ու
գործով փառավոր արգո Պավղոս դպիրը մեծ հարկադրանքի տակ Կոս
տանդնուպոլսի պատրիարք ձեռնադրվեց երկրում տիրող հերձվածի
պատճառով նա երկար ժամանակ հրաժարվում էր: Պասեթի մեջտեղի
շաբաթը ձերբակալվեցին նաև Հակոբ պրոտոսպաթարը⁸³⁰ կուբի
կուլարիոսներ ու պարակիմոմենոսներ Պապիասը⁸³¹, Ստրատեգիոսը և
Թեոփանեսը նույնպես կուբիկուլարիոսներ ևևոնն ու Թովման, ինչպես
և որիշ բարեպաշտ մարդիկ որպես նվիրական սրբապատկերները եր-

կրրայագող: [Կոստանդին] հալածչի որդի Լևոնը ահա այս ժամանակ լույս աշխարհ հանեց թաքուն պահած իր շարությունը Իսանգթորեն ըրածե՛ծ արեց նրանց մազերը խուղեց և շղթալակապ Մեսե պողոտայով ծանակելուց հետո, Պրետորիոնում բանտարկեց: Այստեղ իր մահկանացուն կնքեց վերոհիշյալ Թեոփանեսը, որ խոստովանող դարձավ և մարտիրոսի պսակին արժանացավ: Մյուս բոլորը սրա վախճանից հետո իր կակտն վանականներ դարձան Իսկ Ահարոնը⁸³² ներխուժելով Արմենիակների բանակաթեմը, ամբողջ ամառը բանակեց Սեմալուոս⁸³³ բերդի առջև, որը գրավեց սեպտեմբեր ամսին պաշտպաններին երաշխիքներ տալով: Նա Թումամային 50 հա դարանոց զորքով Ասիա⁸³⁴ էր ուղարկել Միքայել Լախանողրակոնը հանդիպեց նրա ասպատակությամբ զբաղված [զորքը] և կարճատև մարտում սպանեց Թումամայի եղբոր: Ինդիկախոնի 4-րդ սարվա սեպտեմբեր ամսի 8-ին վախճանվեց Կոստանդինի որդի Լևոնը հետևյալ կերպ: Լինելով թանկագին քարերի մուկեզին սիրահար կաթոգին ցանկացավ Մեծ Եկեղեցու թագր, որը վերցրեց ու հագավ: Նրա պլիին կայծուռուցքներ ելան, ունեցավ բարձր ջերմություն և մեռավ, թագավորելով հինգ տարոց վեց օր պակաս

[A M 6273]

Աշխարհի արարչագր
ժոթյան 6273 թ

Քրիստոսի մարդեղոթյան
773 թ

Հոռմայեցիների Կոստանդին կայսեր և նրա մոր 10-ամյա թագավորության 1 լին տարին

Արարների առաջնորդ
Սահղի 9-ամյա իշխանու
րյան 6 ըդ տարին

Հոռմի Ադրլանոս պապի
27 ամյա աթոռակալության
12 ըդ տարին

Խոսս նշնո պոլսի Պավյո պատրիարքի 5 ամյա աթոռակալության 2 ըդ տարի

Այդ՝ ինդիկախոնի 4 ըդ սարվա սեպտեմբեր ամսի 8 ին արտասովոր կերպով և աստվածուստ սմենաբարեպաշտ Իրենեին և իր որդի Կոստանդինին թագավորությունն է ընձեռնվում, որպեսզի այս հարցում ևս մարդիկ ապշեն աստծո [սախախնամության] վրա, տեսնելով, թե ինչպե՛ս աստված վճռեց այրի կնոջ և որք տղայի ձեռքով տապալել իր աստծո նրա ասպասավորների և բոլոր եկեղեցիների դեմ ուղղված աստվածամարտ Կոստանդինի ամբարշտությունն ու բռնությունը ինչպես անցյալում սատանայինը՝ տկար ու անգրագետ ձկնորսների ձեռքով⁸³⁵: Իշխանության տիրանալուց 40 օր անց (ներա որդին դեռ տալ տարեկան էր)

մեծամեծներից ոմանք խորհո ըդ արեցին և որոշեցին ւրսորից բերել և կայսր հռչակել նախկին կեսար Նիկեփորին բայց գործը բացվեց: Չեր-
բակալվեցին գրոմոսի լսողթեա Գրիգորը, Արմենիակների նախկին դո-
րավար վարդաար⁸³⁶, էքսկուբիտորների դոմեսս իկոս վիկարիոսի սպա-
թ ւր Կոստանդինը, Դուղեկանեսի դրունգար՝ Ռանգարեի որդի Թեոփիլակ
տոսը և շատ ուրիշներ: [Կայսրուհին] նրանց բրածեժ անելուց և խուզե-
լուց հետո արսորեց սարբեր շրջաններ: Իր ամուսնու եղբայրներ կեսար
ներին և նոբելիսսիմոսներին նա խուզեց բռնի հոգևորական արեց ու բս-
տիպեց Քրիստոսի ծննդյան տոնին ժողովրդին հաղորդություն օալ
նույն օրը կայսրուհին շքախմբով իր որդու հետ եկեղեցի բերեց ին ա-
մուսնու աջնտեղից վերցրած թագը ւրդեն մարգարիտներով լարդաը
վւծ: Եւ էլպիդիոս պատրիկին Սիկիլիայի դորավար նշանակեց (անց-
յալում նա սյնտեղ դորավարել էր) և փետրվար ամսին ճամփու դրեց
Ապրիլ ամսի 15 ին նույն էլպիդիոսը կեսարներին համախոհ լինելու մեջ
ամբս ստանվեց: Կայսրուհին Թեոփիլոս սպաթարին [Սիկիլիա] ուղալ
կեց, հանձնարարելով անհապաղ ձերբակալել նրան և իր մտտ բերել: Բայց
սիկիլիացիք հրամարվեցին հանձնել նրան: Դրա վրս կայսրուհին գա-
նակոծեց և խուզեց [էլպիդիոսի] կնոջ ու որդիներին և Պրեստրիոնում
արգելափակեց: Հունիս ամսին նա ուղարկեց բոլոր պերատիկա զորքերը՝
հսկելու կլեյսուրները ուշադիր հետևելու արաբների ռասմերթի դուրս
գալը: Եւ զորքերի ընդհանուր հրամանատար նշանակեց ներքինի Հով
հաննես սակելարիոսին, իր մտերիմին: Իսկ Մահդին Կէբիրի գլխավորու-
թյամբ մեծաթիվ զորք ուղարկեց: Նրանք հանդիպեցին միմյանց Մեկոն⁸³⁷
կոչվող վայրում: Ճակատամարտում արաբները պարտվում են նրանցից
շատերը սպանվում, իսկ մնացածները խայտառակ եղած վերադառնում:
Այս ժամանակ բարեպաշտներն արդեն համարձակ դարձան, աստժո
ի ոսրը լսելի փրկվել ցանկացողները կարող էին անարդել հրաժարվել
աշխարհիկ կյանքից, աստժո փառաբանությունը երկինք բարձրացալ
վանքերը ոտքի կանգնեցին և ամեն մի բարիք լույս աշխարհ եկալ: Քան-
դի մի մարդ Թրակիայի Երկար պարլուսպների մոտ գետինը փորելիս, մի
տապան գտալ որը մարբելուց հետո նրա մեջ պառկած մի մարդ տեսալ:
Տապանի վրա փորադրված էին հետևյալ խոսքերը «Քրիստոսը կույ-
Մարիամից է ծնվելու Ես հսվատում եմ նրան Կոստանդին և Իրենե
կայսրերի օրոք ո՛վ արեզակ դո ինձ դարձյալ կտեսնես»⁸³⁸,

[Ա Մ (274)]

[Հոռմայեցիների Կոստանդին կայսեր և նր սոր] 2 ըդ տարին

[Մարաբներ/ առաջն ուղ Մ սհզիի] 7 ը է տ ըին

[Հոռմի Արիսն ս պ պի] 13 ըդ տարին

[Կ ս սն չն պոլ/ Պալ դոս պ տրիարքի] 3 ըդ տարին

Այլ տարի Իրենեն Ֆրանկ երի ռեքս Կարուլոսի⁸³⁹ մոտ Կինստանս ալելլարիոսին⁸⁴⁰ և Մամալոս պրիմիկերիոսին⁸⁴¹ ուղարկեց որպեսզի [Կարուլոսի] էրիթրո⁸⁴² անունով դասեր կնության խնդրի իր որդի Կոստանդին կայսեր համար: Համաձայնության գալուց և փոխադարձաբար լրդումներ անելուց հետո, այնտեղ թողեցին ներքինի Նլիսսայոս նոտարին, որպեսզի նա [Էրիթրոյին] հունարեն գիրն ու լեզուն⁸⁴³ Հոռմեակալ կայսրության նիստն ու կացը սովորեցնի: [Կայսրուհին] մեծ նավա տորմիզ գինելով և բանակաթեմերից ընտիր զորքեր ու կարող հրամանատարներ հավաքագրելով ներքինի Թեոդորոս պատրիկի շատ գործունյա մի մարդու գլխավորությամբ Սիկիլիա ուղարկեց՝ ընդդեմ էլ պիդիոսի: Բազմաթիվ ճակատամարտերում հաղթող եղան Թեոդորոսի զորքերը, իսկ էլպիդիոսը դրանից սարսափած, վերցնելով ունեցած ուրբամները նիկեփոր դուքսի հետ փոխադրվլց Աֆրիկա: Անձեռնմխելիության մասին երաշխիքներ ստանալով նա անցավ արաբների կողմը, որոնք ընդունելով նրան, նրա հանդեպ վերաբերվո մ էին ինչպես հոռմայեցիների կայսեր ստից թաղադրեցին նրան՝ կարմիր կոշիկներ հագցրին, գլխին էլ թագ դրեցին: Երբ հոռմայեցիների զորքը դրանով էր շքադված Մահզիի որդի Ահարոնը մավրոֆորներից, համայն Ասորիքից ու Միջագետքից անապատից հավաքագրված հսկայական զորքով ու պատրաստությամբ հասավ Խրիսուպոլիս, թողնելով Բունուսոսին Նակուլիան⁸⁴⁴ պաշարելու և ապահովելու իր թիկունքը: Նա 30 հազարանոց զորքով Ասիա ուղարկեց Բուրնիխեին որը Դարենոս⁸⁴⁵ կոչվող վայրում Լախանոդրակոնի ղլխավորած Թրակեսիոն բանակաթեմի զորքերին ճակատամարտ տվեց և նրա նույնպես 30 հալար հոգուց բաղկացած զորքից 15 հազարին կոտորեց: Կայսրուհին Անտոնիոս դոմեստիկոսի գլխավորությամբ տազմաներն ուղարկելով բանեց Բանենր⁸⁴⁶ ուր և պաշարեց [արաբներին], վերջիններիս մոտ ապաստանեց Բուկելլարների զորավար Տաճատը քանզի նա առելությամբ էր լցված դրոմոսի լոշոթետ ներքինի Ստավրակիոս պատրիկի դեմ որն այն ժամանակ գերա

գույն հրամանատարն էր և ամեն ինչի տնօրինողը [Տաճատի] խոր հըրդով արաբները հաշտություն խնդրեցին Այդ հարցով արաբների մոտ գնացին Ստավրակիոսը Պետրոս մագիսարոսը և Անտոնիոս դո մեստիկոսը առանց լրջորեն մտածելու նախապես անձեռնմխելիության երաշխիքներ և նրանց մեծամեծների երեխաներին որպես պատանդ առնելու, Ահա առանց ծախու թեթև անելու գնալով, նրանք բռնվեցին [արաբների] կողմից ու կապանքների մեջ առնվեցին Երկու կողմերն էլ ստիպված հաշտություն կնքեցին Ավգուստան⁸⁴⁷ և Ահարոնը բազում նվերներ փոխանակեցին և իմիջի այլոց որոշեցին [հոռմայեցիները արաբներին] հարկ վճարեն: Հաշտության կնքումից հետո [սրաբները] հեռացան; թողնելով նաև Եակոբիայի բերդը: Իսկ Տաճատը և տ ստացավ կնոջ և իր ողջ ունեցվածքը⁸⁴⁸:

[A M 6275]

[Հոռմայեցիների կոստանդին կայսեր և նրա մ բ] 3 ըդ տ րին	[Արաբների առաջնորդ Մ հդիի] 8 ըդ տարին
---	---------------------------------------

[Հոռմի Ադրի նոս պա լ] 14-րդ ս արին	[Կոստանդնուպոլսի Պավ լոս պատրիարքի] 4 լ լ ս արին
------------------------------------	--

Այդ տարի Իրենեն արաբների հետ հաշտություն կնքելով, հնարա փորություն ունեցավ օքսեոս դրոմոսի լոգոթետ⁸⁴⁹ Ստավրակիոս պատ րիկին մեծ ուժով սկլավական ցեղերի դեմ ուղարկել: Վերջինս իջավ Թե սաղոնիկե և Հելլադա բուլոբին հնազանդեցրեց ու կայսրության հար կատու դարձրեց: Նա մուտք գործեց նաև Պելոպոնես և հոռմայեցիների կայսրություն բազում գերիներ ու ավար բերեց

[A M 6276]

[Հոռմայեցիների կոստանդին կայսեր և նրա մոր] 4 ըդ տարին	[Արաբների առաջնորդ Մ սհդիի] 9 ըդ տարին
---	--

[Հոռմի Ադրիանոս պա պի] 15 ըդ տարին	[Կոստանդնուպոլսի Պավ զոս պ տրիարքի] 5 ըդ տարին
------------------------------------	--

Այդ ինդիկատիոնի 7 ըդ տարվա հունվար ամսին վերոհիշյալ Ստավ րակիոսը սկլավների դեմ կատարած արշավանքից վերադարձավ և

ձեռքըս լ սոցանո մ ազթական շքերթ կազմակերպեց նոյն ինչիկ տիոնի 7 ըդ տարվա մայիս ամսին կայսրուհի Իրենեն իր որդու հետ ղիլական մեծ ուժով գնաց Թրակիա, եւ իր հետ տարավ գործիքներ ու մողայիկներ, հասավ մինչև Թերիա⁸⁵⁰ հրամայեց [քաղաքը] կառուել⁸⁵¹ և վերանվանեց Իրենուպոլիս: Նա միանգամայն անվնաս իջավ մինչև Ֆիլիպպուպոլիս⁸⁵² և հանգիստ վերալարձավ նախապես կառուցելով և Անքիալոսը⁸⁵³, Հենց այդ տարին մեռավ արաբների առաջնորդ Մահդին որ և Մահամեդ, Իշխանությունն անցավ նրա որդի Մուր⁸⁵⁴ ձեռքը: Նույն ինչիկտիոնի 7-րդ տարվա օգոստոս ամսի 31-ին ուրբ և սրբազնագույն պատրիարք Պավղոսը հիվանդության պատճառով հրաժարվեց աթոռից և իջնելով Ֆլորոսի վանքը վանականի սքե Իր հագավ, առանց կայսրուհուն այդ մասին տեղյակ պահելու: Կայսրուհին, իմանալով դա տխրագին իր որդու հետ նրա մոտ գնաց ու լւրծրագոչ ասաց «Ինչո՞ւ ալղպես արեցիր»: Եւ արսասվալից պատասխանեց «Երանի երբեք չնստեի հոգևոր դահին երբ աստծո եկեղեցին բռնատիրված է տիեզերական մյուս դահերից բաժանված ու ղլովում է»: [Իրենին] հրավիրելով պատրիկներին ու սենատի գլխավորներին նրանց Պավղոսի մոտ ուղարկեց նրա ասածները լսելու: Պավղոսն ասաց նրանց «Քանի չի դումարվել տիեզերական ժողովը և չի ուղղվել ձեր դավանած սխալը, դուք փրկություն չունեք»: Նրանց հարցին «Ձեռնադրությանդ ժամանակ դու ինչո՞ւ ստորագրեցիր սրբապատկերները չերկրպագելու մասին վավերագիրը» նա պատասխանեց «Հենց դրա համար եմ ողբում ու ապաշխարում, աղաչում աստծուն ինձ չքույատժի որպես հոգևորականի, որ մինչև օրս լռել է, ձեր կատաղությունից սարսափած ճշմարտությունը չի վարդապետել»: Դրա վրա նա խաղաղությամբ հոգին սովանդեց կայսրուհուն և քաղաքի բարեպաշտ մարդկանց մեծ սոգի մեջ սողելով Քանդի նա արգոտ ալը էր, արտակարգ գթացող ամենայն ակնածանքի արժանի: Ե՛վ պետությունը և կայսրուհին մեծ վստահություն էին տածում դեպի ՚հա: Այդ օրվանից ահա բոլորը բացահայտ կերպով սկսեցին խոսել սուրբ ու նվիրական պատկերների մասին տարակուսանք հայտնել նրանց [արգելման] ճշտության շուրջը:

[A M 6277]

Արաբների առաջնորդ Մուսե: Իշխեց 1 տարի
Կոստանդնուպոլսի պատրիարք Տարասիոս⁸⁵⁵, Աթոռակալեց 2[†]
տարի:

ՔՆՈՎ ԱՆՆՍ ԵՌՍՏՈՒ ԱՆՈՂ

[Հոռմայեցիներ] Կոս
սանդին կայսեր և նրա
մոր] 5 ըդ տարին

[Արարներ] առաջնորդ
Նոսել] 1 ին սարին

[Հոռմի Ադրիսնոս պ ս
պ] 16 ըդ տարին

[Կոստանդնուպոլսի Տ
րասիոս պատր] 1 ին
սարին

Այդ տարի Իրենե կայսրոհին համայն ժողովրդին Մաղնավրայում հավաքելով ասաց «Յղբայրներ, գիտե՞ք ինչ արեց Պավղոս պատրիարքը: Եթե նա կենդանի լիներ մենք չէինք թողնի նրան հրաժարվել քահանայապետությունից նկատի ունենալով անգամ այն թե նա վանականի սքեմն է հաղել: Արդ, քանի որ նա աստծո հաճությամբ վախճանվել է, մի մարդ ընտրենք, որ կարողանա մեղ հովվություն անել, վարդապետական քարոզչությամբ ամրապնդել աստծո եկեղեցին» Բոլորը միահամուռ կերպով ասացին, որ այդպիսին լինի միայն ու միայն Տարասիոս ասեկրետը Կայսրուհին ասաց նրանց «Մենք էլ են, այդ պես գտնում բայց նա հրաժարվում է: Արդ, թող նա բացուարի ինչու է հակառակվում կայսրուհու և համայն ժողովրդի ընտրության»: [Տարասիոսը] այսպես արդարացավ իողովրդին «Մեր՝ քրիստոնյաներիս ճշմարիտ հավատքի պահապան ու նախանձախնդիր՝ ի փառս աստծո մեր հավատացյալ կայսրերը մտահոգված լինելով անլլ այն ինչ հաճելի է աստծուն և մեր օգտին է բայց առավել ևս եկեղեցու օգտին այժմ իսկամտորեն կշռադատելով բարեպաշտորեն որոշել են իրենց այս մայրաքաղաքում քահանայապետ առաջադրել ինձ և հրամայեցին իրենց որոշումը ինձ հայտնել: Երբ ևս ինձ այդ բանին անարժան համարելով և գտնելով, որ ի վիճակի չեմ կրելու տանելու այդ ծանր լուծը կտրականապես մերժեցի ինձ հրամայեցին անձնապես ձեր առջև հանդես գամ քանզի դուք համերաշխ եք այդ որոշման: Արդ ով աստվածավախ աստծուն հանապաղ ձեր սրտում ունեցող Քրիստոսի մեր ճրջմարիտ աստծո անունը կրող քրիստոնյանել լսեցեք նվաստիս ու տրուպիս պաշտպանողական կարճ խոսքը Եւ ինչպես արդեն ասել եմ մեր բարեպաշտ ու ամեն ինչում ուղղափառ կայսրերին ձեզ էլ էմ պատճառաբանում որ վախենոմ եմ հալանություն տալ ձեր վճռին աստծուց երկյուղոմ եմ առանց ծանր ու թեթև անելու ընդառաջ գնալ ոչ պեսզի մեծ մեղքի մեջ լընկնեմ: Եթե աստծո ձայնը լսած, երկինքը դպրոց ունեցած դրախտին ականատես լղած անձառելի խոսքեր լըսած աստծո անունը հեթանոսների և թաղավորների առաջ պաշտպա-

աստի ածային Պոլոս առաքյալը կորնթացիներին զրկով ասաց
 ՚՛ղ դուցէ որ ալլոցն քարոզեցի ես ինքն անպիտան դոտանիցիմ»⁸⁵⁶,
 դու ես այս աշխարհում ապրող աշխարհականս կայսերական պաշ-
 տոնյաս ինչպե՞ս կարող եմ առանց գննելու, լրջորեն կշռադատելու,
 թե ինչ կատարել պատրիարքական բարձունքը: Ես շատ փոքր եմ այդ
 սարսափելի ու Վանդուզն քայլի համար: Իսկ վախենալուս և մերժելուս
 յառժամը հետևյալն է տխնում էմ Քրիստոսի, մեր աստծո վեմի⁸⁵⁷
 իրա հիմնարկված եկեղեցին բաժան բաժան ու տրոհված տեսնում եմ
 թե ինչպես դուք այսօր մի բան եք ասում վաղը մի այլ ինչպէս եմ
 ՚՛եղ հակադրվում արեւելքի մեր հավատակեց քրիստոնյաները որոնց
 սմախոհ էն արեւտականները թե ինչպես մենք նրանց սուրբից
 սարսափել ենք և դարձել նրանց մշտական նզովքի ստարկան: Նզովքը
 սարսափելի բան է նա հեռացնում է աստծուց, երկնից թագավորու-
 լիւունից տանում դեպի խավարն աշտաքին⁸⁵⁸: Եկեղեցու օրենքն ո կա
 նանը կազ ու կոնիվ շղիտե և ինչպես որ նա խոստովանում է մեկ մլ
 լրրատություն մեկ հավատք⁸⁵⁹ ապա և եկեղեցական դորժերում միա
 մուռությոն պիտի լինի: Առտոն համար շկա ալելի հաճելի և ընդու
 սելի բան, քան մեր միությունը մեկ ընդհանրական եկեղեցու մեջ, ինչ
 լի որ մենք եղբայրներ այդ բանը խոստովանում ենք նաև մեր ճըշ
 բիտ հավատո հանգանակում: Արդ խնդրում եմ, և համոզված եմ, որ
 յուր եւ աղպես եք մտածո մ քանզի դիտում որ աստվածավախ մար
 լիկ եք ամենաբարեպաշտ և ո ղղափառ մեր կայսրերին տիեզերական
 Լուով գումալիլ, որպէսզի մեկ աստծո արարածներս միանանք երրոր
 յությունս պաշտողներս նրա նման միացած միաբան ո հավասար լի
 սենք, մէր գլխի՝ Քրիստոսի ներխուժնակ ո համերաշխ մարմինը, սուրբ
 ՚՛սդին դավանողներս ոչ թե իրար դեմ այլ միասին լինենք, ճշմարտու-
 թյան կողմնակիցներս՝ լինենք համախոհ ու միաբան, մէր միջև վեճ ո
 թշնամություն շլինի որպէսզի ամէն մի բանականությունից բարձր գըտ
 սրվաղ խաղաղությունն աստծո պահպանի մեզ Այսպիսով, եթե ուղղա
 փառության պաշտպան մեր կայսրերը հրամայո մ են ընդունել իմ
 խնդրանքը, ես կտամ իմ համաձայնությունը կկատարեմ նրանց հրա
 Իոնլ ձլ, ընտրության ընդառաջ կգլ ամ: Հակառակ դեպքում ես հրաժար
 լում էմ քանզի շեմ ո գում նզովքի ենթարկվել և դատապարտվել մեո
 ախրոջ Հիսուսի Քրիստոսի՝ արդար դատավորի դատաստանի օրը երբ
 ոչ թագավորը ո՛ւ իշխանները, ո՛չ էլ բազմությունը մարդկանց շեն
 կարող ինձ փրկել Ինչպես որ ձեզ հաճելի է եղբայրներ իմ պաշտպա
 նողականին ավելի ճիշտ իմ խնդրանքին գատասխան տվեք»: Բուրբը

աիրով ունկնդրեցին և համաձայնվեցին ժողով գումարել: Տարասիրտը վերստին պիմեց ժողովրդին ու ասաց «Լևոն կայսրը⁸⁶⁰ բնաջնջեց սրբապատկերները իսկ ժողովը⁸⁶¹, երբ այն գումարվեց, սրբապատկերները բնաջնջված գտավ Արդ, քանի որ նրանք կայսեր ձեռքով ոչնչացվեցին, դարձյալ քննության ենթակա հարց է, նրանք վճռեցին, ինչպես կաթծում էին, ոչնչացնել եկեղեցու հնուց եկող մի կարգը: Ինչպես առաքյալն է ասում «Բանն աստուծոյ ոչ եթէ կապեալ իցէ»⁸⁶² Նույն ին դիկտիոնի 8-րդ տարվա դեկտեմբեր ամսի 25-ին մեր սուրբ հայր Տարասիրտը Կոստանդնուպոլսի պատրիարք ձեռնադրվեց: Նա իր քաղկեդոնականությունը հաստատող փաստաթղթերը և իր հալատքի լիբելլոսը Հռոմ ուղարկեց և Ադրիանոս պապի հավանությունն արժանացավ: Կայսրուհին էլ իր կողմից պապին գրեց և խնդրեց նամակ ուղարկի և ներկայացուցիչներ՝ ժողովին ներկա լինելու համար: Պապը իր եկեղեցու տնտես Պետրոսին և սուրբ Սաբայի վանքի վանա՞այլ Պետրոսին ուղարկեց արգո բոլոր առաքինություններով օժտված մարդկանց: Կայսրուհին ու պատրիարքը մարդիկ ուղարկեց նաև Ալեքսանդրիայի ու Անտիոքի [պատրիարքներին] (արաբների հետ հենց նոր կնքված հատությունը դեռ ուժի մեջ էր): Անտիոքից բերեցին պատրիարքի նախկին սինկելլոս Հովհաննեսին, դործով ու խոսքով ականավոր ու հռչակավոր մի մարդու, սրբությունամբ լի, իսկ Ալեքսանդրիայից՝ Թովմային, ջերմեռանդ ու ամենաբարեկաշտ մի մարդու, որ հետագայում դառնալով Իլլիրիկոնի մեծաքաղաք Թեսաղոնիկեի արքեպիսկոպոսը, իր գործունեությամբ աչքի ընկավ:

[A M 6278]

Արաբների առաջնորդ Ահարոն⁸⁶³, Իշխեց 23 տարի

[Հռոմայեցիներ/ Կոստանդին կայսեր և նրա մոր] 6 ըդ տարին

[Արաբների առաջնորդ Ահարոնի] 1 ին տարին

[Հռոմի Ադրիանոս պապի] 17 ըդ տարին

[Կոստանդնուպոլսի Տարասիրտ պատրիարքի] 2 ըդ տարին

Այդ տարի մեռավ արաբների առաջնորդ Մոսես⁸⁶⁴ նրա իշխանությունն անցավ եղբոր՝ Ահարոնի ձեռքը Սաքրիստոնյաների գլխին բարում փորձանքներ բերեց

Իւշն այլ տարին կայսրերը հրավիրեցին իրենց տիրապետութեան
 ու յտնվող բոլոր եպիսկոպոսներին: Ինչպես ասվեց վերևում տեղ
 ստան և Հռոմի Ադրիանոս պապի ուղարկած թղթերն ու ներկայացու
 լիչնէրը, ինչպես և Անտիոքի ու Սելեբսանդրիայի պատրիարքների: Ին
 լիկտիոնի 9-րդ սարվա օգոստոս ամսի 7 ին մայրաքաղաքի Սուրբ
 արքելոց տաճարում ժողով գումարվեց⁸⁶⁵ սկսեցին ընթերցել սուրբ
 րքելը համեմատել իրար Կայսրերը դիտողի դերո մ էին կատեխու
 լենայում⁸⁶⁶: Սխուարների, էքսկուբիտորների և մյուս տագմանների դին
 լորները իրենց հրամանատարների դրոմամբ, իրենց շար ուսուցչի վար
 լապետութեամբ հափշտակված, մերկացնելով սրերը հարձակվեցին նը
 սնց վրա ու սպանացին սպանել քահանայապետին, ուղղափառ եպիս-
 կոսոսներին և լանահայրերին: Կայսրուհին իր մոտ կանգնած հավա-
 սարիմ մարդկանց օգնութեամբ փորձեց նրանց դուրս հանել բայց
 ապարդյուն, դեռ ավելին նրա՛ք սկսեցին սնպատվել: Պատրիարքը տե
 ցից լարձրանալով ուղղափառ եպիսկոպոսների ու վանականների հետ
 լուտով խորանը իսկ շարափառութեան կողմնակից եպիսկոպոսները նը
 սանց վրա տալով գոչեցին Մենք հաղթեցինք»-ը⁸⁶⁷: Բայց աստժո շլ
 որհիվ այդ կատաղածներն ու տմարդները ոչ ուլ վնաս չհասցրին
 Ահա աղպես ժողովը ցրվեց և սրաքանչյուր՝ ի տեղը գ՛աց

[Ա Վ 6279]

[Հռոմայեցիներու Կո: [Արարները ա աշնու 1
 տանդին կայսեր և նրս Ահարոնի] 2-րո տարին
 մոր] 7 րլ տարին

[Հռոմ] Սլրիանո պ [Կուս ն յնո լուս] S
 պի] 18 [դ ւ սր] 1 ր սս/ոս պատրիարքի] 3 ր 1
 ստրին

Ի դիկտիոնի 10 րո տարվա սկզբին սեպտեմբեր ամսին կայսրու-
 լի գրոմոսի լոգոթետ Ստավրակիոս պատրիկին Թրսկիա ուղարկեց,
 լի պահին այնտեղ դտնվող պէրատիկա զորքերի մոտ և համոզեց
 չակցել իրեն, Իրենեին ոճրագործ Կոստանդնի վինվորագրած և դաս
 իտրակած ամբարիշտ մարտիկներին քաղաքից դուրս հանելու համար:
 Եայսրուհին ձևացնելով, որ իբր արշավանք է կատարելու արևելյան
 շրջանները ներխուժած արաբների դեմ համայն կայսերական սպասա
 վորութեունն ու կոհորտը քաղաքից դուրս հանեց մինչև Մալագինա⁸⁶⁸
 Իրա վրա պերատիկա զորքերը մտան քաղաք ու գրավեցին այն, իսկ

1 11)

կայսրուհին [դուրս եկած զորքերին] դիմելով, ասաց «Ուղարկեք ինձ ձեր զենքերը, քանզի ձեր կարիքն այլևս չունեմ» Աստված նրանց խելքըն առավ և նրանք հանձնեցին զենքերը: Ահա դրանից հետո կայսրուհին նրանց ընտանիքներին նավ նստեցնելով քաղաքից արտաքսեց, հրամայելով յուրաքանչյուրին գնալ իր ծննդավայրը: Սեփական զորք հավաքագրելով և նրանց վրա կարգելով իրեն հավատարիմ հրամանատարների նա մայիս ամսին երկրի բոլոր շրջանները մարդիկ ուղարկեց և եպիսկոպոսներին Բյութանիայի Նիկիա քաղաքը ժողովի հրավիրեց: Ամբողջ ամառվա ընթացքում բոլորը հավաքվեցին Նիկիայում: Կայսրուհին Հռոմի և արևելքի [պատրիարքների] ներկայացուցիչներին ետ շէր ուղարկել⁸⁶), նրանք քաղաքում էին գտնվում: Ինդիկտիոնի 11-րդ տարվա սեպտեմբեր ամսի 9-ին կիրակի օր, օրվա 5 ըդ ժամին սուրբ պատարագի ժամանակ արևի ամբողջական խավարո մ եղավ

[A. M 6280]

[2ո մայեցիների Կոստանդին կայսեր և նրմ բ] 8 լ է տարին

[Սրաբների ա ջնու 1 Ահարուն] 3 ըդ տարին

[2 ւ մի Ադրլանոս 4 րի] 19-րդ տարին

[Կո ոսնդնո պ լսի 5 բասիոս պատրիարքի] 4 ըդ տարին

Այդ տարի Կոստանդնուպոլսի սրբազնագույն Տարասիոս պատրիարքը գնաց նիկեացվոց քաղաքը որտեղ գումարվեց 350 եպիսկոպոսների 7 ըդ սուրբ և տիեզերական ժողովը⁸⁷: Ընդհանրական Էկեղեցին վերստացավ իր վաղեմի փայլը: Ժողովը դավանանքի մեջ ոչ մի նորա մուծություն չկատարեց, այլ աներեր պահպանեց սուրբ և լրանելի Վայրերի դրույթները, մերժեց նոր հերձվածք, իսկ երեք սուտանուն պատրիարքներին՝ Անաստասիոսին Կոստանդին ու Նիկետասին, նրանց բոլոր համախոհներին նզովեց: Եպիսկոպոսների առաջին համաժողովն ու նիստը կայացավ ինդիկտիոնի 11-րդ տարվա հոկտեմբեր ամսի 11 ին Նիկիայի սուրբ Սոֆիայի մայր տաճարում: Նոյեմբեր ամսին բոլորը եկան մայրաքաղա: Կայսրերը եպիսկոպոսների հետ Մագնավրայում բազմած, ընթերցվեց որոշումը⁸⁷, նրա տակ ստորագրեցին կայսրն ու նրա մայրը, որով նրանք հաստատեցին ուղղափառությունն ու սուրբ հայրերի հինավուրց դրույթները, ապա պատվասիրելով հոգևորականներին, ճամփու դրեցին Աստծո Էկեղեցին խաղաղվեց թբպետև բանսար

կ' ին իր գործավորների միջոց վ շի դադարո մ որոմ սերմանելոց, Աստ
 Կ Ի կեղեցին սակայն իր դեմ մղվող պայքարում միշտ հաղթող է:

[A M 6281]

[Ընդհանրական Կոստանդնուպոլիսի Կոստանդնուպոլիսի
 սանդիկ կայսեր և նրա Սահարնի] 4 ըղ սարին
 մոր] 9 ըղ տարին

[Հոմի Ագրիանոս պ Կոստանդնուպոլիսի Տ
 պի] 20 ըղ տարին [սահոս պատրիարքի] 5 ըղ
 տարին

Սյդ տառվա սեպտեմբեր ամսին արաբները ս վարառության ելան
 Հոմանիայի դեմ և ներխուժեցին Անատոլիկոն բանակաթեմը՝ Կոպիդ-
 սադոն⁸⁷² կոչվող վայրը: Հոմայեցիների զորավարներն հավաքվելով
 Դարանչեցին նրանց դեմ, բայց պարտվեցին: Շատերն ընկան, այդ թվում
 Ի [բաղաբից] արտաքսված բազմաթիվ սխուարիտներ Սպանվեցին
 Նաև Անատոլիկոնի նշանավոր տուրմարիս Դիոդենեսը⁸⁷³, Օպսիկիոնի
 Երամանատարներ: Կայսրուհի Իրենեն Ֆրանկների հետ կնքած ամուս-
 նական պայմանագիրը շեղյալ հայտարարելով Թեոփանես պրոտոսպա-
 թարին ուղարկեց և Արմենիականների [բանակաթեմի] Ամնիա [վայրից]
 աղջիկ բերեց անունը Մարիա որին իր որդի Կոստանդին կայսեր հետ
 ամուսնացրեց: Վերջինս իր նախկին նշանած՝ Ֆրանկների ռեքս Կարու-
 լոսի դստեր նկատմամբ տաժած սիրո պատճառով շեր ուզում և շատ
 ոխերեց: Հարսանյաց հանդեսը կայացալ ինդիկտիոնի 12 ըղ տարվա
 նոյեմբեր ամսին: Թրակիայի զորավար Ֆելետոսը դնաց Ստրիմոն⁸⁷⁴,
 լայդ առանց ժամապահուսթյուն հաստատելու բանակելով Լենթարկվեց
 բուլղարների անակնհալ հարձակման և սպանվեց ուրիշ շատերի հետ
 Նրանք: Իրենեն սարատիոտիկոնի լոգոթետ⁸⁷⁵ Հովհաննես սակելարիոսիս
 Մեծ Լոնդրարդիայի նախկին ռեքս Թեոդոտոսի⁸⁷⁶ հետ Լոնդրարդիս
 ուղարկեց, հնարավորության դեպքում Կարուլոսի դեմ կռվելու և նրա
 սիդ ոմանց անջատելու: Նրանց միացալ Սիկիլիայի զորավար Թեոդո-
 րոս սլատրիկը: Հովհաննեսը պատերազմում Ֆրանկների ձեռքը գերի ըն-
 կալ և շարաչար սպանվեց:

[A M 6282]

[Հոտմայեցիների Կոս
տանդին Կայսեր և նրա
մոր] 10 ըդ տարին

[Արարեների սոսչնոր
Ա՛արտնի] 6 ըդ տարին

[Հոտմի Ադրիանոս պա
պի] 21-րդ տարին

[Կո տանդնո լուսի S ս
ասիոս պատրիարքի] 6 ըդ
տարին

Այդ տարի կայսրերի բարեպաշտության դէմ սախանձ վ լցված սատանան նենգ մարդկանց միջոցով մոր ո որդու միջև թշնամություն սերմանեցին: Նրանք մորը հավատացրին, թե իրենք իբր գուշակության միջոցով իմացել են որ «Աստված որդուդ չի սա՛մանել թագավորու թյան տիրանալ այն քոնն է աստվածուատ քեզ տրված»: Կինարմատը խաբվեց, բացի այդ լինելով իշխանատենչ հավատաց որ իսկապես այդպես է նա շհասկացավ որ նրանք այդ քայլին դիմեցին քանզի իրենք էին ցանկանում իշխանության տիրանալ: Կայսեր քսան տարին արդեն լրացել էր նա թիկնեղ, շատ կարող մարչ էլ, բայց տեսնում էր որ իր ձեռքում ու մի իշխանություն չկա: Նա վշտանում էր տեսնելով որ ամեն ինչ լուրթեա Ստավրակիոս պատրիկի ձեռքում է, որ բոլորը նրան են դիմում իսկ կայսեր մոտ հաճախել ոչ որ չի խելախում: Խորհրդակցելով իր փոքրաթիվ մտերիմների, այդ թվում Պետրոս մագիստրոսի թեոլոգոս Կամուլիանոս պատրիկի և Դամիսնոս պատրիկի հետ նա որոշեց ձեռքակալել [Ստավրակիոսին], աքսորել Սիկիլիա և մոր հետ տիրել թագավորության: Ինդիկտիոնի 13 ըդ տարվա փետրվար ամսի 9 ին դարհուրելի երկրաշարժ եղավ ոմանք շէին համարձակվում տալը գիշերել: Դուրր պարտեղներում և բացօթյա տեղերում վրաններ խփելով, այնտեղ էին մնում: Կայսրուհին իր որդու հետ սուրբ Մամա⁸⁷⁷ գնաց: Երբ այդ մասին Նտավրակիոսին տեղյակ պահեցին, նա Ավդո տային որդու գեմ գրգեց Կայսրուհին ձեռքակալելով կայսեր մտերիմ ներին, բոլորին գանա՛արեց ու խուղեց և նրա պայլ⁸⁷⁸ Հովհաննես պրոտոսպաթարի հետ մականո նլ Պիկրիդիոս կասուսիկա⁸⁷⁹ շրջանները՝ մինչև Սիկիլիա արտոբեց, Պետրոս մագիստրոսին ծայակելույց հետո տնայի կալանքի մեծ պահեց նմանապես և Թեոդորոս Կամուլիանոս պատրիկին: Իսկ Դամիանոս պատրիկին գանահարելուց ո խուղելուց հետո աքսորեց Սպոլլոնիաս⁸⁸⁰ ուրդը նա բրածեծ արկց նաև որդուն [Կոստանդին] գլխին բազում լուտանքներ թափեց ո բազում օրեր թույլ տվեց տեղից շարվել: Նա ղինվորներից կրղում գահասեղեց թև

Քանի զո կենդանի ես մենք շենք ընդունի որ լուղ ի շխանությունը»։
 Լ Վորն էլ այգպես երզվեցին, քանզի ոչ ոք չէր համարձակվում ընդհան-
 րապես հակաճառել։ Արաբների նավատորմի շարժվեց Կիպրոսի վրա։
 Կոյսրուհին այդ մասին նախօրոք տեղյակ, ինքը ես ի մի հավաքեց
 խոսակցական բոլոր նավերը և նրանց դեմ ուղարկեց։ Երկո զորավար
 լ Վրն էլ գալով մինչև Մյուրա շրջանցեցին Խելիդոնիոնների թերակղզին
 և մտան Ատալիայի ծոցը։ Արաբները շարժելով Կիպրոսից, հանդիպե-
 ջին պարզ [անհողմ] եղանակի և բաց ծովում դեպերում էին։ Երբ ցա-
 մար ելան, զորավարները նկատեցին նրանց և ճակատ կազմելով մար-
 լի պատրաստվեցին։ Կիբիրեոտների զորավար Թեոփիլոսը մի աժդա-
 ա և շատ կարող մարչ, խիզախեց բոլորից առաջ դուրս գալ։ Կովի
 բռնվելով, ՚ա ընկավ [թշնամիների] ձեռքը որոնք Ահարոնի մոտ տա-
 րան։ Վերջինս նրան առաջարկեց դավաճան լինել և արժանանալ ան
 ցողիկ պարգևների։ Թեոփիլոսը մերժեց նրան էլ ավելի ստիպեցին,
 բայց երբ նա դարձյալ տեղի չտվեց սրի քաշվեց ո դարձավ փառա-
 պանծ նահատակ

[A M 6283]

Աշխարհի սրարչ զոր
 ոթյան 6283 թ

Քրիստ ի մարդեղ լթյան
 783 թ

Հոսմայեցիների Կոստան
 լին կայսեր 7-ամյա թա-
 ոս վորո թյան 1 ին տարին

Արաբների առաջնորդ
 Ահարոնի 23 սմյս լշխս
 ոթի ն 6 թդ տարին

Հոսմ Այրիանոս պոպի
 27-ամյա սթոռակալո
 թյան 22-րդ տարին

Խոստանդնուպոլսի Տա
 րսսիոս պատրիարքի 21
 ամյա սթոռակալության
 7-րդ տարին

Այդ ինդիկտիոնի 14 լդ տարչա սեպտեմբեր ամսին երզվեցնող-
 լերը հասան Արմենիականների բանակաթեմը բայց այդ բանակաթեմի
 լորերը մերժեցին էրդում տալ և տակ. «Քանի զո կենդանի ես, ք
 սրդին մեր վրա չի թագավորի» ոչ էլ «Իրենե անունն ենք հիշում Կոս-
 տանդնից առաջ», ալլ ասում ենք այնպես ինչպես սկզբից ընդունե-
 լինը՝ «Կոստանդնի և Իրենեի»։ Կայսրուհին ուղարկեց վիզլայի դրուն
 լար Ալեքսիոս սպաթարին՝ մականունը Մուսուլեմ⁸⁸¹ ձեռքակալելու նը
 լ յդ բայց [արմենիականները] նրան բռնեցին և առաջնորդ հռչակեցին,
 լ սկ իրենց զորավար Նիկեփոս պատրիկին հսկողության տակ առնելով,
 կայսր ճանաչեցին միմիայն Կոստանդնին։ Երբ այդ մասին իմացան մը
 նոցած բանակաթեմերի զորքերը, իրենց զորավարներին քշեցին և նը-
 րանլ ևս միակ կայսր հռչակեցին Կո տանդնին։ Ոհ, նենգ սատանայի

նենգագործություն, Ինչպես է նա բազում հնարքներով ջանում կործանել մարդկությունը: Նրանք ովքեր 15 տարի առաջ գրավոր այդ սարսափելի երդումն էին տվել և այդ փաստաթուղթը դրել սուրբ սեղանին, թե Իրենեի կենդանության օրոք չեն ընդունի նրա որդու իշխանությունը, այժմ մոռանալով այդ մասին Կոստանդինն էին ինքնակալ հայտարարում, շտուկանալով թշվառականները, որ չպետք է երդումը փոխել, քանզի որպես կանոն երդմնափոխությունից երդմնազանցությունն է հետևում իսկ երդմնազանցությունը որացումն է աստծո: Ինդիկատինի 14-րդ տարվա հոկտեմբեր ամսին բանակաթեմերի [ղորքերը] հավաքվեցին Ատրոյայում⁸⁸² և միահամուռ կերպով պահանջեցին Կոստանդին կայսեր որի քսան տարին էր ընթանում: Իրենեն ժողովրդի պոռթկումից սարսափած արձակեց Կոստանդինն որին ինքնակալ հռչակեցին, իսկ նրա մորը՝ գահընկեց հայտարարեցին: Կայսրը Միքայել Լախանոզրա կոնին և իր պալլ Հովհաննես պրոտոսպաթարին անհապաղ ողարկեց և Արմենիականների [գորքերին] երգվեցրեց իր մոր Իրենեին շճանաչել կայսրուհի նա [Արմենիականների] զորավարի պաշտոնում հաստատեց Ալեքսիոսին: Կայսրը դեկտեմբեր ամսին քաղաք վերապտնալով բրածեծ արեց ու խուզեց Ստավրակիոսին և նրան Արմենիականների բանակաթեմն աւսորեց ի բավարարումն նրանց: Կայսրն արսորեց նաև իր մոր մտերիմ ներքինի Աետիոս պրոտոսպաթարին ինչպես և նրա բոլոր առտնին ներքինիներին, իսկ զգայաղուրկ մորը արգելափակեց իր Իրենեի, կառուցած էլեֆթերիոսի պալատում որտեղ նա թաքցրած ուներ բազում դրամ: Եույն ամսին հրդեհ ծագեց և պատրիարքարանի Թոմայիտես կոչվող տրիկլինը Քվեստորիոնը և բազում այլ շենքեր մինչև Միլիոն հրո ճարակ դարձան: Ապրիլ ամսին Կոստանդինը բուլղարների դեմ արշավեց, Եկավ Պրոբատոն⁸⁸³ կոչվող բերդը, սուրբ Գեորգի առվակը և հանդիպելով Բուլղարիայի տեր Կարդամին⁸⁸⁴, Էրեկոյան մոտ փոքր ճակատամարտ տեղի ունեցավ հոռմայեցիները վեհերոտեցին գլշերով փախուստի գիմեցին և անփառունակ վերադարձան Բուլղարներն էլ վախեցած վերադարձան:

[A M 6284]

[Հոռմայեցիների ամսիցին կայսեր] սրին	Կո 2 ըգ	[Արարների Ահարոնի]	աւաջնորդ 7 ըգ տարին
---	------------	-----------------------	------------------------

[Հոռմի Ադրվսնոս գի] 23 ըգ տարին	գա	[Կոստանդնոս բասիոս պատրիարքի] սարին	Տ 8 ըլ
------------------------------------	----	---	-----------

Այդ տարվա սեպտեմբեր ամսին կայսրը արաբների դեմ արշավեց, Սմոռիոնից ելավ գնաց Կիլիկիայի Տարսոն [քաղաքը], Հասնելով Ջրագուրկ աշտարակները⁸⁸⁵, դարձյալ ձեռնունայն վերադարձավ ինչիկտիոնի 15-րդ տարվա հոկտեմբեր ամսին: Հունվար ամսի 15-ին կայսրը իր մոր և պաշտոնավոր բազմ մ մարդկանց խնդրանքով [Իրեյեին] կայսրուհի հռչակեց և նրա անունը հիշեց իր անվան հետ միաին, ինչպես անցյալում «Կոստանդինի և Իրենեի» Բուրբը ենթարկվեցին, բացի Արմենիականների բանակաթեմի գորքերից, որոնք հակառակ վելով ապստամբում են, պահանջում Ալեքսիոսին, որը մի փոքր առաջ իրենց զորավարն էր դարձել: Տվյալ պահին կայսրը նրան խոսք տալով իր մոտ էր կանչել, պատրիկի պատվաստիճանը շնորհել, բայց և իր մոտ պահել: Կայսրը նկատի ունենալով այդպիսի համառ պահանջը, ինչպես և Ալեքսիոսի մասին տարածված որոշ ասեկոսներ, թե նա կայսր կբառնա բրածնձ անելով և մազերը խուլելով Պրեստորիոն նետեց: Հուլիս ամսին իա բուլղարների դեմ արշավեց կառուցեց Մարկելլոն բերդը⁸⁸⁶: Հուլիս ամսի քսանին Բուլղարիայի տեր Կարդամը հավաքեց իր համայն զորքը և եկավ ամրությունները Կայսրը Լուանդով լցված և սուտ գուլակների խոսքին հավասացած թե ինքը կհաղթի, հախուռն ու անկանոն կերպով կռվի բռնվեց դիտովին տանուլ տվեց և խախուստի դիմելով քաղաք վերադարձավ: Նա շատերին կորցրեց, ոչ միայն շարքային զինվորների այլև հրամանատարական կազմից, այդ թվում մագիստրոս Միքայել Լախանոդրակոնին՝ Վարդաս պատրիկին Ստեփանոս Խամեաս պրոտոսպաթարին, նաև զորավարներ Նիկետասին և Թեոգնոստոսին, բազում վասիլիկոսների և սուտ գուլակ ու աստեղալույսի Բաղարատին⁸⁸⁷: Հենց սա էր գուլակել թե նա կհաղթի: Բուլղարները ձեռք գցեցին նաև նրանց տուլղոնը, դրամն ու ձիերին, ինչպես և կայսր վրանները՝ կայսերական ողջ սպասավորությունը հանդերձ: Տագմաները հավաքվելով քաղաքում որոշեցին կայսր հռչակել նախկին կեսար Նիկեփորին: Կոստանդինը, իմանալով այդ մասին, իր պապ Կոստանդինի երկու որդիներին էլ սուրբ Մամաս բերեց, Նիկեփորին կուրացրեց, իսկ Լարիսաոֆորի, Նիկետասի, Անթիմոսի և Եվդոկիմոսի լեղուն կտրեց: Նա կուրացրեց նաև վերասացյալ Ալեքսիոս⁸⁸⁸ պատրիկին, հավատ ընծայելով մոր ինչպես և վերոնշյալ Ստավրակիոս պատրիկի խորհուրդներին, որ լիլ շկուրացնեն նրան կայսր կհռչակեն: Դատավճիռը կալացավ ինչիկտիոնի 15 րդ տարվա օգոստոս ամսին, շաբաթ օրը, 9-րդ ժամին: Բայց սս ծո դատաստանը անպատիժ շթողեց այդ անիրալ արարքը

հինգ տարի անց նոյն ամսին, նույն շաբաթ օրը նույն այդ Կոստան դինը կուրացվում է իր հարազատ մոր կողմից

[Ա Մ 628օ]

[Հոռմայեցիների	Կոս	[Արսբների	առաջնորդ
ս անդին	կայսեր]	3 րդ	Ահարոնի] 8 լ դ տարին
ս արին			

[Հոռմի Ագրիանոս	4	[Կոսսանդնուպոլսի	Տա
պ]	24 րդ տարին	բ սսիոս պատրիարքի]	9 րդ
		ս արին	

Այլ տարի արմենիակաները⁸⁸⁹, լսելով Ալեքսիոս պատրիկի կուրաց վելու մասին, իրենց զորավար Թեոդորոս Կամուլիանոս պատրիկին բանտ նեաեցին: Կայսրը, իմանալով դա, Կոստանդին Արտաշիր պրոտոսպաթարին ինչպես և Բուկելլարների զորավար Խրիստիսերին մյուս բանակաթեմերի զորքերով ուղարկեց նրանց հնազանդեցնելու: Արմենիակաները մարտ տվեցին և բռնելով նրանց երկուսին էլ կուրացրին: Երկու կողմից էլ շատերն սպանվեցին Դա տեղի օւնեցած ինդիկտիոնի 1 ին տարվա նոյեմբեր ամսին, իսկ ղեկտեմբեր ամսի 25-ին, գիշերվա Երկրորդ ժամին Երկինքը որոտաց կայծակ ընկավ ու հրդեհեց ոսկեասեղնագործների կայսերական արհեստանոցը: Սորբ Զատիկից հետո կայսրը մյուս բոլոր բանակաթեմերի զորքերով արշավեց արմենիակաների դեմ: Ինդիկտիոնի 1 ին տարվա մայիս ամսի 26-ին Հոգեգալստյան կիրակի օրը, նա մարտ տվեց: [Արմենիակաների] հետ եղած հայերի⁸⁹⁰ դավաճանության պատճառով կայսրը հաղթանակ տարավ, ձերբակալեց նրանց, մահապատժի ենթարկեց նրանց տուրմարխ Անդրոնիկոս սպաթարին, տուրմարխ Թեոփիլոսին և Սինոպի Լպիսկոպոս Գրիգորին իսկ մնացածներին տարբեր պատիժների ենթարկեց ո ղույքը բռնագրավեց: Հուլիս ամսի 24 ին, երկուշաբթի օրը նրանց բերդից շղթայակապ բերված հազար հոգո Վլախեոնայի դարբասով քաղաք մտցրեց և նրանց ղեմքին թանաքով «նենգ արմենիակոս» բառերը դաջելով ցրիվ տվեց Սիկիլիա և մյուս կղզիները: Արմենիականերին դավաճանած հայերը շարժանանալով կայսեր որևէ շնորհքին, Կամախ բերդը արաբներին հանձնեցին:

[A M 6286]

[Հռոմայեցիների տանգին կայսեր]	Կոս- 4 ռդ	[Սրաբների առաջնորդ Ահարոնի]	9 ռդ տարին
----------------------------------	--------------	--------------------------------	------------

[Հռոմի Ադրիանոս պա պի] 25 ռդ տարին	[Կոստանդնուպոլսի Տա րասիոս պատրիարքի]	10 ռդ տարին
---------------------------------------	--	----------------

Այս՝ ինդիկտիոնի 2-րդ տարվա հոկտեմբեր ամսին արաբները երաշ
խքներով առան թ'Էբասա բերդը⁸⁹¹ և ըստ իրենց խոստման թույլ տվե-
լին նրա հրամանատարներին իրենց երկիրը գնալ

[A M 6287]

[Հռոմայեցիների տանգին կայսեր]	Կոս 5 ռդ	[Սրաբների առաջնորդ Ահարոնի]	10 ռդ տարին
----------------------------------	-------------	--------------------------------	-------------

[Հռոմի Ադրիանոս պա պի] 26 ռդ տարին	[Կոստանդնուպոլսի Տա րասիոս պատրիարքի]	11 ռդ տարին
---------------------------------------	--	----------------

Այդ տարի կայսեր իշխանության ձգտող մայրը կայսրին ժողովրդի
լքից գցելու համար նրան իր կնոջ դեմ լարեց, և ինդիկտիոնի 3-րդ
տարվա հունվար ամսին նա նրան բռնի միանձնուհի դարձրեց: Ապրիլ
ամսին կայսրը արաբների դեմ արշավեց, իսկ մայիս ամսի 8-ին Անու-
սան կոչվող վայրում նրանց մի զորամասի հետ կռվի բռնվեց, հաղթանակ
տարավ և մինչև գետը հալածական արեց: Ապա իջավ Եփեսոս, աղոթեց
[Հովհան] Աստվածաբանի [տաճարում], իսկ տարեկան տոնակատա-
բության առթիվ հարյուր լիտր ոսկու շափով տաճարի վճարած կոմմեր-
կիոնը⁸⁹² վերացրեց՝ սուրբ առաքյալ ավետարանիչ Հովհաննեսի տաճա-
րի կարիքները հոգալու համար: Օգոստոս ամսին կայսրը կուբիկուլարեա
Թեոդոտեին ավգուստա թագադրեց և ապօրինի կերպով նշանվեց նրա
'ևս:

[A Մ 6288]

[Հոռմայեցիների Կոստանդին կայսեր] 6 ըդ
 սարին [Արաբների առաջնորդ Սհարունի] 11 ըդ տարին

[Հոռմի Ադրիանոս պսպի] 27 ըդ տարին [Կոստանդնուպոլսի Տարասիոս պատրիարքի] 12 ըդ տարին

Այդ ինդիկատիոնի 4-րդ տարվա սեպտեմբեր ամսին կայսրը սուրբ Մամասի պալատում ամուսնացավ Թեոդոտեի հետ: 40 օր հարսանիք արեցին: Իսկ նույն՝ ինդիկատիոնի 4-րդ տարվա ապրիլ ամսին շաբաթվա 7-րդ օրը, գիշեր ժամանակ Կրետե կղզում ամենասարսափելի երկրաշարժ եղավ: Մայիս ամսի 4 ին շատ սոսկալի Լրկրաշարժ եղավ նաև Կոստանդնուպոլսում: Բուլղարիայի տեր Կարդամը կայսեր հայտնեց, թե «Ինձ պախտ վճարիր, թե չէ կգամ մինչև Ոսկե դուռը և կամայացնեմ Թրակիան»: Կայսրը մի թաշկինակի մեջ ձիու աղբ լցրեց և նրան ուղարկեց, ասելով «Ինչ պախտի որ դու արժանի ևս ուղարկեցի: Ծեր մարդ ես, չեմ ուզում որ նեղութուն քաշես մինչև այստեղ դալու: Ըս ինքս կգամ մինչև Մարկելլոն, դու դուրս արի թող կատարվի այն, ինչ աստված է կամենում»: Կայսրը հրաման արձակեց և պերատիկա բանակաթեմերից հավաքելով իր զորքերը, եկավ մինչև Վերսինիկիա իսկ Կարդամը՝ մինչև անտառավետ Աբրուլեբա⁸⁹³, բայց վեհերոտեց ու մնաց ծմակում: Կայսրը գոտեպնդելով իր զինվորներին, դնաց մինչև անփայտ Աբրուլեբան և 17 օր Կարդամին էր կանչում: Բայց նա չհամարձակվեց գնալ և փախուստի դիմելով վերադարձավ իր տեղը նույն տարին արաբներն էլ եկան մինչև Ամորիոն բայց ապարդյուն միայն շրջակայքից գերիներ քշելով, վերադարձան:

Նույն տարին Սակկուդիոնի վանահայր Պլատոնը հրաժարվեց հաղորդվել Տարասիոս պատրիարքի հետ քանզի վերջինս կայսեր հաղորդութուն էր տվել թույլատրել էր վարդապետին կայսեր կնոջ՝ Մարիային միանձնուհի դարձնել իսկ Կաթարոսների վանահայր աբբա Հովսեփին կայսեր Թեոդոտի հետ պսակել: Իմանալով դա, կայսրը, սխտերի դամեստիկոս Վարդան պատրիկի և Օպսիկիոնի կոմես Հովհաննեսի մի ջոցով Պլատոնին քաղաք բերեց ու պալատի հեշտակապետի տաճարի խուցում արգելափակեց, իսկ մնացած վանականներին՝ նրա եղբորորդիներով⁸⁹⁴ հանդերձ բրածեծ անելով Թեսաղոնիկե արսորեց Կայսեր

մայրը տուժածներին էր պաշտպանում քանզի նրանք իր որդուն էին տկարգրվում և նրան խայտառակում:

[A M 6289]

Հոռմի Լևոն պապ⁸⁹⁵, Աթոռակալեց 8 տալի

[Հոռմայեցիներ]	Կոս	[Արաբների աւաջնորդ
տանդին կայսեր]	7 ըդ	Սհարոնի]
տարին		12 ըդ տարին

[Հոռմի Լևոն լազի]	[Կոստանդնուպոլսի Տա
1 ին տարին	րասիոս պատրիարքի]
	13 ըդ տարին

Սյդ տարվա սեպտեմբեր ամսին կայսրը իր մոր հետ գնաց Պրուայի ջերմուկները բուժվելու: Ինդիկտիոնի 5 ըդ տարվա հոկտեմբեր ամսի 7 ին կայսրը որդի ունեցավ որին Լևոն կոչեց: Կայսրը [որդու ծննդյան] լուրն առածին պես, մորը ջերմուկներում թողնելով կայսերական ամբողջ սպասավորությամբ ու իշխանավորներով հապճեպ քաղաք վերադարձավ: Կայսեր մայրը հարմար առիթ ձևոք գցելով, բանակ ցուծյունների մեջ մտավ տաղմաների զորահրամանատարների հետ խոստումներով ու նվերներով կաշառեց նրանց՝ տապալելու համար իր որդուն, որպեսզի միահեծան ինքը թագավորի: Մի մասին անձամբ ինչև համոզեց մյուս մասին իր մարդիկ և այդպես բոլորին իր կողմը ձգելով, հարմար առիթի էր սպասում: Հոռմում վախճանված Ադրիանոս պապի տեղ ձեռնադրվում է Լևոնը շատ պատվական ու հարգարժան մի անձնավորություն: Մարտ ամսին կայսրը արաբների դեմ դուրս եկավ իր հետ ունենալով Ստավրակիոս պատրիկին և իր մոր մնացած մտերիմներին, ինչպես նաև երկու բանակաթեմերից 20 հազար ընտիր թեթևազեն զինվորներ: Ստավրակիոսի մարդիկ, տեսնելով զորքի ու կայսեր եռանդը, վեհերոտեցին, քանզի պատերազմում հաղթելու դեպքում կայսեր դեմ նյութված դավադրությունը հօդս կցնդեր: Նրանք պահապանողի ղինվորներին կաշառելով համոզեցին ստել ու ասել որ իբր սուրակինոսները հեռացել են: Կայսրը այդ առթիվ շատ տխրեց ու ձեռնունայն մտավ քաղաք Մայիս ամսի 1 ին մեռավ նրա որդի Լևոնը, որին կայսրը շատ ողբաց, Ինդիկտիոնի 5 ըդ տարվա հունիս ամսի 17-ին, հինգերորդ օրը, ձիարշավական մրցումներից վերադառնալիս, սուրբ Մամասի մոտ տաղմաների վերոհիշյալ [հրամանատարները] կայսեր լրա շարժվեցին ձերբակալելու համար Կայսրը իմանալով այդ մա-

սին, մտավ իր խելանդիոնը, անցավ Պյուլե, նպատակ ունենալով ապաստանել Անատոլիկոն բանակաթեմում: Իր հետ էին նաև մոր մտերիմնեբը, որոնց սակայն [կայսրը] չզիտեր: Կայսեր կինն էլ դուրս եկավ մինչև Տրիտոն: Կայսեր մոտ գտնվող մոր մտերիմները խորհուրդ արեցին ու ասացին «Եթե նրա շուրջը զորք հավաքվի մենք չենք կարողանա նրան ձեռք գցել, իսկ մեզ էլ հնարավոր չի լինի նրանից թաքնվել և նա մեզ կոչնչացնի»: Կայսեր մայրն իր հերթին էլեթթերիոսի պալատում հավաքեց տագմաների զորահրամանատարներին, որոնց հետ ինքը նա խապես պայմանավորվել էր, ապա ինքն էլ եկավ պալատ Իմանալով զորքի՝ կայսեր սատար կանգնելու մասին, շատ վեհերոտեց մինչև անգամ մտածեց որդու մոտ եպիսկոպոսներ ուղարկել և նրանից երաշխիքներ ստանալով մի կողմ քաշվել⁸⁹⁶: Նա ծածուկ նամակ էլ դրեց կայսեր մոտ գտնվող իր մտերիմներին, թե «Եթե դուք որևէ ձևով ինձ չքահանձնեք նրան, ապա ես ինձ հետ ունեցած ձեր պայմանավորվածության մասին կայսեր կհայտնեմ»: Նրանք վախեցած աղոթելու պահին նրան բռնեցին խելանդիոն նստեցնելով շաբաթ առավոտյան, օգոստոսամսի 15-ին քաղաք բերեցին և բանտարկեցին Ծիրանի դահլիճում⁸⁹⁷ որանդ ծնվել էր նա: Ժամը 9 ի մոտ իր մոր և լերջինիս խորհրդատուների վճռի համաձայն նրան սարսափելի ու անբուժելի ձևով կուրացրին, մեռցնելու միտումով: 18 օր արևը խավարեց, շողացին նրա ճառագայթները որի պատճառով նավերը մոլորված դես ու դեն էին գեզբում: Բոլորն ասում էին ու խոստովանում որ արեգակը չի լուսավորում՝ կայսեր լուսը խավարելու պատճառով: Ահա այս ճանապարհով իշխանությունը ձեռք է գցում նրա մայր Իրենեն

Նույն տարին Հոռմում էլ երանելի Ադրիանոս պսպի ազգականները ժողովրդին Լևոն պապի դեմ ոտքի հանեցին և բռնելով նրան՝ կուրացրին: Բայց շկարոզացան կատարելապես խավարեցնել նրա աչքի լույսը, քանզի կուրացնողները մարդասեր լինելով խնայեցին նրան: Լևոն պապն ապաստանեց Փրանկների ռեքս Կարուլոսի մոտ որը դաժանորեն պատժեց նրա ոսոխներին և վերականգնեց նրան իր աթոռին: Այդ ժամանակվանից սկսած Հոռմն անցավ Փրանկների գերիշխանության ներքո: Իսկ պապը փոխհատուցելով Կարուլոսին, նրան Պետրոս առաքյալի տաճարում հոռմայեցիների կայսր թագադրեց⁸⁹⁸, գլխից մինչև ոտքերը յո ղով օժեց թագավորական ծիրանին ու թաղը հաղցրեց՝ ինդիկ տիոնի 9 ըդ տարվա դեկտեմբեր ամսի 25 ին

[A M 6290]

Հոռոմայեցիների Իրեննե կայսրուհու երկրորդ թագավորութիւնն⁸⁹⁹,
 1) դավորեց 5 տարի

[Հոռոմայեցիների Իրեննե
 կայսրուհու] 1 ին տարին

[Արաբների առաջնորդ
 Ահարոնի] 13 ըդ տարին

[Հոռոմ| Ատոն պապի]
 2 ըդ տարին

[Կոստանդնուպոլսի Տա
 լասիոս պատրիարքի] 14
 ըդ տարին

Այդ տարի Իրեննեն տիրանալով իշխանության խրիսուպոլսի վանա
 սյր Գորոթեոսին և Մեծ Եկեղեցո խարտոֆիլաք, Կոստանդնին անհա
 լաղ Կապադովկիան ո Գալատիան ասպատակող Աբիմեկեքի մոտ
 ուղարկեց, հաշտության շուրջը բանակցութիւններ վարելու, բայց ա
 լարդյուն: Հոկտեմբեր ամսին մի քանի խոռվարներ համոզում են
 ստովածամարտ Կոստանդնի⁹⁰⁰ Թերապիայի պալատում⁹⁰¹ բանտարկված
 սրբիներին փախել Մեծ Եկեղեցին, իբրև թե իրենց կյանքի ապահովու
 լիյան Էրաշխիքներ խնդրեն նրանք մտադիր էին այդ պատրվակով մեկն
 ու մեկին կայսր հռչակել: Եկեղեցում բազում ժողովուրդ հավաքվեց
 բայց ներքինի Աետիոս պատրիկը վրա հասավ նրանց խոսք տալով
 դուրս հանեց բայց խոսքը չհարգելով, Աթենք արսորեց Կայսրուհու
 Լուերիմներ Ստավրակիոս և Աետիոս պատրիկները հակառակվեցին միմ
 րանց այն աստիճան որ չէին թաքցնում իրենց թշնամութիւնը երկուսն
 էլ մտադիր էին կայսրուհու մահից հետո իշխանութիւնն իրենց ազգա
 կաններին տալ

[A M 6291]

[Հոռոմայեցիներ| Իրեննե
 կայսրուհու] 2 ըդ տարին

[Արաբների առաջնորդ
 Ահարոնի] 14 ըդ տարին

[Հոռոմի Ատոն պապի]
 3 ըդ տարին

[Կոստանդնուպոլսի Տ
 լասիոս պատրիարքի] 1
 ըդ տարին

Այդ տարի Աբիմեկեքը Ռոմանիայի վրա արշավեց նա մի թեթևա
 լին ավազակախումբ ուղարկեց որն իջավ մինչև Մալադինա⁹⁰² և ձեռք
 յցելով Ստավրակիոսի ախոռներում գտնվող ձիերը կայսերական հան
 դերձանքը անվնաս վերադարձավ Մնացած արաբները իջան մինչև
 Լյուդիա և բազում գերիներ տարան, նրանց մի այլ ավազակախումբ էլ
 արձակվեց Օպսիկիոնի կոմես Պավլոս պատրիկի նրա համայն գորքի

ու օպտիմատների⁹⁰³ վրա և մեծ ջարդ տվեց վերջրեց նաև նրանց տուղտնն ու վերադարձավ: Ինդիկտիոնի 7-րդ տարվա մարտ ամսին Բելզետիայի⁹⁰⁴ սկլավենների իշխան Ակամերոսը, հելլադացիների զորամամբ ուզեց ազատել Կոստանդնի որդիներին և նրանցից մեկն ու մեկին կայսր հռչակել: Երբ այդ մասին իմացավ Իրենե կայսրուհին, Կոստանդին Սաբանտապետոս պատրիկի մոտ վերջինիս որդուն՝ Թեոփիլակոսոս սպաթարիոսին ուղարկեց (որը նաև իր, Իրենեի, Եղբորորդին էր)⁹⁰⁵, նրա մի շոցով բուրբին կուրացրեց և խափանեց նրանց՝ իր դեմ նյութված դավադրությունը: Սուրբ Զատիկի երկրորդ օրը կայսրուհին շորս պատրիկներին՝ Թրակեսիոն [բանակաթեմի] ղորավար Վարդանի, Թրակիալի ղորավար Սիսինիոսի սխուերի դամեստիկոս Նիկետասի և Կոստանդին Բոյիլսսի⁹⁰⁶ ուղեկցությամբ շորս սպիտակ ձիերով լծված կառքի վրա բաղմած ուրբ Առաքելոց տաճարից դուրս եկավ՝ առատ դրամ բաշխելով: Մայի ամսին կայսրուհին շատ ծանր հիվանդացավ և ներքինիների զզվուտոցն էլ ավելի սաստկացավ: Աետիոսը, դաշնակցելով սխուերի դամեստիկոս Նիկետաս պատրիկի հետ, ուժգին ընդդիմացավ Ստավրակիոսին, նրանք հավատացնում էին կայսրուհուն, թե Ստավրակիոսը իշխանութլան վրէ աշք ունի: Կայսրուհին գազազած Հիերիոսի պալատում սաստիկ պարսավեց նրան, որակելով որպես խոռվություններ ու ապստամբություններ նյութող, ոտ շուտով իր, Ստավրակիոսի, գլխին փորձանք է բերելու: Ստավրակիոսը իրեն արդարացրեց և գլուխը փրկեց: Բայց վերոհիշյալ պատրիկներին՝ Աետիոսի և Նիկետասի դեմ ոխ կապեց:

[A M 6292]

[Հոսմս յեցինելի Իրենե
կայսրուհու] 3-րդ տարին

[Ար բների առաջնորդ
Սհարոնի] 15 րդ տարին

[Հոսմի կետն 4 պի]
4 րդ տարին

[Կոստանդնուպոլսի Տա
սսիոս պատրիարքի] 16
դ տարին

Այդ՝ ինդիկտիոնի 8 րդ տարվա փետրվար ամսին վերոհիշյալ Ստավրակիոսը մարաքաղաքում գտնվող սխուարիոսներին ու էքսկուբիտորներին՝ հրամանատարներով հանդերձ դրամով ու նվերներով կաշառելով խոռվութլան ու ապստամբութլան զրդեց: Բարեպաշտ Իրենեն Հուստի Նիանոսի տրիկլինում ժողով գումարեց և բուրբ գինվորականներին արգելեց մերձենալ Ստավրակիոսին: Այդպիսով նա փոքր մեղմեց իրավիճակը: Իսկ վերոհիշյալ Աետիոսն ու Նիկետասը ուրիշ մի քանի հոգու հետ պայքարո մ էին Ստավրակիոսի դեմ որը սրոի կաթված ո նեցավ

Լ ա փլ փրացող արյուն փսխեց կրծքավանդակից ու թոքերից հոսած: Լ Իշկները գտան, որ նա կմահանա: Բայց շողոքորթ ու տխմար մարդիկ այդ թվում և բժիշկներ ու մի քանի վայ վանականներ ու բանդալուշակներ, մինչև նրա վախճանի օրն անգամ (որը տեղի ունեցավ նույն ինդիկտիոնի 8-րդ տարվա հունիս ամսին, երեքշաբթի օր), երդումներով և ավատացնում էին թե կապրի ու կթագավորի Ստավրակիոսը դրա ուսով տարված, Կապադոկիայում⁹⁰⁷ Աետիոսի դեմ ապստամբություն և կազմակերպեց բայց որի բռնկման մասին կենդանությանը արժանի չէրավ լսել: Այն բռնկվեց իր մեռնելուց երկու օր հետո: Ապստամբ րորը ձերբակալվեցին և աքսորի ու այլ պատիժների ենթարկվեցին

[A M 6293]

[Հոռմ սյեցիների Լրեն
կայսրոսն] 4 րդ տարին

[Արաբներ առաջնորդ
Ահարոնի] 16 րդ տարին

[Հոռմի Լոն պապի]
5-րդ տարին

[Կոստանդնուպոլսի Տա-
րսիոս պատրիարքի] 17
րդ տարին

Այդ ինդիկտիոնի 9 րդ տարվա դեկտեմբեր ամսի 25 ին ֆրանկ սերի ունքս Կարուլոսը թագադրվեց Լևոն պապի կողմից: Նա որոշել էր Սիկիլիայի դեմ նավատորմիչ ուղարկել, բայց այլ մտքից հրաժարվեց լանդի գտավ, որ նախընտրելի է Իրեննի հետ ամուսնանալ: Այդ հարցով նա հաջորդ՝ ինդիկտիոնի 10 րդ տարին դեսպաններ ուղարկեց: Ին յիկտիոնի 9 րդ տարվա մարտ ամսին Իրենն բարեպաշտը բլուղանդադիներին բաշխեց քաղաքային հարկերը, թեթևացրեց Աբիդոսի և Հիե լոնի⁹⁰⁸ այսպես կոչված կոմմերկիոնները⁹⁰⁹ բազմ այլ բարերարու լկոնն և կատարելու հաճույքն ունեցավ:

[A M 6294]

[Հոռմ սյեցիների Իրենն
կայսրոսն] 5 րդ տարին

[Արաբներ առաջնորդ
Ահարոնի] 17 րդ տարին

[Հոռմի Լեոն պապի]
6 րդ տարին

[Կոստանդնուպոլսի Տա-
րսիոս պատրիարքի] 18
րդ տարին

Այդ տարի Աետիոս պատրիարքը ճողոպրելով Ստավրակիոսից և իրեն ապահով զգալով, ջանում էր իշխանությունն իր եղբոր ձեռքը տալ: Նա

նրան թրակիայի և Մակեդոնիայի մոնոստրատեգոս նշանակեց, իսկ ինքըն իր ղեկավարութեան տակ ունեւր պերատիկա բանակաթեմերը՝ Անատոլիկոնն ու Օպսիկիոնը: Նա այն աստիճան մեծամտացալ, որ իշխանավորներին քամահրում էր, նրանց բանի տեղ չէր դնում: Վերջիններս շատ զարացած որոշեցին կայսրուհու դեմ ապստամբութիւն բարձրացնել և գործի անցան: Այդ միջոցին Իրենէի մոտ ժամանեցի՛կ Կարուլոսի և Լեոն պապի դեսպանները, խնդրելով նրան ամուսնանալ Կարուլոսի հետ և այդ ձևով միավորել Արևելքն ու Արևեմուտը: Իրենեն մտադիր էր ընդունել այդ առաջարկը եթե դրան արգելք չկանգնեւր բաղմիցս հիշատակված Աետիոսը նա Իրենէի պարագինաստեոնն⁹¹⁰ էր և ծրագրում էր շխանոթ թիւնն իր եղբոր հաջողացնել⁹¹¹

[A M 6295]

Հոռմայեցի ների կայսր Նիկեփոր^{9 2} Թագա լորեց 9 սուրլ

[Հոռմայեցիների նիկեփոր
[ու կայսեր] 1-ին տարին

[Արաբների սուջնոր
Սհալոնլ] 18 լդ ս րին

[Հոռմլ Լեոն պապի]
7-րլ ս արլն

[Կոստ նչնուպոսի ծա
րասիոս պատրիարքլ] 1Չ
րդ ս արլն

Այդ ինքիկատիոնի 11-րդ տարվա հոկտեմբեր ամսի 31-ին, դիշերվա 4-րդ ժամին, լույս երկուշաբթի օր, գեհիկոնի լոգոթետ Նիկեփոր պատրիկը բռնակալեց ամենաբարեպաշտ Իրենե ավգուստայի դեմ: Այդ բա՛ւը աստված թույլատրեց մեր անասելի ու անթէլ մեղքերի համար նրան գործակցում էին սխուլերի դոմեստիկոս Նիկետաս պատրիկը, նրա էղբայր Սիսիննիոս պատրիկը՝ նենգամիտ ու երդմնադրուծ Տրիֆիլիոսների ընտանիքից: նրանց հետ էին նաև Լեոն Սերանտապետոս պատրիկը Մուսուլակի որդի Գրիգոր պատրիկը, պատրիկ և քվեստոր Թեոկտիստոսը Պետրոս պատրիկը որոնք խաբեութեամբ իրենց կողմը քաշեցին նաև տաղմաների զորահրամանատարներից ոմանց նրանք տիրեցին Խալկե կոշվող դռան պահակներին հեշտութեամբ խաբեցլւ ու հավաացրին Րե իրէնց կայսրուհին է ուղարկել հենց այդ Նիկեփորին կայսր հռչակելու, քանզի Աետիոս պատրիկը ճնշում էր գործում իր վրա իր՝ Աետիոսի էղբայր Լեոնին կայսր հռչակելու: Պահակները հավատ ընծայեցին այդ ստին և իրենք էլ բռնակալին կայսր հռչակեցին: Դրանից հետո նույն այդ պատրիկները եկան Մեծ պալատ, մտան ներս և այնտեղից մի քանի աննշան մարդկանց ու ստրուկների ամբողջ քաղաքով մեկ

յարկեցին և կես դիշերից առաջ հռչակումը հրապարակեցին, Պատրիկ էրր էլեֆթերիոսի պալատի վրա հսկողութուն սահմանեցին քանզի յո պահին կայսրուհին այնտեղ էր գտնվում Վաղ առավոտյան նրանք մարդ ուղարկեցին, կայսրուհուն բերեցին և Մեծ պալատում արգելա-
 խակեցին, որից հետո գնացին Մեծ եկեղեցի ստահակին թագազրելու Բազաբի համայն բնակչութունը այնտեղ հավաքվեց, բոլորը կատար-
 լածից դժգոհ էին անիծում էին և թագազրողին, և՛ թագազրվողին, և
 ոչ բանին հավանութուն տվողներին: Բարեպաշտ, աստծո ճանապար-
 սով ընթացող մարդիկ ապշել էին աստծո վճռի վրա թե ինչպես նա թույլ
 տվեց, որ ուղղափառության համար մաքառող ու մարտիրոսացած կնոջ
 յահճեկեց անի ինչ որ խոզարած: Իրենց արծաթասիրությունից զրոգած
 Նիկեփորին էին միացել իր՝ կայսրուհու ամենամտերիմ մարդիկ խոսքը
 կրքինի պատրիկ Լևոն Սինոպցի սակելարիոսի, աստվածատրաց Տրի-
 իլլիոսների և վերևո մ հիշված պատրիկների մասին է, որոնք հենց
 Երևնեի տված առատ նվերներից անշափ հարստացել էին: Նրանք բա-
 րում անգամներ կայսրուհու հետ ճաշի էին նստել, քծնել նրան, սար-
 տիելի երդումներով հավաստիացրել, թե իրենց համար աշխարհի ամե-
 յկարևոր բանը նրա նկատմամբ իրենց տածած սերն է: Ուրիշները
 կ տարվածից ապշած իրենց աչքերին շէին հավատում, կարծում էին,
 Էե երազի մեջ են Եսկ իրազեկ մարդիկ երանի էին տալիս անցած լավ
 լերին ողբում բռնատիրության իրենց գլխին բերելիք փորձանքների
 սմար հատկապես նրանք որոնք արդեն բռնակալի նենդամության
 իր անցյալում մի քիչ առել էին: Մի խոսքով բոլորին համակել էր
 բամությունն ու անմի իթարական վհատությունը: Չեմ ուզում տխուր
 բաներով խոսքս Երկարացնել: Այդ միջոցին տարօրինակ կլրպով փոխ-
 լից և Էղանակը, այն դարձավ մոռալ ու խավար աշուն ժամանակ սառ-
 յիկ ցուրտ արեց, որը պարզ վկայությունն էր Նիկեփորի ապագա բեր-
 ության նրա պատճառելիք սնտանելի տառապանքների, հատկապես
 Երևն օգնածների նկատմամբ: Հաջորդ օրը մի բանի պատրիկների հետ
 միտսին նա դնաց կալանքի տակ առնված կայսրուհու մոտ իրեն հա-
 սուկ կեղծավորությամբ նրան հավաստիացրեց օգտակար լինելու իր
 յ ստորաստակամությունը (որով նա շատերին էր խաբել), բացատրեց
 թե իր կամքին հակառակ են իրեն զահ բարձրացրել որ իբր ինքը ոչ մի
 գանկո թյուն չուներ իշխանության տիրանալու: Նա անիծում էր իրեն
 թողալորեցնողներին կայսրուհու դեմ զավազրո թյուն կաղմակերպող
 ներին: Նրանց նա մատնիչ Հուզային էր նմանեցնում, որն ընթրիքից
 հետո դավաճանեց Տիրոջ, ցույց տալիս որ նրանք ամեն ինչում Հուզա-

յին են նմանվել: Նա պնդում էր, թե սիրում է սև կոշիկներ հագնել, հակառակ կայսերական ընդունված կարգի⁹¹³, նա նենդորեն հավատաց նում էր Իրենեին, երդվում, որ կատարելապես կապահովի նրա հանգիստը, ինչպես վաչել է ստրկին տիրուհու հանդեպ, որ նրա դահրնկեցությանը լի հաջորդելու որևէ փորձանք: Նա խորհուրդ էր տալիս կայսերական գանձերից ոչ մի բան իրենից չթաքցնի դատապարտում էր արժաթասիրության ախտը, որն իբր ինքը տանել չի կարող Բայց անհարժատ էր տառապում այդ ախտից, իր ամբողջ հույսը հենց ոսկուն կապելով: Իմաստուն և աստվածասեր Իրենեն, հակառակ որ կին լինելով անակնկալ փոփոխությունից պետք է ազդված լիներ այդուհանդերձ դիմելով երեկվա երգմնագանց ստրկին և այսօրվա նենդ խոովարար ու լպիրշ բռնակալին, արիաբար ո խոհեմաբար ասաց «Ես ա՛յ մարդ, աստծուն եմ պաշտում որ ինձ, որքիս բարձրացրեց անսրժանիս դահի արժանացրեց Իմ դահրնկեցության պատճառը ես ինձ Լմ համարում և իմ մեղքերը: Ես աղաղակում եմ, թող ամեն ինչո մ և ամեն ձևով օրհնյալ լինի Տիրոջ անունը, անունը միակ արքայից արքայի, տեարց տիրոջ, հենց նրան եմ ես վերադրում քո հաջողությունը, քանզի հավատացած եմ առանց նրան ոչինչ չի լինում: Ինչպես այժմ պարզվեց քո դեմ եղած և ինձ հաճախ զեկուցված ամբաստանությունները քո մասին ճշմարիտ էին դու այդ լավ դիտես և եթե նս այդ առթիվ քո զմատելությունս քո լցվեի, ինձ դժվար չէր քեզ ոչնչացնել: Բայց մի կողմից հավատալով քո երդումներին և մյուս կողմից քեզ խնայելով, իմ բազմաթիվ մտերիմների խոսքին ականջ չկախեցի այն ժամանակ աստծուն ապավինեցի աստծուն որի միջոցով են թաղավորո մ թաղավորները և երկրի վրա տիրություն անում տերերը: Այդ էս երկրպագում եմ քեզ որպես բարեպաշտի և աստծո ընտրյալի, որպես կայսեր և խնդրում խնայել անգորիս, հատկացնել ինձ իմ կառուցած էլեֆթերիսսի տունը՝ ի մը խիթարություն իմ անօրինակ դժբախտություն»։ Նա պատասխանեց «Եթե ուզում ես կատարվի քո ցանկությունը ապա երդվիր ինձ հստուն հսմայն աստվածային զորությունց, որ կայսերական գանձերից և ոչ մի բան չես թաքցնելու և ես կկատարեմ քո խնդրանքը, քեզ համար կապահովեմ լիակատար հոգատարություն և անդորր»։ Նա երզվեց նվիրական ո կենարար խաչափայտի վրա ու ասաց «Ես քեզանից չեմ թաքցնի մի օրո լոս⁹¹⁴ անգամ»։ Նա այդպես էլ արեց: Նիկեփորը հասնելով իր նպատակին, նրան խսկույն Իշխանաց կղզին արսորեղ իլ՝ Իրենեի կառուցած վանքը: Դա կատարվեց հենց այն ժամանակ, երբ քաղաքում էին դտնը վում Կարուլոսի ղեսպանները նրանց աչքի առաջ Այդ ամեն ինչ լսուի

1. Եւսանության տիւնանալով շկարողացաւ մի քանի օր անգամ երկերե-
 ասնիորեն թաքցնել իր բնածին վատությունն ու արծաթասիրությունը։
 Եւ ի թե անիրավության առաջն առնել ջանալով, Մազնավրայում նենգ ու
 անիրավ դատարան գումարեց։ Բռնակալի նպատակը, ինչպես պարզ-
 լեց, ոչ թե աղքատներին արգարն հատուցելն էր, այլ այդ դատարանի
 միջոցով բոլոր իշխանավորներին պատվագրկելն ու ձերբակալելը, ամեն-
 ինչ իր ձեռքում կենտրոնացնելը։ Նա այդպես էլ արեց։ Բայց տեսնելով,
 որ բոլորը իրենից դժգոհ են և երկյուզելով, որ նրանք հանկարծ հիշելով
 ի սրեպաշտ Իրենեի բարեգործությունները, իշխանությունը դարձյալ նրան
 կտան, անողորմը նույնքեր ամսին, սաստիկ սառնամանիքի պայման-
 ւորում, անգթաբար կեսբոս կղզին աքսորեց, խիստ հսկողության սուկ-
 րեց, կարգադրեց որ ոչ ոքի թույլ չտան երբևիցե նրան տեսության գալու։
 Սպրիլ ամսի 30-ին վախճանվեց նիկեոսա Տրիթիլլիոսը պատմում են, որ
 նրան նիկեփորը թունավորեց։ Մայիս ամսի 4-ին, հինգշաբթի օրը, նիկե-
 փորը գնաց Քաղկեդոնի արվարձանը, մի շատ հեղիկ ու հանգիստ ձի նրա
 տեղ, բայց ասածո նախախնամությամբ ձին իր վրայից նրան ցած գլորեց
 և ոչ ոտքը ջարդվեց։ Հուլիս ամսի 19-ին, շորեքշաբթի օրը, ժամը 1-ին,
 Անատոլիկոնի գորավար վարդան պատրիկը, մականունը Թուրք⁹¹⁵ պե-
 րտտիկա բանակաթեմերի⁹¹⁶ կողմից կայսր հռչակվեց։ Նա թեև կտրա-
 կանապես հրաժարվում էր ծիրանին հազնել, բայց նրանց վրա աղղել
 չկարողացավ։ Նա իջավ մինչև Խրիսուպոլիս⁹¹⁷, 8 օր շրջեց քաղաքի
 սուրջը⁹¹⁸, բայց քաղաքացիներից լքնդունվելով, վերադարձավ Մալազի-
 տա։ Սատժուց վախենալով և շուշենալով իր պատճառով քրիստոնյանե-
 րի կատորած լինի, նա դիմեց նիկեփորին և նրանից իր կյանքի անվստան-
 ցության ու գույքի ապահովության մասին գրավոր երաշխիքներ ստա-
 յով դրանց տակ ստորագրեցին նաև սրբազնագույն Տարասիոս պատ-
 րիարքը և բոլոր պատրիկները։ Ահա դրանից հետո նա իր բոլոր մտերիմ-
 ներից գաղտնի, սեպտեմբեր ամսի 8 ին կեսգիշերին փախավ, իջավ
 Բլութանյայի Կիոս [քաղաքը], Հերակլիոսի վանքը և դտնելով կայսեր
 արկած խելանդիոնը մազերը խուզեց հազավ վանականի սքեմը 1
 օր անալով, գնաց Պրոտե կոչվող կղզին, որտեղ ինքը վանք էր կառու-
 ցել։ Նա հավատացած էր, որ նիկեփորը այդ ոխտադրուծը չի խախտի
 իր տված սարսափելի երդումը, իրեն ոչ մի վնաս չի հասցնի։ Մակայն
 կայսրը նախ գրավում է նրա ողջ ունեցվածքը, ապա պատրվակ գտնելով,
 Արբակալում բանակաթեմերի բոլոր գորավարներին ու կալվածատերե-
 րին ոմանց նաև մայրաքաղաքում, իսկ համայն բանակն էլ առանց ոռճ-
 կի թողնում Ո վ կալող է ըստ արժանվոյն պատմել մեր մեղքերի հա

մար աստժո թույլտվութեամբ այդ օրեր մ նլա գործած արարքների մա սին: Ինդիկտիոնի 11-րդ տարվա օգոստոս ամսի 9-ին Լեպոսում ար սորի մեջ վախճանվեց կայսրուհի Իրենեն, որի մարմինը փոխադրվեց Իշ խանաց կղզի և ամփոփվեց նրա կառուցած վանքում

[A M 6296]

[Հռոմայեցիների նիկե-
յուս 4 յսեր] 2 ըդ տարին

[Արաբների սաշնորդ
Անարոնի] 19 ըդ տարին

[Հռոմի Լեոն գասի]
19 ըդ սարին

[Կոստ նդնո պուսի S
բասիոս պատրիարքի] 1
ը ս րին

Այդ ինդիկտիոնի 12 ըդ տարվա ղեկտեմբեր ամսին Նիկեփուրը իր ուղի Ստավրակիոսին Մեծ եկեղեցում ձեռամբ սրբազնագույն սլատրիարք Տարասիոսի կայսր թագադրեց թեև նա դեռևս նման պատվի արժանի չէր ոչ իր արտաքինով, ոչ իր ֆիզիկական ու մտավոր կարողություն ներով: Ոչ մի ժամանակ և ոչ մի հարցում արգարությունը չհարդած նի կեփորը իր համախոհ ու համախորհ մի քանի լիկաոնացիների ավելի ճիշտ գայլ մարդկանց⁹ հրամայեց գիշերով Պրոտե կղզին գնալ և որ պես թե առանց իր գիտութեան, կուրացնեն Վարդանին, որից հետո սպաստանեն եկեղեցում⁹²⁰: Հրամանը դործադրվեց և այդ արարքը պատրիարքին ո սենատին աստվածավախ բոլոր մարդկանց մեծ ցավ պատճառեց: Իսկ անօրինագույն նիկեփոր կայսրը ձևացնելով որ ուզում է [ոճրագործ] լիկաոնացիներից վրեժ լուծել, երզվեց սպանել նրանց նա ով ամեն ինչ և միշտ ցուցադրական էր անում և ոչ ինչպես հաճելի է աստժուն: Բոլոր ապօրինություններով հանդերձ այդպիսի հատկու թյամբ էլ էր օժտված որով գահին տիրանալուց առաջ էլ շատերին խարդավանեց: Բայց ուրբեր քաջ գիտակ էին նրա գործելու այդ եղանա կին, նրանց համար նա շատ ծիծաղելի էր: Նա անշափ անամոթութեամբ հավիտյանս մոռլված ամենապիղծ մոութը այդ ղեպրի առթիվ ամբողջ յոթ օր դուրս շհանեց կայսերական ննջասենյակից ուր կեղծավորաբալ լաց էր լինում թեև արդարև կնոջ պես լացիկան էր: Սնպեսք ո կեղծավոր մարդկանցից շատերը հենց այդպես լացիկան են լինում Բայց շատերն իմացան նրա, ինչ լինելը: Օգոստոս ամսին նա արալների դեմ արշավեց նրանց Փոյուգիայի Կրասոսում⁹²¹ հանդիպեց և մարտ սալով, պարտվեց նա մեծ կորուստներ ունեցավ, քիչ էր մնացել ու ինքն էլ գերի ընկներ, եթե մի քանի քաջ հրամանատարներ մի կերպ շփրկելն նրան դժվար կացությունից

[A M 6297]

[Հոստանդենների նիկե
[որ կայսեր] 3-րդ տարին

[Արարների սոաշնորդ
Ահարոնի] 20-րդ տարին

[Հոստի Անոն պապի]
9-րդ տարին

[Կոստանդնուպոլսի Տա-
րասիոս պատրիարքի] 21-
րդ տարին

Այդ տարի Պարսկաստանում ապստամբություն բռնկվեց և արաբ
պապի առաջնորդը գնաց ապստամբներին խաղաղեցնելու։ Իսկ նիկեփո-
րը հարմար առիթ գտնելով, վերականգնեց Գալատիայի Անկյուրան,
Քերասան և Անդրասոսը⁹²²։ Նա Ասորիք ավարառու զորք ուղարկեց, որը,
սակայն, ոչինչ չկատարած վերադարձավ քիզ սկառակը նա մեծ կո-
ստաններ ունեցավ

[A M 6298]

Կոստանդնուպոլսի պատրիարք նիկեփոս⁹²³ Աթոռակալեց 9-րդ տարի

[Հոստանդենների նիկե
փոլ կայսեր] 4-րդ տարին

[Արարներ/ սոաշնորդ
Ահարոնի] 21-րդ տարին

[Հոստի Անոն պապի]
10-րդ տարին

[Կոստանդնուպոլսի նի-
կեփոս պատրիարքի] 1-ին
տարին

Այդ ինդիկալան/ 14-րդ տարվա փետրվար ամսի 18-ին Կոստանդ-
նուպոլսի սրբազնադույն Տարասիոս պատրիարքը առոք փառք վախ-
ճանվեց։ Նրա աճյունը փոխադրվեց Պոնտոսի Սսենոն և պասեբի առա-
ջին շաբաթվա շորեքշաբթի օրը ամփոփվեց իր կողմից կառուցված վան-
քում։ Ապրիլ ամսի 12-ին Զատիկի մեծ կիրակի օրը համայն ժողովրդի,
կղերի ապա և կայսրերի ընտրությամբ նախկին ասեկրետ նիկեփոսը
սրբազնագույն պատրիարք ձեռնադրվեց։ Ստուդիոսի վանքի⁹²³՝ վանա-
կայրեր Պլատոնն ու Թեոդորոսը սակայն, նիկեփոսի ձեռնադրության հա-
վանություն չտվեցին, դեռ ավելին նրանք համառությամբ նրա դեմ դուրս
եկան, որոշելով պառակտում առաջացնել։ Նրանք պատճառաբանում էին
թե աշխարհական իրավունք չունի իսկույն եպիսկոպոս դառնալ։ Նի-
կեփոս կայսրն ուզեց նրանց քաղաքից արտաքսել, բայց որոշ մարդկանց
խորհրդով հրաժարվեց այդ մտքից։ Նրանք ստացին, թե պատրիարքի
ձեռնադրությունը վերոհիշյալ մարդկանց կարգալուծության և Թեոդորո-
սին ենթակա շուրջ 700 վանականների վանքի լուծարքի գնով զուգելի
լուծել է Բայց իրականում եկեղեցու համար այդ ձեռնադրությունը օտա-

բոսի շէր ոչ էլ նորահնար, անցյալում շատ ուրիշ նախկին աշխարհականներ արժանավայել կերպով եպիսկոպոսի⁹²⁴ գաշտոնը լարեցին, ծառայելով աստծուն:

Նույն տարին արաբների առաջնորդ Ահալոնը մավրոֆորներ/ց Ստրիբից, Պաղեստինից և Լիբիայից հավաքագրված 300 հազարանոց մեծ զորքով արշավեց Ռոմանիայի վրա: Գալով Տիանա, նա ախտեղ իր ամբարշտության տուն [մզկիթ] կառուցեց Պաշարմամբ նա անառիկագուն Հերակլեսի բերդը⁹²⁵ գրավեց, ինչպես և Թեքասան, Մալակոպեան⁹²⁶, Սիդերոպալոսն⁹²⁷ ու Անդրասոսը նա 60 հազարանոց ավարառու զորք ուղարկեց, որն իջնելով Անկյուրա, Թալանեց⁹²⁸ այն ու վերադարձավ: Նիկեփոր կայսրը վախով ու տարակուսանքով համակված, իրեն կորցրած արշավանքի դնաց՝ քաջագործություններ երկնելու: Նա բազում հաղթանակներ տանելուց հետո, Ահարոնի մոտ [ղեսպանություն] ուղարկեց՝ Սինադայի մետրոպոլիտին, Գուլեոնի վանահայր Պետրոսին և Ամատորի սի [վանքի] տնտես Գրիգորին, հաշտություն առաջարկելով: Նրանք երկար բանակցություններից հետո հաշտություն կնքեցին որի համաձայն [կայսրությունն արաբներին] տարեկան 30 հազար դահեկան է վճարելու, դրան դումարած երեք վահեկան որպես գլխահարկ կայսեր համար և երեք էլ՝ իր որդու: Ահարոնը ստանալով դա, անշափ բերկրացավ ու հրճվեց, ավելի քան լթե նա բյուր սաղանդ [ոսկի] ստացած լինելը, քանզի գտնում էր, որ նա այդ ձևով իրեն ենթարկեց Հռոմեական կայսրությունը: Նրանք համաձայնության եկան նաև շվերակառուցել իրենց գրաված բերդերը: Բայց հենց որ արաբները վերադարձան [Նիկեփորն] անհասպաղ վերակառուցեց այդ բերդերը և ամրացրեց: Ահարոնն իմանալով դա, վերստին զորք ուղարկեց և գրավեց Թեքասան, Կիպրոս նավատորմի ղուարկեց, քանդեց եկեղեցիները, կիպրացիներին էլ տեղահան արեց բազում ավարառություն կատարեց և վերացրեց իսրայաղությունը

[Ն Մ 6299]

[Հոգեցիցիների Նիկե [ր կայսեր] 5 որ տարին	[Արաբների առաջնորդ Ահարոն] 22 ի որ տարին
[Հռոմի Աստ լասի] 11 որ տարին	[Կոստանդնուպոլսի Նի կեփոր լատրիարքի] 2 որ տարին

Այլ տարի Նիկեփորը բռնվարների դեմ արշավեց, բայց հասնելով Ադրիանուպոլիս, իմացավ որ վասիլիկոսներն ու տագմանները իր դեմ

1 Վուլթուսն են նյութում, որա համար բան շարած վերադարձավ Միայն
 1 րդ դեղակիցներին պատժած լինելու համար շատերին ծեծի ու աքսորի
 ենթարկեց, նրանց գույքը բռնագրավեց: Նա ուղարկեց սպաթար Վարդա-
 սին մականունը Անեմաս, բռնել տվեց ամեն մի պրոսելիտի ու պարի-
 կի⁹²⁹ և տարավ Թրակիա բնակեցրեց նրանցից գանձվելիք տարեկան
 լիկերից բազում ոսկի ակնկալելով: Նա ամեն ինչի էր դիմո մ ոչ թի
 1 վաստոսի սիրույն, ալլ պաշտածը ոսկու⁹³⁰

[A M 6300]

[Հոռմայեցիների նիկե
 փոք կայսեր] 6 րդ տարին

[Արաբների առաջնորդ
 Ահարոնի] 23 րդ տարին

[Հոռմայեցիների նիկե
 1' րդ տարին]

[Կոստանդնուպոլիսի նի
 կեփոք պատրիարքի] 3 րդ
 տարին

Այդ ինդիկտիոնի 1 ին տարվա սեպտեմբեր ամսին արաբների ա-
 ռաջնորդ Ահարոնը նավատորմիղով Հոռոզոս ուղարկեց Խումեյլդին⁹³¹
 րն անհապաղ նավելով գրավեց Հոռոզոսը և մեծաթիվ գերիներ ձեռք
 1 րեց: Բայց [կղզու] բերդը մնաց անառիկ: Վերադարձին սակայն նա
 ակնհայտ կերպով տանուլ տվեց հրաշագործ սուրբ Նիկողայոսին⁹³². զա-
 րով Մուրա⁹³³, նա փորձեց իրա տապանը քարուքանդ անել, բայց [սխալ
 մամբ] մոտիկ գտնվող մի ուրիշը ջարդեց: Հանկարծ նավատորմիղն էլ
 լսթորկի ու ալեկոծության, կայծակ ու որոտի հանդիպեց բազում նավեր
 խորտակվեցին: Այդ բոլորը աստվածամարտ Խումեյլդին ստիպեցին ճա-
 1 տաչել սրբի գորությունը Նա հեղակարծորեն խուսափեց վտանգից: Նի-
 կեփոքը իր որդի Ստավրակիոսին կնության առնելու համար համայն
 1 րության սահմաններում աղջիկների ընտրություն կատարելով կանգ
 սուավ ավենուհի Թեոփանոյի վրա, երանելի Իրենեի ազգականուհո որ
 ուշանված էր արդեն և նշանածի հետ բազում անգամ կենակցել, նրա-
 սից բաժանեց և ղեկսեմբերի քսանին թշվառական Ստավրակիոսի հետ
 1 մուսնացրեց: Եվ որպեսզի ախտեղ ևս ցույց տա իր խայտառակ անօ-
 րինությունը, [Թեոփանոյի] հետ երկու ավելի գեղեցիկ կույս էլ ընտրեց
 և բացահայտորեն փշացրեց հարսանիքի այդ օրերին, բոլորի ծիծաղի
 տարեկան դարձած այդ պիղծը: Փետրվար ամսին բազում իշխանավորներ
 նրա դեմ խոսովություն նյութեցին, որոշելով կայսր հռչակել քվեստոր
 Արշավիր պատրիկին, մի բարեպաշտ և գիտուն մարդու: Բայց վարպետ-
 սրդի Նիկեփոքը իմանալով դա նրան գանահարելով ու վանական խու-

Այդ ն յն տարի՝ Ստրիմոնում⁹³⁹ զորքին ուճիկ լճսրելու պահին լղարները վրա հասան և հափշտակեցին այն՝ 1100 լիտր սակի⁹⁴⁰ և ասպոմ գինվորների զորավարների ու հրամանատարների կոտորեցին։ Այնուհետև մյուս բանակաթեմերից էլ բազմաթիվ տաքսատոսների հրամանատարներ կային որոնք բռնորն էլ այնտեղ կորան։ Թուղարները ձեռք բերելով նաև նրանց ողջ տուղոնը, վերստին հարձան նույն տարին Զատիկ ամից սուաջ բուղարների առաջնորդ Կրումբ⁹⁴¹ հարձակվեց Սերգիկայի⁹⁴² վրա, նենդությամբ ու անձեռնմխելիության մասին խոսք սալով, բրավեց այն և հոռմայեցի 6 հազար գինվորների ու ի բաշեց, շհաշված սասրակ ժողովուրդը։ Նիկեփորն իբրև թի նրա դեմ դուրս եկավ ավարաթի երեքշաբթի օրը բայց խոսքի արժանի ոչինչ չարեց։ Փախուսով փրկված հրամանատարներին որոնք իրենից անձեռնմխելիության մասին երաշխիք խնդրեցին, կայսրի հրաժարվեց տալ որի պատճառով որոնք ստիպված եզան թշնամու կողմն անցնելու։ Նրանց թվում էր և Վուտ մեխանիկոս Եվմաթիոս սպաթարը, Նիկեփորն ի վերա ամենայնի սլրաքաղաքի բնակչությանը երդումով հաստատված սակրաներով գում էր հավատացնել որ Զատիկի տոնը ինքը Կրումբի արքունիքում էլ լի⁹⁴³ Ուզենալով վերստին գրավված Սերգիկայի [պարիսպները] վերսկսուցել բայց երկյուղելով դրան բնդդիմակայող գինվորներից, իբր լղարավարներին ու առիտոնսներին կարգադրեո համողեն նրանց դիմեն կոսյալը վերակառուցման մասին խնդրանքով, բայց գինվորները հասկալ ուսլով, որ դա [կայսեր] շարամիտ գրդմամբ է կատար լում, վեցերորդ շամին սպաստամբում են նրա և սեփական հրամանատարների դեմ և վրա սլլով սրատառոտում նրանց վրանները։ Գալով կալսերական վրանի մոտ որոնք բազում լուտանքներ ու անեծքներ թափեցին կայսեր գլխին, ասա սին որ այլես ի վիճակի չեն տանելու նրա անսահման արծաթասիրությունն արախոհոթյունը Կայսրը անակնկալ խոռովությունից սաստիկ վեճե ստեց։ Նա սեղանից ելավ և նախ փորձեց Նիկեփոր ու Պետրոս սպառլիկ ների միջոցով գինվորներին երդումներ տալով ու հանողելով հանգալ լցնել։ Նրանք մի փոքր խաղաղվեցին, բայց երիցս թշվառականները կարծես երկրաշարժ լինեը կամ երաշտ, «Տեր ողորմյա՛» աղաղակելով մի բլուր բարձրացան հարմար առիթը ձեռքից լաց թողնելով Իսկ ամեն մի լեկողադործության բսլունակ կայսրը գիշերով հրամանատարներից շալ լիին ծածուկ կաշտուելով, հաջորդ օրը անձնապես հանդես եկավ գին խորնրի առջև խոսեց ամենայն բարօրության մասին ասածը սարսա իլի երդումներով հաստատեց և հավաստիացրեց թե նրանց սավակե լու է գուրգուրում որից հետո իո թանակի իրեն մայրս քաղալ գեց

տեղում թողնելով պրոմոսկրինիոս⁹⁴⁴ Թեոդոսիոս գատլիկին, մականո
նը Սալիբարաս, լրահսելու և իմանալու ապստամբների [անունները],
Երբ զինվորները վերադարձան, նրանց ոռճիկ տալու պատրվակի տակ
նա շատերին բռնեց և սուրբ Մամասում բրածեծ անելուց ու խուզելուց
հետո արսորեց, մնացածներին էլ հրիսուպուխս անցկացրեց, դրժելով
իր տված սարսափելի երզումները: Իսկ նրանք այդ փորձանքի համար
Պերաման⁹⁴⁵ շրո զետ անվանեցին

[A M 6302]

[Համայնեցինելի Նիկե-
վ ր Կ յեբ] 8 րդ տարին

[Արաբների առաջնուդ
Մ համեգի] ~ րդ տարին

[Հոտի լե ն լասի]
1 րդ տարին

[Կատանդնուպուսի նլ
լեփոր պատրիարքի] 5 րդ
տարին

Այլ սալի իր պատճառած այդ անասս վս ծ ովայոանքներից հետո,
Նիկեփորն ուզենալով զինվորներին կատարելապես իւեղճացնել Ջրաման
տվեց համայն բանակաթեմերից քրիստոնյաներ վերաբնակեցնել Սկլավի-
նիա, իսկ նրանց ունեցվածքը վաճառքի հանել⁹⁴⁶: Այդ բանը գերեվարու-
թյան հավասար մի բան էր, շատերը խելակորույս անարգում էին [սըր-
բությունները] աղաչում ու թշնամիների արշավանք լինի ուրիշները
կոծո մ էին հայրական գերեզմանների վրա, երանի տալիս ննջեցյալնե
րին: Եղան և այնպիսիք, որոնք տառապանքներից խուսափելու համար
իրենց կախեցին: Նրանք ի վիճակի չէին իրենց հես տանել զժվարաշարժ
սեփականությունը տեսնում էին թե ինչպես է կործանվում հայրերի
քրտինքով ստեղծված կայքը, բ լորին համակել էր տարակուսանքը՝ չքա
վորները ասված և դեռ ասվելիք տառապանքների պատճառով, իսկ ունե
վորները նրանց պես տառապելու և որևէ օգնություն ցո ցաբերելու ան-
կարող լինելու պատճառով ավելի ծանր փորձանքների ակնկալությամբ
Այդ վիճակը սկիզբ առավ սեպտեմբեր ամսին և տեկց մինչև սուրբ Զա
տիկը: Դրանից հետո նա սիմեց երկրորդ ոճրին, հրաման տվեց աղքատ
ներին զինվորադրել, նրանց զինելու պարտականությունը զնէլով համա
գլուղացիների վրա, որոնք միաժամանակ պետք է պետությանը լուրա
բանչյուրի համար վճարեին տասնութ ո կես դահեկան, իսկ պետական
հարկերը՝ համապարտ երաշխավորութլամբ⁹⁴⁷: Նրա երրորդ շարամտու-
թյունն այն էր, որ նա հաշվառման ենթարկեց բոլորի ունեցվածքը նրանց
վճարած հարկերը բարձրացրեց, նրանք պարտավոր էին նաև որպես

կացոցակներում արձանագրվելու հարկ վճարել 2 ական կերախոն⁹⁴⁸; Չորրորդ նա հրամայեց բարձրացնել թեթևացված ամեն տեղի հարկերը: Հինգերորդ նա պահանջեց բարեգործական հաստատությունների՝ որբանոցի հյուրանոցների և ծերանոցների, եկեղեցիների ու կաթնաբուծական վանքերի պարիկոսների⁹⁴⁹ ծխահարկը⁹⁵⁰ գանձել իր բռնալուծության առաջին տարվանից հաշված կայսերական կուրատորիային⁹⁷¹ անձնել լավագույն կալվածները, որոնց վճարելիք հարկը բարձել նույն բարեգործական հաստատությունների մնացած կալվածքների ու պարիկոսների վրա, այնպես որ շատերի հարկերը կրկնապատկվեցին, բանզիլանց շեններն ու կալվածները կրճատվեցին՝ Վեցերորդ նա գորավարնեյին կարգադրություն արեց հետևել և մեկից հարստացած աղքատներից յուր մեկը պահանջել, համարելով, որ նրանք գանձ են հայտնաբերել: Յոթերորդ նա վերջին 20 տարվա ընթացքում որևէ կարսու կամ այլ սպասք սյանարեքողներից փող պահանջեց: Ութերորդ պայերից կամ հայրեթից նույն այդ անցած 20 տարվա ընթացքում բաժանված և նրանցից ժառանգություն ստացած աղքատներին հարկել, իսկ բացառյալ Աբիգուլայ [այլ վայրերում] հատկապես Գողեկանեսում գնված ստրուկների⁹⁵² մար գանձել 2-ական դահեկան: Իններորդ, ծովափնյա շրջաններում, տեղապես Փոքր Ասիայի, ապրող և երբեք հողամշակութային շարապուր նավատերերին ստիպեց իլ հափշտակած կալվածքներից դնել՝ իր իսկ սահմանած գներով Տասներորդ նա հավաքեց Կոստանդնուպոլսի երեկյի նավատերերին և յուրաքանչյուրին տասներկուական լիտր ոսկի [վարկ] տվեց, դահեկանից չորս կերատիտն տեղոսով շահաշված և սովորական կոմմերկիոնր⁹⁵³: Ես շատից մի շնչին մասը միայն մեջբերեցի, որ վկայում է նրա բազմերանգ ազահույնությունը [հագեցնելու] ամեն փոքրի մեքենայությունների դիմելու մասին: Ինչ վերաբերում է մայրաքաղաքի ժողովրդին, ապա անհնարին է շարապրել հարուստների միջակերի և շքավորների գլխին նրա բերած փորձանքի մասին: Կալվածներում էլ մի մասի անձնական կյանքը, դրսում սյգ մարդկանց ստոր ծառաներին գրավարտել իրենց տերերին: Սկզբում նա ձևացնում էր թե չի հավատում նրանց խոսքին, բայց վերջը ընդունում էր դրավարտությունը: Նա այդ կերպ էր վարվում և երեկի, և աննշան մարդկանց նկատմամբ, լավ դրավարտողներին պատիվների արժանացնում: Շատ անվանի բնակիչներ յուրաքանչյուր աստիճանի ազգականությունը դարձրեց երրորդ⁹⁵⁴, հուսալով, որ արանք շուտով հաշվից գուրս կընկնեն և ժառանգությունն ինքը կստանա Սնհրաժեշտ է որպես համեմունք կամ նրա գործելակերպի օրինակ հիշարկել և հետևյալ դեպքը: Ֆարուսում մ ապրում էր մի ինչ-որ կերուլա

ըրես⁵⁵, որ ճ կատի քլ տինքով բավակա չին նեցվս Նք էր դիպել Ան-
նակունն ահա սրան իր մոտ կանչեց ու ասաց «Ձեռքդ դիր գլխիս ու երդ-
վիր, ինչքան ոսկի ունես»: Նա սկզբում պնդում էր, թե աննշան մարդ է,
ոչինչ չունի, բայց երբ կայսրը նրան ստիպեց խոստովանեց ու ասաց,
թե ունեցածը 100 լիտր [սսկի]⁹⁵⁶ է: Կայսրը հրամայեց անհատապես բերել
այն որից հետո ասաց «Ինչիդ է պետք այդ գլխացավանքը: Ճաշի՞ր ինձ
հետ վերցրո՞ւ 100 լ սհեկան բավարարվի՞ր դրանով ու գնա »:

[A M 6303]

[_ս մայեցինել] Նիկե	[Արաբների ու ջնոր է
[ր կ յսեր] 9-րդ տարին	Մ ՚ մեդի] 3 րդ տարին
[_ս մի լետ պս գի]	[Կոստանդնուպոլսի Նի
15 րդ ո րին	կիփոր լսս լալբի] 6 լ է
	տարին

Նիկեփորն այդ տարի էլ առեղի սաստկացրեց քրիստոնյաների կե-
ղևրումը դաժան հսկողություն սահմանելով ամեն տեսակի ձիերի եղ-
ջյուրավոր անասունների ու բերքի գնման վրա՝ անիրավորեն բռնագրա-
վելով հարուստների ունեցվածքը և տուգանելով նրանց: Նա ով օրենք
հրապարակեց՝ ընդդեմ վաշխառություն նավատերերից տոկոս էր պա-
հանջում: Նա բաղում այլ շարիքներ հորինեց, որոնց մասնակի շարս
դրումն անգամ տաղտկալի է նրանց ովքեր ուզում էին կատարվածի մա-
սին համառոտ գաղափար կաղմել Հոկտեմբեր ամսի 1-ին, երեքշաբթի
օր վանականի սքեմ հագած մի անհայտ մարդ, ղինվորներից մեկի սուրը
քաշելով խուժեց պալատ Նիկեփորին սպասելու մտադրությամբ: Այն
տեղ կանգնած երկու հոգի նրա վրա նետվեցին, բայց նրանից ծանր վեր-
քեր ստացան: Նրան բռնեցին, սոսկալի լկանքների ենթարկեցին բայց
նա պատճառաբանելով, թե ղիվահար է ոչ ոքի շմատնեց: Կայսրը նրան
դժանոց նետեց: Ժողովրդի մեծ մասն այդ բանը շատ վատ նշան համա-
րեց և իշխողների, և հպատակների համար, ինչպես ամբարիշտ Նե-
տորիոսի ղեպքում: Կայսրը մանիքեցիների (նրանց այժմ պավլիկյան են
կոչում)⁹⁵⁷ ամենաշեղծ բարեկամն էր, նաև Փոչուղիայում և Լիկաոնիա-
յում ապրող աթինգունների⁹⁵⁸ իր հարևանների, որոնց բանդագուշակու-
թյուններից ու արարողություններից բերկրում էր Ի դեպ երբ Լարիան
պատրիկը իր դեմ ապստամբություն բարձրացրեց Նիկեփորը հենց սը-
րանց հրավիրեց և նրանց հմայություններով է, որ Կարդանին պարտու-
թյան մատնեց Կայսրը գլուխը խոնարհած մի ցլի եղջյուրներից մի փոսի

մէջ ձողին կապեց և նրա բառաշելու ու գալարվելու ժամ մնակ վողոտեց նրա մորթին հակառակ ողորթյամբ պտտվող աղացում աղաց և հմարական խոտքեր արսւասանելով հաղթանակ սարավ: Այդ բանն աստված թէ՛ ստվեց մեկ բալում մեղքերի համար: [Աղանգավորները] նրա իշխանության օրոք սկսեցին աներկչուղ գործել⁹⁵⁹ և թէթեամբիտներին շատերը նրանց անօրեն վարդապետության զոհը դարձան⁹⁶⁰ Հեքսակիոնիոս⁹⁶¹ մի ոմն եկեղաւոյս սուտանոն անապատական և նրա մարդիկ նարդում էին ուղղափառությունն ու սրբասլատկերները, նրանց օժանակում էր եկեղեցորը, վշտացնում պատրիարքին ու աստվածահաճ կյանք խորող բոլոր մարդկանց: Պատրիարքը բազում անգամ դիմեց կայսեր՝ միջոցներ ձեռք առնի [աղանգավորների] դեմ բայց հանդիպեց նրա զայտոյթին. նա, լինելով աստվածային պատգամների կործանող, իրար անդեպ թշնամություն տածող մարդկանց առթիւ սաստիկ հրճվում էր, ծագր ու ծանակի ենթարկում բոլոր այն քրիստոնյաներին, որոնք սիրում էին մերձավորին⁹⁶²: Նա ջանք էր թափում աեղի անտեղի բոլոր քրիստոնյաներին Մազնավրայի պատժի, ատյանից անցկացնել որպեսզի ոչ ոք չփորձի իր ամբարիշտ գործերի դեմ հանդես գալ նրա կարգադրութեամբ սպանելն իրավունք ունենն որպես ծառա օգտագործել եպիսկոպոսներին ու կղերականներին: Լպիսկոպոսարաններում ու վանքերում լրենց տեր դդալ ու լուրացնել նրանց ունեցվածքը նա ծանակում էր նրանց, ովքեր հնուց սկսած աստծուն սեղե կամ արծաթե սպասք էին նվիրարեքել ասում, որ եկեղեցու սպասքը պետք է հասարակաց սեփակաությունը զարմնեկ ինչպես Հուդան մյուռոնը տերունական: Իրենից սուսջ թագավորած բոլոր կայսրերին այդիկար էլ համարում ամբողջս գետ մերժում [աստծո] նախախնամությունը պնդում թե կայսրից ավելի հզուր չկա, եթե նա իշխում է իոհեմարար: Բայց նա աստվածորան կործանի իր հաշիվների մէջ սխալվեց: Նույն՝ ինդիկտիոնի 4 րդ սուրբա փետրվար ամսին սուրբ պատեքի 1 ին շաբաթ օրը սարակինոս էլք է [Իուսիտա⁹⁶³ [վայրում] դիմադրության հանդիպեցին արմենիակ էլք արավար Աոնի կողմից բայց պատտության մասնելով նրան իւր վնասքի ոռճիկը բազում մարդկանց էլ գլրի բշեցին: Դա 13 տաղանդ լուսկ] էր, այսինքն 1300 յիտր: Հակառակ այդ բոլորին՝ եկեղեցորն իր օրհնության վերջ շտիեց: Այդ նոր Աքաարը, Փալարիսից ու Միդասից [էլի բնշաքաղցը⁹⁶⁴ բոլոր այդ նշաններից էլ խելք շղրած, իր որդի Ստավրոսկոսի հետ բուղարների դեմ պատերազմի գնաց: Նա մայրաքաղաքից սրս եկավ մաչիս ամսին⁹⁶⁵ նախապես կարգադրելով գենիկոնի լոգոթե ու իկելոսս պատրիկին բարձրացնել եկեղեցիների ու վանքելի պետությա

Նը վճարած հարկերը իսկ մեծատուններից զանձել անցած ո թ տարիների համար հարկ⁹⁶⁶, որի առթիվ մեծ վայնասուն բարձրացավ Իր մտերիմ գրանիկներից մեկի պատրիկ Թեոդոսիոս Սալիբարասի հանդիմանության թե «Տէ՛ր, բոլորը բարձրագոչ բողոքում են մեր դէմ և փորձության ժամանակ ամենքը պիտի խնդան մեր անկման առթիվ», նա պատասխանեց «Եթե աստված կարծրացրել է իմ սիրտը, ինչպես փարավոնի⁹⁶⁷, էլ է՞նչ լավ բան են ակնկալում իմ հպատակները: Նիկեփորից, ո՞վ Թեոդոսիոս տեսածիցդ տարրեր բան մի սպասիր»: Տերը վկա, Թեոդոսիոսն ինքն է ինձ պատմել այդ մասին: Կայսրը ոչ միայն Թրակիայից այլև պերատիկա բանակաթեմերից ղորքեր հավաքագրելով, նաև բազում շքավորների որոնք անձնապես իրենք էին իրենց սլարենը պարսատիկներն ո գո ըզերը սպահովել, և հակառակ այն բանի, որ նրանք հայհոյում էին [իրեն], ղինվորներով հանդերձ բուլղարների դեմ տարավ: Կրումը հակառակորդի մեծաքանակությունից վեհերոտած (նրանք արդեն Մարկելլոսում էին գտնվում) խազազություն խնդրեց սակայն կայսրն իր շարամտությամբ և իրեն միաբան խորհրդականների խորհրդով մերժեց Եվ ահա բազում շրջանցիկ Կովարանյանելի վտանդներով լի ճանապարհներով հոխորտախոսը հուլիս ամսի 20 ին (այն ժամանակ ամեն ինչի ավերում գուշակող շնաստղը ծագեց) Բուլղարիա մտալ հաճախակի կրկնելով «Ո՞ սպառեցի զԱքաաբ»⁹⁶⁸ դարձվածքը, թե «Աստված է, թե սատանան մեկ է նա քարշ է տալիս մարդուն նրա կամքից անկախ»: Նրա հախբան [Բուլղարիա] ոտք դնելը, իր մտերիմ ծառա Բյուզանլիոսը, հափշտակելով կայսերական հանդերձանքը և 100 լիտր ոսկի, Մարկելլոսից Կրումի մոտ է փախչում Շատերը նրա փախուստը նիկեփորի համար վատ նշան համարեցին: Առաջին երեք օրվա ընդհարումների արդյունքները նա իր համար հաջող համարեց բայց դրանց պատճառը նա վերագրում էր ոչ թե աստծուն այլ Ստավրակիոսի բախտին խելքին: Նա սպառնաց այն հրամանատարներին որոնք դեմ էին [Բուլղարիա] ներխուժելուն: Նա հրամայեց անդթորեն կոտորել անասուններին երկխաներին անխտիր բոլորին սպանված յուրաջինների մարմինները թողեց անթաղ նրա միակ մտահոգությունը դիակապուտությունն էր նա կողմից ու կնքեց Կրումի գանձատունը՝ սևիականը համարելով նա կտրեց ականջներն ու մարմնի այլ մասերը այն բրիստոնյանների, որոնք ձեռք էին տվել կասլուտին կրակի տվեց Կրումի այսպես կոչված ապարանքը⁹⁶⁹ և նա սաստիկ ինզճացած ասաց «Ահա հազթեցիր, ցանկացածդ վերցրու և հեռացիր խազազությամբ» Բայց խազազության թշնամին շընդունեց դա որի վրա Կրումը դալրա

յ ծ փայտյա ամրութիւններով փակած եկկրի մուտքերն ու ելքերը մրացրեց: Նիկեփորը տեղեկանալով այդ մասին, ապշահար եղաւ, յիտեր ինչ քայլի դիմի իր մտերիմներին նա ասում էր կորստյան մասին որ «Եթէ անգամ թնավոր դառնանք ոչ ոք հույս չունենա թէ կ'յլ ծնի կործանումից»: Այդպիսին էր վիճակը երկու օր՝ հինգշաբթի և բրաթ: Շարաթ գիշեր իրարանցումները և Նիկեփորին ու նրա մարդկանց շրջապատած դիմված ամբոխի մասին տարածված լուրերը բոլորովն համասարակշռութիւնից հանեցին և երբ նախորան յուսանալը բարարոսները խուժեցին Նիկեփորի և նրա մտերիմ մեծամեծների վրաննհի վրա շարաշար խողխողեցին նրան⁹⁷⁰, ինչպես և Աեսիոս պատրիկին Պատրոս պատրիկին, Սիսիննիոս Տրիֆիլիոս պատրիկին, Թեոդոսիոս Սալիբարաս պատրիկին ով շատ տանջեց ու լատութիւններ գործեց Լրանելի Իրենեին էպարխոս պատրիկին⁹⁷¹ Անատոլիկոն [բանակաթեմի] գորավար Ռոմանոս պատրիկին և բազում այլ սրբապատարներն ու սպաթարների տաղմաների հիւսնատարների, էքսկոմյունիկների դամեստիկոսին կայսերական վիզլայի դրունգարին, Թրակիայի [բանակաթեմի] գորավարին բանակաթեմերի ժողով գորավարների անթիվ գիմնորների Քրիստոնյաների ողջ ծաղիկը կոտորվեց, բարգենքերը կայսեր նշանակները կորան: Քրիստոնյաները թող մի նույն քննադատ էլ շտեմանն այդ օրվա ալեի բան ողբալի խայտառակո թիւնը: Այդ բանը տեղի ունեցավ ինդիկտիոնի 4 բոլ տարվա հուլիս ամսի 26-ին⁹⁷²: Կրումը Նիկեփորի գլուխը կտրեց և փայտի ծայրին բազում բեր կախած պահեց՝ ի տես իր մոտ ժամանող այլազգիների և համոթներ⁹⁷³ Այնուհետև գլխի ոսկրե մասը թողնելով և դրսից արծաթապատելով պարծանքով նրանով գինի էր հյուրա իրում [իր մոտ ժամատած] սկլավէնների մեծամեծներին: Բազում [հոռմայեցիներ] մեկ յում որբացան ու ալրիացան անգաղղում ողբ տիրեց միայն Նիկեփորի սպանութիւնը շատերի համար մխիթարութիւն դարձավ Փրկվածելից և ոչ ոք չկարողացավ ճշգրիտ պատմել նրա սպանութիւն մանրաւսնութիւնները Ոմանք պատմուս են որ երբ նա ընկավ, քրիստոնյաներն անգամ նրան հարվածեցին: Իսկ նրա կնարտը ծառաները ունց հետ նա կենակցում էր մի մասը ցանկապատի կրակի, իսկ մյուսը Երա հետ սրի գոհը դարձան: Քրիստոնյաները դժբախտութիւն չեն ունեցել նրա թագավորութիւնից ավելի դաժանը ճաշակելու: Իրենից առաջ յաղավորած աշահ անառակ բարբարոսների պես դաժան բոլոր թագալորներին նա դերազանցեց Այդ մասին փոքրիշատե գրելն անգամ մեզ համար շատ դժվար է, ապագա սերունդներին դա անհավատալի կթվա

Մի խոսքով, ինչպես առածն է ասում «կերպասի ոցակը ծալրից է Լրե-վում»: Ողի աջ կողմում ծանր վերք ստացավ և Ստավրակիոսը նրա սր-ղին և մի կերպ մարտից ողջ դուրս գալով ցավատանջ Ալբրիանուպոլիս հասավ: Մխու՛ւրի զոմեստիկոս Ստեփանոս պատրիկը Թեոկտիստոս մա-գիստրոսի մասնակցությամբ Ստավրակիոսին կայսր հռչակեցին, որը դի-մելով վերապրած ղինվորներին, հոր դեմ խոսեց մի բան որ նրանց շատ դուր եկավ Անվնաս փրկվեց 1 Միքայել կուրապաղատը որ հա-կառակ իր մտերիմների կաթոգին խնդրանքին իրեն կայսր հռչակեն, մերժեց՝ Նիկեփոսին և Ստավրակիոսին տված երզումներ, պատճա-ռով: Ստեփանոս զոմեստիկոսը հակադրվեց նրան Ստավրակիոսի վե-րապրելու մասին կասկած հայտնելով: Թեոկտիստոս մագիստրոսը կողմնակից էր Միքայելի թագավորելուն: Ստավրակիոսը առատ արյու նամիզություն ունեցավ նրա աղոթքն ո ոտքերը փայտացան 1 նրան Բյուզանդիոն բերեցին պատգարակով: Նիկեփոս պատրիարքը որ շատ լավ էր տրամադրված դեպի նա, նրան խորհուրդ էր տալիս իջեցնել աստծո բարկությունը՝ ամօրելով իր հոր կողմից տուժածներին բաց հոր խելքի հարազատ ժառանգը պատասխանեց թե կրկ օաղանդ[ոս-կուց]⁹⁷⁴ ավելի տալ չի կարող Այդ զումարը նրա հոր Կաթոսինո թյան մի շնչին մասնիկն էր միայն Հակառակ դրան, Կա խոստացածն էլ լեր ուզում կատարել հուսալով, թե կապրի: Իր մեջ կրելով հոր անհաշտ ոգին նա ավելի հաճախակի էր անարգում Թեոկտիստոս մագիստրոսին Ստեփանոս զոմեստիկոսին, Միքայել կուրապաղատին: Նա միանգա-մայն խորշում էր Պրոկոպիայից՝ հարազատ քրոջից ավզուտա Թեո-փանոյի զրգմամբ իր դեմ ոտնձգություններ կատարած լինելու հա-մար: Այդ թշվառական [Պրոկոպիան] լինելով անշավակ հույս ուներ սուրբ Իրենեի նման իշխանության սանձերը ձեռք զցել: Իսկ Ստավրա-կիոսը ապաքինվելու հույսը կտրած ջանում էր թագավորությունն իր կնոջ տալ կամ էլ քրիստոնյաների արդեն ճաշակած շարիքն ու զրա մի նորը բարդել իշխանությունը տալով զմոսի ձեռքը Դրանից օարսա-փահար Նիկեփոս պատրիարքը, Թեոկտիստոս մագիստրոսը, Ստեփանոս զոմեստիկոսը, Միքայել կուրապաղատը իրենց մեծ թշնամանքին վերջ տալով, ինդիկտիոնի 5 ըրդ տարվա սեպտեմբեր ամսի վերջին բարեկա-մացան Հսկտեմբեր ամսի 1 ին երեկոյան Ստավրակիոսը Ստեփանոս զոմեստիկոսին կանչեց և հարցրեց ինչպես անել որ կարողանան իր փեսա Միքայելին տնից բերեն ու կուրացնեն: Ստեփանոսի պատասխա-նին թե այս պահին դա անհնարին է՝ նրան պահպանող զորքի, ինչպես և նրա տունը ապահով լայրում գտնվելու պատճառով Ստավրակիոսը

ավգուստա թագադրվեց: Նա սենատին բազում նվերներ շնորհեց Բանակաթեմերի Բուլղարիայում գոհված զինվորների այրիներին 5 տաղանդ ոսկի նվիրեց, Թեոփանոյին, Ստավրակիոսի միանձնուհի դարձած կնոջ, Նիկեփորի օրոք ողբալի վիճակում գտնվող նրա ազգականներին մեծ հարստություն նվիրաբերեց վանքի վերածելու համար նրան մի գեղեցիկ տուն շնորհեց՝ «Հրեական» կոչվողը, ուր թաղվեց Ստավրակիոսը: Նա հարստացրեց բոլոր պատրիկներին՝ սենատորներին քահանայապետներին քահանաներին ու վանականներին զինվորներին ու աղքատներին՝ և՛ մայրաքաղաքում և բանակաթեմերում, մի քանի օրվա ընթացքում մեջտեղից վերացավ Նիկեփորի անափ արծաթասիրությունը, որը և նրա [Նիկեփորի] շարաշար կործանման պատճառ դարձավ Միքայելն իր այդ լավագույն գծերի հետ միասին նաև բարեպաշտ և ողորհառագույն լինելով, տխրում էր երբ որևէ հիմնավոր կամ անհիմն պատճառով բաժանվում էին սուրբ Էկեղեցուց. նա անդամ դար խնդրում էր սրբազնագույն պատրիարքին և կարող մարդկանց աջակցել հասարակաց անդորրն ապահովելու, այդ թվում և դժնդակ բանտերում արգելափակված Ստուդիոսի վանահայր Թեոդորոսին Պլատոնին և Թեսաղոնիկեի արքեպիսկոպոս Հովսեփին Թեոդորոսի եղբոր նա ջանաց կապ հաստատել նրանց վանքի ղեկավարների հետ, ինչ որ արեց: Բացի այդ նա ֆրանկների թագավոր Կարուլոսի մոտ ղեսպանություն ուղարկեց՝ խաղաղության և իր որդի Թեոփիլակտոսի հետ խնամիանալու համար իսկ սրբազնագույն պատրիարք Նիկեփորը Հոսմի սրբազնագույն Լևոն պապին⁹⁷⁷ ժողովական թղթեր հղեց: Եսխկինում Նիկեփոր կայսրը թույլ չէր տալիս նրան այդ բանն անել: Ինդիկտիոնի 5-րդ տարվա ղեկտեմբեր ամսի 25 ին հինգշաբթի օր ամենախաղաղասեր Միքայել կայսրն իր որդի Թեոփիլակտոսին, ձևամբ Նիկեփոր պատրիարքի Մեծ Էկեղեցու բեմում կայսր թագադրեց, սուրբ Էդանին ընծայաբերեց թանկագին դարդեր՝ ոսկե, թանկագին քարերով ազուցված սկիհներ, նաև հին՝ ոսկով և ծիրանիով փայլուն գործված հրաշալի սրբապատկերներով զարդարված տետրավելներ⁹⁷⁸: Իսկ պատրիարքին նվիրեց 25 լիտր ոսկի, սրբազան կղերին՝ 100 լիտր, դրանով ճոխացրեց սուրբ տոնն⁹⁷⁹ ու սրբու հռչակումը: Ամենաբարեպաշտ կայսրը աստվածային մեծ ջերմեռանդությամբ ու սրբազնագույն պատրիարքի և ուրիշ բարեպաշտների խորհրդով⁹⁸⁰ մղված, այժմ պավլիկյան կոչվող մանիքեցիներին, Փոյուզիայում և Լիկաոնիայում ապրող աթինգաններին մահապատիժ սահմանեց, բայց շարամիտ խորհրդականների միջամտությամբ թե իբր նրանք կզղջան իր որոշումն իրականացնելուց

կանգնեց թեպետև այդ մոլորությամբ գերված մարգկանց համար անհնարին բան է ապաշխարելը: Խորհրդականները տգիտորեն քարոզել էին, թե հոգևորականի համար անթույլատրելի է մահապատիժ առաջարկել ամբարիշտների համար, այդ հարցում նրանք իբր ամեն տեղևից ոտնահարած են լինում սուրբ գիրքը: Իայց շէ՞ որ ծայրագույն սաքյալ Պատրոսը մի ստի համար սպանեց Անանիային ու Սապփիրա (ին)⁹⁸¹ շէ՞ որ մեծ Պավղոսն ազադակո մ է թե չնման արարքներ գործողները մահվան են արժանի»⁹⁸², և այն էլ լուկ մարմնական մեղքի համար, էլ ինչպե՞ս հակադիր են սուրբ զրոց նրանք, ովքեր սրով փրկում են հոգեկան ու մարմնական ամենայն աղտեղությամբ լի դիվալաշտ մարգկանց: Հակառակ բոլորին բարեպաշտ Միքայել կայսրն այնուամենայնիվ նրանցից շատերին կոտորեց⁹⁸³: Ստացած ծանր վերքից Ստավրակիոսի մեօքը թարախակալեց սաստիկ զարշահոտության պատճառով ոչ ոք չէր կարողանում նրան մոտենալ: Ինդիկտիոնի 5 թղ տարիս հունվար ամսի 11 ին նա վախճանվեց, իբրև թե թագավորելով 2 ամիս ու 6 օր Մայիս ամսի 14-ին, շաբաթվա 6-րդ օրը արևի մեծ խավարում լղավ որ երեքուկես ժամ տևեց, ժամը 8-ից մինչև ժամը 11-ը: Մայիս ամսի 7-ին Միքայելը բուլղարների դեմ արշավեց Պրոկոպիան գեկցեց նրան մինչև Յուրուլու⁹⁸⁴: Բուլղարների առաջնորդ Կրումը պատրամաբ գրավեց Դեբելտոսը⁹⁸⁵ սրի [բնակչությունն] իր Լալիսկոպոլոսն միասին նրա կողմն անցան, նրանց նա վերաբնակեցրեց: Կայսր խորհրդականների բազում շաբամտության պատճառով [զորքերը] ատկապես Օպսիկիոնի և Թրակեսիոնի, որոշեցին խռովության և անկարողությունների դիմել: Միքայելը նվերներով ու հորդորներով հանրատացրեց ու հանգարտեցրեց նրանց: Բուլղարները իմանալով զորքերի խռովության նրանց պատերազմից վախենալու, տաքսատիոնին⁹⁸⁶ շնագանդվելու մասին էլ ավելի ընդարձակեցին իրենց տիրապետությունը Թրակիայի և Մակեդոնիայի վրա: Այն ժամանակ էր որ քրիստոնյաները Անքիալուսն ու Բերիան թողեցին ու փախան երբ իրենց ոչ ոք էր հալածում ապա և նիկեան⁹⁸⁷ ու Պրորատոն բերզը և մի քանի այլ ամրություններ նմանապես Ֆիլիպպուպոլիսն ու Ֆիլիպպեն⁹⁸⁸, և որիմոնում հաստատված վերաբնակներն առիթից օգտվելով փախան Վրագարձան իրենց տեղերը: Այգ բոլորը նիկեփորի խելացնորությունը խարսպանող աստծո ցասումն էր որի պատճառով իր երևակայական հասողությունները որոնցով նա սլարծենում էլ արագորեն փուլ եկան: Արև կողմ թողած շատերի շաբափառությունը, պավլիկյանների, աթինյանների պատկերամարտների և տետրագիտների⁹⁸⁹ վխտացող աղանդ

ները, (էլ շեմ խոսում շնության ու պոռնկության զազրագործության ու երգմնազանցության եղբայրադավության ու ազահության և այլ անօրինությունների մասին), [անհավատները] սուրբ ու նվիրակահայ պատկերների և վանական սքեմի գեմ էին հանդես գալիս, էրանի տալով աստծուն խորշելի երիցս թշվառական Կոստանդին⁹⁹⁰ որպես բուղարներին հաղթողի, մի բան որ թշվառ ամբարիշտները համարում էին Կոստանդինի բարեպաշտ լինելու ապացույց: Նրանք պատրաստվում էին հարձակվել մայրաքաղաքի վրա, տիեզերական ժողովով տա պալելու ուղղափառ հավատքը, ցանկանում հողով կույրերը կույրերին զահ բարձրացնել, ապրել տոանց աստծո: Նրանք վճռեցին գիշերով Պանորմոս կղզում⁹⁹¹ բանտարկված աստվածամարտ Կոստանդինի որդիներին ազատել և բանակ բերել: Բայց Տերը նշավակեց նրանց ի պաշտ պանություն ուղղափառության ոտքի հանելով ամենաբարեսլաշտ Միքայելին: Նա անկեղծորեն հավատքի մասին պետք եղածն ասելով գինվորներին, մայրաքաղաք վերադարձավ: Նա խոհեմորեն խոռովադարներից շատերին թեթև պատիժներով ահաբեկեց իսկ Կոստանդինի կույր որդիներին Աֆուսիա⁹⁹² աքսորեց: Կախարդ նիկոլայոս Վերսակիոնիտի ընկեր մի սուտանուն անապատականի որ մեծ եռանդ ցուցաբերելով բերել էր ու անպատվել ամենասուրբ աստվածածնի պատկերը, լեզուն կտրեց և հողով մեռյալը, այժմ նաև մարմնական մահվան արժանացավ: Սրա համախոհ նիկոլայոսին որ ապաշխարելու խոսք էր տվել, բոլորի ներկայությամբ ծանակեց և ստիպեց խոստովանել իր մեղքերը, որից հետո վանք բազմակեց ու պեսպի նա հակողության տակ լինի: Մասնավրալում նա զորքի հետ հանգրպոս ունեցավ և բացահայտեց իր աստվածահաճո ու բարեպաշտ դավաճանքը. նա բռնագրավեց աթինգանների ունեցվածքը և Անատոլիկոն [բանակաթեմի] զորավար Լևոնի⁹⁹³ միջոցով նրանց աքսորեց: Ինոքիկտիոնի օրդ տարվա օգոստոս ամսին Թերիթը⁹⁹⁴ քրիստոնյաների շեմ արշավեց նրան մարտ տվեց ո հաղթեց Անատոլիկոն բանակաթեմի զորավար Լևոնը որ երկո հազար հողու սրի քաշեց, ձեռք բերեց ձիեր ու ղևեր: Ահարոնի ալապ որդի Մոհամեդը որի ձեռքում էր գտնվում ազդի իշխանո թուուը ներքին Պարսկաստանում բախվեց իր եղբոր Աբդալայի հետ, տանուլ տվեց և փախչելով Բաղդադ տիրեց քաղաքին Դամասկոսը գրավեց մի այլ բռնակալ, իսկ [ուրիշ] երկուսը Եգիպտոսն ու Աֆրիկան բաժանեցին Պաղեստինին էլ մի ուրիշո ավազակաբար տիրեց:

[A M 6305]

[Աշխարհի արարչագործ
ձևեր] 6305 թ[Քրիստոսի մարդկո
թյան] 805 թ[Հոսանքների Միջա-
յեկայներ] 2 ռգ ասրին[2 ոմի կտն պապի]
1 ռգ տարին[Կոստանդնուպոլսի նի
կեփոր պատրիարքի] 8 ռգ
ասրին

Այդ տարի բուլղարների առաջնորդ Կրումը լեսպան Դսրգամիրի իջոցով դարձյալ դիմեց Միքայել կայսեր խաղաղության հարցով ջատարմ [[Երականգնել] թևողոսիոս Ազրամիտինոսի և սատրիարք Գեր-
մանոսի կողմից այն ժամանակվա Բուլղարիայի տեր Կորմեսիոսի հետ
կարված հաշտության սլայմանագիրը⁹⁹⁵, որի համաձայն սահմանն ըս-
րսիլում էր Թրակիայի Մելեոնելից⁹⁹⁶ [կայսրությունը Բուլղարիային]
վճարում էր 30 լիտր ոսկու արժողությամբ հանդերձներ և կարմիր կա-
փներ նախատեսում երկու կողմի փախստականների փոխադարձ վե-
րստարձում, նույնիսկ եթե նրանք դավադրությունն են նյութել պետու-
թյան դեմ, սլահանջվում էր որ երկու երկրներում էլ առևտուր անող
խճառականները ունենան սիգիլիոններով ու կնիքներով ճաստատված
խոստաթղթեր, հակառակ դեպքում նրանց ունեցվածքը գրավել ու պե-
տականացնել: Կրումը կայսեր սպանալիքներ էլ դրեց որ «եթե շտա-
սեա հաշտություն կնքել մեզքը վզիդ ես կհարձակվեմ Մեսեմբրիա
յի վրա»: Կայսրը, ծանոթանալով սլայմաններին վատ խորհրդական
ների զրդմամբ մերժեց հաշտությունը: Խորհրդականները կեղծ բարե-
զարտությամբ, բայց իրականում տգիտությամբ, ի վնաս պետության,
ստում էին թե շպետք է իախստականներին վերաբարձնել: Իրենց ա-
ռաջի ճաստատում էին ավետարանում գրի առնված Տիրոս խոսքերով
[1 Որ գայ առ իս՝ ու հանից արտաքս⁹⁹⁷: Հոկտեմբեր ամսի կեսերին
Կրումը արշավեց Մեսեմբրիայի վրա, բարաններով ու քաղաքավեր մե-
լենաներով, որոնց պատրաստելու եղանակն իմանալու սլատճառը քրիս-
տոնությունը վերացնող նիկեփորն եղավ: Նա քրիստոնեությունն ըն-
լունած մեխանիկայի մեջ շատ հմուտ մի արարի էր դինվորագրել և
տատատել Ազրիանուպոլսում բայց նրան ոչ մի արժանի հատուցում
կամ բարերարություն չէր կատարել, ընդհակառակը, նրա ոռճիկն էր
կրճատել, և երբ նա բողոքել էր՝ սաստիկ գանահարել Դրա վրա նա
յազաղած բուլղարների մոտ փախավ և նրանց սովորեցրեց բարան կա-
տուցելու սովեստը: Կրումը պաշարեց և պաշտպանների մեծ տխմարու-
թյան պատճառով ամբողջ ամսվա ընթացքում հանդիպելով որևէ

դիմագրութեան, առավ ան: Կայսրը նոյեմբեր ամսի 1 ին ստիպված իր ժոտ հրավիրեց պատրիարքին՝ խաղաղութեան շուրջ խորհրդակցելու: Ներկա էին նաև Սիկիայի, Կյուլիկոսի մետրոպոլիտները, ինչպես և խորհրդակալանները՝ Ստուդիոսի վանահայր Թեոդորոսի հետ: Պատրիարքը մետրոպոլիտներն ու կայսրը կողմնակից էին հաշտութեան, բայց վատ խորհրդակալանները Ստուդիոսի վանահայր Թեոդորոսի հետ դեմ էին գրան: Նուանք պնդում էին թե չլսելուք 1 Շաշտութեան կնքել աստվածային պատգամի վերացման գնով, չէ որ Տերն ասաց «Որ գայ առ իս ոչ հանից արտաքս»: Նրանք չգիտեին ոչ իրենց սասածր ոչ էլ թե իրենց պնդումներն ինչին են վերաբերում նախ և առաջ նրանցից և ոչ ոք մեր կողմը չի անցնում խի իրենց արքունիքո մ եղած մեր մարկանց մենք ենք որ մատնեցիք: Եթե [բուլղարների] հետ մենք խաղաղութեան մեջ ապրեինք, ապա կփրկեինք նրանց Երկրորդ թեկուզև մի քանի հոգի էլ անցել են մեր կողմը մենք պետք էր ավելի շուտ շատերի ու հայրենակիցների փրկութեան մասին մտածելք քան թե անորոշ ու վերացական բաներով օրորվենք: Աստծուն ավելի հաճելի է շատերի փրկութեանը քան թե քչերի փոքր օգուտի համար մեծ վնաս կրելը ամենամեծ տխմարութիւնն է: Ըսկ 1 թի ու իւրոց և մանաւանդ ընտանեաց խնամ ոչ տանիցի, ի հաւատուցն ուրացեալ է և շար ևս քան զանհաւատսն է»⁹⁹⁸ ասում է Պողոս անսիւրյալը, էլ ո՞ւր մնաց ասույթը, թե «ես խաղաղարար էի խաղաղութեանն ատեցողների հետ»⁹⁹⁹: Բայց զուցե նրանք Պողոսից ու Գավթից էլ ավելի իմաստուն են: Այժմ ո՞վ է երիցս Երանելի Գլխանոսից ավելի իմաստուն: Գուցե ավերիչ մտայնութեամբ խաղաղութեան գործը տապալուղ շար խորհրդակալանները ինչպես ասվեց այդ բանը տեղի ունեցավ նոյեմբեր ամսի 1-ին, իսկ նույն ամսի 4 ին գիտավոր աստղ Երևաց, երկու, իրար միացած մահիկների ձևով, որոնք այնուհետև բաժանվեցին իրարից և տարբեր ձևեր ընդունեցին մինչև իսկ անգլուխ մարդու: Հաջորդ օրը տեղ հասավ Մեսեմբրիայի առման մասին ողբայի լուրը: Բոլորին երկյուղ պատեց ավելի մեծ փորձանքներ ակնկալելով Թշնամիները Մեսեմբրիան գտնելով մարդկանց ապրելու համար անհրաժեշտ բոլոր պարագաներով ի, Գեբելտոսի հետ տիրացան նրան նրանք բազաքում գտան պղնձե 36 սիֆոն¹⁰⁰⁰, նրանցով արձակվող բազում հեղուկ կրակ, շատ ոսկի և արծաթ: Նույն տարին Պաղեստինի ու Ասորիքի բազմաթիվ քրիստոնյաներ, լանակալաններ ու աշխարհականներ արաբների սաստիկ հալածանքներից խուսափելով փախան ու ապաստանեցին Կիպրոսո մ Ասորիքում Եգիպտոսում և Աֆրիկայո մ արաբների հա

Ե յն տիրապետութեան մեջ համընդհանուր անիշխանութիւնն էր տիրում, գլուղերում ու քաղաքներում նրանց աստվածակործան ժողովրդիկոյմից սպանութիւններ հափշտակութիւններ շնութիւններ զազրայտութիւններ, ամեն տեսակի աստվածատյաց արարքներ էին կատարում: Պղծվեցին մեր աստծո սուրբ քաղաքի¹⁰⁰¹ նվիրական վայրերսուրբ հարութեան, կառափելու վայր¹⁰⁰² և այլն, ավերակ դարձան սուր Խարիտոսի ու սուրբ Սաբայր անապատո մ գտնվող հուշակավոր վայրերը, մնացած վանքերն ու կեղեցիները [քրիստոնյաների] միտոսը նահատակվեց մյուսը՝ Կեպրոս գնաց, այնտեղից էլ Բյուզանդիոն: Բարեպաշտ Միքայել կայսրը և սրբազնագույն Նիկեիոսը պատրիարքը սիրալիր հյուրընկալութիւն ցույց տվեցին քաղաք եկածներին մի երեւելի վանք նվիրեցին իսկ Կիպրոս մնացած վանականներին ու աշխարհականներին մեկ տաղանդ սակի ուղարկեցին և ամեն օժանդակութեան ցուցաբերեցին: Թեև Միքայելը բոլորի հանդեպ բարյացակամ էր ու սիրելի, պետական դործերում անընդունակ էր նրան իրենց ափի մեջ էին առել թեոկոստոս մագիստրոսը և մնացած իշխանավորները փետրվար ամսին Բուզարիայից փախած երկու քրիստոնյաներ կայսերայայտնեցին, թե Կրումը որոշել է հանկարծակի Թրակիայում գտնվող [լորբերի] վրա հարձակվել: Կայսրը ամսի 15 ին քաղաքից դուրս եկավ, իսկ Կրումը աստծո նախախնամութեամբ մէծ զոհեր տալով ձեռնունայն վերազարձավ: Կայսրը հասնելով Ադրիանուպոլիս և կարգալրելով քաղաքի գործերը, բերկրալից լերազարձավ Նա բարձրացավ սուրբ Տարասիոս սլատրիարքի վանքը և ավզուտա Պրոկոպիայի հետ նրա հոգեհանգիստը կատարեա նրա սուրբ դամբարանը 95 լիտր¹⁰⁰³ արծողութեամբ արծաթե տախտակով¹⁰⁰⁴ փառավորեց: Մեսեմբրիայի մեկուսից հետ կայսրը Կրումի հետ հաշտութիւն կնքելու հույսը կրտւած, բոլոր բանակաթեմերից զորք հավաքելով, հրամայեց գարունը շրլացված Թրակիա անցնել մի բան որից բոլորը դժգոհեցին հատկապես կապադովկացիք ու արմենիակները: Մայիս ամսին կայսրը տագմաներով դուրս եկավ ավզուտա Պրոկոպիան նրան դարձյալ ուղեկցեց՝ մինչև Հերակլիայի մոտ գտնվող Ակվեդուկը: Զորքերը դրանից յժոհ՝ սկսեցին վատաբանել ու ծանակել Միքայելին: Մայիս ամսի 1 ին Յլի համաստեղութեան 12 ղղ մասում, երբ արեգակը ծագում էր Լամադետում, խավարում եղավ ամբոխներին մեծ սարսափ համակեց: Բոկ կայսրը զորավարներով ու զինվորներով շրջում էր Թրակիայով մէկ, ո՛չ Մեսեմբրիայի դեմ էր գնում ոչ էլ թշնամիներին վնասելու որևէ անհրաժեշտ քայլի դիմում: Նա սոսկ ականջ էր կախում պատե-

րազմի փորձ չունեցող իր խորհրդականների դատարկ խոսքերին, թե թշնամին չի հանդգնի հարձակվել սեփական երկրում գտնվող կայսեր վրա: Պարենի պակաս զգացող և հարձակումներով ու հափշտակություններ պարապող ազգակից զինվորները տեղացիների համար ավելի մեծ փորձանք էին, քան բարբարոսների արշավանքները: Հունիս ամսի սկիզբն էին բուլղարների առաջնորդ Կրումը, ենթադրելով, որ քրիստոնյաները շատ շատ են իր զորքերով ոտքի ելավ: Նա բանակեց Վերսինիկիայում կայսերական զորքից 30 մղոն հեռավորության վրա, Անատոլիկոնի զորավար Լեոն պատրիկը, Մակեդոնիայի զորավար Հովհաննես պատրիկը՝ մականունը Ապլակես նրանց դեմ կռվի դուրս գալու մեծ եռանդ հանդես բերեցին բայց չստանալով խորհրդականների զորամբ կայսրը թույլ չտվեց: Իսկ [Կոստանդնուպոլսում] այն պահին երբ քաղաքի բնակչությունը պատրիարքի ալիսավորությամբ սուրբ Առաքելոց եկեղեցում պատարագ էր մատուցում, ամբոխի խոնաված լինելու պատճառով աչքից հեռու մնացած աստվածատյաց Կոստանդին¹⁰⁰⁵ հերձվածի կողմնակիցներից ամբարիշտ ոմանք շարժում են կայսերական գերեզմանատան դարբասը և ինչ-ոչ դղրդյուն անելով բացում այն իբրև թե աստվածային հրաշքով: Մտնելով ներս նրանք այլ ստահակի դամբանի վրա ծնկաչոք կոչում են ,ասնի օգնության, բաս և ոչ աստ ծուն ասելով «Ելի՛ր, իրկի՛ր կործանվող պետությունը» նրանք լուր տարածեցին որ նա դեերի հետ տարտարոսում բնակվողը իբր ձի Նեծած վեր կացել և ղնում է բուլղաճների դեմ պատերազմի¹⁰⁰⁶: Քաղաքի էպարքոսը ձերբակալեց նրանց, նրանք սկզբում ստախոսլցին թե իբր գերեզմանատան դարբասը աստվածուստ ինքնաբերաբար բացվեց բայց երբ կանգնեցին Լպարքոսի ատյանի առջև վկայություն տալու, պատուհասվելու վախի տակ հայտնեցին դարբասը շարդելու մասին էպարքոսը նրանց ըստ արժանվույն բրածիժ անելուց հետո քաղաքով մեկ ծանակեց պարտադրելով բարձրաձայն ասել իրենց լատովելու պատճառը: Ամենայն շարյաց գտիչ սատանան զինվորներին այնպես էր դայեկել որ նրանք փորձության պատճառը ոչ թե իրենց մեղքերը համարեն այլ ուղղափառ ու հայրենավան դավանանքը վանականների սուրբ սքեմը աստվածային իմաստասիրության ուսուցանումը: Հայհոյիչներից շատերը անունով էին քրիստոնյա, իրականում նրանք պավ լիկյաններ էին, որոնք ի վիճակի չլինելով իրենց պիղծ հայացքները հրապարակ հանել, նման քայլերի էին դիմում՝ տիմարներին խաբելու համար: Նրանք երանի էի՛ տալիս հրեամիտ Կոստանդինին, համարելով մարգարե և հաղթող ընդունում նրա շարախառությունը՝ ի տապալումն

Իր Տիրոջ Հիս սի Քրիստոսի մարմնացյալ տնօրինության Հունիս մի 22 ին հոռմայեցիներն ու բուլղարները Ադրիանուպոլսից ոչ հեռու լինելով են միմյանց Քրիստոնյաները ռազմավարական կռախտ սխալ լինել տալու պատճառով թշնամիներն այնքան գերազանցեցին, որ հոռմայեցիները դեռ առաջին ընդհարման շմասնակցած գլխովին փախուս լինել դիմեցին այն աստիճան որ Կրումն ապշահար կարծեց, թե կա տարվածը ռազմագիտական խորամանկութուն է և միառժամանակ լույս շէր տալիս իր գինվորներին փախստականներին հետապնդելու հայց երբ տեսավ որ նրանք սանձակոտոր փախուստի են դիմում, հետապնդեց և մեծաթիվ զորք կոտորեց: Բուլղարները ձեռք գցեցին նաև հոռմայեցիների տուրքները Կայսրը, փախելով քաղաք անիծելով զինվորիկներին ու նրանց հրամանատարներին երդվեց հրաժարվել զահից: Եւս գիմեյ Սնատուրիկոնի զորավար Լեոն պատրիկին որին համարում էր յարեպաշտ, քաջ և կայսերական իշխանությանը տիրելու միանգամայն արժանի մարդ: Երբ Լեոնը կտրականապես հրաժարվեց կայսրը յանհանձնելով բանակաթեմային զորքերի հրամանատարութունը յինչ ամսի 24 ին ևկալ մարտաքաղաք որոշած լինելով հրաժարվել իշխանութունից և մի ուրիշին կայսր հռչակել մի բան, որին գեմ էին յարս դալիս իր կինն ու իշխանության մոտիկ կանոնած մարդիկ: Սըրբադնադույն Նիկեփոր պատրիարքը այնպիսի էլք էր որոնում որպեսզի լի գահ բարձրանար Միքայելի և նրա երեխաների կյանքին վտանգ սպառնար Գորավարներն ու զորքերը իմանալով, որ կայսրը քաղաք է փոխել, նրա թագավորությունց հույսը կտրած իորհուրդ արեցին ու Անատուրիկոնի զորավար Լեոն պատրիկին դիմեցին, խնդրելով սատար կանգնել ժողովրդին և պաշտպան քրիստոնյաների պետության Սկզբում նա կտրականապես մերժեց գիտակցելով բեռն ծանրութունը, նաև աչքի տեսչ ունեւալով բարբարոսների հարձակումների անտանելիութունը, ուսցի այլ նա շէր ուզում խախտած լինել կայսրերի հանդեպ ունեցած իր համատարմութունն ու աննենգութունը Բայց երբ տեսավ, որ թըշնամիին սլանում է դեպի քաղաք Նիկեփոր պատրիարքին իր ուղղափա լյունը հաստատող գրավոր վկայութուն ներկայացնելով, խնդրեց յուր օրհնութունն ու համաձայնութունը՝ իշխանութունն ստանալու տուր: Հասնելով քաղաքի առջև գտնվող տրիբունալիոնը, նա զորա փոքրների ու զորքերի կողմից հոռմայեցիների օրինական կալսը հռչակ վեց, Կեսօրին խարսիոսի դռնից նա ոտք դրեց Կոստանդնուպոլիս, ապա Լուար գործեց պալատ Միքայելը, լսելով նրա կայսր հռչակվելու մա ին, Պրոկոպիայի և իրենց երեխաների հետ շտապեց Փարոսի աղոթա

րանը Խուզելով իրենց մաղերը նրանք վանականի սրեմ հառան՝ ին գիկտիոնի 6-րդ սարվա հուլիս ամսի 11-ին երկուշաբթի օր, Հաջորդ օրը Լևոնը ՄԼԾ եկեղեցու բեմում Նիկեփոք պատրիարքի կողմից թագադրվելուց հետո, հրաման տվեց օր ու գիշեր հսկողության մեջ պահել քաղաքի պարիսպները իսկ ինքն անձամբ շրջում էր քաղաքով մեկ, բոլորին ոտքի հանո մ հուսադրո մ ասելով, որ աստված ամենաանբիծ աստլածածնի և բոլոր սրբերի միջնորդությամբ շուտով հրաշք է գործելու հակառակ մեր բաղում մեղքերի ամենևին չի թողնելու ծաղր ու ծանակ լինենք: Իսկ այն նոր ՍԼՆԵՔԵՐԻՄ¹⁰⁰⁷ Կրումը, տարած հաղթանակից փրված թողնելով եղբոր սեփական զորքով պաշարելու Ադրիանուպոլիսը ինքը Լևոնի ինքնակալության 6-րդ օրը հետևակազորով ու հեծելազորով մայրաքաղաքի վրա շարժվեց: Նա պարիսպների առաջով շրջում էր Վլախեոնայից մինչև Ոսկե դուռը ցուցադրելով իր ուժը: Ոսկե դռան ծովահայաց մարգագետնում Նա պիղծ ու դիլային զոհաբերություններ կատարեց կայսրից պահանջ ց իր նիզակը խրի Ոսկե դռան վրա, բայց մերժում ստանալով, իր վրսնը լերադարձավ Նա ապշեց քաղաքի պարիսպների վճռության, կայսեր զորքի կարգապահության վրա, և համոզվելով, որ պաշարմամբ հաջողության չի հասնի, որոշեց հաշտություն կնքել և փորձեց բանակցությունների դիմել: Կայսրը հարմար առիթից օգտվելով, ուզեց նրա դեմ որոգայթ լարել բայց մեր բաղում մեղքերի, ինչպես և իր սպասավորների ապիկարության պատճառով չկարողացավ այդ հաղթանշանը ձեռք դցել: Ճիշտ է Կրումին հարված հասցրին բայց ոչ իահացու որի վրա ոճրագործչ դավադած սուրբ Մամաս ասպատակիչ հրոսակներ ուղարկեց, կրակի տվեց այնտեղի ապարանքը սայլերի լրաբարձեց ձիարշավարանի պղսձլ առյուծը հիդրիոնի արջն ո վիշտպը քնտիր մարմարիոններ ու հեռացավ, [ճահապարհին] պաշարմամբ դրավելով Ադրիանոպոլիսը

Ծ Ա Ս Ո Թ Ա Գ Ր Ո Խ Թ Յ Ո Ի Ս Ն Ե Ր

Ազգոսի վանքի մ ին տև Առաջաբանում էջ VII

Նոսմայեցիների կայսր Գրիգորիանոս (284—305)

Միքայել I Ռանգարե (811—813)

Քեոսիանեսի օգտագործած ժամանակագրության (խրոնոլոգիայի) լատին տեղ
Առաջաբանում, էջ XII—XIII

Չեորգիոս Սինկելլոսը, VIII դ. վերջի և IX դ սկզբի բյուզանդական մատենագիր
էրև է «Ժամանակագրություն» աշխարհի սրարչագործությունից մինչև Գրիգորի
անոս կայսրը (284): Նրա երբեք պահպանվել է: Տե՛ս *Georgius Syncellus et Ni-*
cophorus CP. Ex recensione *Guilielmi Dindorfii* vol I II, Bonnæ 1829.

Տարասիոս պատրիարք Կոստանդնուպոլսի (784—806):

«Նինեկլոս» բառացի նշանակում է «խցակից», նույն խցում ագրող: Նա պատրիար
քից հետո եկեղեցական առաջին անձնավորությունն էր: Նրա լմնակսն պարտա
կանությունն էր պատրիարքի և կայսեր միջև կապ պահպանելը

Քեոսիանե ի Առաջաբանի լատին հատուկ տեղում Կարգը» К проблеме էջ 206
և հտ.:

Փակաս կայսր (602—610): Մագուսով լա լպաղովկացի էր

1. Խոսրով II Ապրվեզ (590—628):

2. Երիվակոս պատրիարք (595—606)

3. Իսահակ (կամ Հեսիքիոս) պատրիարք (601—609)

4. Եվրոզիոս պատրիարք (581—608):

Անտոտասիոս Բ պատրիարք (599—609)

Ընդհիպիոնի՝ 15-ամյա շրջանի մասին տեղում Կուռաղի և Միտանադիլ» էջ 239
Այսինքն՝ Քեոսիանեսի «Ժամանակագրություն» մեր շքնդրված մասում:

Մովրիկիոս (հայկական աղբյուրներում Մորիկ, Մուրիկ) կայսրը (582—602)
որին որոշ հեղինակներ (Կ. Տեղ Սահակյան, Հայ կայսերը Բյուզանդիոնի հտ. Ա
էջ 25—125: *Adontz*, *Les legendes*, p. 123—133: *Grégoire*, *Maurice le Marcio-*
nite, p. 395—396: *Grousset*, *Histoire*, p. 247) համարում են հայագրի: Հայ-
կական աղբյուրներից Մովրիկիոսի ծագումով հայ լինելու ավանդություն-
ները հիշատակում են հեղծ Շապուհ Իսաբատունի (հեթո-Միտանադիլ
պոստ, ԵՄ 47—49), որը սրտն անեցի է համարում, Ստեփանոս Տարոնեզի
Ասողիկը (էջ 141), որի համաձայն նա օջականցի էր, և Կիրակոս Գանձակեցին («Պատ-
հավան հայոց» էջ 46) որի ասելով կայսրն էր «Ի Հայոց յՕջական գեղջէ և
այլը՝ թէ ի Տարոնոյ», մի և իլ տեղում՝ «Կէսք ասեն զնա յԱրփսուս գեղջէ Կապաղով
կայոց» (էջ 50): Ինչպես տեսնում ենք միայն Գանձակեցին է հիշատակում նրա
անդամավայրը՝ Կապաղովկիայի Արարիսոս քաղաքը (աղբյուր ունեւալով Միքայել Ա
Ժամանակագրությունը) Այլ ավանդությունները ուշ շրջանից են դա իս

Ժամանակագրական տեսակետից ամենամտտիկ Սեբեոսը ոչ մի խոսք չի ասում Մավրիկիոսի հայկական ծագման մասին: Ժամանակակից ասորի պատմիչ Հովհան Եփեսացին Քեոփիլակոս Սիմոկատտան նույնպես գաղափար չունեն Մավրիկիոսի հայկական ծագման մասին: Մավրիկիոսին անձնապես ծանոթ Եվագրիոսը (*Evagria Historia* col 2832) նրան համարում է հոռոմայեցի, ծննդավայր նշելով Կապա դովկիայի Արաբիսոս քաղաքը իսկ լատին պատմիչ Պոզոս Սարկավազը հույն, առաջին հույն կայսրը բյուզանդական գահի վրա (*Pauli Diaconi Historia* p 100) Այսպիսով Մավրիկիոսին ժամանակակից և ոչ մի պատմիչ նրան հայ չի համարում: Այդ վարկածը հանդես է գալիս ավելի ուշ: IX դ. բյուզանդական պատմիչ Գեորգ Վանականը նրան հայ է համարում (*Georgii Monachi Chiricon* t II p 656 662): Նույն բանն է ասում նաև XIII դ հեղինակ Յոհիլը (*Metà Γεβεριον βασιλευσε Μαυριχιος Αρμενιος: Ioelis Chronographia* p 45).

Նշենք այստեղ որ Մավրիկիոսի ընտանիքի բազմաթիվ անդամներ էլ և ոչ մեկը չէր կրում հայկական անուն: Այսպիսով միակ հալանականը Պ Գուբերի տլած բացատրությունն է Արաբիսոս քաղաքը գտնվում էր Կապադովկիայում ըն աշխարհագրական առումով Հայաստան էր կոչվում: Հիերոկլեսի Սինեկղեմոսում (IX դ) ցույց է տրված որ Երկրորդ Հայքում են գտնվում հետևյալ քաղաքները. Մելիտինե Արկա, Ալաբիսոս, Կուկուսոս Կոմանա և Սրիարաթիա (*Hieroclis Synecdemus* p 38: Հմմտ նեղոսի Գոքսապատոի Կարգագրություն էջ 30 Տե՛ս նաև Հովհաննես Դրասխանակերտցի էջ 69 իսկ ղԿապադովկիայի, յորոմ մայրաքաղաքն է Կեսարիս՝ և Երկրորդ Հայք նախ անուանիր»): Աղբյուրներ ամ սովորական բան է երբ մի երկրի վարչական աշխարհագրական անունը տարածվում է նաև այդ տարածքի վրա բնակվող բնակչության վրա Մավրիկիոսը, ամենայն հավանականությամբ, ծագումով հոռոմայեցի էր բայց ծնվել էր Կապադովկիայում հաստատված և հունախոս դարձած ընտանիքում (*Goubert, Maurice. Նույնի Byzance* t I)

18 Տրիբունալիոնի Կամպոսը (*Campus tribunalis*), այսինքն զորքերի հավաքատեղի: Գտնվում էր Հեղոմոնեում ժամանակակից Բաբրբոլոյր (^{հուն} Մարրիբոլոյ) արևելքում: Կայսրերի Շոշակման վայրն էր (*Ianin, Const. byz.,* p 412): Հետաքրքրական է նշել, որ Մավրիկիոսը, թեև իր իշխանության օրոք ստեղծ էր և «ուղղափառների» և միաբնակիների շրջանում իր նահատակությունը հետո «ուղղափառ» և հակորթիկ եկեղեցիների կողմից սրբացվեց (^{հիշատակը նշվում է} *Ենյեմբերի 28-ին* (*Στο άτοο Τό Βυζάντιον, Δ.,* σελ. 44 133): Մավրիկիոսն ուներ ինն հրեյա վեց տղա և երեք աղջիկ: Նրանց անուններն էին Քեոզոսիոս, Տիբերիոս Պետրոս Պավղոս, Հուստինոս, Հուստինիանոս, Անաստասիա, Քեոկտիստե և Կլեոպատրա (*Chronicon Paschale, vol. I, p. 693*): Մանապատի ենթարկվեցին Տիրեքիոսը, Պետրոսը Հուստինոսը և Հուստինիանոսը (նույն տեղում, էջ 694)

19 Քեոիանեար և բյուզանդական Հույսեր, և՛ պարսից արքային էր ուղարկված էր թափափոր: Ելնելով հայկական ավանդությունը, մենք «կայսր» ենք կոչելու բյուզանդական թափափորին իսկ պարսից թագավորին՝ արքա: Նշենք, որ բյուզանդական վեհապետները պաշտոնապես թափափոր տիրող սասցան 629 թ Տե՛ս *Ostrogorsky, Autokrator, S 98—99* (apud *DAI* II, p 9)

20 Այդ մասին դիտե և Սեբեոսը «և էր որդի մի կայսերն Մարկայ սնուն նորա Քեոզոս Լուր համբաւոյն Էլիալ սարածանէր ընդ ամենայն երկիր եթէ գերծաւ Քեոզոս և զ՛աց առ թագաւորն Պարսից» (*Սեբեոս էջ 106*) Երբ Փոլասի դեմ ապրս-

տամբեց նշանավոր զորավար ներսեսը տպտ նա պարսից արքա Խոսրովի մոտ մի էրիտասարդ ուղարկեց «զարդարեալ թագաւորական հանդերձիւ. » ասելով «Տա է որդի թագաւորին Մաւրկայ Քէոզոս և արասցես ի վերայ դորա ողորմութիւն , որպէս և հայր դորա ի վերայ քոյ» (նույն տեղում էջ 107): Խոսրովը հիշյալ անձնավորութիւնն օգտագործեց հետագայում: Նա Հերակլիոսի թագավորութիւնն սկզբում, դիմելով բյուզանդական կայսեր ասաց «Ծն զՔէոզոս զորդին Մաւրկայ նստուցի թագաւոր» (Սեբեոս էջ 113): Երբ 608 թ պարսիկները պաշարեցին Կարինը հիշյալ Քէոզոսը դիմելով քաղաքի բնակիչներին, տասց «Ծն եմ. թագաւորն ձեր», որի վրա Կարնո բնակիչները նրա առջև բացեցին քաղաքի դռները (Սեբեոս, էջ 111):

1 Բյուզանդական կայսրերը պաշտոնապէս իրենց կոչեցին «Հռոմայեցիների թագավոր» (βασιλεύς Ῥωμαίων), իսկ պետութիւնը՝ «Հռոմայեցիների թագավորութիւն» (Ῥωμαίων βασιλεία) 812 թ. ընդգծելու համար բյուզանդական կայսեր գերագանցութիւնը ֆրանկների թագավորի հանդեպ, որի «Ֆրանկների թագավոր» (Βασιλεύς τῶν Φράγγων) փրագործ Բյուզանդիան ճանաչեց հենց այդ թվականին Տե'ս DAI, II p 9—10

2 Սյլ տղբյուրների համալսյն այս դէտպանը կոչվում էր Լիլիոս նա էր Մավրիկիոսին և նրա որդիներին ձերբակալողն ու մահապատժի ենթարկողը:

23. Այսինքն՝ Մավրիկիոսի կնոջ:

4 Երրորդ դարից սկսած Ս լգո ստա իոս (praefectus Augustalis) էր կոչվում Եղիպտոսի փոխարքան:

5. Չշիոթել Հուստինիանոս I ի ժամանակ անուն հանած նարսես ներքինու հետ Ջին վոքական ասպարեզ իջով դեռևս Հուստինոս II ի ժամանակ Տիրերիոս կայսեր օրոք ապագա կայսր Մավրիկիոսի փոխզորավարն էր և դեռ այն ժամանակ աչքի էր ընկել լաբսիկների դեմ մղվող պատերազմում: Հավանաբար Հայաստանում կարևոր պաշտոն էր վարում քանզի 595 թ Մալրիկիոսի ժամանակ, զորավար Ֆլիպպիկոսը նամակ է գրում Հերակլիոսին (ապագա նույնանուն կայսեր հոր) իր զորքերով «գնա Հայաստան, նարսեսի մտ» (εἰς Ἀρμενίαν παραχθέναι πρὸς Ναρσην Theoph. Chron., I, p 279): Վահրամ Չուբինի սպստամբութեան ճնշմանն էլ (591) նարսեսը, ստրատելատ Հովհաննես Մուստակոնի հետ մեծ դեր է խաղացել նարսեսը 600 թ ազատամբների հանձնել և Խոսրով արքային և նրան գահի վրա հաստատելուց հետո ասել է «Հիշի՛ր, Խոսրով այս օրը հռոմայեցիներն են քեզ շնորհել թագալորութիւնը» (նույն տեղում էջ 267):

Լարսես զորավարի ապստամբութեան մասին տես և Սեբեոսի երկում «Ե. Ասորոց կողմանէ ապստամբեալ ներսէս զարավար ի Միջագետս Ասորոց և Կոնստանդնուպոլսի մասեալ բոնանայ յՈւրհայ լաղաքի» (Սեբեոս էջ 106) Պատմիչը տալիս է բազում կարևոր մանրամասնութիւններ նրա ասելով Խոսրովը Գորայից գալիս է Եգեսնա ընդդէմ ներսեսին պաշարած Փոկասու բյուզանդական զորքերի, շատում ու փախուստի մատնում նրանց Պաշարյալները բացում էն քաղաքի դարբասները զարսից արքայի առջև Ահա արանից հետո Խոսրովը երկրորդ անգամ գնում է Գորա տալի ու կես պաշարում ան և գրավում Սակոյն այդ միջոցին բյուզանդական մի այլ զորք հարձակվում է Եգեսիայի վրա գրավում յաղաքը և ըստ հայ պատմիչի «կալեալ զՆերսէս սպանին և արին հնդին» (Սեբեոս

էջ 107): Թեոփանեսի ասելով Նորսեսը փախալ Հիերապոլիս, ապա խաբվելով և կալ Կոստանդնուպոլիս ուր և մահապատի ենթարկվեց (տե ս և ծանոթ 39):

Ավելորդ չէ նշել որ ըստ ի Ալիշանի Ներսեսը ծագումով Կամսարական էր (Ալիշան, Շիրակ էջ 5)

- 26 «Սագիստրոս» պատվաստիճանի մասին տե ս «Կոստանդին Միրանաձին» էջ 217: Այստեղ Թեոփանեսը Դոմենցիոլոսին համարում է փոկասի եղբայր մի քիչ հետո խոսում է «ղարմիկ» Դոմենցիոլոսի մասին: Հավանաբար ասորբեր անձնավորություններ են
- 27 «Էքսիուրբիտորների կոմես ի մասին ս ե ս «Կոստանդին Միրանաձին» էջ 29°—300, 310:
- 28 Կայսրերը սովորություն ունենում են նշանավոր ղեպքելի առիթով ժողովրդին դրամ բաշխել: Այդ բանը կոչվում էր նταρεία. հյուպատոսություն քանդի հիմ շոսմում հյուպատոս (կոնսուլ) հռչակվելու առթիվ նրանք ժողովրդին դրամ էին գցում: Այդ սովորությունն անցավ Բյուզանդիա և կայսրերը գահ բարձրանալու կամ այլ էրևելի մարդիկ տիտղոս ստանալու առթիվ նույն բանն էին անում:
- 29 Կոստանդին (Թեղև գե Մաուզելաթ) Հին քաղաք Միջագետքում Գարայլց 7օ կմ արևմուտք: Նրա ավերակ դարձած պարիսպները վերականգնել էր Հուստինիանոս I ը Տե ս «Պոնկոպիոս Կեսարացի» էջ 176—177:
- 30 Բնագրում լαχάνας: Խոսքը ավարներից ցեղապետի մասին է Բյոզանդական կառավարության նր երկիրն այդ բարդ արտաների հարձակումներից դերժ պահելու համար տարեկան որոշակի դրամը էր վճարում նրանց Սեբեոսը ն ան անվանում է «Մեծն իարան», ասորաց կողմանց հիստոսյ» (Սեբեոս, էջ 104)
- 31 Բնագրում՝ πάλαι: Բառը շինք թարգմանում, քանդի հանդիպում է և հայկական աղբյուրներում (տե ս Դիզան հայ վիճադրության, պր I Անի քաղաք, 4 զմեց Հ Ա Օրբելի Երևան, 1966 էջ 38): Սլն ունի լատինական ծագում (pactum) և նշանակում է գայմանագիր սլայման կարգադրություն նաև հս կ Պալատի մասին տե ս Րս քրիկյան Հարկերի մասին էջ 168—173:
- 32 Սահմանամերձ նշանազոր քաղաք-ամրոց Գտնվում էր յարսից սա մանամերձ Մծբին քաղաքի դիմաց և կառուցվել էր Անաստասիոս կայսեր կողմից: Բյուզանդիայի համար ստրատեգիական խոշոր նշանակություն ունեցող Պոնկոպիոս Կեսարացու ասելով «եթե որևէ փորձանք պատահի Գարա քաղաքին, ոչք հոսմեական պետության պատվարն է և բացելիքայ կանգնած է թշնամու երկրին դեմ Ղանդիման, ապա աղետը այդքանով չի վերջանալու դրա հետ միասին ստանվելու է ամբողջ պետությունը»: «Պոնկոպիոս Կեսարացի», էջ 167—168:
- 33 Կոչվում էր նա՝ Մենբիջ (Մամբիջ) Հնագույն քաղաք Ասորիքի հյո սխտարեկյան Երրատից մինչև Ամանոս լեռը ձգվող և հնում Կյուրեստիկե կոչվող մասում, Եփրատի ս ջ ափից ոչ հեռու Անտիոքից Եղեսիա ումող ճանապարհի լրա: Սելեուսական շլշա նում կոչվում էր Բամբյուկե, Հիերապոլիս կոչվեց Սելեուս թագավորի կողմից: 111 դարում դարձավ հոսմեական Եփրատ պրովինցիայի կենտրոնը I Ասորիքի խոշորագույն քաղաքներից մեկը: Հիերապոլիս ավերակները գտնվում են Հալեպի մոտ ժամանակակից Մանբիջ գյուղում:
- 34 Բնագրում՝ Αρζαουδ ստորերեն Խարզ մ յմ Թեղև Խարզեմ Մերդինից հս րավ-արևմուտք
- 35 Չոնգոնս (սլրսկ Zengo):

Կուրապաղատ պատվաստիճանի մասին տե՛ս «Կոստանդին Միրանաժին էջ 214 Մանրամասն՝ Guillard Le Curopalate, p 187—229 Այս հոդվածի մասին տե՛ս Բարբիլյան, Հայագլտական նյութեր, էջ 101—102 VII դ.՝ կուրապաղատների մասին (հայկական աղբյուրների տվյալների լայն օգտագործմամբ) և Գիլյանի վերջին հոդվածում թույլ տված սխալների ուղղմամբ տե՛ս Σ τ ρ á τ ε, Οί „Κουρ παλάται“, σελ. 51—56

Կարգարիգանք անո՛ւ չէ այլ տիտղոս (Justi Iranische Namenbuch S 156) Թե՛ր՝ Թեոփանեսը գրում է, թե «Կառդարիգասն հատուկ անուն չէ, այլ բարձրագույն աստիճան պարսիկների մոտ» (Theoph. Chron I, p 253): Ընդունելով էր բարձրաստիճան անձն սվորոթյան աստիճանը հիշատակել քան անունը: Ավելի ուշ շրջանում նույն բանը հանդիպում է և հայկական աղբյուրներում որտեղ որպես հատուկ անուններ են հիշատակվում Ինմեպիկոսը՝ «Պարակամանոսար», «Տեյիարխը» (դոմեստիկոս պարակիմոմենոս, էտերիարխ): Մովսես Կաղանկատացին նրան հիշատակում է Քրտակարին ձեռով (էջ 152): Անունը, հավանաբար նույնանուն է ուշ միջնադարում մեկ անգամ հանդիպող «Քրտիկեարութին» անվան հետ Տե՛ս Бармукия Об армянской памятнои записи Բա Ստրատոսի (τ ρ α τ ο Το Βυζάντιον, Α', σελ. 156) ավյալ կարգարիգանք նույնանուն է Աերեոսի «Մշտտա Յեգտայար» գորալարի հետ (Աերեոս, էջ 111):

38. Բնագրում Ρουσαλάξαν. ոչ համապատասխանում է Աերեոսի «Խոռեամ որ Ըռազ մանն անուանեալ, գաւրազուխ» ին (Աերեոս, էջ 110): Մի այլ տեղում «գաւրավարն կոցա անուանեալ Ռազմիողան որ է Խոռեամ (նույն տեղում, էջ 115): Տարբրին նրան անվանում է Ֆարուխան (Σ τ ρ α ο υ, Το Βυζάντιον, Α', σελ. 152) նա նույնանուն է մի լոքր հետո հիշատակվող պարսիկ զորավար Շահրվարազի հետ, որ ժամ չէ ալ տիտղոս՝ Կայսրության լարաղը» (Σ ρ á τ ο υ, նույն տեղում): Տե՛ս Ի ծանոթ. 134

Կարսեսին Դոմեն յիտլոսն ուղարկեց Կոսանդուպոյիս ուր և Փոկասը կողմից տխտադրժորեն ողջակիրովեց Չիարշավարանում ժողովրդի աչքի առջև: Այս դեպքը տեղի ունեցավ 605 թ. վերջին կամ 606 թ. սկզբներին Աերեոսի համաձայն բյուզանդական գորբերը գրավեցին Ուսհան որտեղ «կայեալ գնբրսէս սպանին և արին հեղին» (Աերեոս էջ 107) Տե՛ս ծանոթ 25:

10. Պատրիարք Թովմաս Ա (607—610 թթ.):

11. Ակղբնական շրջանում սքոլաստիկոս (σχολαστικός) էին կոչվում 7 ազատ արվեստների ուսուցիչները, հետագայում փրիխոսոփայությամբ ու աստվածաբանությամբ զբաղվող, բնդհանրապես ուսումնական եկեղեցու հայրերի փրիխոսոփայությունն ուսումնասիրող մարդիկ

12. Այս շրջանի լյս տրիկները մասին տե՛ս Guillard Les patrices du VIe siècle p 11—24: Իսկ առանձնապես Լեոն III Իսավրացուց սկսած մինչև Միքայել II ի թագավորությունն ընկած ժամանակաշրջանում աղբյուրներից Հայտնի պատրիկների մասին՝ Guillard Les patrices Du règne de Léon III l'Isaurien au règne de Michel II, p 317—360)

Պատրիկների մասին բնդհանրապես «Կոստանդին Միրանաժի» էջ 212—213 Կոստոբուլոս. La société, p 48—50 Ամենահաճախ հիշվող տիադոսն է աղբյուրներում: Այն կրում էին բարձրագույն պաշտոնյաները փաստ որ վկայում է փաղոսի շատ պատվաբեր լինելը: Կար և պրոտոպատրիկ տիտղոսը որը կրում էր

Սպսիկիոն բանակաթեմի զորավար հայազգի Վարազ Բակուրը (տես վերը, էջ 99)։ Այդ արիազոսի էութունը դեռևս պարզված չէ Ամբողջ հարցն այն է որ այդ տիազոսը Լևոն II կայսեր կողմից շնորհվել է և սահմանակից մի արար ցեղապետի

43 Սբ Սոֆիա տաճարը։

44 Կոստանդնուպոլսի բնակչությունը կազմակերպված էր միությունների մեջ, որոնք դեմոսներ էին կոչվում (δῆμοι)։ Սրանք իրենց հերթին բաժանվում էին «կողմերի» (μέρη) որոնք առաջացան որպես սպորտային միություններ՝ Զիարավարանում։ Բյուզանդիայում կային շորս «կողմեր» կապույտների, կանաչների սպիտակների և կարմիրների։ Սպիտակները հանդես էին գալիս կապույտների հետ իսկ կարմիրները՝ կանաչների ժամանակի ընթացքում այս կողմերը վերածվեցին քաղաքական կուսակցությունների ընդ որում կապույտները պաշտպանում էին բնակչության առավել բարձր խավերի շահերը, իսկ կանաչները՝ ցածր գլխավորապես առևտրաարհեսաավորական խավի։ Դեմոսների ուղմակն պարագլխին նշանակում էր կյուրը։ Սովորաբար նա սխոլերի դոմեստիկոսն էր կամ էքսկուրիտորների կոմեսը (Σ τ ρ ά τ ο υ Το Βοζάντιον, Α. σελ. 38) Քաղաքացիները՝ դեմոսները արձանագրված էին ցուցակում (կտաալոգում)։ Մավրիկիոսի ժամանակ արձանագրված պրասինոսները 1500 հոգի էին, իսկ կապույտները՝ 900 (Σ τ ρ ά τ ο υ, նույն տեղում, էջ 40 110)։ Դեմոսներին ուժեղ հարված հասցրեց Լուստինիանոս I-ը՝ 532 թ «Նիկայի» ապստամբության ճնշումից հետո։ VII դ կեսերից «կողմերը» դադարում են զգալի դեր խաղալուց։

45 Զիարավարանի մուտքի ոլորապտույտ աստիճաններից մեկն էր որը ձևաբանականը հաղորդակցում էր կայսերական պալատի հետ։

46 Դեմոսի երկու հիմնական կազմակերպությունների ղեկավարները կային վենետների (կապույտների) և պրասինոսների (կանաչների) դեմարոսներ (Bury 'AD p 138)

47 Բնագրում (άλλαγον. Կոչվում էր նաև կենտլնար։ Հավասար էր 100 լիարի (մեկ լիարը՝ 72 ոսկեդրամ) ոսկու, հետևաբար՝ 7200 ոսկեդրամի (գահեկանի)

48 Բոնի հոգևորական վանական «իուդեյը» Բյուզանդիայո ի պատվ էր քաղաքական հակառակորդին հրապարակվեց վերացնելու միջոց։

49 Սեբեոսի ասելով «էր լեալ Փիլիպիկոսս այս փեսայ կայսերն Մարկայ, և րա զում ժամանակաւ արարեալ զարավարութիւն զործէր զմարտից յաղթութիւն, Եւ ապա յանկարծաւրէն արկեալ ի միտս իւր անդրէն յաւուրս Մարկայ, Թագաւորութեանն, կտրեալ զհերս գլխոյ իւրոյ և զգեցեալ զքահանայութիւն զինուորեցաւ յուխտ եկեղեցւոյ» (Սեբեոս էջ 114)։ Բայց հետագայում «զսա բոնագատեալ Հերակղլ կարգէ զարավար և բձակէ ի կողմանս արեւելից զարու մեծաւ» (նույն տեղում)։ Քեոփանեսը այդ մասին ոչինչ չգիտէ ոչ էլ այն որ նա բանակի գլուխն անցած եկավ Այրարատ գավառը և բանակեց Վաղարշապատի դաշտում ապա շառժվեց դեպի Շիրակ և Վանանդ, որաեղից էլ Կարին։

50 Հնում Քաղկեդոնի մաս էր կազմում XII դ սկսեց կոչվել Սկոտարիոն այժմ Կոստանդնուպոլսի Ուսկյուդար թաղամասը։

51 Կայսեր գանձապետը Կոչվում էր նաև ταμίης των βασιλικών χρημάτων (կայսերական գրամների գանձապետ)։ Ազաթիտոսը պարզ գրում է, թե նա գործ ունեւր ոչ թե հարկերից հավարված զրամի հետ այլ կայսերական գանձարանի

- Agathias, III 2) Մակեդարիոսը մտնում էր σεχρετικος կոչվող դասի մեջ որը հիմնականում ֆինանսներով էր զբաղված (Bury IAS, p 84—86)
54. Թեոդորոս Վերիբոն (608—609)
55. Պալատն իր անունը պարտական է Արկադիոս կայսեր դո ստր Մարինենին Գտնը լում էր Կոստանդուպոլսի Ակրոպոսի մտակայքում
- 1 Տե ս ծանոթ. 44:
55. Թարգմանաբար նշանակում յոր ս ո ն Չորս սյուներով խորան կամ սրբաբան
56. Բնագրում՝ λαορᾶτων (ճիշտը՝ λαορεᾶτων լատ laureatus): Դափնիներով հյուսված կայսեր պատկերը կամ արձանը (Στρατός Τὸ Βυζάντιον, Α', σελ. 184)
- 7 Ստաման (կոչվում էր և Պիս Նունարեն Պատանի ձևից) Զիար ավարանի այն սեղն էր, որտեղ կանգ էր առնում Թափոսը՝ կայսեր ողջունելու համար (Guiland Etudes sur l'Hippodrome, p. 37—44). Բառը ծագում է լատիներէ «կանգնել» բայից:
- 8 Պրոտոկուրսոր (πρωτοκέρσορ, princeps cursorum): Պալատական պաշտոն, կարսորների (կայսերական սուբհանդակների) առաջինը Հստ Շլյուսբերգի պրոտոկուրսորը և պրոտոմանդատորը (սրա մասին տե ս «Կոստանդին Միրանաժին», էջ 309) նույն պա տոնյայի տարբեր անվանումներն են, թեև ոչ մի աղբյուր չի հաստատում այս կարծիքը: Տե՛ս Yannopoulos La société, p 60 ծանոթ 355
59. Գրամմի տե ս՝ սրբապատկերների նկարիչ (Lampe, Lexicon p 322)
60. Էպարքոսի (քաղաքագետի) մասին տե՛ս «Կոստանդին Միրանաժին», էջ 298:
- 61 Արևելքի էպարքոսը Ա ստեղ սվսլաբար խոսքը Praefectus Praetorio Orientis էր Լ սսին է
- 62 Մի քիչ հետո (A. M. 6101) Թեոփանեսը գրում է որ Փոկասը այդ թվին Շրա մայկց գլխատել էլլիդիոսին մո անալով որ 6099 թ նա արդեն սպանված էր: Թեոփանեսը երկու դավադրություն է հիշում Փոկասի դեմ 601-ին և 609-ին այնինչ Չատկական ժամանակագրությունը մեկ և ցույց է տալիս, որ մահապատիժները ի կատար ածվեցին 605 թ հունիսի 7-ին (Στρατός, Τὸ Βυζάντιον, Α', σελ. 174)
- 63 Եվտրոպիոսի մոլոսը (նավահանգիստը) Քաղկեդոնի երրորդ նավահանգիստն էր: Անունը ըստ մի աղբյուրի պարտական է Կոստանդին Մեծի ժամանակ գործած պրոտոսոպաթար և րվեստոր Եվտ սպիոսին թեև այտնի է ոչ Նավահանգիստը կառուցել է Հուստինիանոս I-ը
64. Նախնական անունն էր Ակոնե կամ Ակոնիտիս Թուրքերի ան ժմ կոչում են Կենալիթա (կարմիր կղզի) իր հողի գո նի պատճառով
65. Բնչիս անունն է վկայում պիտի որ ազգակցական կապ ունեւա Հուստինիանոս I կայսեր ժամանակ անուն հանած հայազգի Միտասս զորավարի հետ որին 528—529 թթ. կայսրը նշանակել էր magister militum per Armeniam et Pontum Polemoniacum et gentes Նրա մասին տե ս ΑΘΟΥ Αρμενյա стр 133—139
66. Սուբադյուբա (լատ. subadjuva) նշանակում է օգնական, ծառայ, թիկնապահ: Լատ Կոստանդին Միրանաժինի մագիստրոսը նրա միջոցով կապ էր պահպանում օտար ղեկավարների հետ (De Cer l p 403):
67. Բնագրում՝ χαρτοφύλαξ (խարաֆիլաքս), Եկեղեցական պաշտոն որ արվում էր երեջերի կամ սարկավազների Կոչվում էր «եպիսկոպոսի բերանը և աչք»: Վարում էր եպիսկոպոսի քարտ դարի պաշտոնը և եպիսկոպոսի մնայուն ներկայագոցին էլ

- 68 Նիկեիոս պատրիարքը գում է թե ժողովուրդը երգ էր հուրնել իրի բովանդակությունն այն էր թե պարսիկները հառապեցյաների պետությունը գրպից են ավերում, իսկ Փոկասը ավելի վատթարը ներսում է անում (*Nicephori Breviarium* p. 3):
- 69 Նիկեիոս պատրիարքի համաձայն նրա անունը Գրիգոր էր և ոչ Գրիգորաս (*Nicephori Breviarium* p. 4):
- 70 Խոսքը հացահատիկով բեռնված նավերը Կոստանդնուպոլիս խոսքե ո մասին է Կոստանդնուպոլիսը հացահատիկ էր ստանում Եգիպտոսից
- 71 Թեոփանեսը բյուզանդապարսկական պատերազմը Փոկասի թագավորության ժամանակ շատ համառոտ է նկարագրում նա գրեթե ոչինչ չլ ասում Հայաստանի մասին որը իստորեն կոիվների թատերաբեմն էր: Դարայի կոիվներին նախորդող տարում մեծ ճակատամարտ տեղի ունեցավ Եգիպտոսում, որտեղ սպանվեց պարսից զորավար Ջուան Վեհը և պարսիկները պարտություն կրեցին (Սերենո էջ 108) Իսկ Դարայի մալտերի սարում պարսիկները Դատոյան զորավարի գլխավորությամբ ճակատամարտ տվեցին Գետիկ գյուղում և հաղթեցին ճակատամարտ է տեղի ունեցել նաև Ծաղկոտն գավառի Անգղ գյուղում Արաժանի գետի ափին, ինչպես և Բասենում (Սերենո գլ ԼԲ Հմմտ Հովհաննես Դրասխանակերտցի, էջ 73)
- 72 Սերգիոս Ա պատրիարք (610—638):
- 73 Զաքարիա պատրիարք (609—631)
- 74 Հովհաննես Գ պատրիարք (610—619)
- 75 Անտիոքի հրեանելի խոտվության մասին առանձին հոգով ծ է գրել Յո Կուլապովսկին որը սակայն գտնում է որ դրա ճշտում ու հրեաների հալածանքները տեղի ունեցան ոչ թե Փոկասի ժամանակ ինչպես գրում է Թեոփանեսը Հենվելով Զատկական ժամանակագրության վրա ինչպես և Միքայել Ասորու պատմական երկի նա ջույց է տալիս, որ խոտվությունը բռնկվեց և Անաստասիոս պատրիարքը նահատակվեց 610 թ. սեպտեմբերին, երբ Փոկասն արդեն է վիճակ չէր պատժիլ արշավախումբ ուղարկել Անտիոք: Ինչ վերաբերում է Բոնոսոսի պատժիլ արշավախումբին առա Կուլակովսկին Հովհաննես Նիկիտոսցու ավյալների հիման վրա ջույց է տալիս, որ այն ուղղված էր ոչ թե հրեաների այլ Անտիոքի միաբնակ հոգևորականությունը դեմ: (Որ Բոնոսոսի բռնությունները քրիստոնյաների դեմ էին ուղղված վեր կայում է և Անտիոքոս Զորավարը Տե՛ս Մարր АНТВОХ СТРАИГ, СТР. 6—7) Կուլակովսկին ջույց է տալիս որ Թեոփանեսը Փոկասի թագավորության վերջին տարվա մասին խոսելիս ի մի է կցում տարբեր ժամանակների դեպքերը Բոնոսոսի պատժիլ արշավախումբը Ասորիք մտավ 608 թ., իսկ Անաստասիոս պատրիարքը սպանվեց 610 թ. սեպտեմբերին (*Кулаковскии, К критике стр 1—14*)
- 76 Ստրատելատի աստիճանը նախապես հավանաբար էր *magister militum* ի այսինքն դիոցեզի ռազմական ղեկավարի որին էին ենթարկվում նահանգների զորավարները՝ դուքսերը: Հետագայում (IX դ.) ստրատելատ կովեցին տուրմարիները Պատմիչ Գենեսիոսը օրինակ, զորավարի՝ ստրատեգոսի համար օգտագործում է ստրատեգետես բառը իսկ տուրմարիս լիոխարեն ստրատելատ: Թեոփանեսը մինչև Մավրիկիոսը և Փոկասի ժամանակները ստրատելատ բառը օգտագործում է իր հին իմաստով՝ *magister militum*-ի: Նա 589 թ. հիշում է որպես Հայաստանի ստրատելատ Հովհաննես Միսաակոսին (*Theoph Chron. I, p 266*): Բայց Հերակլիոսի ժամանակ բառը արդեն այլ լմասա էր ստացել Թեոփանեսը հիշում է Վահան ստրատելատին որը սովորական տուրմարի հրամանատար է և ոչ հին

ւրաանելատ: Այդ բանը ավելի հասակ երևում է 667 թ դէ դքերի աննշությամբ Լրբ Արմենիակների զոբավար Սաբորիսոսը ապստամբելով Կոստաս II-ի դեմ, Մուս- Լիայի մոտ ուղարկեց իր ստրատելառ Սերգիոսին բանակցություններ վարելու Այս- սիսով պարզ երևում է որ զորավարին (ստրատեգոսին) ենթակա անձնավորություն է ստրատելատը: Ստրատելատի աստիճանն այդ իմաստով թեոփանեսը 667-ից հետո սյևս չի հիշատակում այն վերստին է հանդես գալիս X դ., երբ արդեն Հովհաննես Չմշկիկի ժամանակ ստանում է Արևելքի կամ Արևմուտքի դոմեստիկոսի (սպարա սելտի) նշանակությունը: Այդ աստիճանը հավանաբար առաջինն ստացավ Վարդաս Սիլերոսը երբ գնաց ճնշելու Վարդաս Փոկասի ապստամբությունը: Հովհաննես Սկի լիցեսը Արևելքի ստրատելատ է անվանում (այսինքն Արևելքի դոմեստիկոս) Կա տակալուն Կեկավմենեսին (Κοζακίσο Παρταγρίσιος, σελ. 553—557)

Զիարշավարանի հարավ արևմուտքում էր գտնվում և իրենից ներկայացնում էր 37 սյունիքից բաղկացած կիսաշրջանակաձև մի շինություն, որի սյուններն հետադարձ մ օգ սաղործվեցին սուլթան Սուլեյմանի իմարեթի կառուցմանը:

Երանտ էր, գտնվում էր քաղաքի Նյուսթարեմատ ալ Էւստ 1 Ս լիդ սսեո՛ի և Կոս տանդնի նրա լարակի (Ֆորումի) միջև

79. Գրասենյակ ժ մանակակից սերմինով մլնի տրություն Ակզբնական շրջանում նշանակում էր կայսերական կոնսիստորիոսը կամ խորհուրդը: Պաշտոնյաները կոչվում էին սեկրետիկոսներ: Նրանց Իեջ էին մտնում սակելարիոսը, գեներկոնի լոդոթետը ստրատիոտիկոնի լոդոթետը գրոմոսլ լոդոթետը, սակելլիոնի խարտուլարը վեստիարիոնի խարտուլարը պրոտոսակրետը իդիկոնիկը Մ1ժ 1 Մանգսնո նի կուրատորը և Օրֆանոտրոֆոսը (BURV, IAS, p 78—105)

80. Սկրինիա էին կոչվում թանկարժեք առարկաներ պահելու դարակները, որ հետա յույում պետական գրասենյակների իմաստ ստացան (բյուրո): Այնտեղ ծառայողները եւջվում էին սկրինիաթ խարտոֆիլարս, խարտուլար, նոտար:

81. Հերակլիոս գորավարը ծնվել է շուրջ 540 թ. և ծապում էր Կապադոկիայի արիս տակրատական բնտանիքից: Մավրիկիոս կայսեր լավագույն զորավարներից էր, Մավ րիկիոսի՝ սպարսիկների դեմ մղած բոլոր պատերազմների մասնակից: Մավրիկիոսն էր, որ 599—600 թ. նրան նշանակեց Աֆրիկայի էքսարքոս: Նրա ստղակալ Գրիդո- տար (կամ Գրիդորիոսը) իր, Հերակլիոս գորավարի եղբայրն էր (Σ τ ρ ά τ ο υ Γ ο Β ο ζ ί ν τ ι ο υ Α', σελ. 194—195): Գիտության մեջ կարծիք է տարածված, որ ծա- պումով հայ էր (տե՛ս Grousset, Histoire, p. 273: Diehl, L'Afrique Byzantine Pernice L'imperatore Eraclio p. 25. apud Σ τ ρ ά τ ο υ, Τὸ Βοζίντιον Α', σελ 227):

Ե. Խալանխար լո ե ով հիշյալ Հե ակլիո լ ու լո ապ դա կայսր Հերակլիոսի Էոսին, լրում է, որ նա Նայկահան ծաղում ուներ (տե ս Խալանխա, Հայերը էջ 27): Էւս կարծիքը հենված է թեոփիլախոս Սիմոկատասի մի տվյալի վրա, որի հա- մաձայն: Հերակլիոս կայսեր հայրը ծնվել է Հայաստանի քաղաքներից մեկում (տե՛ս Theophyl. Simoc., Գիրք Գ, 1. Θεοφυλακτ Συμοκάμμα, στρ. 71): Հովհաննես Նիկիուսյոս համաձայն նա կապադոկացի էր (Jean de Nikliou Chronique, p. 131): Նշենք նաև, որ Կ Տեր Սահակյանը (Հայ կայսերը Բյուզանդիոնի) հայ- տազի կոչությունը ցուցակում Հերակլիոսին չի հիշատակում:

Ստրատոսը այս «պայմանավորվածությունը» հերիաթ է համարում: Նիկետասը այդ լիվ հանապաղ՛ով դնալիս հաղիվ 1—2 տարուց հասներ Կոստանդնուպոլիս այնինչ

- Հերակլիոսը ծովով կհասնեն 1—2 ամսում: Բացի այդ հազիվ թե էքսարքոս Հերակլիոսը համաձայնվեր, որ կայսր դառնար իր եղբորորդին և ոչ հարսպատ որդին: Հովհաննես Նիկիուսցին պարզ վկայում է, որ Նիկիտասի պարտականությունը լուրջ եզրագրության գրավումն էր (Στρατού, Τὸ Βυζάντιον, Α σελ 201—202):
- 83 Բնագրում՝ σαρῖβων Սկզբնական շրջանում կայսեր թիկնապահներն էին և ենթարկվում էին էթնոկրիտորների դոմեստիկոսին Հետագայում բժիշկ ու բուժակներ դարձան որոնք ուղղի դաշտից դուրս էին բերո՞ւմ վիրավորներին իսկ ճակատամարտից հետո հավաքում և հանձնում կապուտը
- 84 Կոստանդնուպոլսի թաղամաս: Թարգմանաբար նշանակում է Յոթերորդ (մղոն): Գտնվում էր Թեոդոսիոսի պարսպից դուրս Պրոպոնտիսի ափի մոտ Այստեղից դեպի Կոստանդնուպոլիս ձգվում էր նշանավոր էգնատիա ճանապարհը որ Ոսկե դռների միջով ուղղվում էր դեպի քաղաք: Բոլոր սաղմական շքերթները սկսվում էին Հերդոմոնում Այժմ այս վայրում գտնվում է Բաբրբոյոյը (հնում՝ Մաբրբոյոյ)
- 85 Հավանաբար նկատի ունի Թեոդոսիոսի պարիսպը կամ աշտարակը պարսպի որ իսկապես Հերդոմոնից էր սկիզբ առնում:
- 86 Այդպես էին կոչվում նորակոչիկները (լատ. tiro) որոնք մարդո՞ւմներ անցնե ոց հետո դասվում էին զինվորների (miles) շարքը:
- 87 Քաղաքապետ «Վասիլիկա» յի Մակեդոնական հարստության օրենսգրքի ամաձայն Կոստանդնուպոլսի բոլոր շամբարությունները (σωματεία), բոլոր քաղաքացիներն ու դեմոսը ենթարկվում էին էպարքոսին: էպարքոսի գրասենյակը կոչվում էր επιρχιαχὸν δέχρετον: Նրա ենթակայության մեջ գտնվող պաշտոնյաներից ամենակարևորներն էին սիմպոնն ու պրետորյան լոգոթեար: էպարքոսի մասին տես *Καждак, Деревня и город* стр 326—330: „Византийская книга эпарха“, նաև «Հովհաննես Սկիլիցես», էջ 291:
88. Այդպես էին կոչվում հնում՝ comes [sacroium] largitionum հուշարեն՝ τομης τῶν θείων θησαυρῶν, պետական դանձապահները: VII դարից հետո նրա պարտականությունն անցավ գենիկոնի լոգոթեարին Նա հսկում էր և հավաքում կայսրության հարկերը: Տե՛ս *Bury, IAS* p 86—90 *Karayannopoulos Über die Reiformtatigkeit* S. 68 ծանոթ. 95
- 89 Հերակլիոս (610—641) հիմնադիրը Հերակ իանների հարստութա որ իշխեց մինչև 711 թ
- 90 Տե՛ս հաջորդ ծանոթ.:
- 91 Բնալրում՝ πλοῖα κατελλωμένα Ստրատուրը այդ բանը բացա սրում է հետևյալ կերպ որ այդ նավերն ունեին աշտարակաձև ալրացված կալրջակ: Ինչ վերաբերում է ἔχοντα εἰς α κατάρτια κείνῳτα ապա դրանք փոքր աշտարակներ էին կայմերի վրա՝ նեաածիգների համար *Կախատեսիս* (- γάτος Γ Βυζάντιον Α σελ. 216)
- 92 Սբ Սոֆիայի տաճարի սարկավազ դեպքերին ժամանակակից բյուզանդական բանաստեղծ, որ չափածո ձևով գրեց Հերակլիոս կայսեր ողջ գործունեությունը Թեոփանեսը լայսորեն օգտագործել է նլա «Հերակլիաս» խորագիրը կրող գործը:
- 93 Աֆրիկայի հյուսիս արևմուտքում ժամանակակից Մարոկկոյի և Ալժիրի տարածքում գտնվող երկիրը 531 թ անցավ Բյուզանդիայի գերիշխանության ներքո որը տևեց մինչև արաբական նվաճումները VII դ վերջում

- 94 Պեննապոլիս (Հնգաքաղաք) անունով բազմաթիվ քաղաքներ են հիշվում: Տվյալ դեպքում նկատի ունի Կիրենայիկայի Պեննապոլիսը որ կիբիայում էր գտնվում և որի կազմում էին հետևյալ հինգ քաղաքները. Կյուրենե Վերինիկե, Արսինոե Պաուլեմայիս և Ապոլլոնիա: Հիմնադրվել էր Պաղոմյանների ժամանակ
- 95 **Բնագրում՝** Νέας μετανοίας μοναστήριον:
96. Հելլեսպոնտոսի (Դարդանելի) ափին, նրա ամենանեղ մասում, ժամանակակից Խուրբական Բովալը կալեսի գյուղի տեղում Հիշվում է դեռևս Հոմերոսի կողմից: Բյուզանդական ժամանակաշրջանում մտնում էր Օպսիկիոն բանակաթեմի կազմում և նախահռոտարիանոսյան ժամանակներում կառավարվում էր «Աբիդոսի կոմես»-ի կողմից որի հիմնական պարտականությունն էր մաքսի դանձումը Հելլեսպոնտոսի նեղուցով նավերի կանոնավոր նավարկության հետևելը (տես *Ahrweiler Fonctlonnaires maritimes* p 239 243):
- 97 Այդ անունով բազմաթիվ քաղաքներ են հիշվում մինչպես երևում է կոնստանդուպոլիսի մոտ պիտի լինի
- 98 Արտակը Փոքր Ասիայի քաղաք էր, Պրոպոնտիսում (Մարմարայի ծով) Կյուզիկոսի արվարձան: Այժմ Թուրքերեն կոչվում է Էրդեք, որի մեջ դժվար չէ տեսնել հունական Արտակը:
- 99 **Բնագրում՝** Σοφίας, պիտի լինի τῶν Σοφῶν (տե՛ս Σ τ ρ ἄ ρ ρ Το Βοζάντιο Α', σελ. 220): Այն համապատասխանում է ժամանակակից Կադրիզա լիմանին:
- 100 **Բոյինը** (նաև՝ Βοῦς ἀγορά Forum Bovis, «Ցլի շրայարակ») Անունը պարտական է Պերգամոսից բերված և ուղտեղ զրված ցլի հսկայական բրոնզե մի գլխի: Գտնվում էր ժամանակակից Աքսարայի տեղում նիկեիոսի պատրիարքի աստվածաբան Փոկասին պալատում ձերբակալեց Փոստ անունով մի իշխանավոր և շղթայակապ լողեց Հերակլիոսի մոտ Վերջինիս հարցին թե «Թշվառական, այդպե՛ս կկառավարեն պետությունը», Փոկասը պատասխանեց. «Դու դրանից լավ պիտի կառավարես» (*Nicephori Breviarium*, p. 5). Հերակլիոսը հրամայեց նրան թրատեն որից հետո դին տարան Ցլի հրայարակը և այրեցին: Նույն բախտին արժանացան Փոկասի և զբայի Գոմենտիոսի Բոնոսոսը և պետական զանձապա՛լ կոնստանդուպոլիսում)
101. Թագադրությունը և տեղի ունեցավ 610 թ հոկտեմբերի 5 ին Երկոշաբթի օր
102. Այսինքն՝ կայսրուհի
103. Խոսքը, հավանաբար ու թե Եղևյալի մ օրը և այլ եմեսսի (Հոմո): Մի ժամանակակից աղբյուր գրում է Եմեսոս որ գրիչնելը շատ հեշտությունը կարող էին իրթել Իգենիայի հետ (Σ τ ρ ἄ ρ ρ Το Βοζάντιο, Α', σελ. 252) Ապամիան և Եմեսոսն իբար մոտիկ էին գտնվում Եղևսիան Ապամիայից շատ հեռու է ընկած բացի այդ Եղևսիան գրավվեց 609 թ: Թեոփանեսը դնում է 610 թ մալիսին, բայց Հերակլիոսի օրոք, որը սակայն իրականում գալիս բարձրացավ 610 թ հոկտեմբերին: Ստրատոսի համոզմամբ Թեոփանեսի այս շ ջանի լիբարեր ա փոքր թվական տվյալները սխալ են (նույն տեղում, էջ 153)
- 104 Ինպերիոս տեղի ունեցան 606—607 թթ.: Հետաքրքրական է նշել որ Շարվալաղի կողմից Անտիոքի գրավման ժամանակ վիրավորվեց և Անանիա Շիրակացու ապագա ուսուցիչ նշանավոր Տյուրիկոսը: Այդ մասին գրում է Անանիան իր ինքնակենսագրության մեջ. Իսկ ի ժամանակի յարձակման զարացն Պարսից ի վերայ դալիս գն Յունաց ու եղև մերձ յԱնտիոք պատահեցաւ և սա վիրատրեալ լ պատելալ

մին փախստեայ անկանի յԱնտիոք և ամենայն ինչք իւր առան յաւարի» (Անանիա Շիրակացու Մատենագրությունը էջ 208) Տե՛ս նաև Lemerle, Notes, p 195—202 Այս հոդվածը վերահրատարակվել է հեղինակի աշխատությունների միհատորյա հում, որ կրում է «Le monde de Byzance. Histoire et Institutions» վերնագրերը, Փարիզ, 1978 (հոդված երկրորդ):

- 105 Կոստանդնուպոլսի մի թաղամաս էր քաղաքի հյուսիսային ծայրամասում Սյն անդ էին գտնվում կայսերական մի պալատ բաղանիք, Աստվածածնի Սրբոց Ան արծաթից սբ. Թեկղեի, սբ. Պետրոսի և սբ Մարկոսի եկեղեցիները:
- 106 Բնագրում՝ *Θέμα ρωμης* ավյալ դեպքում՝ 611/612 թթ առնչությա էր այդ բառը չէր կարող բանակաթեմ (վարչական շրջան) նշանակել (տես *Οικονο midès, Les mentions des thèmes, p 1—8*): «Թեմա» սկզբնական շրջանում նշանակում էր զորամաս: Այդպիսին է նա հանդես գալիս Հերակլիոսի ժամանակ գրված կամ խմբագրված «Մավրիկիոսի» «Մտրատեգիկոն»-ում Ծնթագրում են ու գրանից առաջ նշանակել է զորակայան և հետագայում ասարածվել է այնտեղ կանգ ա ած զորամասի վրա Պերտուզիի կարծիքով քանի որ բառը հունարեն է ապա այն կարող էր հանդես գալ բյուզանդական ռազմական աերմինտոդիայի հունացման ժամանակ այսինքն Կոստանդին IV-ի ժամանակ կարծիք, որի դեմ հանդես եկան Դյուլգերը և Կարա յաննուպուլոսը առաջ քաշելով տերմինի առկայությունը «Մավրիկիոսի ստատուգի կոնում»:

Ժամանակի ընթացքում «թեման» տանում է «բանակաթեմի» նշանակություն յն ասարածքի որի վրա հաստատված է այդ զորամասը կամ յորաբանակը: Էազմ ս թիվ են և թեմաների» (բանակաթեմերի) հանդես գալու ժամանակի շուրջ եղած վեճերը Սուաջին բանակաթեմերը ըստ ոմանց կազմակերպեց Հերակլիոսը՝ պար սիկների արաբների ավարների և սլավոնների վտանգի առջն առնելու համար Բանակաթեմի գլխի կանգնած էր գորավարը (տրատեգոս) ոչն սկզբում քաղա քական լիազորություններ շուներ, դրանք ն ս ձեռք բերեց հետագայում: Առաջինն է համարվում Արմենիականների բանակաթեմը, որը Էրևի հիմնադրվեց 622/623 թթ (Σ τράτος Τὸ Βυζάντιον, Α, σελ 720): Ասենք այստեղ որ Պերտուզին մերժում է բանակաթեմերի՝ Հերակլիոսի ժամանակ ստեղծված վնելու միտքը և գտնում է որ 667—680 թթ. առաջ չի կարող խոսք լինել բանակաթեմերի մասին այն իմաստով լնչ հասկանում է այլ բառի տակ Կոստանդին Միքրանածինը Թեոփանեսի գրածն այն մասին, թե 627 թ կալ Արմենիականների տուրմարիս ամենին էլ չի նշանակում ու կար Արմենիականների բանակաթեմ: Խոսքը պարզապես հայե թից բաղկացած զորամասի տուրմայի Իասին է Երա կարծիքով փոքր սիակալ առաջին բանակաթեմերն առաջացան արաբական արշավանքներից հետո, իսկ հյու սիսում՝ բուլղարների ներխուժումից (679) հետո: Բանակաթեմերի մասին եղած բաղմաթիվ ու իրարամերժ կարծիքների վրա հնարավոր չէ մանրամասն կանգ առ նել: Հետաքրքրվողի համար նշենք համեմատարար նոր աշխատությունները, Karayannopoulos, Contribution; Նուլյնի՝ Die Entstehung; Κοριακίδου, Πώς ή λέξι: Θέμα; Dölger „Θέμα“ Pertusi, La Formation des Thèmes; Esslin, Die Themenverfassung; Lemerle Quelques remarques Os rogorosky Sur la date; Σ τράτος, Τὸ Βυζάντιον, Β՝ σελ. 702—726:

107 Եվդոկիան ընկնավոր էր (Nicephori Breviarium p 8)

108. Բնագրում՝ *Νέος* (Նոր)

110) Հերս կլիտոսն իր որդուն կայսերակից հռչակելով ցանկանում էր ամրա գնդել իր դինաստիան Սյս կայսերակցության մասին գիտե և Սերետուր «Յայնմ ժամանակի թս գաւորեցոյց շերակղոս զորդի իւր զԿոստանդին ետ զնա ի ձեռն սրնկղիտոսին, և յանձնեալ ամենայն մեծամեծսցն պալատոյն հաստատեաց զնա յաթոս թագաւորութեան իւրոյ» (Սերետու էջ 114)

110. Տե՛ս ծանոթ 31

111) Մարտինան Հերակլիտոսի քրոջ Մարկայի դուստրն էր առաջին ամուսնությունից ծնված: Այս ամուսնությունը որ ապօրինի համարվեց ժամանակակիցնէլի կողմից երկար վեճերի տեղիք տվեց

12. Λύσιππος-ը կամ Օդոսատոսի տրիկլինը Դաֆնի սլալատի հանդիսավոր մեծ սրահն էր. Բյուզանդական հեղինակները հաճախ շփոթում են Ավգուստոսի Տրապարակի հետ և հակառակը՝ վերջինս շփոթում են Ավգուստոսի հետ: Մանուս մասն տե՛ս Guillard, L Augusteus p 167—169

13 Այսինքն՝ Երուսաղեմը Քաղաքի գրավումը պարսկյանների կողմից մեծ տպավորություն գործեց ժամանակակիցների վրա: Արժեքավոր է դեպքերին աղանատես սր Խարբայի վանքի վանական Անտիոքոս Ստրատեղոսի գրան նվիրված երկը, որի հունարեն բնագրի հատվածներ են միայն պահպանվել Այն հնում թարգմանվել է արարերեն, իսկ X դարում արլեն կալ արարերեն թարգմանության լրացերեն թա դմանությունը Արարել են թարգմանությունը ուսերեն է թարգմանել Մեծու-քոս-ը. Зав еванне Иерусалима стр. 598—614: Վրացերեն թարգմանության բնագիրը և ուսերեն թարգմանությունը տե՛ս Март Антиох Стратու Դեպք: մասին վկայում են և հայկական աղբյուրները հատկապես Սերետուր ապա Մոյսես Կաղանկատվացին և Թովմա Արծրունին

114 Պարսիկները Երուսաղեմը գրավեցին 614 թ Սյս մասին բացի նախորդ ծանոթ թաղության մեջ հիշված գործերից տե՛ս և Peeters, La prise p 78—116 Սերետուր տարբել ձեռագրեր գտնվածների թիվը հասցնում են 17 կամ 27 չազարի Դերինելի թիվը ըստ նույն պատմիչի Յո հաղար էր Բնչ վերաբերում է Քրիստոսի խաչավախտին ապա այդ մասին գրում է և Հովհան Մամիկոնյանը. «Ընդ ժամանակս թագաւորութեանն Հերակլեայ,— գրում է նա — գաւրաց սւ խոսրով պար լից արքայն և զնաց մինչ յԵրուսաղեմ և քաղաքն աւերեաց, և զկտակարանսն սյրեաց և զսորր խաչն գերեաց, և առեալ քնաց ի Պարսիկս՝ եղեալ ի պահեստի զսուրր խաչն հանդերձ սպասուքն մինչև յեւթն և ի տասն ամի թագաւորութեանն իւրում» (Հովհան Մամիկոնյան, էջ 279) Հետաքրքրական է նշել, որ համապարհորդ Շարդե նր թավրիզում տեսել է ավերակները մի աշտարակի, որտեղ, ըստ ավանդության խոսարով արբան պահում էր սուրբ խաչախաչը (Chardin Voyages, t 11 p. 326 Հմտ. Σ τ ρ ά τ ο υ, Τὸ Βυζάντιον, Α', σελ. 270):

Քրիստոսի խաչի գերման լնչպես և Հերակլիտոսի սլալակական պատերազմի է սին հայկական աղբյուրների տվյալների լայն օգտագործմամբ հողված է գրել Ֆրոյովը, Տե՛ս Frolov, La vraie croix. p. 88—105:

11 Քեոփանեսը գրում է Καρχηδών Չչիոթել Աֆրիկայի Կարբեդոնի հետ այստեղ խոսքը Քաղկեդոնի (այժմ Քաղը քոյ) մասին է որ աղբյուրներում կոչվում է նաև Καλχηδών (Καρχηδών):

116 Քեոփանեսը սաստիկ կրճատել է իր աղբյուրի շարադրանքը նիկեփոք պարիար-լը ըստ հետաքրքրական մանրամասնություններ է տալիս նշում Քաղկեդոնը գրա-

- վողի անունը Շահե (Σαίτο) նրա ենթադրյալ խոսակցությունը Հերակլիոս կայսեր հետ խոսքով արքայի բարկությունը Շահենի դեմ և վերջինիս մահապատիժը արքայից արքայի կողմից: Նիկեփորի տվյալների համաձայն մինչ այդ Հերակլիոսը Շահենի հետ Պարսկաստան էր ուղարկել բանակցություններ վարելու համար պրետորյան պրեֆեկտ Օլիմպիոսին Կոստանդնուպոլսի էպարքոս Լեոնտիոսին և սր Սոֆիայի անահես Անաստասիոսին որոնք Տիգրանում բանտ նեավեցին (Nicephori Breviarium p 10--13)
- 117 Բնագրում σπατεόσας այսինքն հյուպատոս դարձավ
- 118 Կեսարի մասին տե՛ս Կոստանդին Միրանոսին, էջ 256 ծանոթ 291 Ըովհաննես Սկիրիցես», էջ 285, ծանոթ 83: նաև Yannopoulos La société p. 39—40 Մեզ հետաքրքրող շրջանում տիտղոսը հազվագեղ է հանդիպում Շնորհվում էր նաև օտարերկրացիներին Համաձայն Նիկեփոր պատրիարքի (Nicephori opuscula p 42) Ըուստինիանոս II ը այդ տիտղոսը շնորհեց բուլղարների խանին
- 119 Իմա Քրիստոսին
- 120 «Նաքան» թուրքերեն նշանակում է տեր թագավոր: Սրա արխաիկ իզականն է «Խաթուն» ւր թագուհի է նշանակում (տե՛ս Benveniste Titres, p. 32—33) «Նաքան» տիտղոսը կոսպաշտ թուրքերը միջնադարյան աշխարհագիրներն ու պատմիչները ս ալիս են ոչ միայն թոքը վեհապետներին այ և ոչ մո սուլման տե բերի ինչպես օրինակ Զինաստանի կայսրին: «Նաքան» տիտղոսը «ետազաում ստացավ նաև «խան» ձևը:
- 121 Ավարների հարձակումը Կոստանդնուպոլսի վրա ուսումնասիրողները Թեոփանեսի տվյալներով թվագրում էին 619 թ.: Գերլանդը (Die Feldzüge S 330 և հտ.) հենվելով Զատիակիալ ժամանակագրության վրա որոշեց 623 թ հունիսի օ ը իսկ ն 2 Բեյնդը գտավ որ ճիշտ թվականը 617 թ է (Baynes The Date, p. 110—128)
- 122 Ալեքսանդրիայի մե քիտ Գեորգ պատրիարքը ենթադրաբար աթոռակալել է 620—630 թթ
- 123 Զատիկի տոը այդ ս արի իսնապէս ասլոլի 4 ին էր (Oramel I a Chronologie p 271): Հերակլիոսը այդ օրը սր. Սոֆիայի տաճարը մտավ սև կոշիկներ հագած ներկա գանվող Գեորգ Պիսիդացին դիմելով նրան ասաց «Սև կոշիկներ էս ազել ոտքերիդ թող պալ սից արյամբ կարմիր ներկվեն»:
- 124 Թևոդոսիոս կայսրից հետո մինչև Հերակլիոսը բյուզանդական և ոչ մի կայսր ան ձամբ չէր գլխավորել բանակը պատերազմի: Մավրիկիոսը որ գինվորական էր և նախքան կայսր դառնալը Արևելից սպարապետն էր դահ բարձրանալուց հետո այլևս պատերազմ չգնաց: Միայն Հերակլիոսն էր, որ դեռևս 613 թ գլխավորեց զորքը:
- 125 Նիկեփոր պատրիարքը ավարների խաքանին անվանում է նաև «թուրքերի տեր» (τον Τούρκων χόρισν): Հերակլիոսը օգնություն տալու դեպքում խոստացավ նրան կնություն տալ իր Եվդոկիա դստեր: Խաքանն իսկապես տվեց այդ օգնությունը (Nicephori Breviarium p 17—19): Այդուհանդերձ խնամիական կապերը չհաստատվեցին, քանզի խաքանը սպանվեց նախքան Եվդոկիայի իր մոտ ժամանելը (նույն տեղում էջ 25): Նույն հեղինակի առելով Հերակլիոսը Պարսկաստան շարժվեց Եվքսինյան (Սև) ծովով և Լազիկայի վրայով (էջ 17):
- 126 Սխալմամբ նույնացվում էր Կիլիկիայի Իսսոսի ծոցում գտնվողի հետ: Այժմ պարզված է, որ այն գտնվում էր Պոսպոնտիսի Աստակենի (Իզմիա) ծովածոցի ափին

Յիկոմեդիայի հարավում: Սիւալն առաջին անգամ ուղղեց Գ Տաֆելը (*Tafel Theophranis Chronographia* Տե ս Մանահյան, *Հնթացուղիները*, էջ 143):

7 Այս կարճ նախադասութիւնը՝ ἐντεῦθεν δὲ ἐπὶ τὰς τῶν θεμάτων χρα ἀφικόμενος συνέλεγε τα στρατόπεδα καὶ προσετίθει αὐτοῖς νέαν στρατείαν որ Թեոփանեսը գրել է 810 և 815 թթ արանքում ուսումնասիրողների համար այթակղութեան վեմ է դառնել Օստրոգորսկին միանգամայն վստահ գրում է որ Թեոփանեսն այս տվյալը քաղել է դեպքերին ժամանակակից աղբյուրից թե այս փաստը վկայում է այն մասին որ 622 թ արդեն սկսվել էր բանակների (թեմաների) հաստատումը Փոքր Ասիայի որոշակի շրջաններում: Այդ առթիվ նա նշում է Զատիական ժամանակագրության մեջ 626 թ տակ հիշվող Օպսիկիոնի (բնագրում աղավաղված Ὀψαρίου) կոմեսին Թեոփանեսի ժամանակագրության մեջ 627 թ տակ լրջող Արմենիականների տուրմարխին: Օստրոգորսկին հանգում է այն եզրակացության որ բանակաթեմերի սրտեմը ստեղծվեց ոչ թե Հերակլիոսի հաղթանակներից հետո ինչպես ենթադրում են Ստեյնն ու Էնսուլինը (տե ս *Ostrogorsky* *Ιστορία*, Α', σελ. 167 καὶ 252—253: Հմմտ նույնի *Histoire* p 129: Տե'ս նաև *Toumanoff* *Caucasia*, p 140. ժան.թ 113)

Պ Լըմերի կարծիքով այստեղ երկու հարց կարող է ծագել: Կամ Թեոփանեսը լեհա (այսինքն բանակաթեմ) բառը օգտագործում է որպես անախրոնիզմ օգտագործում է իր ապրած ժամանակաշրջանի սերմինը, կամ այդ բառը վկայում է, որ 622-ին արդեն Փոքր Ասիայում կաղմակերպված էին բանակաթեմերը: Թեոփանեսի աղբյուրը Գեորգ Պիտիդացին որ մասնակից է եղել այդ արշավանքին, «թեմա» բառը չի օգտագործում Լըմերը հանգում է այն եզրակացության, որ Թեոփանեսը «թեմա» ասելով այստեղ նկատի շունի վարչական կամ ուղղմական ռեժիմ, այլ պարզապես զորամասեր որ Հերակլիոսը հասավ «զորամասերի կենտրոնացման ավանդական շրջանները» (տե ս *Lemerle* *Quelques remarques*, p 359 Այս հոշվածը վերահաստատակվել է հեղինակի աշխատությունների միհատորյակում, որ կրում է „Le monde de Byzance: Histoire et Institutions“ վերնագիրը: Փարիզ, 1978, հոդված երրորդ) Մոտավորապես նույն կարծիքին է և Ստրատոնը: նա գրում է, որ տվյալ լուպում θέματα օգտագործված է զորամասեր իմաստով որ Հերակլիոսը գնաց այն շրջանները որտեղ գտնվում էին թեմաները բանակած զորամասերը (Στρατός, Τὸ Βαζάντιον, Α' σελ. 332): Հարցի մասին տե ս նաև *Oikonomides* *Les premières mentions*:

Վեմերի տեղիք է տվել նաև «նոր դորքելով» (νέαν στρατείαν) բառերը: Գրառում են, որ նկատի ունի Հերակլիոսի իրականացրած պինվորական մի ռեֆորմ բանակի վերակառուցում: Ասենք այստեղ ոչ ոսումնասիրողների մի այլ խումբ գտնում է, որ Հերակլիոսին վերագրվող բաղում ռեֆորմներ իրականում տեղի են ունեցել նրա հաջորդների օրոք: Բս նախաթեմերի կաղմակերպման հարցում, օրինակ այն բյուզանդագետ Զակիթիոսը տալիս է հետևյալ ժամանակագրությունը (ոչ թե ստեղծման, այլ աղբյուրներում առաջին անգամ հիշատակման): Արմենիականների բանակաթեմը (և ոչ տուրմարխությունը) 667 թ Անատոլիկոն բանակաթեմը՝ 669 թ., Օպսիկիոն 680 թ., Կարավիսիանների (ետագայում Կիբիրեոտոնների) ուրջ 680 թ., Թրակիայի 680/65 թթ միջև Հելլսպոնս 695 թ (7 α. 9 γ. 60, 11 Βαζαντινή ἀποχοστορία σελ 120)

- 128 Պարսիկների դեմ պա երաշմի դո րս եկած բյուզանդական բանակի քանակի մասին միակ տեղեկությունը հաղորդում է Սեբեոսը 120 հազար (Սեբեոս էջ 124): Այդ թիվն ուսումնասիրողներն անհավանական եւ համարում, նշելով որ շափա գանցութունն է (Հմմտ. Տερατοս. Το Βυζάντιον, Α', σελ. 320-337) Գալով Հերակլիոսի գործի կազմի ազգային պատկանելության հարցին, ապս ըստ նա բանիսի այն բաղկացած էր վարձկան հայերից լաղերից արխագներից, իբերներից, խազարներից (Charanis, Ethnic Changes); Լրմերլը գտնում է որ Հերակլիոսը վարձկան բանակը շիտխարինեց ազգային բանակով (Lemerle Quelques remarques: apud Տερατοս. Το Βυζάντιον, Α', σελ. 321):
- 129 Խոսքը Եղեսիայի Աբղար թագավորին Քրիստոսի ուղարկած ավանդալատ լա շամակի մասին է, որի վրա պատկերված էր տերունական կերպարը
130. Խոսքը եկեղեցիների սուրբ սեղաններին է վերա երում, որոնց վրա է կատարվում հաղորդության խորհուրդը:
- 131 Այս շրջանում արարների մի մա ր Եթ սրկվում էր Բյուզանդիային, մյուսը պար սիկներին Դեանս Հուստինիանոս 1 ի ժամանակ նրանց Հիմյար մասամբ քրիստոն ի ա ցեղը ավելի հակված էլ դեպի սասանյանները, իսկ մյուս մեծ ցեղը՝ դասանիդ ները որ միաբնակ քրիստոնյաներ էին, ենթարկվում էին Բյուզանդիային: Ավելի մանրամասն տես Պրոկոպիոս Կեսարացի էջ 326-327 (ծանոթ 148 և 158) նաև ստորև, ծանոթ 274
- 132 Բնագրում՝ χλίβα. հայերեն կղիմա կամ կլիմա արսր լկլիմ: նշանակում է գաղառ նահանգ, շրջան Իմաստների մասին մանր մասն տես Βασιλευσκειου Ζανησκα стр. 195:
- 133 Բնագրում՝ εις τὴν Περσίδα εισβάλλει: Տրամաբանական չէ չանի որ մի քիչ հետո Թեոփանեսը գրում է, որ Շահր Վարազր վախենում էր որ կայսրը «Հայաստանի վրայով կներխուժի Պարսկաստան» Ստրատոսը առաջարկում է «Περσίδα»-ի փոխարեն կարգալ «'Αρμενία», այսինքն՝ Հերակլիոսը ներխուժեց Հայաստան որով ամբողջ նախագասության միտքը պարզ կլինի (Տερατοս Το Βυζάντιον, Α', σελ. 344)
- 134 Բնագրում՝ Σαρβαραΐας (lat. Sarpbaros) Նա Ֆար սխանի (Ֆերրուխան) որ կոչվում էր նաև Ռոմեզան տիտղոսն էր, իշանակում է «թագավորական վարազ»: Այդ ուսմոլ արժեքավոր են Սովսես Կաղանկատլացու տ լյալները բուն անուն իւր Խոսիեան կոչէր և վասն մղելոյ նորա և յօրինելոյ զճակատն պատե րազմաց և զլաղթութիւնս կատարելոյ ըստ խորագլտութեան Պարսից այլ և այլ պճնող անուամբ յորչորչէ գնա երբեմն Ռազմիողան, և երբեմն Շահվարազ» (Սովսես Կաղանկատլացի, էջ 145-146) Թովմա Արժրունին նր ն կոչում է «Ռազ մայուղան որ է Խոսեամ» կամ Խոսեմ Եռազմայուղալ» (Թովմա Արժրունի էջ 89) Տես և ծանոթ. 38
- Ֆերրուխան Շահր Վարազը 605 թ գրավեց Եղեսիան 614 ին Դամասկոսը Երո սաղեմը Հերակլիոսից պարտութուններ կրեց 622 ին և 624-ին իսկ 630 ի ապ րիլի 27 ից մինչև հունիսի 9 ը հափշտակեց արքայից արքայի գահը
135. χλίβα τὸν πόλεμον: Հուսարենում այդ գարձվածքը իշանակում է հաղթանակ տանել ոչ բաց մարտում այլ խորամանկությամբ:
136. Բեյնզն ու Պերնիչեն գտնում են որ լուսնի խափարումը տեղի ունեցավ 623 թ հունվարի 23-ին (Տερατοս Το Βυζάντιον Α' σελ 346-347)

1. Ոչ մի ժամանակագիր չի տալիս ոչ ճակատամարտի վայրի անունը ոչ ժամանակը Ստրաբոսի ենթադրությամբ տեղի ունեցավ Երկրորդ Հայքում Սատաղի տոտ, Սատաղ-Թեոդոսուպոլիս մայրուղուց հարավ և Լթե այն տեղի ունեցավ լուսնի խավարումից 15—20 օր հետո (տե՛ս նախորդ ծանոթ.) ապա հավանաբար 623 թ. փետրվարի 7—12 ը (Σ τ ρ α τ ο ο Ὑ δὲ Βουζάντιον, Α', σελ. 348)
118. Զրագաշտականության պանթեոնում արեգակը (Hvar կամ Hvarø Xsaela, ակր արեգակ) գերազույն աստվածությունն է Հազկերտ II-ը հայերին ուղղված իր լողերձը սկսում է այսպես. «Երդուեալ եմ յարեգակն ի մեծն աստուած, որ ճառադայթիւքն իւրովք լուսաւորէ զամենայն տիեզերս և ջերմութեամբ կենդանածէ զամենայն գոյացեալսն» (Նղիշե, էջ 44—45) Եղիշեի ասելով, Հազկերտը այդ երկումը «երեքինէր և չորեքկնէր դանսուտ էրդումն յարեգակն» (նույն տեղում էջ 47): Սասանյան շրջանում արեգակը այլևս Hvar-ը չէր, այլ Միհրը (Միթրան), Առփան արդերձապետը դիմելով հայերին արեգակի մասին ասում էր, թե նա «ճառադայթիւքն իւրովք լուսաւորէ զամենայն տիեզերս և ջերմութեամբ իւրով հասուրանէ զկերակուր Դարգեան և անասնոց և վասն հաւալակաբաշխ առաստութեանն և սնաչառ մատակարարութեանն անուանեցաւ Միհր աստուած » (Նղիշե էջ 165) Հմմտ. Christensen L'Iran p 143 sqq.
139. Ոչ թեոփանեսը, ոչ էլ Պիսիդացին չեն նշում այս լորավարի անունը: Ստրաբոսը ենթադրում է, որ կարող է Հերակլիոս ի Լդէսյո Թեոդորոսը եղած լինի (Σ τ ρ α τ ο ο Ὑ δὲ Βουζάντιον. Α', էլ. 353):
110. Այսինքն՝ Կոստանդնուպոլիս
141. Բնագրում՝ Σαήν: Ծահեն՝ Վահմանգաղագան Արեմուսքի լաօգոսպանը: Սերեոսը նրան անվանում է Ծահեն պատգոսապան» (Սերեոս, էջ 124): Նա 609 թ «հանդիպէր զաւրացն Յունաց ի Կարին գաւառի և արարեալ պատերազմ հարձանէր զնոսա սրով սուերի և փախստական արարեալ հալածական անէր յաշխարհէն (նույն տեղում) 610 թ նա մուտք գործեց նաև Կեսարիա: Զատկական Խամանակագրության մեծ հիշված է որպէս Σαήν Βαβραυζαδαγώ (Chronicon Paschale p 708): Ք. Պատկանյանը (տե՛ս История императора Иракла, стр 205 прим. 173) կարծում է որ Βαβραυζαδαγώ-ն Սերեոսի հիշատակած «պատգոսապան»-ի ազգավազումն է (տե՛ս Սերեոս, էջ 287, ծանոթ 359) այնինչ զա «Վահմանգաղակ» անունն է «Վահմանգաղագան» հռոմեացու է վահմանգաղակի (Վոհու-մանանի) որդի (տե՛ս Justi, Iranisches Namenbuch S. 274 374)
112. Հունարեն բնագրում՝ εὐώνων φρονέτριαν (սպանություններ սպանող), որ անիմաստ է Կ Ամանտուր ուղղում է φρόνων φρονέτριαν «վախերն սպանող» (վախը փարատող), այսինքն հավատքը մարդուն արիությամբ է լցնում (տե՛ս Ἄρ μ ά ν τ ο Ἱστορία, Α', σελ. 284 ծանոթ 4):
113. Այսինքն՝ հանուն քրիստոնեություն լոհվելը հալիտենական կյանք է շնորհում երկնային թագավորության մեջ
144. Պորին Պարսկաստան (ἐνδοτερα Περσίς). Այս արշավանքի (6-4) ընթացուղում մասին լինչպես և արշավանքի մասին ընդհանրապես Թեոփանեսի և բյուզանդական մյուս հեղինակների տեղեկությունները յատ ազգատիկ են: Հարուստ են հայկական ազբյուրների առաջին հերթին Սերեոսի, Մովսես Կաղանկատվացու և Թովմա Կրծրունու ավյալները: Հ Մանանդյանը հետևյալ կերպ է գծում Հերակլիոսի այս արշավանքի ընթացուղին Պոնտոսից և Փոքր Հայքից դեպի Կարին այնտեղից

այժմյան Սարիղամիշի վրայով և Վանանդ ու Շիրակ գավառներով դեպի Գվին քաղաքը և ապա Նախիջևանի վրայով դեպի Գանձակ (Մանանդյան Հեթանոսները, էջ 145): Նշենք որ Գվինը հավանաբար դիմադրություն ցուցաբերեց այդ պատճառով Հերակլիոսը թույլ ալեց իր դինվորներին թալանել ու կրակի տալ այն: Գեորգ Պիսիդասին իր Հերակլիաս» պոեմում ջանալով արդարացնել Հերակլիոսին քրիստոնեական քաղաք ավերած լինելու համար նշում է որ ալեյի լավ է բարեպաշտ կայսեր կողմից կործանվի մի քրիստոնեական քաղաք քան թե անվնաս մնա ամբարիշտ խորովի ձեռքում («Հերակլիաս» Բ տող 163—166 apud Ն. Օ. Ս. Թ. Բուչանտոն, Ա', ժող. 390)

145 Բնագրում՝ Γαζακῶ: Խոսքը Ատրպատականի Գանձակի (Շիղ Գ Սրբարյանը սխալմամբ նույնացնում է թավրիզի հետ տես Սերևոս, էջ 291 ծանոթ. 427) մասին է Այստեղ 1ր գտնվում գրադաշտականների խոշորագույն սրբություններից մեկը Ատրվշնասպր: Քաղաքի լրվ առկանում էր Գանձի Շիղագան կամ Գանձի Շիղիգան: Հերակլիոսի ընթացուղին Սիբեոսը գծում է հետևյալ կերպ Կոստանդնուպոլսից Քաղկեդոնի ու Կեսարիայի վրայով Կարին այնտեղից Գվին Նախճավան և վերջապես «ի Գանձակ՝ Ատրպատականի» որտեղ նա «կործանեց և զբաղճեց Հլատին մեծի որոմ Վշնասպն կոչելն» (Սերևոս էջ 124):

Որմիայի շրջանում տեղի ունեցած պատերազմական դորձողությունների և Գանձակի գրավումների լեռաբերյալ կա հատուկ ուսումնասիրություն (ինձ անմատչելի) V H. Baynes, The military operations of the emperor Heraclius. The United Services Magazine 1913 vol XLVI & XLVII (apud Minorsky Campaigns in Atropatene p 109)

146. Տե՛ս ծանոթ. 131

147 Ինչպես պարզվում է Զատիական ժամանակագրությունից Հերակլիոսը Խանձակում մնաց 27 օր այնտեղից Կոստանդնուպոլիս ուղարկած նախկում նա Գանձակի մասին գրում էր թե այն կատարյալ քաղաք է (τελεία) բաղձախարյ անասուններով հարուստ ունի շուրջ 3000 տուն: Քաղաքապետին կայսրն անվանում է Բարեսմանաս որն իսանալով հոսմայեցիների Զարա (Ζῆρα) լեռն անցնելու մասին, հեռացավ դեպի լեռներն ու ամուր բերդերը Chronicon Paschale, p 732) Հերակլիոսը Գանձակից հեռացավ ապրիլի 8 լն նպատակ ունենալով շարժվել Հայաստանի վրայով (նույն տեղում, էջ 734):

148 Բնագրում՝ Թիթարալս (հանդիպում է և Βιθαρραլս ձևը) Արշակունյաց մի բերդ էր՝ Beth Aramaje (այժմ՝ Թախտ-ի Սուլայման): Սրբագան հուրը Ատրպատականի Գանձակից այդտեղ էր տեղափոխվել (տե՛ս Minorsky, Campaigns in Atropatene, p 92): Թերաբմայսի վաղապույն հիշատակությունը հանդիպում է Մենանդրոս Պրոտեկտորի երկում (Menandri Excerpta, p. 365), որտեղ ասված է որ բյուզանդացի դեսպան Պետրոս Պատրիկիոսը 562 թ. այցելել է պարսից արքային Βιθαρραլս կոչվող վայրում Այլ հիշատակությունների և տախտե՛ս Minorsky Campaigns in Atropatene, p. 93: Թախտ-ի Սուլայմանի մասին տե՛ս Van der Osten, Naumann, Takht-i Suleiman

149 Բնագրում՝ ἡ πλάνη τῶν ἑπιβράζων: Հավանաբար նկատի ունի ատրուշանը

150 Բնագրում՝ Δασταγέρδης, պարս Գասագարդ կամ Գասոգարդ-Պուսրո, արարական աղբյուրների էլ Գասկարան կամ Գասկարար լ Մալիբր: Գտնվում էր Տիզբոնից Հսմաղան տանող ռազմ սկան մեծ ճանապարհի վրա մայրաքաղաքից 107 կմ

յո սիս-արևելք հին Արտամիտա քաղաքի մոտ: Քաղաքի ավերակներն այժմ կոչվում են Չենդան (զնդան բանտ) Մանրամաս տե ս Christensen L'Iran p 454 455:

1 Նիկեիոսը պատրիարքը ցույց է տալիս որ խոսքովը Հրո տաճարներից մեկում լրեն աստվածացրել էր Նա իր գահը տեղադրել էր տաճարի գմբեթի տակ, կարծես երկնքում, շուրջը նկարել ավել կայծակներ արեգակ ու լուսին հրեշտակ-նել և այլն: Հասուկ հարմարանքով նա ցանկացած ժամանակ որոտ էր բարձրաց-նում ու անձրև թափում: Հենց այդ գա ը գետին տապալեց ու ոչնչացրեց Հերակ լիսսը (Nicephori Brevariium, p 19)

1 Քովմա Արծրունին որոշակի գրում է թե Հերակլիոսը բացի Գլինից ավելել է գնախճաւան և զՈրմի (Ուրմիա), և դիմեալ ի Գանձակն Ստրպատականի՝ բրէ լնա, աւերէ զԱհմատան և զՄայ, կործասէ զբազլն Հրատրն մեծի, որում վշնապն կո շին և լնուն զծովակս որ յանգիման հրատրն՝ դիակամբբ. զխօսուն և զանասուն, դայր է գկին և զմանուկ ա հասարակ մաշեցին ի սուր սուտերի» (Քովմա Արծ-րունի, էջ 92—93)

1 13. Աղվանքում: Հերակլի իանձակից Աղվաք զերադարձի ընթացողին տալիս է Սե բևսը լառ ամուր աշխարհուն Մարաց» (Ղարադաղի լեռներում՝ Փայտակարան այն է Գանձակից, այժմյան Միանի և Արդաբիլի վրայով լեպե Արաքսի ներքին հոսանքի շրջանը, որտեղ դտնվում էր Փայտակարանը՝ որտեղից էլ, Մովսես Կա ղանկաստվացու տվյալներով ո ղեկորվեց զեպի Ուտի և այնտեղ գրավեց Աղվանքի մայրաքաղաք Պարտավը: Ըստ Մանանդյանի կայսրն այնտեղ անցկացրեց 623— 624 թթ ձմեռը (Մանանդյան, Ընթացողիները, էջ 143—150) իսկ ըստ Ստրա տոսի 624—625 թթ. ձմեռը (Σ τ ρ ά τ ο υ, Γ ε Β ο ζ ά ν τ ι ο ν, Α , σελ. 402):

1 14 Բնագրում՝ α γ ν ῖ ζ ε σ θ α ι : «Սրբվել» այսինքն՝ մաքրվել, այդ բառի և ուղղակի և անուղղակի իմաստով: Սարատոսը բացատրում է «Ժ: Ի սլանել» (Σ ρ ά τ ο υ, 1 ο Β ο ζ ά ν τ ι ο ν, Α , σελ 399)

150. Բնագրում Σ α ρ α ζ ῆ σ τ α ν : Սերեոսը նրա՝ անվանում է Շարապղական (ՍԵՐԵՍ 10 113): Հայ պատմիչի ասելով, Շահրապղականը պարսից մարդպանն էր և նրա-տում էր Գլին ոստանում: «Մա աքար կոի մի ի Պարս և չաղթեսց» (նույն տե ղում): Հիմ Մովսես Կաղանկաստվացի, էջ 150 «Ապա եկեալ... զօր պարսից զրբս նոր զօր անուանեն և էր զօրագլուխ նոցա Շ սհրապղական». «ըյօժարն և դրա? պատերազմող զօրս գլոխն լեր գՇար՝ ապաղալ» (Մովսես Կաղանկաստվացի 10 156):

Շահրապղական թարգմանաբար նշանակում է «թագավո ական հովաղ»

156 Պերոզական» կրչվող գնդի մասին հիշատակություն ունի Սերեոսը (էջ 96): Ք հատկանշանը թեև գրում է «չգիտեմ ինչ է նշանակում Պերոզակա գունդ» բա ցատրում է «հաղթական» ջոկատ որովհետև Պերոզ նշանակում է «հա լթող» (История императора Иракля стр 200 прим 271): Այլ (անընդունելի) կարծիքների մասին տես Սերեոս էջ 207, ծանոթ 271: Այն փաստը որ թեո իանեսը կող» կողքի նշում է «խոսքովական» և «Պերոզական» զորադնդերը նշանակում է որ զորագնդերը կրում էին արքայից արքաների անունները և «Պերոզական» նշանակում է Պերոզ արքայի անունը կրող ինչպես որ «խոս-քովական» ն անակում է խոսքով արքայի անունը կրող Միտքը հաստատում է Մովսես Կաղանկաստվացին «Ս պա և բազումք ի գնդից գնդից ի դոնապահաց և

ի թիկնապահաց և յանուակրաց դրանն խոսրովու » (էջ 167) Ք Պատկանյանը յանուակրաց»-ը թարգմանում է „колесничих“ երևի «անիա բառից բխեց ներով (տե՛ս Моисей Каганкатцацц, стр. 115) «անիվ կրող», բայց ավելի հաճանական է «անունը (խոսրովի) կրող» «խոսրովական» «Յանուակրացը պետք է ուղղել ասու[ան]ակրաց»։ Այս դերագնդերը Ստրատոսի Լեթագրությամբ գրված խավորում էր Մովսես Կաղանկատվացու հիշատակած (էջ 150) Գրանիկ Սաղարը

157. Այսինքն Շա՛ր Վարալին և Շահրապոսկանին։
- 158 Բնագրում՝ τούδοσ: Այս բառի տակ Լեթագրվում են զինվորների հանդերձանքը և նրապ սպասարկող անձնակազմը ծառաները, գրասուրը և այն, ինչ նախաանկված է բանակի կերակրման համար, այդ թվում և բանակի անհրաժեշտ ինքր (տե՛ս *Dain*, „Touldos“ р 161—169. նաև *Арутацц, Очерк.*, стр 246—247)
- 159 Ազգանքում տեղի ունեցած դեպքերի մասին ավելի հստակ և բովանդակալից տեղեկություններ է պահպանել Սերետորը։ Նա լիայում է, որ Հերակլիտոսը, իմանալով խոսյամի (Շահր Վարազի) Կոստանդնուպոլսի պաշարումից հրաժարվելու և խոսրովի օգնության շտապելու մասին, «ստու լզալու իւր և գերութիւն, և դառնայ առ ամուր աշխարհան Մարաց. գայ-հասանէ ի Փայտակարան» խոսրովը տեղեկանալով այն մասին որ Հերակլիտոսը, «եհա ի Փայտակարան և կամի ընդ Աղուանս անցանել ի Վիրս», հրամայում է իր զորալար Շահր Վարազին կտրել նրա ճանապարհը. Շահր Վարազը Այրայատի վրայով մտնում է Գարդման և Տիգրանա կերս ավանի մոտ իր Շահեն զորավարի 35 հազարանոց բանակով օղակում կասեր։ Հերակլիտոսը կարողանում է նրանց պարտության մատենել անցնել Վրդունիս ավազը այնտեղից էլ Բագրևանդ և Ապահունիք (Սերետոս, գլ. ԼԶ Տե՛ս և Մանանդյան, Ընթացողիները, էջ 151 և հտ.)։ Տիգրանակերտի ավերակները, ըստ Մանանդյանի, գտնվում են Տարնաուտ գյուղի Շահրուլազ բերդի մոտ Աղգամից 8—10 կմ հյուսիս-արևմուտք, Եվլախ-Շուշի ճանապարհի վրա։
- 160 Հունարենն բնագիրը տալիս է Οὐνοσ χῶρα «տոների երկիր» բնթերցումը։ Անաստասիոս լիրիոթեկարիոսի լատիներեն թարգմանությունը՝ in regione Hunnorum, որը, սակայն սլիտի ուղղել Տոնոս χῶρα, որ, անկասկած, Սյունիքն է։ Հայկական աղբյուրներում պարզ ցույց է տրված ռազմական դործությունների Այունիքում տեղի ունեցած լինելու մասին Տե՛ս Մովսես Կաղանկատվացի, էջ 150։ Մանանդյանն այդ ընթացողին գծում է հետևյալ կերպ Տարնաուտի շրջանից Եվլախ-Շուշի ճանապարհով Շուշիի և Գոլիսի վրա ով դեպի Այունիքի Սղուկ տեղը և այնտեղից Անգեղակոթի և Բիլենաղի լեռնանցքով գեպի Նախիջևան։ Մանանդյան, Ընթացողիները էջ 153։
- 161 Բնագրում՝ Περσαρμενία այսինքն պարսից տիլազետոթյան սակ գտնվող Հայաստան
- 162 Տե՛ս ծանոթ 13»
- 163 Բնագրում՝ χῶριον Σαλβατω: Ամենայն հավանականությամբ խոսքը Աղիովիս գավառի Աղի ավանի մասին է ջանդի խնդրո առարկա ճակատամարտը, ըստ Սերետոսի այնտեղ է տեղի ունեցել (Սերետոս էջ 125։ Մանանդյան Ընթացողիները, էջ 157)
- 164 Հմմտ Սերետոս էջ 126 «Բայց Շահր Վարազ գերծաւ նստեալ ի վերայ նուսսա երիվարի... իսկ Երակլոս աւ զաւար և զկապուտ բա՛նակի նոցա դարծաւ յաղթութեամբ մեծաւ»

165. Այժմ Գերեմիայի Գրքում էլ Երկրորդ Հայքում Սակայն ըստ Մանանդյանի, Թեոփանեսի բնագրում աղավաղում կա նրա կարծիքով խոսքը ալեի շուտ կա բինի շրջանի մասին է:
166. Բնագրում՝ Σόρων γῆν. Բայց ըստ Սորատոսի ոչ մի կապ չունի Ասորիքի հետ, այլ Բիթլիս տանող ճանապարհն է (Σ τ ρ ᾶ τ ο ο Το Βυζάντιο Α λ 440)
167. Հայկական աղբյուրների Քաղվրթի այժմ Բաթման-սու
168. Այժմ՝ Մարաշ
169. Ելնելով այս բնագրի ցուցում անտրամաբանությունից, Ռամզեսը կհամարի մոխարեն ուղում է կարգալ Ադատա (Ramsey, HGAM, p. 311: apud: (Σ τ ρ ᾶ τ ο ο Το Βυζάντιο Δ', σελ. 448) Բոլոր գեպքերում Թեոփանեսի գծած ընթացողին այստեղ համարվում է սխալաշատ ու անտրամաբանական (Σ τ ρ ᾶ τ ο ο նույն աղբյուրում, էջ 449)
170. Այժմ կոչվում է Սլյճուն կամ Սայճոն
171. Բնագրում՝ μαχαρίτης: Տես նաև էջ 53 և 148 Թեոփանեսի այդ գոյականից բայ էլ է ստեղծում՝ μαχαρίζω ճերմինի մասին սե : Ερμηνεωται Ἐτιμολογία γλαγολα μαχαρίζω, στρ. 120—121
172. Բնագրում՝ Κάισαρ: Այդպես էին կոչում բյուզանդական կայսեր և հայերը
173. Նեստորականությունն իր անունը պարտական է կոստանդնուպոլիս պատրիարք Նեստորին (428—431) որի վարդապետության էությունը կայանում էր նրանում որ նա Քրիստոսի երկու բնությունները աստվածային և մարդկային իրարից բաժան էլ ընդունում, որով Սարիամին Քրիստոսածին էր համարում, և ոչ Աստվածածին նրա վարդապետությունը սկզբում տարածվեց Ալեքսանդրիայում որի դեմ հանդես եկավ Կյուրիկ Ալեքսանդրացին և Հռոմի պապ Կելեստինոսը Երբ վեճերը լայն ծավալ ստացան Թեոդոսիոս II կայսրը 431 թ դամարեց Եփեսոսի III Տրեգելական ժողովը և դատապարտեց Նեստորին ո զաշտոնակ հայտարարեց նրա հետևորդները հալածանքների ենթարկվելով ապաստարան դտան Պարսկաստանում: Սյնտեղ լայն գործունեություն ծավալեց 432 թ Մծրինի եպիսկոպոս ձեռնադրված Թովմա Բարսուման 439 թ. Ջնոն կայսրը փակեց Եփեսոսի դպրոցը իսկ նրա լուսիչներն ու աշակերտները փախան Պարսկաստան և հիմնադրեցին Մծրինի դպրոցը: 496 թ Սելևկիայի նեստորական արքեպիսկոպոս ընտրված Բաբոսը 498 թ ժողով դամարեց և Պարսկաստանի նեստորական եկեղեցին անջատեց ուղղափառ եկեղեցուց: Նեստորականներին հտազայում Վովանավորեցին և պարսիկները և արաբները նեստորականությունը աստվածվեց Իսկ Հայաստանում թեև եկեղեցու կողմից միշտ էլ հալածվեց 554 թ ներսես Ի Բագրևանդցի կաթողիկոսը Գլինի ժողովում դատապարտեց նրանց Այդ մասին մանրամասն տես Տեր-Մինասյան նեստորականությունը Հայաստանում, էջ 330—393:
174. Թեոփանեսը բուղարներին առաջին անգամ հիշատակում է աշխարհի արարչա գործություն 5294 (502) թվականի տակ Անաստասիոս կայսեր թագավորության 11-րդ տարում ցույց տալով, որ նրանք ավարարել են Իլլիրիկոնն ու Քրակիան նրանք 6006 (514) Սնաստասիոս կայսեր դեմ ապսամբած ֆեդերատների կոմես Պաարիելիոսի ուղի Վիտայիանոսի բանակում էին ծառայում և նրա գլխավորությամբ գրավում են Սնքիլոսն ու Օդիսսոպոլիսը (Վառնան): 6031 (539) թվականին հիշվում են բուղարներ որոնք իրենց ցեղապետների (բնագրում ուրս) գլխի սպորություն ավարարում էն Սկյուֆիան Մեղլան և Քրակիան: Հոստինիանոս I

- կայսրը գերի ընկած բուլղարներին ուղարկում է Հալաստան և Լազիկա գինձորա-
կան ծառայութեան (επεμφεν ο βασιλευς εις Αρμενιαν κα εις Λαζικην, και κατε-
τάγησαν εν τῆς νουμερίοις ἀριθμοῖς. *Theoph Chron*, I p. 219): Վերջապես
երանք հիշատակվում են և Մավրիկիոս կայսեր թագավորության 15-րդ տարում,
աշխարհի արարչագործության 6089 (597) թ
- 175 Ենթադրվում են սլավոնները նիկեոսը գաղթարքը ցույց է տալիս որ պատե-
րագմական գործողություններին մասնակցում էին նաև սլավոն կանայք (*Nicephori
Breviarium* p 21)
- 176 Հունական աղբյուրներում Γήπειδες են կոչվել գոթերին ազգակից և Սրենուա-
րոմ գետի գնդեր կոչվող ցեղը Սկզբնական շրջանում բնակվում էին Կարպատ
ների մոտ և վերստին անդեռ եկան III դ վերջում Մասնակցություն ունեցան
Ատտալիայի ներխուժումին ապա գրավեցին Իսկիան և բավալան նեղոթյուն պատ
ճառեցին կայսրության:
- 177 Փաղաքի պաշտպանության ուղարկված զորքերի մեջ կային և հայեր Լեւոն գրք
լած է «Չատկական ժամանակագրության» մեջ, հայերը Վախենուայի պարսպից
դուրս եկան և սբ Նիկողայոսի եկեղեցու մոտ գտնվող սյունաշարքը կրակի տլե
ցին: Սլավոնները, ենթադրելով, որ ծովի ափին կանդնածները ավարներ են, ափ
դուրս եկան, բայց ընկնելով հա ե ի ձեռք սրի աշվեցին (տե՛ս *Cronicon Pas-
chale*, p. 724).
178. «Սրենիցի թուրք» է կոչում որպեսզի շփոթվեն «Սրենուարի (Փանոնիայի)
թուրքերի» հետ որոնց տակ ենթադրվում են ուղարկվածները հազարներին
թուրք են կոչում նաև ա արևելք (տե՛ս *Артамонас История хазар*, стр. 114)
որոնք, իմիջի ալոց ալ-Իստահրին և իրն Հատկալը, գրում են, թե խաղարների
լեզուն նման է բուլղարների եզվին (նույն տեղում, էջ 115) Իրենք խա
ղարները իրենց ազգակից են համարում ուղրերի, ավարների, լուղերի բա սիլ
ների, օնոգուրների, բուլղարների և սավիրների (նույն տեղում)
- 179 Խաղարները (էթնոսիմը ծագում է թյուրքական «կազ» (քոչե) բա ահիմբից)
թրքախոս հունական ցեղեր էին որոնք հաստատվեցին արևելյան Սվրոպայի հարա
վային մասում: Նրանց առաջին հիշատակությունը իրենց սեփական անլամբ տա
լիս է Մոխես Խոդենային (*Артамонас, История хазар*, стр. 17): Հայ պատ
միչը գրում է. «միաբանեալ ամբոխութիւն ի Նիսիականայն ղնադրաց ասեմ և
սիսալաց արտաքս քան զդուռն Ճորայ ելանել... (Գիրք Ա դ 46): Խաղարների
մասին շատ կարևոր տեղեկություններ է հաղորդում «Աշխարհացոյցը»: Եզիշեն նը
բանց հոսեր է անվանում: Հարուստ են Մոխես Կաղանկատվացու, աստալթ՝ Ստե
փանոս Տարոնեցու տվյալները: Բյուզանդական հեղինակներից առաջինը Քեոլա
նեսն է նրանց հիշատակում՝ հիշյալ տեղում
- 180 Հմմտ «Են թագաւորն հի սիսոյ է հականն ոլ է տէր հազրաց և ղշխոյն ըա
գուհի է խաթունն, որ է կին հականայ. . . «Անանիա Շիրակացու Մատենագրո
թյունը» էջ 348: Տես վերը, ծանոթ. 120
- 181 Բնագրում՝ Ζηβίλλ: Նույնանում է Մոխես Կաղանկատվացու հիշատակած
Ջերու խաբանի հետ, որ «էր երկրորդ թագաւորութեանն նորա (իմա խաբանի,
Մովսես Կաղանկատվայի, էջ 160 «Առաջինը՝ Ջերույի եղբայր Քուն-Շխուն էր)
սշենք այստեղ, որ Ջերու» անուն չէ այլ տիտղոս («Ջաբղու» այդպես էին կոչ
վում արևմտյան թուրքերի հեգեմոնները: Տես *Marquart Strelizüge* S 394 և

496—498 apud Στρατσου Το Βυζάντιον Β, σελ 556 Հմմտ *Артамонος* История хазар стр 145 146) *Ջերուխաքանի անունը Մոխո-շադ էր (նույն տեղում, էջ 146)* *Ջերուխաքանի մասին տես նաև Golden Khazar Studtes էջ 51:*

18. *Բնագրում՝* Ἀδραγγαί (var. Ἀδραγγών): *Նիկեփոր պատրիարքը գրում է Ἀδρουαδίτγάν ափելի հին աղբյուրներում՝ Ἀδρουαττηγή: Բյուզանդական աղբյուրներում հանդիպում է նաև Ἀδραβιγγάσιον ձևը: Հայկական Առաքատականը ասորերեն՝ Ազորբայգան Այստեղ խոսքը պարսկական Ատրպատականի մասին է Սասանյանների ժամանակ կոչվում էր Ազորբայջան և կառավարվում էր մարզպանի կողմից որ պատկանում էր Ֆարսիք Որմիզդ ընտանիքին Կենտրոնը Շիդ (կամ Գանձակ) քաղաքն էր, ժամանակակից Հայլանի տեղում Ուրմիայի լճից հարավ սրենլք: Այստեղ կար կլակի մի նշանավոր տաճար որն այցելում էին սասանյան արքաներն իրենց գահ բարձրանալու առթիվ Ավելի ուշ սրբազան կրակը տեղափոխվեց Սրշակունիների Բիթարմայս կամ Թեբարմայս (այժմ Թախտ-ի Սուլայ ման) վայրը: Մանրամասն տես *I Hell-ի հոդվածը* Encyclopédie de l'Islam-ում, հտ Ա էջ 104 և հ:*

183 *Բնագրում՝* Τίφλις: Ասենք այ տեղ, ու Մոլե, կաղա՛հատվացու ավյալներով քաղաքը պաշտպանում էր պարսիկ դորավար «բաց պատերազմող» Շարհապայան (Մովսես Կաղանկատվացի, էջ 156) Բայց, ինչպես Թեոփանեսից գիտենք նա 6115 Թ սպանվել էր (բնագրում ընկավ թիկունքից սրի հարված ստանալով) Ստրատոսը գտնում է, որ «ընկավ» դեռ չի նշանակում սպանվեց այլ հնարավոր է որ նա վիրավորվեց: Στράτσου Το Βυζάντιον, Β', σελ. 561)

84 Արտամանովի կարծիքով նա *Ջերուխաքան Մոխո շադի կրակը որդի Բուլլ շախեր (Arta monos* История хазар, стр 147):

185. Իմա Կոստանդնուպոլիսի Սերենուր Քաղկեդոնը գրավողի և Կոստանդնուպոլիսը լաշարողի անունն է տալիս հոռյամ և ոչ տիտղոսը Շահր վարագ:

186 Իմա՛ Գանուր:

187 Աղբյուրներում այդ նավերը (այստեղ՝ σλαφη (σλαφα) կոչվո է են նաև σονόξυλα այսինքն միակտոր ծառի բնից պատրաստված նավեր:

188 *Ոսկեղջյուր կոչվածի՝* Κεράτιο κάλλπος:

189 «Պերատիկա» շրջանների տակ ենթադրվում են Սևաստոլիսոն ո Օպսիլիսոնը *Տես* ծանոթ 517

190 Իմա՛ խազարների *ՏԼ* ո ծանոթ 178:

191 *Բնագրում՝* Ραζάτης: Սերենուր Ռոճ վեհան (var Ռոճիկ վեհան) գորավարը իսկապես սպանվեց նիսվեի ճակատամարտում (Սելևոս էջ 126): Մովսես Կաղանկատվացին նրան անվանում է Ռոճվեհ (էջ 163) Նիկեփոր պատրիարքը՝ Ρυζά ης (էջ 21):

192. *Բնագրում՝* Χαλαγηθᾶ: Անծանոթ շրջան ու նույնացնում էի Թեոփալիսուս Սիմոկատասի հիշատակած հնայթա վայրի հետ Արբելից հյուսիս

193 Սկիլիցեսն այն կոչում է Սարագնա Հայկական աղբյուրներում հիշվում է Սեծ Զալ ձևով: Այժմ էլ այդպես է կոչվում (տես ս Նեմձյան, Հայաստանը էջ 66) Տիգրիս գետի արևելյան վտակը, Մոսուլից (Նիսվե) 40 կմ հարավ: Հերակլիտոսը Սեծ Զարն անյով 626 թ դեկտեմբերի 1 ին, Փոքր Զարը գտնվում է Սեծ Զարից 95 կմ հարավ

- 194 (ինձեի տեղում այժմ գտնվում է) Մոսկու քաղաք Ճակատամարտը եղի ունեցավ 626 թ դեկտեմբերի 12-ին:
- 195 **Բնագրում՝** Βαχάνης ὁ στρατηλάτης Հևադայում նա իա նակցեյ Յարմ կի նշանավոր Եսկատամարտին (20 սգաստս 636 թ):
- 196 'Երկեկոթր լատրիարքը գրում է որ կայսեր շրթունքի լիրսվորվեց Նևաձգու թյան մեջ վարպետ» Հոփրատեսի արձակած նետից: Հերակլիոսը վերավորվեց նաև ոտքից՝ նույն Հոփրատեսի արձակած նետից (Nicephori Breviarium, p. 21—22)
- 197 Պարսից բանակում, Հասկանայի է, բյուզանդական տերմինաբանությունը չէր ընդունված: Թեոփանեսը նրանց տուրմարիս է անվանում բյուզանդական ձեռք: Տուրմարիսը գլխավորում էր 500 նետածիգ 300 վաճանակիր և 100 նիզակակիր (տե՛ս Կոստանդին Միքանաձին, էջ 233)
- 198 Ժամը 11-ը չի ամապատասխանում մեր աղ ժամին լողանդադինե ի ա աջին ժամը արևծագն է 6-րդ ժամը՝ կեսօրը
- 199 Գիշերվա առաջին ժամը համապատասխանում է սլավոնա ի ա աջին ժամին 00 Սկարամանդիոնը պզտի նվանում է մլուկ սկրսթան Տէս Կոստանդին Միքանաձին, էջ 300:
- 201 Կալէլի է կարգայ նաև Վարսամուսես Ըստ Մարկվարտի (Streifzüge, S. 401), էս Կահրամ Սշուշս և էոգ բթլ շլամլ (apud՝ Տէրձոս, Դ՛ Եոձանտոս, I տե՛ս. 911):
202. **Բնագրում՝** էս տոս Եոձանտոս, էյուզանդիոնից Կանի որ Շահր Վարադը Բյուզանդիոնը չէր գրավել, Տաֆելը «Բյուզանդիոնի» կողքին գրում է Նիչ Նախաձոնոս Քաղկեդոնից, ոյ թեև չկա ոչ Թեոփանեսի բնագրում, ո՛չ էլ Անաստասիոսի լատիններեն թարգմանություն մեջ, համարվում է ճիշտ: Մտրատոսը էս Եոձանտոս մեկնարանում է «բյուզանդական հողերից» (Տէրձոս, Դ՛ Եոձանտոս, Բ՛ տե՛ս. 592) որ անհավանական է, բանի որ այն ժամանակ «բյուզանդական» շրջանը ընդհանրապես նախկինում չէր առկա:
- 203 Փոքր Չարի մասին տե՛ս ծա ոթ 193
- 204 Եսձոյ. (Յադդին): Մագուստիստոսի բրխտոնյա էր և աասանյանների տեղություն ֆինանսների վարչության խոշորագույն գործիչներից մեկը: Տէս Christensen, L'Iran, p. 123. 451 սգգ.: Այդ պաշտոնը կրողը կոչվում էր vāstryōshān salār կամ vāstryōshbadh
- 205 Դեկտեմբերի 25-ին:
- 206 **Բնագրում՝** Δεξεριδάν:
- 207 Աստամնասիրողներից ոմանք նույնացնում են Քսե ոլոնի հիշատակած Փոս կոսպետի հետ («Անարապետ» Բ՛ 25): Բխում է Կորդվաց լեռներից և թափվում է Տիգրիսի ձախ ափին: Հետագայում արաբներն անվանեցին Օդոնեհ, իսկ թուրքերը Կատրիսու Սյժմ կոչվում է Ադեմ: Ըստ Թոսուլիսոնի Տորնան պարսկերեն Fur Nahr-ն է կամ Kan-Tur-ը, արաբ Katur, որ նշանակում է Տուրի ջրանցք: Այդպես է կոչվում Nahr War ջրանցքի հյուսիսային բազուկը (Տէրձոս, Դ՛ Եոձանտոս, Բ՛, տե՛ս. 912)
- 208 Ըստ Թոսուլիսոնի տառերի տեղափոխություն է տեղի ունեցել և ճիշտ ընթերցումը Սուրա է. Ենթադրաբար նույնացվում է ասորիների Սորի կամ Բեթ Սորիի հետ (Տէրձոս, Դ՛ Եոձանտոս, Բ՛, տե՛ս. 950)

- 222 Խոսքը սյլ սնունդ դեպի Լա ին չե. Գ Նաի Wan ճրանդրի և կաղ : 1
 Է Տիգրիսը Դիալաչի հետ, Տիգրոսից 12 մղոն աւայ:
- 223 Արմենիակների բանակաթիվի մ : ին ու : Կոստանդիլ Միրու ամիլ էջ 6
 169 231, 318—319:
- 224 Պարսկերեն՝ Shahrāzūr քաղ Չառակահան Լախնակաղրո թյան Նաթրաթը
 Հերակիրոսն սյուսեղ հասավ 628 թ փետրվարին Ոմանց Լեթաղրությամբ գրա-
 նրվում էր Չագրոս լեռան 1 Sirvan գետի միջև Մանանդյանը տեղաղրոմ
 է ժամանակակից Սուլայմանիա քաղաքից հարավ արևելք:
- 225 Բնագրում՝ Μελέζου. Համապատասխանում է Սերեոսի և 1 վ ի ն Յոն Կ Ոմի
 Գնունին» անձնավորության (էջ 131):
- 226 Բնագրում՝ Բουρδαχουδου (Փուրչասուպ Վշնասուպ Ասուս 1) Գույլ (ոչնանում է
 Մովսես Կաղանկատվացու իսկ Վշնասուպի հետ որ «Եր սր յաղթանդամ 1 զօրեղ
 1 տոհմէ դնդապետութեան ազգի՛ իւրոյ» (էջ 178): Ըստ երևույթին ան
 լան ավելի ճիշտ ձևը պահպանվել է Հերակիրոսի Կոստանդնուպոլիս ողարկած
 Գամակում՝ Βουρδαχουδου (Chronicon Paschale, p 728): Թեոփանեսը նրա
 նվանում է Դիւարչου, ու թարգմանաբար յաղարապետ 1 նշանակում
 Ստրատոսը կասկածում է, ինչ լե կարող է հասարակ յաղարապետը ողջ պալս
 կական բանակի սպարապետը լինել, չէ որ սպարապետութունը ազնվականական
 այլոսի ընտանիքների մենաշնորհն էր (Στρωδου, Το Βουδαχουδου, Β', σελ. 625)
 Երևի հակասություն չկա այստեղ Թեոփանեսը լսելով պարսկերեն «հաղարապետ»
 թարգմանել է Դիւարչου, այնինչ «հաղարապետ» պարսկակոս (և հայկա-
 կան) բարձր տիտղոս էր, պճլ. hazārapat հին պարսկ. hazahrapati, ար կ. ha-
 zārbad (Անադյան, Արմատ ևկան բառարան տ. III, էջ 6): Եղիշեից սպարդ
 մում 1, որ «հաղարապետ» ի հոմանիշն է «քամատարը», ու հասկանալի է
 ազար գինվորից բաղկացած լորամասի հրամանատարը լիք: Ընչպես ցույց է
 տալի Թենվենիստը՝ հունարեն Աստվածաշնչի Դիւարչուս-1 և հայկական աղբյուր
 ների հաղարապետը տարբեր ն անակութուն ունեն (տերմինի Լասին տես Βενου-
 niste Titres p 67-71) Ընդ որում Թեոփանեսի «հաղարապետ»-ը լիլտի հաս
 կանալ ոչ որպես որոշակի քանակությամբ լորբի բ մանատար սլլ ազարա
 պետ պճլ. hazārapat իմաստով:
227. Բնագրում՝ Μερδαχου (Մարդան շահ) Կա լրի տ Գ ա Շ լ ի նի որդին 1 ր
228. Բնագրում՝ Σαλιαροδου:
229. Նկատի ունի խաղարներին ձև ծանոթ 178
- 230 Մեր հաղոգմամբ Թեոփանեսի բնագիրն այստեղ թերի 1 Հեաևոզ նախադասո
 թյունները ամենեին էլ Շերոյեի և Լշնասուպ Սսպաղի միջև գաացող բանակցություն
 ներին ան վերաբերում սլլ ամենայն սվանականությամբ բյուզանդական կայ
 սեր մոտ Վշնասուպ Ասպաղի դեսպանի, որը տեղյակ է պահում կայսեր Վշնասուպի և
 Շերոյեի միջև գնացած բանակցությունների մասին
- 231 Տարբատիոնը (Կակ տաքսատոս տաքսետես) զոռավալի բամանատա ության
 ներքո գտնվող և ոստիկանական պարտականություններ վարող անձնավորություն
 էր և սովորական գինվորներից բարձր էր դասվում: Մեկ անգամ հանդիպում է և
 հայկական աղբյուրներում Սատակեաց կորոյս զտաքսատոս զօրոց նորա վասն
 սնարգան ց նորա (հմատ Ան սոյան Արմատ կ ն բառարան հ ս IV էջ 391)

32. Յազգեմի ուղոս սնունը Շամթա էր (*Christensen* | Iran p 493--494)
33. Արարական մի աղբյուրի՝ *Guidi-ի Անանունի տվյալներով* հոսորդին սպա-
նեցին Շամթան Յազգեմի որդին և նեվ Որմիզդը՝ նեմրոզի պատգոսպան Մարդան
շահի որդին: Հայտնի է, որ և Յազգեմին 1՝ Մարդանշահին ժամանակին մա՛ս
պատմի էր ենթարկել հոսորդ ալւան հոսորդը սպանվեց 628 թ փետրվարի 28 ին:
Գրա վերաբերյալ մանրամաս ն գրում են Սերետուր (գլ. 18) և Մովսես Կաղանկատ-
վացին (էջ 165—170): *St' u* նաև՝ *Chronicon Paschale*, p 729 sqq.:
34. Հերակլիոսի և Կաղատ-Շերոյեի միջև տեղի ունեցած նամակագրության մասին
(628), որ պահպանվել է Զատիական ժամանակագրության Դեօ (էջ 727 և հտ.)
հատուկ աե՛ւ: *Oikonomidès*, *Correspondence* p 269—281 Զատիական
ժամանակագրության մեջ պահպանվել է և Հերակլիոսի Իամակը՝ ուլշված Կաղատ
Շերոյեին, որն ընթերցվեց սբ Սոֆիայում 628 թ մայիսի 15-ին: Այն գրվել է
Ստրպատականի Գանձակում ապրիլի 8 ին: Մինչ այդ մարտի 24 ին էանձակ էին
Լամանի Կաղա սրբայի ղեսպանի էրկո ներկայացուցիչները մեկը պարսիկ
մյուսը՝ հայ, իսկ ապրիլի 5-ին՝ ինքը ղեսպանի սնունը հոսպանս աստիճանը՝
Իսանան (Ὀνομα Νοτιῶν καὶ ἑξίωρα Πασιῶν), որը արքայի անունից տեղեկացրել
էր Հերակլիոսին իր գահակալման մասին: Ապրիլի 8-ին ղեսպանի սարուարիոս
Եվստաթիոսի ուղեկցությամբ գնաց արքայից ալքայի մոտ Ահոյ յ ղեզբելի մա-
սին Հերակլիոսը նամակ գրեց Կոստանդնուպոլիս
35. Այլ Իասին տեղեկություններ 1 պահպանել 1 Սերետուր (էջ 128) որը 1 Իշոմ
1 պարսիկ դեսպանի «անունը» թաշնան (Զատիական ժամանակագրության մեջ՝
Πασιῶν), ինչպես 1 Հերակլիոսի ղեսպանի՝ Յուստաթ (Զատիական ժամանա-
կագրության մեջ Ելստաթիոս): Հայ պատմիչը գրում է «արձակեղ ղեմաշնան ոմն
իշխան», իսկ Հերակլիոսը իր հերթին արքայից արքայի մոտ ուղարկեց «զոմն
չիւրոց պիսաուր նախարարացն, որում սնունն էր Յուստաթ»
36. Շերոյե (Կաղատ II Նօ փետրվար-սեպտեմբեր 628 թ): Եա հոսորդ 11 ի և
բյուզանդացի Մարիայի որդին էր, արքայազներից հաճանաբար ավագը: Նրա մե-
սին Մովսես Կաղանկատվացին ասում է. «Եւ էր բարեխոր ողորմած ա ամենայն
աշխարհս և աւ ծառայս իւր արձակեալ չիւրաքանչիւր տեղիս գամէնայն կալա
նաւորս որք էի ի դիպահոջ գրան հօր իւրոյ... Եւ գամէնայն հարկս և մաք ար-
րունի երկրամեայ ժամանակաւ ընդ ամենայն սելիս իւրոյ տէրութեան շնոր
նեալ ս մենեցուն...» (էջ 169) Ըստ պատմիչի նա թագավուկեց 1 ամիս
37. Նախրան Կոստանդնուպոլիս գալը, Հերակլիոսը մայրաքաղաք ուղարկեց իւ աղ-
թանակն ավետող նամակը (տե՛ս ծանոթ 234) որից լարդվում է որ կայսրը
մարտի 15-ին «Գանձակի մոս գտնվող իր Հերակլիոսի ամրությունից» մի նամակ
էլ 1 ուղարկել Կոստանդնուպոլիս, որը բովանդակում էլ իր արշավանքի նկարա-
րությունը՝ 627 թ հոկտեմբերի 17-ից մինչև 628 թ մարտի 1օ-ը լատմվում
հոսորդի 1 ի ու ալ Իասին՝ Գաստալերտից Տիգրոն և ա ն (*Chronicon Paschale*
p. 729):
38. Իմա՛ կայսերակից
39. Հիերիան ժամանակակից Ֆեներ բախշեն է Կաղբջոյից (Քաղկեդոն) հարավ,
Կոստանդնուպոլիսի ասիական ափին Կար նոյնանուն պալատ կառուցված Հուստի-
նիանոս 1-ի կին Թեոդորայի կողմից
- 10 Արատշիլ III արքա Իշխեց 628 թ սեպտեմբերից մինչև 630 թ սպիտիկ 27 ր

- 241 Հրեաների մասին Բյուզանդիանում հիշյալ ժամ և կնքում տես *Beneshov* 4
 К истории евреев стр 197—224, 305—318
- 242 Ինչպես տեսնում ենք Քրիստոսի տվյալներով Արտաշիրին լառող Եսայր Վա-
 րազն էր Արտաշիրի սպանության գործում, անկասկած, մատ ունի Բյուզանդիան:
 Սերեոսի տվյալներով Հերակլիոսը դիմեց պարսից զորավար Խոռամին (Շահր
 Վարադին) առաջարկելով նրան զինական օգնություն և պարսից զահը Լառան
 գարար: Կայսրը անգամ անձնական տեսակցություն ունեցավ այդ զորավարի հետ
 «Իսկ Խոռամայ առեալ զբազմութիւն զարաց իւրոց գնաց ի Տիգրոն և հրաման տուեալ
 ոմանց սպանին զսղայ թագաւորն զԱրտաշիր և ինքն երթեալ նստա յաթո
 թագաւորութեանն» (էջ 130): Համար Հովհաննէս Գրասխանակերտցի, էջ 76
- 243 Սերեոսը նրան անվանում է Էրոր բամբիշ (էջ 63, 130): զԲրորն, դուստր Խո-
 րովայ որ էր կին նորին» (իմա Խոռամի): Համար Քովմա Արծրունի, էջ 97: «Բամ-
 բիշ» ը համապատասխանում է հայոց «տիկին» կամ «թագուհի» բառերին: Տե՛ս
Justi Iranisches Namenbuch, S. 62: Տե՛ս և Հովհաննէս Գրասխանակերտցի
 էջ 76 «Բբոր՝ դուստր Խոսրովու, որ էր կին Խոռամայ»
- 244 Խոսքը հավանաբար Որմիզդ և ի մասին է ոչ թագավորել է 630—632 թթ
 միջև բայց սա վերջին սասանյան արքայից արքան չէր ինչպես ցույց է տալիս
 Քրիստոսի արքայից արքան էր (632—651): Սասանյան վերջին արքաների մա-
 սին տես և Հովհաննէս Գրասխանակերտցու երկում «Վախճանի Կաւառ Պարսից
 արքայ թողով զթագաւորութիւնն Արտաշիրի տղայադիտակ որդու իւրոյ: Իսկ ապա
 Հերակլ... թագաւորեցուցանէ Պարսից զԽոռամ... ապա դորքն Խոռամայ սպանանն
 զԽոռամ... կացուցեալ թագաւոր զԲբոր դուստր Խոսրովի, որ էր կին Խոռամայ, որ
 լետ մահու նորա զԽոսրով ոմն յազգէ Սասանայ իսկ յետ նորա զԱզրմիկ դուստր
 Խոսրովայ և յետ նորա զՈրմիզդ՝ թոն Խոսրովայ, զոր խեղղամահ ալարին և
 զկնի նորա թագաւորէ Յազկերտ՝ թոն Խոսրովայ» (էջ 76—77)
- Խոսքով II-ից հետո թագավորած արքայից արքաների ինչպես և բյուզանդա-
 պարսկական պատերազմների մասին Փոկասի և Հերակլիոսի ժամանակ առուկ տե՛
Колесников, Иран:
- 245 Ստորիքի միաբնակները Հակոբիկ կոչվեցին Հակոբու Բարադեոյ անունով, ոչ
 VI դ. կազմակերպեց Ասորիքի միաբնակ եկեղեցին: VII դարից հակոբիկները փոխ-
 ի փոխ բնկնում են Բյուզանդիայի և արաբական խալիֆայության գերիշխանությա-
 ներքո Կայսրությունը հետագայում նաև Հոսմի պապը եռանդոն աշխատանք առ-
 րան նրանց իրենց կողմը գրավելու համար բայց առանց հաջողության: XI դ
 բազմաթիվ հակոբիկներ կային Ֆիլիպպուպոլսում որոնք բնակվում էին միաբնակ
 հայերի և պավլիկյան աղանդավորների հետ և հաճախ նրանց միանում հակա-
 պետական ելույթների ժամանակ (տես *Anne Comnene, Alexias*, t III, p. 180—
 181) Հակոբիկները մերժում էին 451 թ Գազկեղոնի ժողովը և բնգունում
 449 թ Նիսեսոսի ավագակային» որչորչվածը մերժում էին նվախեցնել բայց
 քրքանում Սեբաստիան բնգունելով նրա վարդապետությունը: Հակոբիկյան հս
 մայնքներ զոյություն ունեն մինչև օրս Հակոբիկները տվել են բազմաթիվ գի-
 տական դեմքեր որոնցից հիշատակելի է նշանավոր Իրիզոր Աբուլ Տարազը
 (Բար Հերբեոս) զսխանաված 1286 թ
- 246 Նկատելի է, որ այն ժամանակ (629) դեռևս «միակամություն» հարց չկար
 Միակամության վարդապետությունն առաջին անգամ հանդես եկավ 638 թ Հերակ

յիստի յատարակած «էկթեսիս»-ը 1 (նրա մասին և ստորև ժանոթ 251) Տե ս Է Ե Բ Ի Ե Ծ Ե Կ, Դ՝ πατρὶάρχης Πόντος, σελ 13)

17. Հովհաննես Գ սրայ (640—642):

18. Փարանի եպիսկոպոս Թեոդորոսը որ Իրակամակսն էր, դատապարտվեց VI Տիե լիրական ժողովի կողմից (680). Սյգ ժողովում լուծարքի ենթարկվեց Փարանի եպիսկոպոսությունը: Փարան վայրը դանվում էր Ապառաժն Արաբիայում Սինա լեռան հյուսիսային լանջերին և ենթարկվում էր Պետրայի սետրուպուլիտո թյան:

19. Նկատի ունի Մարկիանոս կալսեո օրոք Կոստանդնուպոլսի Քաղկեդոն արվար ձանում դումարված IV Տիեզերական ժողովը (451 թ հոկտեմբերի 8-ից նոյեմբերի 1-ը), ուղղված ազանդապետ Եվտիբեոսի վարդապետության դեմ Մասնակցում էին 14 կեղեցու 630 հայր, այդ թվում և Հոռմի եկեղեցու հինգ ներկայացուցիչներ: Երս տերը դիտավորում էր Կոստանդնուպոլսի պատրիարք Անատոլիոսը, Անտիոքի Մարսիմոսը, Երուսաղեմի՝ Յորնադիոսը և Հոռմի երկու ներկայացուցիչները Պաս բայիոս 1 Լուկենաիոս: Ժողովը դատապարտեց Եվտիբեոսին և Դիոսկորոսին ար դարացրեց Փլավիանոսին, հաշտեցման եղբեր գտնելու ամար ուղղափառ համա եց Կլուբեդին, Եղեսիայի եպիսկոպոս Իրասին 1 Կյուրոսի Թեոդորեոսսին Որպէ տ ՚իմք ընդունվեց Հոռմի Լեոն սրայի «տոմարը» Քրիստոսի երկու մի անձի մեջ միավորված բնությունների Իասին: Ժողովը ընդունեց 30 կանոն ժողովին հայերը չմտնակեցեցին, քանզի զբաղված էին սասանյանների դեմ պայքարով Լարզան Մամիկոնյանի դիտավորությամբ: Նրանք հետագայում դատապարտեցին այլ յողովը վերջնականապես բաժանվեցին հունական եկեղեցուց: Քաղկեդոնի ժողովի արձա նազրությունները պահպանվել են: *St'a Mansi, Collectio, t. VI—VII:*

20. Երուսաղեմի կտաղի հակամիակամ սկան ւլ սորի սլ բ Ոոսի ոնլ ւլ 633 638) Տե ս և նախորդ յանոթագրությունը:

21. Իրակամությունը (Μονοθελητισμός) Տիեզերական եկեղեցու կողմից որակված է րդեւ հերձված: Հերակլիոսը առաջ քաշելով այդ ուսմունքը նպատակ ունել Լամբջել միաբնականների (մոնոֆիզիտների) և երկաբնականների (դիոֆիզիտնե րի կամ քաղկեդոնականների) միջև բացված խոր անդունդը: Իրակամականները առաջ քաշեցին Քրիստոսի երկու բնության, բայց մեկ ներգոյծության և կամքի մասին վարդապետությունը: Հարցը առաջ քաշեց Հերակլիոս կայսրը և Կոստանդ յուպոլսի պատրիարք Սերգիոս Ա-ը (610—639) որոնք համաձայնո թյան եկան Իրաբնակ պատրիարքներ՝ Անտիոքի Աթանասիոսի և Ալեքսանդրիայի Կյուրոսի հետ: Բայց երկու վանականներ Սոփրոնիոսը (հետագայում Երուսաղեմի պաս րիարք) և Մարսիմո ր եռանդագին նրա դեմ հանդես եկան: Հերակլիոսը հրտարա կեց «էկթեսիս»-ը 1 պաշտպանություն միակամության: Վեհը սովեց և Կոստաս Ա կայսրը հրապարակեց «Դժժժ»-ը արգելելով այդ հարցերի շուրջ վեճերը Լոռմի սրայ Մարտինոսը Լատերանում 649 թ. ժողով գո Լարեց և դատապարտեց ն «էկթեսիս»-ը, և «Դժժժ»-ը Եոստաս կայսրը գապին իներսոն աքսորեց, իսկ Մարսիմոսը մարմնական պատիժներ ստանալով, աքսորվեց Լազիկա Կոստանդնո ւպոլսի V Տիեզերական ժողովը դատապարտեց միակամությունը: Գտնում են որ միս- կամականների բեկորները հետագայում հանդես եկան մարոնիտների անվան տակ հոսրը Գաբազու եպիսկոպոս Սևերիանոսի մասին է IV դ. եկեղեցական նշա նավոր գործչի, Հովհան Ոսկեբերանի խոշորագույն հակաոակորդներից մեկի Մեծ Ե ու Լ ր գրել է բազմ սթիվ Մեկնո թյուններ և ճառեր որոնց մեծ մասի հո նա

- րն՝ բնագրելը կոչել են պահպանվե էն նրանց ատյնելեն հաերեն թագմա նությունները:
- 253 Կոստանդնուպոլսի պատրիարք ծնված IV դ վերջին Սովոցելի և Անտիոքոս մ հավանաբար աշակերտել է Թեոդորոս Մոպսուեստացուն: 428 թ Թեոդորոս II կայսրը նրան նշանակեց Կոստանդնուպոլսի պատրիարք: Կատաղի պայքար մղեց արիստականների մակեդոնիսականների և նովատյանների դեմ: Առաջ էր քաշում այն միտքը, որի համաձայն Քրիստոսի երկու բնությունները իրարից բաժանված են Մարիամին անվ նում էր ոչ թե Աստվածածին, այլ Քրիստոսածին: Նեստորի վարդապետությունը դատապարտեց Հռոմի պապ Կելեստինոսը (430) և Եփեսոսի III Տիեզերական ժողովը (431): Ենատորը արտրվեց Եգիպտոս ուր և մեռավ 450 թ նեստորի բազմաթիվ երկերը կորել են կամ ոչնչացվել Պապանովել էն առանձին բեկորներ այդ թվում և թարգմանություննել լատիննելն ասորերեն և հայերեն Տե՛ս և ծանոթ. 173
- 254 Կոստանդնուպոլսի պատրիարք Պյուրոսը (20 լիկս. 638—641, 654 թ հունվարից հունիս): Նրա մասին հատուկ տես Տ τ ρ α τ ο ς, *Ο πατριάρχης Πύρρος, թελ. 11—19)
- 255 Մարտինեն Հերակլիոսի երկրորդ կինն էր, թունավորվող Կոստանդինը՝ Հերակլիոսի որդին սաաչին կին Եվդոկիայից և կոչվում էր նաև Հերակլիոս Նոր Կոստանդին: Ի Հերակլիոսի կողմից կայսերակից էր հուշակվել դեռևս 613 թ հունվարի 22 ին: Միահեծան թագավորից 641 թ իետրվարի 11 ից մյն և նո և տարվա մայիսի 24-ը
- 256 Հերակլետնասը Հրակլիոսի որդին էր Մարտինեից ծնված Թ սգ լոլից 61 թ մայիսի 25-ից մինչև նույն տարվա սեպտեմբերը:
- 257 Կոստասը (Կոստանդին III Պոպոնատոս 641՝ ըստ Ստրատոսի 642—668 թթ) Հերակլիոսի թոռն էր Բյուզանդագետնելի սեշ տարածված էլ այն թյուր կարծիքը, որ Պոպոնատոս (մորուքավոր) էր կոչվում Կոստանդին IV ր (668—686) Այժմ սպացուցված է որ Պոպոնատոսը իրականում Կոստանդին III ն էր
- 258 Կոստանդնուպոլսի պատրիարք Պաղոս Բ ր (641—653) Որակված է հերձվա ծող, քանզի շարունակում էր պաշտպանել միակամությունը
- 259 Թեոդորոս Ա պապը (642—649)
- 260 Ավետարանական դարձվածք է շոն դառնայ անդրէն ի փիածիւր (Բ թուրթ Պետրոսի Բ 20—22)
261. Այսինքն հաղորդության գինուց
262. Հռոմի պապ Մարտինոս Ա ր (649—655)
263. Հռոմի պապ Ագաթոնը (678—681)
264. Բնագրում՝ Ιερουζαλ: Հիշելով ճակատամարտը (աշխարհի արարչագործության 6126 թ տակ) նա այս անգամ գրում է Ιερουζαλ: ποταμού: Յարմուկ գետի ափին տեղի ունեցած ճակատամարտը (636 թ. սղոստոսի 20-ին)
- 265 Բնագրում՝ Παλαιστινῶν καὶ Καισαρέων: Հավանաբար καὶ-ն կրկնված է (կե սարիան էլ Καί-ով է կավու Է) չէ՞ որ խոսքը Պաղե ախնի Կեսարիայի մասին է
266. Նկատի ոնի Կոստաս II ի սպանությունը Սիկիլիյում Տե՛ս վերլ էջ 63
- 267 Աբու Բաբր Աբդալլահ Ատիբ աշ Շիդդիբ ոաշիդուն «ուղղափառ» առաջին խալիֆան (632—634) նրան հաջորդած մյուս երեք «ուղղափառ» խալիֆաներն են Օմարը Օմանը և Ա ին Մովսէս Կազանկատվացին նրան անվանում է «Աբուբէքր

բուսափայ որդին» կամ «Աբուբէքր Աբի Կահփեան» Մոհամեդի մահման մասին նույն հեղինակը գրում է «...ինն տարի էր Մահմետայ իշխանութեանն: Ի տասնորորդ ամին մեռաւ յաւուր երկուշաբթի յամսեանն շահաբի աղաւաղի յերկուցն կալեալ գիշխանութիւնն ամս տասն Եւ երեքտասան ամ զքարոզութիւն իւր աստատեաց Քառասուն ամ ունէր մինչ երևեցան և ի վաթսուն և յերրորդ ամին մեռաւ» (էջ 332)

168. Իմա Նիզար արարների հյոսիսին ցեղերի նախահայրը

169. Մուղար և Ռաբիյա

170. Իմա Կուրայշ, Քալիս Քամիմ և Ասադ սրաբական հյոսիսսին ամենահայտնի ցեղերը

1 Հավանաբար Էկա ի ու՛՛ Սադիամ կրկիրը, որտեղ Հին կտակարանի համաձայն իսխավ Մովսես մարգարեն հղիպտացու սպանությունից հետո կար և Մադիանի բաղաբ Արաբիայի հյուսիս արևմուտքում կարմիր ծովի մոտ

172. Բնագրում՝ ἐνδοτέροι:

173 Իեկտանի (Yakzan) տակ ենթադրվում է Քահթանը որը մահմեդական ավանյության համաձայն հանդիսանում է հարավային արաբական (կամ եմենական Իեկտանիսի երկում Սմանիա) ցեղերի նախահայրը, այդ թվում և հիմնարկների, որոնց Թեոփանիսը և բյուզանդական այլ հեղինակներ Հոմերիաներ են անվանում: Իեկտան-Քահթան անունը երրայական Յոկտան անվան (Հին կտակարանի Յոթանասնից թարգմանություն մեջ Ἰεχτάν) արարացված ձևն է որին նման զնր է արված Ծննդոց գրքում (Ժ, 25: Հմմտ DAI II p 70)

174. Հոմերիաները (Հիմյալ) Արաբիայի հարավում բնակվող ալաբական ցեղ: Անասսիսիս կայսեր ժամանակ մասամբ քրիստոնեա էր դարձել: Բյուզանդիտն սերա կապել էր հաստատել նրանց հետ զեռու VI դ իր առևտրական շահերից էլնելով և իր սահմանները սասանյաններից ապահովելու համար նրանց մասին տե՛ս «Պրոկոպիոս Կեսարացի», էջ 53—55, 57 58 78 նաև Παζυτεβская Эфиопия и Χιμῶαρ стр. 87—97: Vasiliev Notes p 306—316

Կամ Խադիջա Մոհամեդի առաջին կինն էր զուտորը Խուվայլիդի Մեքքայի Կուրայշ ցեղից Մինչև Մոհամեդի հետ ամուսնանալը երկու անգամ ամուսնացած է եղել: Աղբյուրների տվյալների համաձայն Մոհամեդը ալա ժամանակ 25 (կամ 23 և կամ 21) տարեկան էր, իսկ Խադիջան 40 (կամ 28) Մոհամեդը Խադիջայից ունեցավ 5 երեխա 4 զուտոր (Ջայնաբ, Ումմ Կուլթում Ֆաթիմա և Լուրայա) և մեկ (հնարավոր է երկու) որդի (ալ-Կասիմ և Աբդ Ալլահ որոնք իրացառված նույն մարզու երկու անունները լինեն)

Մոհամեդի հանգես գալու մասին հետաքրքիր տեղեկություններ է պահպանել Լարդան Արևելյին «...այդ մի ի յորդոցն Իսմայելի որում անուն էր Մահամթ (sic!) թ նգար որ էր ծնեալ ի քաղաքին Մադինա մերձ ի Մաքս էրկորեայ անասպարճաւ, լազգէն որ կոչի կորէշ որդի Աբդլայ որ մեռաւ որք թողեալ զնա և յարեցաւ ի վաճառական մի, և եղև ի տան նորա յառաջաղէմ մեռաւ վատական և տիրացաւ տան տեան իւրոյ առեալ զկին նորա. և երթայր սղոսոր յնգիստոս ...» (Muyldermans I a domination arabe p 41):

1 Թեոփանիսը առաջին հեղինակն է որ վկայում է Մոհամեդի բնկնավորոթյան մասին:

277. Աս վանականին Կո տանգին Միրանածինը սրիանո 1 համարում Գա հաստատ վում է Հովհան Գամասկացու տվյալներով նրա ասելով (de Haeresibus 101 Migne, Patrologia graeca, t XCIV, c. 1 764—765) Մոհամմեդին էր օղնում մի արիանոս վանական Հին և նոր կաթոլիկները ուսումնասիրելու: Թեոփանեսն այստեղ ըստ երևույթին իյար է միացրել Էրկու տարբեր մուսուլմանական ավանդու-թյուններ որոնցից մեկի համաձայն մի ոմն վարաքա իբն Նաժֆալ, խաղիչայի տա-րեց մի կուզենը խաղիչային վկայում էր Մոհամմեդի տեսիլքների իսկությունը Մյուս ավանդությունը հիշում է Բահիրայի կամ Լուհայրայի ասորի մի վանականի մասին որ ճանաչել է Մոհամմեդին, երբ նա աւտրական քարավանի հետ Ասորյք էր եկել որպես ապագա մարգարե (տե՛ս DAI II, p 71)
- 288 Արար Յաթրիբ (Պտղոմեոսի Կաթրիպան Ստեփանոս Բուզանդոս Իսթրիպ պան), այն 1 Մեդինա Միքայել Լեսորու ժամանակագրության մեջ տվյալ շրջան կոչվում է Սթրապել» («Յայսմ ժամանակի երևեցաւ Մահմէտ որդի Աբդալա ի լեթրապէ Արաբիայ»: Միխայել Ասորի, 1871, էջ 293—294)
279. Խոսքը ջիհադի՝ սրբազան պատերազմի մասին է
- 280 Թեոփանեսը հավանաբար հղում է Ղուրանի 56-րդ սուրային (տե ս DAI II p 71)
- 281 Երուսաղեմի Մողեստոս պատրիարքը (632—634) Երականում նա տեղապահ էր Պահպանվել է այս Մողեստոսի մի նամակը, ուղղված հայոց Կոմիտաս կաթողիկոսին և վերջինիս պատասխանը նրան (տե՛ս Աբբես, պ. 16):
- 282 Քրիստոնյա արաբներ կային և նախքան մահմեդականության անդես գալը: Հիմ-յար ցեղի արաբները, յրինակ մասամբ քրիստոնյա էին դարձել, դեռևս Անաստասիոս 1 կայսեր ժամանակ: Տե՛ս ժանոթ 274:
- 283 Արևմտյան եկեղեցում վիկարիոս (vicarius) է կոչվում եպիսկոպոսի կ է էից նշանակվող և նրա թույլտվությամբ եպիսկոպոսի իրավասության մեջ մտնող պարտականությունները վարող անձնավորությունը
- 284 Արաբական կուրայը ցեղին պ տկանող որից էր ծագում 1 ինքը Մոհամմեդը Տե՛ս ժանոթ. 270
- 285 Ճիշտը Կուտայր:
- 286 Տալիս է Սայֆուլա» 1 թարգմանությունը
287. 1 մա՛ կայսրը
- 288 Արաբները է պային սիրացան 633 թ.: Արան աջորդեց Աջն է յնի հ ղթան կի (634 թ. հուլիսի 30) որով արաբները տիրացան Պաղեստինի լեծ մասին:
- 89 Թեոփանեսը գրում է Պրա, բայց Բալազորիի տվյալներից պարզվում է, որ լոսքը Հիրայի մասին է Լեո էր Մեքքայից հյուսիս-արևելք: Այդ անունն էր կրում նաև արաբական Լախմիդ ցեղի նշանավոր մայրաքաղաքը, ժամանակակից Նաջաֆից (Իյաք) հ ըավ-արևելք: Այնտեղ պար նեստորական եպիսկոպոսություն շեռա-գայում նրա տեղում կառուցվեց մուսուլմանական Ալ-Քուֆա քաղաքը: Մանրա-մա ն տե ս 1 Shahid-ի ղ Hira հոդվածը Encyclopédie de l'Islam-ի կրթոր է հատորի 478—479 էջերում
- 290 Գաղայի շրջանը, բայց ոչ քաղաքը Թեոփանեսը շրջանի ն լառումը թվագրում է 633 թ., Բելազորին 634: Իայց Գաղա քաղաքը գրավեց միայն 637 թ.: Տե՛ս Guillou La prise de Gaza p 400 Apud: Bp z. 1 Byzantinoarabica ցեղ. 14
- 291 Գլխավոր աստղի մի տեսակ կոչվում ր լալ նուհ: և ունի:

292. Երուսաղեմի Սոփրոնիոս պատրիարք (633—638)
293. Ալեքսանդրիայի Կյուրոս պատրիարք (630—643)։
294. Օմար իբն ալ-Խս թթար ալ Ֆարուք իշխեց 634—644 թթ Մովսես Կաղանկատվացին նրան անվանում է «Օմար ի Խատաբեան» (Խատաթբի սրդի) և գտնում որ նա իշխեց 7 տարի (էջ 333)
295. «Արաբիա գորք ցւղարկելով» բառերը Թեոփանեսի ժամանակագրության հունարեն բնագրում բացակայում են։ Ամենայն հավանականությամբ կրճատել է զրիչը չկարողանալով բացատրել արաբների հարձակումը Արաբիայի վրա։ Սակայն հիշյալ բառերը կան Անաստասիոս Բիբլիոթեկարիոսի լատիներեն թարգմանություն մեջ (qui destinat exercitum adversus Arabiam), որտեղից հրատարակիչը վերականգնել է հունարեն բնագրում, Եթե այդ բառերը չլինեին նախագուստի իմաստը կատարելապես փոխվում է Թեոփանեսը գրելով «Արաբիա» նկատի շունի ալաբական թերակղզին չլրջականդական «Արաբիա» նահանգը։ Գեորգ Կիպրացու ովյալներով Արաբիա նահանգը գտնվում էր Երուսաղեմից արևելք Պաղեստին II և Պաղեստին III պրովինցիաների միջև։ Արաբիա նահանգում էին գտնվում Բոտրա Գերասսա Ֆիլադելֆիա Հիերապոլիս և այլ քաղաքներ Իրա օգտին է վկայում և Սեբեոսը, որը գրում է թե արաբները «հասեալ յՂուբրովթ Մովաբու ի սահմանս Ուրէէնի. զի բանակն Յունաց բանակեալ էին յԱրաբիա» (էջ 135)։ Մանրամասն տե՛ս В р а в о о с ъ η Byzantinoarabica թէլ. 15—16
296. Բոտրա քաղաքը գտնվում էր բյուզանդական Արաբիա նահանգում Հիերապոլիս քաղաքից մի փոքր հարավ։
297. Գաբիթա քաղաքը Նույնացվո է Գասսա ինե ի Կաբաբաքա Ջարիյայի հետ Գամասկոսից 80 կմ հարավ
298. Գեոս դե Գունն ցույց էր տվել որ «Եղեսիան պետք է ուղղել «Եմեսս» (այժմ Հոմս) Ճիշտ ընթերցումը հանդիպում է Թեոփանեսի ժամանակագրության մի շարք Անոս գրերում թեև Անաստասիոս Բիբլիոթեկարիոսի թարգմանության մեջ սխալ Edessa ընթերցումն է հանդես գալիս (В р а в о о с ъ η Byzantinoarabica թէլ. 11 ծանոթ 5)
299. Այժմ Հոմ Պ լմիրա ից բեմոս է կազմակերպից փոքր հյոսիս Տե ս նախորդ ծանոթ ։
300. Ենթադրվում է որ իսսքը Մալշ 1 յո ֆֆար ի Նակատամարտի մասին է որ տեղ, ըստ Բալազորիի և ավելի վաղ արաբական բանաբաղների սպանվեց իր քաղաքային անուն հանած Խալիդ իբն Մալիդը։ Արտահայտվել է կարծիք, որ տմի բան կարող է լինել Իբրիմահ իբն աբի Ջահլը (տե՛ս В р а в о о с ъ η Byzantinoarabica, թէլ. 17—18)։
301. Խոսքը Արաբիա նահանգի մասին է (տե՛ս ծանոթ 295) որի կազմում ըստ Հիերոկլեսի Սինեկդեմոսի, կար 17 քաղաք (Hieroclis Synecdemus p 42)։
302. Բուննի հրատարակության մեջ հուլիսի 23 ին Քենական բնագրում նշված է տն տիրացոց Խոսս ամիր որ նույն հուլի ն է
303. Տե՛ս ծանոթ 264։
304. Արաբները Եգիպտոսը վերջնականապես իվաճեցին 642 թ որից հետո սկսեցի՛ Տրիպոլիտս նիայի նվաճո մը (Чураков За оевание Северной Африки стр 107—126)

- 305 Ըստ մուսուլմանական սվանդոթյան Օմեր խալիֆան Համալվամ է Լսամի ի ո շոր օրէնսդիր խալիֆայի տիրար նա առաջինն էր որ ստացավ Ամիր ալ-մուսի նինի («Համալտացյալների իշխան») տիտղոսը (տ՛ս Gaudefroy-Demombynes Le monde musulman, p 155):
- 306 Օմարի և Սոփրոնիոս պատրիարքի միջև կնքված աշտուժյան մասին իշատակում են նաև արևելյան քրիստոնեյա հեղինակները (Միրայել Ասուլի Բար Հերետո Ազապիոս Մանրիչացի), ինչպես և արաբ տարեգիրները (DAI II p 74):
- 307 Մարգարեություն Դանիելի ԺԲ 10—11 «Եւ անօրինեացին անօրէնք և ոչ առնուցուն ի միտ ամպարիշտք և իմաստունք իմասցին 1 ժամանակէ փոփոխմանն յախարսութեան և տացի պղծութիւն աւերածին աւուլս երկերիւր երեսուն և հինգ»
- 308 Օմարի զորավար Լյադիրն Ղանմը սկիզբ դրեց Մեծ Հայքի նվաճմանը, Իրան ևն թարկվեցին Կորճայքի Կորդուք և Տմորիք զավառները իսկ Անձևացյաց իշխանի (Սահիր ալ Զաուադան) նրան հնազանդություն հայտնեց Լյադր 640 թ մտավ Հայաստան և ասպատակեց Էփինը (Տեր-Ղևոնդյան Ամիրայություններ, էջ 51—52)
- 309 Բնագում՝ ἐπιτροπος:
- 310 Իմա Քիննասրին: Քաղաք յուլսային Արաբիայում Հիշատակված Աշիար՝ ա ջոյց» ում «[Քա]ղկեզիկէ, յուլու՛ քաղսք Քալկիսս ու 1 Եիկորլա (Երեմյալ Հայաստանը 112):
- 311 Օմայանների հարստության ապագա լմնադրի խալիֆա Մուավլա 1-ր կորսյձ գեղյց, Աբու-Սուֆիանի որդին Մուամեղ մարգարեի գրագիրն էր: Երբ խալիֆա Աբուբարքը Ասորիքի նվաճման համար բանակ ուղարկեց, Մուավլան իր եղբայր Ծգիդի հետ պիսավորեց այն: Օմար խալիֆայի կողմից նշանակվեց Դամասկոսի և Պաղեստինի կառավարիչ: Գլխավորեց արաբների սլայքարը Բյուզանդիայի դեմ Իսավրիան ու Հայաստանը նվաճելու փորձեր կատարեց: Մուավլան 660 թ Երուսաղևում իլէն խալիֆա հռչակեց և մայրաքաղաքը Դամասկոս փոխադրեց:
- 312 Կամ Կոստանդինե (Թեյլա դե Մաուդեյաթ): Հին քաղաք Միջագետքում, Իսլայիդ 75 կմ ալևմուտք Այստեղ մեծ բերդաշինություն էր կազմակերպել Հուսսինիանոս 1 կայսրը (սես Պրոկոպիոս Կեսարացի), էջ 176—177)
- 313 Կոստանդին Միրանաժինը ցույց է տալիս, որ Սանփանու Մաթեմատիկոսը իր գուշակել էր թև կայսեր մահվան պատճառը ցուրն է լինելու և կայսրը դրանից վախենալով Կոստանդնուպոլսի Հիերլա գուլ տի ջլ սվսզ նլ Վոլով լցրեց (Կոստանդին Միրանաժին էջ 111—112):
- 314 Աշխարհի թվականը սխալ է Ինչպես Սաջախանոմ ցույց արվեց 60 1 4 թվականների միջև Թևոփանեսն ունի մեկ սարվա սխալ Ինդիկտիոնը ակայն ճիշտ է Ստացվում է 30 ոարի և 10 ամիս՝ 641 թ. օգոստոս, մի անհնարին բան նր կատի ունենալով, որ նա դրում է «մարտ ամսին»: Ինթագրվում է գրչի սխալ որ (5) ամիսը արտագրել է (10) ամիս Դրանով ստացվում է 641 ի մսլտ (Σ τ ρ α ρ ο, Πότε ἐξεδροπίσθη Ἡράκλειος Β', σελ. 181)
- 315 Կոստանդնուպոլսի Պավղոս II պատրիարքը (641—653)
- 316 Վալենտինոսը որն, ըստ Սերեոսի հայ Արշակունի Էր (էջ 140) իրականում նշանակվելով էքսկուբիտորների կոմես, 642 թ. սկզբում ուղարկվեց արաբների դեմ Գրեթե ժամանակակից Սերեոսի տվյալներով Հերակլեոնասին և Մարտինեին սա դալելու և Կոստասին գահ բարձրացնելու գործում գլխավոր դերակատարը իրականում Վալենտինոսն էր նրա առելով Վալենտինոսը «գնայ ի վերայ նորա (Հիրակ

լուսախ) և ընդհանուր սասանյան պալատի կազմակերպիչը և կազմակերպիչը լիարտիկ կտրել զիջում նորա և ապա սպանանէ զնա անդերձ երկու որդուք նորա: Եւ նստուցանէ թագաւոր զԿոստաս: զորդի Կոստանդինի և անուանէ յանուն հարն իւրոյ Կոստանդին և ինքն գումարէ զգաւրսն և զնայ ընդ արեւելս» (նույն տեղում) Հովհաննէս Երկրապետ ստեղծ Վալենտինոսը իր դատեր կնութեան ևր տվել Կոստանդին III կայ ևր (Կոստասին) *Στράτων, Τὸ Βυζάντιον, Δ', σελ. 18 ծանոթ. 45*):

17 Կոստաս II (Կոստանդին III Պոզոնատոս, 641 (ըստ Ստրատոսի՝ 642)—668 թթ 1 կազան անունը Փյալիոս Հերակլիոս էր: Երբ 641 թ. սեպտեմբերի վերջին կայ սերակից հռչակվեց, քանի որ կայսր էր հորեղբայր Հերակլիոս II-ը, վերանվանվեց Կոստանդին ի պատիվ իր հոր, հատկապես իր հորեղբոր ետ շնորհակցելու համար Կոստաս նշանակում է փոքր (փոքրահասակ) Կոստանդին: Գահ բարձրագավ 11 տարեկան հասակում

Գահաժառանգութունը Բյուզնդիայում երբեք ժառանգ կ'ընէր Կայսրը ընտրելով մեկ անգամ կթեղի ձեռնակն բնույթ էլ կրում և խոսքը որդու հորը ժառանգելու մասին է: Միշտ պահանջվում էր ընտրութուն, թեկուզև ձեռնակն: Թեոդոսիոսի արտառութունից հետո (450-ից հետո) կայսեր հռչակման լրավումը բանակի տնցել էր սենատին: Անատոսիոս I-ից թագադրութունը կատարում է պարսիկները և դա եկեղեցական խորհուրդ չէր: Թագադրութունը տեղի էր ունենում ոչ եկեղեցում (*Στράτων, Τὸ Βυζάντιον, Α' σελ. 117*) Առաջին ըլուզանդական կայսրը, որը թագադրվեց Եկեղեցու կողմից եկեղեցու մեջ՝ Փոկասը էր, և ազգամանակվանից է, որ թագադրության առաջողությունը ստացավ կրոնական բնույթ (նույն տեղում, էջ 120): Կոստաս II ի կայսերակիցներն էին Կոստանդին IV-ը՝ 654-ից, Հերակլիոսն ու Տիրեքիոսը 659-ից: Ելույտանդական ազդյուններն այս կայսեր Հայաստանում ունեցած զործունեության մասին թիշ բան են ասում Հայկական ազդյունները տալիս են արժեքավոր տեղեկութուններ Մովսես Կալանկատվացու ասելով, հայոց կաթողիկոս ներսես Գ-ը (641—661) կայսեր «հայրս գիրն» էլ և «զանձիք նորա շինեաց զբաղմապայծառ փարախն բանաւոր հօտից ի Քալաթուղաշտի լ սուրբն Գրիգոր» (էջ 363) ևսուքը Զվարթնոց եկեղեցու մասին է նկարագրել եկեղեցու նավակասիքին կաթողիկոսը բավիթեց Կոստաս կայսեր, որ «լավ է իրացեալ լնդ շինուածն՝ ետ հրամամ շինողացն զնայ զինի իւր, զի նոյնաձէն յար յսրեացէ լ պալատանն» (նույն տեղում, էջ 364) Զվարթնոցի կառուցման մասին էս նաև հավանական Իրասխանակեօցի, էջ 83—84 Վարդան Արեւելցու տվյալներով կայսրը լինում է նաև Գլխի կաթողիկոսարանում և նրա ճնշման տակ ներսես Գ-ը բարեգում է Քաղկեդոնի ուսմունքը (տե՛ս *Muyldermans, La domination, p 47*)

118 Բյուզանդիայի VII լարի պատմության հմուտ մասնագետ Ա. Ստրատոսը Թեոփոսի 6133 թ. տակ բերած տվյալները անձիշտ է համարո ՚ նրա ուսումնասիրությունը սրղյունքը հետևյալն է Հերակլեոնասին (Հերակլիոս II) և Գավթի Տիրեքիոսին զահրնկեց արեցին 642 թ հունվարին: Մարտինեն զահրնկեց շարվեց բանդի կայսրուհի (սվգուստա) չէր, այլ պարզապես կայսերամայր Պյուրրոսին կարգալուծ շարեցին, նա պարզապես հեռացավ: Վալենտինոսը չհեռացվեց, այլ նշանակվեց Երսկուրիտոսների կոմես և ուղարկվեց ընդդեմ սրբունել Կոստանդինը (Կոստաս) սենատի կողմից կայսր չհռչակվեց, քանի որ արդեն կայսր էր թագադրվել 641 թ սեպտեմբերին, իր հորեղբայր Հերակլիոս II-ի (Հերակլեոնասի) կողմից: Ս լս ոսս լ լ լ ա կ ա ջ ու թ ու ն ն եր ՚ լ մ ն լ ա ծ են զեպելին ժամանակակից

1 ավրիան մարզ էր Փոքր Ասիայում Ըստ Պտղոմեոսի «Աշխարհագրության» գտնվել է Տավրոսի հյուսիսային ստորոտում: Հյուսիսում սահմանակից էլ Լիկոսիային բնառություն Պիսիդիային հարավում Լեոնային Կիլիկիային Գլխավորապես էլ Իսավրան (այժմ Զենգիմբար կայե): Կոստանդին Մեծի ժամանակ տեղծվեց Իսավրիա նա անգր որի կենտրոնը Սելևկիա քաղաքն էր: Կոստանդին Միջինածինը Անատոլիկոն բանակաթեմի ահմանները նշելիս ասմանակից է հիշատակում նաև Իսավրիան

2. Պասագնաթես գատրիկի անունը աղավաղված ձևով հիշված է նաև Սգապիոսի ձիեղերական գատմության մէջ: Ա. Վասիլեր (Patrologia Orientalis, vol VIII fasc. 3, p 482) կարգում է հետևելով Թեոփանեսին (Պասագնաթես) իսկ P. L. Cheikho-ն (Ագապիոսի բնագրի հրատարակիչը Բեյրութ 1907, էջ 341 յանոթ 2) կարգում է Սմբատ «Հայոց լյատրիկ Պասագնաթես»-ի վրա սուղին անգամ ուղարկություն դարձրեց դեռևս Մ Չամչյանը (Հայոց պատմութուն հտ. Ի էջ 354): Ես հիշյալ անունը համարեց հայկական Վասակը ենթադրելով որ հասորդել է Մեծ Գնունուն՝ կայսր Կոստանդինի հրամանով « Աճառչանը կրկնում է Համչյանին («Հայոց սնճանունների բառարան», հտ. Ե էջ 45—46) Բյուզանդացի Ա. Պետերսը (տե՛ս նրա «Πασαγνάθη. Περσογενής» հոդվածը էջ 400—423) ենթադրում է, որ Πασαγνάθη մականունը նույնանում է Թեոփանեսի հիշատակած մի այլ գորավարի՝ Եպագուհի մականվան՝ Περσογενής (Պարսկածին), Եպագուհի Միջայել Ասորու ժամանակագրությունը Περσογενής-ի փոխարեն սալի է Aprasit'gan, որը, ըստ Պետերսի լրացրեն «սպարսոպանի»-ն է («պարսկաստանցիներից») Պասագնաթես»-ը ամարելով Եույն սլարսկածին» ի Բարգմանությունը, նա ցույց է տալիս որ Պասագնաթեսը վրացերեն սպարսոպանի»-ի Բարգմանությունն է Եա Ելլ սկացնո մ է որ Պասագնաթեսի ակ թարնված է Թեոդորոս Ռշտունին

3. Արգարյանը, համաձայնվելով Պ Պետերի սյս Եղլ կացության ա աչ լաշում ալն վարկածը, ու իբր «Պասագնաթես»-ը ունարեն «παρξάτης» (ուրացող) լատի աղավաղումն է որ Թեոփանեսը Թեոդորոս Ռշտունուն համարո մ է ուլ ս ցող գավաձան (Սերեոսի» Պատմությունը» էջ 195, ծանոթ 19: Հմմտ Ան Կ'ա էջ 344—345): Ա աչ անցնելով նա ցույց է տալիս որ «իրականությունն ալն է (.), ու գրիչն էր առչե ունեցել է մաշված ու անճանա չելի παρξάτης բառը (ս'բակողից դիտե ալղ «իրականությունը») որը նրան՝ գրչին, ոչ մի հունս բեն բառի իմաստ չի ուշել և թվացել է օւար մի սնուն: Եվ իսկապես շարո նակում է նս հայի անունը հույն գրչի համար օսալ էր, դրա համար էլ նս ստացել է Πασαγνάτης անվանաձևը, չլմանալով, ոլ նման անուն հայերենու էլիս» (Աերեսու էջ 345) նշենը սյատեղ, ոլ Թեոփանեսի ժամանակագրություն Անաստաս լոս Բիբլիոթեկարիոսի լատիներեն թարգմանության մեչ մեղ հե ստորրրող նախագասությունը թարգմանված է ալսպես «Anno imperii Constantis fecimo similitatem excitavit imperatori Pasagnathes, Armeniorum patricius Theoph. Chron., II, p. 216 Ուրեմն παρξάτης չի եղել դեռևս ալն ժամանակ Անաստասիոսի ձեռքում եղած օրինակը որ Թեոփանեսի ինքնագիրն էր, կամ բանից անմիջապես կատարված սրտագլությունը, չէր Եարող «մաշած և անճանա չելի» գարձած տեղեր ունենար: Չէր էլ կարող լինել բանդի հակառակը հնարա լ էլ (անհասկանալի հատո կ անո նր գաւնար հասկանալի Ը նարէն παρξάτης-ը)

- բայց իխնդս իայն ա կանալի այդ բառը ոչ մի կերպ չէր կարող անասկանալի անուն դառնալ Քեոփանեսը παρὰζότῃ, բան իլ ժամանակադրութեան մէջ օգտագործում է Հուլիանոս կայսեր անվան կողքին նշենք այստեղ, որ Պասագնաթեսը «այրասիթգանի» է παρὰζότῃς-ի, իսկ Վասակի հետ որևէ անշուք չունի շահանսարը իրանական ծագում թանկեղ և որևէ դաշտոն ատոման Նշանակող բառ է որ Քեոփանեսը բնորոշել է որպէս հատուկ անուն (այդպիսի սխալներ յովորական են և՛ հին հայկական, և՛ բյուզանդական մատենագրութեան մեջ): Միջին պարսկերենում և պահլավերենում կը pasāgriv pasagriv տիտղոսը որ թարգմանվում է ἀρχηγός — տոաջնորդ և բաղկացած է երկու արմատից pasā և griv: Հայաստանի համար այդպիսին է Հայոց իշխանը: Բոլոր դեպքերում, եթե «Պասագնաթես» ը ամբողջութեամբ pasāgriv ն էլ չէ, նրա մեջ պարսկերեն pasā ի առկայութեանը ակնհայտ է (pasāgriv-ի մասին տես *Benveniste, Titres*, p. 58—65). Հիշյալ պահլավագրի մասին կատարուած նախնական տարբերութեան հարցումը ըստ Զ Պեյրոնի 1977—1978 էջ 169—174
333. Խոսքը Բասարեկի մասին է՝ Միրիայում Հելլոպոլիս թարգմանաբար նշանակում Արևի քաղաք: Հմմտ. «...և հասանէաք (Հովհաննես Չմշկիկ կայսրը—Հ. Բ.) մինչ ի Վաստիվլքն, որ անուանեալ կոչի Իլուպոլիս, որ է Արեգ քաղաք, երևելի և ահա՛վոր պարսպակալ մեծ յոյժ է հարուստ» (Մատթեոս Ուռայլցի էջ 91)
334. Կոստան լնտ պոլսը Պետոս զստիարը (654—666)
335. Հոռոս կողմ կոլոսոսը (κολοσσός τῆς Ῥόδου) ճեղքը համարու էին աշխարհի յոթ հրաշալիքներից իեկը Շինված էր պղնձից և պատկերում էր Հելիոսին (Արևին): Սկսեց կառուցել քանդակագործ Խարեսը մ.թ.ա 304 թ փոքր հետո և նրա վրա աշխատեց 12 տարի: Մ.թ.ա 225 թ. իլվեց էրկրաշարժից և հավանաբար լվերականգնվեց Բարձրութեանը 70 կանգուն էր (32 մետր) 657 թ արաբները վաճառեցին արդեն լաղուց քանդված դետին տապալված արձանի բեկորները Արաբները Հուլիոս կոլին նվաճեցին 631 թ լորավար Աբուլ-Ավարի դիտարկութեամբ:
336. Քեոփանեսը պիպրկը թվագրու է 652/653 թթ: Այստեղ իտքը չէ թե արարու կան տոաջին արշավանքին և նրա ժամանակ Գլինի տոմանն է վերաբերում այլ Գլինի տոմանը և Հայաստանի Վրաստանի և Աղվանքի յվաճմանը VII դ 50 ական թվականների սկզբին (տես Մանանդյան Արաբական արշավանքները էջ 185) Արաբների գորավար Հարիբը (Ἀβίβος) Հարիբ իմ Մասլամալ է Մուամլիալի գորավարներից մեկը: Պատկանում էր կուրայջ ցեղին: Մասնակցել է Ասորիքի նը վաճմանը: Իսկանդրի հյուսիսային Ասորիքի կառավարիչը, պայքարել է մարդա յիտների և բյուզանդացիների դեմ Օթման խալիֆայի մահից հետո նա գաղտպանեց Մուամլիային Ալիի դեմ: Հարիբը վախճանվել է 662 թ (թեև մի շարք արաբ պատմիչներ ցույց են տալիս ոչ իս դեռ 671 թ կենդանի էր Տե՛ս *Encyclopédie de l'islam*, t III, p 13)
337. Միջնադարում բյուզանդական կայսրութեանը կոչվում էր Իսթանիա
338. Թեազոնիկե տեղանվան ժողովրդական ստուգաբանութեանը Θέσ αλλο ν / η («հաղթանակը ուրիշին տուր»):
- 339 Տե՛ս ծանոթ 278

յնա բալոմ շարչ բանաւք շալ շարեցին Նրամանաւ թագ ստորին, ծայրատեցին գոտս և դձևոս և սքսորեցին էրկու ընկերաւքն յաշխարհն Ղաւոզիկեցոց որք անդէն սատակեցան (Էջ 398) Այ ազբյուրնէր նրանց աքսորաւայր են համարում ևս զիկան:

345. Ա. Սարստոսի ենթադրութեամբ խոսքը քրիստոնեայ գերիների մասին է Լամ արարների կողմից նվաճված շրջանների քրիստոնեայ բնակիչների (Σ - ο - ἰ - ο - ς, Τὸ Βυζάντιον, Δ. 333, 196, ծանոթ 693)

346 Ան յոտրացոց Գևսիոս սմ/սլ համապատասխանում է Վոյսին

347 Իմ Սիֆֆին: ՏԵ և ծանոթ 342

348 «Ես սվարիչ» բառից որ «ապստամբներ, «խռովարարներ» է նշանակում Իսլամի հնազույն աղանդը, որի շեռտորդները կոչվում էին նաև արուրիտներ (տե՛ս Ա. Մ. 6236 ի տակ): Շարժումը սկիզբ ստացավ երբ 657 թ խալիֆա Ալիի զինվորներից ոմանք հանդես եկան ավագանու քաղաքական տիրապետության ուժեղացման և մուսուլմանական համայնքի յողբրի գրավման դեմ Ալ-Հասան իրեն Մուսա ան Եսուրախտին, Իլ դ. շիյա սղանդի պատմարաններից ու գաղափարախոսներից մեկը, գրում է, թե բոս խարիջիանների «համայնքը կարիք չունի ոչ իմամի, ոչ որևէ ուրիշի: Մեր հարաբերություններում մենք և բոլոր մարդիկ պարտավոր են հենվել միայն Ալլահի գրքի վրա» (իմա՝ Ղուրանի Տե և առ-Մայբախու, Шнитски секты, стр. 119): 658 թ. խալիֆա Ալին ճնշեց նրանց շարժումը, բայց այն շարունակվեց Բասրայի և Քուֆայի շրջանում՝ 660-ից մինչև 680 թթ.: VII դ. վերջում (684) ղանդլ արոճվում է մի քանի հոսանքների: Խարիջիները հանդես էին գալիս բոլոր մուսուլմանների հավասարության համայնական հողատիրության պահպանման, խալիֆայի՝ համայնքի կողմից ընտրության կոչով: Հարցի մասին տե՛ս Белыеа Мусульманское сектантство նաև Чувачков Хариджитские восстания նույնի՝ Магриб, стр. 66—84:

349 Սլսինքն սլափոնները

350. Քաղաք II Ասորիք պրովինցիայում, հավանարար նույնանում է Ազամիայի հովանի Սկլերիչի վայրի հետ (Панченко Памятник славян, стр. 14 Кулаковский, История III, стр. 210 Σ - ρ - ἰ - ο - ς, Τὸ Βυζάντιον, Δ' 333, 244)

351 Կոստան լուսպուսի թռվիմ և II պրիարքը (667—669)

352 Հեքսապոլիսը (թարգմ ն լար նշանակում է Կլց քաղաք) բոս Ո մզէյի գլ չ նրվում էր հին Փոյուզիայում և նրա ենթադրութեամբ նոյնանում է Պարոբեյոս քաղաքի հետ: Ես յն հեղինակի ասելով Հեքսապոլիսի մեջ էին մտնում հետևյալ վեց քաղաքները. Յուլի - Իպսոս, Ֆիլոմելիոն Հազրիտնուպոլիս Տիրիեյոն Սինեթոն - ղոս և Լավոզիկիա (HGAM, p. 142). Հեքսապոլիսի տեղադրման մասին այլ կարծիք է հայտնել V Tourneur-ը (L'Hexapolis arménienne, p 947—952): Նրա ասելով Թեոփանեսի հիշատակած Հեքսապոլիսը յրոյլ Հայքն է Մեյտենեի շրջանը

353 Բնագրում՝ Βαθλαῖα: Հիշյ լ ան յր յկակ ն լրյ յներ մ սնդես է գալիս Փաղուն (Փասլուն) ձևով

354 663 թ Իսախիայ, մ ոհլլ ունեց ծ զկաթլրի սնշո թյամբ Պոյոս Ասրիս վազլ գույց է ու լիս բ Կուսանդին կյսէր բսնակ մ ծ յում էլ գորավար

Միքայել Ասուրի ժամանակագրութիւնէ յերկն թարգմանութիւն մեջ սյգմասին գրված է հետևյալը Իսկ թագաւորն Կոստաս նենգեալ ի զօրացն սպանաւ ի ր զս նիսն յՍնդրէտաւ ստոատելառէ ի Սիւսիս և թագաւորեցուցին զՊատրիկն Մս ծէծ. այր քաջ և կորո ի յիր և ի բան հայ ազգաւ և բարեպաշտօն» (Միքայել Ասուրի, 1870 էջ 339 1871, էջ 323—324: Հմմտ *Michel le Syrien*, I II p 450—451) Միքայել Ասուրին մի փոքր հետս (էջ 455) հիշում է և կայսեր դեմ սպստամբութիւնն բարձրացրած Մծեծի որդուն որին նաև անվանում է Իվանիս (Հովհաննես) նրա սպստամբութիւննը տեկց 7 ամիս և ի վերջո նա սպանվեց Սիկիլիայում կայսեր կողմից: Ավելորդ չէ այստեղ նշել, որ դեռևս VI դարից Սիկիլիայում կայ բազմամարդ հայկական գաղութ: (Տե՛ս *Orsi, Bizantina Siciliae: նաև Bréhier les colonies. Apud: Σ τ ο ά τ ο σ Το Βυζάντιον, Δ', σελ. 224*): Իսկ այս ժամանակ Սիկիլիայում գանձող բյուզանդական բանակը Արմենիակներին և Մնասուրիկոն բանակաթեմերի գործն էր (*Brooks, The Sicilian Expedition: Apud Σ τ ρ ά τ ο σ, Το Βυζάντιον, Δ', σελ. 265*): Ավելի ոչ շրջանի մի ազգայոր՝ Գրիգոր II պապի նամակը էսոն III կայսեր (726) նշում է, որ Մծեծը կայսեր սպանեց եւր իբր լմացավ որ ն միակամական աղանդավոր է (*Σ τ ο ά τ ο σ, նուև տեղում*)

363 Մծեծի գեղեցկո թյունը հատուկ ընդգծում է Զոնարաւ նրան արձան» անվանել լով (*ἄγαλματιαν ὄντα καὶ ὀρθοτάτου*): նման նկարագրութիւն հանդիպում ենք և այլ աղբյուրներում, որոնք սվելացնում են և նրա մի ծ ո ժր (*Σ τ ρ ό τ ο Βυζάντιον K', σελ. 13 ծանոթ. 30*):

64 Կոստասի որդի Կոստանդինը (IV) թ լսվորեց 668—680 թթ.: նրա կայսերակից ներն էրն Հերակլիոսը և Տիբերիոսը միջև 681 թ Հոստինիանոս II սկսո լ 81-ից Վերջինս թագավորեց 685-ից:

365 Այժմ Սկյուզար (սունարեն Սկուտարը ու վկ սվված XII դարից): Անտիկ շրջանում Քաղկեդոնին էր ենթակա: Այստեղ էին գտնվում Սկուտարիոնի կայսերական պալատը Ֆիլիպպիկոսի և սր. Եղիայի վանքերը

366 Սիկեսնը (նու և Σικαί) թալամաս էր Կոստանդնուպոլ լ ասլական լ լ լ ս ծմ լալաթիս

367 Փոքր Ասլսլ ճն սգո ճն քս զ սք Հէլլեւս նս լ Փսյո գիս յում

368 Բիշո իբն Աբու Ալթս ի

369. Իմա արարները:

370 Աբղալլահ իբն Կայս

371 Իմա Մոհամմեդի և Կսյ ո լ

372. Նիկեփոր պատրիարքը նրան նվ ն մ ս լե (*Nicej) r Breviarium լ 36*)

373. Երկու շարք թիերով նավեր:

374 շեղուկ կրակով մեծ նավեր: Հեղուկ կրակի մասին սլել լ մանր մ սն սե ս Կոստանդին Միլանաձին, էջ 282 ծանոթ 183: Միքայել Ասուրին հիշում է սյգ գեներ ղյուտարարին. Յայսմ տմ լ այր մ լ լ Բալբաբոյ Կալանիկէ անուն Ասորի ազգաւ տաջին իմացա ղնափտն (նավթ) և այրեաց զնստն ի վերսյ ծովուն լցեալ զօրօք Տանկաց» (Միքայել Ասուրի, 1871, էջ 324 Հմմտ 1870 էջ 339)

375 Տեղադրվում լ ժամանակակից Զեյթին բունոււ տեղում

376 Միլանաձինը տեղադրում է Կիբիրբեռտներին բանակաթեմում Ա սալիսլ և Պ լ լ գեր մ լ չե (Կիկիայ լ և Պսմ լ իկիայի միջև) Ստեփանոս Բ ո գ նդս գին ց լ ց է ս

լիս ի սմանք տեղադրում են Փոլոսիստիսում և՛ նր էլ Պամփիլի սյոս Այծմ տո
լս իրմ մ լ ժ սմանակակից Սասրբյոյ վայրում

27. Հետաքրքիր մ նրամասնություններ է տալիս վարդան Արևելցին «Իսկ Մափ իշ
լանն Իսմայելի խորհեցաւ բառնալ ղթագաւորութիւնն Յունաց որպէս և զՊարսիցն
կազմեաց կրեք հարի ր Նաւ մեծ և յամէն նաւ հազար այր և հազար նաւ փոքր
և յամէն նաւ հարիւր այր և արձակեաց զնոսա ընդ ծովն և ինքն ընդ ցամարն
հասանէ լ Քաղկեդոն և կորեան ամենայն նաւքն և ինքն վախեալ ի զլշերի և
զերծաւ և մեռաւ լկաւրիս (Muyldemans La domination p 50)

28. Կոստանդնուպոլսի պատրիարք Կոստանդին I (675—677)

379. Կոստանդնուպոլսի պատրիարք Թեոդորոս I (677—679)

280. Մարդայիտները (բանց վերաբերյալ Թեոփանես, զլիսովոր զբյուզնէրլց է)
արար Ջարաջիմս (եղակի՝ Ջուրջումանի): Ամանոս լեոան մ ս գտնվող Ջուրջումս
բաղարի, ինչպես և Անտիոքից հյուսիս ընկած ճահճոս շրջաններում էին հաստատ
ված: Նրանք իսլամի սկզբնավորման ժամանակաշրջանում կարևոր դեր էին խա
ղում արարա-բյուզանդական պատերազմներում Քրիստոնյ լին ու կիսանկախ
Կոստանդին Միրանս ծինը ցույց է տալիս որ նրանք դեռ X դ սնկախ կյանք էին
վարում (DAI I p. 242) Միրայել Ասորին մարդայիտներին մի քանի անուն լ
սալիս Մարիդայե» կ մ «Լիփուրե» կս մ հունարեն ձևով «Մարիդայիտ»
և ցույց է տալիս, որ Ասորիքի լնակիչները նրանց կոչում և Գւրգուճայի Ըստ Շա
բոյի «Մարիդայե» արամեերեն է և նշանակում է «խոտվարար», «ապստամբ», իսկ
«գարգումայե» «անխիղճ», «անամոթ» (Michel le Syrien t II p. 455 և ծանոթ
4. 5: Նաև էջ 469): Մարդայիտների մասին Միրայել Ասորի ժամանակագրության
հայերեն թարգմ սնության մեջ ասված է հետևյալը. «Ի յինն ամի Կոստանդեայ էլին
ի Յունաց գորք և բնակեցան լ լեառն Լիբանանու և կոչեցան ապստամբք, և Ասորիք
կոչեցին զնոսա ճուռճանք. և առի լ Լիբանանու լեռնէն՝ մինչև ի Սեալ լեառնն»
(Միխայել Ասորի, 1871, էջ 324): Սրանից հետո հավան արար հայ թարգմանիչը կամ
գրիչը գաղափար շունենալով նրանց էություն մասին և կնկնով ճուռճանք անվան
նմանահնչունությունից, գում է. «Թուլ թէ՛ այսու պատճառու կոչին վրացիք
ճուռճանք, զի ապստամբեցին ի Հայոց սոսալութենէ և ի հաւատակցութենէ» (էջ
325): Միխայել Ասորին շարունակում է «Եւ էլին Տաճիկք և շնչեցին զապս
տամբսն» (էջ 325: Հմմտ. նաև Միխայել Ասորի, 1870 էջ 340 որ գրված լ
Յերեք հարիւր ինն ամին Կոստանդեայ. էլին րիկայք և մակեդան լ լեառն Լիբա
նանու և կոչեցան ապստամբք...» (էջ 340)

Մարդայիտների մասին տե՛ս Մ Կանարի յողլածք Lencyclopedie de l'Is
lam-ում, հտ. II, էջ 468—469: Նաև Yannopoulos, La société, p. 147: "A p. 2
... Μαρθαίται, σελ. 130—136: Σ τ ρ ά τ ο υ, Τ' Βυζάντιου, Է', σελ 16 և հ ո

Ամենայն հավանականությամբ, մարդայիտների անվան մեջ տակա է (մարդ)
ըմտար: Մարդերը հայտնի էին դեռևս Քսենոֆոնի ժամանակ, Տիգրան Բ-ի օրոք ծա
ռայում էին հայկական բանակում, հետագայ ի Կորբուլոնի (58 թ.), ինչպես և Տրա
յանս լ (115 թ.) արշավանքների ժամանակ ոսմայելցիներին համառ լիմտորու
թյուն ցուցարկրեցին: Նրանցից կազմված էր «մարդպետական գունդը» որ քաջ
կալոզի համբավ ո ներ: Մեզ հետաքրքրող ժամանակաշրջանում այս մարդերը ան
կասկած հայացած էին զ ի՞նչ ի նկով լրեն զ ատղմ ստենչ նկարագիրը և ծառայո: Ի

էին էլ զանգսկան րանսկում րանց Մարդաստան գալստը կոչվում էր նաև Մարդուցայք կամ Մարդուցէք Այդ ռեսանկյունից շատ կարևոր է ն Ադոնցի դիտողութիւնը, որի Շամաձայն «էք» և «եայք» մասնիկները ցույց են տալիս բնակիչներ» հասկացութիւնը այնպես էլ Մարդուցէք կամ Մարդուցայք կազմված լինելով այդ մասնիկներով նշանակում են «Մարդոցի բնակիչներ», այսինքն «մարդեր» (սե՛ս Αδοηϋ Αρμενիϋ էջ 417 ն և ծանոթ. 5): Հետեաբար սխալած շէնք լինի Լթև բնգունենք, որ «մարդուցայք մարդայիտներ և նշանակում Սերեոսը 653 թ դեպքերի առնչութիւնը գրում է Վասն հարուածոց որ եղեն ի Մարդուցէսն»: Այստեղ «Մարդուցէսն» ամենայն հավանականութիւնը մարդայիտներ է նշանակում և ոչ Մարդուցայք երկրամաս: Չմոռանանք ասել, որ մարդայիտների գունդը 687 թ. լո ծարբի ենթարկելուց հետո բերվեց Հայաստան որտեղից պիտի գնացած լիներ: «Մարդուցայք»-ը հիշատակում է Ղևոնդը Թեոդորոս Ռշտունու հետ կապված դեպքերի առնչութիւնը Բյուզանդացի զորավար Պրոկոպը, պատմիչի ասելով «...էր բանակեալ ի գաւառին Կոզովտի ի սահմանս Բաղուձորոյ և Մարդուցայից» (էջ 7):

381 Բնագրում՝ ἀρχαιογενεϋ «Ելն բնտանիքը կամ «Ելն տո մը հալսասարգոր էր ազնվականի Yannopoulos, La société, p. 17—18

382 Կորասենները (կուրայշ) արաբական ցեղ էր որին էին պատկանում Մոհամմեդը և Մուավիան: Երանց գիտե և Մովսես Կաղանկատվ ցին («Կուլեշիկ») Մովսես Կաղանկատվացի, էջ 333:

383 Այսինքն Հովհաննես Պիցիգազվիւր այց նրան Թեով նւսը ընդամենը մեկ անգամ է հիշատակում:

384 Բյուզանդիայում ռեքս (rex) էին կոչ մ բեմտյան պետութիւնների թագավորներին, քանզի βασιλεύς-ը որպէս կանոն իրենց վեհապետներին էին վերապահում Կարուս Մեծին Թեոփանեսը կ յո մ է ռեքս և մի յն 812 թ աւաջին անգամ նրան βασιλεύς է անվանում:

385 Բյուզանդիայում IV դ գործասի հրամանատար էր ՎԼ լարից այդպես էին կոչվում բարձրատիրեան զինվորականներ, որոնք գլխավորում էին Ստալիայի և Հյուսիսային Աֆրիկայի էքսարքատները: էքսարքոսները դարձել էին կայսեր տեղակալներ, նրանց իշխանութիւնը տարածվում էր Ֆինանսների, արդարագատութիւն հանրային գործերի, սահմանների պաշտպանութիւն բնագավառների լրա նրանք հրապարակում էին և ի կատար ածում կայսերական հրովարտակները, նշանակում քաղաքացիական, զինվորական և եկեղեցական պաշտոնյաներին: Ռափեննայի էքսարքոսը մասնակցում էր Հոռմի պապի ընտրութիւնը և յա տատում այն

386 Կաստալը (castaldi, gastaldi) էին կոչվում լանդորարդների դուքսերն ու իշխանները, որոնք օժտված էին զինվորական և քաղաքացիական իրավունքներով

387 Կոստանդնուպոլսի պատրիարք Գեորգ I ը (679—686):

388 Անաստասիոս Բիրլիոթեկարիոսը ովչալ տեղը թարգմանել զ օ ρ ι Hedesene ascensus et trullus ecclesiae*:

389. Անտիորացոց Արտեմիսիոս ամիսը համապատասխանում է մալիսին:

390. Բանի հրատարակութիւն մեջ՝ սարակինոսների տառչին թագավորը քննական բնագրում «προποσούβουλς «առ ջին խորհրդական»:

391 Եղիղ I իրն Մուավիա (680—683)

- և կրերը տեղի ունեցան 680 թ. Բուլղարները ափելի և շատ սրտառու լղարներն առաջին անգամ ներխուժեցին թրակիա 538 թ. և շարդ տալով բյուզանդական զորքերին վերադարձան Երկրորդ անգամ նրանք ներխուժեցին 540 թ. Անցնելով Գասուր գետը, նրանք ասպատակեցին բալկանյան հողերը Աղբիատիկ ծովից մինչև Խոստանդնուպոլիս (Тыткова-Займова, Нападения „варваров“ стр. 4)
191. Թեոփանեսի τὸν Οὐνογούρουδούρων Βουλγάρων καὶ Κοσμάριον-ի տեղ նիկեփոր լատրիարքը գրում է Οὐνογών καὶ Βουλγάρων (հոներ և բուլղարներ — Nicephor¹ Breviarium p. 38) Ուսումնասիրողները գտնում են որ երկու հեղինակներն էլ օգտագործել են միևնույն այժմ կորած մի աղբյուր (Moravcsik Byzantioturica, I S. 535): «Աշխարհացոյց»-ում հիշվում են «Սինդիսմատար Բ[ուլղար եկն» (Երեմյան, Հայաստանը, էջ 101) որոնց նույնացնում են Թեոփանեսի Ուննոգուհուրների հետ (Артамонов История хазар, стр. 168) Արտամոնովը երբեմնացու (Ա. 6) էզրնդուր բուլղարի էլ նույնացնում է մեր աղբյուրի ուննոգունդուրները հետ (նույն տեղում, էջ 168): Կոստանդին Միրանաժինը իր «Բանագաթեմերի մասին» աշխատություն մեջ (էջ 85), խոսելով Թրակիայի մասին ցույց է տալիս, որ բուլղարները Կոստանդին Պոպոնատոս կայսեր թագավորության վերջում անցել են Իստրոս (Դանուբ) դեպք և հաստատվել Թրակիայում նրանք նախագես կոչվել էն Օնտունդուրներ
- Ուննոգունդուրներն ու կտարագները թուրք կան ծագում ունեցող ցեղեր էն գրոստրուլղարներին ազգակից: նրանց մասին տե՛ս Златареки История I I I стр. 72—97. Бурмов Кѣм въпроса с 298—302
194. Ազովի ծովը
195. Ատեղ գետը և լյնսնում է Վոլգայի և
196. Այժմ Դոն:
197. Կենթադրարար Կուրան գետը (Извори, VI, стр. 261, ծանոթ. 6): Ըստ Մարկ վարտի (Streifzüge, S. 32 An. 1) Կամա լետը: Ըստ Արտամոնովի՝ Բուլղ գետը (История хазар, стр. 166): «Աշխարհացոյց»-ի՝ «Կուլփի-Բուլղար»-ի տակ (տե՛ս Երեմյան Հայաստանը, էջ 101) Գ Պատկանյանը հենց Կ և Փ ի ն լետ է տեսնում (Натканов Из нового списка, стр. 29)
98. Նեկրոպելեն հիշատակում է և Կոստանդին Միրանաժինը (DAI I p. 182) նույնայնում է հին շրջանի Կարկինիտական ծոցի հետ (այժմ Պերեկոպ): Արիշների կալծիքով Դանուբի գետաբերանի մոտ էր գտնվում (Извори, VI, стр. 261, прим. 7):
199. Բնագրում Κριός πρόσωπον: Թամանյան թերակղզին Կերչի նեղուցի արևելյան ափին (Извори, VI, стр. 261, прим. 8):
100. Բոսպորոս երկիրը (Կիմերյան Բոսպորոս) նույն անում է Կերչի հետ
- 100ա. Երիմի հրեական հնագույն գաղութը գոյություն ուներ մ.թ. առաջին շարից թ 1 ու փանեսից բացի, այն հիշատակում է և Իրն ալ-Ֆակիհը և կոչում Սամկրշ ալ-Յահուդ ՏԷ: Golden, Khazar Studies, էջ 20: Հենց այս հրեաների ապացույթս մ էա է լի է սցտարել իսպարների հրեադավանությունը (նույն տեղում)
101. Խոսքը բուլղարների խան Կուրրատի մասին է (մեռ. 642-ից հետո): Նիկեփոր պատրիարքը նրան անվանում է «Ուննոգունդուրների տեր» (Nicephor¹ Breviarium, p. 27) նույն հեղինակի ասելով Կուրրատը Հերակլիոս կայսեր հետ հաշտություն էր կնքել և վերջինից ստացել պատրիկի պատվաստիճան: Կարծիք է հայտնվել, թե «Աշխարհացոյց» ի եուրբադի Վնց Կոբբ սն է (Артамонов История хазар стр. 169)

- Այստեղ ս ենք, որ նա աղբյուրներում կոչվում է և Խուրբասա (նույն տեղում) Բյուզանդական հեղինակները բուլղար խաների «տեր» (χόρο) են անվանում, Այդ մասին տե՛ս *Beševliev* Κύριος Βουλγαρίας, 289—298.
- 402 Բաբրայանին Նիկեոսը պատրիարքը անվանում է Բաջանոս (*Baïanos*), իմ ս Բոյան
- 403 Համարվում է բուլղարական պետութան հիմնադիրը (681—701) Հիս բուլղարական թագավորական ցուցակներում կոչված է Իսպերիս Երա կենսագրական տվյալները շատ կցկտուր են անգամ նրա անվան չափումն է անորոշ Վրաց դիտնական Գ Վ Երկնթեղին Արմադիի հնագիտական պեղումների ժամանակ հայտնաբերել է մի գեմմա որի վրա նկարված էր տղամարդու ֆիգուր հունարեն արձանագրությամբ Ἀσπαυρόχα ατιάζης (*Aspereteli*, Эпиграфические находки стр. 50) Գեմմաների հետագա ուսումնասիրությունը ցույց տվեց, որ «Ասպավրուկ» անունը միջին իրանական է, որով այդպիսին է համարվում և բուլղար խան Ասպարուխի անունը (տե՛ս *Dujčev*, Quelques notes, p 76) Անունը իրանական-ալանական է համարում Բ Սիմեոնով և մեկնաբանում «Սպիտակ ձի» (*Симеонков* Происход на ичното име стр 41—46): Բացառված չէ, որ Ասպարուխ անունը հայերի մեջ տարածված իրանական Ասպուրակ[խ] անունն է, որ Յուստին ծագեցնում է պարսկ suwār (հեծյալ ձիավոր) բառից (*Justi*, Iranisches Namenbuch S 47)
- 404 Դանապրիսը Դնեպրն է, Դանաստրիսը Դնեստրը
- 405 Թեոխանեսը Օզլուսը գեւ է համարում Դանուբից հյուսիս գտնվող Մի լոքը հետն Օզլուսը հիշում է որպես վայր: Բուլղար պատմական Դրինովը գտնում է թե դասյն փոքր տարածությունն է, որ ընկած է Պրուսի, Դանուբի և Սև Ծովի միջև: Նա բյուզանդական սղբյուրների Օզլուսը կապում է սլավոնների «УГОЛЬ -ի» (ածուխ) բառի հետ որից է ծագում սլավոնական «ուգլիչ» ցեղը: Հետագայում այդ վայրը թաթարներն անվանեցին «բուջակ», որ դարձյալ ածուխ է նշանակում (տե՛ս *Съчинения на М. С Дринова*, том I София 1909, стр. 45 46 *М Н Гухомиров*, Исторические связи России со славянскими странами и Византией, М. 1969 стр 103) Այժմ ուսումնասիրողների մեծ մասը Օզլուս է համարում Դանուբի դելտայում գտնվող ամրությունը: Հարցի մասին տե՛ս և *Bănescu* Ὀγλος-Oglu; Στράτος, Το Βούζαντιον, I', σελ. 102—107.
- 406 Նիկեոսը պատրիարքը գրում է Βερουλίας Βερουλία՝ Աղբյուրները երկու տարբեր տեղեր են նշում այս տեղանվան վերաբերյալ ավելի վաղ աղբյուրը տեղադրում է Հյուսիսային Կովկասում, ավելի ոչը Վուլգայի շրջանում: Ուսումնասիրողները ց ոմանք Բերդիլիան նույնացնում են հայկական աղբյուրների Բասիդը-Բասիդը տեղանվան հետ՝ Հյուսիսային Կովկասում տե՛ս *G Iden* Khazar Studies էջ 143—147.
- 407 Այժմ՝ Նևսեբի քաղաքը Բուլղարիայում Սև ծովի սփին
- 408 Կարծում են թե Օդյուսոսից (տե՛ս հաջորդ ծա՛ռթ) արավ արևմտք գտնվող վայր էր (*Извори*, VI, стр 263 ծանոթ. 3):
- 409 Թեոխանեսը Օդյուսոսը տեղադրում է Վանանյի մոտ: Գ Անգելովը Պ Լըմբերը և ուրիշներ Օդյուսոսն ու Վանան նույն ստնում են: Կոչվում էր նաև Օդյուսոսպոլիս «Վերանվանումների» բյուզանդական ցուցակում Օդյուսոսպոլիս դիմաց գրված է. «որ այժմ Վանա է կոչվում» (տե՛ս *Diller* Byzantine Lists p 30):

- 421 Հուստինիանոս II (685—695 705—11)
- 422 Կալմանագիրը նախապես կնքված էր 678 թ 688 թ այն վերանորոգվեց (տե՛ս *M. Canard* Bull. d'Et. orient de l'Inst fr de Damas, 13 (1949—1951) էջ 62—69) Կյարրոսը առաջին անգամ արարների հարձակման դո՛ւ լարձալ 648/649-ին, ապա 653/654 թթ Մլ շարլ ուսումնասիրողներ ենթադրում են որ condominium-ը (*Ostrogorsky*, Histoire, p. 1Է0) տեկց մինչև 965 թ. էլ ը ար այն [երջնականապես տղատագրվեց արարների ձեռքից (տե՛ս *Jenkins*, Cyprus, p 1006 և հտ.։ *Xατζηψάλτης*. 'Η Κύπρος: Apud: Ζαχαρηάδου, Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία, σελ. 104, ձանթ. 3): Հետաքրքրական է նշել Միրայել Ա որոս տվյալներով բյուզանդացիները և արարները կիսում էին Կիրոսի հարկերը մլայն ը Կիրոսան էր երկուսի՛ն ենթակա ու հպատակ, Հայ ստանը Վրաստանը (Գուրգան) և Առանլ (Ար գան) և Մեդիայի հյուսիսային մասը ըն է Ասորպատականը (Ադարբեյգան) պիտի ենթարկվեին միայն Բյուզանդիային (*Michel le Syrien* t. II p. 469): Ենթա- լրում են որ այս պայմանագրով Արգալմեկիքը ձանաչեց Բյուզանդիայի տիրապե- տովթյունը ամբողջ Հայաստանի վրա (կամ նրու մի մասի): Տե՛ս Շ τ ρ ἄ ο υ, Τὸ Βυ- ζάντιον ΣΤ', σελ. 33: Հմմտ. նույն տեղում, էջ 36, սրտեղ վստա՞ ի սբ՛ լ լի- նում Հայաստանի մի մասի Բյուզանդիային ենթարկվելու մասին: Հարցլ մասին տե՛ս Γω ρ α δ ἄ ζ η ε Κυπριοκρατία, σελ. 27: *Costantino Porfirogenito* de Thematibus, p. 26—27: Οὐλονοροάαηε. 'Η ἐν Κύπρῳ Ἀραβιοκρατία, σελ. 193—200: Այս տշխատություններում հեղինակները ջույց են տալիս, որ 648—695 թթ. մինչև Կիրոսում կատարյալ արարական տիրապետություն չի եղել նշներ այստեղ, որ Կիրոսում այս ժամանակ կար հայկական բազմամարդ գաղութ, որ հայերը գաղ թեցվել էին ալստեղ դեռևս 578 թ Աղձնիքից (*Kyrris*, Military colonies p 157):
- 423 Այս տիտղոսը կրողները գրաղվում էին ղիվանագիտությամը և ներքին անվտանգո թյամը: Ենթարկվում էին magister officiorum-ին և կոչվում էլ ՚ն agentes in rebus: Պաշտոնը հարասեկց մինչև VIII դ., որից հետո նրանց պարտականո թյունները կատարող մարդիկ կոչվում էին սվասիլիկոս: (DAI II p. 79):
- 424 Մ. Յա. Մյուզլումովը մարդայիտների, ինչպես և առանձին արարս կան ցեղելի ան ջումը Բյուզանդիա բացատրում է բյուզանդական կատավարության գյո դական հւ մայնքների պաշտպանության ուղղությամը տարած քաղաքականությամը (*СЮЗЮМОВ* О характере, стр. 45): Ավելի ուշ տղրյուններում, նախ և առաջ Կոստանդին Մլ ր անձին կայսեր երկերում, մարդայիտներ են հիշվում Բյուզանդական կայսրության լիկայլ շրջաններում՝ Պելոպոնեսում, Կեֆալոնիայում և պիրոսի նիկոպոլիս քա գարում, Ատտալիայում սակայն նրանք VII դ մարդս յիտների ՚եա որևէ ոնսո թյուն չունեն գարդապես նրանց անունը կրողներ են:
- 425 Ուրեղուլլահ իբն Ջիլաղը: Մուավիան սրա հորն էր հույտարարել իր եղբայրլ և շ Ջիլաղին, ինչ լես գրում է թեոփանե ը (*Շ τ ρ ἄ ο υ*, Τὸ Βυζάντιον, ΣΤ' σελ. 38 ձա- նոթ. 118):
- 426 Բնագրում՝ Βουζανίαν:
- 427 Միջագետքի հին քաղաք Եվրատի ձախ ափին յս գետլ Արորա (Խարուլ) վտակի խունման տեղում: Գտնվո մ էր Հռոմեական կայսրության ծայրամասում և պարս- պապս տվել էր Գիսկիտիանոսլ և Հուստինիանոս I-ի կողմից: Զորավարի աթոռա նիստ էր Վահրամ Զուրինի ապստամբության խամւնակ պարսից ս ըքա Խոսրովն այստեղ ա լստանեց

- ուստին/սնսս I ի կողմից Սասրիթի հին մ յարազար Անտիոքին որված նոս նունը, որ Աստվածային» (ասածո) բաղ ք է նշանակում: Նիկեիոս Փոկասի գրավումից հետո Ան Թիոքը լաշտնակուն վ սասթղթերում Անտիոք-Քե պլիս է կոչվում:
129. Կոստանդինոպոլիսի Պ վղ ս III պատրիարքը (688—691):
130. Թեոփանեսն յստեղ տեղանվան Հոգնակի ձեն է օգտագործում, երկոս ոտղ հետո էլ լակի: 6250 թ տակ նա հիշում է Մակեդոնիայի Սկլավոնիաները: Տի ս էջ 14⁹
131. Օպսիկիոն բանակաթեուլ գտնվո մ էր Փոքրասիական թերակղզոս Նյուսիս-արևմտական ծայրամասում նրա մեջ էին մտնո մ նիկիա, Պրոսս Կատիեան Գորիլեան Միդեոն, Ապամիա Կյուպիկոս, Արիզոս և սլլ ք սղաքներ
132. Բնագրում՝ Ἀβδελαῖς ἢ Ζουβέρι; Չպե օք է նույնս նա 6175 թ տակ հիշված Ἀβδελαῖς ὁ οὗ Ζουβέρι-ին բանակ նրան արդեն սպանել էր Աբգարիմ էլիբ թևկեոս յստեղ հնարավոր է, սր խոսք է լինում հետագա դեպքերի մասին:
133. Ոչ թե Զուբերի (բնագրում Ζουβέρι), և Զուբելլի որ ի Սերգուլ յլ (Սերգուլի բն Զուբայր): Գեպրը տեղի մեցում 692 թ: Հմմտ ծանոթ 432:
134. Բնագրում՝ Χα(αν) Ծարոն աստգարկում է ուղղել Χα(αν) (Խազազ) Միքայել Ասսրլին սալիս է Հաջաջ բնթերցում: Կոսրը էլ Հ ջրա իր՝ Յոս Գլ մ սսի է (Michel le Syrien t II, p. 470),
135. Թեոփանեսը ճիշտ չէ: Կիպրոսցիները 690/691 թթ հաստատվեցին Կյուպիկոսում, ո ոս և բազ սք հիմն դրեցին՝ Նոս Հուստինի նուպոլիսը (Σ - ρ ἄ - ο - Τῶ Βαζιαντικῶν ΣΤ σελ 69)
136. Բնագրում՝ Ζουβέρι
137. Գեթսեմանիի տաճարը Քրիստոսի չերկամանից հետո բլիստոնյաների գլխավոր արավայրն է Երուսաղեմում, քանզի նրա մեջ էր Աստվածածնի գերեզմանը: Գլուսնվում էր Չլթեյաց յեոան արևմտյան փեշերին ճաճարում բացի հույներից, մաս ունեն ն սև դպտիները, հայերը և ստորիները Կատուցվել է Կոստանդին Մեծի և նրա Լաչր Հելիենեի կողմից բաց ես սգ յո մ բողմիցս լերսնոլ գլել ս վերականուցվել:
138. Թ. Գիլանը կարծում է որ Մ նսուրը հնարավոր է սյրն է շովհաննես Մանսուրի Իսկանուր Ոսկեոս (Հովհան Կամսակացի), որն աչքի ընկավ սրբապատկերների գաշտական թյան սիրքերում՝ Կոստանդին V-ի օրոս (Guiland Les logothètes p. 12)
139. Սլս լոննելի բյուզանդական բանակում ծառայության բնդունվելը ցույց է տալիս որ նրանք օգտվում էին ազատների իրավունքներից: Բունակում ծառայելը ազատ լա գաթացիների իրավունքն էր: Այս հանգամանքը, որ Թեոփանեսի ասելով Կոստանդ Նուպոլիսի պատրիարք նիկեասը (766—780) ծագո մով սլ վոն էր Նոս բանն է հաստատում (Yannopoulos, La société 3 253):
140. Բնագրում՝ καὶν περιούσιον:
141. Նիկեիոս պատրիարքը նրան սեվանում է Γεζουλόν (Nicephori Breviarium, p. 41) Բուլղալ պատմարանները գտնում են, որ բուլղարական Իսկուլ անունն է: Այն կղիպո է է IX է արձանագրություններում (Извори 1 VI стр. 266 прим 3):

- 442 ՈՒ նր կսոժո ի ին որ խոսքը կիլիկիայի ծովափնյա Սերաստիա քաղաքի մասին է հետազայի Այաս նավահանգստի կարծիք կա նաև յ Առաջին Հայքի Սերաստուպոլիսն է, այլն՝ Սուլու սարայ (Չիֆթլիկ) (Maricq, Notes sur les Slaves, p. 350 և նա շմատ. Ostrogorsky, Histoire, p. 162: Извори, т VI стр. 266, ծանոթ 4): Առաջին Հայքի Սերաստուպոլիսի մասին է կարծում նաև Չակիթի-նուսը: (L. a. x. v. Դ. Կ. Ե. Ս. II Βυζαντινὴ Ἀποστολικοῦ σελ. 105): Բայց Առաջին Հայքի Սերաստուպոլիսը ծովափնյա՞ էր Տարսիսի կարծիք է հասնել թեոփանեսի լ լամանակագրության հրատարակիչը: Յսկերում Սերաստուպոլիսի մասին նա գրո ի Լ. Urbs maritima (Colchidis), vol. II p. 700, այսինքն նույնացնում է ժամանակակից Մուլիսի մասին նաև Σαρὰ - ւ, Τὸ Βυζαντινὸν ΣΤ΄ σελ. 44—45, որտեղ ասված է ն և, որ ծովափնյա՞ քաղաք թեոփանեսի սխալն է
- 443 Նույնանում է հայկական սղբյուրներում լըլած Մասնե իշխան յ բուն լամայիլ» անձնավորության հետ, որ ճնշեց հայոց 703 թ. ապստամբությունը Հենց սա էր նախնավանի և Խրամի եկեղեցիներում հայ ճարտարարներին ողջակեզ անողը (Ղևոնդ, էջ 32—33: շմատ. Մովսես Կաղանկատվացի լջ 366—367) Թեոփանեսը մի քիչ հետո այդ բանը հաստատում է
- 444 Թեոփանեսն այստեղ լկայուա ի ծոքը կսիայո մ (Օլսիկիոն բանակաթեմում) դաղթեցված սլավոնների բնաջնջմ ն Իասին: Բայց հետագայում (762) Կոստանդին V-ը դարձյալ սլավոններ դաղթեցրեց Արամնա (Բյուլանիայում) նիկեփոր պարիսրքի տվյալներով նրանք 208 հազար հոգի էին: Կոստանդին Միրանածինի վկայությամբ: 949 թ. Կոնզիլեսի կրեատի տըշավանքի մ տնակցեցին Օլսիկիոնի սլավոններն իրենց կեք հրամսն տ բնեթոլ (տես Կոստանդին Միրանածին 148—149):
- 445 Այս Ամբաստի Ղևոնդը համարո մ է կարագտիրոցլ որդլ և ի նր մ սն խոս ի նրա պայքորլ մս լն բնդլում կայսրության (էջ 19)
- 446 Կոստանդին Կոլոսի պառլիսրքը Կալիսիկո ՚ ր (Ը94—106)
- 447 Անոլորացոց հյուպերբերեսայո միսը ՚ սմապատասխանո մ է կտեմբերին
- 448 Հոստինիանոս II-ի տրիկլինոնլ կսմ Ոսկե տրիկլինոնը (խրիստոստրիկլինոն) շքր շապատու շլեղ շենքերից մեկն ի կառուցվել է 694 թ: Տոնախմբությունների դահլիճ էր
- 449 Բնագրում է պկտես ու նշան սկո մ որեկ գործի վերակադու Այդ սլաշտոնի անվանումը հետագայո մ բնգունվում է ոլպես հատուկ անուն: Մ տթեո Ո հայեցին ՚ լ շատակում է Անտիոքի կառավարիչ հայազգի Իսլխտին:
- 450 Մա գենիկոնի լոգոթետի առաջին հիշատակություններից մեկն բլուղանդակսն սղբյուրներում (Guilland, Les logothètes, p. 12): Ընդհանրապես լոգոթետների Իասին նույն տեղում էջ 5—115: նաև՝ Կոստանդին Միրանածին էջ 291—292:
- 451 Բոսֆորլ նկատի ունլ
452. Բնագրում Βάλλορα Ան ստասիո Իբրիլիսթեկարիսուլ թսրգմ նէլ է bises
- 453 Կոստանդնուպոլսլ թաղամաս Ոսկեղջյուրում: Այստեղ կային պլառ բաղանրր տաճս ոլ էր և լանքեր ի թվո մ և սր. նվիեմիալի վանքը

1. Համանաբար հենց յս բշավանքը ամենայն մ նր մ սնո թյսմբ նկարագրվա՛յ Բ Ղևոնդի կողմից Պատմիչլի գտնում է, որ դեպքերը տեղի ունեցան Աբդալմուհիթի իշխանությունից 16-րդ տարում (բատ թեոփանեսի 12-րդ) և զորավար Մահմետը մուար գործեց Չերմաձոր գավառը (Մոկաց գավառ) Սա «սուր ի զործ արարեալ կոտորէր գաղան և զկանայս, և զմանկունսն վարէր ի զերութիւն և տագնապ հասուցանէր աշխարհիս» (էջ 20) Ղևոնդը ցույց է տալիս որ զորավար Մ հմետը երկրորդ անգամ արշավեց Հայա տան՝ Աբդալմուհիթի 18-րդ տարում:
155. Բրուսը կարծում է, որ այստեղ խոսքը ոչ թե Կոստանդնուպոլսի մէտղջ դեմոսի Իսահն է խոսքը, այլ վենետիկների (կապուչանների) արիստոկրատիան կուսակցության պատկանող դեմոսի (Cambridge Medieval History, II 1913 էջ 409): Այդ միտքը Գեորգ Վանականի և այլ աղբյուրների այդ թվում և Կիրակոս Գանակեցու տվյալներով հաստատո՞ւ է Բ. Ա. Ալեշենկի (Левченко В.С. пр. с. 182):
156. Հսո Կոստանդին Սիրան ծինի լեւոյան 5 րդ բ ն սկութեմն էր Հիերոկլեսի Ս/ նեկղիմոսի համաձայն նույնանում է Աբալայի հետ: Ընդգրկում էր հյուսիսային և կենարտնական շունաստանը՝ մինչև Պելոպոնես: Բանակաթեմը ստեղծվեց VII . յ լերջում: Կենտրոնը Լարիսա քաղաքն էր: Տարբեր ժամանակներու է Պելոպոնեսը Իտնում էր Հելլադա բանակաթեմի կազմի մեջ
157. Իրականում Սոֆիևի (կամ Սոֆիևների) նախահ նգիսալ լրիվ չի համընկնում Հսո չիանոսի սավահանգստին: Սոֆիևի նավահանգիստը թուրքերն անվանում են Կազրր-գալիմանը Գտն լո է էր Կո տանդնուպոլ ի է լրոպական Իսալ՝ ալավայլեկյան ափին.
158. Իտնվում էր Սոֆիանե նավահանգստից արևմուտք:
159. Տե՛ս ծանոթ. 78: նուև Կոստանդին Սիրանուծին. էջ 283 ծ ն թ 191
160. " Ἐπαρχὸς τῶν στρατοπέδων: Այսպես էր կոչվում արշավանքի լուր Էկս ծ յուղանդական գործարանակի մատակարարման պետը: Կոչվում էր նաև ՄԷժ ստրատոպեդարք: Սակայն բացառված չէ ու այստեղ խոսքը Կոստանդնուպոլսի քաղաքագետի՝ Էպալրոսի մասին է:
1. Բնագրում՝ «ὄρος ἑρασιωρική ῥ γη α[τ]τ[ε] ἄρτοζακ[ε] Կոստանդին հրապարակը: Իտնվում էր սր. Սոֆիայից արևմուտք ձիարշավարանից հյուսիս-արևմուտք:
162. Կոստանդնուպոլիսը բաժանված էր 14 ռեգիոնների (regiones, περιέμενες, շևտ-բաշա), շրջանների (տե՛ս Janin, Cons. byz., p 49—64) որոնցից 13-ը գտնվում էին քաղաքի էվրոպական մասում, 1-ը՝ Սիկե կոչվածը ս սիական
163. Անեծք է, մտավորապես «գյոռա-գլ լինես»:
164. Աֆենդոնեի մասին տե՛ս ծանոթ. 77:
165. Հնում՝ Խերսոնես, բյուզանդական Խերսոն բանակաթեմի կենտրոնը Կոստանդին Սիրանուծինի օրոք կայսրության եվրոպական 12-րդ բանակաթեմն էր Խերսոն Կարսոն քաղաքն է Աև ծովի ափին Գրիմում Աևսուո լուրից արևմուտք:
166. Տե՛ս ծանոթ. 100
167. Կոնստինու կայսր (695—698)
168. Բնագրում՝ " Ἀλιόζ, հայկական զրյո ռներ/ Վլիթը (Վալիտ լրն Աբդալմուհիթ)
169. Հյուսիսային Աֆրիկայի նվաճումը որը կսեց նշանավոր Ուբը ն, շարունակվեց 697 թ. Հոսսն լրն ան-նումանը Հաջող ս սրին նա գրավեց Կարթագենը: Աբալ-

- ն) ըր Աֆրիկան [Իրչնա, նապես նվաճեցին 11 թ Մ ս իրն Նոս յր] գլ գ
բությամբ:
470. Բնագրում՝ ρωτοσβρζουλοσ:
- 471 Կիրչուրեհոտների բանակաթևեր գտնվում էր Փոքրսյուսկն թերակղզու Շարվրու
մուտքում. Լինելով ծովային բանակաթևն յն կառավարում էր ոչ թե զորավարը
այլ ծովահալը՝ տվյալ ղեկըրում դրունգար:
- 472 Ոսկեղջյուրի նավահանգիստներից մեկը հավանար ր ն էյնան 1 1 նե բիոնի
հետ:
- 473 Դեյմատոսի (կամ Իսլամատոս) վանքը որի անունով էլ կոչված Կոստանդնուպոլ
սի մի թաղամաս, գտնվում էր Կոստանդնի սյուրսյու հարավային մ մ ժ մ ա
ն սկակից Սամաթիայից արևելք:
474. Ապսիմարոս (Տիրերիոս III): Թագ վորեց 598—700 թթ
- 475 Տե՛ս վերը, ծանոթ. 434
- 476 Հավանաբալ Արդալա, իրն Արդալա սիթ իրն Մովսես խալիֆա Արդալա սիթի
որդին, քանզի հիշվում է որ 701—702 թթ. Նս Բյուզանդիայի վր թըրազանք 1
կատարել: Հետագայում նա դարձավ Եգիպտոսի կառավարիչը
- 477 Հեպտաղևոն թարգմանաբար նշանակում է յոթդեյան
- 478 Բնագրում՝ ἀρχοντες:
- 479 Խոսքը հայոց իշխան Սմբատ Բագրատունու գլխավորությամբ շատելի 703 թ. ա յ
տամբության մասին է Հայ նախարարները ողջակեզ արվեցին Խրամի և նախնավո
սի եկեղեցիներում Այդ մասին մանրամասն տե՛ս Լեոնդ պատմիչի երկում (էջ 32—
33) Մովսես Կալանկատվացին (366—367), Հովհաննես Գրատախանակերտցին (էջ
97—98) Վարդա Արևելցին (Muyldermans La domination, p. 51), Միրայեչ
Ասորին (Michel le Syrien, I II p 474), Նույնպես անդրադարձել էն այլ
ղեկավարին: Ուսումնասիրություններից տես Առաքելյան, Հայերի ապստամբությունը
էջ 55—62, Тер-Гевондян, Армения стр. 75—78:
- 480 Բնագրում՝ Σισρον χαστρον: Միրայեչ Ասորին գրում է Sizè (Michel le Syrien
I II, p 489): Նույնպես է և հայերեն թարգմանության մեջ. «գանասիկ բերդ
շերկին Կիլիկիոյ որ կոչի Շիզ» (Միրայեչ Ասորի 1871 էջ 338):
- 481 Ա ս Գարաս բերդը նրկեփոր պատրիարքը անվանում է Գոր ս և տեղադրո յ Գոթաց
ս շխարհում (Nicherori Breviarium, p. 46): Ավելի ոչ աղբյուրներում Գորոսի
խորարեն հանդիպում է Թեոդորոս ձեք Վասիլևսիո կարծիքով նույնանում է Ման-
գուպի հետ Տե՛ս Васильевскии Житие Иоанна Готского, стр. 417—418
Դեպքերի մասին նույն տեղում, էջ 388—390
- 482 Բյուզանդական աղբյուրները խաբանյն անվ ն է ին Իլուդլր էլ է) (Armenio
nov История хазар стр. 196):
- 483 Դոս Ղեոնդի՝ խաբանի դատեր, և ո քր շ ծու լ սնո գն ցլ է յաշխարհն Խ է
րաց՝ առնոյր իւր կնութեան զգուտարն Խաբանոյ արքային Խազրաց» (էջ 17): Հաս
կանալի է, նա Թեոդորոս կոչվեց մու նսնալոց և մկ տվել ց հետ Մէ է յանի
չէ նրա իսկական անունը
- 484 Ըին հունական գաղութ էր և գտնվում էր ժամանակակից Թամսնյան ծովածոցի
տեղում: Նրա ավերակները գտնվում են Կրասնոգարի երկրամասի Տեմրյուկի շրջան՝
Սեննայա կայարանից Յ կմ ս բնմուտք, որտեղ այժմ հնագիտական պեղումներ 1
կատարվ մ:

- 512 Տուղունսը ան ն է այլ պաշտոն թուրքերը «Տուղունոս» ևն անվանում սեղա պահներին Տե՛ս Theoph. Chron. t. II p. 716: Հմմտ Արтамонов, История хазар, стр 198: Մովսես Կաղանկատվացու համաձայն խաբանը Հերակլին ռազմական օգնություն էր ուղարկել իր եղբորորդու Շաթի իխավորությանը: Սա էր Տիգրիսը գրավողը: Շաթի մոտ ծստայում էին անվանի մարդիկ որոնց Կաղանկատվացու ասելով, խաղարները կոչում էի «Յնդեանք» Գուղենը կարծում է, որ սյս բառը նույնն է թուրքերի հոդոն սի՝ հետ: Golden Khazar Studies, էջ 215—216:
- 513 Քնադրում՝ զα πρῶτον:
- 514 Հավանաբար կենդանակեղպի ողիա ի) Ցի ամառ ելոթոնը հավոս) նկատի ունի
- 515 Հմմտ. Թագաւորութեանց Թ 8
- 516 Փիլիպպիկոս-Վարդանը որ մի քիչ հեռու կայր հշակվեց (711—713): Իրեն փոր պատրիարքը գրում է Βαρδάνην Ἀρρέτιον τῶ γένει (Nicephori Breviarium p 50)
- 517 Պերատիկա կողմել ասելով բյուզանդացիները լիստի ունեին Պերատիկա բանակաթևները Անատոլիոնն ու Օպսիկիոնը լա պարզվում է հենց թեոփանեսի տվյալներից: Անտիոս գորավարը չիր ձեւքում ունեւր Պերատիկա բանակաթևները՝ Անատոլիոնն ու Օպսիկիոնը» (տե՛ս վերը, էջ 188):
- 518 Դամատրիսը լստ ոմանց Չամլըջան Ուսկուդարում լամ Սամանգրրա գյուղը Քսիշղաղի և Պենդեկի Լոտ Կոստան շնուպոլսի ասլսկան սփին Այստեղ կային կայսերական գալա և Սպլայի վանքը:
- 519 Հուստինիանոս II-ի կրտսեր որդի և դահածաւանդ հերերիոսի պանուխյալ սպառվեց Հերակլիոսների հարտությունը (610—711) որ համարվում է առաջին լսկական «բյուզանդական» հարստությունը (Ostrogorsky Histoire p 173) Սրա որոք Բյուզանդիան վերածվում է միջնադարյան ունական մի պետության (Ostrogorsky, Ἱστορία, σελ. 217):
- 520 Վեցերորդ Տիգրերական ժողովը գումարվեց 680 թ. Կոստանյնոպոլսում և ուլը ված էր միակամականների դեմ Ավելի հանդամանորեւ տե՛ս ծանոթ 414
- 521 Փիլիպպիկոս-Վարդանի կենսագրությունը տե՛ս ԱյլշաՆ Երազ Վարդան կայ եր էջ 294—309 նաև Տե՛ր-Սահակյաւ Հայ կայսերը հտ. Ա, էջ 129—151
522. Կոստան ղնուպոլսի Հովհաննես VI պատրիարքը (712—715 թթ)
- 523 Այս ղեպքերի մասին հետաքրքիր մանրամասնություններ է տալիս Միքայել Ասորին Այն ժաւանակ (1025 թ ասորոց),— գրում է նա — ոտմայեցիների կայսր Ֆիլիպպիկոսը իր երկրից վտարեց հայերին: Նրանք դուրս գալով փախչում են տաճիկների (իմա այսբների) մոտ որոնք նրանց բնակեցնում են Մելիտենեում և նրա շրջակայքում ինչպես և Չորրորդ Հայքում: Հայելը շատ բազմանալով ամրանում եւ այս վայրերում դառնալով տաճիկների թագավորության օգնականները և հոտմայեցիների կայսրության հակառակորդները» (Michel le Syrien, t II p 482): Եթե նկատի ունենանք այն անգամանքը, որ մի քանի տասնամյակ անց Մելիտենեի հայերին Կոստանդին V-ը գաղթեցրեց Թրակիս (տե՛ս վերը էջ 140) որտեղ նրանք տարածեցին պավլիկյան սղանդը, ապա պարզ է դառնում որ Ֆիլիպպիկոսը ոչ թե ընդհանրապես հայերին էր արտաքսել երկրից այլ ավելի որոշակի պավլիկյան հայերին Ավելացնենք այստեղ

ՄԱՆՈՒՍԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Միքայել Ասորու հայերեն թալամանության մեջ դժպբերը վերագրվում են լուստինիանոս II-ին բայց գործող թյունները կատարված են Ֆիլիպպիկոսի ձեռքով «Յայսմ ժամանակի հալածեաց Յուստիանոս պաղգս Հայոց յիշխանութեանն իւր ի ձեռն Փիլիպպիկոսի և ինդութեամբ ընկալան լնոսս Տաճիկք ի Մելտինի և ի Սիջազհիտս և և եղև մեծ ամբողջիւմ ուղղափառաց Ասուրոց կալով ընդդէմ երկաբնակացն և շինեցին վանորայք և անապատք և գիւղօրէք Հայասաանեաց և կան մինչև ցայսօր» (Միխայել Ասորի, 1871 էջ 332)

1 Սկզբնական շրջանում սովորապան աղոթարան էր նրա տեղում այժմ գտնվում է XII դարում կառուցված նշանավոր մի կկեղեցի որ կոստանդնուպոլսի առումից հետո մզկիթի վերածվելով կոշվեց Քահրիե շամի

25. «Կավկոդիակոն» բառի իմաստը Սոֆոկլեսի բառարանում անհայտ է համարվում Բառի երկրորդ կեսը գիակոն», բացի սարկավագից նշանակում է նաև ծառայող, սպասավոր.

1 Քաղաք (և թերակղզի) Թրակիա ու մ Ս ծովի սլեմ լսի սփին: Փ մանա ակից կարա-բուանու թերակղզին

27 Անս իոքացոց Պիրիսլո (Պերի լոս) սմլսլ ամա ասալ անում է լեսրլաբին

8. Պրասինոսների օրնա ոորիոնը, այսինքն կոստանդնուպոլի կրկեսսն պրասինոների (կանաչների) կուսակցության պլանոցը

9. Արտեմիոս (Անաստասիոս II) կայսրը (713—715)

30. Մի փոքր վերևում նա կոշվել էր Բորաֆոս:

11. Օմմայան խալիֆա Սուլեյման իբն Աբդուլմելիքը (717—727) լեռնը մանրամասն նկարագրում է այս ամիրայեթի Մսլիմ զորավարի գլխավորութեամբ Դերբենդոսմ հոների դեմ մղած պատերազմները մասին (Ղևոնդ, էջ 40—42 նաև Մովսես Կաղանկատվայի, Էջ 368): Սուլեյմանը բոս Կաղանկատվացու վալիդի եղբայր էր «չէտ վլիթայ Սղիմ և եղբայր իորոն սակաւ կեցութեամբ (էջ 98—99).

32 կոստանդնուպոլսի պատրլարէ Գերմանոս I ը (~10—30) նա սելտ նամակա գրություն ուներ Սյունյաց Ստեփանոս եպիսկոպոսի հետ դավանարանական հարցերի շուրջ: Պահպանվել է հիշյալ Ստեփանոսի լատասիսն թուղթը Գերմանոսին: Տե՛ս Մատենադարանի № 8194 ձեռագիր, էջ 136 ա-164 ա

33 Ապոկրիսիարիոս (լատ. ad responsum, միջնորդ, ներկայացուցիչ ատգամալոր) Հանդես եկան Թեոդոսիոս I ի հարստութեան ժամանակ

34 Թուրքերեն էդրեմիտ: Ծովափնյա քաղաք Փոքր Ասիայի լրեմտ ան սվիմ լեսրոս կղզու դիմաց:

35. Թևոփանեար նկատի ունի 319 թվականից Փոքր Ա իայոմ (Յ գսիկլ ոն) հաստատված օստոթթերին որոնք իր ժամանակ արդեն հունացած էին:

1 կոստանդնուպոլսի եվրոպական մասում զոյություն ունէր երկու կարևոր նախանդիստ: Սր. Մամասի նավահանգիստը գտնվում էր այժմյան Բեշիկթաշում կաստուցել էր լեռն I կայսրը

37. Նավա՛ս նգստի մասին տե՛ս և ծ նոթ 472

38. Ապագա կայսր յևոն I I I ավրացին յսավ ական Ա ո ակալ) արստոթան ՚իմն սղիրը

- 539 Սա Լեոս III ի փեսան էր որ հեսագայում Լեոն III | մա ից ետո ոստանդին V ի դեմ ապստամբութիւն բարձրացրեց և իրեն կայսր հ շակեց
- 540 Մ սալամայի կողմից Կոստանդնուպոլսի պաշարման մասին աղբյուրները | ս Լյալ Իերի ամբողջ կոմպլեքսի | ման վրա տը ս Guillard L expédition de Mas-loma p 109 sqq .
- 541 Չշփոթել Սուլեյման խալիֆայի ՚էտ (715—716) խալիֆան պաշարմանը շի մասնակցել է իրականում Ի ս վաի ճանվել էր պարարման սկզբից մի լոքը ետո (տե՛ս DA1 II p 78):
- 542 Ատր ս ոտրների (և նրանց պարագլուխ պրոտոստրատորը) մասին ու է յոս տանդին Միրանաձին», էջ 257 258: Աղբյուրներում կոչվում են «ստրատոր» և «կայսերական ստրատոր»: Ար. Թեոփանեսի վարքում նրանց մասին գրված է. «Կայսերական վարդարված ձրերի սպասավոր, որոնք սովորաբար ստրատոր էն կոչվում» 699 թ կազմված Յիլթեոսի «Կլետորոլոգիկում» (Գահնամակում) սակայն ասված է թե ստրատորը որևէ պաշտոնից անկախ պատվաստիճան է: Հարցը շատ է խճճված բանդի հիշատակութիւն կա, որ բյուզանդական պոեթեկաներն ունեին «schola stratorum» (ստրատորների զորամաս), որիս պլխավորում էր ստրատորների գոմեստիկասը ալլ կերպ առած յրոտո ս յատորը (տե՛ս Yannopoulos La société, p 57—58).
- 543 Հստ Թեոփանեսը Մասսալեսոնր գտնվում էր Մնաստիկոն բանակաթեմոս: Ու է դիլը գտնո մ է ոլ այն ընկած էր կիլաոնիայում Կիլիկիայից Ակրոյինոն տանող ճանապարհի լրա (Ramsey, HGAM, p 356):
- 544 Բնագրում՝ Ξπατος (լատ. consul) Բարձր պատվաստիչատ տեղոված ՚ ոմու է 500 թ. մ. թ ա. Պատմողական աղբյուրներում հազվադեպ է հանդիպում բայց բավականին հաճախ կնիքների մակագրութիւններում: Մանրամասն տե՛ս (Jilliland, Le consul, 6 Ξπατος, p. 545—578: Yannopoulos, La société, p. 55—56: Հյուսպատոսը մի բանի անգամ հանդիպում է հայկական աղբյուրներում, ամենատարբեր իմաստներով Տե՛ս Անառյան. Արմ ստական բառարան հա. III, էջ 100:
- 545 Ենթադրում են, որ Թեոդոսիանուպոլիս քաղաքն է Պակատյան Գոյուվայում: Հ շատակվում է Քաղկեդոնի և Կոստանդնուպոլսի V Տիեղերական Եղողմների արձանագրութիւններու | Ո սմդիլը տեղադրում է Ակրոյինոնի մոտ, Կիլիկիայից Ակրոյինոն տանող ճանապարհի վրա (Ramsey, HGAM p 356):
- 546 Քաղսք Բյուլթանիայում: Այստեղ 740 թ Լեոն III-ը իլ որդու՝ Կոստանդին V Ե ՚էտ գլխավին պարտութիւն մատնեց Հիշամ խալիֆայի որդի Սուլեյմանին
- 547 Այսինքն երաշխիք ալն մասին որ 680 թ VI Տիեղերական ժողովի ընտնած որոշումները պիտի պաշտպանի:
- 548 Լեոն III Իսավրացի, ավելի ճիշտ Միրիացի, | ավրաէան (ճիշտ Արրիտիան) շարստութիւն հիմնադիրը (717—741) Այդ մասին տե ս Առաջաբանում, էջ XLI:
- 549 Այժմ՝ Մարաշ
- 550 Անաստասիոս Բիրլիոթէկարիոսի յստիներեն թարգմանութիւն ևչ բացակայում են «բայց իրականում իսավրիայից» բառերը նրա թարգմանութիւն մեջ Լեոնի մասին գրված է, թե նա ծագումով ասորի էր (genere Syrus): Նկատի ունենալով այս հոնգամանքը և ալն, որ Թեոփանեսը հունարեն բնագրում Լեոնը ոչ մի տեղ իսավրացի չի կոչված, ալլ միայն ասորի, Կ ն Ուսպենսկին «բայց իրականում իսավրիայից» բառերը համարում է հետագա շրջանի ընդմիջարկութիւն

Այդ բանը ցույց էր տվել Ուսպենսկոյ ց ստաշ և Շենկը Տե ս յ спенскии Очер
н, III, стр 401—402:

- 1) Լեոն սպաթարի ապագա Լեոն III կայսեր Կովկասյան գործունեության մասին հա
տուկ տե ս *Canard, L'aventure caucasienne*, p 353—357 որանդ և հարցին
տիրված աշխատությունների մատենագիտություն

ժամանակակից Փոթի քաղաքը Վրաստանում:

- 1) Երկիր Ափխազիային հարևան Այն հիշատակո ՚ է նաև Պրոկոպիոս Կեսարացի
(«Պրոկոպիոս Կեսարացի» էջ 255—258)

- 1) Լրաց Յիխն-Գոթի քաղաքը, այժմ նաքալաբևի գյուղը Լադիկալի թագաւորոթյան
Եայրաբաղաքն էր: Տե ս Երեմյան, Հայաստանը, էջ 41

Սրկաթե բերդի (αἰστρον Σιδηρόν) մասին տե՛ս ծանոթ 635

Բյուզանդական բարձրագույն տիազոսներից Ըստ Յիլթթեոսի Կլետորուգիոնի»
Ուսպենսկու «Տակտիկոնի» հիերարխիայի երրորդ աստիճանը Ազրյուրների տրվ
յալներով կուրապաղատի տիազոսը VII դարից մինչև Մակեդոնական հարսաու
թյան հիմնադրումը (867) կրել են վեց հոգի, դրանցից շորսը հայեր էին՝ Հա
նադասպ Մամիկոնյանը (տե՛ս Սերեոս, էջ 175) չորսվալ Թեոդորոսը («զոմն
հաստարիմ յիշխանացն չայաստանեայց, յայց որ ի Յունաց կողմանէն» Սերեոս
էջ 144), Լեոն III կայսեր իեսա Արտավազդը և Միրայել III կայսեր մորեղբայր
Վարդասը՝ նախքան կեսար դառնալը: Գու վկայո մ է այն մասին որ Ռանսիմենի
և Գիլյանի կարծիքը որ իբր այդ տիազոսը տրվում էր կայսերական ընտանիքի
անդամներին միայն, ճիշտ չէ: Կուրապաղատի մասին տե ս *Guilland, Le curo
palate*, p. 185—249, *Oikonomides*, Lists p 293 Σ το ά το υ. Οι „Κουροπαλάται“
19—56, *Yannopoulos, La société*, p 41—42

Հալանարար նկատի ունի հոսմեակալ Ասիա պրովինցյան Փոթլալական ի կրա
կզդու արևմտյալ մասում, Կյուդիայի և Կարիայի շրջանում:

Լեոն III-ը իր թագավորության սկզբում կրել քաղաքական նպատակներով, ալար
ների հետ հաշտություն կնքեց, որը, սակայն, կյանք չունեցավ: Այդ հաշտության
հասին վկայում է VIII դ. երկրորդ քառորդին ասորերեն գրված իսկ հետո հո
րեն թարգմանված Երուսաղեմի 60 սրբերի վարքաբանությունը Այնտեղ գրված է
Լեոն III-ը 717 թ արաբների հետ յոթամյա դինազադար կնքեց որի հա
տևանց «երկու պետությունների վաճառականներին թուլյա որվում էր առանց խոշ
նպատաների իմյանց հետ շիման մեջ մտնել (տե ս *Πατριսսυ Ο τοροϋε
ր*, 114):

- 1) Էնտորում πρωτοσάββουλος (ամմա. և էջ 68) Թեոփանեսն այստեղ ինչ
որս և այլ հեղինակներ (Միրայել Ասորի) Սուլայման գորավարին շփոթում է Սու
լայման խալիֆայի հետ: Տե ս *Michel le Syrien t II* p 483—484 Տե՛ս և վերը
Կանոթ, 541:

Էմա՝ Կոստանդնուպոլիս Ե Նթե շի շված որ քաղալ մասին է խոսքը ապա նկաս
ի Կոստանդնուպոլիսը

Կոստենտու ՚ վի ս եւակ է Անաս աասիոս Թի իոթէկարիոսը թարգմանե է ամեծ
նավերս:

Մտղնալար էր կոչվում բացի հայտնի պալատից որտեղ ընդունում էին օտարերկ
այցի կեսգաններին և որտեղ IX դ բաց լից համալսարան նաև Հերդոմոնի ալ և
Իրոյոն տիամեկ ձ ծայրամասը

- 563 Անունը պարտական է շրջան ձև լերդին Գտնվում ր շեքոմոնից արևեք ժամանակակից Զեյթին-բուռնուն Պրոպոնտիսի ավիին
- 564 Ժամանակակից Կալամիշը Ֆենեք-բախչեից հյուսիս գտնվող մի փոքրիկ վայր որտեղ 602 թ մահապատժի ենթարկվեցին Մավրիկիոսն ու նրա ուղիները
- 565 Անթեմիոսի թաղամասը գտնվում է Կոստանդնի պարիսպներից դուրս, սբ. Մովսիսի ջրամբարից փոքր հյուսիս Այլտեղ էլն գտնվում է Քովմա ի եկեղեցին բաղանիք և ծերանոց
- 566 Գալատների (կամ Գալատ) բերգը գտնվում էր Գալատայում (սյծմ լալ թիա): Արևմտյան հեղինակներն այն անվանում են Պերա (Janin Cons byz p 418) Գալատի բերդի տեղում այժմ գտնվում է Յերալտը ջամին
- 567 Բնագրում՝ Κλειδίον: Տեղագրվում է ժամանակակից Դեֆտելբուռնու վայրում Բուֆորի Լվրո լական ախին Օրթաբլոյից (Միշագյուղ) փքր հյս իս
- 568 Օբսիան այժմ թուրքերն անվանում են Սիվրիադա որ Օբսիա (Սուր) կղզու բառացի թարգմանությունն է, իսկ Պլատիան Յասրադա (Լայն կղզի) որ դարձյալ հունարենի բառացի թարգմանությունն է Օբսիա կղզին գտնվում էր Պլատիայից 2 կմ հյուսիս-արևմուտք: Իշխանաց կղզիների թվին են պատկանում:
569. Տե՛ս ծանոթ. 566: Գալատի բերդից շղթան երկարո էր դեպի արևմտյան ավեր ժամանակակից Սերայլի ցամաքակղզակր և փակում Ոսկեղջյուրի նանապարհը
- 570 Սոսթենիոսի ծոցը ժամանակակից Սոֆեսն սն թուրքերեն՝ Ի սինյե, Բոսֆրի եվրոպական ախին:
- 571 Օմար II լրն Աբդալ Սզիզ (17—720)
- 572 Կալոս ադրոս (Գեղեցիկ ագարակ) նավահանգիստը գտնվում է Բոֆորի Լվրո պական ափում Սոսթենիոսից հյուսիս: Համապատասխանում է ժամանակակից Բուլուկղերեին
- 573 Սատուրոսը տեղագրվում է Քուլուկյալրում Լոստանջիից 2 կմ արևելք Բրիան ժամանակակից Մալթիիից այն կողմ, իսկ Կարտալիմենը ժամանակակից Կարտալի տեղում: Բոլորն էլ Կոստանդնուպոլսի սիակն ծովածոցին՝ Քաղկեդոնից (Քաղբլոյ) հարավ:
- 574 Պիտի հասկանալ Եգիպտոսի հույներ
- 575 Սոֆոնր լեռ է Բյութանիայում նիկոմեդիայից արևելք ժաման կակից Սաբանջա դադի լճի հարավային մասում Լեռը այժմ էլ կրվում է Սաբանջա դադի Լիվոսն էլ, հավանաբար նույն շրջանում էլ գտնվում (տե՛ս Ramsey HGAM 83)
- 576 Պյուլեն ծովափնյա քաղաք էր Բյութանիայում, Հելենոպոլսից փոքր արևմուտք Կոստանդնի Սիրանածինի համաձայն (De Cer 1, p 474) Պյուլեն կայսերական դորակայան էր, երբ կայսրը պատրաստվում էր արշավանալ յուրս գա դեպի այն վելք Տե՛ս և ծանոթ 126
- 577 Բուլղարիների մասնակցությունը արաբների դեմ մղվող պայքարում նվիրված է վ Գյուլգելի հասուկ հողածրը (Гюзелев Участието на българите стр 28—47) Հեղինակը բուլղարների նպաստը վճռակոս է համարում մի բան որ մերժում են հույն և Լվրոպացի ու ումնասլրոզները
- 578 Այսինքն այս Սերգիոսը լինելով Սիկիլիայի յորավսլ (բանակաթեղի գորավար) ուներ պրոտոսպարի առիճանը (Yannopoulos La société, p. 50—51): Նման պատկերի հանդիպում ենք Զմշկիկի ժամանակ Տարոնի կառավարիչ Լեոնի անուն

իցաւք Ըստ Մս թեոս Ռ ռհայեց ւ Չճշկիկի նամակն ուղղված էլ պ տօսպաթրին 'Կերջնայ Լեոնի և Տարօնոյ զօրավարին» (Մատթեոս Ուեհայեցի էջ 27: Հալա տարալ ուղղելի՛ Պոստօպաթրին Լեոնի 'Կերջնայ և Տարօնոյ զօրավարին»)

«Կարգադրութիւն» և «հրովարտակ» ենք թարգմանում բնագրի շեղեցուց և յճրթ րաւերը որոնք որոշակի տեղմիներ են թեոփանեւր դրում էր մի ժամանակ (813-ից հետո) եւր «սակրա»-ն կայսեր կողմից ուղարկվում էլ խստագուշնս երկրի ներսը իսկ շեղեցուց-ը (հրամանք) արտասահման: Իայց իր նկարա- յրած գեպքերի ժամանակ՝ (Լեոն III ի) վիճակը հակառակն էր, այդ իսկ պատճա- ով նա այնտեղ որտեղ պետք է սկրա գրի դրում է շեղեցուց, իսկ որտեղ շեղեցուց գրում է սակրա (տե՛ս Ա Ս Ս Յ Յ, Διπλωματια και διπλωματικη, σελ 1—72): Թեոփանեւր ՎՏՄ, էջ 244—245) ցույց է տալիս, որ սակրան ունենում էր կայսեր կնիքը: Հարցի մասին տե՛ս և Beševliev, De Botschaffen, S 75—76 նշենք այստեղ, որ սակրան հանդիպում է և հս յգակսն աղբյուր լինում ՏԼ՛Ս ՍՏա- լան. Արմատական բառարան, հտ. IV, էջ 161:

Մոնոստրատեգոս (ՄՍՄՍՏՐՅՏՐՅՏ) էր կոչվում, ինչպես պ ը լ թ թ թ թ թ թեոփանեւր իր այլ շարագրանքից, մեկից սվելի բանակաթեմերի յորավարը: Անտիոս սրատրիկն իր եղբոր նշանակեց «Թրակիայի Մակեդոնի սորատրոգ ս» (տե՛ս լ ի թ թ, էջ 188)

Եզդի Պրոպոնտիսում (Մարմարայի ծովում) Ռ ն լ մարմարի հանքեր ու ի յա սասով այժմ հուշներն նվանում են Մարմարա իսկ թուրքերը՝ Մերմեյ աղասը Հենց այս կողուց ամբողջ ծովը կոչվում է Մարմարայի ծով:

Ինդրոս առարկա նամակի բնագիրը չի պահպանվել: Այն կրճատ (ս մ ա ո ս ի Կերթոյ զրոշմեցից»—Ղեոնի էջ 42) պահպանել է Ղեոնի պատմիչը իր «Պատմու- թյան» մեջ և նրա աւելով թարգմանված է հունարենից (էջ 43—45): Պահպանվել է նաև Լեոն կայսեր ընդարձակ պատասխանը նույն պատմիչի երկոմ (էջ 45—98) Սարակինոսների ասաջնորդ Օմարին ուղղված Լեոն կայսեր նախկին յահպանվել է երկու տարբերակներով: Առաջինը յատիկներեն թարգմանութիւնն է և հյատարակվել է Լիոնու թ. Symphorien Champère-ի կողմից: Վերջին անգամ արտատպա- վել է Migne-ի Patrologia graeca-ում (հտ. 107 սյունակ 315—324): Այստեղ բնագիրը վերագրվում է Լեոն VI կայսեր (886—912) և վերնագրված է Leonis Im peratoris Augusti, cognomento Philosophi ad Omarum Saracenorum regem De fidei Christianae veritate et mysteriis, et de variis Saracenorum haere sibus et blasphemis Epistola: Երկրորդ տարբերակը, ինչպես ասացինք, պահպանվել է Լեոնի Պատմության մեջ և վերագրվում է Լեոն III-ին: Նրանց մանրամասն հետա- ստութիւնը տե՛ս Khoury, Les théologiens byzantines, p 200—218: Նշենք այստեղ, որ առանձին հեղինակներ կանելով բովանդակութիւնից և լեզվից (1) Ղեոնով երկում պահպանված Լեոն III յ նամակը Օմար խալիֆայի համարում են Վ Ս Ս Ս յ յ. «հայկական» «օրիգինալ» գործ մացված Լեոնի երկի մեջ և ոչ թ թ Ս Ս Ս յ յ. սկզբի բյուզանդական փաստաթղթի թարգմանութիւնը (տե՛ս Geró, No 1 յ յ 26): Նամակում վխաացող հո նարանութիւնները շեն հաստատոմ այս կար յիրը:

1 Ապագա կ յ որ Կոս անդին V լ (741—775)

2 Ավդուստեոնը Կոստանդնուպոլսի գլխավոր հրապարակն էլ գտնվում էլ սր Սոփիայի եկեղեցում կից այժմ Այասոֆյամեյդանը Հրապարակը շորս կողմից շըր

ոմեցիին 682 կա՛մ 683 թ Աղվանից Լպիսկոպոս Դավթին դրած նամակում հիշո՛ւմ է թե Մովսես կաթողիկոսի օրոք (574—604) երեք հոգևորական շեսուն Քաղեոսն ու Գրիգորը քարոզում էին թե պետք է սրբապատկերները եկեղեցիներում վերաց-
 րելու Այդ մասին տես *Der Nersessian, Image Worship*, p 69 և հա.՝ Հովհանն ճեցիբի իր «Ընդդէմ Պաղիկեանց» ճառում խոսում է Ներսես (III) կաթողիկոսի ժա-
 մանակ Աղլանից կաթողիկոսի կողմից հաշածված պատկերամարաների մասին (*Der Nersessian, Une apologie*, p. 379—403 Այս հոդվածի հայերեն թարգմանու-
 թյունը տե՛ս հետևյալ գրքում Ս Տեր-Ներսեսյան Հայ արվեստը միջնադարում Երե-
 վան, 1975) Կաև *Alexander An ascetic sect* p 151—160

« Բնագրում Եղտրք: Միքայել Ասորին նրան անվանում է Բեշեր Քեոփանեսը 6233
 թ. տակ ՚լշում է մի պատրիկ Բեսեր որին անվանում է «սարակինոսամիտ»: Հա-
 լանարայ նույն անձնավորությունն է (տես *Michel le Syrien*, t. II, p 503).
 Ասեւք սակայն, որ Բ Հեմմերդինգերը որ հատուկ ուսումնասիրություն է նվիրել
 Քեոփանեսի Եղտրք-ին գտնում է, որ Բշլըը մտացածին անձնավորություն է պատ-
 կերների պաշտամունքի տեսարան Մանսուրի (Հովհանն Դամասկացու) և յատկե-
 թամարտ կայսր Լեոն III-ի միջև կատարված անսպասելի սինթեզի արդյունքը նա-
 ընդհանուր գծեր է գտնում մի կողմից Մանսուրի և Բշլրի և Բշլրի ու Լեոն III ի
 միջև: Տե՛ս *Hemmerdinger, ВИЗНР*, p. 6—7: Ավելորդ չէ նկատենք ոյ Ե է
 Լիպլեյք Բշլրի փոխալ են կալ լում / Визур (վեզիւր) (!): Տե՛ս : СѢОРНИК ДОКУ-
 МЕНТОВ», стр. 111:

տկոյիան գտնվում էր Փ յուգիայում Եսմանակակից Սեյդլ կալի Իոտ (*Ram-
 sey, HGAM* p. 144) Պարթևնիոս գեաի ալիքն:

Հիշում իրն Արդալմալիք (724—743) Ղեռնդ պասմլւը Ի սն անվանոմ է «Շամ
 Ի է Հէշմ»: Նրա օրոք սրարական լուծը Հայաստանում անշափ ծանրացալ Հլ
 յամբ, գրում է Ղեռնդք, «չառաջնում ամի իշխանութեան իւրոյ խորհուրդ վատ ի մէջ
 տակոյ տոտքեր զամն զօրավար, որում անուն էր Հերթ աշխարհագիյր առնել ընդ
 լշխարն Հայոց վասն ծանրացուցանելոյ զանո ր լծոյ ծառայութեան Շարկատրու-
 թեան աղգի աղգի շարեօք... և բազում վրանդ հասուցանէր աշխարհիս մինչ՝ զի
 ամենեցուն հառաշել ի վերայ անհանգիստ նեղութեանցն, յորմէ՛ ոչ գոյր ապրել
 տմեր յանճնարին փտանգիցն Եւ յայնմ՛Նեաէ առաւել ծանրացաւ ձեռն նորա ի վերայ
 աշխարհիս Հայոց» (Ղեռնդ, էջ 100—101): Հմմտ Մովսես Կաղանկատվաղի էջ 333,
 տե 368: Հիշամի հարկային ծանր քաղաքականութեան մասին գլում է և Միքայել
 Ասորին (*Michel le Syrien*, t II p. 490)

տմի պապ Ատեփանոս III (II) Էնթադրաբար 752—756 թթ.

անդադարյների սեքս (թ աղափոր) Աստուլֆուր (*Aistulf կամ Astolf 749—756 թթ*)
 եւ շարանակեց իր հոր Լուիսպրանդի գործը՝ Բյուզանդիայից և Հւումլ պապից
 Իտալիան նվաճելու Շամար 751 թ գրավեց Ռավեննան և նպատակ դրեց գրա-
 վել Հումն ա այն դարձնել իր պետութեան մայրաքաղաք Չուգենալով օգնութեան
 լիմն բլուգանդ ցիներին Հւումի պապ Ատեփանոսը դիմեց ֆրանկների իշխան
 Պիպինին

Պրանսիայի իշխ Ի (752-ից թագալոր) Պիպին Կարճաւասակը (752—768) կա-
 Մեծն Շայրն էր, Կարո ոս Մարտիկոսի որդին: Ֆրանսիայի Կարոլինգյան հա-

- բըստութեան առաջին թագավորը որ կարողացավ 747 ին մի սցնել ֆրանկների պե տությունը իր իշխանութեան ներքո
- 602 Ագաթիսը ֆրանկ իշխանավորների սրտաքինի վերաբերյալ բերում է մի շեռտ քրքիր պատմութիւն: Նրա ասելով ֆրանկների թագավորներն իրենց մազերը եր բեք շեն կարում մանուկ հասակից մազերին ձեւք շեն տալիս նրանց խոստովները հասնում են մինչև ուտերը Ինչ վերաբերում է հպատակ ժողովրդին ապա նրանք իրենց մազերը խուզում են շրջանակածն (Agathias, 1 3)
- 603 Իմա Թոնա գետի:
- 604 Կարոյումազնոս գրելով Թեոփանեսը կարոյոս Մեծին շփոթում է նրա եղբայր կա լումաննի հետ Տեւ *Theophanis Chronographia, ex rec Classeni vol II, p 525*
- 605 Այս շրջանում իրար էլ հաջորդել Գրիգոր սնունը կրող Հոռով երկու պապ Գրի գոր II ք (715—731) և Գրիգոր III-ը (731—741) Գրիգոր II-ը աթոռակալել է 16 տարի III ք 10 և քանի որ Թեոփանեսը Գրիգորի աթոռակալութեան ժամանա կը 9 տարի է հաւարում, ապա նկատի ունի Գրիգոր III ին: Բայց մյուս տվյալնե րից ելնելով լեոն կայսեր 9 րդ տարին (726) Հիշամի 2-րդ տարին (726) Գեր մանոս պատրիարքի 11-րդ տարին (726) Էրուսաղեմի շովհաննես պատրիարքի 20-րդ տարին (725), ապա կարծեւ ավելի Գրիգոր II պապին է հարմարվում Սա կայն Թեոփանեսը Գրիգորի հաջորդ է համարում Զաքարիային ո իրականում հա ջորդել է Գրիգոր III-ին:
- 606 Ուսումնասիրողները Թեոփանեսի այս խոսքերը տարբեր ձևով էն մեկնաբանում Ոմանք գտնում են որ խոսքը լերաբերում է սրբապատկերների վերացման մասին լեոն III-ի էգիկտի հրապարակմանը (725 կամ 726 թ), ոմանք էլ Լնթադրում են որ Թեոփանեսը նկատի ունի պատկերամարտական զաղափարների նախնական ժո ղովրդականացում (տե՛ս *Луниниц, Очерки, стр 177*)
- 607 Բնագրում εἰς τὸν ἀγῶνα Ἰβλίου:
608. Էգեական ծովի հրաբխային կլվինեկ:
609. Նիկիեփոր պատրիարքը գրում է ավելի հստակ թե կայ րը բնական այդ երևույթը համարելով աստծո պատկերների պաշտման ա թիվ ցասման ապացույց սկսեց պայքարը պատկերների երկրպագութեան դեմ (*Nicephori Breviarium, p 64*):
- 610 Ուսումնասիրողներից ոմանք գտնում են, որ ապստամբութեան բռնկումը Հունաստա նում պայման սվորված էր սրբապատկերների պաշտամունքի լայն տարածմամբ այնտեղ: Ե. է Լիպշիցը յս կապում է Հունաստանի սլավոնական բնակչութեաս յակապետական ելույթները հետ (*Луниниц, Очерки, стр 179 180*)
- 611 Այսինքն Բյուլանդիոնի Կոստանդնուպոլսի բնակչութեան
- 612 Այս դորալար Ամերին (Ամր) Թեոփանեսի բնագրի հրատարակչը Էե Էոորը ել թաղրաբար նույնացնում է 6231 թ տակ հանդես եկող դորավալ Ղամրի հետ, որ Ա Գրեգուարը ճիշտ է համարում (*Grégoire Sayyid Battal p 573—574*):
- 613 Օպսիկիոն բանակաթեմի յորալարի, լեոն III ի վեսայլ
- 614 Այսինքն բովադակութեան և ոչ նյութին
- 615 Հիշամ ամիրապետի որդին
- 616 Թեև հիշված է բազմաթիվ բյուզանդական պատմիչների կողմից հաստատ շլ տե դադրվում Բոյոր դեպքերում գտնվում է Փոյուզիսյում:

և լեպել ամենայն Իանրամասնությամբ նկարագրել է Ղևոնդ պատմիչը նրա տեսլով ի ազարնեբի լանակը գլխավորողը ոչ թե խաքանի որդին էր այլ զորա վար թարմաչը: Նրանք ներխուժեցին ճուրա պահակով իջան Փայտակարան և նրասխ գետի վրայով անցան Պարսկաստան: Արաբ զորավար Գարախին (Ջառախ լըն Աբդալլահ Խալ-Խաքիմի, նրա մասին տես և *Michel le Syrien* t II p 490) Ղևոնդն անվանում է Ջառախ (մանրամասն տես *Ղևոնդ*, էջ 101—103) իսկ Մովսես Կաղանկատվացին Ջառախ «Ջառա Երկրորդ անգամ (729) մտան է ընդ Ափխազս ի Խաղիրս: Եւ ի միւսումն ամի Էլ Խաղրաց տես ն որդին 1 սպան զ Ջառախ...» (էջ 368): Ճակատամարտը ուղի ունեցալ Արդաբիլում 730 թ Տես *Гер-Гевондян, Армения*, стр 87—88

Այսինքն խաղարնեբի Մասլամային Ղևոնդը ամարում է ամիրապետի Եզրայի «առար, իշխանն Լամայէլի զՄսլիմ զեղբայր լւր բազմութեամբ զօրաց» (*Ղևոնդ*, էջ 102): Մասլամայի յա արշավանքի մասին մանրամասն խոսում է Կաղանկատվացին. «Եւ զկնի հնդից ամաց (163+551=714 թ.) եկն Մսլիման, աւարեաց զ՛Խար լանդ և եմուտ ի Խաղիրս» (*Մովսէս Կաղանկատվացի* էջ 368): Նրա փախուստի մասին տես նույն տեղում. «Այսպէս լերծեալ Մսլիման Էլանէր ընդ Վրաց կողմն» Գրիգորիսը Կոստանդնուպոլսի մի թաղամաս էլ ձիարշավարանին մոտիկ Թեոփա և ևսը հիշատակում է այն նաև Կոստանդին V ի 743 թ Արտավազի լեռ տարած հողթանակի առթիվ կատարած շքեթի կապակցությամբ: Գրիգորի մասին տես *Mango, Le Diapion*, p 152—161:

Կոստանդին V կայսեր Լևոն III-ի որդուն:

Կաղանկանուն է անվանում քանդի Լևոն (λέων) հունարէն առյուծ է սշանակում նկատի ունի Հովհան Գամասկացուն: Մնվել է շուրջ 675 թ Դամասկոսում մելիթաբրիտանների ընտանիքում: Նրա պապը՝ Մանսուր իրն Սարջունը 635 թ սեպտեմբերին Դամասկոս քաղաքի արարնեբին հանձնվելու վերաբերյալ տարվող բանակցութունները վարողն էր: Հովհանի հայր Սարջունը ծաւայել է Մուսլիմ խալիֆայի արքանիքում: Հետագայում Օմար II իալիֆայի օրոք (717—720) հոր պաշտոնը վարել է Հովհանը, որ այնուհետև վանական է դարձել սուրբ Սարբայի խնրում: Նրա պիսավոյ երկասիրութունն է Սղղի շնորհակալ (Երմայության աղյուր-ր) Մեռել է 753 թ առաջ Կա կարծիք որ վախճանվել է 749 թ դեկտեմբերի 4-ին: Նրա բաղմամբիվ գործերը թարգմանվել են հայերեն Կան այնպիսիք, որ պահպանվել են միայն հայերեն թարգմանությամբ: Տես *Չարբանակյան Հայկական թարգմանութունք*, էջ 575—580: Հովհան Դամասկացո իսլամի մասին ստացիները տես *Khoury Jean Damascène et l'islam*

հոտրը 729 թ. ժողովի մասին է

հոտրը Հովնան մարգարեի մասին է Հմմտ Մարգարէոթին Յոլնանու Ս 12 Ասոր ընկեցէք գիս ի ծով է Է զազարեացէ ի ձեռն ծովը զլ իտեմ էս եթէ վասն իմ է մրրիկս այս մեծ ի վերայ ձեր»

Լիրիլին այստեղ, հավանաբար պսմֆլետի իմաստ ունի Կոստանդնուպոլսի Անաստասիոս պատրիարքը (730—754)

Խորսիանոն բանակաթեմի (այդ ժամանակ դեռևս տուրմալիության) կենտրոնը արարնեբին չիսն Խարջանս Հոնիգմանի կարծիքով Իուլնանում է Մուշա իմ քալայի հետ (*Honigmann Die Ostgrenze* S 50):

Եկասլ ունի Խաղայիսն

- 629 Խաղարների խաբանի
- 630 Նախապես կոչվում էր Զիշակ (Սաղիկ) Հետագայում «շիշակ» կոչվեց բյուզանդական կայսեր պաշտոնական հանդերձանքի մի տեսակը: Տե՛ս Կոստանդին Միցանածին էջ 134 301 Հմմտ Артамонов, История хазар стр 233
- 631 Սա ցույց է տալիս, որ մինչ այդ Բյուզանդիայում գլխահարկ գոյություն չուներ: Նրա գանձումը Թեոփանեսը համարում է արաբական ազդեցության հետևանք:
- 632 Մայրագույն առաքյալների (իմա Պողոսի և Պետրոսի) անձնական սեփականությունը համարվող
- 633 Հոռոմի պապ Զաքարիա (741—752)
- 634 Սուլեյման իբն Հիշամը: Նա էր գլխավորում 740 թ արշավանքը Բյուզանդիայի դեմ
- 635 Բնագրում Σιδθηροῦν καστρου Այս «Երկաթե բերդը» ամենայն հավանականությամբ չի նույնանում 104-րդ էջում հիշված «Երկաթե բերդի» հետ քանզի նախորդը գտնվում էր Վրաստանում սարակինոսներին ենթակա, հավանաբար վրացու ձեռքում այնինչ այս Երկաթե բերդը գտնվում է բյուզանդացիները ձեռքում և Բյուզանդական կայսրության տարածքում
- 636 Մարիանոս պատրիկը հիշատակվում է և մի փոքր հետո (էջ 124) Վ. 9 Վասլլե սկին կարծիք է հայտնել, որ նա կարող է նույնանալ լատիներամարտների «էկլյոզա» օրենսգրքի շեղինակներից մեկի հյուստոս պատրիկ և անտիգրաֆես Մարիանոսի (կամ Մարիոսի) հետ Հմմտ. Липуцкий Право и суд стр. 196 197
- 637 Հստ լք Ստրենջի (*Le Strange The Lands* p. 152 և ծանոթ 2) Աֆրոն Կարահի սարը Ակրոյինոնի ճակատամարտը տեղի ունեցավ 140 թ մայիսին Արաբների շրամանատարներն էին ըստ արաբական աղբյուրների Սուլայման իբն Հիշամը Վամր իբն Յազիդը Մալիք իբն Շուայբը Մալաթիայի ամիրան և ալ-Բատտալը Արաբական աղբյուրները ճակատամարտի ըստին խոսում են շատ ավելի մանրամասն ու շանգամանայից ճակատամարտում սպանվեցին Մալիքն ու Բատտալը: Վերջինս հուշակվեց Իսլամի նշանավոր նահատակներից մեկը և ըստ Գրեգուարի տեղ գտավ Մալաթիայի ամիրա Օմար իբն Աբդալլահ ալ-Ակտայի (+863 թ) մասին ստեղծված արաբական էպոսոսը (*Grégoire, Sayyid Battal* p 574—575)
- 638 Մալաթիայի ամիրա Մալիք իբն Շաբիբը (Շուայբը)
- 639 Ալ Բատտալ Աբդ Ալլահ, նշանալոր «ղազի» (հերոս քաջ) Օմասյան շիշանի որ մասնակցել է բյուզանդացիների դեմ մղված բազմաթիվ կռիվներին: Նա 728 թ Մուավիա իբն Հիշամի առաջամաս ղորքի գլուխն անցած գրավեց Պախլագոնիայի Գունգրա քաղաքը 731/732 թթ. մասնակցեց մի այլ արշավանքի, որտեղ սպանվեց նշանավոր Օմասյան «ղազի» Աբդ ալ-Վահհար իբն Բուխտը: 732/733 թթ. (կամ հաջորդ տարին) Մուավիա իբն Հիշամի՝ Փուլուգիսյում կատարած արշավանքի ժամանակ Ակրոյինոնի շրջանում գերի վերցրեց Կոստանդին սեունոլ ի բյուզանդացի զորավար Վերջին անգամ հիշվում է 740 թ դեպքերի ամենուրեքումը էլ ը Սուլայման իբն Հիշամը հարձակվեց Բյուզանդական կայսրության արևելյան տարածքի վրա Նրա մի զոյամասում որը գլխավորում էր Մալաթիայի կառավարիչ Մալիք (Թեոփանեսի Մեյիբը) իբն Շաբիբը (կամ Շուայբը) ծառայում էր և Բատտալը: Նրանք գլխավոր պարտություն կրեցին Ակրոյինոնում լեոն III-ի և նրա որդի Կոստանդին կողմից և ընկան ռազմի դաշտում Ալ-Բատտալը հետագայում դարձավ Լյվիական հերոս Մանյամասն տե՛ս M Canard ի յլ Battal և Dhu I

Mamma & I Melikoff ի ալ *Battal հոգվածները* *F cyclopedie de l'Islande* — *ուսմ* .ա. I էջ 1136—1137 և հտ II էջ 240—246):

Փոչուգիայի ամուր բաղաք Գալատիայի սահմանին մոտ նփեսուց Կապադովկիա տանող առևտրական մեծ ճանապարհի վրա VI դ Հիերոկլեսը Սիննադան համարում I Փոչուգիա Սալուտարիա կոչված նա՞անգի 23 բաշաքներից մեկը նրա անդում այժմ դանվում է էքսի Կարահիսար լաղաքը

Լեոն Իսավրացին համարվում է ասորի Այդ մասին տե ս Առաջաբանս մ

Հիերակիտների մասին տե ս վերը ծանոթ 348:

Անտիոքացիների Պերիտիոս ամիսը համապատասխանում է իետրվարին

Վիմագիր մի արձանագրության մեջ ասված է որ Նիկիայի պարիսպները վերա կանգնվել են Լեոն I Կոստանդին կայսրերի կողմից 727 թ արարների դեմ կայս լության տարած աղթանակի առթիվ: Արձանագրության մեջ [միջի այլոց գրվա)

I. որ հիշյալ կայսրերը «բարձրացրին հարյուր ոտք բարձրություն ունեցող սշտա բակ. որը դժվարությամբ կառուցեց փառավորյալ պատրիկ և կուրապաղատ Ար տավազգր»: Խոսքը Լեոն III ի փեսա հայազգի Արտավազգի մասին է, Օպսիկիոն լանակաթեմի ղորավարի: Արձանագրության մասին տե՛ս *Успенский Две надписи*, стр. 180—183: Հմտ *Лунин*, *О терки*, стр. 115 прим. 105

Աղբյուրներս մ բառը օգտագործվում է որպես դինարի հոմանիշ 12 մի իա եսլո մեկ սոկեդրամի է հավասար իսկ մեկ միլիարիեսինը՝ 12 ֆոլի (փող)

Քերզաշինությունը, այնպես ինչպես և կամրջաշինությունը և նման աշխատանքներ սեռական իրավասության մեջ էին մտնում Քերզաշինության ֆինանսավորման և կոնկրետ թեոփանեսի սյ տղի մասին տե՛ս *Trojanos Καπερσοκτοσία*, S 53 Խոփանեսը նշում է մի բանի սոմար Հոռմայեցիների (իմա Կոստանդնուպոլսի) սոմարի համաձայն աշխարհի ալարչագործության 6248 թ. համապատասխանում է մ.թ. 740 թ., Ալեքսանդրացվոց սոմարի 6232 թ նույնպես Ինչ վերաբերում է Փիլիպպոս Սակեդոնացու 1063 թ., այն է Սելևկյան սոմարի, ապա այն համապա տասխանում է 752 թ.: Թեոփանեսը, պարզ է Սելևկյան թվականը հաշվում է ոչ թե 312 թ. մ թ.ա այլ մ թ.ա. 323 թ.:

Փակագծերի մեջ ս չնվաօ նախադասությունը վե ական գնված է Անաստասիոս Բիրիլոթեկարիոսի թսրգմանության հիման վրա

Հավանաբար մատաղը նվատի ում է Եուլի բանի մեջ Թեոփանեսը մեղաբր մ է և նիկեփոլ I կայսեր:

աշազգի նշանավոր պետական գոլծիչ Նիկիայում Սասմբուլ լուպուսի և Գյո սոլուսի միջև, «Արտավազգի աշտարակ» կոչված պատի վրա դահպանվել է Ար տավազգի հունարեն արձանագրությունը. որտեղ նա կոչվում է փառավորյալ պաա լիկ և կուրապաղատ»: Տե՛ս *Успенский Две надписи* стр. 180—182 (apud *Marx*, *Аркауи*, стр. 26).

Եպիփիոն բանակաթեմի Կրասո բաղաքը Թեոփանեսը մի սյ տեղում (էջ 19) անգապրո է է Փոչուգիայում: Հավանաբար գոնվում էր Տեմրրիս գետի ափին, Գո բիլեոնից (էքսի շեհիր) արևելք ուսլմակսն ճանապարհի վրա Մեդեոնից ալեկեր (*Ramsay*, *HGAM*, p. 435):

Լաղաք հին Փոչուգիայում ալեմ կոչվում է է բի շեհիր:

Ես ծանոթ. 596:

- 6 4 Արտավազդը թագը կրեց 16 ամիս ևրան կայսր ճանաչեց անգամ 2 ոմի պասլը Տե ս Ostrogorsky Histoire, p. 196
- 655 Անսիոթի գատրիարք Ստեփանոս III ր (742/743—744/745 թթ)
- 656 Թեոպոլիսը Անտիոթի մյուս անունն է Տե ս վերը ծանոթ 428:
- 657 Վալիդ II իրն Եղիզ (743—744).
- 658 Սարան հին երկիր էր Երջանիկ Արաբիայում (Սմենում) Իր գալիսցման բարձրագույն կետին հասավ Հիմյարների ժամանակ Հաճախ է հիշվում Հին կտակարանում
- 659 Մայումայի տակ ենթադրվում է Գազայի նավահանգիստը ուր դեռևս կոստանդին Մեծի ժամանակներից եպիսկոպոսություն էլ Կոստանդիա անունով
- 660 Խոսքը Հովհան Դամասկացու մասին է
- 661 Պատմական Սարգիս թագաբեր Փոքր Ասիայի Լիդիա նահանգում Զմ ո նիայից մոտ 80 կմ արևելք
- 662 Կելբիանոս վայրը լսելվում էլ Լիդիայում Ենոկա տ ո՛վ շրջանո է
- 663 Իմա Կոստանդնուպոլսում: Տե ս ծանոթ. 560:
- 664 Այժմ Մուգուրնու: Էաղաք Էյուբանիայում
665. Բնագրում՝ ἐξ ἄνελεφου, որ նշանակում է նաև մորե լրոյ ու դի
666. Այսինքն՝ Արմենիականների բանակաթեմի լորքերը: Ինչպես տեսնում ենք առաջիկա Արտավազդի կողմում էին մայրնշում զիսավորապես հայերը:
- 667 Վալիդի ս լանություն մասին տես և Մովսես Կաղանկատվացի էջ 333 դ ա ռ յ ա նին և շփոթումն ելև Տաճկաց
668. Եղիզ III իրն ալ Վալիդ Իշխեց 744 ին
669. Հմմտ Մյուսան Մահմատայ որդի՝ ամս շորս» (Մովսես Կաղանկատվացի, էջ 333) Կառավարել է 732—744 թթ. (Тер Гевондян, Армения, стр. 273):
- 670 Թեոփանեսը նախապես հիշել էլ ալի վայրը (սե՛ս ծանոթ 510) որ կարծես թաղաք էր Հիերապոլիսի շրջանում
- 671 Անտիլիբանանը Ասորիքի Կիրանան յե ան արևելքում յուսիսից հարավ ձգվող և նաշղթան է Մկավում է Հորդանան գետի ակունքներից Մեծ Հերմոն լեռով
- 6 2 Հմմտ Մովսես Կաղանկատվացի, էջ 333 Սա սպան յԿուրիշիկս գլխատրս Տս ճ կաց արս վաթսուս լսպանոդս Վիթաչ ամիրային »:
- 673 Լատ. A secretis: նիկեփոր պատրիարքը պարզաբանում է «քարտուղար (դրագիր՝ γραμματικός), որ խտալերեն լեզվով ասեկրես ևն կոչում» (Nicephori Breviarium, p. 55): Էեորդ Ամաստրիդացու վարքո է պաշտոնի մասին ասված է. «Կայսերական դադանի ծառայություն կատարողը, որ խտալերեն լեզվով ասեկրես ևն կոչում» (տե՛ս Васильевский, Житие св Георгия, стр. 29):
- 174 Ըստ Շիրակացու «Չափի ԻՔ քսեստաց լինի մող մի» (Մանանդյան Կշիռները էջ 60): Հոսմեակամ և պոնտացոց Ռ ծ մողի կշ ու ղլ 9 կգ 79՞ գլ ա մ էլ (նույն տեղում էջ 133)
670. Ըստ Շիրակացու «Կշիռ 1 ս նկո կոշլ լի որ Հս վասալ էլ 3՞6,5 ղլ մլ (Մանանդյան, Կշիռները, էջ 30):
- 6 6 Մեկ քսեստանը հավասար էր մողի 1/22 մասին (սևս ծան թ 674) Կային տրեր քսեստաներ (Մանանդյան Կշիռները, էջ 136):
- 677 Սեմիսիոն այսինքն կես սուլիդ դահեկան (ոսկեդրամ) Կշիռ 12 կերատաց լինի սիմէս մլ» «Սիմէս կէս դահեկան է» (Մանանդյան Կշիռները էջ 21): Կշոսմ Իր 2 2Ը²/3 գրս մ սույն տեղում էջ 22

Նիկեիոսի գառնալուսի վայրը կոչում է Νεόζανος (Nicephor Breviarium p 70): Գտնվում էր Նիկոմեդիայից և Նիկիայից հարավ

Արտավազդը թեև ուղուրպատոր էր, հասցրեց հինգ կամ վեց տեսակի ոսկեդրամ արտանել (տե՛ս Καждан, Деревня и город стр 268, прим 55)

1. Միլիոնը (մղոն) հուշարձան էր որտեղից սկիզբ էին առնում եվրոպական նահանգ ներք ձգվող ճանապարհները: Այնտեղ կային բազմաթիվ սլամաններ Գտնվում էր սր՝ Սոֆիայի հրապարակից հյուսիս-արևմուտք

680ա Նիկեիոսի պատրիարքը բացառում է թե ի՛նչ էր դա Պելագյուսի գերեզմաններում, գրում է նա թաղում էին հեթանոսներին շմկրավածներին և մահապատժի ենթարկվածներին

1 Մրվան II իբն Մուամմազ (744—750)

682. Անտիոքի Թեոփիլակոսու Բար-Քանբարա պատրիարք (744— 50)

683 Հմմտ ծանոթ 994

1 Նույնանում են նույն կղզեակի մի այլ տեղում հիշա աղած իարուրգիտների հետ (տե՛ս ծանոթ. 348) Խոսքը ալ-Գաճհար իբն Կալս ալ-Շալբանիի մասին է, խարիջիտների լարագլխի, Մրվան II ի հակառակորդի: Արուրիտներն իրենց անունը պարտական են Խարուրս (բուս Յակուտի՝ Խարափրա) տեղանվան, ալ Քուֆայի մասրաեղ ճակատամարտ ակդի ունեղալ (տե՛ր, ա՛հ Наудачта III итские секты стр. 115 199):

684. Բնագրում՝ Χαλβεν,

686. Վալիդ II խալիֆայի (743—744)

87. Հուլիանի աղբյուրները Տլուքը, արար Գուլուկ ա մԷ թեյ էյուլուկ Ուալուկը կարծում է, որ Գուլիխան Գուլիխի մոտ բնկած շրջան է (Ramsey HGAM p. 277): Գտնվում էր Կիլիկիայում

688 Խոսքը հակոչիկ ասորիների մասին է XII դ նրանց հիշատակում է Անն Կոմնենեն, ցույց է տալիս, որ Թրակիայի Ֆիլիպպոպոլիս (այժմ Պլովդիվ) քաղաքում բացի պավլիկյաններից ու միաբնակ հայերից, կային բազմաթիվ հակոբիկ ասորիներ, որոնք հակապետական էլույթներում միշտ Իհանում էին պավլիկյաններին: Ինչպես պիտի տեսնենք ստորև (A. M. 6247) Կո տանդիլ V կայսրը նրանց Թրակիա բռնազաղթեցրեց Կարսինից և Մելիտենեից:

689 Խոսքը Երեբրոքյան աղոթքի («սուրբ ա տված, սուրբ և զոր սորբ և սնմահ») լերջում «ոյ խաչեցար վասն մեր» նախադասության մասին է, որ բազմաթիվ և սուր վեճերի պատճառ է դալձեյ հալազավանների և Էրկարնակների միջև Պետրոս Խափիչը՝ (Πέτρος ὁ Κναφεύς կամ Γναφεύς կամ Φαβλόγ), Անտիոքի պատիարք Պետրոս II-ի 1 (465—466 և 474—475 թթ)

Բնագրում՝ Ծονατοί (բասաղի նշանակում է հզոր ու 11 դ): Տնխնիկական սերմին 1 որ 1 անակում է մեծատուն կալլածատեր:

11 Բաղայ Պելոպոնեսի արևելքում:

692. Այսինքն Հելլադա բանակաթեմը: Տե՛ս ծ նոթ 456

693 Նուսարեն բնագրում թ՛ (հինգերորդ), որ սիայ է

694 Բնագրում ὑποστραχανθίλους σαλίδας: Նշանակութունն անհայտ

Մի այլ տեղում Թեոփանեսը նրան անվանում է գրունդալ քանդի բանալաթեմը Կալայի լինելով կա ալ բվում էր ծովակալի (գրունդարի) կողմից

696 Ահնարկ Աբբա յաննի հասդես գալուն Խորասանում և նյապ կողմից Օմմայան նեյի տապալման Աբբասյան ապստամբները կրում էին սև գուլյնի զգեստներ և գրողներ որոնք համարվում էին հարստության նշանակներ իշխանության տիրապետության հետո և զգեստը դարձալ Խորասանյան գործերի պաշտոնական հանդիմանքը (DAI II p 76)

Այս մավրոֆորները (սևազգեստները) նախվոր է նույնանույն են «Իրգենյու Սկրիտաս» էպոսում հիշված «սևազգեստներին» (παυροχλωνῖται, հավանարալ ուղղելի՛ յαυροχλωνῖται): Ինչպես ցույց է տալիս Թեոփանիսը մի քիչ հետո, մավրոֆորները գրագաշտական պարսիկներ էին: Ընդհանրապես հիշատակում նրանց բայց խոսելով ապստամբ Աբու Մսլիմի մասին նր ն համարում է «խորամանկ աստեղագիտական ազանդովն» (էջ 125)

697 Բնագրում՝ Լաճի (ժողովուրդներ) որ յորքեր է է շանսկում

698 Նկատի ունի Օմմայան հարստությունը

699 Բնագրում՝ Եջիս (Աչիս, Եչիս):

00 Այս Աբու մուսլիմին նկատի ունի Ղևոսդ գասմիչը յես հաշորյ ծանոթագրությունը: Կազանկատվացի նաև հիշում է «Աբու Մսլեմայ Խորասանայ իշխանին...» ձևով (Մովսես Կազանկատվացի, էջ 333) և գրեթե նաև նրա վախճանի մասին. «...սպան էա (իմա Աբու Աբս Է) գաղտուկ զԱբու Մսլիմ յուժամ և աս լիշիան թիւնն» (էջ 334)

701 Երան գլխի և կողմը. «Կա յետ այնուիկ միաբանն յ զորս Խորասան աշխարհին կացուցանէին զորավարս ի վերայ նոցա զԿահաթբա և զԱբու-Մսլիմ ուն որ իր խորամանկ աստեղագիտական ազանդովն» (Ղևոսդ, էջ 125)

702 Բնագրում՝ Իթնձաթա:

703 Բնագրում՝ Իթնձաթա (Իթն ու բայրա)

704 Բ Օրինաց ԼԲ, 30:

705 Մրվանի սպանության մասին Իանրամս սուրբյում ներ ուսլ կետ յ յաւմիչը. «Ե յորացեալ զօրք Աբդուլլահի՛ յարձակէին ի վերայ նորա զազանարա զիմեալ հասանէին ի բանակն Մրուանայ, և հարեալ սատակէին ի նոցունց հարուածս սաստիկս յոյժ յոյժ: Զի ասեւ լինել զթիւ տնկելոցն ի միում նուագի 300.000 արանց հե ծելոց... և հասանէին մինչև ի զղեկաձև կազմած պարտակին և ի վրանն Մրուանայ, և գնա ինքն հարեալ սատակէին» (Ղևոսդ, էջ 126—127) Տես նաև Մովսես Կազանկատվացի, էջ 333. «Մրուան, Մահմատայ որդի՛ ամս շորս սա սպան զԿուրիչիկս զիւաւորս Տաճկաց սրս վաթսուն զսպանողս կիթայ ամիրային ատաշի իւր ակնարկեալ սպանողացս: Եւ եկն Աբու Սբասս ի Մարաց օգնականութեամբ և զօրով Մրու Մսլեմայ Խորասանայ լշխանի՛ և սպան լՄրուան և կալաւ զիշխանութիւնն ասս և օթն»:

06 Հո նահոմեակաս ժամանս կաշրջս նում հրախոնխտխտ է կ շլո մ Լա լլստխի ի ս մասկոսից հարալ ընկած զավառներից մեկը:

707 Աբու Աբբաս Աբդուլլահ աս Սաֆֆահ իբն Մուհամմադ, Աբբասյան արստության հիմնադիրը: Հմմտ. «Աբու Աբաս էր Աբդուլլահ Մահմադայ որդի» (Մովսես Կազանկատվացի, էջ 333):

08 Աբու Զաֆալ Աբդուլլահ Մանսուր իբն Մուհամմադ Ղևոսդը նրան նախորդից տարբերելու համար անվանում է «միւս Աբդուլլահ» (էջ 127): Մրա զազանարայ ո գործունեութիւն մասին Հայաստանում գրում է նույն Ղևոսդը (էջ 127—128)

19. ՊՄա Թունիս
- 10) Նկատի ունի Գլբրալտարր (Ձիբրալտար) որին դեռևս 711 թ տիրացել էր Տաբիբ իբն Սայիզը Մերձակա լեռան վրա նա ամրութուն կա ուցեց որն իր անու նով կոչվեց Ձեբել աս-Տարիբ (Տարիբի լեռ) որից և աղավաղված ձևով այժմ Ձիբրալտար:
- 1) Իսպանիան նկատի ունի Մուտք գործողը Հիշամի թոռ Աբդ առ Ռա մանն էր 755 թ.: ևս 756 ին գրավեց Կորդովան
- 17) Փույն բանն է ասում Ղևոնդը. «Եւ գայս ա Լենայն շարիս և գղղղմունս պատերազ մաց և դառմունս քաղաքաց և հեղմունս արեանց կատարեալ ա Լս զ վախճանի» (Ղևոնդ, էջ 127)
- 13.) Միջնադարում եպիկուրյաններին ավտոմատիստ էին անվանում քանզի նրանց փիլիսոփայության համաձայն ամեն ինչ ինքնաբերւլարար բախտի բերմամբ է առաջացել և ոչ կանխագիտությամբ: Գրիգոր Մագիստրոսը (Թղթեր էջ 158—159) թոն դրակեցի՞նների ամենաձախ թևի առնչությամբ գրում է, թե նրանք ի շարն կատս րելագոյնք են և կարող են ընդունել դամհացու դեղն... քարոզեն իբրև անյուսուլթեան մենեկին և անասուածութեան իբրու ղեպիկուրեանցն»:
14. Այսինքն դարձրեց կայսերակից Լևոն IV միահեծան թագավորեց 775 ից
- 15) Խոսքը Աբբասյան հարստության հիմնադրւ Աբուլ Աբբաս Աբգալլահ աս Սաֆֆահ մասին է (750—754)
- 1) Գեորգ ամիսլ հունիսլ է
- 1) Անտիոքի պատրիարք Թեոդորոսը (750/751—764 թթ)
- 18.) Խոսքը Կարին-Թեոդոսուպոլսի և Մելիտենե (Մալաթիա) քաղաքի մասին է (բուլգար սլաւոմաբանները սխալմամբ կարծում են որ խոսքը վերաբերոմ է Օսրոնի Թեոդոսուպոլսին, արար Ռաս ուլ-Այն քաղաքի տես ՍЗВОРИ ТОМ VI, СТР 230, 1 РОМ. 13): Մի քիչ հետո (6247 թ.) ինչպես ցուց է տալիս Թեոփա յեալ այս հայերին ինչպես և ասորիներին կայսրը գաղթեցրեց Քրակիա որոնք այնտեղ տարածեցին սլավոնկյան աղանդը Լեսել է գաղթականները պավ լիկյան աղանդավորներ էին Պակա կարեոր շէն և նիկեիոր պատրիարքի հաղորդածները: Նալ նա ցուց է տալիս որ Թեոդոսուպոլսն ու Մելիտենեն կայսրը դրա լից հայ 1 ասորի լեակիչների օժանդակությամբ (ὁπαλογια τῶν τρωσοι- σῶντων), որ չէ ընակիչները գաղթեցվեցին Քրակիա և պատճառ դարձան պավ լիկյան գաղափարների տարածմանը (Nicephori Refutatio col 508—509). Իբ «Համատու պատմության» մեջ սիկեփորը հաղորդոմ է, որ Կոստանդին կայսրը Բրակիայում քաղաքաշինութուն կատարեց որտեղ բնակեցրեց Մելիտենեից ո Թեոդոսուպոլսից գաղթեցրած հայերին 1 ասորիներին սխալ հոգալիլ նրանց արհիւնը (Nicephori Breviarium, p 74): Հետաքրքիլ ավյալները կարելի է մտիպել Գեորգ Վանականի պատմական երկում նրա ասելով Կոստանդին ր արարական խաչիֆայության մէջ զնացող գահակալական պայքարից օգտը վերսլ, արշավում է Ասորիքի կողմերը և «վերցնելով իր աղգականներին՝ հայ և ասորի հերետիկոսներին Բյուզանդիոն վերաբնակեցրեց որոնցից շատերը հաս ստովելով Քրակիայում մինչև օրս զավանում են թշվառական Պետրոսի թևո լասրիաների [աղանդը]» (Georgii Monachi Chronicon p 752): Մի այլ ան գում նույն հեղինակը «Ասորիքի կողմերի» փոխարեն գրոմ է Հսյստանի և Ասո րիքի եղմերը» (էջ 763)

Էացի բյուզանդական աղբյուրները այս դեպքերի մասին մանրամասն խոսում էլ և հայ ու ասորի հեղինակները Ղևոնդ պատմիչը գրում է թե «...շարժեալ թագաւոյն Յունացի կայսերական արքունեան մտիցն բազում և ծանր ամբօխի գայր հասանէր յաշխարհն Կարնոյ ի քաղաքն որ կոչի Թէոգուպոլիս և իբրև յական թօթափել կործանէր զդղեակ պարիսպ ամրոցին արքայն Կոստանդին ու էր որդի Ղևոնի, և բացեալ զտուն գանձուցն բառնայր բազում կշիռ ռակոյ և արծաթոյ գտանէր ի գանձի անդ զնշան տէրունեան խաչին զոր առեալ տանէր ընդ ինքեան ևա և զգօրսն քաղաքին և զբնակեալսն ի նմա Սառակինոսն բառնայր ևոցին ընտանեօքն յաշխարհն Յունաց և բազումք ի բնակչաց գաւառացն խնդրեալ յարքայէն յի ընկեցին յանուր լծոյ ծառայութեանն Իսմայելի յանձանց և գնացին զկնի Նորա

Նորա տուեալ հրաման վաղ լազր կի հանլերձեալ գալիս իւլեանց խաչագիլ յառաջ սպառնեալք ի զօրութիւն տէրունեան խաչին և ի փառս արքային թողի զերկիր ծննդեան իրեանց և հատուածեալք անկա ի կողմն արքային բարև պաշտի» (Ղևոնդ էջ 129)

Նշելով արարական խալիֆայութեան մեջ գնացող գահակալական պայքարը մասին, Ապագիոս Հիերապոլսեցին ցույց է ալիս ու կայսրը հարձակվում ու գրավում է Մալաթիան և գերեվարելով բնակիչներին վերադառնում է: Շարունակելով իր պատմությունը նա գրում է, որ նույն տարին հայոց հրամանատար Քուշանը վերցնելով Հալատանի բնակիչների մեծ մասը տեղափոխում է հունաց կողմերը (էջ 531): Դրանից հետո Կոստանդինը հարձակվում է Քալիբալայի (Կալինի) վրա գրավում այն և գերեվարում նրա բնակիչներին Սալահ իբն Ալին արաբական ու պարսկական զորքերով արշավում է հույների դեմ և վերադառնում առանց որևէ հաջողության ևա միայն քշեց տարավ հայերին ու ալաններին որոնց հույները Հայաստանից էին տարել, իրենց պատրիկ Քուշանի հետ և հաստատեց Ասորիքում: Այդ օրվանից սկսած հույների թագավորները ջանում էն իրենց կայսրության մեջ հայեր հաստատել անհնուրեք սահմանի մոտիկ վալերում (Agapius p 544):

Ընչպես երևում է Միքայել Ասորու տվյալներից, 102 թ ա աշ, երբ Կոստանդին V-ը գրավեց Թեոդոսուպոլիսը Մեխիտեանի վրա մի հարձակում էլ է եղել Այմենիակների զորավալ Աշկիրաշի» կողմից: Այս զորավարն այն ժամանակ սուպառակել է քաղաքի շրջանը և Ռոմանիա փոխադրել քաղաքի հայ ու հույն բնակչության նեծ մասը (Michel le Syrien t. II p. 506): Իսկ այ արշավանքի մասին որ Միքայել Ասորին թվարկում է 1066 (775) թ., նա գրում է. «Հոռոմայեցիների կայսր Կոստանդինը արշավեց Հայոց Թեոդոսուպոլիսի վրա որին հայերն իրենք անվանում են Գարնոփաղաք (Կարնոյ քաղաք) արարները էրգերում իսկ հույները՝ Քալոնիքայա (յմա Կալիկալա): նա գրավում է այն, գերեվարում ամբողջ բնակչությանը և քաղաքը թողնում ավերակ: Կամախի բերդում կայսրը հաստատելով նա վերադարձավ Կոստանդնուպոլիս» (Michel le Syrien t. II p 521 522): Հմմտ Միխայել Ասորի 1871, էջ 348 1870 էջ 359)

Կոստանդին կայսրը ավերեց Կարինը, քան լի հույների նպատակ էր մի ավերակ չեզոք գոտի ստեղծել, որը նրանց կանջատեր և կմեկուսացներ խալիֆայությունը իսկ սրարները բնագահատակը սշխատում էին սյս սս մասն չին գոտում

Քյուզանդիալի լիմ ուղղված բերքը ու ամբողջուններ կառուցե (ՏԵՐ ԱՆՈՆՈՅԱՆ ԱՄԻՐԱՅԻՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ էջ 47, նույնը Արմենյա, սթր 100):

Ամենայն հավանականությամբ այս հայերից Կոստանդինը լորամասեր կազմա կերպեց, որոնց մասին հիշատակություն կա Ստեփանոս նորավկայի վարքում (στέφανος τῶν Ἀρμενίων Տե ս Vita sancti Stephani col. 1156: Հմմտ նաև Բարթիկյան, Հայ-բյուզանդական նոթեր էջ 129—131): Ավելացնենք այստեղ ու հայերը Ֆլյպպուպոլսում առանձին համայնք էին կազմել, նրանց շրջանում այլ ազգություններ կայացուցիչներ չեն եղել քանզի այդ բանը օրենքն արգելում էր. XII դարի վերջում ապրած Կիտրոսի եպիսկոպոս Հովհաննեսին Գյուրախիոնի արքեպիսկոպոս Կոստանդին Կավասիասը հարց է տվել, «իրավունք ունե՞ն արդյոք հայերը այն քաղաքնե՞րում, որտեղ բնակվում են, եկեղեցիներ կառուցել»: Հովհաննես եպիսկոպոսը դրան պատասխանել է Սկզբանե անախ քրիստոնյաների (իմա՛ քսլիկեղոնականների) շրջաններում ու քաղաքներում թույլատրելի է այլալեզու ու այլազգական ժողովուրդներին այն է հրեաների, հայերի իսմայելացիների, հագարացիների և այլ նմանների բնակությունը, բայց ոչ քրիստոնյաների (քաղկեդոնականները) հետ իսան, այլ նրանցից անշատ Այդ եպատակով ահա սյդ ժողովուրդներից յուրաքանչյուրին հատկացվում են վայրեր կամ քաղաքների մեջ, կամ դրսում, այն հաշվով, որ ներփակված լինեն և դրանցից դուրս չընդարձակեն իրենց բնակությունները... Այդ ատուժով ահա հայերն էլ որ շրջանում ու իերփակված են իրավունք ունեն ատանց խոչ լնդոտի և եկեղեցիներ կառուցել, և իրենց հերձվածը դավանել» (տե՛ս Մ ǻ λ η η II τ ǻ η, Σύσταγμα κανόνων τῶν 1 104 415):

19. Գերմանոս պատրիարքի:

*) Թեոփանեսը փոխանակ ժողովի» (συνεδος), արհամարհաբար այն կոչում է «առյան» (συνέριον): Հիերիայի պալատում 754 թ. գումարված ժողովը (վերջին նիստը՝ օղոստոսի 8-ին կայացավ Վլախեսոնայի սաճարում) ուղղված էր պատկերաբարտության դիրքերի ամրապնդմանը: Մասնակցեցին 338 եպիսկոպոս ժողովրդավարում էր Եփեսոսի եպիսկոպոս Թեոփոստը նախկին կայսր Տիբերիոս Ապսիմարոսի որդին քանզի պատրիարք Անաստասիոսը մահացել էր 753 թ վերջին Եվ քանի որ իրենց ներկայացուցիչներին չէին ուղարկել ոչ Հոսմի գապը ոչ Արևելքի պատրիարքները հակառակորդ ճամբարը ժողովը կոչեց անգլուխ»: Իսկով խստիվ արդելեց սրբապատկերները պաշտամունքը կարգադրեց ոչնչացնել դրանք և նպովեց պատկերապաշտների կարկառուն ներկայացուցիչներ Գերմանոս Պատրիարքին, Հովհան Գամակացուն և ուրիշների:

ա. 754 թ եկեղեցական ժողովի «հավատո հանգանակը» պա՛պանվել է 7 ռդ տիեզերակա՛ ժողովի (787 թ) արձանագրություններում թեոփանեսը լուծվամբ է տնց՛ում այդ «հավատո հանգանակի» կողքով:

Կոստանդնուպոլսի պատլխալէ Կոստանդին II ը (754 766)

Այսինքն՝ սլավոններ

Ինչպես տեսնում ենք, Աբու Մուսլիմին սոյանողը վախճանված ախրապետ Աբլախայի Էդրայր Մրդալան է (մյուս Աբդլան): Կազանկատվացին գրոմ է, որ նրան առաջին Աբդլան սպանեց «...և սպան նա գաղտուկ զԱբու Մսլիմ յորժամ ե՛աս յիշխանութիւնն և յժտ նորա սպանմանն և ինքն վախճանեցաւ Աբու Ջափր, որ կոչեցաւ Աբդալլահ, յորին Էդրալր, ամս քսան և երկու » (Մովսես Կաղանկատվացի 1. 334)

- 74 Արաբների խալիֆա Ալու Ջաֆար Աբդա ա ա Մանսուր ին Մոհամմադ (754—775 թթ.)
- 725 Պողոտ I պապը աթոռակալել է 757—767 թթ. նրա փոխհարաբերությունների մասին Բյուզանդիայի հետ տե՛ս Miller Byzantine-papal relations p. 47—62
- 726 Հետաքրքրական է նշել Առն Քերականի ասածը (թեև հսգիվ թե դա ճիշտ չի) թե Կոստանդինը Թրակիայից բացյ այս հայերին ու ասորիներին նաև Կոստանդնուպոլիս բնակեցրեց (Leon Grammaticus, p 185):
- 27 Վերջին քսանհինգ տարում մեզանում և արտասահմանում հսկայական շրջառանք է կատարված պավլիկյան շարժման ուսումնասիրությունն ուղղությամբ Գլխավոր շրջառությունների մասին տե՛ս Առաջարկում էջ XXXVIII
- 728 Իմա Կոստանդնուպոլիս:
- 729 Կատողիկա (ստորին) շրջանների տակ կատի ունի Պեոպ ներք (տե՛ս p 27 Io Βουζάντιον, Δ' σελ. 181):
- 730 Հիշատակվում է Հին կտակարանում որպես կոտլ որդի Մոսբի հետնորդների երկիր Գանվում էր Մեո ա ծովից արևելք Հին կտակարանում տեղադրում է Նիբոփ դիմաց
- 731 Տե՛ս և ծանոթ 343 Ինչպես ասվել է ըստ Վանդակյան հեղինակների մի քանի Սկլավիկա գրքեր: Տվյալ իստույլ ցույց է տալիս, ոչ այստեղ խոսքը Մակեդոնիայի Սկլավիկայի մասին է ավելի ճիշտ Մակեդոնիայի Սկլավիկաների (Թեոփանեսը այդ տեղանունն այստեղ հոգնակի թվով է բերում: Տե՛ս Lemerle, Philippes: Նաև Наследова Македонские славяне, стр. 82): Մի փոքր ավելի ուշ շրջանի բյուզանդական հեղինակ Հովհաննես Կամենիատեսը Թեսալոնիկեի շրջանում հիշում է սլավոնների երեք ցեղ զրուգովիտներ, սագուգասնել և ստրիմոնցիներ (Ioannes Cameniatae p 496) նրանք VI—VII դդ այստեղ եկան Դանուբի ձախ ափից:
- 732 Ենթադրվում է Հալեպը Բերիա անունը նրան տվել է Սելևկոս Նիկատորը՝ Մակեդոնիայի համանուն քաղաքի անունով Պաղոմեոս կոչում է Խալիբոն (Χαλιβών)
- 733 Մելաս (Սև) գետը Թոսմա-սուն է:
- 734 Լոգոթետների մասին ընդհանրապես տե՛ս Կոստանդին Միլաուսիլ էջ 91—292 Թեոփանեսի հիշատակած այս կոնքը գրչուրներէց հաւելլ առաջի գրչուրն գոթետն է:
735. Բնագրում՝ Στηλαίον:
736. Դոկիտես գիսավոր աս լի մասին տե՛ս ծանոթ. 291:
37. Արաբ Դարեկ: Վայր յուսիսային Ասորիքում Աղազի շրջ նոմ Մ նրիջից Անտիոք տանող ճանապարհի վրա: Հիշվում է դեռ ասորեստանյան ժամանակներից (Դարեգո): Դարեկը գտնվում է Հալեպից վերև, մի բնդարձակ շուշտում (Մարտ Դարեկ), որտեղ հաճախ և օմմայանների, և արբասյանների ժամանակ ճամբարում էին արաբական զորքերը և նախապատրաստվում Բյուզանդիայի դեմ գործողությունների (տե՛ս D Sourdel-ի հոդվածը Encyclopédie de l'Isiame-ում հտ. II, էջ 73—74)
- 738 Այսպ. ալ-Բասրա քաղաք Միջագետքում Շաբթ ալ-Արաբի վրա Բաղդադից 420 կմ հարավ-արևելք: Հին Բասրան գտնվում էր ժամանակակից Զուբայր գյուղում: Պարսից տիրապետության ժամանակ կոչվում էր Վահիշտարադ Արդաշեր: Արաբական քաղաքը կառուցվել է 638 թ մարգարեի ընկել Ուտրա իբն Ղազվանի կողմից պարսից քաղաքի տեղում (արաբները կոչում էին ալ-Խուտայրա) Օմար իբն ալ-Խաո

- Կարճ հրամանով որպէս բանակատեղի Մանր ամառն տեւս *Ch Pellat* Ի 5 գլխովը
Encyclopédie de l' Islam -ում հտ 1 էջ 1117—1119
19. Նկատի ունի Անդրեաս Կրեաացուն Կատաղի պատկերապաշտ էր Վարքը գրել է
 Սիմեոն Մետաֆրաստեսը (*Migne, Patrologia graeca, t. 115 col 1109—1128*)
10. Հոմիլ պապ Կոստանդինը (767—769)
11. «Տոհմիկ տերերի» տակ բուլղար պատմաբան Զլատարսկին ենթադրում է Վոկիլ կամ
 Աւիլի խանական ծագում ունեցողներին որոնցից էին սերում բուլղարական առաջին
 խաները (տեւս *Златарски, История I, 1, стр 212—213*: Ասլատամբուլժյան
 Լասին հատուկ տե՛ս *Beševliev Thronwirren in Bulgarien S 67—82*)
12. Տելեցիս (*Տելեց 761—764 թթ*)
13. Սյախի քն Արտանսս գետի շրջանո 1 (տեւս *Nicephori Breviarium p 77*)
14. Բուսարսնելյն այս բառի իմաստը շնն սալի ու «Քսիլոն» նշանակում է փայտ
 «պանդուրա» հավանաբար իրանական բառ է (հմմտ *Նայերեն բանտ*) որ կա
 պանը է նշանակում կամ հանցավորի տորը գարնված շղթան (Անառյան, Արմատա
 կան բառարան հտ 1 էջ 409)
 ԷշրանուՅյան գլուխ անցավ 764 թ. ենթադրվում է, որ Սաբիտոս (արտասանվում
 է Սափինոս) թուրքերեն բառ է *sävän* (սիրոզ, *säv-ից՝ սիրելի*: Տե՛ս *Moravcsik*
Byzantinoturcica Bd II S 282 նաև՝ *Beševliev Protobulgar'sche Inschrift*
 S. 2)
- Քաղաքական վտարանդիների 1 բաղադրական ապաստանի հարցը բյուզանդա-բուլ
 յարական հարաբերություններում աճախ է բարձրացել: Քաղաքական ապաստան էին
 նայցում երկու կողմից էլ: Բացի Սարինոսից, այդպիսին հայցել էր մոտ տասը
 տարի հետո նաև խան Տելերիզը (տեւս էջ 159): Խան Կրոմի Սիրայել 1-ի հետ
 վարած բանակցություններում քաղաքական ապաստանի խնդիրը սահմանակարևորներից
 էր, բյուզանդական տրքունիքում մեծ գեճեր առաջացրած (տե՛ս 6305 թ. տակ): Հարցի
 մասին մանրամասն տե՛ս *Анжелов Политическите емиграции стр 112 и сл*
15. Պագանոս խանը իշխել է 767—768 թթ
16. Հավանաբայ նույնանունով է մի փոքր առաջ հիշս ուղկլած Լասրասոս (Բասսլա)
 բաղաբի հետ, որի մասին տե՛ս ծանոթ. 733 Անաստասիոս Էրերիխոթելկալիոսը գլ
 բում է *Basrason* (var *Barason Bafrason Afrason*)
17. Իմո՛ խաղարները
18. Զրգրիան (*Ζυργια*) դոնվում էր Նի Սա մ ստիա ո մ Կովլասլա լեւերից Վզովի
 ծովը ընկած տարածության վրա
19. Ալյոմ՝ Միդիե, արևելյան Թրակլայի ծովախորհուրդի լալաբ թոբբիայի կալմոմ
 տաստանդուպուլսի Ակրոպոլսի որ գ նվոմ էր բաղաբի Ելլոպաեան մասի ա նել
 տն ծալրամասում սբ. Սոֆիայից հյուսիս-արևելք:
 Ազոնդապեո նեստորոսը (նեստոր) Մարիամին աստված ծին շիլ հ մսբ մ ո
 Բրիստոսածին: Տե՛ս ծանոթ 253:
20. Խալիֆա Աբու Աբդալլահ Մուհամմադ իբն ալ Մանսուր ալ-Մահդին (775—780)
 Այս հաշտության պայմանագրի տարեթիվը որոշ չէ: Նիկեիոս պատրիարքը նշում է
 763 թ., Թևոփանեսը՝ 765: Ըստ Զլատարսկու ոեղի ունեյալ 767 կամ 768 թ
 (*Златарски История I I стр 220 224*)

- 756 Սկամարները ժողովրդական շալժուկի բռնկվելի Հոռմեական կայսրության հյուսիս սային պրովինցիա նորիկում (V դ.) Սկամարները աչակցում էին Բյուզանդիաներ խուժած սլավոններին և խարխուլում ստրկատիրական հասարակարգի հիմքերը «Սկամար բառը լոնգոբարդական ծագում ունի և նշանակում է գող», «ավաղակ», այդպես էին կոչում իշխող դասակարգերը հռոմեական իշխանությունների դեմ զինված պայքարի դուրս եկած շահագործվող դասակարգերին: Թեոփանեսի ելկոմ սկամարները սլավոնների դաշնակիցներ են հանդես գալիս նրանց մասին տես *Дмитриев, Движение скамаров*, стр. 3—14
- 57 Թեոփանեսի մի ձեռագիր սալիս է *Τὸ βύζανζ ἐν βιβερցումε* Բեթագրում են որ խոսքը լամանակակից Կամչիա գետի մասին է (հին բուլղարերեն *Тыма*): Տես *Извори юм VI* стр 272 прим. 6
- 58 Բնագրոս *αὐλάς*: *Πάσις* կարծու է, խոսքը բուլղար խաների պալատների Իասին է ուրիշներ հունարեն այդ բառը տակ *αυδ*-ներն են տեսնում գլուզեր աուլներ (*Տես* *Извори юм VI*, стр 272 прим 7)
- 759 Գամատրի լեռը գտնվում է Բյութանիայում Խրիստոպոլսից (Ուսկյուլգար) ալեկիք Կայսերական որսատեղի էր: 711 թ. այստեղ նակատամարտ տեղի ունեցավ Հոստինիանոս, *II* և *I* Վարդան-Ֆրիլպոլիկոսի միջև:
- 760 Ստեփան նորավկայի վարքը գահպանվել է Մինչև մա ապատժի ենթարկվելը Ստեփանոսը Պրոկոնիսոս կղզին էր արտոքվել որտեղ նա «հրաշագործում» էր: Երան էր դիմել անգամ Եվրոպայում գտնվող «հայկական զորարանակից» մի զին լոր նույնպես Ստեփանոս անունով շավանարար Թեոդոսուպոլիս-Կարինի կամ Մեխիտենեի այն հայ պավլիկյաններից, որոնք Կոստանդին V-ի կողմից 756 թ թլա կիայի Ֆրիլպոլուպոլիս քաղաքն էին տեղափոխվել Այդ մասին մենք կարդում ենք իշխվ վրրում (տես *Բարթիկյան, Հայ-բյուզանդական նոթեր*, էջ 129—131: Երա Դասի *ան* *և* *նաև* *Лопарев, Жизнь святых*, стр. 119—145, *Kaegi The byzantine arm es* p 58—59 *Huxley. On the Vita of St Stephen*, p 97—108:
- 761 Պրոֆեսիոնալ լորքերը, որ ընդհանուր ձևով «տագմատա» էին կոչվում, ենթարա ժանվում էին (IX դ. վերջում) վեց խմբի՝ *σχαλαί, ἐκταυσιβίτες, ικανάτοι, ἀριθμοί, νοδύερα, ὁπτιχάτοι*: Միտրաները կենտրոնացած էին *և* մայրաքաղաքում, *և* նահանգներում: Նայած ժամանակին, կային 7—12 սխալաներ, որոնց չորսաքանչյուրի կալ տում կար մոտ 500 զինվոր: Էքսկուրսիտոնները բազկացած էին 18 գումարտակից սրաքանչյուրում 700 զինվոր: Արիթմոսները հիշված են նաև վիզլա կամ կայսե լական վիզլա սնվամբ և նրանց պարտականությունն էր աղահուլել կայսեր անվտանգությունը նրա արշավանքների ժամանակ: Իկանատոսները կողմակերպվեցին նիկեիոր I-ի կողմից և մեծաթիվ չէին: Նումերոսները հիշված են VII դ. սկզբում, հայտնի չ' նրանց թվական կազմը: Օպտիմատները հաստատված էին Բյութանիայում, որտեղ տեղովեց Օպտիմատների բանակաթեմը նրանք բյուզանդական բանակում օժանլակ զեր էին խաղում: Հարցի մասին տես *Yannopoulos La société* p. 145—147
762. Ըստ Ստեփանոս նորավկայի լարքի հեթանոսների և բոնի մահով վախճանվածների փոսը (էջ 1177): Սա ցույց է տալիս, որ դեռևս VIII է հեթանոսների համար ստանձնացված էր շատուկ գերեզմանատուն
- 63 Բնագրու *և* *Αγγελόν*: Մի քանի ձեռագիր և նիկեփոր լարքիարքը (*Nicophori B eviarium* p. 82) տալիս են *Αγγιχλον* ընթերցումը, ենթադրվում է Անրիալոս

Ճովափնյա քաղաքը, այժմ Պոմորիե Բոլղարիայո՝ (Исторія тоі VI стр 273 прим 2)

Սպաթարի մասին տես և Կոստանդին Միսանաձիև էջ 234 1 ղև և ներկու տեսակի «սպաթար» և «կայսերական սպաթար»: Հիշվում է VII դարից Բարձր աստիճան 1 ր և կրում էին բարձր պաշտոնյաները: Սպաթարը և պատվաստիճան էր, և ռեալ պաշտոն: Կայսերական գվարդիայի մի զորամաս կազմված էր սպաթարներից որը կոչվում էր նաև «մանգլավիտների զորամաս» (Yannopoulos La société, p. 54—55) Թեոփանեսը հիշյալ սպաթարի մասին գրելիս ավելացնում է «ατά τὸν Βησῆρ ορ համարվում է ընդմիջարկություն: Թեոփանեսի լատիներեն թարգմանություն մեջ այդ բառերը բացակայում են: Տես և Hemmerdinge ВНΣНР р 6 Βησῆρ ի մասին տես և վերը ծանոթ 596:

Կանդիդատի մասին տես և Կոստանդին Միսանաձիև էջ 298—299 նաև Yannopoulos La société, p 59—60: Ե՛վ պաշտոն է, և լատվա տիտան

Այսինքն Կոպրոնիմոսը Իբրև թե մերտություն ալազանում Կոստանդինը կեղտոտակ էր, դրա համար թշնամիները նշան կոչել են կոպրոնիմոս» («թրքանուն»): 1 շինաց կղզիները խոշոր սպունը, որ թուրքերն այժմ կոչում ի Բուլուկադ (Մեծ կղզի) Այստեղ կային կայսերական պալատ երեք ալական և մեկ իգական վանքեր

Կոստանդնուպոլսի պատրիարք սիկեստաս I ը (766—80)

Բնագրում՝ γράματα «գիր» (գրագիտություն)

Հյուսիսային Իսրայելի թագավոր էր: Աչքի ընկավ որպես ծայրահեղ կուսպաշտ և Նեոփային պաշտողների հալածող: Բաաղի պաշտամունքը դարձրեց պետական կրոն (տես Գ Թագաւորութեանց ԺԶ, 28 ԻԲ 38 Բ Մնացորդաց ԺԸ, 1 և հտ.):

Մր. Եվփեմիան ծնվել էր Քաղկեդոնում գազանալեկ կղավ 288 թ.: Եր գերեզմանի վրա կառուցվեց մեծ եկեղեցի, որտեղ 451 թ. կայացավ Քաղկեդոնի տիեզերական ժողովը Հետագայում նրա աճյունը ւեղափոխվեց Կոստանդնուպոլսի լ կ 766-ին Լեմնոս կղզին:

Նկատի ունի Կոստանդին V ի թոռ ոստանդին Ն1 կայսեր (790—797) և նրա մայր Իրենեին (797—802), որոնց օրոք առաջին իսավրացի կայսրերի պատկերա մարտական քաղաքականությունը և ո մղվեց: Հիշյալ կայսրերը անգամ եկեղեցու կան ժողով գումարեցին և վերսկանգնեցին պատկերապաշտությունը:

Կոստանդնուպոլսի Տարասիոս պատրիարքը (787—806)

Լախանողրակոնը (թարգմանաբար նշանակում է «բանջալ սնոցի օձ») հլշատակ լում է որպես Ասիայի սրխոնտ և գատկերա պաշտների ու վանականների սխերիմ թշնամի: նրա մասին տես և նաև սբ. Ստեփանոս Նուավկալի վալքոմ (Vita sancti Stephani, col 1165)

Մանի անունը Բյուզանդիայում հաղվագյուտ է հանդիպում: «Չար Մանիի» տակ ըր կատի ո նի III դ. նշանավոր աղանդապետ, մանիքեության հիմնադիր Մանիի Հոսոլ պապ Ստեփանոս IV-ը (768—772)

Լաս solea: Իյուզանդական կկեղեցիներում բեմի և լկոնոստասի մլօնը ւած տարածությունը որը, որպես կանոն փակված էր լինում ցանկապատով

Բնագրում՝ ἀνεψιός, որ կարելի է քեռորդի էլ թարգմանել:

Այսինքն Կոստանդնուպոլսի տարբեր կուսակցությունների նե կայացոց լլնելը ո լացմած էին ձիարշավարանի ամֆիթատրոնում:

- 780 Սոսմա | մաս|ն տե , ծանոթ 57
- 781 Կոչվում էր Պելագիոս ի չերեզմանատուն ն սմ մոսիկ ա դ անո նով սրբի վաճար լինելու պատճառով:
- 82 Բաղաց| նշանակում է անհուշ» չհշատակլու չիշառակության ոչ արժանի | ու թյան արժանի Տե՛ս նաև նոր բառգիրք Հայկադյան լեզվի («անյուշ» բառը) Կոս տանդին V ի՝ վանականներին «ամենմոնեստոս» կոչելու մասին վկայում է և Ստեփա նոս նորավկայի վարքը որի ամաձայն Կոստանդին V-ը վանականների սքեմը «խա վարտչին» անվանեց, | Կ լանկաններին կոսպաշտ (Vita sancti Stephani, col 1112, նաև 1132):
- 783 Ակատի ունի Փոչուզիայի աւսպելական Վար սո թյան տե| թագավոր Միգա ին որ այդ պատճառով գերահարուստ մարդու կերպար է դարձել
784. Խլենան ձմեռային թիկնոց էր, որ հագնում էին խիտոնի վրայից
- 785 Տիտղոսը հիմնադրվել է Հովհաննոս կայսեր կողմից լայց հազվա չեպ էր շնորհ վում: Մեկ հետաքրքրող շրջանում երկու անգամ է անդիպում այստեղ և Լեոն IV | կողմից նվազեցրած շնորհվելու ամենաթյամբ (տե՛ս 6268 թ տակ) Տիտղոսի մասին շատ բան հայտնի չէ: Տե՛ս Yannopoulos La société, p 40—41
- 86 Հմմտ Անանիա Շիրակացու Մատենագրութունը էջ 254 «Մանր բաժանեալ զդա հեկանն լինի՝ սիմէս (իմա սեմիսիոն) Բ տրմէս (իմա տրիմիսիոն) | ...կերատ ԻԳ...»: Կոստանդին V-ի և Էվդոկիայի որդիներից Խրիստոֆորոսը ծնվել էր 753 թ առաջ, նիկեոսի ծննդյան թվականը հայտնի չէ: Երկուսն էլ Կոստանդին V-ի կող մից կեսար հռչակվեցին 769 թ ապրիլի 2-ին. նրանք ունեին երկու որդիներ և սիկեատսին, որ ծնվել էր 763 թ և Անթիմո ին ծնված 768/769 թ.:
- 787 Հետաքրքիր է նշել որ Կոզամ լզ» միտքը արսահայտել է անլրա. լ առ | («մարդ»):
- 788 Քաղկեդոնիկ հոգեորդականների գլ| | ս ծկոցը: ՏԼՄ լեզվում նա ավանաբա շարման նկատի ունի:
89. Հասմ մ պալլիոն էին կոչվում ամե՛ս թեպակի բառակերպ, կե մ ո ղշանկյո ն կտոր ները որ տարբեր նպատակներով էին օգտագործվում. վարագոյր, անկողնի, ծած կոց, սափան գորգ և այլն: Պալլիոն էր կոչվում նաև հունական հիմատիոնի օրինա կով կարված հանդերձանքը: Եկեղեցում պալլիոն էր կոչվում երեք մատ լայնու թյամբ բրդից կտորը որի վրա կային լեց սե մետս էսե լ աշեր Այդ զցվո մ էր մետրոպոլիտի ուսին
- 90 Դեոևս Կոստանդին V-ի կենդանություն օրոք, ն| ս որդի Լեոնը կայսր (կայսերակց էր արշակվել: Բյուզանդիայում դա արվում էր լշխող հայստություն ա լադան ապա հովելու գիտավորությամբ
- 191 Հոտմի գաղ Լկրիանոս I է (172—193)
792. Քնադրում՝ Βαυόλας: Կուց| Բանու կ չ՛ս յսինքս կ սյս|կն երլ կ մ նրանց ցեղ պետը:
- 793 Սրան Թեոփանեսը այլ տեղում չի իշատակում Հենց Կոստան լին կայսեր թագավո րության ժամանակ Դեոնդր չիշատակում է մի արար կատավարիչ «...որում Մալի ն կոչեին, ոյ էր այր անօրէն և արինահեղ» (Դեոնդ, էջ 133):
- 794 Խոսքը Միքայել Լախանո լրս կոնի Դասլի է Թրակեի ին լանալաթեմի ղորա լար| Տե՛ս ծանոթ 774
- 795 Այսինքն՝ Կոստանդին V Լայսեր

96. Յուկանիստերին (պարսիկերեն շու-քան, այժմ չոլան խաղի) Ձիարշախատան էր Կոստանդնուպոլսում: Հաժանարար նույն անունով այլ ձիարշախատաններ էլ կային Կայսրության այլ քաղաքներում: Ձիու վրա նույն անունով էլին խաղում: Այդ խաղը հիշում է անգամ Մ սթեոս Ուոհայեցին. «Խ զ գնչին / մայրտանն» (Սատրեոս Առնայեցի էջ 32):

97. Ապագա Կոստանդին Ն կայսրը Կոստանդին V է ուղի էկոն / (է ոն VI ի) որդին Ինչպես պարզ երևում է Թեոփանեսի այս շարադրանքից, Բյուզանդիայում ընդունված էր նորածինին տալ պապի (Յեռևարար՝ տապի, և՛ թե երեխան աղջիկ էր) անունը սյն դեպքում միայն, եթե այդ պապը (տապը) վախճանված էր

98. Այսինքն թանաքով ծեծել, դաշել (տատուիրովկա), հնարավոր լինելու համար նրանց տարբերել: Հայկական աղբյուրները ևս ընդգծում են այս Աբղայայի ընչաքաղցուցյունը և նրա օրոք Հայաստանում ծանրացած հարկապահանջության մասին Դևոնդի ասելով «... յիշխանութեանն Աբղայայի միևսու յոյժ ծանրացաւ անուր լծոյ արկապահանջութեան ի լերայ սշխարհիս Հայոց. քանզի դժոխսաձև ապառաժիւն անհամբոյր թշնամուցն ոչ շատացաւ ուտել զմարմինս ընտրելոց Քրիստոսի հօտիս և ըմպել լարին իբրև զշուր զարհամարհանս նոցա այլ համօրէն գոոյր երկիրս աւոց արկանէր ընդ անհանդուածելի վտարանդիւր... շար կտտանօք, գեւարանօք և կախաղանօք և դաւն տանջաօք կեղէին գկեանս սարղկա՞ Յորմէ փախստեայ եղեալ բազումք յայրս և ի փապարս երկրի ղօղեալ թագչէին » (Ղևոնդ, էջ 135)

99. Բոյար (բնագրում՝ бѣлѣн) և Յիդատոս (ճիշտը շիդատ) պրոտոբուլղարական տիրողոսներ են: Թեոփանեսը Յիդատը բերում է որպես հատուկ անուն: Կարծիք է հայտնվել, թե մեզ հայտնի «չիգիտ»-ն է (Bury, A History vol. II, p. 474 n 3): Թեոփանեսի ուսերեն թարգմանիչը թարգմանել է белан ()

100. Իմա խոսն Տելերիգը (768—777):

101. Գտնվում էր Մակեդոնիայի կենտրոնում: VII դարի Թեսաղոնիկեի լուս բնակվում էր սլավոնական բերդատների ցեղը որոնք 676 թ. մասնակցեցին քաղաքի պաշարմանը: 685—687 թթ. քաղաքի վր հարձակվեցին Ստրիմոն (Ստրումիցա) գետի փին բնակվող ստրիմոնիտները: Ե Լիպչիցի կարծիքով 2 ստինիանու II-ը հենց այս շրջանները վրա արշավեց 687 թ. (Липшиц, Славянская община стр. 157: Նույնի՝ Византийское крестьянство, стр 138 Նույնի՝ Очерк стр. 30: հմմտ. ծանոթ 904:

102. Այսինքն՝ Օպտիմատոն բանակաթեղի գինվորները

103. Պատերազմն այստեղ տեղի ունեցավ 774 թ.: Լիթուոսիան մինչև օրս ոչգրտու թյամբ չի սեղազրվում: Զլատարսկո կարծիքով գտնվում էլ բուլղարական Զագո իայում բուլղարաբյուզանդական արևելյան սահմանի մոտ (Златареки Исто рия, I, 1, стр. 232, прим 1):

Կոստանդին V-ի Բուլղարիայի վրա կատարած արշախանքների / Խոսն հատուկ տեղ և Beševliev, Die Feldzüge, S. 5—17:

Իսմանակակից Լուրի Բուրգազը Թուրքիայում:

106. Այժմ՝ Սիլիվրիա՝ Թրակիայի հարավային ծովափին

107. Բուրգամանարար նշանակում է «Կյոք բերդ. Գոնլու Ե Լր Սալխաույի ծով և Էրդոմոնի և Թեոդոսիոսի պարսպի միջև:

108. Հատուկ գոհունակությանը է հիշում նրա մասը կեոնդ պատմիչը. «Եւ յի բն Աբղայ լցեալ Ինկայն ս յ ուակ ք շարասէլ կամաց լ ըսց և ճնչեալ զսգլ ի ո Կ լաղձանս ալ

ծս թսիրութեան սխալ և ազահե սլ զագահութիւն շար տուն իւրոյ ընդոնէր զմար գարէին նդովան, և յու աղորոյս սատակէր անդէն ընդ հուպ ի նմին ամի...» (Ղևոնդ էջ 153—154): Մովսէս Կաղանկատվացին գրում է որ նա «մեռաւ ի Գումբէթն Աբրահամու» (էջ 334)

80). Ընտն IV կայսր (775—780)

810 Ղևոնդը նրան անվանում է «Մահմետ Մահադի որդի նույա (այսինքն Աբդուլայի, էջ 154) խոսքը Աբու Աբդուլլահ Մուհամմադ ալ Մահդի իբն ալ Մանսուրի մասին և որ հայ պատմիչի ասելով, «էր ազնուական քան զհայր իւր և լաւազոյն բարուք թեև չի մոռանում սվեչացնել, որ թէլպէտե զանուր լծոյ հարկին ծանրացոյց՝ սա կայն վասն պիտի արծաթոյն հանգեաւ երկիրս առ փոքր մի շար տաւապանաց վը անգին» (Ղևոնդ էջ 154—155) Կաղանկատվացին նրան անվանում է Մադի ո կոչի Մահմատ որդի Աբդուլլահի» (էջ 334):

811 Նա Դիդիերի որդին էր 1 Արիշիսի Բենեվեն լուսի առաջին ոմբարդացի իշխանի (758—787) աղգակներ Իսկական սնունը Ագելոգիս էր (Guiland Les patrices, p 320—321):

812. Հիշվում է Ղևոնդի պատմության մեջ Էւ յնքն Մահմետ .. յումարեալ շորս տայր ի ձեռս զօրավար լմիոջ իւրոյ ելբօր որում անոն էր Աբաս և սուրէ գնա յաշ խարսն Յունաց» (Ղևոնդ, էջ 155)

813 Սա՛ աղբյուրներում հանդիպող առաջիս լշատակութունն է եւ բյուշան լական հասարակության բոյոր խավերը սենատր, բանակը և զեմոք կայսեր հավատար լության երդում են տալիս: Սովորության վերաբերյալ տե՛ս Storonos, Le serment de fidelité, p. 109: Հետադայում այդ կարգը լալ ձավ սովոյս կան: Նույն տեղում էջ 111: Սրհեստանոցների աշխատողների» տակ ենթազրվում են Կոստանդնուպոլսի համբարությունների ղեկավարները: Թեոփանեւ լ այս տվյալը պարզ ցույց է տալիս թե արհեստավորները լգալի դեր էին խաղում երկրի քա ղաքական կյանքում VIII—IX դդ (հմմտ. Лунинский Очерки, стр 122) Արհեստավորների հետ կարեւոյ դել էին խաղում նաև ղեմոտները՝ քսղաքների կաղմակերպված լյակիչները որոնք աղսզրվում լին անկալմակերպ ժողովրդին» լա՛նս-ին

814 Այս Կոստանդնին Թեոփանեւը յոյ է կոչում նախորդ սարին վախճանված պապի Կոստանդին V ի հետ շփոթելու ամար Թագավորեց 780 787 թթ որպէս Կոս տանդին VI

815 Ընթացրվում է սյունաշարքը

816 Դաբեկոնի մասին տե՛ս ծանոթ 737

817 Բնագրու լ Καριστερόττης: Վլմագիլ արձանագրո թյուններում ձե ազրերում հունարեն Β* և K* տառերի գրության ձեր նույնն է և կրք խոսքը հագվադեոյ հանդիպող սուար սնվան կամ տեղանվան մասին է, հրատարակիչները տարա- կուսանքի մեջ են ընկնում Օրինակ՝ Էգրեկի արձանագրության մեջ հիշվող Վիխ կացի»-ն Էյուզանդագետները կարգում էին այնպես ինչպես գրված էր «Կիխ կացի (տե՛ս Bartikian La genéalogie, p 265—266). Պարզ է, որ Թեոփանեւը ղրել է Βαριστερόττης — Վարազաիրոյ (Անաստասիոս Բիբլիոթեկարիոսը գրում է Basterotzes: Theophanis Chronographia rec C. de Boor, vol II p 299)

Թեոփանեւի «Կարիստերոցեւը» Վարազաիրոյ կարգաց (հարցականով) առաջին անգամ ք Պատկանյանը (տե՛ս История халифов՝ стр 162: Տե՛ս և Ղևյնը

Սկզբնատրութիւնք էջ 33—34 (ծ ինժ հա թարգմանիչ Գ Բանֆիլյանի) ն և Աղոնց, Մամիկոնյան իշխանութիւն, էջ 362):

818. Ընթացողում է Մուշեղիկը Գրիգորի հայրանունը պարզ վկայում է նրա այսպէս լինելու մասին: Ինչպէս տեսնում ենք, Թեոփանէսը հիշում է շորս հայ բարձրաստիճան զինվորականները բանակաթեմերի զորավարների անուններ՝ Արտավազդ Վարազտիրոց, Տաճատ և Մուսուլակի որդի Գլիգոր, այսինքն յրացնում է հենց այդպէս աղբյուրները տվյալները: Ղևոնդը գիտի միայն երկուսին. «Կարգէ (կոն կայսր) ի վերայ-նոցս զօլավարս երիս. որք էին երկու ի նոցանէն ի նախարարացն Հայոց անուն միում Տաճատ ի տանէ Անձեացեաց, և երկրորդն Սլտս ազգ լ ոանէ Մամիկոնեանց և միւսն լ զօրացն Յունաց» (Ղևոնդ, էջ 155):

Թեոփանէսը ռազմական գործողութիւնները տեղադրում է Գեղամանիակիայում (Մալաշ) Հետաքրքիր են Ղևոնդի ովայները... առաքել վազմադակի արքայն զօրս յում լ վերայ Բասանաստանի (ըստ է Պատկանյանի՝ Ասորիքը Բար-էյ-Շամ История халифов стр 162 прим 220), որով Բիշանն կոչի... որոց (իմա զօրավարաց) խաղացեալ յառաջ զօրօք բազմօք՝ հասանէին լ կողմանս Կիլիկեցոց լ Բիշանու և սիոնալ գասպատակս իւրեանց լ վերայ աշխարհի՝ լն զրազմ քաղաքս և զգաւաւս և լգիւղ...» (Ղևոնդ էջ 155—156)

820. Բնագրում՝ ԴՅՅԱԼԻ:

821. Այսինքն Սոֆիանէ պալատում որ սկսել է կառուցել 568 թ Հուստինոս II կայսրը և կոչել իր կնոջ Սոֆիայի անունով: Գոնվոն էլ Բոսֆորի ասիական ափին, ժամանակակից Զենգեւրջոյի տեղում

822. Հմմտ. Ղևոնդ, էջ 156. «Եւ երթեալ յանդաման լինէին կ յսելն Յունաց հաղեմ բազում աւարաւ և բազում գովութեամբ ընդունէր կայսրն Ղևոն զգօրս լ լ և մեծամեծ պատիւս ընծայէր զօրավարաց իւրոց...»:

823. Խոսքը հակորիկ ասորիների մասին լ Այս գաղթի մասին լկայում է և Մլքայեի Ասորին (Michel le Syrien լ III ր 2) Նրա հայ թարգմանչը ասորիներին հետ հիշում է և հայերին

824. Միջագետքից (վայրը նշում է միայն Մլէւյէլ Ասորին) էրակիրա գաղթեցված առ լի հակորիկները, ամենայն հավանականութեամբ հաստատվեցին Ֆիլիպպոպոլիս քաղաքում և երկար դարեր պահպանեցին իրենց գոյութիւնը: Գեոհս Ալեքսիոս լ Կոմնենոս կայսր օրոք (1081—1118) Ֆիլիպպոպոլիսում կային հակորիկ ասորիներ որոնք հակապետական խռովութիւնների ժամանակ միշտ միանում էին նույն քաղաքում բնակվող գալիկյաններին (ս է ս Anne Comnene Alexiade լ III ր 181):

Այս գաղթի մասին ընդհանուր ձևով հիշատակում է և Լ. Օնդր «Ե ինքեանք առեալ զբազմութիւն խառնիճաղանճիցն լարեցին յաւարի, զորոց զթիւ գերելոցն ասեն լինել աւելի քան ժժ բիւր արանց, լորս առեալ տանէին յաշխարհն Յունաց» (Ղևոնդ, էջ 156): Միքայէլ Ասորին գաղթած ասորիներին «ուղղափառ» է անվանում արկավ ի տեսանկյունից (Michel le Syrien լ III, ր. 2: Հմմտ. նաև Միխայէլ Ասուր]. 1871 էջ 353) Հայ թարգմանիչը գրում է «Հայս և Ասորի ուղղափառս և բնակեցոյց ընդ ինքեան լ թրակիր»: «Հայս»-ը հավանաբար ի վկայագրածն է Այդպէս է նաև 1870 թ. հրատարակութեան մեջ, էջ 364

825. Կոստանդնուպոլիսի պատիարք Պապղոս IV-ը (780—84)

- 826 Ազգա խալիֆա Սբու Ջաֆար Հալուն առ Ռաշիդ իբն ալ Մահդին Անտոնի ասե լով (էջ 157) արշավողը Սլասն էր (Թեոփանեսի Աւաստալին) որին օգնութիան հասսվ և Հասստանի արար ուրիկսն Եղիզը
- 827 Իմա՛ Երուսաղեմ
- 828 Լիսիասի տազ հսվանարար Էնթաղրվոմ Է Սնտրոքոս Ապիփանեսի խորճրակաւ Լիսիասը, որ մասնակցեց երրայեցիների ապստամբոթյաւ ճնշման Երուսաղեմի պարիսպների տապալման և բազում հրեաների կոտորման (սե՛ս Բ Մակարայեցուց ԺԱ և հտ.) իսկ Ազրիկուսուլ գուցե Հոլիոս Ազրիկուսուլ ռոմե կսն զորա վար (1 դ.)
- 829 Հոնարենում Տյոբոփագոս Ալլալես է հույն եկեղեցում կոչլում բարեկենդանի կի լակիին հաշարողը շաբաթը որի ժամանակ թեև արգելվում է միս ուտելը, թուշլա տըրվում է ծգտագործել պանիր կաթ յուղ և ձու Գ կատարվում է որպես նախա պատրաստութիւն մեծ պահքին Ըստավանդութիւն տյուրոֆագոսի շաբաթը ՚ ստա տեց Հերակլիոս I կայսրը՝ Խոսրովի դեմ ռարած հաղթանակից հետո
- 830 Պրոտոսպաթարի մասին տե՛ս Կոստանդին Արեանածին, էջ 212—213
- 831 Պապիաս պալատական պաշտոն էր որի կրողը ներքինի էլ լինում: Գոյութիւն ունեին երեք պապիաս Բեծ պալատի, Մագնավրայի պալատի և Գափնեի պալատի (Yannopoulos, La société, p. 70 և ծանոթ 426):
- 832 Ալսինքն՝ ամիրապետի որդին Տե՛ս ծանոթ. 826:
- 833 Հարու՛ առ-Ռաշիդը գրավեց 780 թ. սեպտեմբերին: Մաքալեյ Սուլլ լլլլը Լո լում և Սեմալուս (Michel le Syrien, t. III p 1)
834. Փոքրասեւեհան թերակողու արնմտյան մար Տես ծանոթ 557
- 835 Եկատի ունի Քրիստոսի աշակերտներին:
- 836 Ռ Գիլլանը ենթադրում է, որ այս վարդապետ Նտագայում նեյում է ստացել, որ 792 թ. բուլղարների դեմ պատերազմին մասնակցած պատրիկ վարդապետ հավա նարար, նույն անձնագորութիւնն է (Guiland, Les patrices p 327)
- 837 Գտնվում էր Կիլիկիայից Տավրոս անալ լեռնանցքներից մէկը շլօանում (Ramsey IIGAM, p 355):
- 838 Այս անեկոտի տարբերակները պալանվել են և ա ալէյո րնեթուլ (Re nach Un intrus byzantin, p 52—62):
- 839 Խոսքը Գարոյոս Մեծի Շարլմանյի մասին է (800—814)
840. Կայսեր գանձապետը
841. Պրիմիկերիոս էին կոչվում ստորին ռգևորականութիւն (կիսասարկավազից դած) վերակացուները: Գտնվում էին եպիսկոպոսների ենթանայութիւն մեծ IX դ վեր օում ասսլճանավոլ ներքինիների հիերարխիայում պրիմիկերիոսը զտնվոլ էո շորրորդ տեղում: Պրիմիկերիոսը և պաշտոն էր և պատվաստիճան
- 842 Դըսմթո՛ս (կարմիր) բավց. Թե վանլը տալիս Թոտր լլս նլ ն ոն րեն թարգմանութիւնը:
- 843 Բնագրում՝ Γραίων γραμματα κα τήν γλώσσαν: Ինչպե տեսնում ենք երբ լ ոսքը լեզվին է վերաբերոմ Թեոփանեսը շլ գործածում Ρωμαιοσ հոմայեցի բառը (որ միջնադարում օգտագործվոմ էր նաև հույն) նշանակութիւնմէ) «Գրեկոս» նշանս կում է «հույն քրիստոնյա» իսկ «հոռոմայեցի» (հայերեն հոռոմ) նշանակում է Հոռոմական կայսրութիւն քաղաքացի անկախ ազգութիւնից (տես Բ ՏճՐα Το οημα του Γρα κώσας,σελ 146—147)

1. Քաղաք Փոքր Ասիաում Դորիլեոնից (այժմ էսքի շե իր) արավ VI է Հիեյո կլեսը հիշատակում է այն որպես Իոյուզիա Սալուտարիա պրովինցիայի 23 քաղաքներից մեկը Եպիսկոպոսության կենտրոն էլ Սինադոնի մեարոպոլիտոսիան ենթակա:

Մամուկեյն ուղղում է Իսրէո ու տղա բոմ Օւլսիկլոն և թրակեսիոն բանակաթե Լերի սահմանագլխին:

816. Թամզեյն ուղղում է Βαρύν (Βαρύν) և տեղադրում Բարենոսի (ան ուիկ շրջանի Իրանիկոս) գետաբերանի մոտ (Ramsey, HGAM, p 159): Անաստասիոս Բիբլիոթեկարիոսը գրում է Βarium Նևս և ծանոթ. 845

817. Այսինքն՝ կայսրուհի Էրենեկ

8. Տաճատի մասին ռա արժեքավոր մանրամասնություններ գա պանել է Ղևոն լը Լա ցույց է սալիս, որ Տաճատը արաբների մոտից փախել է Կոստանդին V կայսեր մոտ որը նրան սիրալիք կերպով էր ընդունել, «դի յասաջադոյն ի համբաւոյ Եանուցեալ էր դարիւթիւն նորա» (էջ 158—159): Կայսրը սկզբնական շրջանում նրան ուղարկել էր բուլղարների դեմ որտեղից սա վերագարձավ ալթանական Կերա վրա կայսրը նրան «կարգեր զօրավար ի վերայ զ բիւր տրանց և կայր ի նապանդութեան արքային Յունաց ամս Իմ» (էջ 159) Մենք գիտենք, որ նա Բուկկյարների բանակաթեմի ղորավարն էր, հավանաբար և այլ բանակաթեմելի քանի որ 22 տարի շէր կարող նույն բանակաթեմում ծառայել: Լեոն VI կայսեր մահից շատ (780) Տաճատի հարաբերությունները Կոստանդին VI-ի և նրա մոր Իրենեկի հետ լատանում են և նա փախչում է արաբները մոտ: Ապագա խալիֆա Հարուն ալ Կաշիդը Տաճատին «հայր իւր անուանեաց... և մեծաբեժ պասուօք ընծայէր նա» Իսկ խալիֆան էլ «տայր նմա պատիւ իշխանութեան ի վերայ երկրիս Հայոց և տոսքի զնա յաշխարհն իւր մեծաւ շքեղութեամբ» (էջ 159): Հայաստանի ոստիկան Յիմանը Տաճատին այլ նախարարների հետ միասին ուղարկեց խազարների դեմ, ոչդ ընթացքում էլ նա հիվանդացավ ու վախճանվեց (Ղևոնդ, էջ 160—161):

819. Այսին մի քանի տեսակի լրագրիտներ: Որպես կանոն հարկային պաշտոնյանել Էին: Երանց մասին հատուկ ո՛ր Miller the Logothete of the Drome; Guiland Les Logothètes:

Բնագրում՝ Βεργουα: Չշփոթել Հայեպի ետ որը ևս այդպես է կոչվում ոչ էլ Մակեդոնիայի Եուչնանուն քաղաքի: Այ տող խոսքը Արեւելյան Ռումելիայի Կիոն (Βεργου) քաղաքի մասին է, այժմ՝ Կապանլըկ Բուլղարիայում (ըստ ուրիշների՝ Ստարա Զաղորան): Գտնվում էր Ֆլիսյուպոպոլիս-Անքիալոս և Ադրիա ուպոլիս-Նիկոպոլիս ad Istrum անասպարհների լրա և տիրապետող դիրք ունի այժմյան Շիպկայի կիրճի վրա

Հավանաբար՝ վերականգնել

9. Այժմ՝ Պրովդիվ քաղաքը Բուլղարիայում

83. Այժմ Ղոմորիե Բուլղարիայում, Բուրգասը շիջանում իոսրը հասկանալի է, ոչ թե քաղաքի կասուցման մասին է (այն դոյություն ունեւր VI դ մ թ ա) այլ, հավանաբար, վերականգնման: 140 թ Թրակիայում երկլաշարժ էլ տեղի ունեցել և այլ յաղաքների թվում տուժել էր և Անքիալոսը

834. Կերու Մուհամմադ Մուսսա ալ-Հադի լրն ալ Մահդի (780—786) Հմմտ Ղևոնդ էջ 161. «Ապա յևս ևորսա Մուսէ իոի անոյ դէ զիշխանութիւն հօր իւրոյ ամ ա»: Հմմտ Մովսէս Կաղանկատալացի էջ 334 «Մուսէ սմ մի»

855. Կոստանդնուպոլսի Տարասիոս պատրիարքը (784—806)
- 856 Տե՛ս Ա Կորնթ. Թ, 27:
- 857 Այսինքն Պետրոս առաքյալի Հմմտ Մատթ ԺԶ 18 Զի դու ե վէմ է ի վերայ յգր վիճի շինեցից ղեկեղեցի իմ Յոզ. Ա 40 Սիմովնի (իմա Պետրոսի) լիմի»
858. Հմմտ Ս մթ Ը 12 Ելցէն ի խասրն արտ քին
859. Խոսքը Երկրական հանգանակին է վերաբերում
860. Լևո՛ր III ին նկատի ունի
861. 154 թ ժողովի:
862. Տե՛ս Բ Տիմոթևո Ի 9
863. Նկատի ունի Աբու Զաֆար Հալոն և Ո շիյ իրն ալ Մահդիլն (186—809) Հմմտ Ղևոնդ, էջ 166. «Յետ սորա կայեալ Մհարոն որդի Մահմետի Լորայր Մուսէի աղահ և արծաթատէր»։ Նաև Կաղանկատվացի էջ 334. «Հարուն Մադիսայ որդին յոր Մադիունն կոչեն ամս քամ և հինգ.—սա նեղութիւն սնչա ի ասոր յ աշխար ի և վասն այնր բաղում գաւառք Հայոց փախեան ի Հոտոմս»
- 864 Այսք հեղինակների համաձայն մեռավ 786 թ սեպտեմբերի 10-ին
865. Ժողովը գումարվեց 786 թ. Հուլիսի 31-ին Բայց ինչպես ցույց է տալիս Թեոփա նեւը կայսերական պահակախմբի ղինված միջամտության պատճառով ւտիպված եղալ դաշարեցնել իր աշխատանքները։ Այն գումարվեց 787 թ Նիկիա քաղաքում և տեղեց սեպտեմբերի 24-ից հոկտեմբերի 13-ը։ Այն հայտնի է որպես 7 ըզ տիե լերական ժողով և վերջինն էր որ Արևելյան եկեղեցին ճանաչում է որպես տիեզե րական։ Հայտնի է, որ առաջին տիեզերական ժողովը 325 թ կայացավ նոյն նիկիա քաղաքում։ Ժողովի վերաբերյալ նորագույն գործերից տես *Darroutzès, Listes episcopales*, p 5—76. *Munitiz, Synoptic greec accounts*, p. 147—186:
- 866 «Կատեխումենա» է կոչվում պրոնասուք կամ նարթեքսը, որտեղ քրիստոնեության սկզբնական շրջանում սովորաբար կանգնում էին կատեխումենոսները (նրանք, ով քեր նախքան մկրտվելը պիտի լսեին քրիստոնեական վարդապետությունը և «փոխ վեին») Այդտեղ էլն կանգնում էս և հրապարակայնորեն իրենց մեղքերը խոստովա նողները
- 86 Բնագրում $\nu\epsilon\gamma\iota\lambda\gamma\alpha\chi\epsilon\upsilon\upsilon$: Մարտիանի ճակատ մարտի հաղթական վարտից հա տա (մ.թ ա 490 թ) Աթենք շատապած և պարսիկների ղեկ հոյների տարած հ ղ թանակի և լեռիսը լերած ղինլորի կոչն է:
- 868 Զինվորական կայան էր, գտնվում էր Օսլովմատոն բանակաթեմում Վերջինի կենո րոնլ նիկոմեդիա քաղաքն էլ
- 869 Երկրայի ժողովի մասնակցում էլն Հոտմի Ադրիանոս յալլ Սիլվաստիանոս Պո լիախանոս պատրիարքի Անտիոքի՝ Թեոդորետոսի և Երուսաղեմի Եպիֆանի ներկա յացուցիչները (տես գոտերետե) Նախագս՝ն էլ կոտանլնո յոլլ Տարասիոս պատրիարքը:
870. Տե՛ս Ժանոթ. 863:
- 871 Բնագրում $\tau\acute{o}\rho\omicron\varsigma$: Հայերը ս ղ է ոլ թարգմ սնո է Լն տոմսը (լ ո մարի՝ տարեցույցի, ժամանակագրական սխտեմի հետ ոչ մի առնչություն չունի) Հունարենում նշանակում է հատոր, գիրք, վավերագիր (տես Աճառլան Սրբատական ր ստարան, հտ IV էջ 419—420) նաև որոշում

- մեկը Տիանայից մյուսը Հերակլիա Կյուբխատրայից Կիլիկիան դ ների մի ով տանում էին դեպի Տարսոս (Ramsey HGAM p 339):
892. Բնագրում *κορυαέραιον*: Տէս ծանոթ 909 և 953:
893. Նույնացվում է այժմյան Մակար գլանիսայի հետ, իսկ ննփայտ Աբրոյեբան Գերվիշկա մոզիայի՝ Բուլղարիայի Սփիլենդրադի շրջանի ժամանակակից Շտիտ գ ուղի (Избори, том VI стр. 277, прим. 4):
894. Բնագրում *ανεψιος* որ նշանակում է և «քուռիչ»
895. Հոռմի պապ Լեոն III ք (795—816)
896. Բնագրում՝ *λαθίσαι εις γωνία* (անկյունում նստել)
897. Միրանի դաշիճը յսինքն՝ պալատը (Παλατῶν) քառակուսի շենք էր իր անունը պարտական է կառուցման ժամանակ օգտառործված ծիրանի-կարմիր մարմարյա սյուներից ա պատերին: Հին սովորության համաձայն կայսրուհիները այստեղ էին լույս աշխարհ բերում թագածառանգներին, որի պատճառով էլ նրանք Միրանա Նին էին կոչվում: Հայտնի չէ երբ և ում կողմից էր կառուցվել: Պալատը ծո լահայաց էր, դռնվում էր Սոֆիանե նավահանգստի մոտ, Պլոսպոնախում քաղաքի Լվրուլս կաթեր սկզբու հարավ-արևելքում (Janin, Cons. byz., p. 121—122)
898. Կարուոս Մեծը թագադրվեց 800 թ դեկտեմբերի 25-ին:
899. Նկատի ունի Իրենեի միանձնյա թագավորությունը 797-ից 802 թթ.: Երեսնե անուշին թագավորում էլ իր օրդի Կոստանդին VI-ի հետ՝ 790—797 թթ.: Իրենե անուշին կայսրուհին էր, որ թագավորից միահեծան, բայց բանի ու յոռմեական ավանդույթի համաձայն կայսեր իշխանությունը կապված էր բանակի գերագույն հրամանատարության հետ Իրենե օրենսդրական հրամանագրերում կոչվում է ոչ թե «թագուհի», այլ «թագավու» (Ostrogorsky Histoire p 211)
900. Կոստանդին V լ
901. Թերապիայի նախնական անունը Ֆարմակես էր (թունավորող) Թերապիա (ապա էինում բուժում) կոչվեց Ատտիկոս պատրիարքի կողմից (406—425) վայրի լավ կլիմայի պատճառով Այժմ կոչվում է Թարաբիյա և օդափոխության վայր է: Գրտ նրվում է Բոսֆորի նեղուցի մեջտեղում նր արևմտյան ս լին (Janin, Cons. byz p 438—439):
902. Մալազինայի մասին տես ծանոթ 898:
903. Այսինքն Օպտիմատոն բանակաթեմի: Կենտրոնը Եփեսոսի քաղաքն էր:
904. Բելգեստիան Թեոփանեսը հիշատակել էր և այլ տեղում: Թեև թվում է, թե պեք է լույնանա Բերդիտիայի հետ, ուսումնասիրողները տարբեր սեղանուհներ են համարում: Բերդիտիան տեղադրվում է Մակեդոնիայի կենտրոնում, իսկ Բելգեստիան՝ նույնացվում է հարավային Թեսալիայում գտնվող ժամանակակից Վելեստինո քաղաքի հետ Սլավոնական վելիտներ ցեղի բնակվելու վայրը զույց են տալիս Թեսալիայում Թե-եի և Գիմիտրիայայի մոտ (տես Лунинск, Очерки стр 30 43 ծանոթ 81 ՆԵ ո նակ՝ Избори, том VI, стр 278, прим 9)
905. Կարելի է և քեռորդի թարգմանել:
906. Բոյլիլանների ընտանիքը հատենի էր Բյուզանդիայում Ասորք բուլղարակա ծագ մ ո նի՝ «բոյարին» տիտղոսն է, որ վերածվել է հատուկ անվան: Կոստանդին Բոյլիլայը բյուզանդական աղբյուրներում հիշատակվող այդ նշանավոր ֆեոդալական ընտանիքի առաջին ներկայացուցիչն է: 923 թ հիշատակվում է տղ ընտանիքի երկրորդ ներկայացուցիչը՝ Խաղտիլ գորավար Վարդսս Բոյլիլայը ո լից հետո նյանց

բաղմամբիվ անդամներ ևն հիշված որոնք կարևոր դեր են ի սղում Բյուզանդական կայսրության կյանքում նրանցից Եվստաթիոս Բոյիլաք XI դ կեսերին հաստատվել էր Տայր-Կղարչքում Տոհմի մասին մանրամասն տե՛ Բարսիլյան՝ Բոսլյասի կսակը, էջ 397 և հո.

407. Բնագրում հոգնակի է *Καππαδοκίας*: Վազ շրջանի վերապրուել է Դեռևս Հուստինիանոս I-ի ժամանակ գոյություն ունեին Առաջին և Երկրորդ Կապադոկիաներ 408. Բնագրում՝ *Γερου*: ՚ փոքր առաջ Թեոփանեսը հիատակում է *Γερου* պալատը Չշիոթի իրար, բանդի տարբեր պալատներ են:

409. Բնագրում՝ *κοινοβέρεια*: Որպես կանոն նշանակում է հարկ մաքս Տե և ծանոթ 953: 10 Համապատասխանում է ժամանակակից սլովակեր մինիստրին (տե՛ս Beck De „Ministerpräsident“)

սրոյոսի ձգտումը ամուսնանալ տարիքս առաջ 1րենի հետ, հարկավ, ուներ էա դարական դրդապատճառներ: Նա երազում էր զառնալ վաղեմի Հռոմեական կայսրության երկու կեսերի միահեծան կայսրը: Այդ բանին զիմացրում էր ոչ միայն գոտրիկ Աեոիոսը (այն էլ իրեն թե իշխանությունն յր եղբոր համար զալթելու միտումով), այլ բյուզանդական ողջ ավագանին: Այդ էր պատճառը, որ Իրենին սնհապաղ զահրնկեց արեցին (802 թ. հոկտեմբերի 31-ին և աքսորեցին Իշխանաց եղբու մի վանքը՝ Կարոլոսի զեսոյանների աշքի առջև): Հայդի Դասին տե՛ *Tsiferianlis, Byzantine Reactions*, p 353—355:

41 Նիկեոս I կայսր (802—811) նախապես լսելու էլ զկնիկո ՚ յոպ թե ո՛ լա, տոնը, որի մասին տե՛ս Կոստանդին Միքանաձին էջ 291—292

911 Հնդունված կարգի ամաձայն կայսրը հագնում էր կարմիր կոշիկներ:

414 Իրամի փոքրագույն իրավորը Եկու Օբոլոսը ավասար էր մեկ ֆոլի (լոն) 12 իոլլը մեկ միլիարեսիոնի, 12 միլիարեսիոնը մեկ ոսկեդրամի:

1 Մականունը զեռ ոչինչ չի ասում նա անկասկած հայազղի էր: Նրա մասին տե՛ս Ալիշան Յուշիկը ս Ր էջ 310—331 Ալիշանը նրան անդամ բյուզանդական բլ չափոր կայսր է համարում

116 Թեոփանեսը 6194 թ սակցույց է տալլ: թ որոք էլն Պերատի ս բանակաթե և լը՝ Անատոլիկոնն ու Օպսիկիոնը

117. Ժամանակակից Ոսկյուղարը, Կոստանդնուլոլ ՚ ա իակ ն ա իին

118 Այսինքն Կոստանդնուպոլսի շուրջը:

919. Լիկաոնիս տեղանվան և *Κόνσος* (լիկոս գալլ լաւի բա ախաղ

920. Իմա սք Սոֆիայում:

411. Մլ ալլ տեղում Թեոփանեսը վալլը տեղադրում է Օպսիկիոն լանս կաթեմում Իտնվում էր բյուզանդական ուղմական ճանապարհի իրա Միդեոնից անմիջապես արևելք Տեմբրիս գետի ափին (*Ramsey HGAM*, p 144 435)

122 Բնադրում՝ *ἔχτισσε*. կասուցեց լայց համանորար ամբարցեց պարսպս պատեց (Թերասայի մասին տե՛ս ծանոթ 891): Անդրասոք զտնվում էր Կալիկաղոս գետի վրա Թերասայից հարավ-արևմուտք: Սլալակա աղբյուր չնէրում կոշվում է Ի ուլ-լ-կալա (*Ramsey HGAM*, p 354):

Կոստանդնուպոլսի պատրիարք Նիկեոս I (806—815) Պահպանվել է նրա կենսագրությունը, գրված իր աշակերտ տարկավաղ Լգնատոլուի կողմից (*Nicephori Vita*, col. 41—168): Նիկեոսը հայտնի է ոչ միայն որպես եկեղեցական ու բալտրակ սն գրծիչ նա նշանավոր պատմիչ էր Մնվել է Կոստանդին V ի թ

11)

դավադրության խամանակ (141—77) Սկզբնական շրջանում արքայի գրագիր էր Մասնակցեց 787 թ. եկեղեցական ժողովին, բայց այնուհետև քաղվեց վանք որ տեղից և նիկեփոս կայսեր առաջարկությամբ յարձավ Կոստանդնուպոլսի պատերազմը և լեոն Հաչկադնի ծամանակ 815 թ. գումարված եկեղեցական ժողովում կարգալուծ արվեց և արտոսվեց իր հիմնադրած վանքի ասյա մի ուղի վանք որ և յախճանվեց 829 թ.:

Կարևոր են սիկեփոսի երկու յոթը պատմական երկերը. Մեկը շատ ոտ յախճանակադրութունն՝ Ադամից մինչև 829 թ. (միջնադարում այն թարգմանվել է ռուսերեն՝ «Летописец вскорѣ» վերնագրով: Մասնագիտութունը տե՛ս «Προτροβ-εσκια, К изучению „Летописца вскорѣ“ стр. 170—177: Նույնի՝ Ռ времени перевода „Летописца вскорѣ“): Մյուսը՝ «Հատուցութուն պատմության»՝ Մալքիկոս կայսեր մահից (602) մինչև 769 թ.: Վերջին գործը Փոս պատրիարքը շատ բարձր է գնահատել, սիկեփոս պատրիարքի և նրա պատմական երկի մասին տե՛ս «Литания, Никифор, стр. 85—105: նրա պատմական երկը հրատարակվել է բաղմիցս: Ե. է. Կիպչիցը իրականացրել է նաև նրա ռուսերեն թարգմանութունը: Տե՛ս «Византийский Временник, том III, стр. 349—382.

923ա. Ստոգիոսի վանքը կառուցել էր պատրիկ Ստոգիոսը, և լեոն I կայսեր ծամանակ (457—474) և նվիրել ար. Հովհաննես Մկրտչին: Վանքը այժմ վերածվել է մզկիթի որ կոչվում է Միրասորչամի Կոստանդնուպոլսի արևմտյան ճամբար Սամսիայից հարավ (Janin, Cons. byz., p. 395—396)

924 Եպիսկոպոս (վերաբառով) բարձր օգոստոսը ի տառապանք յարիար յառաջ:

925 Բնադրու է Ստառնի (Ստարն) լեռնադարձ (Ստարն) լեռնադարձի ճանապարհի վրա (Attaliates, p. 136) այն կոչում է «Βραχλός τωραόπολις (Հերակլեսի գյուղաքաղաք, ավան) Արարների Հերակլան Իբն Բիրբի մոտ՝ Էրակլիցյա, ծամանակա կից Էրեզլին Սնատուրիայի հարավ-արևմուտքում Կոնիայի վիլայեթում Բյուզանդական ծամանակաշրջանում սահմանային ամրություն էր՝ Իկոնիայից դեպի Կիլիկիա տանող ճանապարհի վրա: Հարուն առ-Ռաշիդը այն դրավեց 806 թ. սեպտեմբեր հոկտեմբեր ամիսներին, սակայն մնաց Բյուզանդական կայսրության կազմում մինչև 1091 թ. երբ լեկավ սելջուկ-թուրքերի ձեռքը: Տե՛ս I H Mordtmann fi Tae-schner ի հոդյածը Encyclopédie de l'Islam-ում և ու II յ 723 Դեպքի մասին հատուկ տե՛ս «Canard, La prise d'Heraclée:

926 Խամանակակից Մելեգորը կապադոկիայում, Տիանայից հյուսիս Եպիսկոպոսից փոքր արևելք, Հերակլիա-Կյուբիստրայի հետ կարևոր ստրատեգիական վայր էր այս շրջանում: Հիշատակված է անդամ բյուզանդական «Գրիգենիս Ակրիտաս» էպոսում: Արարական աղբյուրներում կոչված է Կոնիա կամ Մալիուսիա (տե՛ս Ramsey, HGAM, p. 354):

927 Արարական աղբյուրներում Մափսաֆ

928 Բնագրում «ιστορίαι»: Թարգմանում ենք ենթադրարար Անաստ սյոս Էրրիթիեկ սրբուր գրում է et hac visa.

929 Պրոսպերի հունարեն նշանակում է «օտար» Էվդոր, «զրսեցի և հանդիպում է առաջին սնգամ Սուրբ Գրքի Յոթանասից թարգմանության մեջ Այլ բարձր համապատասխանում է երաշխեքների գեր» ին Իեր» և հունարենում թարգման

լսծ 1 նաև պարիկոս» (տե ս ծանոթ 949) և հակադրվում է «ավտոխթոն «բը
Լիկ», տեղացի» հասկացություններին նշանակում է նաև «հրեադավան», ինչպես
և այդ դավանանքն ընդունած: Հատերեն Աստվածաշնչում այն թարգմանված է «եկը»
(Գործք, Բ 11), «եկն» (Գործք Զ 5) եկամուտք» (Գործք ԺԳ 43) իսկ «պա
րիկոսը»՝ պանդուխտ».

930. Բառախաղ Χριστός (Խրիստոս) անվան և χριστός (խրիստոս) ոսկի բառի

931. Հավանաբար նույնանում է Հուսայդ իրն Աբգ ալ-Համիդ ալ-Թուսիի հետ աբբաս
յան զորավարի որը գլխավոր գերը խաղաց ալ Մամունի (813—833) հաղթանա
կին ընդդեմ Իբրահիմ իրն ալ-Մահդիի նրան թունավորեցին 825 թ Մի շարք
յանաստեղծներ ներբողել են նրա մեծագործությունն ու փառավորությունը (տե՛ս
Encyclopédie de l'Islam, t III p 592—593):

932. Նկատի ունի ծովագնացների պաշտպան սրբին

933. Լյուկիայի նշանավոր քաղաք որ Թեոդոսիոս II-ի օրոք դալձավ նահանգի մայր ս
քաղաքը: Նույն կայսրն է սբ. Նիկողայոսի մեծ տաճարի կառուցոյն սյնակը
1 Աբու Մուսա Մուհամմադ ալ-Ամին իրն առ-Ռաշիդ (809—813): Բստ Մովսես Կա
լանկատվացու (էջ 334) Մահմադ որդի Հարունայ, ամս երեք Հարուն մինչ
կենդանի էր բաժանեաց զիշխանութիւնն երկուց որդուց իւրոյ Մահմատայ և Մայ
լունայ ի ստեղծեցութեանն ունէր Մահմատ զիշխանութիւնն ի Բաղդադ և ի Լո
րասան և Մայմուն ընդ հակառակս նմա եղեալ պատերազմաւ մեռի Մահմատ »

935. Խոսքը Աբդալլահ, որ և Մայմունն կոչէր» (Կաղանկատվացի, էջ 334) անձնավո
րության մասին 1 ու հետագայում պահելով էդյորր դ ըձավ խսլիֆա Սա Մս
մուն լ ալիֆան է

936. Իմա Երուսաղեմում

937. Ճգնավորական շարժմ ն սկզբնական շրջանո լավրա էին կոչվուլ ա յ լանքէրը
տրտեղ լուրաքանչյուր վանական ապրում էր առանձին խցում:

938. Թեոդորո Ստուդիտեը (759—826) վանական դարձավ Սակիկոդիոնի վանքում
Ստուդիոսի վանք փոխադրվեց 798 թ.: Մասնակցություն ունենալով կրոնական և
քաղաքական տակնավրայություններին, երեք անգամ աքսորվեց Վերադարձավ Մի
րայել II-ի օրոք (820—829): Հունական եկեղեցու նշանավոր հեղինակներից ո
յանաստեղծներից է: Կաղմեղ Ստուդիոսի վանքի կանոնադրությունը: Ստուդիոսի
վանքը նրա օրոք զրչություն մեծ կենտրոն էր: Պայքարել է պետության միջամը
ատության դեմ՝ եկեղեցական գործերին: Երգվյա պատերապաշտ էր:

939. Կիրիակիդիսի կարծիքով Ստրիմոնի բանակաթեմը տեղծվեց 789 և 809 թթ միջև
տտավորացես այն ժամանակ երբ ստեղծվեց և Մակեդոնիայի բանակաթեմը
(789—802), ամենայն հավանականությամբ Երենև կայսրուհու օրոք (Κ α ς α
ς δ η ε, Το Βαλκάνιον σελ. 399—400):

940. 72.720 ոսկեզրամ:

941. Բուլղոսների նշանավոր խան Կրուլը հալ տություն հիմնադրլ (803—814): Եշենք
որ Թեոփանեսը բուլղոսների իշխանին որպես կանոն անվանում է «տեր» (αδελός) և
«իշխան» (αρχων) Միայն կրումին է որ կոչ լում է «առաջնորդ» (αρχηγός).
մամանականից Սոֆիա քաղաքը:

942. Հետարար՝ Պլիսեա քաղաքում

944. 1 Կա՝ primiscripius

- 945 Թարգմանալալ նշս ալում 1 սնցում որտեղից նավելն անցում էին Ո կեղջ ո ըը՝ Սիկե (Գսյաթա) գնալու համսլ Նլա եղուլ ալծմ կամուրջ 1 կա ուցված
- 946 Մանրամասն տեղեկություններ է տալիս Կոստանդին Միրանածինը: Իր «Կայսրութեան կառավարման մասին» աշխատության 49-րդ գլուխն ամբողջովին նվիրված է խնդրո առարկա դեպքերին: Կայսրը գրում է Պելոպոնեսի սլավոնները ապստամբության մասին, որոնց օգնության էին եկել Աֆրիկայի սարակինոսները: Ապստամբությունը 805 թ. ճնշեց Պելոպոնեսի գորավարը, ոյ Կորնթոսում էր նստում: Նրա մասին սվելի հստակ վկայում է «Մոնեմվասիայի Եամանակագրությունը» որտեղ գրված է, որ «Պելոպոնեսի գորավարի» պաշտոնը վսրող և «Փոքր Հայքից ծագող մի գորավար, Սկիթոս մականվանյալ լնտանիքից» (ենթադրվում է ոյ խոսքը կետն Սկիթոսի մասին է որ հիշատակված է „Scriptor Incertus de Leone Armenio“, p. 333 երկում) նիկեփոր 1 կայսեր օրոք պարտո թեան մասնեց Պելոպոնեսի սլավոններին: Նիկեփոր կայսրը ճարասիրտս պատրիարքի օրոք, լմանալով այդ մասին, լ հիմանց վերականգնեց Պելոպոնեսի Պատրա քաղաքը, ինչպես և Լակեդեմոն քաղաքը բուեղ բնակեցրեց «Քաֆիրներից (Καφίρους): Թրակեսիոնի հայերից և այլ շրջաններից ու քաղաքներից բերված բնակչություն»: Սա Սկիթոսների հայկական բնտանիքի հնա աույն ներկայացուցիչն է՝ աղբյուրներում հիշված (անս Lemerle 1 a chronique d Monemvasie, p. 10, նաև 26: Տե՛ս նաև՝ Seibt, Die Skleroi, S 19 20)
- 947 Բնագրում՝ ἄλλοτεγγύως: Նիկեփոր կայսրը փաստորեն կյանքի կոչեց լալ Էյու դանդիայում գոյություն ունեցող էպիբոլիի (ἐπιβολή) ինստիտուտը Թեոփանեսի վերոհիշյալ հիշատակությունը հաստատում է, ոյ համենայն դեպս, VIII դարում կպիբոլիի կարգը գոյություն չուներ (Каждан, О феодальной соб ственности, стр. 61): Ո սումնասիրողների մլ մասը կարծում է, որ Էփոլանէսի ἄλλοτεγγύως-ը տեխնիկական նշանակություն չունի Օստրոգոյս կին տեխնիկական է համարում (Ostrogorsky, Histoire, p 218 1 ծանոթ. 1 Նաև Էսյնի՝ Ιστορία, σελ. 261 ծանոթ 104)
- 948 Քսանչորս կերտտիոնը հավասար էր մեկ ոսկեզրամր նոմիդայի: Հմմտ. և Անանիա Շիրակացու Մատենագրությունը, էջ 204. «Կչիո ԻՖ կերտտաց լինի դահեկան մի»:
- 949 Աստվածաշնչում «պարիկոս» և «պրոսելիտ» բառերը անդեո ևն գալիս որպես հոմանիշներ (երբայցեքերեն «գեր» բառը՝ Էկվոր), ոչ տեղացի թարգմանված է և պրոսելիտ», և «պարիկոս» (Գործք է 6 է 29, եփես, Բ, 19, Ա Պետրոսի Բ 11): Նկատի առնելով ալն հանգամանքը որ Թեոփանեսը «պրոսելիտ» և «պարիկոս» բառերը հիշում է կողք կողքի, կարծես ինքն էլ է գրանք հոմանիշ համարում որով կարող ենք Եզրակացնել, որ նա «պարիկոսի» տակ անպայման տեխնիկական տերմին չի ենթադրում այլ օպտալործո մ է այն իմաստով, ինչ օգտագործված է Աստվածաշնչում՝ Էկվոր, ոչ տեղացի պանդուխտ (Աստվածաշնչի հայերեն թարգմանության մեջ հունարեն լարիկոսն ամենուր սրանդուխտ է թարգմանված) Լսո Կածդանի, Թեոփանեսն այստեղ բառն օգտագործում է որպես տեխնիկական տերմին՝ սոցիալական կատեգորիայի բովանդակությամբ, նա առաջի թյուզանգական հեղինակն է, որ հիշատակում է «պարիկոս» տերմինը (տե՛ս Καждан, Об аграрных отношениях стр 106: Նույնի՝ Деревня и город, стр 94): Սյուզյուևսոյր «պարիկոս» բառի տակ չի տեսնում տեխնիկական տերմին բայց պարիկոսների համարում է վանքերից կերակրվող լավորներ (Сюзюмов Проблемы иконо

Горіества сир 77 ծանոթ 38) Ըստ Լիպշիցի IX դ պարիկոսներն իրենց կախվա յաթյամբ նման չին վաղ շրջանի կոլոններին երբ ձևավորվում էր ֆեոդալական տիպի կախվածությունը, որ օրենսդրության մեջ IX դ պարիկոսները նման են ավելի ուշ շրջանի ճորտ պարիկոսներին և որ Թեոփանեսը այստեղ նկատի ունի ֆեոդալական կախման մեջ գտնվող գյուղացիների (Липшиц, О значении термина парик, стр. 74—76) որ իշխալ բարեգործական հաստատություններում շահագործվում էր պարիկոսների աշխատանքը (Липшиц, Очерки, стр. 85), և բացառված է, որ նրանք օգտագործվում էին նաև այլ մասնատիրական հողերում (նույն տեղում, էջ 118): Պարիկոսների մասին ընդհանրապես տե՛ս Каждан, Деревня и город, стр. 94—98: Նույնի Փормирование поместья նաև Сметанин О статусе париков стр 7—11 ուր և էանրամասն մատենագիտություն:

100) Բնագրում *καπνυλά* (*καπνός* բառից որ ծոխ է նշանակում) Լս. Լոթյան գրիտհարկ էր որ գտնվում էր յուրարանչյուլ ընտանիքից Բյուզանդական հեղինակներից Թեոփանեսն առաջինն է որ հիշատակում է այն: Կապնիկոնը հոգահարկի հետ կազմում էր այս ժամանակաշրջանում պետության իմնական եկամուտը: Այդ հարկը գոյություն ուներ և Նիկիեփորից առաջ միայն այժմ այն արածվում էր գյուղացիները ոչ ոչ իսկի լրա, որը նախալու ազատված էր նրանից (Ostrogorsky, Histoire, p 217): Թեոփանեսը Շարունակողի տվյալներով IX դ. 20 ական թվականներին այն կազմում էր Էրկու միլիարեսիոն (Theophanes Cont., p. 54 Արծաթ միլիարեսիոնը կազմում էր մեկ ոսկեդրամը 1/12 մասը): 1073 թ մի իստատիզիում ծխահարկը (սինոնսյլ հետ միասին) բոլոր կազմում էր 14 դարեկանից մինչև մեկ դահեկան, յայց իրականում հասնում էր 17-նչև շորս դահեկան (Каждан Деревня и город, стр. 147): Կապնիկոսի մասին հիշատակում են նաև Իբն Խաուկալը ու Իբն Խորլադը: Տե՛ս Каждан, Деревня и город, с р 145—146 նաև Липшиц, Очерки стр 127 Yan-noulos I et societé p 223—224

1 Այսինքն կուրատորի (կայսերական տան ո կալվածների ոգադոլ գաշտոն ա է) իրավասո թյանը

1) Յուրարանչյուր ստրկի համար վաճառականը տալու էր երկու դահեկան արկ, այսինքն՝ մոտ 10 տոկոսով ավելանում էր ստրուկների գինը: Ստրուկները գնացուցակը նայանի է Իրանց մասին մանրամասն տե՛ս Բարթիկյան, Եվստաֆիոս Բոչիլասի կատիր, էջ 423—424, 427—428: և և Ostrogorsky Histoire p 218 և ծանոթ. 2: Այս շրջանում ստրուկների աշխատանքի օգտագործման և ստրկավաճառության մասին տե՛ս Липшиц Очерки стр 119 և հա.: Ստրուկները գտնվում էին հասարակական սանդուղքի ամենացածր աստիճանի վրա (նրանցից բարձր գտնվում էին պարիկոսները միսթիոսները (վարձկան) ապորները (չբավոր աղքատ) և մորտիաները), և օգտագործվում էին հատկապես տնային տնտեսության մեջ:

Երևադրում՝ *καπνυλάριον*. IX դ. այդ բառի տակ ենթադրվում էին Էրկու տեսակի կողմնակի նարկեր՝ հարկ առուժախից և հարկ շրջանառությունից Թեոփանեսն այստեղ նկատի ունի հարկի երկրորդ տեսակը (տե՛ս Липшиц, Очерки, стр 80) Ստացվում է 16³/4 տոկոս (տե՛ս 7 α γ υ θ η ν ο σ, Βυζάντιον, σελ. 44): Նիկեփոր 1-ի այս տոմարից միջոցառման մասին կա հատուկ ուսումնասիրություն: Տե՛ս Castmatis, La dixième vexation p 154 և հա նաև Frances Le commerce maritime p 41—47

- 954 Հավանաբար ժառանգելու իրաւունքից զրկե ո մյտո մով անմիջական ժառանգնե
րին հեռավոր արգականի ստատուար տվեց
- 955 Մոլ պատրաստող
956. 7200 ոսկեդրամ
- 957 Պաշտոնական եկեղեցին ամեն շաբաթ թախում էր պապիկյանն էլին մանիքեցի հա
մարելո ոչ միայն որովհետեւ իրոք այդ էրկու հերձվածների գաղափարախոսու
թյան մեջ կային ընդհանուր գծեր (բինակ աստվածաբանական դուսլիզմը) այլև
որպեսզի սրբապետների դեմ օգտագործի մանիքեցիների դեմ գրված ամբողջ
գրականութունը ընդունված օրենսդրութունը: Այնինչ պապիկյաններն ամեն կերպ
մերժում էին որևէ կապ մանիքեցիների հետ, հրաժարվում նրանց գրական ժառան
գութունից: Հետագայում պաշտոնական եկեղեցին նույն ձևով թոնդրակեցիներին
պապիկյան էր համարում (Бармикян Источники, с. 103 прим. 1)
- 958 Աթինգանների վերաբերյալ բազմաթիվ կարծիքներ են սրտահայտվել: Դե Գուեի հա
մաձայն նրանք Կամանակից գնչուներն են (ցիգանները) (տե՛ս De Coeje,
Mémoire p. 25—26) և հանդես են բերել IX դ Միշլենկոն ընդակառակը,
Լեբժում է այդ կարծիքը (Мищенко 'Аθίγγανοί не цыгани, с. 183—196)
Նույն կարծիքին է և Սուլիսը (Soullis The Gypsies p 145 և 163): Ստարրը
նյանց հանդես գալը դնում է նիկեփոր I կայսեր ժամանակ (Starr, The Athinganoi,
p 93 և 101): Թեոփանեսի Շարունակողը (էջ 42) նրանց տեղագրում է Սմոնթոն
քաղաքում Վրեանների հետ երբ 820 թ. բնակվեց Թովմա Խաղիրացու ապստամ
բութունը, Էնեսախոս պատմիչի ստեղծված, նրան մասնակցեցին բազմաթիվ ժո
ղովուրդների ներկայացուցիչներ, առ թիվում նաև Շայեր պապիկյաններ և սթին
դաններ (Genesti Regum, p. 33)
- 959 Ինադրում՝ ἀφοβως πολιτευσσθαι: Լիպչիցը հիշտ թարգմանելով «беспрепятственно
пользоваться всеми правами» մեկնաբանման մեջ ավելացնում է «Ματιχου
получили разрешение жить в столице» (ընդգծումն իրենն է) մի բան, որ
Թեոփանեսի ընադրում չկա (տե՛ս նրա «Павликианское движение» стр. 56): Ինչ
վերաբերում է Լիպչիցի խոսքերին, որ պապիկյանները իբրև թե Թեոփանեսի
ստեղծված «հենց մայրաքաղաքում գինվեցին ոչնչացնելու համար ուղղափառ հավատքը»
(նույն տեղում, էջ 57), թյուրիմացութուն է: Ինչպես կհամոզվի բնթերցողը, խոսքը
(ստատանոն և նա պատական) նիկեոզ ոսի և Նրա մարդկայն մասին է և ոչ ուս
իկյանների
- Նիկեփոլ կայսեր իշխանության Կամանակաշրջանը զուգահեյտում է պապիկ
անների խոշորագույն ազանդապետ Սերգիոսի (801—834) գործունեության սկզբե
նական շրջանի հետ, երբ իսկապես պապիկյան շարժումն անշափ հղորացավ ու
տարածվեց Այդ տարիներին պապիկյանների պարագլուխն էր նաև Հովսեփ-Նպալ
ր դիտոսը որ շարժումը գլխավորել էր ամբողջ երեսուն տարի: Նա, խուսափելով
կայսրության հայածանքներից, հաստատվել էր Փոյուզիայում և Պիսիդիայի Անտիոք
քաղաքում: Ինչպես տեսնում ենք Թեոփանեսն ազանդավորներ է գտնում Փւյո
գիայում, հետևաբար նկատի ունի Հովսեփ-Նպափրոգիտոսի հենց անտեղ հիմնադրած
պապիկյան համայնքները: Հովսեփ-Նպափրոգիտոսին աջորդեց Շայազզի Վահանը
և վերոհիշյալ Սերգիոսը (Бармикян Источники с. 140 и с 1)

- 10 Պատահական չէ, որ Երկեփորի մահից անմիջապես հետո իշխած կայսրերը, Մլ լայնել 1 ր և հատկապես Անն V Հայկազնը, Պետրոս Սիկիլիացու տվյալներով, «տեսնելով որ հոռոմների մեծ մասը վարակվել է նրանց վարդապետութունից համեմակն պետության բոլոր շրջանները հրաման արձակեցին կոտորել այդ պիղծ ազանդի հետևորդներին» (Бартикянн Источникп стр. 148)
- 11 Ք սրգմանաբար նշանակում է դրսի սյո նաշարք»: Գտնվում էր Քեոզոսիսի և Կոսսանդինի պարիսպների միջև: Հետագայում ժողովուրդը այլ կերպ ստուգաբանեց սնունը՝ «վեց սյուններ» ուրից էլ առաջացել է ժամանակակից «Ալթը մերմեր» (վեց մարմարիոն) թուրքական անվանումը: Գտնվում էր ժամանակակից Սուլու մանասարից (հնում Պերիբլեպոս) հյուսիս (տես Մ τ օ ւ ղ Ա ի ծ: π λ α՝ լ ρ α φ α ք է լ. 48—55)
- Հաղանաբար նկատի ունի Քրիստոսի ասույթը Սիրեցէս լլիկեր քո իրրե զանձն քո» (Մատթ ԺԹ 19, ԻԻ, 39 Մարկոս ԺԹ 31):
103. Եվխասյիս ան սը Քեոզոսու Տիրոնի պաշտամունքային կենտրոնն էր Հելենոպոնտոսի քաղաք էր Ամասիայից մեկ օր ճանապարհ դեպի արևմուտք Մտնում էր Արևներակների բանակաթևի կալմում Ա Գրեզուարը նույնացրել էր թուրքական Ավրասա կամ Եվխասս պոլի հետ որտեղ գտնվում են բյուզանդական բազմաթիվ վեբակներ (Mango-Ševčenko Three Inscriptions, p 379—380)
- 1 Արաարը Իսրայելի թագավոր էր (IX դ. մ թ ա.), լնդունեց կապաշտութունը և լայածեց Ենովային պաշտողներին Սպանվեց Ասորիքի դեմ պատերազմում (Գ թ ա-դ ստորութեանց ԺԶ 28 ԻԲ, 38 և հտ. և Բ Մնացորդաց ԺԲ 1 և հտ.): Տալախսր Սիկիլիայի Ակրագանտ քաղաքի բռնակալն էր (VI դ մ թ ա) որի անունը ասելի դարձավ այն կրողի դաժանութունների ու լործած ոճիրների պատ առով Միգասը Վոյուդիայի թագավոր էր (VIII դ մ թ ա) հարուստ ու ազա՛ Ի մարդ օր, ավանդության համաձայն ինչին ձեռք էր տալիս ոսկու էր վելածվում
12. Չեսագրերում սխաթվելը լի նշված է տինե են թարգմանո թյսն մեց նշված է լուլիս ամիսը:
106. Ալսինքն իր թագավորության սկիւից
67. Հմմտ. Երկրորդումն օլինաց Բ 30
68. Տե՛ս Գ թագաւորութեանց ԻԲ 20 (հմմտ Ի Մնացուլաց ԺԸ 19)
109. Բնագրում անկոչ: Տե՛ս ծանոթ 758
- 11 378 թվականից (էլբ Ալրիանուպոլսո մ վեստգոթների դեմ մղված մարտում սպանվեց Վազես կայսրը) ոչ մի բյուզանդական վեհապետ թշնամու կողմից չէր սպանվել: Այդ պատճառով Նիկեփոր 1 ի կորոս ստը ժամանակակիցների վրս հսկայական սպաւորութուն գործեց:
- Ալսինքն՝ Կոստանդնուպոլսի քաղաք սպետիե
- Նիկեփոր 1 | 811 թ հուլիսի 26 ին կրած պարտության և բյուզանդական դորի կոտորածի Իասին պահպանվել է մի շատ արժանահամուտ ու հետաքրքիր անանուն շարադրանք որ պահպանվել է Վասիկանի մատենադարանի հունարեն ժողովածուի № 2014 ձեռագրում, և առաջին անգամ հրատարակվել Իվան Գույչեի կողմից (Мушчев, Нови житийски дани, стр. 147—188. Նույնի՝ La Chronique byzantine de l'an 811, p 205—254 Grégoire Un nouveau fragment p 417—427

Komitis Echi del a bithaglia dell anno 811 p 313 318) Հուլիանոսի քաղաքի լեռջին հրատարակութիւնը տե ս H380p, том VIII, стр 11—15:

Նիկեփոր-Կրում պատերազմների մասին տե ս նաև Grégoire I emp leur Nicéphore et Kroum p, 261—272.

973 Սովորութեան մասին տե ս *Beševliev Ein byzar tin scher Bra eli S 17 21*

974 Այսինքն՝ 300 յիտր 1.600 ոսկեզամ:

975 Միքայել I Ռանգարե կայսրը (811—813).

976 Այսինքն սր. Սոֆիայի տաճարի հոգևորականութեան.

977 Այստեղ (81° թ) Թեոփանեսը Կարոլոսին անվանում է արդեն ոչ թե *թէξ (rex) ինչպես առաջ (A M 6293), այլ թասլեւս (Թագավոր) Նիկեփոր I-ի և Կարոլոս Մեծի փոխհարաբերութիւնների մասին տես Tsirpanlis Byzantine Reactions p. 356 և հտ.։ Բանակցութիւնները վարելու համար Aquisgranum (այժմ՝ Աախեն կամ Aix-La-Chapelle) էին գնացել բյուզանդական կայսեր գեոսպանները, որոնք Կարոլոս Մեծին հունարեն թասլեւս հորջորջեցին. Կնքված պայմանագրի ամսաձայն Կարոլոսը Բյուզանդիային վերադարձրեց Վէնետիկը ճանաչող վերջինիս գերիշխանութիւնը Դալմատիայի վրա:*

978 *Տեարազիլը (τετραβήλα) Ս. Ֆոկիւսը (տե՛ս Greek Lex con) համարու է անստույգ բառ։ Բաղկացած է τετρα- (չորս) և βήλον (լատ velum ասագաստ վարագույր եկեղեցու ըմփ վարագույր, զրոշ) բառերից։ Լամպես (Patristic Lexicon, p 1389) Թարգմանում է square veil (քառակուսի քող յածկոց)*

99 Քրիստոսի ծննդյան տոնը՝ գեկտեմբերի 25:

980 Իննատին Սարկավապի ասելով, Նիկեփոր պատվալքը կայ եր համալ լս վիկյանների վերաբերյալ հասուկ գիրք է գրել որտեղ մանրամասն խոսք էր լինում աղանդավորների դադափարախոսութեան մասին (*Nicephori Vita col 69*) Մյգ զործը չի պահպանվել:

981. Տե՛ս Գործք սուրբելոց I 1—5

982. Հմմտ. Ա Հոովմ. Ա 32

983 Միքայել I-ի հալածանքների մասին խոսում է և Պետրոս Սիկիլիցին որի հալածանքն կայսրը, տեսնելով որ այդ աղանդը լարս կել է քրիստոնյաների մեծ մասը ոտմեական կայսրութեան բոլոր շրջանները պատժիլ արշավախմբեր ուղարկեց աղանդավորներին կոտորելու։ Միքայելի հրամանը հասավ և Արմենիակաների բանակաթեմր։ Աղանդավորները, սպանելով հալածանքների կազմակերպիչներ Նեոկեսարիայի եպիսկոպոս Թովմասին և էքսարքոս Պարակոնդակեսին, փախան Մեյխեննե, որի միրայից սահանալով Արգովան քաղաքը և ստովեցին յետեղ (*Γαρμικαί Ιστορικηι στρ. 148*):

984 Ռոդոստոյից 32 կմ հյուսի արևելք, այժմ կոչւում է Չոս լիւկն և Թակիսյում։ Հնում կոչվում էր Տյուրոյոն։

985 Դեբելոսս քաղաք արևելյալ Թրակիայում։ Հիշւում է դեռևս Պիլիոյ կոմից Երս միջով էր անցնում Կոստանդնուպոլսից Անքիալոս և Իսնուր տանող ճանապարհը

986 Տաքսատոս (կամ տաքսատիոն)։ Տե՛ս ծանոթ. 231

987 Խոսքը Թրակիայի Երկիս քաղաքի մասին է։ Կոչվում էր նաև Փոքր Նիկիա յարբերվելու համար Բյուզանդիայի Նիկիայից ձիշ անվանումը Նիկե է (*Νίκη*)։ Արեվելյան Թրակիայի քաղաք Ադրիանուպոլսի և Սրկադիո պոլսի միջև Ադրիանու

- յու լց Կոստանդնուպոլիս տանող ճան պարհի վրա: Կա տեղե Կոստանդին Մեծը ի պատիվ Լիկինիոսի դեմ տարած հաղթանակի (323)
992. Ֆիլիպոպոլիսը այժմյան Պլովդիվն է Բուլղարիայում Ֆիլիպպեն քաղաք արևելյան Մակեդոնիայում Կավալայի և Գրամայի միջև անտիկ շրջանի Կրենիդեսը
993. Տետրադիմներ (ավանաբայ quartodecimani) էին կոչվում Ջատիկը հիանեքի հետ երբայական նիսան ամսի 14 ին նշող քրիստոնյաները
994. Նկատի ունի Կոստանդին V ին
995. Ծնթադի արար նույնացնում են ժամանակակից Բանդրամա լեռ (Mango—Ševčenko Three Inscriptions p 389)
996. Կղզի Մարմալա ծվի հարավ արևմտքում անտիկ շրջանի Օֆիուան (Թորք Արարիար):
997. Շայադդի Լեոնը ապագա Լեոն V շայկազն կայսրը (813—820)
998. Արար գորավար Ֆաբլտ իրն նսար իրն Մալիբբու Թեոփանեսը մի այ Թեբիտի հիշում է 6236 թ տակ:
999. Բուլղար պատմաբանների մի մասը (9 Իայաշև և Ջլատար կլ) գտնոմ է որ Թեոփանեսը ճիշտ չէ, երբ գրում է, թե 716 թ խնդրոս արկա պայմանագիրը կրնք լեց Կորմեսիոսի հետ: Նրանց համաձայն այն կնքել է խան Տերվելիսը, քանզի վերջինս 718—719 թթ. դե նս իշխանությունը գլուխ էր կանգնած: Վ. Թեշելիերը ընդհանրապես, Թեոփանեսի տվյալները արժանահավատ է համարում, քանզի Մադարայի արձանագրության հիմն վա ապացուցել է թե 716 թ Բուլղարիայի խան Իր Կորմեսիոսը (Бешевлиев, Мадарският конник стр. 71—72: Տե՛ս նաև Цанкова-Петкова О територии стр 125: Նույնի՛ Bulgarians and Byzantium p 42—43). Թեոփանես Ազրամիտենոսը Թեոփանես III կայսրն է (715—717), Գերմանոս պատրիարքը ամբողջակալ է 715—730 թթ.: Հետևաբար պայմանագիրը կնքվել է 716 թ. կամ 717 թ սկզբին: Հարցի մասին տեսև և Цанкова Петкова Българо-византийските отношения стр 168 и сл
1000. Գրություն այդ ձևը թարգմանաբար նշանակում է «ենձորենու այգիներ» Թրակիայի Մելիտոնները, ոյ տեղանուն է համարվում ճշտությունը չեն տեղադրված Այն հանդիպում է միայն ու միայն Թեոփանեսի երկում, այն էլ ըստ ոմանց աղավաղված ձևով, քանզի իրականում պիտի կարդալ από μελίων τῆς Θράκης, որ նշանակում է «Թրակիայի մեղիանշաններին» (Цанкова Петкова О територии стр 183)
1001. Տե՛ս Յովհ 2 37
1002. Տե՛ս Ա Տիմոթ Ե 8
1003. Հմմտ. Սաղմ ՃԺԹ 6 Ե ազում լնգամ բնակեց տնձն լմ ընդ ս չնոսիկ ոյք տոլին դողչոյն Ես էի խաղաղարար .»:
1004. Բյուզանդիայում սիֆոն էին կոչվում հատուկ պղնձե խողովակներ ոյ ոնցով պոմ լի օղնություն մը թշնամու վրա հեղուկ կրսկ էին լցում: Այդպիսի սիֆոններով էին դիմում ըբողերն ո ոսգմանավերը, որոնք կոչվում էն սիֆոնակիր և հրակիր (հիշուկ կրակի մասին տեսև Կոստանդին Միքանածիև Էօ 282 Ե սև DMI II p 66):
1005. Իմա՛ Երուսաղեմի
1006. Իմա՛ Գողգոթան:
1007. Ի՛ լերը ծանոթ 215

ԾԱՆՈԹՍԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

- 1004 Բնագրում $\tau\epsilon\tau\alpha\lambda\omicron\nu$ Անաստասիոս Բիրլիոթեկարիոսը թարգմանել է *argenteo petalo* Մեր թարգմանությունը ենթադրական է
- 1005 Պատկերամարտ Կոստանդին V կայսեր որ բուլղարների դեմ բազմ հաղթանակներ էր տարել:
- 1006 Մ Յա Սյուզյումովը հիշելով Թեոփանեսի այս խոսքերը թե Կոստանդին V ը ձի հեծած երևաց ժողովրդին գտնում է որ սրանով ստեղծվեց լեգենդի սկիզբը Հետագայում բյուզանդական էպոսի ստեղծման ժամանակ իբրև թե Կոստանդին V ի կերպարը փոխարինելու եկան Անդրոնիկոս և Կոստանդին Դուկասի կերպարները (ան՝ս Сюзюмов Проблемы иконоборчества стр 65) Պարզ նեթազրու-թյուն է, ոչնչով չհաստատվող:
- 1007 Նկատի ունի Ասորեստանի թագավոր Սենեքերիմին Սարգոնի որդուն որ սլբլ ընկավ իր զաժանությունամբ ու բռնություններով

Ա. Պ. Ա. Վ. ՈՒՄՆԵՐԻ ԲԱՆԱԼԻ

- Արգարյան «Սերենով» պատմությունը—Գ Վ Արգարյան «Սերենով» Պատմությունը և Անանունի առեղծվածը, Երևան 1965:
- Արոնց, Մամիկոնյան իշխանուհին—Ն. Արոնց, Մամիկոնյան իշխանուհին Բյուզանդական դահի վրա, Պատմական ուսումնասիրություններ» Պարթև 1948
- Այոնց, Նամակներ—Նիկողայոս Ադոնցի Նամակներից 1-րդ Պ 2 Հակոբյանի Պատմա-բանասիրական հանդես» 1975, № 1:
- Կիլշան, Երազ Վալդան կայսեր—Վ. Այիշան Երազ Վալդան կայսեր 3-րդ շրջից հանդեսը «Հայոց տեղեկություններ» 1921
- Կիլշան, Բ. Վարդան կայսեր—Վ. Այիշան Բ. Վարդան կայսեր 3-րդ շրջից հանդեսը «Հայոց տեղեկություններ» 1921
- Կիլշան Շիրակ—Վ. Այիշան, Շիրակ, տեղագրությունը պատմությանը «Հայոց տեղեկություններ» 1881
- Անտոյան Անձնանունների բառարան—Հ. Անտոյան Հայոց անձնանունների բառարան «Հայ. Ա—Ե» Երևան 1942—1962
- Անտոյան Արմատական բառարան—Հ. Անտոյան Հայերեն արմատական բառարան «Հայ. Ա—Գ» Երևան, 1971—1979
- Անտոյան Հայերեն ինքնաբերական բառեր—Հ. Անտոյան Հայերեն ինքնաբերական բառերի բառարան «Հայ. Ա—Գ» Երևան 1926
- Անանիա Շիրակացու Մատենագրությունը—Անանիայի Շիրակացույ ամառողի Մատենագրությունը: Տեքստը լրացրեց և հատարակության համար պատրաստեց Ս. Գ. Արաբկալյան, Երևան 1943
- Առևելյան Հայաստանը—Բ. Ն. Առևելյան Հայաստանը արարական տիրապետության տալիս շրջանում և հայերի պայքարի անկախության համար Գիտական ժողովուրդը» Երևան, 1941
- Առևելյան, Հայերի ազատամարտի ինքնությունը—Բ. Ն. Առևելյան, Հայերի ազատամարտի ինքնությունը արարական լծի դեմ 703 թ. ՍՍԽՄ գիտությունների կազմակերպչի Հայկական ֆիլիալի «Տեղեկագիր», 1941, № 5—6 (10—11):
- Արիկյան, Բոլիլասի կտակը—Հ. Մ. Բարթիկյան, Եվստատիոս Բոլիլասի կտակը (1059) արգևս Հայաստանի և Վրաստանի պատմության կարևոր սկզբնաղբյուր «Բանբեր Մատենագրանի» 1960:
- Արիկյան, Հայագիտական նյութեր—Հ. Մ. Բարթիկյան, Հայագիտական նյութեր Բյուզանդական նոր հանդեսում, «Լրագրեր» 1973, № 3
- Արիկյան, Հայ-բյուզանդական նյութեր—Հ. Մ. Բարթիկյան Հայ-բյուզանդական նյութեր ՀՍՍՀ ԳԱ «Տեղեկագիր» 1960, 6—7:
- Արիկյան, Narratio—Հ. Մ. Բարթիկյան, Narratio de rebus Armeniae հունարեն խորհրդանշանային մեղ հասած մի հայ քաղեկագրական սկզբնաղբյուր «Բանբեր Մատենագրանի» 6 1963

ՀԱ ՊՍՎՈՒՄՆԵՐԻ ԲՍՆԱԼԻ

Բարբիլյան Նիկողայոս Միստիկոսի թղթերը— Մ Բարբիլյան Կոստանդնուպոլսի պատրիարք Նիկողայոս Միստիկոսի 101-րդ և 139 րդ թղթերը ուղղված Հովհաննես Դրասխանակերտցուն և Սմբատ Ա թագավորին Պատմա րանասիրական հանդես 1966 № 4

Կելցեր, Սկզբնավորութիւն,— Հ Գելցեր Սկզբնավորութիւնը բյուզանդեան րանակաթե մերու դրութեան, թարգմ Գ Գարանֆիլեանի Վիեննա 1903

Կելցեր Հայ հասարակութիւնն ի Պերգամոն—Հ Գելցեր Հայ հասարակութիւնն ի Պեր գամոն և Պերգամացին կայսերական գահի վրա: Հանդես ամսօրյա 1907 Ն 3 Գիրք թղթոց—Գիրք թղթոց Թիֆլիս 1901:

Կրիգոր Սագիստրոս—Երիգոր Սագիստրոսի թղթերը բնագլրն առաջաբանով և ծանոթու թյուններով առաջին անգամ ի լոյս բնծայեց Կ Կոստանյանց Ա եքսանդրա պոլ 1910

Կրիգորյալ Ստեփանոս Սինեցլ—Մեսրոպ վրդ Գ Կրիգորյալ Ստեփանոս Սինեցի Պելյուսթ 1958

Իրվան հայ վիճագրութիւն—Իրվան հս վիճագրութիւն պր 1 Ան ի քաղաք Կազմեց Վ Ա. Օրբելի Երևան, 1966:

Յոլիշե—Նոյիշի վասն Վարդանայ և Հայոց պ տերազմին Ի լոյս ածեալ բաղդատթ թեալք ձեռագրաց, սշխատասիրութեամբ Ե Տէր-Մինասեան Երևան 1957

Երեմյան Հայաստանը—Ս Տ. Երեմյան, Հայաստանը ըստ «Աշխար ացոյց»-ի (Փորձ VII դարի հայկական բայտեզի վերակազմութիւն ժամանակակից քարտեզագրական հիմքի վրա) Երևան 1963

Գարբնանալյան Հայկական թարգմանութիւնը Կ Զարբնանալյան Հ յկակ Կ թարգմ նութիւնը նախնեաց Վենետիկ 1889:

Գովմա Արծրունի—Թովմայի վարդապետի Արծրունոյ Պատմութիւն տամ Կ Արծրոնեց Ի լոյս էած Ք[Երովբէ] Պ[ատկանեան], ի Ս Պետերբուրգ, 1887:

Իսկանյալ Հայ-բյուզանդական հարաբերութիւնները—Լ. Կ. Իսկանյան, Հա բյուզանդա կան հարաբերութիւնները VII դ արաբական աւաջի ալշափանքնէլի ժաման Կ «Պատմա-բանասիրական հանդէս» 1971 № 4:

Լեո—Հայոց պատմութիւն—Լեո, Հայոց պատմութիւն, երկրորդ հատոր Երևան 1947

Խարանիս Հայերը—Պ Խարանիս, Հայերը բյուզանդական կայսրութիւն մեջ թարգմ սնեց Հայկ Պերպերյան Վիեննա, 1966 (Ազգային Մատենադարան ՃՂԹ)

Կանոնագիրք Հայոց—Կանոնագիրք Հայոց սշխատասիրութեամբ Կ Ս Հակոբյանի հտ Ա—Բ Երևան 1964—1971

Կիրակոս Կանձակեցի—Կիրակոս Կանձակեցի Պատմութիւն Հայոց շխատասիրութեամբ Կ Ա. Մելիք-Օհանջանյանի, Երևան 1961

«Կնիք Հաւատոյ»—«Կնիք Հաւատոյ» Վաղարշապատ, 1914

«Կոստանդին Սիրանաձիւն»—Օտար աղբյուրները Հայաստանի և հայերի մասին 6 բյու զանդական աղբյուրներ գիրք Բ Կոստանդին Սիրանաձիւն թարգմանութիւն բնա գրից, առաջաբան և ծանոթագրութիւններ Հրաչ Բարբիլյանի Երևան 1970

Հովհան Մամիկոնյան—Յովհան Մամիկոնեան Պատմութիւն Տ րօնոյ աշխատութիւն մը և առաջաբանով Աջ. Աբրահամյանի, Երևան 1941

Հովհաննես Դրասխանակերտցի—Յովհաննէս կաթողիկոսի Դրասխանակերտեցոյ Պատմո թիւն Հ յոց Թիֆլիս 1912

- ավաններն Ալիլիյես»—Օտ յ զըլյուրները Հայաստանի և հայերի մասին 10, էյուզան դական աղբյուրներ, գիրք Կ Հովհաննես Ալիլիյես: Թարգմանություն բնագրից առաջարան և ծանոթագրություններ Հր շ Բարթիկյանի երևան, 1979:
- ավան Օնեկցի—Յովհաննու Իմաստաւեր Սանեցոյ Հայոց կաթողիկոսի Մատենա գրութիւնք Վենետիկ, 1833:
- Աւնոյ—Պատմութիւն Անոնիայ Մեծի լարդապետի Հայոց Ս Պետերբուրգ 1887
- Աւնանդյան, Արաբական արշավանքները—Հ. Մանանդյան, Արաբական արշավանքները Հայաստանում (Ժամանակագրական գիտողություններ) Քննական տեսություն հայ ժողովրդի պատմության հատի Բ մասի նյութեր երևան 1960
- Աւնանդյան, Ընթացողները—Հ. Մանանդյան Հերակոյ կայսեր պարսկական արշավանքների ընթացողները (մարշլուտները) Քննական տեսություն հայ ժողովրդի պատմության հատ. Բ մասի նյութեր, երևան, 1960:
- Աւնանդյան Ժողովրդական աստամբությունները—Հ. Մանանդյան Ժողովրդական ազատամբությունները Հայաստանում արարական սլրապետության դեմ, երևան 1939
- Աւնանդյան Կշիռները—Հ. Մանանդյան Կշիռներ և շախմատը "Կոմունիստական հայ աղբյուրներում, երևան, 1930:
- Ատրեոս Ատեալեցի—Մատթեոսի Ատեալեցի ժամասկզկութիւն Վ զարշապատ, 1898:
- Ալիլի-Բախչյան, Գիտողություններ—Մ. Տ. Ալիլի-Բախչյան Գիտողություններ արարների Հայաստան կատարած քաղաքների մասին Պատմա-նասիրական հանդես, 1964, № 3
- Ալիլի-Բախչյան Հայաստանի—Ս. Մ. Ալիլի-Բախչյան Հայաստան VII IX դրերում երևան, 1968
- Արիսայել Ատրի 1870—Տես Միսայելի պատմաբան Ատրոց ժամանակագրութիւն երուսաղեմ 1870
- Արիսայել Ատրի 187 ժամանակագրութիւն Տ Միսայելի Սորոց պատմութիւն երոստղեմ, 1871
- Ս վսես Խորենացի—Սոխոսի Խորենացոյ Պատմութիւն Հայոց Տ յ զիս 1913
- Ս վսես Կաղանկատվացի—Սովսի Կաղանկատվացոյ Պատմութիւն Ազոնից 12 խորհրդի, Թիֆլիս, 1912
- Ս վոսի Իոնապատի Կարգազութիւնը—Նեղոսի Իոնապատի Կարգազութիւնք պատմաբանական աթոռոյն, հրատ. Ն. Ֆիլկ Վաղարշապատ 1902
- Ս վոսի Կաղանկատվացի—Սոխոսի Կաղանկատվացոյ Պատմութիւն Հայաստանի և հայերի մասին 5 Բյուզանդական աղբյուրներ, գիրք Ա, Պրոկոպիոս Կեսարացի Թարգմանություն բնագրից առաջարան և ծանոթագրություններ Հրաշ Բարթիկյանի երևան, 1967:
- Սերեոս—Պատմութիւն Սերեոսի: Աշխատասիրութեամբ Վ Վ Արգարյանի, երևան 1979
- Ստեփանոս Սրբեյան—Պատմութիւն նախնային Սլսական ալարեալ Ստեփանոսի Սրբեյան արքեպիսկոպոսի Սրբեյան, Թիֆլիս 1910
- Ս յոսն վարդապետ—Հատարումն պատմութեան Կարգանս վրայ պետոյ լոսանսի Վենետիկ 1862:
- Սեր-Անոնյան, Իմիր սյուլթանները—Ա. Ն. Սեր-Անոնյան Սրբալակի ալարեալութիւնները Բաղլստունյոց Հայաստանում երևան 1965

- Տեր-Ղևոնդյան, Հայոց իշխանը—Ա. Ն. Տեր-Ղևոնդյան Հայոց իշխանը» արարական տիրապետության ժամանակաշրջանում «Պատմա բանասիրական Հանդես» 1964, №2:
- Տեր-Սիմոնյան նեստորականությունը Հայաստանում—Ե. Ի. Տեր-Սիմոնյան, նեստորականությունը Հայաստանում Պատմա բանասիրական հետազոտություններ Երևան 1971
- Տեր Սիմոնյանի Պարսից ժողովը—Ե. Տեր-Սիմոնյանի Այսպես կոչված Պարսից ժողովը Պատմա բանասիրական հետազոտություններ, Երևան 1971
- Տեր-Ներսեսյան VII դարի մի երկ—Ս. Տեր-Ներսեսյան VII դարի մի երկ, նվիրված պատկերների պաշտպանությանը «Հայ արվեստը միջնադարում» Երևան, 1975:
- Տեր-Ներսեսյան Հայ արվեստը—Ս. Տեր-Ներսեսյան Հայ արվեստը միջնադարում Երևան 1975
- Տեր-Սահակյան, Հայ կայսերը Կ Տեր Սահակյան Հայ կայսերը Բողանդյանի մասին, Վենետիկ 1905
- Սիստանեն—Սիստանի Լալիսիսի Պատմություն Հայոց, ստորագրված Երևանի Պատմա թիւն բաժանման վրացի հայոց, Հաղորդագրատ 1871
- Քենդերյան Հովհան Մայրագոմեցի—Հ. Մ. Քենդերյան, Հովհան Մայրագոմեցի Երևան 1973
- Օսմանյան, Աղգադատում Մ Օսմանյան, Աղգադատում. Հայ ողջ սփյուռքի կենդանի քերթը սկիզբի մինչև իր օրերը մասն Ա. Կոտանդն Լոռիս 1913:
- Идоиц, Армения—Н. Идоиц, Армения в лоху Юстиниана, СПб 1908
- Ангелов, За политическите емигранти—Д. Ангелов, Въпросът за политическите емигранти в отношенията между Византия и средновековна България Античная древность и средние века», вып. 10 Свердловск, 1973
- Артамонов История хазар—М. И. Артамонов История хазар, Л 1962
- Баласчев Българският господар Тервел I Баласчев Българският господар Тервел «Периодическо списание» 77, 1898.
- Бартикян, Источники—Р. М. Бартикян Источники для изучения истории изв. ликианского движения, Е 1961
- Бартикян, К вопросу—Р. М. Бартикян К вопросу о навликианском движении в Византии в первой половине VIII в «Византийский Временник т VIII 1956.
- Бартикян, О протоболгарских надписях—Р. М. Бартикян, О протоболгарских надписях ханов Крума (803—814) и Омуртага (814—831) и некоторых вопросах организации раннеболгарского государства. Вестник Общ. наук» АН Арм. ССР № I, 1981.
- Бартикян, Об армянской памятной записи Р. М. Бартикян, Об армянской памятной записи в грузинской рукописи содержащей Типик Григория Пакуриана, Иршкыр 1978, № 7
- Беляев, Арабы—Е. А. Беляев Арабы Ислам и Арабский халифат в раннее средневековье М 1965.
- Беляев Мусульманское сектанство—Е. А. Беляев Мусульманское сектанство, М 1957
- Бенешевич К истории В. Н. Бенешевич К истории евреев в Византии VI—X веков «Еврейская мысль» 1926

- Ивлев* К вопросу о заграде—*В. Бешевлиев* К вопросу о награде, полученной Гервелем от Юстиниана II в 705 г. «Византийский Временник» г. XVI, 1959.
- Бешевлиев*, Мадарският конник—*В. Бешевлиев* Мадарският конник, София 1956
- Грацинг*, Рабство—*Р. Браунинг*, Рабство в Византийской империи (600—1200 гг.) «Византийский Временник» т. XIV, 1958
- Бурмов* Към въпроса—*А. К. Бурмов*, Към въпроса за произхода на прабългарите, «Известия на Българското историческо дружество», XXII—XXIV, 1948
- Васильевски*, Жития—*В. Г. Васильевски* Жития свв. Георгия Амастридского и Стефана Сурожского, «Труды», т. III, Пг., 1915.
- Васильевски* Житие Иоанна Готского—*В. Г. Васильевски* Житие Иоанна Готского, «Труды», т. II, вып. 2, СПб., 1912
- Васильевский*, Записка—*В. Г. Васильевский* Записка греческого топарха «Труды», т. III, вып. 1, СПб., 1909.
- Византийская книга епарха—«Византийская книга епарха» Вступительная статья, перевод, комментарий *М. Я. Сюзюмова*, М., 1962
- Гийан*, Очерки—*Р. Гийан*, Очерки просопографии Византийской империи «Византийский Временник», г. XXXIV, 1973.
- Грацианский-Сказкин*, Хрестоматия—*Н. П. Грацианский—С. П. Сказкин* Хрестоматия по истории средних веков I—III, М., 1949—1950
- Гумилев*, Биография тюркского хана—*Л. Н. Гумилев*, Биография тюркского хана в «Истории» Феофилакта Симокатты и в действительности «Византийский Временник», т. XXVI, 1965.
- Гумилева*, Кубань—*Л. Г. Гумилева*, О названиях реки Кубань «Геоимика Востока». Исследования и материалы М., 1969
- Гюселев*, Участие на българите—*В. Гюселев*, Участие на българите в отблъскването на арабската обсада на Църград през 717—718 г. «Исторически преглед», XXIX (1973) вып. 3.
- Дестунис*, Заметки—*Г. Дестунис* Заметки по тексту Феофанова Временника «Византийский Временник», т. I, 1894.
- Дмитриев*, Движение скамаров—*А. Д. Дмитриев* Движение скамаров «Византийский Временник», т. V, 1952.
- Дуйчев*, Нови житийни данни—*И. С. Дуйчев*, Нови житийни данни за похода на Никифор I в България през 811 г. Списание на Българската Академия на науките», т. 34, 1936
- Дуйчев*, Проучвания—*И. С. Дуйчев*, Проучвания върху българското средновековие. I. Император Юстиниан II Ринотмит дава данни на хан Тервелю «Списание на Българската Академия на науките», т. 41, вып. 1, 1945.
- Дурново*, Краткая история—*Л. А. Дурново* Краткая история древнеармянской живописи, Ереван, 1957.
- Лриштедт*, Этимология глагола *κα,αριζω*—*П. В. Лриштедт*, Этимология нового греческого глагола *κα,αριζω* Доклады и сообщения Института языкознания АН СССР I, 1951

- Златарски* История 1, ч 1—*В. Н. Златарски*, История България през средните векове т. 1, 1, София 1918
- Извори т. VI—Извори за Българската история, т. VI София 1960
- Извори т. VIII—Извори за Българската история, т. VIII, София 1961
- История Византии—История Византии в трех томах Изд. АН СССР т. II М 1967
- История императора Иракла—История императора Иракла—сочинение епископа *Себеоса*, писателя VII века. Перевод с армянского, СПб., 1862
- История халифов—История халифов вардапета *Гевонда* писателя VIII века СПб., 1862.
- Каждан*, Деревня город *А. П. Каждан* Деревня город в Византии IX—X вв., М 1960.
- Каждан*, Об аграрных отношениях *А. П. Каждан*, Еще раз об аграрных отношениях в Византии IV—XI вв., «Византийский Временник», т. XVI 1959
- Каждан*, О феодальной собственности—*А. П. Каждан*, К вопросу об особенностях феодальной собственности в Византии VIII—X вв. «Византийский Временник», т. X, 1956.
- Каждан*, Формирование поместья—*А. П. Каждан* Формирование феодального поместья в Византии в X веке, «Византийский Временник» т. XI, 1956
- Каждан-Чичуров*, О структуре—*А. П. Каждан, И. С. Чичуров*, О структуре византийского общества VII—IX вв. Проблема социальной стратификации и книга П. Яйвонулоса. «Византийские очерки». Труды советских ученых к XV Международному конгрессу византистов, М., 1977
- Колесников, Иран—*А. И. Колесников* Иран в начале VII века Палестинский сборник», вып. 22 (85), М.—Л., 1970
- Котанджян, Цвет*—*Н. Котанджян* Цвет в раннесредневековой живописи и Армении, Ереван, 1978
- Кривов*, Сражение при Му'те—*М. В. Кривов* Сражение при Му'те по арабским источникам и Феофану, «Византийский Временник», т. 40 1979
- Кулаковский*, История Византии—*Ю. Кулаковский* История Византии т. III Киев, 1915
- Кулаковский* Критика—*Ю. Кулаковский*, К критике известий Феофана о последнем годе правления Фоки «Византийский Временник» т. XXI вып. 1—2, 1914
- Кучма* К вопросу—*В. В. Кучма*, К вопросу о социальной сущности Революции Фоки (602—610). «Византийские очерки». Труды советских ученых к XV Международному конгрессу византистов, М., 1977
- Ласкин*, Ираклий—*Г. Ласкин* Ираклий Византийское государство в первой половине VII в. Харьков 1889.
- Левченко* Венеция и прасины—*М. В. Левченко* Венеция и прасины в Византии в V—VII вв. «Византийский Временник» т. 1 1947

- Левченко* Церковные имущества—*М. В. Левченко*, Церковные имущества V—VIII вв в Восточноримской империи «Византийский Временник», т II, 1949
- Липшиц*, Византийское крестьянство—*Е. Э. Липшиц* Византийское крестьянство и славянская колонизация (преимущественно по данным Земледельческого закона) «Византийский сборник» под редакцией *М. В. Левченко*, М.—Л., 1945
- Липшиц*, Из истории—*Е. Э. Липшиц* Из истории славянских общин в Македонии «Академику Б. Д. Грекову ко дню семидесятилетия» М., 1952.
- Липшиц*, Никифор—*Е. Э. Липшиц*, Никифор и его исторический труд. Византийский Временник», т III, 1950.
- Липшиц*, О городе—*Е. Э. Липшиц*, К вопросу о городе в Византии в VIII—IX вв «Византийский Временник», т. VI 1953.
- Липшиц*, О значении термина парик—*Е. Э. Липшиц* О значении термина парик в Византии IX в. «Эллинистический Ближний Восток, Византия и Иран История и филология Сборник в честь семидесятилетия члена-корреспондента АН СССР Н. В. Пигулевской М., 1967.
- Липшиц*, Очерки—*Е. Э. Липшиц*, Очерки по истории византийского общества и культуры в VIII—первой половине IX века, М., 1961.
- Липшиц*, Павликианское движение—*Е. Э. Липшиц* Павликианское движение в Византии в VIII и первой половине IX вв «Византийский Временник» т V, 1952.
- Липшиц*, Право и суд—*Е. Э. Липшиц* Право и суд в Византии в IV—VIII вв Л., 1976.
- Липшиц* Славянская община—*Е. Э. Липшиц*, Славянская община и ее роль в формировании византийского феодализма «Византийский Временник», т I 1947.
- Лопарев*, Жития святых—*В. Лопарев*, Византийские жития святых VII—IX вв «Византийский Временник», т. 17, 1910.
- Март*, Антиох Стратиг—*Н. Я. Март*, Антиох Стратиг. Пленение Иерусалима персами в 614 г. Тексты и разъяснения по армяно-грузинской филологии, кн. IX СПб 1909
- Март*, Аркаун—*Н. Я. Март*, Аркаун. Монгольское название христиан В связи с вопросом об армянах-халкидонитах «Византийский Временник» т 12 1905.
- Медников*, Завоевание Иерусалима—*Н. А. Медников* Завоевание Иерусалима персами в 614 г. «Сообщения Императорского Православного Палестинского Общества» т VIII, 1897.
- Мишулин* Древние славяне—*А. В. Мишулин* Древние славяне в отрывках греко-римских и византийских писателей по VII в н э «Вестник Древней Истории», 1941, № 1
- Мищенко*, Цигани—*Х. Г. Мищенко*, Ἰαβιγγανοὶ не цигани. В кн «Юбилейный збірник на пошану академика Дмитра Ивановича Багалія» Том I Київ 1927

- Моисей Каганкатваци,— История Агвчи Моисея Каганкатваци писателя X века
Перевод с армянского [К Патканяна], СПб., 1861. •
- Наследова, Македонские славяне—Р. А. Наследова, Македонские славяне конца
IX—начала X века по данным Иоанна Камениаты «Византийский Времен
ник», т. XI, 1956.
- а: Наубахти, Шиитские секты Ал-Хасан ибн Муса ан-Наубахти Шиитские сек
ты перевод с арабского исследование и комментарий С. М. Прозорова М
1973
- Панченко П. Памятник славян Б. Панченко, Памятник славян в Вифинии VII ве
ка «Известия Русского Археологического Института в Константинополе»
XIII, 1902
- Патканов, Из нового списка К Патканов, Из нового списка географических припи
сываемой Моисею Хоренскому, «Журнал Министерства Народного Просве
щения» 1883, март
- Пигулевская, Хронография Феофана—Н. В. Пигулевская Хронография Феофа
на и сирийские хроники, «Ближний Восток, Византия, славяне» Л., 1976
- Пигулевская, Эфиопия и Химьяр—Н. В. Пигулевская, Эфиопия и Химьяр в их
взаимоотношениях с Восточноримской империей «Вестник Древней Исто
рии» 1948, № 1.
- Потровская, К изучению летописца вскоре—Е. К. Потровская, К изучению
«Летописца вскоре» константинопольского патриарха Никифора. «Труды От
дела древнерусской литературы», т. XXIX 1974
- Потровская, О времени перевода «Летописца вскоре —Е. К. Потровская, К
вопросу о времени перевода «Летописца вскоре» константинопольского
патриарха Никифора на славянский язык Вспомогательные исторические
дисциплины» т. VII, 1976.
- Преображенский, Летописное повествование П. Г. Преображенский Летописное
повествование св. Феофана Исповедника Исследование в области византий
ской историографии Вена 1912
- Псевдо-Шапух Багратуни,—История Анонимного повествователя Псевдо Ша
пух Багратуни, перевод с древнеармянского предисловие коммента
ри М. О. Дарбинян-Меликян, Е., 1971.
- Санаров, Проблемы—В. И. Санаров, Проблемы историко-этнографического и
учения цыган. «Советская этнография», вып. 3, 1971.
- Саркисян, Дастангерт—Г. Х. Саркисян, Дастангерт в ранних армянских источни
ках, «Эллинистический Ближний Восток, Византия и Иран. История и фи
лология» Сборник в честь семидесятилетия члена корреспондента АН СССР
Н. В. Пигулевской, М., 1967.
- Сборник документов Сборник документов о социально-экономической исто
рии Византии, М., 1951
- Сергий, Преподобный Феофан—Сергий, Преподобный Феофан Исповед к «Ду
шеполезное чтение», 1893
- Симеонов, Происход на личното име Б. Симеонов Про зход и значение на лич
ното име на хан Аспарух Векове», 1977 вып. 3

- Сметанин*, О статусе париков—*В. А. Сметанин* О статусе некоторых категорий париков в поздней Византии, «Византийский Временник», т. 33, 1972
- Сюзюмов* Основные направления—*М. Я. Сюзюмов* Основные направления историографии истории Византии иконоборческого периода «Византийский Временник» т. XXII 1963
- Сюзюмов*, О характере—*М. Я. Сюзюмов* О характере и сущности византийской общины по Земледельческому закону «Византийский Временник», т. X 1956.
- Сюзюмов* Проблемы иконоборчества—*М. Я. Сюзюмов*, Проблемы иконоборчества в Византии, «Ученые записки Свердловского государственного педагогического института» вып. 4 Свердловск 1948
- Тер-Гевондян*, Армения—*Н. Тер-Гевондян* Армения и арабский халифат Е 1977
- Тихомиров*, Именица—*М. Н. Тихомиров* Именица болгарских князей, Вестник Древней Истории», 1946, № 3
- Тихомиров*, Исторические связи—*М. Н. Тихомиров*, Исторические связи России со славянскими странами и Византией, М. 1969
- Тышкова-Заимова*, Нападения «варваров»—*В. Тышкова-Заимова* Нападения «варваров» на окрестности Солуни в первой половине VI в. Византийский Временник», т. XVI, 1959.
- Удальцова* Идеино-политическая борьба—*З. В. Удальцова*, Идеино-политическая борьба в ранней Византии (по данным историков IV—VII вв.), М., 1974.
- Успенский*, Две надписи—*Ф. И. Успенский* Две исторические надписи. I. Надпись на башне Артавазда, «Известия Русского Археологического Института в Константинополе», III, София 1898
- Успенский*, Очерки—*К. Успенский* Очерки по истории иконоборческого движения в Византийской империи в VIII—IX вв. Феофан и его историография «Византийский Временник», т. III, 1950 г. IV, 1951
- Феофан*, Летопись—Летопись византийца *Феофана*. В переводе с греческого *В. И. Оболенского* и *Ф. А. Терновского*. С предисловием *О. М. Бодянского* Москва 1887 (Чтения в Обществе истории и древности российских 1884—1887).
- Феофилакт Симокатта*, История—*Феофилакт Симокатта*, История, перевод *С. П. Кондратьева*. «Памятники средневековой истории народов Центральной и Восточной Европы», изд. АН СССР М., 1957.
- Фотия*, О гробе—*Фотия*, святейшего архиепископа Константинопольского, О гробе господина нашего Иисуса Христа и другие малые его творения на греческом и армянском языках издаваемые с предисловием *А. И. Пападопуло-Керамевом* и переведенные *Г. С. Дестунисом* и *Н. Марром* Православный Палестинский Сборник, вып. 31 СПб., 1892.
- Цанкова-Петкова* Българо византийските отношения—*Г. Цанкова-Петкова* Българо-византийските отношения според мирните договори от края на VII до началото на IX в. Античная древность и средние века», в. 10 Свердловск 1973

- Цанлова-Петкова*, О территории— *Г Цанкова-Петкова*, О территории Болгарского государства в VII—IX вв., *Византийский Временник*, т. XVII 1960
- Церетели*, Эпиграфические находки—*Г В Церетели*, Эпиграфические находки в Мцхете—древней столице Грузии, *«Вестник Древней Истории»*, 1948, № 2.
- Черноусов* До питання—*Е. А Черноусов* До питання про джерела хроніки Теофана Сповідника з доби Анастаса Дикора Збірник рч пошану академіка *Д Багалія* т I Київ 1927.
- Чичуров*, К проблеме—*И С. Чичуров*, К проблеме авторского самосознания в византийских историков IV—IX вв., *«Античность и Византия»*, М., 1975.
- Чичуров*, Место «Хронографии»—*И. С. Чичуров*, Место «Хронографии» Феофана (начало IX в.) в ранневизантийской историографической традиции (IV—нач IX в.). Автореферат диссертации, М., 1975.
- Чичуров* О Кавказском походе *И С Чичуров*, О кавказском походе императора Ираклия. *«Восточная Европа в древности и средневековье»*, М., 1978.
- Чичуров*, Феофан—компилятор Феофилакта—*И С. Чичуров* Феофан—компилятор Прокопия *Византийский Временник*, т 37 1976.
- Чичуров* Феофан Исповедник—публикатор, редактор автор? *И С Чичуров* Феофан Исповедник—публикатор, редактор, автор? (в связи со статьей К. Манго), *«Византийский Временник»* том 42, 1981
- Чичуров*, Феофан—компилятор Феофилакта—*И. С. Чичуров*, Феофан—компилятор Феофилакта Симокатты *«Античная древность и средние века»* вып 10 Свердловск, 1973.
- Чураков*, Завоевание Северной Африки—*М Чураков*, Завоевание Северной Африки арабами. *«Палестинский Сборник»*, вып. 3 (66), 1958.
- Чураков*, Магриб—*И Чураков* Магриб накануне хариджитского восстания *«Палестинский Сборник»*, вып. 5 (68), 1960
- Чураков*, Хариджитские восстания—*М. Чураков* Хариджитские восстания в Магрибе *«Палестинский Сборник»*, вып. 7 (70) 1962.
- Шандровская*, Памятники—*В С. Шандровская*, Памятники византийской сфрагистики в Эрмитаже, *«Византийский Временник»*, т XXIX, 1968.
- Шестаков* Аноним—*С. Шестаков*, Аноним cod. Paris. gr. 1712 в пределах хронографии Феофана, *«Ученые записки императорского Казанского университета»*, 64, 1897, май—июнь, июль—август
- Эклога—Эклога—Византийский законодательный свод VIII века В тупительная статья, перевод и комментарий *Ф Э. Липшиц*, М., 1965.
- Якобсон* К изучению—*А Л Якобсон*, К изучению раннесредневековой болгарской архитектуры (армянские параллели). *«Византийский Временник»* т 28 1968

Արմանոս Իսթրա Կ Առնոս Իστορία Իϋζαντιν րաϋ 395—867
 τόμ. Α', Ἀθήναι, 1963

Արանոս, Κατωτικά — Կ Արանոս, Κατωτικά = Ἑλλάς, „Ἑλληνικά“, I 1928.

Վրանոս Մարձա՛ւտա — Կ Վրանոս Մարձա՛ւտա „Ἑλληνικά“ τόμ. I Ἀθήνα, 1932

- αστασιου, Οι Παυλικιανοί — Γωαν. Αναστασιου, Ο Παυλικιανός. Ιστορία και η διδασκαλία των από της εμφάνισής τους μέχρι των νεωτέρων χρόνων, Αθήναι, 1959.
1. Αναούση, Byzantinoarabica — Έρας Λ. Βρανούση Byzantinoarabica Οί πρώτοι Αραβοβυζαντινοί πολέμοι στη Παλαιστίνη, Ιερουσαλήμ, Συρία και Φοινίκη Συμβολή πρώτη: Κριτικός έλεγχος των πηγών. Έθνικόν Έδρυμα Έρευνών Κέντρον Βυζαντινών Έρευνών, Συμμεικτά τόμ. Γ' Αθήνα, 1979
- Γιαννόπουλου, Βαρασβακούριος — Π. Α. Γιαννόπουλου, Σπουδαί βυζαντινών προσωπικοτήτων: Βαρασβακούριος, κόμης του Όφικίου (Δεύτερον ήμισυ του Ζ' αιώνας—711). „Βυζαντινά“, Έπιστημονικόν Έργον Κέντρον Βυζαντινών Έρευνών, Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Άριστοτελείου Πανεπιστημίου τόμ. Δ', Θεσσαλονίκη 1972.
- Γιαννόπουλου, Σισίνιος Ρενδάκις — Π. Α. Γιαννόπουλου Σπουδαί βυζαντινών προσωπικοτήτων: Σισίνιος Ρενδάκις (μ.σ.α Ζ' αιώνας—718) Έπετηρίς Έταιρείας Βυζαντινών Σπουδών*, τόμοι ΑΘ'—Μ', Λεωμών. Τιμητική τρισάκις καθηγητή Νικολάω Β. Τωμαδάκη, Αθήναι, 1972--73.
- Grégoire, Ο Διγενής Άκρίτας — Η Grégoire Ο Διγενής Άκρίτας Η βία η έποποιία στην ιστορία και στην ποίηση, New York 1942.
- Καυθηνού, Βυζαντινόν — Διον. Α. Καυθηνού Βυζαντινόν κράτος και κοινωνία Έισοικῆ έπισκόπησις, Αθήναι, 1951
- Καυθηνού, Η Βυζαντινή Αύτοκρατορία — Διον. Α. Καυθηνού Η Βυζαντινή Αύτοκρατορία, 324—1071, Έν Αθήναις, 1969.
- Καυθηνού, Σκέψεις τινες — Διον. Α. Καυθηνού, Σκέψεις τινες περί Είκοσιμαχίας. Ευχαριστήριος τόμος Αριόλα Σ. Αλιβιζάτου, Έν Αθήναις, 1958.
- Καμπέλιος, Βυζαντινά μελέται — Σπ. Καμπέλιος Βυζαντινά μελέται Περι πηγών Νεοελληνικής έθνότητας, Έν Αθήναις, 1857.
- Καυθηνού, Πηγαί — Γ. Καυθηνού, Πηγαί της βυζαντινῆς ιστορίας, Β' έκδοσις. „Βυζαντινά Κείμενα και Μελέται“, 2, Θεσσαλονίκη, 1971
- Κορρές, Οί διώξεις των Παυλικιανών — Θ. Κορρές, Οί διώξεις των Παυλικιανών επί Μιχαήλ Α', „Βυζαντινά“, τόμ. 10, Θεσσαλονίκη, 1980.
- Κοριακίδου, Παρατηρήσεις — Σπ. Η. Κοριακίδου, Παρατηρήσεις επί της εξέλιξης της θεματικής διαίρεσεως των βυζαντινών γα' των όνομάτων των θεματικών αρχόντων. „Βυζαντινά μελέται“, V 1939
- Κοριακίδου, Πώς ή λέξις Θέμα — Σπ. Η. Κοριακίδου, Πώς ή λέξις Θέμα, Έπετηρίς Έταιρείας Βυζαντινών Σπουδών*, τόμ. 23 1953.
- Κοριακίδου, Το Βλερόν — Σπ. Η. Κοριακίδου Το Βλερόν, „Βυζαντινά μελέται“ IV, 1939.
- Κορρη, Έσχατολογικαί αναζητήσεις — Κ. Κορρη, Έσχατολογικαί αναζητήσεις έν Άρμυρόστω της Κύπρου επί αρχιεπισκόπου Αρχαδίου Α' (Α' ήμισυ του VII^{ου} μ. Χ. αιώνας), „Βυζαντινά“, τόμ. 2^{ος} Θεσσαλονίκη, 1970.
- Κουγγη, Διπλωματία και διπλωματική — Γ. Κ. Ακουγγη, Διπλωματία και διπλωματική. Έο παραδειγμα της Jussio. Έθνικόν Έδρυμα Έρευνών Κέντρον Βυζαντινών Έρευνών, Συμμεικτά τόμ. Γ', Αθήνα, 1979
- Κουροματη-Κατσουγιαννοπούλου, Η έπανάσταση του Βαρδάνη — Σ. Μαυρομάτη-Κατσουγιαννοπούλου, Η έπανάσταση του στρατηγού Βαρδάνη στις σύγχρονες και μεταγενέστερες αφηγηματικές πηγές. „Βυζαντινά“ τόμ. 10 Θεσσαλονίκη 1980

- Agathias — Agathiae Myrinaei* Historiarum Liber quinquagesimus recensit *Rudolfus Keydell* Berolini, 1967
- Ahrweiler*, Fonctionnaires maritimes — *H. Ahrweiler*, Fonctionnaires et bureaux maritimes à Byzance, „Revue des Études Byzantines“, t. XIX, 1961
- Ahrweiler* L'Asie Mineure — *H. Ahrweiler* L'Asie Mineure et les invasions arabes (VIIe—IXe s.), „Revue Historique“ t. 227, 1962 (*Վերահրապարակվել է նրա հոդվածների ժողովածուով* „Études sur les structures administratives de Byzance“ Variorum Reprints, London, 1971, No IX)
- Alexander*, An ascetic sect — *P. J. Alexander* An ascetic sect of Iconoclasts in seventh century Armenia „Late classical and mediaeval studies in honor of Albert Mathias Friend, Jr.“, Princeton, 1955
- Alexander* The Patriarch Nicephorus — *P. Alexander* The Patriarch Nicephorus of Constantinople. Ecclesiastical policy and image worship in the Byzantine Empire, Oxford, 1958.
- Anastasio Bibliothecarii* Chronographia — in *Theophanis* Chronographia recensit *Carolus de Boor* volumen II Lipsiae, 1885
- Anne Comnène* — *Anne Comnène*, Alexiade (Règne de l'empereur Alexis I Comnène 1081—1118). Texte établi et traduit par *B. Leib* t. III, Paris, 1945
- Astruc et al* — Les sources grecques — *Ch. Astruc*, *W. Conus-Wolska*, *J. Gouillard*, *P. Lemerle*, *D. Papachyrssanthou*, *J. Paramelle*, Les sources grecques pour l'histoire des Pauliciens d'Asie Mineure „Travaux et Mémoires“ du Centre de Recherche d'Histoire et Civilisation byzantines, No 4, Paris, 1970
- Attaliates* — *Michaëlis Attaliothae* Historiae, recognovit Immanuel Bekkerus Bonnae, 1853
- Binescu*, „Օղոս — Oglu — *N. Banescu* Օղոս — Oglu Le premier habitat de la horde d'Asparuch „Byzantion“, t. XXVIII, 1958
- Barnard*, The Jews — *I. W. Barnard* The Jews and the byzantine iconoclastic controversy In „L. W. Barnard, Studies in Church History and Patristics“ „Ανάλεκτα Βλατάδω“ τ. 26 Θεσσαλονίκη 1978
- Bartikian*, La généalogie — *H. M. Bartikian* La généalogie du Magistros Bagarat, Catépan de l'Orient et des Kékauménos „Revue des Etudes Arméniennes“, t. II, 1965.
- Baynes*, The date — *N. H. Baynes* The date of the Avar surprise „Byzantinische Zeitschrift“ Bd. XXI, Heft 1-2, 1912
- Baynes*, The military operations — *N. H. Baynes* The military operations of the emperor Heraclius, „The United Services Magazine“, vol. XLVI, 1913
- Beck* Der „Ministerpräsident“ — *H. G. Beck* Der byzantinische „Ministerpräsident“ Byzantinische Zeitschrift Bd. 48, 1955
- Benveniste* Titres — *E. Benveniste* Titres et noms propres en Iranien ancien Paris, 1966
- Beševliev*, Deux corrections — *V. Beševliev* Deux corrections du „Breviarium“ du Patriarche Nicéphore. „Revue des Etudes Byzantines“, t. XXVIII, 1970.
- Beševliev*. Die Botschatten — *V. Beševliev*. Die Botschaften der byzantinischen Kaiser aus dem Schlachtfeld „Βυζαντινά“ τ. 6^{ος} Θεσσαλονίκη 1974

- Beševliev* Die Feldzüge — *V. Beševliev* Die Feldzüge des Kaisers Konstantin V gegen die Bulgarien, „Études Balkaniques“, VII 3 1971
- Besevliev* Ein byzantinischer Brauch — *V. Beševliev*, Ein byzantinischer Brauch bei den Protobulgaren „Acta antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae“ t X fasc. 1—3 1962.
- Besevliev* Κύριος Βουλγαρίας — *V. Beševliev* Κύριος Βουλγαρία „Byzantinische Zeitschrift“, Bd. 41, 1941
- Beševliev* Protobulgarische Inschrift — *V. Beševliev*, Protobulgarische Inschrift auf einer Silberschale, „Byzantion“ t XXXV (1965) fasc. I. Mémorial Henri Grégoire
- Beševliev* Thronwirren in Bulgarien — *V. Beševliev*, Die Berichte des Theophanes und Nicephoros über die Thronwirren in Bulgarien 763—765 „Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik“, Bd. 20, 1971
- Bibliotheca hagiographica — Bibliotheca hagiographica graeca troisième édition par F. Halkin, Bruxelles 1957
- Bréhier*, Les Colonies — *L. Bréhier*, Les Colonies d'Orientaux en Occident „Byzantinische Zeitschrift“, Bd. XII 1903.
- Bréhier* „Orient ou Byzance? — *L. Bréhier*, A propos de la question Orient ou Byzance?“, „Byzantinische Zeitschrift“ Bd. XXII, Heft 1—2 1913
- Breyer* Bilderstreit — *J. Breyer* Bilderstreit und Arabersturm in Byzanz. Das 8. Jahrhundert (717—813) aus der Weltchronik des Theophanes (Byzantinische Geschichtsschreiber 6) Graz Wien-Köln, 1957
- Books* The Chronology — *E. W. Brooks* The Chronology of Theophanes 605—775, „Byzantinische Zeitschrift“ Bd. VIII, 1899
- Brooks*, The Sicilian Expedition — *E. W. Brooks* The Sicilian Expedition of Constantine IV, „Byzantinische Zeitschrift“ Bd. XVII, 1908
- Brooks* The sources of Theophanes — *E. W. Brooks* The sources of Theophanes and the Syriac Chroniclers „Byzantinische Zeitschrift“ Bd. XV 1906
- Bury* A History — *J. B. Bury* A History of the Later Roman Empire from Arcadius to Irene, vol. II London 1899.
- Bury*, IAS — *J. B. Bury* The Imperial Administrative System in the ninth century with a revised text of the Kletorologion of Philotheos London, 1911
- Canard* L'aventure Caucasienne — *M. Canard*, L'aventure Caucasienne du spathaire Léon le futur empereur Léon III „Revue des Études Arméniennes“ t VIII 1971.
- Canard* La prise d'Héraclée — *M. Canard* La prise d'Héraclée et les relations entre Hârûn ar Rashîd et l'empereur Nicéphore Ier „Byzantion“ t XXXII 1962.
- Cankova-Petkova*, Bulgarians and Byzantium — *G. Cankova-Petkova* Bulgarians and Byzantium during the first decades after foundation of the Bulgarian State, „Byzantoslavica“, t. XXIV fasc. 1 1963.
- Cassimatis*, La dixième „vexation“ — *G. Cassimatis* La dixième vexation de l'empereur Nicéphore „Byzantion“ t VII 1932

- Charanis* The Armenians — *P. Charanis* The Armenians in Byzantine Empire, Lishon 1963
- Charanis* Emperor Maurice — *P. Charanis* A note on the ethnic origin of the emperor Maurice „Byzantion“ t XXXV 1965, fasc. 2.
- Charanis*, Ethnic changes — *P. Charanis* Ethnic changes in seventh century Byzantium „Dumbarton Oaks Papers“, No 13, Washington, 1959
- Charanis* The term Helladikoi — *P. Charanis* The term Helladikoi in byzantine texts of the VI VII and VIII centuries „Επιστημὴ Γραμματικὴ Βυζαντινῶν Σπουδῶν“, τόμ. 23 1953
- Chardin* Voyages — *Chardin* Voyage d'un Chevalier Chardin en Perse ed Langlès, t. II Paris 1811
- Christensen* L'Iran — *A. Christensen* L'Iran sous les Sassanides Deuxième édition Copenhague, 1944.
- Chronicon Paschale — Chronicon Paschale recensu *Iudovicus Dindorfius* vol I Bonnae, 1832.
- Colonna*, Gli storici bizantini I — *Maria Elisabetta Colonna* Gli storici bizantini dal IV al XV secolo I, Storici profani, Napoli 1956
- Constantelos*, The Moslem conquests — *D. J. Constantelos*, The Moslem conquests of the Near East as revealed in the greek sources of the seventh and eighth centuries, „Byzantion“ t XLII, 1972 fasc. 2
- DAI I — Constantine Porphyrogenitus De Administrando Imperio Greek text edited by *Gy. Moravcsik*, English translation by *R. J. H. Jenkins* Budapest 1949.
- DAI II — Constantine Porphyrogenitus De Administrando Imperio, vol I' Commentary by *F. Dvornik* *R. J. H. Jenkins* *B. Lewis* edited by *R. J. H. Jenkins*, London, 1962
- Dain* „Touldos“ — *A. Dain* Touldos et „Touldo“ dans les traités militaires Mélanges *H. Grégoire*, II, Bruxelles, 1950.
- Darrouzès*, Listes épiscopales — *J. Darrouzès*, Listes épiscopales de Coisile de Nicée (787), „Revue des Etudes Byzantines“, t. 33 1975.
- Darrouzès* Un recueil épistolaire — *J. Darrouzès*, Un recueil épistolaire byzantin Le manuscrit de Patmos 706 „Revue des Etudes Byzantines“ t XLV 1956
- De Cer. I — Constantini Porphyrogeniti imperatoris De Cerimoniis aulae byzantinae libri duo graece et latine recensione *I. Iac. Reiskii* vol I Bonnae 1829.
- De Cer. II — *Io. Iac. Reiskii* Commentarii ad Constantini Porphyrogeniti De Cerimoniis aulae byzantinae Bonnae, 1830
- D. Goeje*, Mémoire — *M. J. De Goeje*, Mémoire sur les migrations des Tsiganes a travers l'Asie, Mémoires d'histoire et de Géographie Orientales“ 3 Leyde, 1903.
- Der Nersessian*, Image worship — *S. Der Nersessian* Image worship in Armenia and its opponents „Armenian Quarterly“ vol I No 1 New York 1946

- Der Nersessian* La peinture — *S. Der Nersessian* La peinture arménienne au VIe siècle. In „Etudes Byzantines et Arméniennes“, t. I, Louvain, 1973
- Der Nersessian*, Une apologie — *S. Der Nersessian*, Une apologie des images du septième siècle. In „Etudes Byzantines et Arméniennes“ t. I Louvain 1973.
- Diehl* L'Afrique Byzantine — *Ch. Diehl*, L'Afrique Byzantine, Paris, 1896.
- Dieterich*, Quellen — *K. Dieterich*, Byzantinische Quellen zur Länder und Völkerkunde, I—II, Leipzig, 1912
- Diller* Byzantine Lists — *A. Diller*, Byzantine Lists of old and new geographical Names, „Byzantinische Zeitschrift“, Bd. 63 Heft I, 1970
- Dölger*, „Θέμα“ — *F. Dölger*, Zur Ableitung des byzantinischen Verwaltungsterminus „Θέμα“, „Historia“ t 5 1955
- Dujčev*, La Chronique byzantine de l'an 811 — *I. Dujčev*, La Chronique byzantine de l'an 811, „Travaux et Mémoires“ (Centre de Recherche d'Histoire et Civilisation byzantines) t 1 Paris, 1965.
- Dujčev*, Quelques notes — *I. Dujčev*, Quelques notes sur les rapports historiques entre les Géorgiens et les Bulgares au moyen âge. „Византиноведческие этюды. Сборник статей в честь 80-летия С. И. Каухчишвили Тбилиси 1978.
- Dujčev* Les sept tribus — *I. Dujčev*, Les sept tribus slaves de la Mésie. In *I. Dujčev*, Medioevo bizantino-slavo I Saggi di storia politica e culturale Roma 1965
- Dvorntk*, Les Slaves — *F. Dvorntk* Les Slaves Byzantins et Rome au IXe siècle Paris, 1926.
- Encyclopédie de l'Islam — Encyclopédie de l'Islam. Nouvelle édition établie avec le concours des principaux orientalistes t I—IV, Leyde—Paris 1960—1978
- Esstin*, Die Themenverfassung — *W. Esstin*, Der Kaiser Heraclius und die Themenverfassung, „Byzantinische Zeitschrift“, Bd. 46, Heft 2, 1953.
- Finlay* History — *G. Finlay*, History of the Byzantine and Greek Empires from 716—1453 London, 1854 (հոր հրատարակումը 1906).
- Frances*, Le commerce maritime — *E. Frances*, L'empereur Nicéphore Ier et le commerce maritime byzantin, „Byzantinoslavica“ t XXVII, fasc. I, 1966.
- Frolow*, La vraie croix — *A. Frolow*, La vraie croix et les expéditions d'Héraclius en Perse, „Revue des Etudes Byzantines“ t XI (Melanges *Martin Jugle*) 1953.
- Garsoïan* The Paulician Heresy — *Nina G. Garsoïan*, The Paulician Heresy A study of the origin and development of Paulicianism in Armenia and the Eastern provinces of the Byzantine Empire The Hague—Paris, 1967
- Gaudefroy Demombynes*, Le monde musulman — *Gaudefroy Demombynes et Flatonov* Le monde musulman et byzantin jusqu'aux Croisades. Paris 1931.
- Gelzer*, Pergamon — *H. Gelzer*, Pergamon unter Byzantinern und Osmanen Abhandlungen der Königlich Preussischen Akademie der Wissenschaften Berlin 1903
- Genesisii Regum* — *Genesii Regum* — x recognitione *Carol Lichman* Bonnac 1834

- rgius Monachus* — *Georgii Monaci* Chronicon ed *C. Le Bor t II* L I
siae, 1904
- orgius Syncellus*—*Georgius Syncellus* Chronographiae. In: *Georgius Syncellus*
et *Nicephorus* Cp ex recensione *Gulielmi Dindorfii*, vol I—II Bonnae
1829
- erland* De Feldzuge — *E. Gerland* Die persischen Feldzüge des Kaisers He
raklus, „Byzantinische Zeitschrift“, Bd. III, 1894.
- uro* Notes — *S. Gero* Notes on byzantine Iconoclasm in the eighth century
„Byzantion“, t XIV fasc. I 1974.
- ibbon*, The History — *E. Gibbon* The History of the Decline and Fall of the
Roman Empire, ed *J. B. Bury*, vol. V London 1898
- Golden* Khazar Studies — *P. B. Golden* Khazar Studies. An Historico Philolo
gical Inquiry into the Origins of the Khazars, vol I, Budapest, 1980
- Goubert* Autour de la révolution — *P. Goubert*, Autour de la révolution d 60^e
„Orientalia Christiana Periodica“, t. 33, 1967.
- Goubert*, Byzance — *P. Goubert* Byzance avant l'Islam t I Byzance et l'Orient
Paris, 1951
- Goubert* Maurice — *P. Goubert* Maurice et l'Arménie. Note sur le lieu d'origine
et la famille de l'empereur Maurice, „Echos d'Orient“, t 38 1941—1942
- Gouillard*, L'Hérésie — *J. Gouillard* L'Hérésie dans l'Empire Byzantin des ori
gines au XII siècle, Travaux et Mémoires“ t. I, Paris, 1965
- Grabar*, L'Iconoclisme byzantin — *A. Grabar* L'Iconoclisme byzantin Dossier
archéologique, Paris, 1957.
- Gracianszkij-Szkazkin*, Chrestomathia — *N. P. Gracianszkij Sz. D. Szkazkin*
Kozepkori történeti Chrestomathia t—II, Budapest, 1952—1953
- Grégoire* An Armenian Dynasty — *H. Grégoire* An Armenian Dynasty on the
Byzantine Throne, „Armenian Quarterly“ vol. I, No 1 New York 1946
- Grégoire*, L'empereur Nicéphore et Kroum — *H. Grégoire*, L'empereur Nicéphore
le Chauve et Kroum, „premier“ de Bulgarie. Académie Royale de Belgique
Bulletin de la Classe des Lettres et des Sciences morales et politiques
5e série 1934.
- Grégoire* Maurice le Marcioniste — *H. Grégoire*, Maurice le Marcioniste emp
ereur arménien et „Vert“, „Byzantion“, t XIII, 1938.
- Grégoire* L'origine bulgare — *H. Grégoire* L'origine bulgare de la Tempête
de Shakespeare Известия на Българския археологически институт“ том 9
1935
- Grégoire* Sayyid Battâl — *H. Grégoire* Comment Sayyid Battâl martyr mu
sulman du VIIIe siècle, est-il devenu dans la légende le contemporain
d'Amr (+863)?, „Byzantion“, t XI, fasc. 2, 1936.
- Grégoire* Un nouveau fragment — *H. Grégoire*, Un nouveau fragment d
„Scriptor Incertus de Leone Armenio“ „Byzantion“ t XI, 1936
- Grousset* Histoire — *R. Grousset*, Histoire de l'Arménie, Paris, 1947
- Grumel* L'année — *V. Grumel* L'année du monde dans la Chronographie de
Theophane, „Echos d'Orient“ t 37 1934

- Grumel*, La Chronologie — *V. Grumel*, Traité d'Études Byzantines I La Chronologie Paris, 1958
- Culland*, L'Augusteus — *R. Guillard*, Autour du Livre des Cérémonies L'Augusteus la Main d'Or et l'Onopodion „Revue des Études Byzantines“, t. VI fasc. 2 1948.
- Guillard*, Le comte des murs — *R. Guillard*, Études sur l'histoire administrative de l'Empire Byzantin. Le comte des murs Byzantion“, t. XXXIV, 1964.
- Guillard*, Le Consul, ὁ βπατος — *R. Guillard*, Études sur l'histoire administrative de l'Empire Byzantin. Le Consul, ὁ βπατος, „Byzantion“, t. XXIV 1954
- Guillard*, Le Curopalate — *R. Guillard*, Études sur l'histoire administrative de l'Empire Byzantin. Le Curopalate „Βυζαντινά“, τέρ. 2^{ος}, Θεσσαλονίκη, 1970
- Guillard*, Études sur l'Hippodrome — *R. Guillard*, Études sur l'Hippodrome de Constantinople Jahrbuch der Österreichischen byzantinischen Gesellschaft Bd. VI 1957.
- Guillard*, L'expédition de Maslama — *R. Guillard*, L'expédition de Maslama contre Constantinople (717—718). In. „Études Byzantines“ Paris, 1959.
- Guillard*, Les Logothètes — *R. Guillard*, Études sur l'histoire administrative de l'Empire Byzantin Les Logothètes „Revue des Études Byzantines“, t. XXIX 1971
- Guillard*, Les Patrices — *R. Guillard*, Contribution à la prosopographie de l'Empire Byzantin Les Patrices „Byzantion“, t. XL fasc. 2 1970
- Guillard*, Les Patrices du VIIe siècle — *R. Guillard*, Études sur l'histoire administrative de Byzance Les Patrices de la première moitié du VIIe siècle du règne de Phocas (602—610), au règne de Constantin II (641—668) Ἀνάτοπον ἀπὸ τοῦ πομπῶν εἰς ἀνάμνησιν κ. Γ. Ἀράπου, Ἀθήναι, 1960
- Guillard*, Les Patrices. Du règne de Léon III au règne de Michel II — *R. Guillard*, Contribution à la prosopographie de l'Empire Byzantin Les Patrices. Du règne de Léon III l'Isaurien (717—741) au règne de Michel II (820—829) „Byzantion“, t. XL, 1970, fasc. 2. Hommage au R. P. R. J. Loenertz
- Guillou*, La prise de Gaza — *A. Guillou*, La prise de Gaza par les Arabes au VIIe siècle, Bulletin de Correspondance Hellénique 81, 1957.
- Head*, Justinian II — *C. Head*, Justinian II of Byzantium Madison—Milwaukee London, 1972
- Head*, „Leo the Isaurian“ — *C. Head*, Who was the real „Leo the Isaurian?“, Byzantion“, t. XLI, 1971. Hommage au R. P. R. J. Loenertz.
- Head*, The second reign of Justinian II — *C. Head*, Towards a reinterpretation of the second reign of Justinian II, 705—711 Byzantion t. XL fasc. 1 1970.
- Hemmerdinger*, ΒΗΣΗΡ „Byzantinische Zeitschrift“, Bd. 56, Heft I 1963
- Hieroclis Synecdemus* — *Hieroclis Synecdemus* et Notitia episcopatum accedunt Nili Doxapatri Notitia Patriarchatum et locorum nomina immutata ex recognitione *Gustavi Parthey*, Berolini, 1866.
- Hodgkin*, The Chronology — *Th. Hodgkin*, The Chronology of Theophanes in the eighth century „The English Historical Review“ 13 1898

- Enigmann*, Die Ostgrenze — *E. Honigmann* Die Ostgrenze des Byzantinischen Reiches von 363 bis 1071, nach griechischen arabischen, syrischen und armenischen Quellen, Bruxelles, 1935
- Fert*, Observations — *H. Hubert*, Observations sur la Chronologie de Theophane et de quelques lettres des papes (726—774) „Byzantinische Zeitschrift“, Bd VI Hefi 3—4 1897.
- Huxley*, On the Vita of St Stephen — *G. Huxley*, On the Vita of St Stephen the Younger, „Greek-Roman-and-Byzantine Studies“, vol 18, 1977.
- Iconoclasm — Iconoclasm. Papers given at the Ninth Spring Symposium of Byzantine Studies, University of Birmingham March, 1975, ed. by *A. Bryer* and *J. Herrin*, Birmingham, 1977 (Centre for Byzantine Studies, XI 1976).
- Ioannes Cameniata* — *Ioannes Cameniata* De excidio Thessalonicens' ex recognitione Immanuelis Bekkeri, Bonnae, 1838
- Ioannis Chronographia* — *Ioannis Chronographia* compendiaris, Bonnae, 1836
- Janin*, Const. byz — *R. Janin* Constantinople byzantine Paris, 1950
- Jenkins* Cyprus — *R. J. H. Jenkins* Cyprus between Byzantium and Islam, A. D. 688/965. Studies presented to D. M. Robinson, 1953.
- Jinbashian* The peace treaty — *M. Jinbashian*, The arabo-armenian peace treaty of A. D. 652 «Հայկազեան Հայաստանի Հանրէս» հատ. 2 ՊԵՂՐՈՒԹ 1977 1978
- Johannis Damasceni* De Haeresibus — *Johannis Damasceni* De Haeresibus Ibe Migne, Patrologia graeca, t. 94.
- Kisti*, Iranisches Namenbuch, Marburg, 1895
- Kaegi*, The byzantine armies — *W. E. Kaegi* The byzantine armies and Iconoclasm, „Byzantinoslavica“ vol XXVII, fasc. 1 1966
- Karayannopoulos*, Contribution — *I. Karayannopoulos*, Contribution au problème des thèmes byzantines „L'Hellenisme contemporain“, t. 10, 1956.
- Karayannopoulos*, Über die Reformtätigkeit — *J. Karayannopoulos*, Über die vermeintliche Reformtätigkeit des Kaisers Herakleios, „Jahrbuch der Österreichischen byzantinischen Gesellschaft“ X 1961.
- Khoury*, Jean Damascene et l'Islam — *F. Khoury* Jean Damascene et l'Islam „Proch-Orient Chretien“, t. 7, Jerusalem 1957, t. 8 1958
- Khoury*, Les Théologiens byzantines — *Adel-Théodore Khoury*, Les Théologiens byzantines et Islam, Textes et auteurs (VIIIe—XIIIe s.) Louvain—Paris 1968
- Komnits*, Echi della bathaglia dell' anno 811 — *A. Komnits*, Echi della bathaglia dell' anno 811 tra bizantini e bulgari in testi agiografici. Actes de 1er Congrès balkanique des Etudes Sud-Est Européennes, III, Sofia, 1969.
- Krumbacher* Geschichte — *K. Krumbacher* Geschichte der Byzantinischen Literatur von Justinian bis zum Ende des Oströmischen Reiches (527—1453) München, 1897
- Kyrris*, Military colonies — *C. P. Kyrris*, Military colonies in Cyprus in the Byzantine Period: their character purpose and extent „Byzantinoslavica“ XXXI, fasc 2 1970

- Lampe* Patristic Lexicon — *G W H Lampe* A Patristic Greek Lexicon Oxford 1968.
- Laurent, L* Arménie — *J Laurent*, L Arménie entre Byzance et l'Islam depuis la conquête arabe jusqu'en 886 Nouvelle édition revue et mise à jour par *M. Canard* Lisbonne, 1980
- Lemerle*, La Chronique de Monemvasie — *P Lemerle*, La Chronique improprement dite de Monemvasie: Le contexte historique et légendaire „Revue des Etudes Byzantines“, t XXI, 1963
- Lemerle*, L'Histoire — *P. Lemerle* L'Histoire des Pauliciens d'Asie Mineure d'après les sources grecques „Travaux et Mémoires“, No 5, Paris, 1973.
- Lemerle*, Notes — *P. Lemerle*, Notes sur les données historiques de l'autobiographie d'Anania de Shirak „Revue des Etudes Arméniennes“, t I Paris, 1964 (*P Lemerle* Le monde de Byzance Histoire et Institutions Paris 1978 art. II).
- Lemerle*, Philippines — *P. Lemerle* Philippines et la Macédoine orientale à l'époque chrétienne et byzantine Paris 1945
- Lemerle* Quelques remarques — *P Lemerle* Quelques remarques sur le règne d'Héraclius „Studi Medievali“ 3e Serie, I Spolito 1960 (*P Lemerle* „Le monde de Byzance Histoire et Institutions“, Paris, 1978 art III)
- Leon Grammaticus* — *Leon Grammaticus* Chronographia ed *I Bekke* Bonnæ, 1842
- Le Strange* The Lands — *G Le Strange* The Lands of the Eastern Caliphate Mesopotamia, Persia and Central Asia from the Moslem conquest to the time of Timur, London 1966
- Lombard* Constantin V — *A Lombard* Constantin V le Pieux des Romains, Paris, 1902
- Loos*, Le mouvement Paulicien — *M Loos* Le mouvement Paulicien Byzance „Byzantinoslavica“ t. 24, 1963. t. 25 1964.
- Macler*, Notices — *Fr Macler*, Notices de manuscrits arméniens ou relatifs aux arméniens vus dans quelque bibliothèques de la péninsule Ibérique et du sud-est de la France „Revue des Etudes Arméniennes“ t II fasc 2 Paris 1922
- Mango*, Le Diipion — *C. Mango*, Le Diipion Etude historique et topographique „Revue des Etudes Byzantines“, t. VIII, 1960
- Mango* Who wrote the Chronicle of Theophanes? — *C Mango*, Who wrote the Chronicle of Theophanes? Зборник радова Византолошког института том XVIII Београд 1978.
- Mango-Ševčenko*, Three Inscriptions — *C Mango* and *I Ševčenko*, Three Inscriptions of the reigns of Anastasius I and Constantine V „Byzantinische Zeitschrift“ Bd. 65, 1972
- Mansi*, Collectio — *Joannes Dominicus Mansi* Sacrorum Conciliorum Nova et amplissima Collectio, vol. VI VII Graz, 1960—1962
- Maricq*, Notes sur les Slaves — *A. Maricq*, Notes sur le Slave dans le Péloponnèse et en Bithynie „Byzantion“ t 22 1952

- Markwart* Streifzüge — *Markwart* Osteuropäisch und ostasiatische Streifzüge, Leipzig, 1903
- Martroye*, Chronologie — *F. Martroye*, Chronologie de Théophaue — Bulletin de la Société Nationale des Antiquaires de France, 1910
- Methodii* De his — *Methodii*, Patriarchae Constantinopolitani, De his qui abnegarunt secundum diversas personas, Migne, Patrologia graeca t. 100
- Michel le Syrien*, t. II — *Michel le Syrien*, Chronique — Editée pour la première fois et traduite en français par *J.-B. Chabot* t. II, Paris 1901
- Miller*, Byzantine-papal relations — *D. Miller* Byzantine-papal relations during the pontificate of Paul II: Confirmation and completion of the Roman revolution of the eighth century — Byzantinische Zeitschrift Bd 68 Heft 1 1975.
- Miller* The Logothete of the Drome — *D. Miller* The Logothete of the Drome in the Middle Byzantine Period, „Byzantion“ t XXXVI, fasc. 2 1966
- Minorsky*, Campaigns in Atropatene — *V. Minorsky*, Roman and Byzantine campaigns in Atropatene „Iranica“ twenty articles Publications of the University of Tehran, vol 775, 1964.
- Moravcsik*, Byzantinoturcica I — *G. Moravcsik*, Byzantinoturcica, Bd. I Die byzantinischen Quellen der Geschichte der Türkvölker Bd. II. Sprachreste der Türkvölker in der byzantinischen Quellen Zweite durchgearbeitete Auflage Berlin, 1958.
- Munitiz* Synoptic greek accounts — *J. A. Munitiz*, Synoptic greek accounts of the Seventh Council. „Revue des Etudes Byzantines“, t. 32, 1974.
- Muyldermans*, La domination arabe — *J. Muyldermans* La domination arabe en Arménie. Extrait de l'Histoire Universelle de Vardan traduit de l'arménien et annoté. Etude de critique textuelle et littéraire, Louvain—Paris, 1927
- Nicephori* Breviarium — *Sancti Nicephori* Patriarchae Constantinopolitani Breviarium rerum post Mauricium gestarum recognovit *Immanuel Bekkerus*, Bonnæ 1837.
- Nicephori* Relatio — *S. P. N. Nicephori* Archiepiscopi Constantinopolitani Relatio et Eversio deliramentorum iustite et impie ab irreligiosi Manonae Migne, Patrologia graeca t. 100
- Nicephori* Vita — *S. P. N. Nicephori* Constantinopolitani Archiepiscopi Vita scripta ab *Ignatio Diacono* et Cimetaria sanctissimae et magnae ecclesiae Sanctae Sophiae, ejus discipulo Migne Patrologia graeca, t. 100
- Oikonomidès* Correspondence — *N. Oikonomidès* Correspondence between Heraclius and Kavādih-Širo in the Paschal Chronicle (628) „Byzantion“ t. XLI, 1971. Hommage au R. P. R. J. Loenertz
- Oikonomidès* Lists — *N. Oikonomidès*, Les Lists de préséance byzantines IXe et Xe siècles, Paris, 1972.
- Oikonomidès*, Les mentions des Thèmes — *N. Oikonomides*, Les premières mentions des Thèmes dans la Chronique de Théophaue — Збірник Рідова Византологічного інститут XVI 1975

- Orsi* Bizantina Siciliae — *P Ors* Bizantina Siciliae Byzantinische Zeitschrift Bd. XIX 1910
- Ostrogorsky* Avtokrator — *G Ostrogorsky* Avtokrator Sa nodržac „Glas Srpske Kral Akademije, 164 1935.
- Ostrogorsky*, Die Chronologie — *G Ostrogorsky*, Die Chronologie des Theophanes im 7 und 8 Jahrhunderte Byzantinisch—Neugriechische Jahrbucher Bd. 7 1928/1929,
- Ostrogorsky* Histoire — *G Ostrogorsky* Histoire de l'Éta Byzantin Paris 1956.
- Ostrogorsky*, Sur la date — *G. Ostrogorsky*, Sur la date de la composition du Livre des Thèmes et sur l'époque de la constitution des premiers Thèmes de l'Asie Mineure, „Byzantion“, t. 23, 1953
- Owsepian* Monothelismus — *G Owsepian*, Die Entstehungsgeschichte des Monothelismus nach ihren Quellen geprüft und dargestellt, Leipzig, 1897
- Pauli Diaconi* Historia — *Pauli Diaconi* Historia gentis Langobardorum Hannover, 1887
- Peeters*, Παζαγιάτης Περούγενής, — *P Peeters* Παζαγιάτης Περούγενής „Byzantion“ t. VIII fasc. 2 1933.
- Peeters*, La prise — *P. Peeters*, La prise de Jerusalem par les Perses Recherches d'Histoire et de Philologie Orientales t I Bruxelles, 1951
- Pernice* L'Imperatore Eraclio — *A Pernice* L'Imperatore Eraclio, Firenze, 1905
- Pertusi*, La formation des Thèmes — *A. Pertusi* La formation des Thèmes byzantines Berichte zum XI Intern. Byzant. Kongress, München, 1959
- Pigulevskaja*, Theophanes Chronographia — *Nina Pigulevskaja*, Theophanes' Chronographia and the Syrian Chroniclers, Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistischen Gesellschaft“, Bd. 16, Wien, 1967
- Plezia*, Źródła — *M. Plezia*, Greckie i łacińskie źródła do najnowszych dziejów Słowian Poznań—Krakow, 1952
- Proudfoot* The sources of Theophanes — *A. S. Proudfoot*, The sources of Theophanes for the Heraclian dynasty „Byzantion“, t XLIV fasc 2, 1974
- Ramsey*, HGAM — *W M Ramsey* The Historical Geography of Asia Minor London 1890.
- Rawlinson* Memoir — *H G Rawlinson* Memoir on the site of the Atropateman Ecbatana Journal of the Royal Geographical Society vol 10 London 1941
- Reinach*, Un intrus byzantin — *Th Reinach* Un intrus byzantin dans le Panthéon hellénique: le faux dieu Kyropalates „Byzantinische Zeitschrift“, Bd IX, Heft I 1900.
- Schlumberger* Sigillographie — *G Schlumberger* Sigillographie de l'Empire Byzantin, Paris, 1884.
- Schmitt*, Armenische Kosenamen — *R Schmitt* Armenische Kosenamen aut (սկ) Beitr. z Namenforsch N. F. 10 1975.
- Scriptor Incertus — Scriptor Incertus de l'École Arménienne Bonine 1832

- Seibt*, Die Skleroi — *W. Seibt*, Die Skleroi. Eine prosopographisch sigillographische Studie. Wien, 1976.
- Sharf*, Byzantine Jewry — *A. Sharf*, Byzantine Jewry from Justinian to the Fourth Crusade. London, 1971.
- Sharf*, The Jews, The Montanists — *A. Sharf*, The Jews, the Montanists and the emperor Leo III. „Byzantinische Zeitschrift“, Bd. 59, Heft 1, 1966.
- Soullis*, The Gypsies — *G. C. Soullis*, The Gypsies in the Byzantine Empire and the Balkans in the Late Middle Ages. „Dumbarton Oaks Papers“ No 15, 1961.
- Speck*, Kaiser Konstantin VI — *P. Speck*, Kaiser Konstantin VI. Einer eigenen Herrschaft. Quellenkritische Darstellung von 25 Jahren byzantinischer Geschichte nach dem ersten Ikonoklasmus, Bd. I. Untersuchung, München, 1978.
- Starr*, The Athinganoi — *J. Starr*, An Eastern Christian Sect: the Athinganoi. „Harvard Theological Review“ vol. 29, 1936.
- Svoronos*, Le serment de fidélité — *N. G. Svoronos*, Le serment de fidélité à l'empereur byzantin et sa signification constitutionnelle. „Revue des Etudes Byzantines“, t. IX, 1951.
- Synecdemus* — *Hieroclis Synecdemus* recensuit *A. gusty B. Reikhardt* Lipsiae 1893.
- Tafel*, Theophanis Chronographia — *G. Tafel*, Theophanis Chronographia. Sitzungsberichte der Wiener Akademie des Wissenschaften“, IX, 1853.
- Theophanis Chronographia*, rec. de Boor — *Theophanis Chronographia* recensuit *Carolus de Boor* vol. I—II, Lipsiae 1883—1885.
- Theoph. I* — *Theophanis Chronographia* ex recensione *I. a. Mus. Classeni* vol. I. Bonnae 1839.
- Theoph. II* — *Theophanis Chronographia*, ex recensione *Ioannis Classeni*, vol. II praecedunt Anastasii Bibliothecarii Historia Ecclesiastica ex recensione *Immanuelis Bekkeri*, Bonnae 1841.
- Theoph. Cont.* *Theophanes Continuatus* Chronographia ex recognitione *Immanuelis Bekkeri*, Bonnae, 1838.
- Theophylacti Simocattae* — *Theophylacti Simocattae* Historia III libri octo recensuit *Im. Bekkerus*, Bonnae 1834.
- Toumanoff*, Caucasia — *C. Toumanoff*, Caucasia a d Byzantium. Traditio t. 27, 1971.
- Tourneur*, L'Hexapolis arménienne — *V. Tourneur*, L'Hexapolis arménienne au VIIe siècle et au VIIIe. „Annuaire phil. et Hist. Or.“, 2, 1934. Mélanges Bidez.
- Trojanos*, Καστροκτίσις — *S. Trojanos*, Καστροκτίσις. Einige Bemerkungen über die finanziellen Grundlagen des Festungsbaues im Byzantinischen Reich. „Byzantinica“, τόμ. 1^{ος}, Θεσσαλονίκη, 1969.
- Tsirpanlis*, Byzantine Reactions — *C. N. Tsirpanlis*, Byzantine Reactions to the Coronation of Charlemagne (780—813). „Byzantinica“ τ. 6^{ος} Θεσσαλονίκη, 1974.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԻՐԱՆԻ ԲԱՆԱԿԻ

- Van der Osten, Naumann*, Takht i Suleiman — *H. van der Osten, R. Naumann*
Takht-i Suleiman, Vorläufiger Bericht über die Ausgrabungen, Berlin, 1961
- Vasiliev*, The iconoclastic Edict — *A. A. Vasiliev*, The iconoclastic Edict of the
chalif Yezid II A. D. 721, „Dumbarton Oaks Papers“, No 9—10, 1956.
- Vasiliev*, Notes — *A. A. Vasiliev* Notes on some episodes concerning the relations
between the Arabs and the Byzantine Empire from the fourth to the sixth
century, „Dumbarton Oaks Papers“, No 9—10, 1956
- Vita Sancti Stephani* — *Vita Sancti Stephani Junioris monachi martyris*
Migne, Patrologia graeca, t. 100
- Yannopoulos*, La société — *P. A. Yannopoulos* La société profane de l'Empire
Byzantin des VIIe VIIIe et IX siècles Louvain, 1975.
- Zambaur* Manuel — *E. de Zambaur*, Manuel de généalogie et de chronologie
pour l'histoire de l'Islam, Hannover 1955
- Zacos et Veglery*, Byzantine Lead Seals 1-3 — *G. Zacos et A. Veglery* Byzantine
Lead Seals, 1, 3, Bale, 1972.
- Zotenberg*, Chronique — *H. Zotenberg* Chronique de Jean Evêque de Nikion
Notices et extraits des Mss. de la Bibliothèque Nationale, XXIV, 1 1883
- Wortley*, Legends — *J. Wortley*, Legends of the byzantine disaster of 811 By
zantinon* 11 (1980) fasc 2

Յ Ա Ն Կ Ե Ր

ԱՆՁՆԱՆՈՒՆՆԵՐ

- Արւս Լալիզ II] Բարեկիչներից 131
132
- Արաս, վալիզ I-ի որդին արաբ դ ւ
վար 89, 90, 95
- Արասվալի, արաբ զորավար 160
- Արզալա (Աբու Ջաֆար Արզալան ալ
Մանսուր իբն Մոհամմադ) խալիֆա
(754—775) 140—145, 147 148
150 152, 154—160
- Արզալա, Մոհամմեդ խալիֆայի եղբայ
րք, Ահարոնի (Հարուն առ-Ուաշիդի)
որդին, ապագա խալիֆա Մամունը
196 208
- Ալ դալա, Աբուլարաաի (Մոհամմադի) 1 ու
բայրը 135, 136, 139, 140
- Արզալա, Ջուբեյրի որդին 72
- Արզալա, Սալիմի եղբայրը 1 Ալիմի ր
դին 136 139
- Արզալմեյիֆ խալիֆա (685—705) 72
84, 86
- Արզելա Կալիսի որդին ս ար գ բահրա
մանատար 66
- Ալ դերա, Մոհամմեդի Բայրը ուար գ ր
ավար 65
- Արզելա (հավանաբար խալիֆ ս Ալ դալ
մեյիֆի որդին) 84
- Արզելա Ջուբեյր 76
- Արզելաանման, խալիդի որդին 60 83
- Արզուտանման Իսպանիայի արաբների
ստաջները 113
- Արիմեյիֆ, արաբ զորավար 18
- Արահամ նախահայր 49
- Արալիմ 135
- Ալ բալիմ Բզիզ III խալիֆայի եղբայրը
129
- Աբու Բաբե (Աբու Լաբե Արզալան Ս
տիֆ աշ-Շիդդիֆ ուաշիդուն) խալի-
ֆա (632—634) 42—46
- Աբուլարաա (Աբուլ Աբբաս Արզալան ալ
Սաֆֆան իբն Մոհամմադ), Աբբաս-
յան հարստության նիւնադիրը (750—
754) 135, 139 Տե՛ս 1 Մոհամմեդ
Աբուլարաա 57
- Աբուսուլալի 1 135, 139 140
- Ադաբուն, Հոռմի պապ (678—681) 41
- Ագալիանոս, Հելլադայի տարմարիս 114
- Ագրիկոլաոս 164
- Ալամ նախահայր 3, 123
- Ադրիանոս (I) Հոռմի պապ (772—795)
156—160 162—165, 167 168
170, 172—178, 180—184
- Անտիոս պատրիկ, պրոտոպարար պա
րաղինաստեոն 178 185—188 203
- Ագար, արաբ զորավար 84
- Արանասիոս ասեկրետ 129 190
- Արանասիոս հակաբիւնների պարտիս Բ
39
- Արանասիոս սիլենասիոս 126
- Ալեքսիոս Մուսուլեմ սպարառ վիզլայի
դրոնգար Արմենիակների բանա
կաթեմի զորավար 177—180
- Ալի (Ալի իբն Աբի-Թալիբ ալ-Մուրտ ս
դա) խալիֆա (656—661) 57
- Ալի խալիֆա Ալիի եղբորորդին, Մոհամ-
մեդ մարգարեի փեսան 57, *58 Տի ս
և Ալիմ
- Ալի, Պարսկաստանի ամիրա 59
- Ալիմ, Սալիմի հայրը 135
- Ալիմ 135: Տե՛ս 1 Ալի խալիֆա Ալիի
եղբորորդին

Ալֆագաւ Բաղինար արար գորավար 157
 Ակամերոս սկիավենների իշխան 186
 Ախարան (Աբու Ջաֆար Հարուն առ-Նա
 շիք իբն ալ-Մահդի) արաբ գորա-
 վար, հեաագայում՝ խալիֆա (786
 —809) 164, 165 167 168 172—
 178, 180—183 185—188 192—
 196, 208
 Ամալիկ անագառսկան 41
 Ամեր, արար գորավար 115 Տ և Գա
 մեր
 Այր Մուֆիալի հայրը, արար գորա
 վար 66
 Անահիա, 207
 Անաստասիա ավգուստոս, Հուսիֆիանոս
 II կայսեր մայրը 79, 92
 Անաստասիոս (II) կայսր (713—715)
 95, 96, 100, 109, 110
 Անաստասիոս, Կոստանդնուպոլսի պաա-
 րար (730—754) 74 119—123
 125, 126 128—138, 174
 Անաստասիոս (II) Անտիոքի պա րար (599—609) 4 6—10
 Անատասիոս Գերմանոս յաւրիար 1ի
 սինկելլոսը 117, 118
 Անատասիոս, յարգիտիոնների կոմս II
 Անատասիոս մետրոպոլիտ 144
 Անատասիոս սր Մախսիոսի աշակեր
 տը 58, 63
 Անդրեաս Կալիքիտես լանակալ 141
 Անդրեաս, Կրեանի եպիսկոպոս 74 94
 Անդրեաս կալիքիսկարիոս 61—63
 Անդրեաս Ակամբոս, ղավագիր 9
 Անդրեաս սպարար 127
 Անդրեաս Տոպիրոսի որդին Կոստաս II
 կայսեր սպասավորը 63
 Անդրանիկոս սպարար Արմենիակների
 տուրմարիս 180
 Անեմաս տես Կարգոն Անեմաս
 Անթիմոս նորեկասիմոս, Առն II կա
 սեր եղբայրը 161 179
 Անթրաքս տես Կիկեոս Անթրաքս
 Աննա, Առն II կայսեր քույրը, կուրա-
 պագառ Արաավագրի կինը 124

Անտիոքս Գրոնոսի յուզմէն Սիկիլիա-
 յի գորավար 149
 Անտիոքոս խարտոփիլս քա 94
 Անտոնիոս (I) Կոստանդնուպոլսի պաա-
 րար (821—826) 74
 Անտոնիոս դամեսոսիկոս 167 168
 Անտոնիոս պատրիկ սիւսիէի դամեսոսի-
 կոս 153
 Ապրակես տես Հովհաննէս Ապրակես
 Ապսիմարոս տես Տրքերիոս Ապսիմարոս
 Ասադոս Մունդարոսի որդին 42
 Ասիկոս տես Ստեփանոս Ասիկոս
 Ասպաղ Վշնասպ տես Վշնասպ Ասպաղ
 Ասպարոսիս, Կոստանի որդին, բուլղար
 ների խան (681—701) 69
 Աստուֆոս, յոնգորարդների ռեֆա 112
 Արամ, պարսից իշխանավար 36
 Արկադիոս կայսր 123
 Արշակիւր պարսիկ, բվեստոր 195
 Արաաշիր (III), պարսից արեֆա (628—
 630) 38, 39
 Արաաշիր տես Կոստանդին II րուսի
 պրոտոսպարար
 Արաավագ Անատոլիկալ բա նս կայէ 1ի
 գորավար 163
 Արաավագ դամեսոսիկոս 129 130
 Արաավագ կուրապալատ Առն III ի
 վեսալ 98 105 115, 117 125—
 131
 Արտեմիոս պրատասկրես նեաագայում
 Անատասիոս (II) կայսր 95—98
 105, 109, 110 Տես Անատասիոս II
 կայսր
 Արար, Իսայիի ազավոր 101 201
 202
 Արարոս աստեղաբաշի 149
 Բաղինար տես Ալֆագար Բաղինա
 Բալգիցիս, Բոսպորի արխոնա 85
 Բակտանգիոս (Կախրանգ) պաա իի 139
 Բանակաս 106 157
 Բասալ, արար գորավար 122
 Բաաքայան, Կոստանի որդին բա քար
 ների խան 69

Ըստնակիրոս, Լազիկայի պատրիկ Սի
զիոսի հայրը 82
Ստրասմուսես, իբրևների իշխան 31
Սաբր, արաբ զորավար 98
Յենիամին, ոմն տիրերիացի 38
Սևաս տե՛ս Մավրոս Բեսոս
Սիլիոս, Փոկաս կայսեր դեսպանը 5
Սյուլանդիոս Նիկեփոր I կայսեր ծառան
202
Տփր հավասարաց լսարիկ 111 114
125
Սիլիոս ու Սուսանդին Բոյիլոս
պատրիկ
Տեոսոս պատրիկ Արեւիկի կոմես 10 15
Տորանե, հուսով արժայի զոտարը պա
սից բազումի 39
Տոսիեանար Տրիպոլսեցի ոմն 56 77
Տունասոս, արաբ զորավար 167
Տուր (Թիշր իբն Աբի Աբթաա) բար
զորավար 55, 60, 65
Տրաֆոս տե՛ս Դեորգ Բուրաֆոս
Տրեմիս սար զորավար 167
Տարթիկի հրեշտակապետ 43
Տամե, արաբ զորավար 122 127 Տե ո
ւ Ամեր
Տարալս արաբ զորավար 116
Տարգ (I) Կաստանդնուպոլսի պառիարխ
(679—686) 68, 71—73
Տարգ, Ալեքսանդրիայի պատրիարխ
(620—630) 17 18 21 23 26, 28
29, 37—40, 42, 44, 45
Տարգ Ամասիայի եպիսկոպոս 94
Տարգ Ասորի պատրիկ, գեներալների լագո
րիա 91
Տարլ Արմենիակների տուրմարխ 92 95
Տարգ Բուրաֆես, Օպսիկիոնի կոմես 95
Տարգ Կիպրացի 139
Տարգ Պրոսպացի 12
Տարգ Սիմկելլոս պատմիչ 3
Տերմանոս, Կյուզիկոսի մեարոպոլիա հե
տազայում Կաստանդնուպոլսի պատ
րիարխ (715—730) 74 94 96, 98
101 102 107 109—113 115—
115 138 139 209 210

Գերմանոս զորավար 5, 6
Դերմանոս պատրիկ 7—9
Գրիգոր Հոռմի պապ 113 116 118—
120
Գրիգոր Լևնասարխի լալֆի ալաես 194
Գրիգոր դրոմոսի լագոթետ 166
Գրիգոր, Թեոդորոսի որդին պատանդ
Մուավիայի մոտ 55
Գրիգոր լագոթետ 127
Գրիգոր Կապադովկացի կլեյսուրարխ
Ֆյուրոսի վանքի վանահայր 80
Դիգոր Հերակլիոս կայսեր զարմիկը 56
Դրիգոր Մուսուկակի որդին Ոգսիկիոն
բանակարեմի զորավար 163, 188
Դրիգոր ոմն, արուրիանների զան 134
Դրիգոր պատրիկ, Աֆրիկայի կոստանդ 51
Դրիգոր, Սինոպի եպիսկոպոս 180
Իրիգոր Յնոմագուլոս, Վաթի Կաստանդ
նուպոլսեցու հայրը 107
Դիգորաս պատրիկ, Հերակլիոս զորավա
րի փոխզորավարը 9, 11 12
Դախալ, արուրիանների իշխան 131 132
Դամակացի, արաբ զորավար 122
Դամիանոս պատրիկ 176
Իանիկ մարգարե 48
Իանիկ Սինոպի Սինոպ քաղաքի կառ
ման 96
Դավիթ, բազավար հրեից 210
Դավիթ, Հերակլիոս կայսեր որդին 43
Դավիթ, Հորմիզդի թղթապահ 9
Իավիթ սպարապետ Օպսիկիոնի կոմես 149
Դարգամիր Կոռմի դեսպանը 209
Դիոգենես, Անատոլիկոնի աուրմարխ 175
Դիոնիսիոս կայսր 3, 4, 160
Դոմենցիա, Փոկաս կայսեր դուստրը 8
Դոմենցիոլոս մագիստրոս, Փոկաս կայսեր
եղբայրը 5 12
Իոմենցիոլոս Փոկաս կայսեր զարմիկը
67
Դորկոն Հերակլիոս կայսեր ձին 31
Դորոթեոս Երիսոպոլսի վանահայր 180

- Եզիդ (I իւն Սուսսիա), Մուսսիա խա
 լիֆայի ուղիքն, հետազայում խալ
 ֆա (680—683) 62, 68, 71 72
 լիֆայի ուղիքն, հետազայում խալ
 ֆա (720—724) 110—113
- Լզիդ Կիսսու (Եզիդ III իբն ալ-Լալի)
 խալիֆա (744 ը.) 129 134
- Լզիդ, արաբ ծովակալ 106
- Եզիդ Խոնեթի ուղիքն ի բար գո ա խար
 85
- Եզիդ Մուսսիայի արաբ սպասա իր 110
- Ելիսասյոս նուար 167
- Եթիմ 134
- Եպիփանիա, Հերակլիոս Լալսու դուարը
 13, 14
- Եպիփանիա Հերակլիոս կայսեր խար
 12
- Բասյիա ուն 164
- Եվզոկիա, Հոսոս Աֆրո ի դուարը Հ
 րակիոս կայսեր կիներ 12—14
- Եվզոկիա կայսրուհի, Կոստանդին V կա
 սեր Երզնգ կիներ 155
- Ելզակիմոս նորթիսիմոս, Սան VI կու
 սեր Եզրայր 161, 179
- Եվլոգիոս Ալեքանդրիալ պա ս իա ի
 (581—608) 4, 6, 7
- Եվմաթիոս սպարաբ, մելանիկոս 194
- Բլասաթիոս, Մարիանոս պատրիկի ուղիքն
 122, 124
- Եմատարիոս հեապոսեցի 38
- Եվփեոկիա վկա 151
- Չաֆաիոս Հոմի պապ (441—752)
 120—123 125 126, 129 131
 135 137—139
- Չաֆարիա, Երուսաղեմի պա ս իար
 (609—631) 10, 12—18 21 23 26
 28, 29, 37—39, 42
- Չելոտես տես Մուսսիա Չելոտես
- Չիպոս, Մուսսիայի Եզրայր 75
- Չիբրեյ խազար գորավար 29
- Չոյիլոս խոզարների խաֆանի մոնեխիս
 91
- Չոնգոնես Խոսրով սրբայի գորավար 6
- Չուբեյ Արդալայի հայր 72 76
- Չուբեյ, արաբ զինվոր 99
- Շիա սպարաբ 90—93
- Շլաիդիոս, զինանոցի պես 9, 11
- Շրպիդիոս պատրիկ Սիկիլիայի գորավար
 166 167
- Շլաիդիոս սոբր Մոֆիսայի սարկավազ 94
- Շիբրես, ֆրանկների սեֆա Կարուպի
 պատուր 167
- Շերիա արաբ գորավար 131
- Շերիա (Շաբիա իբն Նասր ին Մաի)
 արաբ գորավար 208
- Շեմիմե, Մանդարոսի ուղիքն 42
- Շեոզնատոս գորավար 179
- Շեոզսիոս Մեծ կայսր 123
- Շեոզոսիոս Ազամիսիոս պեոական
 հարկահավաք, հետազայում Քեոզո
 սիոս III կայսր (716 ը) 97 98
 100, 101 105
- Շեոզոսիոս, Ապսիմար աի ո ղին Լիեսոս
 սի Եպիսկոպոս 138
- Շեոզոսիոս զավադիբ 9
- Շեոզոսիոս Կոստաս կայսր Լզրայր
 59, 63
- Շեոզոսիոս Մավրիկիոս կայսր ո ղին
 5, 8
- Շեոզոսիոս Սալիբարաս պատրիկ պրո-
 մոսկրիկիոս 198, 202, 203
- Շեոզոսե կուրիկուպոնես, ալգո սոս Կոս
 տանդին VI-ի կիներ 181 182, 196
- Շեոզոսոս լոնդրարդների սեֆա 160, 175
- Շեոզոսոս (1) Կոստանդնուպոլսի
 պատրիար (815—821) 74
- Շեոզոսա խազարների խաֆանի լուրը
 Հուստինիանոս II կայսեր կիներ
 85, 87
- Շիսդորոս (1) Վուսի պապ (649—
 649) 41
- Շեոզորոս (1) Կոստանդնուպոլսի պա
 սիար (677—679) 66 67 72—74

Թեոփորոս (II) Երուսաղեմի պատրիարք (735—770) 146
 Թեոփորոս, Ալեքսանդրիայի պատրիարք (735—770) 146
 Թեոփորոս Ալեքսանդրիայի պատրիարք (608—609) 8, 9
 Թեոփորոս Անտիոքի պատրիարք (750/751—774) 137—141, 146
 Թեոփորոս արքայ լեհիկոնի լոգոսթեոս 79, 81
 Թեոփորոս Աբիդոսի կոմես 12
 Թեոփորոս ասորի ոմն 143
 Թեոփորոս, Արևելքի էպարքոս 9
 Թեոփորոս Գրիգորի հայր 55
 Թեոփորոս զորավար, Հերակլիոս կայսեր կրթայր 28, 37, 46
 Թեոփորոս Կամոպիանոս պատրիարք 16 180
 Թեոփորոս Կարտեուկաս զորավար 89
 Թեոփորոս Կոլոնիայի պատրիարք 63 64
 Թեոփորոս Մանասի որդին 120
 Թեոփորոս Միակիս (Հմայակ) պատրիարք 85, 95
 Թեոփորոս պատրիարք 167
 Թեոփորոս պատրիարք, Սիկիլիայի զորավար 175
 Թեոփորոս պրեստորյան էպարքոս 11
 Թեոփորոս սակելարիոս 46
 Թեոփորոս Սուսիոսի վանքի վանահայր 193, 196 206 210
 Թեոփորոս վիկարիոս 44
 Թեոփորոս Փարսանի էպիսկոպոս 40
 Թեոփորոս պատրիարք, Բվեստոր մադիստրոս 188 204, 211
 Թեոփորոս պրոտանեսկրետ 110
 Թեոփորոս Կոստանդնուպոլսի էպարքոս 9
 Թեոփանես Խոստովանող պատրիարք 3
 Թեոփանես Կոստանդնուպոլսի դեմարքոս 8
 Թեոփանես կոստանդնուպոլսի 164 165
 Թեոփանես պատրիարք, մագիստրոս Արտավազդ կոստանդնուպոլսի փոխանորդ 125 126

Թեոփանես պրոտոսպարար 175
 Թեոփանոս Աքենացի, Նիկեոս I կայսեր որդի Ստավրակիոսի կինը 195 204, 206
 Թեոփիլակոս, Անտիոքի պատրիարք (744—750) 131—135, 137
 Թեոփիլակոս Դոդեկանեսի դուռնգար Ռանգաբեի որդին 166
 Թեոփիլակոս Իկոնիաանոս պրոտոսպարար Թրակիայի բանակաբեմի զորավար 149
 Թեոփիլակոս կանդիդա 150
 Թեոփիլակոս կոստանդնուպոլսի 87
 Թեոփիլակոս Միֆայլ I կայսեր որդին 3, 4 206
 Թեոփիլակոս Սալիբոս զորավար 80 89
 Թեոփիլակոս սպարար Կոստանդին Սարանասպիտոսի որդին 186
 Թեոփիլոս Կիբիրեոսների զորավար 177
 Թեոփիլոս Հուստինիանոս II-ի մանրի մը 85
 Թեոփիլոս սպարար 166
 Թեոփիլոս տոմարիս 180
 Թեոփիլոս Սպամիսյի էպիսկոպոս 54 60
 Թեոփիլոս (I Կոստանդնուպոլսի զորավար 607—610) 7—9
 Թեոփիլոս (II Կոստանդնուպոլսի զորավար 667—669) 60 61
 Թեոփիլոս Թեսաղոնիկեի արքայապետ 172
 Թեոփիլոս կոստանդնուպոլսի 164
 Թեոփիլոս, Վաղայի որդին արքայ զորավար 162 163 165
 Թեոփիլոս (Իբն Դանմ), Օլբար իսլամի զորավար 48—50
 Թեոփիլոս 135
 Թեոփիլոս 135
 Թեոփիլոս Կոստանդնուպոլսի Իկոնիաանոս
 Թեոփիլոս Կոստանդնուպոլսի զորավար (601—609) 4 6—9

Լսե իբն Ալի, Մանդի իայիֆայի հուէղ
 բայր 163
 Լսե իբն Մուսե 136, 147
 Լամայիլ, Աբրահամ նախանար որդի
 42
 Լսեն պատրիկ, Օ լսիլիմ բաւ սկարեմի
 կամես 110
 Լաախես սալմենեի աե 103

 Լրենե Աթենացի կայսրոնի (790—
 802) 151 155, 156, 161 162
 165—170 173 175, 177 179
 184—192, 195, 203, 204
 Լ լ լ լ Կոստանդին V կայսեր կիներ 119

 Լոխանոցրակոն ալ ա Սիսայլ լախա
 նորական
 Լսխերբաֆոս տեւ Սեյի լախերբա
 ֆոս
 Լոնգինոս Անատոլիոս Է լոնակսթեմի
 գորավար 125
 Լոնտիոս պատրիկ, Անատոլիոն լանա
 կաթեմի գորավար հետագայում
 կայսր (695—698) 73 80—83 87
 93
 Լոնտիոս գորավար Է
 Լեոնտիոս ներֆինի 6
 Լլսն, Անատոլիոն բանակաթեմի գորա-
 վար հետագայում Լլոն III կայսր
 (717—741) 74, 98, 99, 101 10⁹
 105, 107—111, 113—124 172
 Լլոն (IV) կայսր (775—780) 136 157
 158, 160—165
 Լլոն Անատոլիոն բանակաթեմի գորա
 վար հետագայում Լլոն V Հայ
 կազն կայսր (813—820) 208
 212—214
 Լլոն (III) Հոմի պապ (795—816) 183—
 188, 192—196, 198, 200 205 206
 209
 Լլոն Կոստանդին VI կայսեր որդի 183
 Լլոն Անտիոս պատրիկի Լորայր 188

Լլոն Արմենիակն լ լ բոն կաթեմի գո
 րավար 201
 Լլոն, դրամաս լագոթեա 14
 Լլոն կոֆիկուպարիոս 164
 Լլոն Կուրուկես, Միսայել լախալոյ ա
 կանի նոտար 157
 Լլոն Կուցոզակտիլոս արքա 157
 Լլոն պատրիկ Քրակեսիոն բանակալ Լ-
 մի գորավար 142
 Լլոն Սեբանտապէխոս պաորիկ 188
 Լլոն սինոպցի, սակելարիոս 189
 Լիպոս տեւ եգիզ Լիպոս
 Լիսիաս 164

 Լազան 76, 83
 Լադիգա, Մոհամմէդ լալգալի կիներ 43
 Լալե ամիրա 65
 Լալեդ, Աբդուսմանի լալու 60
 Լալեդ, արաբ ամիրա 44
 Լակտարա 135
 Լամեսա տեւ Ատելուսոս համեսա
 խոսուլ (11 Ապրիլեզ) պարսից արքա
 (590—628) 4—10 12—18, 21 24
 26, 28—38
 Լարիսիսեր Քուկելարների գորավար 180
 Լարիսիսեոս սկս լարների առաջնորդ
 148
 Լարիսիսեոս Կոստանդին V-ի Է Եվ
 դոկիայի որդին 155, 179
 Լաւմեյդ, արաբ գորավար 195
 Լոննի, եգիզի հայր արաբ գորավար
 85

 Կակորիզոս կոֆիկուպարիոս 54
 Կալիքիտես տեւ Անդրեսա Կալիքիտես
 Կալիքիտես (1) Կոստանդնուպոլիսի
 պատրիարք (694 706) 73 79—84
 86, 87
 Կալիքիտես հարտարապետ, լաւակա
 կրակի գլխատարար 66
 Կամուլիանոս տեւ Քեոզոր ս Կամու-
 լիանոս
 Կայիս, Աբդելայի հայր արաբ գո
 րավար 66
 Կայսոս արաբ գորավար 69

Կոստանդինոպոլի որդին 42
 Կոստանդինոպոլի Զովհաննէս Կատեան
 Կոստանդինոպոլի իսկ (777/8
 803) 178, 179 182
 Կոստանդինոպոլի սեփական գործակար
 7, 10, 34, 35
 Կոստանդինոպոլի Թեոդորոս Կարան
 բանկաս
 Կոստանդինոպոլի Պիպինոս մայրդոմի
 որդին Կարոյոս Մեծի Էդրայրը 113
 Կոստանդինոպոլի Պիպինոս մայրդոմի որդին
 իրանկներ թագավոր (800—814)
 113, 167 175 183, 187 188 190
 206
 Աբիբ, սրաբ գործակար 166
 Ախարիանոս, գործահրամանատար 66
 Ալեքսանդր Կոստանդինոպոլի պատ
 ժառակ (595—606) 4, 6 7
 Արաբացի տե՛ս Պատրիկիոս Կրակոյոս
 Արաբացի, Կոստանդինոպոլի պատ ժառակ
 (706—712) 73 74, 86—90 93
 Արաբացի, Բագիսի Էպիսկոպոս հետա
 գայում Ալեքսանդրիայի պատ ժառակ
 (630—643) 39—41, 45—52 127
 Արաբացի, Ալեքսանդրիայի պատ ժառակ
 (727—787) 127, 146
 Կոզմաս իտոլարար 114, 115
 Կոզմաս կոմանացի Բոյիկոպոս 14
 146
 Կոզմաս Կոստանդինոպոլի Բպարեոս 11
 Կոզմաս հոռոմայեցի դասալիբ 27
 Կոմանացի տե՛ս Կոզմաս կոմանացի
 Կոմանոսթոլոս Թրակիայի գործակար 10
 Կոնոն, Լեոն III-ի ավագանի անունը 117
 Կոնստանտին սակելլարիոս 167
 Կոստանդին Մեծ 114 123
 Կոստանդին Կրտսեր, Հերակլիոսի և Եվ
 դակիայի որդին 16, 38 40 50 51
 Կոստանդին (IV) կայսր (668—685)
 64—68, 71—73
 Կոստանդին (V) կայսր (741—775) 109
 110 117 119, 122—126 128—
 148, 150 152, 154—160 165
 173 179 185 186 208 212

Կոստանդին (VI) կայսր (780—787)
 151, 156 161 166—168 170
 172—183 196
 Կոստանդին Փոքր, Հերակլիոս կայսր և
 Մարտինի որդին 15, 16
 Կոստանդին, Հուսի պապ (767—769)
 144, 145, 147, 148, 150
 Կոստանդին (I) Կոստանդինոպոլի պատ
 ժառակ (675—677) 66
 Կոստանդին, Միլեոնի Էպիսկոպոս, հե
 տագայում Կոստանդինոպոլի պատ
 ժառակ (754—766) 74, 138—141
 143—145, 147—149 152, 174
 Կոստանդին, Կոստան 11 կայսեր որդի
 59 61—63
 Կոստանդին Սեռաշիտ պատ ժառակ
 180
 Կոստանդին, Լեոնակոս կոստանդինոպոլի
 սարսառեր 115
 Կոստանդին Բոյիկոս պատ ժառակ 186
 Կոստանդին, Էմակոպիստոնի լոմնակ
 կոս 166
 Կոստանդին, Կոստանդինոպոլի Կոստան
 դին պատ ժառակի Էպիսկոպոս 153
 Կոստանդին Մեծ Եկեղեցու խորհուրդի
 լոմնակ 185
 Կոստանդին Պապոպոպոս պատ ժառակ
 դրոմոսի յոգորեոս 149, 150, 154
 Կոստանդին Սարանապոլիոս պատ ժառակ
 186
 Կոստանդին սպարապետ, կայսերական
 պրոտոսպարապետ Վարդան պատ ժառակի
 որդին 150
 Կոստանդինոս կայսրոսի Մալիթիկոս
 կայսեր կիներ 5, 7, 9
 Կոստանդին (II—Կոստանդին III) կայսր
 (642—668) Հերակլիոսի որդի Կոս
 տանդինի որդին 10 51 111 113 114
 73
 Կոստանդին սարսառակոս 119
 Կոստանդին, բուլղարների լոմնակ Կոստանդին
 որդին 69
 Կոստանդին բուլղարների լոմնակ 115 210
 Կոստանդին լոմնակոս թագավոր 22

- Կոոբատ բուզարների խան 69
 Կոսմ բուզարների խան (803—814)
 197, 202 203, 207, 209 211—214
 Կուլանիս տես և ևն Կուլանիս
 Կոստաբո ուն վարձկան աբաբ 44
 Կուրասոս Մանդարոսի որդին 42
 Կուրիկոս տես և Սերգիս Կուրիկոս
 Կուցոդակոսիս տես և և և Կուցոդակ
 տիրոս
- Հաբիլ (իբի Մասյուս) աբաբ գուս
 վար 56
- Հակոբ պրոնոսպարաբ 164
 Հասան Մամդի իսլիֆայի գորավաբ
 163
- Հասան, Պաղեստինի ամիրա 79
 Հարուն առ-Թաշիդ տես և Սհարուն
 Հեպտադեմոն տես և Վահան Հեպտադեմոն
 Հիւակրեոնաս Հիւակրիսի և Մարտի-
 նի որդին, կայսր (641) 40 50, 51
 Հերակլիոս կայսր (610—641) 9 11—
 19, 21—26, 28—30, 34 37—51
 56, 70 73, 127, 152
- Հիւակրիոս Կոստաս II կայսր որդի
 59, 64 71
- Հիւակրիոս Փոբր Հիւակրիոս կայսր և
 Եվզոկիայի որդին նաև Կոստան
 դին նու 13 14 16 43
- Հիւակրիոս Հիւակրիոս Փոբրի որդին 43
 Հիւակրիոս Տիբերիոս Ապսիմարոս կայ-
 սր Էդրայր 83—85, 87
- Հիւակրիոս պատրիկ Ալրիկայի գորա
 վար 9 11
- Հերովդես Հրեանասանի փոխաբա 117
 Հիշամ (իբն Աբդալմայիֆ) իսլիֆա
 (724—743) 112 113 116 119
 127
- Հովհաննես Կարապետ 117 143
 Հովհաննես (IV) Հոսմի պապ (640—
 642) 40
- Հովհաննես (V) Կոստանդնուպոլսի
 պատրիարք (669—676) 63—65
- Հովհաննես (VI), Կոստանդնուպոլսի
 պատրիարք (712—715) 74 94 97
- Հովհաննես (V1) Լիկոնոմանտիս (առ-
 տագուշակ) Կոստանդնուպոլսի
 պատրիարք (826—842) 74
- Հովհաննես (V) Երուսաղեմի պատրիարք
 (705—735) 87—90, 94—96 98,
 109 107 109—113 116 119—
 121
- Հովհաննես (111) Ալեքսանդրիայի պատ-
 րիարք (610—619) 10, 12—16
- Հովհաննես, Ահմադի պատրիարքի սին
 կելլոսը 172
- Հովհաննես Ապլակիս պատրիկ 219
 Հովհաննես դավադիր 9
 Հովհաննես Էպարհոս 91
 Հովհաննես Կատևոս Օսմանի կոսա
 վարիչ 49
- Հովհաննես Ոսկեհոս (Դալասկացի) 118
 128 139
- Հովհաննես պատրիկ 89
 Հովհաննես Պիկրիդիոս պոսոպարաբ
 176
- Հովհաննես Պիցիգավդիս պատրիկ 67
 Հովհաննես պրոնոսպարաբ պապ 178
- Հովհաննես սահելլարիոս ստրատիսաբ-
 կոնի, գաբա 166, 175
- Հովհաննես Ստրուբոս սպարաբ 92
 Հովհաննես սուրբ Սաֆիայի սահկալայ
 97
- Հովհաննես Օպսիկիոնի կմես 182
 Հովհան մարգարե 118
- Հովանի արբա կարաբոսնե ի վանա
 հայր, տնտես 182
- Հովանի, Թեսաղոնիկի արքեպիսկոպոս
 Թեոդորոս Ստուպիտեսի Էդրայր
 196, 206
- Հորմիզդ 9
 Հոնդակես տես և Սիսիկիոս Հոնդակ և
 Հոդաս Աֆրոս Հիւակրիոս կայսր և
 ներս 12
- Հագասես պատրիկ գորավա 30—33
 35
- Հուդա 117 189 201
 Հուլիանոս Ուրացոյ կայսր 144

- Ինիանոս (II) կայսր (685—695,
705—711) 71 73—81 85—93
0²—104
- Ի կրօքինս սկրիբան 11
- Իանդի (Աբու Աբդալլահ Մուհամմադ
իբն ալ-Մանսուր ալ-Մանդի) խա-
լիֆա (775—785) 147 160 162—
165, 167—169
- Մամալոս պրիմիկերիոս 167
- Մալամա արաբ զորավար 89
- Մանի ադանդապետ 152
- Մանի Բուկիլարների բաճակարեմի
զորավար 152, 156
- Մանի, Կիրիբեատների զորավար 120
- Մանգիբ իմա՛ Մանսուր, Հովհան Գ
մասկասու պապր 128
- Մանսուր տե՛ս Հովհաննես Ոսկենոս
- Մանսուր, Թեոդորոսի հայրը 120
- Մանսուր Հովհաննես Գամատկացու պա-
պր 1, 8, 128
- Մանսուր, զենիկանի լոգոթետ Լեզգիոսի
հայրը 77
- Մանվել ավգուստապոս 47
- Մարթանոս զորավար 56
- Մարտիրոս կայսր (582—602) 5 8
—10, 11
- Մավրոս Բեսուս պապ իկ 90 92
- Մարզանդան, Խոսրով արքայի ուղիվ
Շիրեհից 35, 36
- Մարզասան, արաբ զորավար 107
- Մարթա, Լեոն III կայսեր կինը Կոս-
տանդին V-ի մայրը 109 126
- Մարթա, Կոստանդին VI կայսեր կինը
175, 182
- Մարտոս սաս խածածին 126 166
- Մարտանոս զորավար 89
- Մարթանոս պատրիկ եվստալիոսի հայ-
րը 122 124
- Մարթնակիոս ոմն 1⁵⁰
- Մարթնոս սպարապետների առաջնա ղ
104 105
- Մարտիրոս, Նիկուլեոյիայի եպիսկոպոս
կուրատոր 130
- Սարաիլ Լեակլիոս կայսր կիկը 14
15, 40 50, 51
- Սարաիոս (I), Հոմի լապ (649—
655) 41, 54, 58, 63
- Սաֆստոս արքա խալաթան լ 41 58
63
- Սալամա (Վալիդ I ի Լոդաբեր) արաբ
զորավար 89, 94 96 98—101 105
108, 110 114 116 119
- Սելիստենոս ան ս Միֆայել Մելիստենոս
Մելիֆ, արալ զորավար 122
- Մժեժ զորավար 35, 63 64
- Միակիոս (Հմայե կ) ալ ս Քլոդոնոս
Միակլ ս
- Սիդաս, Փոյուզիայի բազալթ 154 201
- Միֆայել կուրապաղատ հեռագայում՝
Միֆայել I կայսր (811—813) 3 4
204—209, 211 213
- Միֆայել սպարապետիոս 97
- Միֆայել Լախանդրական Թրակեսիոն
բանակարեմի զորավար 152, 156,
157, 162, 163, 165, 167, 178 179
- Միֆայել Մելիստենոս, Անատոլիոն բա-
նակարեմի զորավար 152 156
- Մադեստոս, եռ սաղեմի պատրիարք
(632—634) 44, 45
- Սահամմեդ մարգարե 42—44 57 127
128, 134 140
- Սահամմեդ (Աբու Աբբաս Աբդալլահ
աս-Սաֆֆահ) խալիֆա (750—754)
137—139: Տե՛ս I Աբուլաբաս
- Սահամմեդ խալիֆա Տե ս Մանդի
- Մահամմեդ (Աբու Մուսա Մուհամմադ
ալ-Ամին իբն սո—Ռաշիդ) խալիֆա
(809—813) 196, 198, 200 208
- Յուսամմեդ, Աբդելալի սոզին արաբ զո-
րավար 65
- Մոսամմեդ զորավար, Բայ Բախարանե
րին հրկիզողը 78—80 83 84
- Սահամմեդ Հայաստանի կ սաս լարիչ
Սուլանի հայրը 129
- Մոնոտես, Թրակիայի գուալար Լիկե
փորի սոզին 126 130

Մոռե (Աբու Մամամմադ Մուսա ալ-Հադի իբն ալ-Մանդի) իսալիֆա (785—786) 169 170, 172

Մովսես մարգարե 42

Մովսես բժիշկ, Անտիոքի եկեղեցու սարկավագ 147

Մորոպավորս Հոստիսիանոս 11 ի մաերիմը 85

Մրվան (1 իբն ալ Խաֆս) իսալիֆա (683—685) 72

Սւլվան Հայաստանի արաբ կառավարիչ, հետագայում Մրվան II իբն Մամամմադ իսալիֆա (744—750) 129 131—137

Մուավիա արաբ զուլար, հետագայում՝ Մուավիա 1 իբն Աբու Սուֆիան իսալիֆան (660—680) 49 51 54—68 72, 75, 136

Մուավիա Հիշամ իսալիֆայի բղիճ 114—116 119—121

Մուալաբի աե՛ս Բզիդ Սուալաբի

Մուալաբիոս արաբ զուլար 157

Մուխամար բռնատիրոջ 72, 75 76

Մունդարոս նիզարոսի որդին 42

Մուսաբոս Աբդելա Ջուբերի եղբայրը 6
մուսուլման Օպսիկոն բանակաբեմի զուլար Գրիգորի հայրը 163, 188

Մուսուլեմ աե՛ս Իլեֆոսիս Մուսուլեմ սպարաբ

Մուսեհիան Ջիլմուս 164

Պարզեմ պարսից իշխանավար 36

Յորդանյան աե՛ս Վահան Հեպտադեմոն

Նարես, հռոմայեցիներ զուլար օնես 109 117, 127

Նեստոր ադանդապեա 28 40 147 200

Նեվուլոս սկյալների հրամանատար 78

Նիզարոս արաբների հախանավերից 42

Նիկեաս տուրմարիս 100

Նիկեոս (1) Կոստանդնուպոլսի պատրիարք (766—780) 74 150—152, 154—160 162—164 174

Նիկեոս Ընթրաֆս 110

Նիկեոս զուլար Գրիգորոս պատրիկի որդին 9, 11 12

Նիկեոս զուլար 179

Նիկեոս Հելիոպոլսի եպիսկոպոս 140

Նիկեոս մոնոսուբաուեզոս Արաավագը կուրապաղատի որդին 128 130

Նիկեոս նոբելիսսիմոս Կոստանդին V կայսեր որդին 155 179

Նիկեոս պատրիկ գենիկոնի լոգոթետ 201

Նիկեոս Տրիֆլիլիոս պատրիկ սիսուրի դոմեստիկոս 186 188, 191

Նիկեոս Քսիլենիոս 109, 110

Նիկեփոր (I) կայսր (802—811) 188—198, 200—204, 206, 207, 209

Նիկեփոր (1) Կոստանդնուպոլսի պատրիարք (806—815) 74, 193—196 198 200 204—206 209 211 213 214

Նիկեփոր, Արաավագը կուրսպաղատի որդին 128

Նիկեփոր դուֆս 167

Նիկեփոս Քրակիայք զուլար 126

Նիկեփոր կեսար, Կոստանդին V կայսեր և եվգոկիսայի որդին 155 162, 163 179

Նիկեփոր պատրիկ 62

Նիկեփոր պատրիկ, Արմենիակների բանակաբեմի զուլար 177

Նիկեփոր պատրիկ, Ֆիլիպպիկոս Վուդան կայսեր հայրը 84

Նիկեփոր պատրիկ, Նիկեփոր 1 կայսր ժամանակակից 197

Նիկոլայոս սուրբ 195

Նիկոլայոս աե՛ս պատրիկ 201 208

Նիկոլայոս ֆվիստոբ բժշկագետ 94

Շահնե պարսից զուլար 21, 24 28

Շահնաբդական պարսից զուլար 23 24

Շահնիյար, Խուսրոլ արֆայի որդին 3օ

Շահն Վարագ պարսից զուլար 19—21 23—29 31 34—37 39

պս (Պարսկն ծին. Արմենիակնևի
 րանակաբեմի գորավար 61 62
 Ի ոյն, պարսից արքա հասունի որդին
 պարսից արքա (628) 35—38
 Ի իրին, պարսիլ արքա հասունի կին
 34 35
 Իսմիզդ գարսից արքա (†30—632) 39,
 50
 Ի լանու, բուրլարնիլ խուլ (76
 768) 145, 148
 Կամփիլուս Կաստանդուլու պ լսի ցեան ր և
 8
 Կասպացի 85
 Կասիան Կուրիկո լսիաս 164
 Կասազնաթես պատրիկ, Հայոց իշխան 55
 Կասախիլուս, Պեթգի Լեյսկոպոս 138
 Կավզոս (I) Հոսմի լս Կ (757—767)
 140—143
 Կավզոս (II), Կաստանդնուպոլսի պատ
 ռիարք (641—653) 40, 41, 50—56
 Կավզոս (III), Կաստանդնուպոլսի պ ս
 ռիարք (688—694) 73, 75—78
 Կավզոս (IV), Կաստանդնուպոլսի պ ս
 ռիարք (780—784) 74 164 165
 167—170
 Կ վղոս, Արմենիակնևի լս նս կաբեմի
 գորավար 142
 Կավլղոս խարտուղար Եկեղի լիս յ լ Գ
 ռավար 107
 Կավղոս մագիստրիանոս 74
 Կավղոս պատրիկ, Շախիկիոնի կոմե 185
 Կավղոս վանական և աստղաբաշխ 80
 Կատրիկիոս դավադիր 9
 Կատրիկիոս Կրաճսյոս 77
 Կեստանաս գուսահրամանասար 66
 Կեստանաս պրոտոսպարար, Կիբիբեոս
 ների րանակաբեմի գորավար 157
 Կեստանիա 8, 9
 Կեսրու առաքյալ 41, 118 183, 207
 Կեսրոս Կաստանդնուպոլսի պատրիարք
 (654—666) 56—60
 Կեսրոս (II), Ալեքսանդրիայի պատ
 ռիարք (643/644—651) 52—56

Կեսրոս Գուրեան լանփի վանահայր 194
 Կեսրոս Դամասկոսի մետրոպոլիա 197
 Կեսրոս Թափիչ 132
 Կեսրոս մագիստրոս 153, 168 176
 Կեսրոս Մայումայի մետրոպոլիա 127
 Կեսրոս Սավրիկիոս կայսեր Եզրայր 5
 Կեսրոս պատրիկ, 188, 197 203
 Կեսրոս Սյունակյաց 153
 Կեսրոս, սուրբ Սարայի լանփի լանա
 հայր 172
 Կեսրոս սնտես 172
 Կիկրիդիոս տես Հովհաննես Կիկրիդիոս
 Կիպիոս, Իրակնեերի մայրգամ 112
 113
 Կիցիզավդիոս ու ս Հովհաննես Կիցի
 զավդիոս
 Կլաստե, Սակկուդիոն վանփի վանահայր
 182, 193, 196, 206
 Կլյուրոս, Կաստանդնուպոլսի պատրիարք
 (638—641, 654) 40 41 48—51, 56
 71
 Կոդոպազուրոս ու ս Կաստանդիլ և Պ Գ
 պագուրոս
 Կոդոս առաքյալ 171 207 210
 Կոռնմեսոս սարատելյոս 49
 Կրիսկոս պատրիկ Էփեսոսիարքի և
 մես 5, 8, 9
 Կրոկոպիա նիկեփար 1 կայսեր դասուլ
 Միկայել Ի կայսեր կինը 204 205
 207, 211 213
 Կրոկոպիոս Կաստանդնուպոլսի լսպո
 տոս 150
 Կրոկոպիոս Կաստոս կայսու ցեպպանի
 55
 Թարիս Իիզարոսի րզիկ 17
 Թագասես տես Հրագասես
 Թանգարե, Գուգկանեսի գրանկաս Թ
 փրակոտոսի հայր 116
 Թոմանոս պատրիկ 9
 Թոմանոս պատրիկ, Անտոսիլկոս լանս
 կաբեմի գորավար 203
 Թոմանոս սպարար 93
 Թուսիոս տես Թոեփանոս Թուսիոս

- Սարինոս բուրլաբեն | խսն (784) 14
148
- Սաբինոս բախասանդի 73
- Սալեխ արաբ 156: Հմմտ և Սելիխ
- Սալիբաս տե՛ս Թեոփիլակոս Սալիբաս
- Սալիբարաս տե՛ս Թեոդորոս Սալիբարաս
- Սալիբարաս տե՛ս Կոստանդին Սալիբարաս
- Սելիխ, արաբ զորավար: Տե՛ս և Սալեխ
- Սենեֆերիմ, Ասորեստանի բագավոր 214
- Սերգիոս (1), Կոստանդնուպոլսի պատրիարխ (610—638) 10 12—18 21
23, 26, 28, 29, 37—39 41 42 44—
46, 48, 49, 71
- Սելցիոս, Բարեուկիոսյ լորդի լազկայի պատրիկ 82
- Սերգիոս, գենիկանի յագոբյան 7
- Սերգիոս զորավար 45
- Սերգիոս Լախերբաֆոս 158
- Սերգիոս Կուրիկոս 158
- Սերգիոս պատուսպարա Սիկիլիայի զորավար 107, 108
- Սերգիոս ստրատելաս 61 62
- Սիմեոն խանական 205
- Սիսինիոս Հոնեդակես պատրիկ 110
- Սիսինիոս (նսև՝ Սիսինեակիոս) Թրակեսիոս բանակաթեմի զորավար Կոստանդին V կայսեր հրեղբորորդին 125, 129, 131
- Սիսինեակիոս (նսև՝ Սիսինիոս), Թրակեսիոս բանակաթեմի զորավար 125 129
- Սիսինիոս Տրիֆիլլիոս պատրիկ Թրակիայի զորավար 186 188 203
- Սկլավոնուս սեբաստերի իշխան 148
- Սմբատ Հայաստանի պատրիկ 78
- Սողոմոն, հրեից բագավոր 48
- Սովրոնիոս, Նուսադեմի պատրիարխ (633—638) 40 45, 46 48
- Սոավրակիոս Նիկեիս 1 կայսեր աղիք 192, 195, 201, 202, 204—207
- Սոավրակիոս պատրիկ [օֆսես] դրոմոսի լոգոթետ 167 168, 173 176 178, 179, 183 185—187
- Սոսփանոս (III) Հոսմի պապ (752—757) 112, 113
- Սոսփանոս (IV), Հոսմի պապ (768—772) 152, 154 155
- Սոսփանոս (III), Անտիոքի պատրիարխ 742/743—744/745) 128 127 129
- Ստեփանոս Ասիկանոս պատրիկ 90
- Ստեփանոս համեա պատուսպարա 1 9
- Ստեփանոս խաղարար 114, 115
- Ստեփանոս Կիզիկոսի մարտադրիտ 12
- Ստեփանոս պատրիկ, սխոնի դոմեստիկոս 204, 205
- Ստեփանոս, Հուսեֆիալ ս 11 կայսեր մտերիմը 85
- Ստեփանոս Նորավար 148, 149 154
- Ստեփանոս Պարսիկ, ս լիվարիոս և ներհինապետ 79, 81
- Ստեփանոս մուսիս պատրիկ և զորավար 80, 81
- Ստրատելոս Կուրիկոսյան 164
- Ստրատելոս սպարա Քսենոփաոսների դոմեստիկոս 149 150, 154
- Ստրատոս տե՛ս Հովնանես Ստրատոս
- Սուլեյման (իբն Աբդուլմալիք) խալիֆա (715—717) 96, 102, 106
- Սուլեյման, Վիշամ խալիֆայի սրգին, արաբ զորավար 121 122 126 129, 132
- Սուլեյման, ալֆրալուր 98 100 105
- Սուֆիամ, արաբ զորավար 106
- Սուֆիան, Այֆի սրգին արաբ զորավար 66
- Վալենտինիանոս պատրիկ 2 Տե՛ս և Վալենտինոս
- Վալենտինոս պատրիկ Քսենոփաոսների կոմես 51: Տե՛ս և Լալենտինիանոս պատրիկ

Լսյից (Վալից 1 իբն-Աբդալմուլիֆ) զորավար հետագայում խալիֆա (705—715) 82, 86 88—90 94—96
 Լից (11 իբն եգիդ) խալիֆա (743—744) 127—129
 Լսկա արաբ, թումամս | Բ սյբը 162
 Վանան զորավար 48
 Լահալ Հեպտադեմոն (5ոյ դեյան) 84
 Լանան սաբս տելատ 30
 Վաղես կայսր 144
 Լասիլ Կոստանդնուպոլսեցի (ևս և Տիրբ-բիս) Գրից, Օնոմագուլոսի որդին 107, 108
 Լիլ Յոնմագուլոս տևս Վալիլ Կ տանդնուպոլսեցի
 Լուգրակուր, Օպսիկիսը բանակարեմի զորավար 85, 92, 93
 Լուրագտիբոց Արմենիակների բանակարեմի զորավար 163
 Լարդան տե՛ս Ֆիլիպպիկոս-Վարդան
 Լարդան Անեմաս սպարաբ 195
 Լարդան, Արմենիակների բանակարեմի զորավար 156: Տե՛ս և Վարդաս Արմենիակների բանակարեմի զորավար
 Լարդան «Թոբ Կատրիկ Ալաուլի-կոն բանակարեմի զորավար 191 192, 200
 Լուդան պասալի Թրակեսիոնի զորավար 186
 Լարդան պատրիկ Կոստանդին սպարաբի հայր 149
 Լարդան պատրիկ սխալերի դոմստիկ ս 182
 Վարդաս, Արմենիակների բանակարեմի զորավար 166: Տե՛ս և Վարդան Արմենիակների բանակարեմի զորավար
 Լարդաս պատրիկ 179
 Լիկարիոս, Անտիոխի պատրիարք ԹԷս դորոսի հայր 137
 Լչնուպ Ասպադ, պատրիկ Բագարապետ 35

Տանատ Ռուկնլարենի բանակարեմի զորավար 163, 167, 168
 Նարասիոս Կոստանդնուպոլսի պատրիարք (784—806) 3, 74, 151 169 170 172—178 180—183 185—188 191—193
 Տելերիգոս բուլղարների խան 159 182
 Տելեցես, բուլղարների խան (761—764) 144, 145
 Տլովկիս բուլղարների խան 85 86 88, 109
 Տիրբերիոս (III) Ապսիմասոս կայսր (698—705) 7° 82—87 138
 Տյբերիոս Կոստաս II կայսեր որդին 59 64, 71
 Տյբերիոս Հուսիսիանոս II կայսեր և խաղարների խախնի դուստր Թեոգորայի որդին 87, 92, 93, 121
 Տիրբերիոս տե՛ս Վասիլ Կոստանդնուպոլսեցի
 Տիրիդատես (Տրդատ) պատրիկ Արտավազդ Կոստանդնուպոլսի փոքրորդին 128
 Տրիֆիլիոսներ 189: Տե՛ս ևս Տրիկետաս Տրիֆիլիոս, Միսինիոս Տրիֆիլիոս Տրոյիոս Կոստաս II կայսեր սպասալու Սնդրեստի հայր 63
 Տուդանոս Լեբոսի կոստանդին 90 91
 Յիգատոս բուլղար 156
 Յիտաս դավադիբ 9
 Ումալիա (Օմայյաններ) սահ 134
 Վարեսմանես Երկաթի բլի բերդս պալք 104
 Փիլիպպոս Մակեդոնացի 123
 Փիլիպպիկոս, Մավրիկիոս կայսեր և սամուսիներ, Արևելից զորների սպարապետ 7
 Փոկաս կայսր (602- 610)) 11 11
 Քսիլինիատես և Երկետոս Կսիլինիանոս Քրիստափոր Թրակեսիոնի սուրմախ 91

1

Քրիստոս 4 8 10 12 13 15, 18 21
26 29, 32, 37—42 44 45 48 49,
51, 53, 55, 63 64 67 68 71
74, 76 79 82 83 86 88 90 94
95, 98 102, 107 110 111 117
124—127 131 147 160, 161,
164—166 170 171 177 195 196
205, 209 213

Օլման Ֆանի որդի (Ուշմանգի իբն Աֆ
փան Գու-ն-Նուրային) խալիֆա
(644—656) 53—57

Օրման գորավար 90

Օհար (իբն ալ-Խարթաբ ալ Ֆարուֆ)
խալիֆա (634—644) 46 48—53

Օհար (II իբն Աբդ ալ-Ազիզ) խալիֆա
(717— 720) 106—)10

Օմար առաջ գորավար 98 101
Օնո խազուրս սլ'ս Գրիգոր Օնոմագուրս

Ֆադայ ա աույլ գո ալ ռ օ0 62 64,
66

Ֆիլիմա ում 144

Ֆարախ 201

Ֆուն. Օմար իբն ալ Խարթաբ խալիֆայի
հայր օ3

Ֆիլիսոս Թրակիայի գորավար 17օ

Ֆիլիպպիկոս-Վարդան գորավար, հե-
տագայում՝ կայսր (711—713) 74
84, 91—95, 98, 105

Կորոս գորահրամանատար Բ6

Տ Ե Լ Ա Ն Ո Ւ Ն Ն Ե Ր

Սբազգիա 102 103

Սբիդոս (Աբյուդրս) Բաղատ 12 76
105, 114, 129, 130, 146 187, 199

Սբրամիեռն Կոստանդնուպոլսում 154

Սբրոլեբա անտառալեռ 182

Սբրոլեբա անփալտ 182

Սգրոսի վանք 3

Սդանա Բաղատ 27

Սյրամիաթոն Բաղատ 97

Սյրիական ծով 120

Սյրիանուպոլիս Բաղատ (2 194 201
209, 211, 213, 214

Սքենք Բաղատ 155 185

Սյանիա 102—104

Սյրանիա (Ազվանք) 92 23 7օ

Սյեֆանդրիա Բաղատ 3—10 12—18
21, 23, 26 28 29, 37—40 42
14—56, 97 127 134 138 146
172, 173

Սյիա գետ 28

Սկվեդուք 211

Սկրոյինոն Բաղատ 101 122

Սկրոպոլիս Կոստանդնուպոլսի 106 146

Սմապիա Բաղատ 94

Սմատրիա 87, 194

Սմիդ Բաղատ 26

Սմենսիա 62

Սմենիա վայր 17օ

Սմորթոն Բաղատ 62 63 98—100 125,
126, 163, 179, 182

Սնատոլիկոն բանակաբևմ 64, 80 98
105, 125, 126, 128, 152, 156, 162
175, 181 188 191 203 208 212
213

Սնգրասոս բերդ 193, 194

Սնթեմիս, Կոստանդնուպոլսի լաղս-
մա 105

Սնկյուրեա Բաղատ 17 193 194

Սնտիլիբանոն 129

Սնտիոք Բաղատ 3, 4 6—10 13 39, 49
126, 127, 129 131—141, 146 147
172, 173: ՏԻ՛ս և ԹԼուպոլիս

Սնտիոք Պիսիդիայի 95

Սնտիպատրիս Բաղատ 137

Սնտասն վայր 181

Սնֆիալուի դաշտ 145

Անհրապա քաղաք 88 169 207
 Ապամիա քաղաք 13 60, 145
 Ապոլլոնիա քաղաք բերդ 87 176
 Ապսիլիա 102 103 105
 Առաջին Բաղարիա աև ս Բաղարիա
 Առաջին
 Էսթեթիկ սբ տանաւ Կոստանդն
 պոլսում 173 186 212
 Էսթի ափ 85
 Ասիա (1 հանանգ Ասիա) 6 13 18,
 100 101 105, 120—122 128,
 152 165 167 Տե ս և Ասիական
 Երկիր
 Եսիական Երկիր 122: Տե՛ս և Ասի ս
 Ասորիք 7, 9, 13, 14, 26, 46 48 57—
 60, 62, 66, 67, 72 75, 76 79 83,
 96, 108 111, 114 118, 120 121
 128, 131—133, 136 139 141 145
 155, 159 162, 163 167 193
 194, 196 210 Տե՛ս 1 Ասորա) Ե
 կիր
 Էսոնց Երկիր 26: Տե ս 1 Ասորիք
 Ավարիա 70
 Ավարիայի Պանոնի ս և Պանոնիա Ա
 վարիայի
 Ավրաստանի արիկին 109 150 20
 Ավստրալիայի վանք 148 154
 Առաջիայի ծոց 177
 Առաջուսի դուս Կոստանդնուպոլսում 123
 Առեյ գետ (Կոլգո) 68
 Առետու բերդ 116
 Առոսյա վայր 178
 Առոսյատական Երկիր 29
 Արարիա 46 137: Տե ս և Երջանիկ Ա
 րարիա Արարիա ՄԵԺ Արարիա
 Փոքր Արարիա հանանգ
 Արարիա (հանանգ) 46
 Արարիա ՄԵԺ 76
 Արարիա Փոքր 135 137
 Արարիսոս քաղաք 62
 Արադոս 54
 Արխայոպոլիս քաղաք 103
 Արկադիոպոլիս քաղաք 160

Արմենիականների տուրաւ լանակաքեմ
 35, 61, 98, 105, 128, 142 156,
 163, 165 166 175, 177—179 201
 Արաակ 12
 Արտանա գիւ 144
 Արքամուն 6
 Արեյոսս (իմա Անհրապա) քաղաք 149
 Արեւիկ 9 10 28
 Արեւմտք 28 64 118
 Արիկա (և պրովինցիա) 9—12, 41 53,
 64 82, 106 112, 122 136 143,
 157, 159 167 208 210
 Արիսիա կղզի 208
 Բաղդադ քաղաք 208
 Զանալի Կոստանդնուպոլսի լաղամա
 105
 Էսնեն 167
 Էստրաքոն 145: Տե ս և Բարասոս
 Բստաս ս քաղաք 143: Տե՛ս և Բսս
 րաքոն
 Բասան 68
 Բարասոս վայր 32
 Բարբալիսոս քաղաք 58
 (արդանեսիան գետ 46
 Բարզան գյուղ 35
 Բերդարիս ասպարանք 33
 Բելգիտիա 186: Տե ս և Բերգիտիա
 Բելկալ ասպարանք 32
 Բերեգաք կլեյսուր 70 142
 Բերգիլիա 69
 Բերգիտիա 158 Տե ս 1 Բելգիտիա
 Բերիա (Բերուէ) քաղաք 169, 207
 Բերիա (Հալեպ) քաղաք 142
 Բյուզանդիոն 41
 Բյուզանդիոն 5 6 20, 26, 31, 14 118
 132 154, 201 211 Տե՛ս 1 Կոս
 տանդնուպոլիս
 Բյուզանդիա 106 115 121 1 1 ՍԷ
 196
 Բոլլոն, Կոստանդնուպոլսի լաղամա
 12, 13
 Բոսպոր 146
 Բոսպոր (Կերչ) 118 55

Քոստրա ֆազաֆ 46
 Քրիա Կոստանդնուպոլսի ապիսկոս ա
 լիին 106
 Քուրարիա 75 76 85, 142 145 146
 148, 158, 159, 178 179 182
 202, 206, 209, 211
 Քուրարիա Աաշին (Նախկին Ե) 69
 Քուրարիա Մեծ 6)
 Բուկլարեների Բահակաթեմ 1Չ՝ 156,
 163 167 180
 Գաբրիա 41 41)
 Գագա 45
 Դալասեա (Դալատիա) Կոստանդնու
 պոլսի բաղամաս 146
 Դալատի բերդ 105, 106
 Գալատիա Էանանգ 10 14 43 96
 185, 193
 Գանձակ (Աստղատակալի) յՅ
 Գարիա դաշտ 90, 129
 Գեթսեմանի 77
 Դերմանիկիա ֆազաֆ 96 102 132 156
 163
 Լուլենն վանք 194
 Դաբեկոն վայր 143 162—164
 Դաթեմոն 41
 Դալմատասի վանք Կոստանդնու պոլսում
 154
 Դամասկոս ֆազաֆ 14 46 47 55, 59
 61, 62, 72, 75, 88, 118 123 127
 129, 132 136 164 208
 Դամաստրիս լեռ 92, 93, 148
 Դանաստրիս գետ (Դենեսր) 69 80 146
 Դանաստրիս գետ (Դենեսր) 69 80
 146
 Դանուր (Լուարոս) գետ 69 70 85 146
 158
 Դաստակերտ ապարանք 22 32—35
 Դարու ֆազաֆ 6 7, 34, 50
 Դարաս բերդ (գոթաց աջիսրնում) 80
 Դարեհոս վայր 167
 Դափնե Սիկիլիայի Սիուսիսա ֆազա
 ֆում 63

Դափնե Կոստանդնու պոլսի բաղամաս
 155
 Դաֆնուսիա 146
 Դեբելաոս 207, 210
 Դեզերիդան ապարանք 32
 Դելմատասի վանք 83
 Դիփպոն Կոստանդնուպոլսի բաղամաս
 117 118 131, 153
 Դիոսի վանք Կոստանդնու պոլսում 1)4
 Դոդեկանես 166 199
 Դորիլեոն ֆազաֆ 125 103
 Դուլիխլա շշան 132
 Եփպոսոս 10, 42, 43 47, 49, 57 65
 106, 129, 135, 136 196, 208 210
 Եդեսիա ֆազաֆ 5, 6 13 37, 38 46
 49 63 68 113 123 129
 Եթովպիա 15
 Եղջարի ծոց (Կոստանդնուպոլսի) 29
 Եմեսա ֆազաֆ 46 60 131 132 137
 139, 164
 Եպիփանիա ֆազաֆ 145 146
 Եվթիմիասի սբ. վանք 196
 Եվթայիտա վայր 201
 Ելառուպիոսի մոլոս, Կոստանդնու պոլսի
 բաղամաս 9, 105
 Եվրոպա 6 11 18 136
 Եվֆսիլյան Պանոսոս 68, 144 Տիսա և
 Պոնտական ծով, Պոնոսոս
 Լրկաթե բերդ Բյուզանդիայում 122
 Երկաթե բերդ Վրաստանում 104
 Լեկար պարիսպներ՝ Կոստանդնուպոլսի
 12, 16, 27 140 166
 Երջանիկ Արաբիս 127
 Ետոսազեմ 3 4 6—10 12—18 21 23
 26, 28, 29 37—42 44—46 48
 52, 87—90 94—96, 98 102 107
 109—113 116 119—121 132,
 138 146 157
 Եփեսոս ֆազաֆ 138 156, 181
 Եփրատ գետ 9, 26 49 58
 Զաբ գետ 131
 Զաբ Մեծ դետ տես Մեծ Զաբ գետ

ար Փոքր գեա սե ս Փոքր Զար գեա
 իգիա երկիր 146
 Չնյունիա քաղաք 65
 Չեխոսլովակիա քաղաք 95

 Էրևան քաղ 108
 Էրզրո 43 72 76
 Էրկիթերիսի պալատ Կոստան քաղաք
 սում 184 189 190
 Էրզրոս քաղ 112

 Թերասա քաղ 181 193 191
 Թերաքմալիա 22
 Թեոդոսիանա Կապադովիայի քաղաք
 101
 Թեոդոսիոսի սր. վանք 196
 Թեոդոսիանոսների աշտարակ Կոստանդ
 նուպոլսում 11
 Թեոդոսոպոլիս (Կարին) 137 140
 Թեոդոսոսիկե քաղաք 57 76 95, 98
 109 110 168 172 182 196 206
 Էրա կղզի 114
 Էրասիա սրբալուս Կոստանդնուպոլսում
 185
 Թերասիա կղզի 114
 Թեոպոլիս քաղաք 71 17 Տե ս 1
 Անաթոլի
 Թումայիտես առիկիլ Կոստանդնուպոլ
 սում 178
 Թումանյան սր Կոստանդնուպոլսի քաղա
 քում 148
 Թրակեսիոն քաղաք 91 92 125,
 126, 128, 129 131 142 152
 156 157 162, 167, 186 207
 Թրակիա 10 16 29, 65 68 69 75,
 79, 87, 88 94, 95 97 102, 105
 106 123, 126, 129, 132, 140, 144,
 148, 149, 152, 163, 166, 169, 173,
 175, 182, 186, 188 195 202 203
 207, 209, 211
 Թրակիայի երկիր 116 Տե ս 1 Թրակիա
 քաղաքի
 Թրակիա 119: Տե ս և Թրակիայի երկիր
 քաղաքի

Իրեական դոմեր 65
 Իրերիա 74 75 102, 147
 Ինգոլեմի աշտարակներ 32
 Իլլիրիկոն նահանգ 172
 Իշխանաց կղզի 190, 192
 Իսավրիա 55, 102, 156
 Իսպանիա 112: Տե ս և Ապանիկե
 Իստրոս (Պանոս) քաղ 29 69
 Իսրայել 151
 Իտալիա 113 118 190 194
 Իրենուպոլիս 169

 Իսգիկա 28 29, 87 107 101
 Լավոդիկիա 111
 Լեմնոս կղզի 151
 Լեսբոս կղզի 114, 191, 19
 Լիբանան 72, 74 75 143
 Լիբիա 15 136 194 196
 Լիկոնիա 206
 Լիվոս լեռ 106
 Լիսա գետ 129
 Լյուդիա 185
 Լյուդիա 57, 65
 Լոնգոքարդիա 175
 Լոնգոքարդիա Մեծ 175
 Լեկադիոսի էմպորիոն 144
 Լեկանե 78

 Լուգարիա 85 87, 91 116 136, 146
 Տե ս և Թուրքիա Թուրքաց երկիր
 հարկի դարբաս (դոս) Կոստանդնուպոլ
 սի 109, 114 162 188
 Լուկիա (Քիենառիլ) 49, 142
 Լամանթա վայր 30
 Լանան քաղաք 124 129 135, 110
 Լավարի տուն 36
 Լարիսոնի սր. վանք 196 211
 Լարսիանոն քաղ 119
 Լարսիոսի դոս Կոստանդնուպոլսի ծով
 129, 213
 Լեյդոնիոնների բերակղզի 177
 Լեռոն 41, 63, 81 90, 92 102
 Լորայի լավ 94 140

Նորասան 135, 196
 Նոբիստպոլիս ֆազաֆ 7 64, 97 101
 126 130 146 167 185, 191 198
 Սիրանի դսեկին, պալաւ Կոստանդնու
 պոլսում 184
 Կալաբրիա 108, 120, 124 133
 Կալիստորատոսի վանք Կոստանդնու պոլ
 սում 80, 93, 154
 Կալուս Բզրոս նազահանգիստ 106
 Կամախ 90, 155, 180
 Կամպոս Տրիբունալիոնի յ
 Կապսոզովկիա 10, 13, 55, 57, 83 100
 114, 119 122, 141 185, 187
 Կասիա Բարայր 160
 Կասպից դռներ 29, 119 129 145 14
 Կաստելլոն աման 54
 Կատոսիկա շրջաններ 140
 Կարբագեն 82
 Կարտալիմեն, Կոստանդնուպոլսի ա
 սիական ափին 106
 Կելքիանոս վայր 128
 Կենտենարեսիոն աշտարակ 92
 Կեսարիա Կապադովկիայի 13 55, 57,
 114
 Կեսարիա Պաղատինի 41 45 51
 Կեսարիոն 58
 Կեսարիոսի նախանգիստ 67
 Կերամես նազահանգիստ 114
 Կերկեսիոն ֆազաֆ 75
 Կեֆարոնիա 84 91, 94
 Կիբյուրեսոաների բանակարիմ 89 120
 130, 134, 156, 177
 Կիզիկոս (Կյուզիկոս) ֆազաֆ 12 64
 65, 74 94, 96 97 108 128 210
 Կիլիկիա 19, 65, 84 85 101 179
 Կիկլադյան կղզիներ 114
 Կիոս ֆազաֆ 191
 Կիպրոս կղզի 54, 74 77 134 156 158
 177 194, 210, 211
 Կիրակոսի սր՝ վանք 196
 Պյուկլոբիոն քերակղզի 65, 103

Կյունեզիսն Կոստանդնուպոլսի ալաբ
 ձան 87 130 150 153
 Կոլոնիա 63 64
 Կոպիդնադոն վայր 175
 Կոստանդիա (Կոստանդինե Թելլա դի-
 Մաուզելար) 49
 Կոստանդիա (Սալամիո) ֆազաֆ Կիպրոս
 սում 54
 Կոստանդինե ֆազաֆ 6
 Կոստանդնուպոլիս 3, 4 6-10 12-
 18, 21, 23, 26, 28, 29, 37 39-42,
 44-46, 48-57, 59, 61, 63-68
 70-79, 81-84, 86 88-90 94-
 96, 98, 102, 107, 109-113, 115,
 116, 118-123, 125, 126 129 131-
 135, 137-145, 147, 148, 150-
 152, 154-160, 162-165, 167-
 170, 172-174 178, 180-183
 185-188 192-196, 198-200
 205, 209 212 213 ՏԵ Ա Ե Քյու-
 զանդիոն
 Կովկասյան լեռեր 56, 68 10 -104
 Կորիկոս 82
 Կոնստանտին ֆազաֆ (Տիգրոն) 73 33
 Կրասոս ֆազաֆ 125, 192
 Կրեստ կղզի 66, 74, 82 94, 124, 162
 Կուֆիս գետ (Կուրա՞ն) 68, 69, 146
 Հայաստան 10, 19-21, 23, 53, 56 74
 75, 78, 84, 116, 129, 145: ՏԵ Ա Ե
 Հայոց աշխարհ
 Հայոց աշխարհ 121, ՏԵ Ե Ե Հայաստան
 Լեբլամոն, Կոստանդնուպոլսի բազամա
 11, 65
 Լելլադա, տուրմա, բանակարե Ի 80
 114, 133, 140, 152, 168
 Հելլոպոլիս (Բաուլիկ) 56 90 139
 140, 143
 Հերակլեսի բերդ 194
 Հերակլիա ֆազաֆ 12, 211
 Հերակլիոսի վանք 191
 Հեֆասիանիոն Կոստանդնուպոլսում 1
 201
 Հիֆապոլիս 60 62

Վիերա կղզի 114
 Հիերոպոլիս 6 38 39 66
 Հիերիա Կոստանդնուպոլսի քաղաքացի
 38, 106, 138 150 155
 Վիերիսի պարստ Կոստանդնու պոլսում
 186
 Հիերոն 146 184
 Հիրա 45
 Կվինսենս Առաքյալների առաջին և
 փեսոսում 181
 Հրաբան 15 133
 Հոռոս կղզի 56 97 195
 Հոս 3 40 41 54 58, 59 63 87
 93, 112 113 116 118—123 125,
 126, 131—133 135, 138—145
 147 150 152, 154—160 162—
 165, 167, 168, 170 172—174
 176—178, 180—188 192—196
 198, 200, 205, 206, 209
 Ոմեական կայսրություն 194 Տե ս և
 Ոմանիա
 Հոտանար 22
 Հուստինիանոսի տրիկլիվ Կառաղղն
 պոլսում 186
 Էլրիկյս 9 լ'ն օ?
 Ասգնալրա Կոստանդնուպոլսի սղա
 մաս պարստ 65, 105, 162 170
 174, 191 201 208
 Սադիանիա առաքյալ 42
 Մալագինա վայր 173 18, 191
 Մալակոպեա բերդ 194
 Մակեդոնիա 114, 142 188 207 212
 Քամասի սբ պարստ. քաղաքացի Կոս-
 տանդնուպոլսում 97, 130, 144 146
 176, 179, 182, 183, 198, 214
 Մայումա քաղաք 127
 Մանգանոն, Կոստանդնուպոլսի քաղա-
 քացի 146
 Մասսալեոն 101
 Մավրիտանիա 12 41
 Մավրոս 80
 Մարասան 70 116 Տե ս և Մարագ
 երկիր

Մարագ երկիր աշխարհ 22 116 Տե ս
 և Մարասան
 Սարիենի պարստ 8
 Սարկելոն բերդ 179 182, 202
 Սալոնիկոպոլիս քաղաք 26, 94
 Մախիմիանոսի վանք Կոստանդնու պոլսում
 154
 Սեդիա, քաղաք Քրսիկայի 146
 Մելա գետ 142
 Մելեոն Քրակիայի 209
 Մելիանոն քաղաք 62 94 137 140
 Մելոն վայր 166
 Մեծ Թուրքիա տե ս Բուլղարիա ՍԵՆ
 ՄԵՆ Եկեղեցի (սբ. Սոֆիա՝ Կոստանդնու
 պոլսի) 18, 94, 95, 97, 109, 126,
 152, 153, 161 165, 185 189 192,
 196, 205, 206, 214
 Մեծ Զար գետ 30, 32
 Ռեծ պարստ Կոստանդնուպոլսի 158
 Մուսիս լիճ (Ազովի ձով) 68
 ՄԵՍ պարստ Կոստանդնուպոլսի ՌԵ 81
 153, 165
 Մեսեմբրիա քաղաք 70 102 11 159,
 209—211
 Մեքիա 76, 77 139
 Միլիոն Կոստանդնուպոլսում 180 181
 178
 Միչագեոն 7, 50 64 68 71 11 174
 182, 163, 167
 Միսիա բերդ 94
 Միքին քաղաք 139
 Մյուսա քաղաք 177 111
 Մուսիա երկիր 141
 Մուրեեն քաղաք 128 111
 Մարուս գյուղ 44
 Մոնեմվասիա քաղաք 133
 Մուսուսեասիա քաղաք 75 81
 Մուսիանոն գյուղ 11
 Յարմա կ լե 11 1
 Կալոպիա քաղաք 1 1 11 10 118
 Կարվա գետ 35
 Կեկրոպել (Պելոպոն) 68 87 111

Ներկայումս (և ներքին) Կոստանդնուպոլսի նախահանգիստ 82 97
 Նիկեա (Թրակիայում) 207
 Նիկիա քաղաք 97 96 107 115 123 174, 210
 Նիկամեդիա 78 101 107 123 130
 Նիմֆիս գետ 26
 Նինվե քաղաք 30, 31
 Նոր ապաշխարության վանք 19
 Նումիդիա 41

Ոսկե դուռ Կոստանդնուպոլսի 69 94 95, 123 129 145 182 214

Չուբուրի Հայք 79 80 84 94 196

Պալմիրա քաղաք և նապատ 132, 150
 Պաղեստին 9 15, 37 41, 43 45 48 51 58 72 77 133 137 139 141 156, 194 208 210
 Պանոնիա Ալյաքիայի 69
 Պանոնիա կղզի 208
 Պավլինե Կոստանդնուպոլսի քաղաքում 93
 Պարսկաստան (Պերսիան) 2,
 Պարսկաստան 15—19 21—23, 29 30 34 35, 37, 59 72 75, 76 83 110, 129 132 134—136 139 193
 Պարսկաստան իսրայել 10 140 196
 Պարսկաստան ներքին 78 208
 Պարթևաստան 10 119
 Պեյզանդիա, գերեզմանատուն Կոստանդնուպոլսում 130 148 153
 Պելոպոնես 168
 Պենտապոլիս 12
 Պետրիոն Կոստանդնուպոլսի քաղաքում 80
 Պերամա՝ Կոստանդնուպոլսում 198
 Պերսիական ջրջաններ 29 107
 Պերզամոն քաղաք 101
 Պերզե քաղաք 138
 Պիսիդիա 95 100
 Պլատանիոս վայր 118
 Պլատիա կղզի 106

Պյուլե, քաղաք Բյուզանդիայում 18 107, 184
 Պոնտական ծով 68—70 Տես և Եվֆրատյան Պոնտոս
 Պոնտոս Եվֆրատյան 146 193 Տես և Եվֆրատյան Պոնտոս
 Պոնտոս հանանգ 19, 152
 Պրենեստոս քաղաք 123
 Պրեստորիոն Կոստանդնուպոլսի քաղաքում 11, 148 165, 166, 179
 Պրինկիպոս կղզի 150 152
 Պրոբատոն բերդ 178, 207
 Պրոկլիանեսիոն 65
 Պրոկոնիսոս կղզի 108
 Պրոպոնտիս 146
 Պրոտե կղզի 9, 191 192
 Պրոսա քաղաք 183
 Պրոզան քաղաք 130

Րազմիկ ստրատեգներ 179

Րալենա քաղաք 41
 Րոմանիա (Բյուզանդական կայսրություն) 19 42, 56, 60 61 75 79 82 84 90 95, 96, 100, 103 104, 113, 114 119, 121, 122 126 127, 141, 142, 156—158, 160 162—164 175, 185, 194

* Րոսա պարտե 32

Սաբայի վանք անապատ 12 172 196 211
 Սալվանոն լայր 25
 Սակկոտիոն վանք 189
 Սամարիա 135
 Սամոսատա քաղաք 21 83
 Սապֆի քաղաք 59
 Սատյուրոս Կոստանդնուպոլսի արևմտյան 106
 Սարդիա քաղաք 128
 Սարմատիա 69
 Սարոս գետ 27
 Սերաստիա քաղաք 28
 Սերաստապոլիս 78

Սելկիա (Սև Արաաշիր) ֆաղսֆ 34
 35
 Սելկոբոբոս գյուղ 60
 Սեմալուս բերդ 165
 Սևադե նեղուց 136
 Սերդիկա ֆաղսֆ (Սոֆիա) 197
 Սիագրոս աշտարակ 92
 Սիագուրոն վայր 35
 Սիդերոպարոս բերդ 194
 Սիլեոն (Սյուլայոն) 66 138
 Սիլիմվրիա ֆաղսֆ 160
 Սլակ 64 52 156, 158
 Սիկիլիա կղզի 42 59 63 107, 108,
 120 124, 133 149 166 167 175
 176, 180, 18
 Սինա լեռ 4a
 Սինադա ֆաղսֆ 122, 191
 Սինոպ ֆաղսֆ 96 180
 Սիս բերդ 8a
 Սիրակուսա ֆաղսֆ 59, 63 109
 Սկլավիմիա (Սկլավիմիաներ) 58 75 76
 142, 198
 Սյուսբուրն 8a
 Սյունիք 24
 Սուրենիոսի ծոց 106
 Սոֆիայի նավահանգիստ 12
 Սոֆիա սբ տանաբ Կոստանդնուպոլսի
 81 Տե ս և Մեծ Լկեղեցի
 Սոֆիա սբ տանաբ Նիկիայի 174
 Սոֆիանե, Կոստանդնուպոլսի բաղամաս
 պալատ 146 163
 Սոֆոն լեռ 106
 Սպանիկե Երկիր 136 ա) ս և Լսպանիա,
 Ստենոն (Հելլեսպոնտոս) 79 94, 106,
 146 193
 Ստեփան գավառ 175 19 20
 Ստրոնգիլոս բերդ 160
 Ստոպիասի վանք 193 196 206, 210
 Սուրբ ֆաղսֆ 15 48 67, 196: Տե՛ս 1
 Երուսաղեմ
 Սև լեռ 67
 Սֆենդոնե 11

Լալերիանոսի ջրմուղ 1a⁹
 Վառնա 70, 158
 Վեն Արաաշիր ֆաղսֆ ա) ս Սելկիա
 Վերսինիկիա 182, 212
 Վլախեոնա Կոստանդնուպոլսի բաղա
 մաս 13, 15 43 82 86 92 97
 138 144 180 214
 Երկանաց աշխարհ 75

 Տահայիս գե 1 (Դուն) 68 69
 Տալբոս 26
 Տարանա ֆաղսֆ 26, 84
 Տարասիոս պատրիարքի վանք 911
 Տարսոն ֆաղսֆ 179
 Տեառակիան 8
 Տիանա ֆաղսֆ 89 122 14
 Տիբերիոս 38
 Տիգրիս գետ 26, 34 36
 Տոմիս ֆաղսֆ (Կոստանդա) 8
 Տարնա գետ 32
 Տրախոնիան Լեկիր 135
 Տրապիզոն ֆաղսֆ 104
 Տրիբունալիոնի Կամեդոս ա) ս Կամեդոս
 Տրիբունալիոնի
 Տրիպոլիս Փյունիկի 56
 Տրիտոն 184
 Տիդիս ֆաղսֆ 9)

 Յիկաս գետ 148
 Յլի Լուպարակ Կոստանդնուպոլսի 81
 Յուկանիասերիոն դաշտ Նիկեսոսում 156
 Յուրուլու ֆաղսֆ 207

 Վալիս ֆաղսֆ 39, 104
 Վարան ֆաղսֆ 40
 Վարոսի Եկեղեցի Կոստանդնուպոլսում
 155, 213
 Փյունիկե 9, 42 47, 56, 72, 97 111
 Փյունիս, վայր Լյուկիայում 57
 Փոբր Սսիա 114, 199
 Փոբր Մաբիա, աև՛ս Ասիա 4 1
 Փոբր 9աբ դեռ 32
 Փոյուղիա 62 192 206

Քաղկեդոն 10, 15 16 29 34 35 39
 40, 62 129, 191
 Քարայրի վանք 143
 Քսենոփոս Կաստանդնուպոլսում 123
 Քլեառոսիոն Կաստանդնուպոլսի 178
 Օգյուս գետ 69 70
 Օդյուսոս 70
 Օպսիկիոն բաժակաբեմ 76 92 93 95
 97, 110 124—126, 128, 130 163
 175 182 185 188 207

Օսրոնեն երկիր 49
 Օֆսիա կղզի 106
 Ֆանագոսիա 69, 87
 Ֆիլեա ֆաղափ 94
 Ֆիլիպպե ֆաղափ 207
 Ֆիլիպպուպոլիս ֆաղափ 169 207
 Ֆյուրոսի վանք 60 109
 Ֆրանկիա 112

ՅԻՂԱՆՈՒԻՆՆԵՐ ԱՂԱՆԻՆԵՐ ԼՎ ԱՅԼՆ

Աբազգներ 23 24 102 103
 Աթինգաններ 200, 206—208
 Արաններ 102—104
 Ամանիտներ 43: Տե ս և Համերիտներ
 Ապսիլացիներ 104, 105
 Ասորիներ 39, 127, 132 140 143 163
 Ավաններ (Արևմտափ հոներ) 6 13
 16—18 28 29 67, 69 152
 Ավամամախաններ 136: նաև Լպիկուր-
 յաններ
 Արարներ 39, 42—46 48—61 63—68
 71—86, 88—90 94—96 98—100
 102 105, 107—113 115 116
 119—129, 131—133 135, 136
 138—145, 148 150, 152 154—
 160, 162—170, 172—183 185—
 188, 192—196 198 200, 205 209
 210: Տե ս և Հագարացիներ Սարա-
 կինոսներ
 Բարսիտներ 131 134 150 Տե ս և Խա-
 բարզիտներ
 Աֆրիկացիներ 53
 Բուլղարներ 28 68 70 75 76 86 88
 89, 94, 102, 107, 109 110 140 142
 144 145, 149, 158—160 162 175,
 178, 179 194, 197 201 202
 207—210 212 213: Տե ս և Ունո-
 գունդուր բուլղարներ Կատրագ բու-
 դուրներ
 Գեպեղներ 28

Գլխագրեկներ 97
 Եգիպտացիներ 106 193
 Եթովպացիներ 131
 Էբրիբացիներ 57
 Լպիկուրյաններ 136 նաև Ավամամա-
 տիսաներ
 Փեղոսիանոսներ 40
 Փուրեր (Արևելքի) 29 30 36 116,
 145, 147: Տե ս և Խագաուներ Ըո-
 կյուրներ
 Իբերներ 23 31
 Լմանիտներ 135
 Իսապիտներ 59
 Լագեր 23, 24
 Էփլանացիներ 192
 Լյուպացիներ 22
 Լոնգոբարդներ 108 112 160
 Խաղարներ 28, 29, 69, 85 91 92 Տե ս
 և Փուրեր (Արևելքի), Սկյուրներ
 Լուբենոսներ 131
 Խարուրզիտներ 79 Տե ս և Արախ-
 ներ
 Կալիսիներ 135 137
 Կասիտներ 144
 Կիմերներ 68
 Կատրագ բուլղարներ 68 69
 Կուրասեններ 44, 67
 Հագարացիներ 67 79 97 99 108
 134: Տե ս և Արարներ, Սարակի-
 նոսներ

Հակոբիկներ 40, 163
 Հայեր 47 55 84, 94, 98 103 104
 128 137 140 141 162 163 180
 Հիերախիաներ 59, 123
 Հնդիկներ 44 92
 Կաներիաներ 43 նաև Ամանիսաներ
 Հաներ Արևմտափ աևս և կարներ
 Համայնեցիներ *passim*
 Հրեաներ 10 15, 38, 42 52 56 69
 111 120 141 157
 Լանիֆեցիներ 127 200 206 Տե ս և
 Պավլիկյաններ
 Մավրոֆորներ (Սևագլխաներ) 134
 135 137 139 142—144 163 167
 194
 Սարգայիաներ 67 72 74 75, 77 106
 Միաբնակներ (Մոնոֆիսիաներ) 40 132
 Միակամականներ (Մոնոթեիստներ) 39—
 41 48, 58 71 73, 74 127
 Սոնտանյաններ 111
 Պավլիկյաններ 140 200 206 207 212
 Տե՛ս և Մանիֆեցիներ
 Նապիերամարտներ 207

Պարսիկներ 4—10, 12—16, 111 20, 22
 24 25, 27—35 37 39 44 50 53,
 136, 137, 142
 Սասանիդներ 14, 19, 22, 30 42 44
 46—50, 53, 64, 66 68, 75 84
 97—99, 102—104, 107, 109, 115
 183, 201 Տե՛ս 1 Արարիկ Հարա
 ռացիներ
 Սարմատներ 18
 Սլավոններ 70. Տե ս և Ուրբեկ Սկլա-
 վներ, Սկլավներ
 Սկամարներ 148
 Սկլավներ 28, 60 76, 77, 79, 86, 139
 141, 144, 151, 164, 168, 186, 202:
 Տե՛ս և Սլավոններ Թեերներ Սկլ-
 վներ
 Սկյութներ (իմա հուգարներ) 11)
 Սևագլխաներ աևս Մավրոֆորե
 Սևերիանոսներ 40
 Սևերներ 70, 148. Տե ս և Սկլավներ
 Սկլավներ, Սլավներ
 Տևարադիաներ 207
 Ունգունգուր բուլղարներ 68
 Տրակներ 112, 113, 167 17 184
 187 207

ԲՅՈՒԶԱՆԻՍԱԿԱՆ ՏԵՐՄԻՆՆԵՐ

աիսբիս — Αισούβια 110 118 150
 161
 ամենեմոնեստոս — ἀμνημόνηστος 154
 ապոկրիփարիս — ἀποκρισιάριος 91 97
 ասեկրես — ἀσηκρήση 129 152 171
 193
 ավգուստա — ἀβγούστα 13 14 79 109
 155, 168 176 181, 204 206 211
 ավգուստալիս — ἀβγουστάλιος 5, 47
 գիբիկանի լոգորեա տե՛ս լոգորես գե
 նիկանի
 գրամմիս — γραμματιστής 8
 դեմարքոս — δήμαρχος 7 8

դեմոս — δήμος 7 8 12 80 87 145,
 204
 դեմոսներ — δημόσια 90
 գիերաներ — διήρησ 65 96 106
 գիևատներ — δοκίμοι 132
 դոկետես աստղ — δοκίμοι 45, 143
 լոմեստիկոս — δομίστικος 129 111
 167, 168
 դոմեստիկոս կրկուրիտորների
 μέστικος τῶν κτηνοκόμων 149 166
 203
 դոմեստիկոս սխոլերի — μεστεικόν
 σχολῶν 153 161, 182 186 188 204

Բյուզանդական սերիա — Եպոստեղանա 97
 ևս 133
 Բագիստրիանոս — բագիստրիանոս 74
 Բագիստրոս — բագիստրոս 5 12 110 120
 153 168 176, 178 204 211
 Բայբազ — բայբազ 112
 Բիլիարեսիս — բիլիարեսիս 123
 Բիրիազոս — բիրիազոս 90
 Բոդ — բոդ 130
 Բոնուստրատոս — բոնուստրատոս 108
 128 130 139, 188
 Բուրիլիսիս — բուրիլիսիս 155 161
 166
 Բոտար — բոտար 88 157 167
 Կալիս — կալիս 155
 Կալիս — կալիս 6 14 6 70 140
 182
 Կալի — կալի 176
 Կալիս — կալիս 8 9 12 52 53
 55 62—64 67 78 80 82 84 90
 92 93 96 107 110 122 124, 125
 130, 131 142, 149 152 153 162
 167—169 173 177 179 180 182
 183 185 186 188 189 191 195
 197 198 200 204, 206 212 213
 Կալիսիս — կալիսիս 120
 Կարադիստան — կարադիստան 188
 Կարադիստան — կարադիստան 164
 Կարիս — կարիս 195 199
 Կարադիստան — կարադիստան 7 11
 Կարիսիս — կարիսիս 167
 Կարադիստան — կարադիստան 198
 Կարադիստան — կարադիստան 195
 Կարադիստան — կարադիստան 95
 110
 Կարադիստան — կարադիստան 8
 Կարադիստան — կարադիստան 93
 Կարադիստան — կարադիստան 107
 149 157 164 175 176 178 180
 203
 Կարադիստան — կարադիստան 95 149
 Կարիս — կարիս 81
 Կարիս — կարիս 67 112 113 160 167 175
 184 187

Կարիսիս — կարիսիս 46 71 81
 166 167, 175, 189, 196
 Կարիս — կարիս 197
 Կարիս — կարիս 154
 Կարիս — կարիս 130, 157
 Կարիս — կարիս 209
 Կարիս — կարիս 126
 Կարիս — կարիս 118, 152
 Կարիս — կարիս 1 117, 118 1 2
 196
 Կարիս — կարիս 65, 106, 210
 Կարիս — կարիս 118 1 3
 186
 Կարիս — կարիս 11
 Կարիս — կարիս 1
 Կարիս — կարիս 152
 Կարիս — կարիս 10 11 102 103,
 107 108 127, 149, 150, 16, 161,
 177 180, 186 195, 19 204
 Կարիս — կարիս 8 153
 Կարիս — կարիս 11 1
 61
 Կարիս — կարիս 100 11 1
 Կարիս — կարիս 1
 Կարիս — կարիս 81
 Կարիս — կարիս 1 1 1
 Կարիս — կարիս 80
 Կարիս — կարիս 22
 Կարիս — կարիս 1 1 1
 Կարիս — կարիս 44, 166
 Կարիս — կարիս 19, 153 158 161, 16
 173, 179, 183 184 188 194, 203
 205, 211
 Կարիս — կարիս 7 120, 191 90
 204, 206 211
 Կարիս — կարիս 201
 Կարիս — կարիս 36, 94 1 1
 100, 158 197
 Կարիս — կարիս 211
 Կարիս — կարիս 11
 Կարիս — կարիս 111 114
 155 161 213

Յ Ա Ն Կ Ե Ր

արիերա — արիթրոս 90 96
 արիկիւն — արիւλινոս 155 178 205
 արիմիւիա — արմիւսια 155
 սուլդան — սուլտան 24, 30, 89 179
 186 197 213
 սուրմարիս — սուրմարիս 31 32 35 91
 100 175 180

քսուտես — քսուտիս 130
 քսիպանդուրա — քսիպանդուրոն 145
 քսուտար — քսուտար 94 188 195
 օրդու — օրդու 190
 օրդուիւն — օրդուիւն 123
 օրդուարիւն — օրդուարիւն 95
 ֆորուս — ֆորուս 81 139

ՍՈՒՅՆ ՄԱՏԵԼԱՇԱՐՈՂ ԼՈՒՑՍ ԵՆ ՏԵՍԷԼ

1. Թուրքական աղբյուրները Հայաստանի, հայերի և Անդրկովկասի մյուս ժողովուրդների մասին թարգմանություն թուրքերեն բնագրերից ներածությունով ծանոթագրություններով, տերմինաբանական բառարանով և հավելվածով հատոր Ա կազմեց Ա. Խ. Սաֆրաստյան, Երևան, 1961:

2. Թուրքական աղբյուրները Հայաստանի հայերի և Անդրկովկասի մյուս ժողովուրդների մասին: Թարգմանություն թուրքական բնագրերից ներածական ակնարկներով, ծանոթագրություններով և հավելվածով հատոր Բ կազմեց Ա. Խ. Սաֆրաստյան Երևան, 1964:

3. Արաբական աղբյուրները Հայաստանի և հայերի մասին կազմեց Ռ. Նալբանդյան, Երևան 1965

4. Սաաբ աղբյուրները Հայաստանի և հայերի մասին, հատոր 4 թուրքական աղբյուրներ, գիրք Գ Էվիյա Չելեբի: Թարգմանություն բնագրից առաջաբան և ծանոթագրություններ Ա. Խ. Սաֆրաստյանի, Երևան 1967

5. Սաաբ աղբյուրները Հայաստանի և հայերի մասին, հատոր 5 թյուզսնդսկան լրջուրներ գիրք Ա Պեռկալիուս Կեսալացի: Թարգմանություն բնագրից, առաջաբան և ծանոթագրություններ Հրաչ Բարթիկյանի Երևան, 1967

6. Սաաբ աղբյուրները Հայաստանի և հայերի մասին հատոր Բ թյուզսնդսկան լրջուրներ, գիրք Բ, Կուսանդին Միրանաժին: Թարգմանություն լրագրից, առաջաբան և ծանոթագրություններ Հրաչ Բարթիկյանի Երևան, 1970:

7. Սաաբ աղբյուրները Հայաստանի և հայերի մասին հատոր Դ: Թարթական լրջուրներ, գիրք Դ թ լրգմանություն բնագրից Ա. Խ. Սաֆրաստյանի և Գ. Հ. Սանթրուզյանի, Երևան, 1972:

8. Սաաբ աղբյուրները Հայաստանի և հայերի մասին, հատոր Ե: Ասորական աղբյուրներ, գիրք Ա: Թարգմանություն բնագրից առաջաբան և ծանոթագրություններ Գ. Է. Բերթեյանի, Երևան, 1976

9. Սաաբ աղբյուրները Հայաստանի և հայերի մասին, հատոր Ժ: Էրն ունակա աղբյուրներ, գիրք Ա Հովսեպոս Փլավիոս Դրոն Կասսիոս: Թարգմանություն լրագրից առաջաբան և ծանոթագրություններ Ս. Մ. Կրկյաշարյանի, Երևան, 1976:

10. Սաաբ աղբյուրները Հայաստանի և հայերի մասին, հատոր Թ: Թյուզսնդսկան լրջուրներ, գիրք Գ Հովհաննես Սկիլիցև: Թարգմանություն բնագրից առաջաբան և ծանոթագրություններ Հրաչ Բարթիկյանի, Երևան, 1979:

11. Սաաբ աղբյուրները Հայաստանի և հայերի մասին հատոր Կ: Արաբական լրջուրներ գիրք Բ Իբն ալ-Ասիր: Թարգմանություն բնագրից առաջաբան և ծանոթագրություններ Արամ Տեր-Ղևոնդյանի, Երևան 1981

12. Սաաբ աղբյուրները Հայաստանի և հայերի մասին, հատոր Լ: Ասորական լրջուրներ գիրք Բ Թարգմանություն բնագրից առաջաբան և ծանոթագրություններ Լ. Ն. Եր Պետրոսյանի Երևան 1982

Ի Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

<i>Քեոփ նեա Խոստովանողը նրա «Ժամանակագրութիւնը» և հայ բյուզնդիկան չարաբերութիւնները VII—VIII դդ.</i>	V
<i>Քեոփանեա Խոստովանողի մեղապարտ վսնականի և Ազրոսի վանքի վանահոր 5⁹⁸ տարվա ժամանակագրութիւն</i>	1
<i>Մ ա ն ո թ ս գ ր ու թ յ ու ն ն ե ր</i>	215
<i>Հ ա ս ր ա վ ու մ ն է ր ի ր ա ն ս լ ի</i>	311
<i>Յ ա ն կ ե ր</i>	335
<i>Ա ն ձ ն ա ն ու ն ն ե ր</i>	335
<i>Տ Է ղ ա ն ու ն ն ե ր</i>	348
<i>Յ Է ղ ա ն ու ն ն ե ր, ա ղ ա ն դ ն ե ր և ա չ չ ն</i>	356
<i>Ք յ ու ղ ա ն դ ա կ ա ն տ Ե ր մ ի ն ն ե ր</i>	357

ՕՏԱՆ ԱՂ ՅՈՒՐՆԵՐԸ ՀԱՅՍՍԱՆԻ ԵՎ ԱՅՆՐԻ ՄԱՍԻՆ 13

ԲՅՈՒՑԱՆՈՒԿՍՆ ԱՂՔՅՈՒՆՆԵՐ

Ի

ԹԼՈՓԱՆԵՍ ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՂ

Հրատ խմբագիր Ա. Շաղգամյան
Նկարչական ձևավորումը Կ. Կ. Ղաֆայանի
Ֆել. խմբագիր Հ. Ն. Գործակալյան
Տեխ. խմբագիր Լ. Կ. Հաբոսյանյան
Սրբագրիչ Չ. Գ. Նաթանյան

Հոնանված 1 շրջաժրի 2 09 1982 թ. Ստորագրված է տպագրության 4. 11. 1982 թ.
ՎՆ 06833 Չափը 60×90¹/₁₆, թուղթ № 1 Տառատեսակ՝ «գրքի սովորական», բարձր տպա-
լուծություն Տ լսոսն ~6,0 մամուլ: Հոստ.-հաշվարկ, 26,35 մամուլ: Տ լսոսնակ 2000
Հրատ № 5815: Պատվեր № 949: Գինը 4 ս. 25 կ.

ՀՍՍՀ ԳԱ հրատարակչություն 375019 Երևան, Մարշալ Բաղրամյանի պ. 24
Издательство АН АрмССР 375019 Ереван пр. Маршала Баграмяна, 24
ՀՍՍՀ ԳԱ հրատարակչության տպարան 375019 Երևան Մարշալ Բաղրամյանի պ. 24
Типография Издательства АН Арм ССР 375019 Ереван

пр Маршала Баграмяна 24

